

Caualier Francesco Vargas Macciucca

Leges, Volumina ex Bibliotheca nostra commodato accepta, lecturis. Secundum auspicia lata Lictor Lege agito in Legirupionem. Mas vel Foemina fuas, hac tibi lege, Codicis istius usum, non interdicimus.

I. HUnc ne Mancipium ducito. Liber est: ne igitur notis compugito. II. Ne coesim punctimve ferito: hostis non est. III. Lineolis, intus, forisve, quaquaversum, ducendis abstineto. IV. Folium ne subgito, ne complicato, neve in rugas cogito. V. Ad oram conscribillare caveto. VI. Atramentum ultra primum exesto: mori mavult quam foedari. VII. Puroe tantum papyri Philuram interserito. VIII. Alteri clanculum palamve ne commodato. IX. Murem, tineam, blattam, muscam, furunculum absterreto. X. Ab aqua, oleo, igne, situ, illuvie arceto. XI. Eodem utitor, non abutitor. XII. Legere, et quaevis excerpere, fas esto. XIII. Perlectum, apud te perennare ne sinito. XIV. Sartum tectumq., prout tollis, reddito. XV. Qui faxis, vel ignotus Amicorum albo adscribitor: qui secus, vel notus eradetor. Has sibi, has aliis praescribit leges in re sua, Ordinis Hyeresolimitani Eques Franciscus Vargas Macciucca. Quoi placeas annue, quoi minus, quid tibi nostra tactio est? Facesse.

OPERÆ HORARUM SUBCISIVARUM,

SIVE

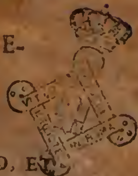
MEDITATIONES HISTORICÆ:

CONTINENTES ACCURATUM DELECTUM memorabilium historiarum, & rerum tam veterum, quam recentium, singulari studio invicem collatarum, quæ omnia lectoribus uberem admodum fructum, & liberalem pariter oblectationem afferre poterunt:

CENTURIA, II. ET EDITIO CORRECTIOR, ATQUE AUCTIOR,

TERTIA.

Una cum indice locupletissimo.

PHILIPPO CAMERARIO, I. F. JURISCONSULTO, ET REIPUB. NORICÆ à CONSILIIS AUCTORE,

Cum Gratia & Privilegio Cæsar. Majest.

✥) (o) (✥

FRANCOFURTI,
Ex officina Typographica JOANNIS FRIDERICI WEISSII.
Impensis IOACHIMI VVILDII.

ANNO M. DC. L.

VOTVM ET DEDICATIO AVCTORIS C. S. S.

COGITATIONES, CONATVS, LVCVBRATIONES, LABORES, OPERÆ, ET RELIQVA, QVÆ IN HAC ALTERA PARTE ET EDITIONE CORRECTIORE ATQVE AVCTIORE SVBCISIVARVM HORARVM COACERVATA CVMVLATAQVE SVNT, HÆC OMNIA POTISSIMVM PVBLICO BONO, DEINDE PACIS, QVIETIS ATQVE VERITATIS, BONARVMQVE ARTIVM ET PARTIVM, NEC NON HISTORIARVM STVDIOSIS INGENIIS ITERVM AC ITERVM DEDICATA CONSECRATAQVE SVNTO QVÆ RENOVATA ET RELITERATA VELVTI LIBAMINA, SI REIPVB. VSVI, ET EIVSMODI HOMINIBVS INSTAR PABVLI ANIMI GRATA ACCEPTAQVE FVERINT, ET EX IIS NON SOLVM DELECTATIVNCVLAM PROPTER VARIETATEM RERVM ET SIMILITVDINEM HISTORIARVM INVICEM COLLATARVM; SED ETIAM NONNVLLAM VTILITATEM HAVSERINT PERCEPERINTVE: EX VOTO AVCTOR LITATVM CENSEBIT: SIN SECVS, EA OMNIA, QVÆ IN HAC DENVO EDITA SECVNDA CENTVRIA CONGESTA CVMVLATAQVE SVNT, PEREANT, DELEANTVR, IRRITA INFECTAQVE SVNTO. HÆC SVNT PRÆCIPVA DESIDERIA ET VOTA AVCTORIS. QVÆ SI RATA FVERINT, BENE ACTVM EST, ET IRE LICET AD INCHOATAS SIMILES OPERAS TERTIÆ CENTVRIÆ DEXTRIS ET FELICIBVS AVSPICIIS ABSOLVENDVM: SIN IRRITA, INTERMITTVNTOR, ET COEPTA TINEIS PASCENDIS SEPONVNTOR.

LECTO-

LECTORI AUCTOR S.

RECTE Cedrenus ita monet: Qui libros scribit, facit id, aut sibi commentarium parandi causa: aut utilitatis, aliorumve gratia, aut utriusque ergo: aut ad nocendum, aut coactus. Equidem ex hac monitione, quae eligenda vel vitanda sint, mihique conveniant, quum quisque secum habitare debeat, optime mihi conscius esse videor.

Primum [illegible] facere solitum non infitior. Lectio enim historiarum, & notationes memorabilium rerum ex iis, me mirum in modum delectant, & perturbato animo suave remedium afferunt. Quemadmodum enim videmus apem omnibus floribus insidentem, à singulis, quod utile sit, excipere, sic juvat doctrinae cupidos, nihil non attingere, & undique, quae sunt utilia, colligere. Alterum vero, utilitatem vel emolumentum privatum, me potissimum respicere, plane nego: aliorum vero gratiam aucupari ulterius non soleo, nisi quatenus veritas & candor id patitur. Utrumque autem ita observavi, ut optem utilitatem aliquam tam ad me, quam ad omnes legentes mea scripta redundare inde posse, ut animo cultiores, ex varia cognitione historiarum & diversis eventibus evadere possimus. Fateor enim cum D. Augustino, me ex eorum numero esse, qui scribunt proficiendo, & scribendo proficiunt. Caeterum tertium, quemadmodum prorsus aversor: bonum enim virum pollere ad benefaciendum, quam ad nocendum aliis debere esse cupidum & promptius: Ita quoad quartum, me nihil ostentandi

causa scripsisse: simplex veraque narratio & allegatio genuina historiarum & factorum, me à tali vitio excusabunt. Etenim me non fugit, historiam nudam & simplicem decere veritatem, nullo mutuatitio fuco: Postremo ingenue fateor, me non sponte, neque ad editionem prioris, neque huius secundae Centuriae ingressisse, sed quodammodo hortatione & petitione magnorum & egregiorum virorum, in hoc veluti theatrum coactum prodiisse. Optime enim mihi in se sum meae tenuitatis & imbecillitatis sum, mihique pro tuo Seneca autem vellit, eum que ita monentem audire mihi videor: QUOTIES ALIQUID SCRIPTVRVS ES, SCITO TE MORVM TVORVM ET INGENII HOMINIBVS CHYROGRAPHVM DARE. *In iudicando enim criminosa est celeritas, et Animi, unde Isocrates suo Regi praecipit, considerare eum debere semper, quid velit, vel faciat, ne in errata quam minima incidat. Quibus addo etiam subrusticum veluti pudorem meum, ne conatus mei egrediantur terminos pudicitiae, & continentiae. Unumquemque enim, teste D. Hieronymo, fallunt sua scripta, & authorem praetereunt, atque ei filii etiam deformes delectant: sic etiam scriptorem indecentes sermones sui palpant: Recte itaque monet Adrianus Iunius, prurientem istam quavis chartas illinendi libidinem infeliciter aboriri solere, caecosque parere catulos. Meus autem conatus & intentio animi, in hoc & priori libro potissimum eo spectant, ut vetera cum novis similibus, veluti παράλληλα conferre studuerim: Non iniucunda sane varietate, ob diversitatem rerum & historiarum: Quid enim est factum, inquit Ecclesiastes Salomonis, quod non futurum sit? Quid est, quod quisquam fecerit, quod non deinceps alii facturi sint? Nihil enim novi geritur sub Sole. Est ne aliquid, de quo possis dicere, ecce hoc novum est. Nam ante quoque accidit, superioribus videlicet aetatibus, & temporibus, quae nos antecesserunt.*

De historiarum autem laude & utilitate egregia multa scripta extant, ita ut mei propositi non sit ea veluti repetere, & ut in proverbio de re manifesta & clara dicitur, probare nivem esse albam. Verum non possum me continere, quin unum atque alterum elogium, & commendationem historiarum, una cum hortatione, lectoribus in memoriam revocem. Praeclarum est, inquit Gregorius Nazianzenus ad Nicobolum,

mentem

mentem historiarum cognitione instructam ac refertam habere. Historia enim conglobata quadam & coacervata sapientia est, hominumque multarum moles in unum collecta. Qualis autem in historiis legendis delectus habendus sit, nos ita docet Dionysius Halicarnassæus in proœmio Romanarum antiquitatum: Historicum eligenda sunt argumenta præclara & magnifica, & quæ magnam utilitatem lectoribus afferunt, deinde cum magna diligentia & industria idonea subsidia ad argumentum scribendum paranda. Postremo Basilij Imperatoris Græci monitio & commendatio lectionum historiarum, ad Leonem filium successorem suum, in libello quem κεφάλαια παραινετικὰ inscripsit, memoratu digna est: Per veteres, inquit, historias irrequietus versare, ibi enim reperies sine labore, quæ alii cum labore recollegerunt, atque illinc hauries, & bonorum virtutes & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in eadem conversiones, mundi huius instabilitatem, & imperiorum præcipites casus, & ut verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia: quorum illa fugies, ne in divinæ iustitiæ manus incidas: hæc amplecteris, ut præmiis, quæ ea consequuntur, potiaris.

Fruere itaque, amice Lector, etiam his meis laboribus suaviter & iucunde, decerpens ex iis utilia, relinquens vero odiosa, si forte talia in hoc libro (ut fieri non spero) inveniantur. Ita autem utere & frueretis, sicut Theophilus Alexandrinus monet, Origenis libros esse legendos: libros enim illius similes esse prato, omnibus florum generibus referto. Idcirco, inquit, si quid reperio in illis boni, illud decerpo: sin spinosi quicquam, hoc ut pote aculeis pungens, missum facio. Etsi autem mihi, quanto plura recentium seu veterum exempla revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium in negotiis obversantur, ut Cornelij Taciti verbis utar, tamen ea me non absterrebunt, quin adiuvante DEO deinceps quoque subcisivis horis operam omnem daturus sim, ut paulo post tertia Centuria, quæ nunc inchoata est, lucem videat, cui, si vita & tempus mihi ulterius procedere permittit, plures accedent, quod maturius fiet, si equidem vero lectores labores meos approbare, & ut ii continuentur, desiderare.

Quemadmodum autem de bonis doctis & candidis viris, mihi optima quæque polliceor, ita invidorum, lividorum, obtrectatorum & ejus-

modi f[illegible]inæ hominum, bruta fulmina, & aculeata tela, tam manifesta, quam occulta, dicteria, calumniæ & morsus, utpote hebetia & innocua, sicut ea, quæ ab [illegible] incassum emitti solent, potius derideo, quam metuo, fretus bona conscientia & innocentia. Innocentia enim periret, si semper nequitia esset jure potentior: & prævaleret, quicquid cum calumnia, ut D. Hieronymus monet. Sufficit itaque, postquam satisfactum est conscientiæ amplius non opus sit, ut satisfiat calumniæ. Hæc me consolantur, & cordi robur faciunt, ad absolvendum id quod restat, cum præsertim, ut ille ait, nulla ratione fieri potest, ut in rectis factis effugias invidiam: Quis enim umbram effugiat invidiæ, nisi pariter & virtutis lumen effugerit?

Fumus ut excussos semper comes exit ad ignes:
Æmula virtuti sic comes invidia est.

Vel melius sic:

Ut rosa suaveolens spinis miscetur acutis:
Sic virtutis honos jungitur invidiæ.

Hæc præfationis loco præmittere, & simul monitiunculam, quam in priori libro, ad Typographos, inserui, repetere volui, ne ii pensum alij concessum, invito auctore, surripiant, & propria authoritate, & præsumptione, aliena sibi usque vendicent: Non enim, si id fecerint, ferent impune, sed cum damno operam & oleum perdent, VALETE ET AUCTORI FAVETE.

CATALOGUS AUTORUM ET LIBRORUM QUI CITANTUR, ET QUORUM OPERA AUTOR IN HAC CENTURIA USUS EST.

A

Abraham Ortelius.
Achilles Tatius.
Æneas Sylvius.
Ælianus.
Ælius Lampridius.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Guaguinus.
Albertus Magnus.
Albericus Gentilis.
Albertus Crantzius.
D. Ambrosius.
Ammianus Marcellinus.
Anacreon.
Andreas Alciatus.
Andreas Gerentius.
Annibal Spreus.
Anonymus.
Antonius Arnoldus.
Antonius Augustinus.
Antonius Bonfinius.
Antonius Blancus.
Antonius Gomezius IC.
Antonius Muretus.
Antonius Panormita.
Antonius Sabellicus.
Antonius Torquemada Hisp.
Appianus Alexandrinus.
Archilochus.
Aristoteles.
Aristophanes.
Aristæus.
Arrianus.
Athenæus.
Aventinus.
D. Augustinus.
Augerius Gislenius Busbequius.
Aurelius Victor.
Ausonius.

B

Bartholomæus Georgevicius.
Bartholomæus Facius.
Barletus.
Basilius Magnus.
D. Bernhardus.
Benedictus Arias.
Bernhardus Saccus.
Benzo.
Benjamin Tudelensis.
Bessario Nicenus.

Blon-

Blondus.
Boissardus.
Bonaventura Vulcanius Brugensis.
Buchananus.
Budaeus.

C

Callistratus IC.
Caspar Peucerus.
Caspar [illegible].
Carolus Sigonius.
Cato Maior.
Cedrenus.
Censorinus.
Celsus Malaspina.
Charisius.
Chilo Lacedaemonius.
Chronicon Augustense.
Chronicon Polonicum.
Chrysostomus.
Cicero.
Claudianus.
Claudius Paradinus.
Claudius Sesellius.
Clemens Alexandrinus.
Concilium Lateranense.
Constantinus.
Conradus Heresbachius.
Conradus Rittershusius.
Cornelius Agrippa.
Cornelius Tacitus.
Cornelius Vvytflietus.
Cotta.
Curtius.
Cuspinianus.

D

Damianus a Goes.
Demosthenes.
Dio.
Dion Chrysostomus.
Dionysius Halicarnassaeus.
Dioscorides Astrologus.
Diophantus.
Diodorus Siculus.
Diogenes.
Donzellinus.

E

Empedocles.
Ennius.
Erythraeus.
Euripides.
Eusebius.

F

Fausus.
Fazelus.
[illegible].
Flavius Iosephus.
Franciscus Guicciardinus.
Franciscus Patricius.
Franciscus Hotomannus.
Franciscus Sansovinus.
Franciscus Valesius.
Franciscus [illegible].
Frossardus.
Fulgosius.

G

Galenus.
Galeotus.
Gerardus de Roo
Georgius Douza.
Gellius.
Georgius Fabricius.
Georgius Pictorius.
Gilbertus Cognatus.
Godefredus Monumentensis.
Gomecius.
Gregorius Bersmannus.
Gregorius Nyssenus.
Gregorius Turonensis.

Guilel-

Gulielmus Paradinus.
Gulielmus [illegible].
[illegible] Sanitilius.
Guido Pancirollus.

H

Hanno Carthaginensis.
Herodotus.
Hesiodus.
Henricus Salmuth.
Henricus Stephanus.
Hesychius Hierosolymitanus.
D. Hieronymus.
Hieronymus Osorius.
Hippocrates.
Hubertus Holsius.
Hercules [illegible].
Hieronymus Angerianus.
Horatius.
Hippolytus de Collibus.

I

Iacobus Billius.
Iacobus Eborensis.
Iacobus Lectius.
Iacobus Meyerus.
Iacobus Palealogus.
Iacobus Raphael.
Iacobus Revardus.
[illegible] Seneschallus.
Iohan. Baptista Egnatius.
Iohannes Boemus.
Iohan. [illegible].
Iohannes Girardus.
Iohannes Herold.
Iohan. [illegible].
Iohannes [illegible].
Iohan. Michael Brutus.
Iohan. Petrus Maffejus.
Ioannes Pincierus, Med. D.
Iohannes Sleidanus.
Iohannes Smetius.
Iohannes Sturmius.
Iohan. Iovianus Pontanus.
Ioachimus Camerarius.
Iornandes.
Iosephus Scaliger.
Iohannes Tilius.
Iovius.
Irenicus.
Isaacus Casaubonus.
Isidorus.
Isidorus Pelusiota.
Isocrates.
Iulius Cæsar.
Iulius Capitolinus.
Iulius Cæsar Scaliger.
Iulius Camillus.
Iulius Gyraldus.
Iulius Solinus.
Iuvenalis.
Iustus Lipsius.
Iustinianus Imp.
Iustinus Martyr.
Iustinus Historicus.
Iustinianus Venetus.

L

Lactantius Firmianus.
Lambertus Danæus.
Laurentius Romanus.
Laurentius Mullerus.
Leonicus.
Lazarus Sorancius.
Leunclavius.
Lerius.
Levinus Lemnius.
Leges XII. Tabul.
Lilius Gyraldus.
Livius.
Lucanus.

Lucius Florus.
Ludovicus Cominæus.
Ludovicus Guicciardinus.
Lucas Lossius.
Luithbrandus Ticinensis.
Ludovicus Maleanus.

M

Macarius Ægiptius.
Macrobius.
Marcus Vellerus.
Martialis.
Martianus
Marquartus Freer.
Mamurius Veturius.
Marcus Ant. Muretus.
Massurius Sabinus
Menander.
Mercurius Trismegistus.
Melchior Guilandinus.
Melchior Soiterus.
Michael Hospitalius.
Misquellus.
Michael Brutus.
Munsterus.

N

Nathan Chytræus.
Nauclerus.
Nicephorus Calistus.
Nicetas Choniates
Novesius.

O

Oppianus.
Origenes.
Orus.
Olaus.
Osorius.

P

Paleotus.
Paradinus.
Paponius.
Paulus Diaconus.
Paulus Iurisconsultus.
Pantaleo Candidus.
Pandolphus Collenucius.
Paulus Oderbornius.
Paulus Manutius.
Paulus Iovius.
Pausanias.
Petrarcha.
Petrus a Placa.
Petrus Denaisius.
Petrus Bizarrus.
Petrus Iustinianus.
Petrus Martyr.
Pericles.
Petrus Berdillus.
Petrus Præmonstratensis.
Petrus Quinqueranus.
Petrus Villerius.
Philo Iudæus.
Philippus Melanthon.
Philostratus.
Pierius Valerius.
Pindarus
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Porphyrius.
Pæzius Florentinus.
Polybius.
Proclus.
Psellus.
Pythagoras.
Pythagoricus Lysis.

Q

Quintilianus.

R

REinaldus Heidensteinius.
Reinerus Reineccius.
Regino.
Robertus Gaguinus.
Robertus Normannus.
Robertus [illegible].

S

SAbellicus.
Salvianus Massiliensis.
[illegible]
Sammonicus Serenus
Seneca.
Sextus Pompeius.
Sidonius.
Socrates.
Solon.
Solinus.
Sigebertus Gemblacensis.
Sophocles.
Sozomenus.
Spartianus.
Stephanus Guazzo.
Stephanus Forcatulus.
Strabo.
Statius.
Suetonius.
Suida.
Symmachus.

T

TEstamentum vetus & novum
Terentij Varronis fragmenta.
Tertullianus.
Themistius.
Theodorus Beza.
Theodorus Zuingerus.
Theophrastus.
Theodoretus.
Thomas Chalonerus Anglus.
Thomas Aquinas.
Thomas Facellus.
Thucydides.

V

VAlerius Maximus.
Varro
Virgilius.
Vivianus.
Vlpianus.
Vuidebrantus.
Vuierus.

X

XEnophon.

HADRIANVS BORKIVS C. I. ASSESSOR PHILIPPO CAMERARIO I. C. ILLVSTRISSIMI Principis MAURITII *Landgravii Consiliario.*

G. E. P.

SIQVIDEM sub prelo est liber, acquiesco. Tua, inquit, causa propositum urges. Possum id ita concedere, ut, quod in mandatis sit non parum saepe, mea hoc agam causa & tua: sed dicam sedulo, commoda me spectare & procurare publica. Nec invidebis, si, quia publice in est hoc opus, in me etiam redundabit, cum totum tamen ita maneat, ut quod mihi, quod aliis largiris, ipse habeas, possideas immortalis, &, quod ita habes possidesque, quotidie etiam post fata, omnibus largiaris. Commendationem operis habemus publicam & luculentam à viris Illustriss. Nobiliss. & doctissimis, nec habeo post gravissimas & consensu omnium dictas sententias quod addam, nisi in secunda hac Centuria te tuae diligentiae constare probe: edidisse hoc opus, doctrina plenum recondita & multijuga; denique accessisse ad scribendum exemplo ad imitandum raro & exquisito. Cum enim aetatem fere omnem, id negotiis tractandis, consiliisque dandis consumpseris: otium omne ad lectionem, rerumque humanarum cognitionem transtuleris, nunc post canos tuos, promis & recludis, quae tuis sunt studiis congruentia, eruditione foecunda, tempore matura, judicio selecta. Et laetor, hoc unum esse ex scriptis, quod in magno nimis numero librorum prodit notae probioris: quodque eruditissimi hujus seculi florem posteritati commendabit. Hujusmodi ego solis solidisque germanae eruditionis monumentis jam dudum obdurui ad turbam nostrorum, ut ita dicam, scriptitastrorum, dum video in illorum cacoethe tamen per decora ingenia, literis, etiam seriis & gravioribus, constare honorem suum, imo crevisse quidem ad summum, & inolescere, ut iniquus seculi sui sit aestimator, qui illud laude cultissimi & omnium eruditissimi aevi fraudaverit. Et, quoniam id nunc in

solum,

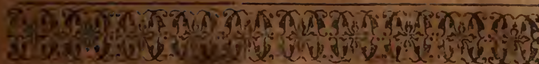
[illegible], quod dicitur, venit, & ad nostri commendationem ævi pertinet, di- [illegible] meam, ut sedulo exponam sententiam, aut explorem tuam. Re- perio Historicum antiquissimum & non ignobilem, admirari satis non posse, quod [illegible] temporibus cujusque operis capacia ingenia in si- [illegible] temporum & profectuum semetipsa ab aliis separaverunt: *Patercul⁹ lib. 1. circa finem.* Nobis magis puto esse admirandum, quod nostra hæc ætas in singulis pene [illegible] & scientiis, excellentia & ipsi antiquitati fere comparanda ingenia [illegible] tempus conclusit. Si quæris, quid sperem? dicam. Cum omnia ad [illegible] ascenderint, equidem vereor, ut in perfecto diuturna sit mora. [illegible]. PHILIPPE noster, sexagenaria aliquanto major, credo me- [illegible] (& partim audivimus, vidimus) in omni genere doctrinæ eminen- tissimo, sive Philosophiam, sive Medicinam, sive jus Civile, sive ipsam de- [illegible] Theologiam specta. Ne dicam de Historia, Poesi, Mathesi, de criti- cis, antiquariis, Musicis, denique pictoribus & sculptoribus, qui seculo hoc nostro effloruere, antiquis pene secundi aut similes. Sed in horum varieta- te studiorum, si quod mihi esset otium, non alia mihi pars, nec aliis amoris [illegible] post sacra scripta, coleretur, quam quæ tibi est culta atque selecta Historia, & [illegible] ab omni ævo, ut est amplissima fructuosissimaq; [illegible] tamen condigno sic habita cultu & obsequio. Nam sunt quidem a- [illegible] necessariæ, quæ & suum habent Venerem, ideoque à [illegible] ætate præsertim hac nostra, [illegible] aliqua electa, a- [illegible], sed sponsam hanc suam studio exquisito exornarint, quod in Chronologis, Genealogis, Geographis facile est videre: tamen di[c]am, [illegible] debetur summa, quod studia nostra adjuva- [illegible], quam tu elegisti quæ rerum eventa, causas rationesque [illegible] reliquarum profecto dux est & regina. Illis memoria juvatur, hac judicium: illis doctiores evadimur, hac prudentiores: illis fere Scholæ, hac Curiæ præparamur. Ut in hortis, alios colorum, alios odorum [illegible] alii peregrina, & ex ipsis Indiis importata herba delectan- tur, alii [illegible] habentes gregaria [illegible] herba vel siccata, vel eliqua- ta, [illegible] prosunt ad vitæ usum, tum sibi, tum aliis: ita velim, Historiæ studiosi [illegible] illa quantum satis est, colere, principem ve- [illegible] & potissimam habere curam, conferre aliquid atque promere, quod ex usu sit privato aut publico. Nam est, in simplicibus, ut Herbarij loquun- tur, [illegible] medendi vis, quam in flore ab ipsis Gangis aut Indi ripis, quæsi- to, [illegible]. Et in veteris illis quotidianis, si causas ruminemur, si contrarias quandoque sententias rationesque componamus, contingetau- [illegible] illud, [illegible], quod quotidianum est: Eritque nobis salutare vitæ docu- mentum, [illegible] quod forte temere spretum est aut neglectum. Mitto quod

 hac

hac semel ratione consilia cuncta rimandi ruminandique inita Musæum nobis, sit Senatus, omnis ævi viri excellentissimi patres & Senatores, strumæ ipsæ & carcinomata humani generis monstrorum. Et fieri non potest assiduitate hujus studij, tum solertia tot magistrorum, ut sic dicam, morbicorum, ut assuescat animus in multis gravibus sæpe discordantibus sententiis dignoscere, quid purum tinniat, tum reddatur ad providendos, & ad consilium convertendos casus omnes quotidianos instructior. Et optarem quidem in hoc genere judicandi, aut pleraque ad examen revocandi, quia propter ætatem & rerum usum prudenter multa potuisses, plusculum tibi permisisses, saltem juventuti indulsisses. Idque exemplo Consultorum juris, qui postquam ætatem in judicandis litibus consumpsere Decisiones, Practicas Observationes, & alia id genus edunt, quo suæ professioni atque arti lucem fœnerentur. Sed alia forte ratio juris illius privati, quam hujus publici, quia illud data à Principibus licentia multis vigiliis auctam locupletatumque regulis jam suis constat, & sustinetur: hoc nondum legibus definitionibusque in artem redactum est, vel quia vulgari religiosius, vel dignitate & amplitudine (ut cornicum hic oculos figere fas non sit) fuerit etiam angustius. Tibi tamen hoc merito acceptum feret studiosus, modo in legendis tuis non oscitanter operam posuerit, nullus ut sit dies, quo rebus gerendis sese applicaverit, quin occurrat, quod precium referat navatæ industriæ, nec doctis inutilis erit hic labor, cum in fasciculum, & sub obtutum quasi congesseris, quæ ipsis longis vigiliis & multis libris evolutis, cum cura investigata sunt. Tristia sicubi notas atque misces, mihi alienum a temporibus monere te puto, in quibus nati, in quibus educati. Nec forte pars ulla nobis, ætatique nostræ (omen Deus avertat) magis erit necessaria. Etenim præsentium facies rerum & maxillæ leutæ quid non minantur? Sed pareamus, quo ducit, qui omnia regit ab æterno. Si ruit atque furit immanis & barbarus aliquis hostis, in bona, in vitam sævit, exuvias nostras, utique cum hinc migramus, deponendas. Spes una, unicumque solatium (tibi vere pie senex & mihi) quod destinati meliori civitati, quodque neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura, neque res aliæ creatæ ullæ, nos possint separare à charitate DEI, quæ est in CHRISTO Jesu Domino nostro. B. V. Spira v. Kalend. Sextil.

Anno M.DC.I.

SERIES

SERIES CAPITUM
SECUNDÆ CENTURIÆ MEDITATIONUM HISTORICARUM

I. *Castitatem & puritatem mentis & corporis in [illegible] & omnibus aliis rebus, Deo & hominibus gratam acceptamque esse.* fol. 1

II. *Deum solum cognoscere, & videre [illegible] & cordis latebras.* 6

III. *Plurima [illegible] signa exteriora [illegible] ita animum [illegible].* 8

IV. *Cor hominum Deum solum regere; [illegible].* 10

V. *De oculorum vi & efficacia.* 13

VI. *Non solum oculos sed totum vultum hominis peculiarem vim & efficaciam habere.* 16

VII. *Reges, Principes, & magnos viros Deum custodire, in praesentissimis periculis & insidiis habere, nec non de Assassinis.* 22

VIII. *Deum in natura nihil supervacuum ordinasse, quin etiam defectus in illa aliis remediis compensasse.* 27

IX. *De cultu Draconum & Serpentum, nec non mira insolentia, & vesania eorum, qui se ex Diis natos gloriati sunt.* 31

X. *De appellationibus Romae urbis, ejusque verum nomen ignorari, nec non de mira superstitione gentilium.* 36

XI. *De mira superstitione hominum, libris, statuis, monumentis, figuris, & locis fatalibus attributa.* 40

XII. *De [illegible] contemptissimis bestiolis [illegible], ad punienda scelera, veluti instrumentis usum esse.* 45

XIII. *Nihil tam vile, minutum, & despectum esse, quod non habeat suas vires peculiares nocendi.* 49

XIV. *De Geniis.* 53

XV. *Quomodo & qua forma tam boni, quam mali spiritus apparere soleant.* 58

XVI. *De B. Brunone, & periculosissimis locis navigantium in Danubio, nec non de spectro quodam.* 60

XVII. *De Cabala & spiritibus bonis & malis, qui Angeli vocantur, deque distinctis eorum officiis.* 62

XVIII. *De purgationibus innocentiae apud veteres.* 66

XIX. De-

XIX. De singulari certamine, vel duello. 5
XX. De duello vel singulari certamine memorabili duorum generosorum virorum, Germani & Itali. 80
XXI. De duello duorum Hispanorum. 82
XXII. Disciplinam militarem ad vincendum hostem non solum necessariam sed etiam ad securitatē agrorum & agricolarum spectare. 87
XXIII De Christianorum & Turcarum disciplina militari.
XXIV. De Genizaris, qui sunt Turcici prætoriani milites. 96
XXV. De miseria extrema deditorum Christianorum in captivitate Turcica, & Christianorum calamitosissimo statu. [illegible]
XXVI. De lachrymis Et de risu nonnulla. 105
XXVII. De stupendis navigiis, & pinguedine atq; salsugine maris &c. 110
XXVIII. De tormenti bellici origine, violentia & impetu, quod Bombarda vocatur. 114
XXIX. De gladiis & clypeis. 121
XXX. Ex luxu, deliciis & mollitie nasci superbiam, securitatem, & tandem tam privatarum, quam publicarum rerum perniciem atque interitum. 126
XXXI. De vicissitudine & mobilitate fortunæ in psperis & adversis reb. 131
XXXII. Otium, inertiam, desidiam, & multo deteriora vitia secum parere, una cum encomio laboris. 135
XXXIII. De odio otij, & amore laboris duorum heroum, L. Quintij Cincinnati, & Abdolonymi. 140
XXXIV. De Zelotypia tyrannide & sævitia. 143
XXXV. [illegible] tatem inhonestam esse hominibus, omni perniciosiorem, & perpetuo comites habere pœnitentiam & dolorem. 147
XXXVI. Cupiditates mature extinguendas, [illegible] natura [illegible] manentes. 152
XXXVII. Bona intrinseca æterna potius, quam extrinseca fluxa & vana curanda, & continuo in prosperis & adversis [illegible] andum, [illegible] esse [illegible]. 155
XXXVIII De [illegible] mulierum & quæ [illegible] res, & hypocrisi comparandi sit, deque fœtore humani cadaveris. 160
XXXIX. De testibus, & eorum vero usu, & abusu. 168
XL. Comarum alendi usus & desuetudo, & [illegible] olim fuerit capillorum & barbæ [illegible]. 170
XLI. De pudicitia veterum, & libidine [illegible] ex [illegible] corporum, & [illegible]. 174
XLII. De [illegible] virorum erga viros, [illegible], sub prætextu [illegible], & falsa simulatarum [illegible] & declaratio l. cum [illegible] singulari. 178
XLIII. De [illegible] nonnulla memoratu digna. 181
XLIV. De causis [illegible], & decre[illegible]. 182
XLV. Com[illegible] publicæ militum, & quibus [illegible] modis privata sit [illegible]. 188
XLVI. Amicos [illegible] retinendos & de symbolis

[illegible] atque [illegible]atione d[illegible]xtra [illegible]. 194
XLVII. Quis sit optimus consiliarius, & [illegible], & clades secuta, si recte [illegible] non [illegible], nec non de [illegible] consiliis. 199
XLVIII. In Reipub. [illegible], & aliorum [illegible] felicitate, & diuturnitate. 202
XLIX. Quo pacto, & quibus rationibus O[illegible] & Longobardi suum Imperium in Italia firmarint. 207
L. [illegible] partam servare, quam acquirere. 208
LI. De [illegible] & furore [illegible] plebis, & [illegible] erga bonos [illegible]. 213
LII. Plerumque [illegible] humili genere ortos, [illegible] dignitates & honores pervenere [illegible], plerumque [illegible] se efferre, & a[illegible], & de funesto [illegible]. 219
LIII. [illegible] Reges & Principes [illegible] commonefa[illegible] contra [illegible]. 226
LIV. [illegible] & magnanimitate [illegible], qui ad [illegible] dignitatis pervenerunt. 232
LV. [illegible] & liberalitate Regum & Principum [illegible] & celeb[illegible]. 236
LVI. [illegible] artes, & liberalitatem [illegible]. 240
LVII. De [illegible] magorum [illegible] ex magia potentia & opibus in summam in[illegible]d[illegible]nitatem & miseriam inciderunt. 242
LVIII. De mira constantia ethnici herois M. Attilij Reguli, in exquisitissimis tormentis: & differentia Christianorum & gentilium, in perferendis suppliciis. 245
LIX. De [illegible] & homagiis. 249
LX. Proditores licet [illegible], quibus profuerunt, [illegible] sunt, attamen, &c. 253
LXI. De praemio & mercede digna proditorum. 257
LXII. Inimicorũ vulnera & tela praeter ipsorum intentum, plerumque ad sanitatem & utilitatem conducere. 261
LXIII. Inimicis [illegible] non esse [illegible]. 263
LXIV. In mortuos non saeviendum, neque illorum fama detrahendum. 266
LXV. De [illegible] sobole propaganda & multitudine civium Romanorum. 267
LXVI. De numerosa & praeternaturali prole. 273
LXVII. De monstris & portentis; nonnulla memoratu digna, & plura de diligenti cura Romanorum in propaganda [illegible] prole. 275
LXVIII. De [illegible] quorundam & vegeta senecta, & longaevitate, nec non de benedictione foecunditatis. 277
LXIX. Aquae thermarum, & aliarum rerum salutarium quae terra emittit, usum omnibus communem esse debere. 279
LXX. De cadaveribus non putrescentibus. 280

qqq LXXI.

LXXI. De perpetuitate aëris, cedri, & cupressi. 285
LXXII. De veris & utilibus thesauris colligendis & conservandis. 286
LXXIII. De thesauris eruendis, dispensandis, & colligendis. 288
LXXIIII. De mendicis, leprosis, & vera paupertate. 291
LXXV. De Nubianis erronibus & aliis impostoribus, mendicitatis ergo. 296
LXXVI. De amuletis, & remediis contra tela, vulnera, & sanguinem sistentibus. 300
LXXVII. Fraude perjurium adstringi, non solvi, & de [illegible] jurandi. 303
LXXVIII. De accuratis ritibus Romanorum in sanciendis foederibus, ut ijs velut vinculo fidei rectius servaretur, & perjuria vitarentur. 306
LXXIX. De limitata hominum potestate in bruta, & de eorum [illegible]. [illegible]
LXXX. Brutis vim nullam inferri, & de eorum fortitudine, aliisque virtutibus. 313
LXXXI. De Tarantula ex genere Phalangij, & Corybantico furore. 317
LXXXII. Grati animi memoriam & beneficentiam non solum hominibus sed etiam brutis naturam indidisse. 321
LXXXIII. De peculiari affectione piscium, coniuncta cum memoria grati animi erga homines. 323
LXXXIIII. De insolito & miro amore atque sympathia lyncis & gruis erga homines, quam in arboribus quoque apparet. 325
LXXXV. De leonum heroicis virtutibus, & eorum captura faciliori, quam olim. 328
LXXXVI. De heroica bellua leonis morbis & terriculamentis. 331
LXXXVII. De leaenae saevitia, crudelitate & voracitate, nec non de mole nivium, quae Schneelewin vocatur. 334
LXXXVIII. De ursorum & canum irritatorum ferocia & saevitia. 337
LXXXIX. De mira gallinaceorum natura & pugnacitate. 340
XC. Lupum haberi partim pro inauspicata, partim auspicata bestia, & de equis Lycospadis, odioque naturali inter haec duo animalia. 342
XCI. Equum esse generosum & multis virtutibus praeditum animal, sed unum genus aliud bonitate superare pro natione in diversitate, & quam indulgenter a Turcis educentur. 345
XCII. Quomodo Germani nunc curent, doment & instituant suos equos, deque precio eorum, & quod olim usi sint equabus, & adhuc in nonnunquam utantur. 350
XCIII. Canes quare rationis alicuius capaces censeantur, & de eorum distinctione, forma, genere & natura peculiaria nonnulla. 356
XCIIII. Canes generosi fidem suam, tum erga dominos vivos quam defunctos suos, testatos esse, & plura de huius animantis natura, sagacitate, atque epitaphiis. 361
XCV. De impudentia, turpitudine, & [illegible]-

sias

[illegible]*canum.* 366

XCVI. *Elephantes cornutos non dentatos esse, & de pietate & aliis virtutibus vix credenda, deque eorum* [illegible] *auxilio in bellis.* 369

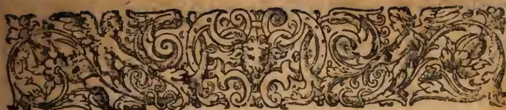
XCVII. *Quo tempore Elephanti in Italia & aliis locis, in desuetudinem venerint, nec non de hostibus eorũ.* 372

XCVIII. *De taurorum nostratium, & irritatorum viribus, ac ferocia, nec non de bubalis nonnulla.* 379

XCIX. *De tauris & bobus efferis Arelatensibus & Provincialibus singularia, ac de lucta cum iis.* 382

C. *De leporibus & cuniculis, eorumque hostibus.* 385

OPERARVM SVBCISI-VARVM,

Siue

MEDITATIONVM HISTORICARVM

CAPVT I.

Castitatem & puritatem mentis & corporis in sacris & aliis omnibus rebus Deo & hominibus gratam acceptamq́; esse.

ASTITAS, quomodo in sacris litteris inter præcipuas virtutes, & gratas Deo, vtpote profecta, & amata à Spiritu sancto, casto, & puro, passim commendetur, ex multis earum locis præclara testimonia & exempla peti possunt, quæ piis, & castis hominibus ignota esse, neque possunt, neque debent. Inprimis vero Josephi filii Jacobi patriarchæ castissimi adolescentis exemplum memorabile est, cum à libidinosa Potypharis coniuge ad libidinem pelliceretur, & quodammodo cogeretur. Ita enim impudicam mulierem Ægyptiacam alloquentem, piis & castis argumentis eam redarguentem, & à suo pessimo proposito auertere conantem, Philo eum introducit: Hanccine mihi suaseris, vt gratiam ei referam? Bonā scilicet gratiam, dignamque illius meritis? Herus me ex captiuo, & extero sua benignitate liberum, & ciuem reddidit, tractatum liberaliter: ego vero seruus domino iniuriam, ne captiuo quidem, & extero tolerabilem inferā? Et qua fronte potero post admissum tantum scelus illum aspicere? Conscientia carnifex intestina non sinet me oculos in eum erigere, vt nemo prodat alius. Sed deerunt, qui prodant? Præsto sunt latentes exploratores plurimi, quibus silere non licet. Taceo, quod etiamsi factum nemo vel sentiat,

vel enunciet, ipſe meus ero proditor, colore, aſpectu, voce, vt modo dixi, detegens conſcientiam. Fac nullum delatorem fore, aſſidentem Deo juſtitiam, res cunctas inſpicientem, nec timebimus, nec verebimur? *Hactenus Philonis proſopopœia.*

Recte itaq; commendatur pientiſſimus ille adoleſcens, quod non proprio, ſed Spiritus ſancti motu caſtitatem tam pure cuſtodierit, & hac ratione Deum placatum retinere atque ſuam conſcientiam & bonam exiſtimationem ſibi & poſteritati ſartam tectam, vt dicitur, tueri & conſeruare voluerit. Alia ſane ratione, quam Hippolytus ille Theſei filius, nouercæ Phædræ, licet ei juraſſet ſe quicquid peteret facturum, auerſatus fuerit inceſtam eius conſuetudinem, cum ipſius continentia abhorrens ab inceſtu, fuerit motus naturalis ſine agnitione Dei, & abſque motu ſpirituali: Aliud enim eſt ſpiritu mortificare actiones carnis: aliud, ratione frenare impetum affectuum: Laudatur itaque nihilominus iuuenis ille generoſus, ob caſtum animum, & quod habuerit, non tam actum elicitum, quam imperatum, quod fugerit aſpectum nouercæ, & ne ocioſo libidines moleſtæ eſſent, venationi indulſerit. De hac re habuerunt aliqualem cognitiunculam nonnulli viri prudentes, etiam apud gentiles, cum ratione humana accuratiore ducti, libidines auerſati ſint. Ideoque in ſacris ſuis ſaltem ſpecietenus, non ſolum manus, ſed etiam mentem puram haberi, & cuſtodiri voluerunt. Unde hoc præceptum fluxit: AB IMPVRO CAPERE MVNERA, NEQVE BONVM VIRVM, NEQVE DEVM DECET. Huc reſpexit Plautus, cum introducit perſonam ita loquentem: Atque hoc ſceleſti illi in animum inducunt ſuum, Iouem ſe placare poſſe bonis hoſtiis. Et operam & ſumptũ perdunt, ideo fit, quia nihil ei acceptum eſt à periuris ſupplicii. Facilius, ſi qui pius eſt, à Diis ſupplicans, quam qui ſceleſtus eſt, inueniet veniam ſibi: Idcirco moneo vos ego hæc: qui eſtis boni, quique ætatem agitis cum pietate & fide: retinere porro, poſt factum vt lætemini. Idipſum obſeruauit Porphyrius: Nouit profecto, inquit, vir ſapiens, dæmones quidem malos, animalium victimis delectari, & in eis futura portendere. Deos autem huiuſmodi victimis non egere, qui ſane adorantium mores inſpiciunt, maximum ſacrificium exiſtimantes, rectum de ipſis, atque de rebus judicium. Nam apud Deos optima eſt oblatio PVRA MENS, & perturbationum vacans animus. Quam in ſententiam plura ex eodem Porphyrio & Theophraſto retulit Theodoretus Serm. 10. de Oraculis. Hinc Plato bono quidem viro conuenire ait, ſacrificia operari, diuiniſque intereſſe: malum vero fruſtra in ſacrificiis laborare. Quod præterea Mercurius Triſmegiſtus obſeruauit, vbi ita concludit ſuum Aſclepium. Hæc ſunt ſummæ incenſiones Dei, cum aguntur gratiæ à mortalibus. Gratias tibi agimus, &c. Idipſum

In Rudente.

In ſacrificiis.

Cap. 15.

pſum mouit Baſilium magnum, vbi veſtales ſacras ita monet: Oportet ante omnia virginem cogitationes ſuas puras inviolataſque ſeruare: Anima quippe perdurante incorruptâ, corpus quoque impollutum, immaculatumque ſeruatur, porro ſi peſſimis cogitationibus contaminetur anima, quantumlibet corpus incorruptum manere videatur, non tamen munda eius cenſetur integritas, cum ſordibus cogitationum inquinata videtur. *In ſerm. de vera virgin.*
Magis autem animum ad pietatem & caſtitatem accendunt, quæ continentur ſacris litteris, ſicut ſapientiſſimus Rex Salomon multa paucis comprehendit in prouerbiis: Victima, inquit, impiorum eſt abominatio, quia cum peccato offertur. Et Lactantius pie lateque monet: Mentem eſſe, quæ peccat, quæ immoderatæ libidinis fructum cogitatione complectitur. In hac crimen eſſe, in hac omne delictum. Nam etſi corpus nulla labe ſit maculatum, non conſtat tamen pudicitiæ ratio, ſi animus inceſtus eſt: nec illibata caſtitas videri poteſt, vbi cupiditas conſcientiam inquinauit. Pia eſt itaque hæc monitio, neſcio cuius auctoris: *Cap. 21.*

Corporis vt maculas, animi ſic ablue ſordes,
Mundicia hæc adſit: tum bene lotus eris.

Ob hanc rem lauandi conſuetudinem exteriorem introductam eſſe, antea demonſtrauimus, ſicut ritum illum pluribus indicat Caſpar Peucerus in ſuo præclaro libro de Diuinat. Demonſtrat hoc tabella marmorea vetuſtiſſima, quæ adhuc conſpicitur Neapoli (quam in domo Adriani de Gulielmo vidimus) in qua vetus mos ſacrificantium conſpicitur in ara rotunda, cui adſtat ſacerdos manus lavans ex vaſe, quod in manibus geſtat puella allata. Eodem modo Ariſtæas ſcribit, interpretes LXXII. cum eſſent occupati in Ægypto, iuſſu Ptolomæi Philadelphi, in transferenda lege diuina ex Hebræa in Græcam linguam, quotidie bene mane in aulam venire, & ſalutato Rege, redire ſolitos in locum ſuum aſſignatum, lotiſq; manibus pro communi omium Judæorum more, ex mari, & votis ad Deum ſolutis, perrexiſſe legere, & ſingula interpretari. Interrogati autem de hoc, quare poſt lotas manus vota faciant? Reſpondiſſe: Hoc fieri in argumentum, & teſtimonium nullius ſceleris perpetrati, quoniam per manus omnes conatus ſoleant expediri: ita pulchre & ſancte omnia ad iuſtitiam referebant. *In prima centur. c. 1. Fol. 215.*
Eadem nobis in colloquio Theſpharis Naamathitis cum Iobo monitio repræſentatur: VT PVRO CORDE MANVS AD DEVM EXTENDAMVS. Quare? Quoniam per infirmitatem noſtram nobis non licet in cœlum conſcendere, vnde opus eſt aliquo ſigno, quod conteſtatur extrinſecus id, quod intus latet. Noſter animus videri non poteſt. Quod ſi abſque ſimulatione precemur, noſter animus ſurſum attollitur, atque ita quaſi comparemus coram Deo, vt ei totam mentem noſtram exponamus. Id quidem inuiſibile eſt, ſed *Cap. 11.*

MANVVM EXTENSIONE, declaramus nos tendere ad Deũ & ad ipſum vnũ confugere, propterea in ſacris litteris per externum illud ſignum oratio ſignificatur. Non quod illud ſit, aut totum, aut præcipua pars. Nam hypocritæ ſedulo quidem & manus, & brachia extendunt, adeo vt voti zelo flagrare videantur, & tamen nihil, quam mentiuntur, & illudunt Deo. Oportet igitur hoc ſignum ex ſincero corde proficiſci, quod etiam ſcriptura præſupponit, ideo recte & pie dicitur: COR ESSE PRÆPARANDVM. Hanc doctrinam pii viri ſuper prius indicatum cap. Jobi annotarunt. Eadem obſeruant ex Pſal. 73. in Regio Propheta, vbi is laudes Dei à mundo CORDE exorditur: Ibi enim non dicitur de puro ore, vel puris manibus, vel puro corpore, ne locus ſit hypocritis, & iis, qui corporum mundiciem crebris lotionibus (ſicut Judæi & Mahometani facere ſolent) ſectantur, & magni faciunt, ſed his, qui PVRO SVNT CORDE. Non quod oris & manuum mundicia ad pium non pertineat, cum & illa quoque requiratur, sed quod iſta,
Pſal. 24. quæ cordis eſt, fons quidam veluti eſt huius externæ. Quoniam autem in
Centur. 1. primo capite operarum ſubciſiuarum mearum mentio facta eſt, Magos vt ſimpliciores ſub prætextu pietatis & caſtitatis magis decipiant, vel, quod ſpiritus & dæmones propter ſimilitudinem maxime diligant puros & caſtos, ideo quod ſub prætextu caſtitatis ipſi non coeant, quaſi vero coitus matrimonialis, qui ad procreandam ſobolem legitime inſtitutus eſt, minime caſtus ſit, viſum fuit, ad explicationem eius nonnulla adiicere. Etſi e-
Lib. 3. c. 23. nim Wiero aſſentior, neque natura fieri poſſe, nec aſſentire Philoſophiam,
de præſtig. ſpiritus corpore nudatos amore fœminarum capi, aut ex eis generari naturali modo potuiſſe. Habere enim fontem ſuum, & inferiores ortus cupiditatis, ſique deſit cauſa, deſinere quoque effectus: tamen concedendũ eſt, fuiſſe & nunc eſſe quoque alicubi apud profanos vſitatam valde τὴν τῶν ἀδιαφθόρων παίδων ἐπίσπευσιν, & hanc requiſiuiſſe diabolum non quod delectetur caſtitate, ſed ut caſtos & innocentes natura animos pollutos ac profanatos in ſuos uſus ac miniſteria ſua præparet atque expediat, quorum ſimplex ætas, & improuida, prius in laqueos cadit, & intricatur, quam cauere diſcat, ſicut Peucerus pluribus demonſtrat. Et hanc quæſtionem de
De Magia coitu dæmonum dicto ſoluit D. Auguſtinus: Ex homine, inquit, ad homi-
mibuſ. 182. nem peccatum tranſit, etſi à diabolo in diabolum non tranſit: Quia ho-
Contra Iul. mo ex homine naſcitur, diabolus autem ex diabolo non item: ille enim,
c. 9. qui diabolus & dæmon eſt factus, lapſus eſt cum ſociis impietatis angelis, & omnes ſimul (ut ait Damaſcenus) defecerunt, qui hodie diaboli ſunt, & dæmones ſeu mali angeli vocantur. Poſtremo, cum in fine 1. cap. ex Chryſoſtomo allegatum ſit: Magna & valida eſſe arma, iniuriam patientium hominũ gemitus, operæ pretiũ duxi, D. Ambroſii ſententiam adſcribere. Coa-
ctus,

ctus, inquit, repugnare non noui: potero dolere, potero flere, potero gemere: Aduersus arma milites & Gothos quoque lachrymæ meæ, mea arma sunt. Talia sunt munimenta sacerdotum, aliter nec possum resistere. Idipsum his versibus in quadam Tragœdia expressum est: *In Orat. contra Auxent.*

Vota sunt enses hominumq; scuta,
Se tegunt votis, abigunt tyrannos,
Hisq; dant sancti sine cæde stragem.
Vota torrentes pice quin paludes
Infera exurunt stygis, & parentem
Noctis, hinc arcent, prohibent pericla,
Mitigant morbos, releuant dolores,
Differunt lethum, duplicantq; vitam:
Sunt spei nutrix, fidei columna,
Erigunt lapsos, scelus & fatenti
Vota medentur.

Aurei quoque de puritate mentis Deo magis quam victimis præstanda, sunt versus antiquissimi Comœdiarum scriptoris Philemonis, relati apud Iustinum Martyrem de Monarchia Dei, quos ita Latinis versibus expressit interpres:

Si victimas cuisquam offerens, ô Pamphile,
Magnum boum numerum, aut capros, aut quodpiam
Aliud pecus, preciosa vel donaria,
Aurove textum purpurave pallium,
Vel è smaragdo signa facta, vel ebore,
Placare tali se putat modo Deum:
Valde errat ille, mente deceptus leui.
Oportet esse quemlibet virum bonum,
Non virgines & coniuges corrumpere,
Circumuenire, ob rem necare quampiam,
Aliena spectare, atq; concupiscere
Possessionem, coniugem, lautam domum,
Equum, bouem, pecus, puellam, seruulum.
Multis nihil sed est opus: Non expetes
Acus vel unum vile filum, Pamphile.
Nam te videt, qui præsto adest tibi, Deus,
Pietate gaudens, non iniquis actibus,
Et opes parare cuique permittens suas,
Terram diebus & colenti noctibus.
Iustis Deo, faciens sacrum, factis lita.

Cœlo tonante ne fugam capeſſeris,
Si nullius mali tibi ſis conſcius.
Nam te videt, qui preſto adeſt tibi, Deus.

Plane ita ſcribit, quaſi Decalogum eiuſque præceptum de non concupiſcendo exprimere voluerit: cuiuſmodi & aliæ piæ ſententiæ apud gentiles Poëtas pariter ac Philoſophos extant plurimæ.

Caput II.

Deum ſolum cognoſcere & videre cogitationes noſtras & cordis latebras.

Ad cap. 57. Diximus antea, nonnullos in hac opinione eſſe, vt exiſtiment, Diabolis etiam cogitationes noſtras non ignotas eſſe, idque acumine peculiari, quo illi ſpiritus præditi ſunt, cum futura etiam citius ex naturalibus cauſis percipere poſſint, quam hominum mentes, corporea mole grauatæ. Etſi autem hac in re nonnullam præſcientiam ſpiritibus illis maledictis & immundis conceſſimus; tamen eam limitatam & reſtrictam certis terminis eſſe, ab illo, qui ſolus omniſcius eſt, neque aliis hanc abſolutam poteſtatem concedere ſolet, ſtatuimus. Fatendum certe eſt, ſicut prolixior hac de re antea fui, ex certis ſignis interioribus & exterioribus Satanam hominum complexionem ideo obſervare attentius, vt maiorem ſe inſinuandi & nocendi occaſionem habeat, ſicut obſeruatum ſæpe eſt, frequentius à dæmonibus inuadi eos, in quibus bilis atræ maior eſt copia: quia ſuccus iſte cum primis idoneus illi videtur, vt homines in furorem & inſaniam vertantur, quod dæmones optant ſummopere: quare & atribiliariis maxime inſidiantur, & morbos vtplurimum inferunt melancholicos. Unde Gregorius Nyſſenus: Nouit Diabolus, cui ingerat illecebras gulæ, cui adhibeat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ, cui adhibeat eſcam cupiditatis; nouit quem fallat gaudio, quem mœrore conturbet, quem errore ſeducat, & cauſas quærit nocendi, vbi quemque ſtudioſius viderit occupari.

Phyſiognomia & metopoſcopica ad cognoſcendas complexiones hominum, & inclinationes interiores, quemadmodum non plane reiicio, & ſigna mentis, & cogitationes plerunque ea proferre & indicare non inficior, ita interiores receſſus omnes, antequam pateſiant, ex illis deprehendi poſſe, conſtanter nego: Deus enim ſibi ſoli reſeruare voluit, ſicut etiam ei ſoli ſolummodo hæc notitia arcani pectoris & cordis in ſacris litteris attribuitur. Eleganter autem à doctis ingeniis excogitatum eſſe, Gilbertus cognatus dicit; Momum Ethnicum reprehenſionis Deum taxaſſe, quod opifex ille hominis quum cor indidiſſet receſſibus, & cauis occultum, & celan-

Sylua narrat. l. 2.

celandis fraudibus idoneum, non fenestram addidisse, quo perspici posset, quid in his specubus lateret. Adeo autem occulti sunt hi specus, vt ipse etiam homo plerunque ignoret, quid sit in eis abditum, errante videlicet conscientia humana, quo quid occultius? vnde Sapiens miratur cor hominis abditum & inscrutabile: Faciem hominis, inquit, intuentur homines, sed specus illos penitissimos cordis solus Deus introspicit; ea quoque omnia proferentur in die. Testis est hac in re egregius Jobus, dum in suis grauissimis afflictionibus & cruciatibus ita exclamat: Peccaui, quid faciam tibi, ô custos hominum? *Cap. 7.* Ibi enim notant pii viri, perinde ac si diceret, Deum nos obseruare, excubare oculis in nos intentis, vt quum alicuius dicta & facta sedulo explorantur. Deus enim omnia videt, contemplatur, nec illum latere possumus, sicut Scriptura loquitur, ipsum scrutari corda hominum, & cognoscere cogitationes, denique omnia detegere, nec vllam vitæ nostræ partem ei occultam esse. *Psalm. 7. Ierem. c. 7. Ad Ebr. 4. cap.* Monemur itaque, in commentariis Dei perscripta esse omnia cogitata, dicta, factaque nostra, & quamuis iudicium dictatum nondum legamus, tamen olim libros esse aperiendos. Quomodo autem subsistent nonnulli irrisores, qui Christiani perhiberi volunt, cum Seneca, licet gentilis, iis perspicacior fuerit, & non obscura indicia pietatis protulerit. Prope, inquit, à te Deus, tecum est, intus est. Et alibi dicit: Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat: aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius authoritate etiam secretum suum sanctis faciat. *Epist. 41. Epist. 11.* O felicem illum, qui non aspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat. Merito itaque laudibus effertur sanctissimus & castissimus adolescens Josephus, & à Philone commendatur, cum eius colloquiũ cum libidinosa fœmina Ægyptiaca recenset, sicut id supra retulimus, vbi eam inter alia ita compellat: *Cap. 1.* Fac nullum delatorem fore, assidentem Deo iustitiam, res cunctas inspicientem, nec timebimus, nec verebimur? Beatus igitur omnis pius qui conscientiæ suæ rationem habet, nec Dei oculum cuncta inspicientem & penetrantem, neque factis, neque dictis, neque cogitationibus impiis & sceleratis offendit. Etenim rectissime D. Bernardus ita monet: Mala conscientia delictorum nostrorum ipsa testis est, ipsa iudex, ipsa tortor, ipsa carcer, ipsa accusat, ipsa iudicat, ipsa damnat. Idipsum viri pii in explicatione legis diuinæ Decalogi hac similitudine denotare voluerunt: Si quis Rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat, sanctione non tenebitur, si quis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum, nihil eorum perpetrarit, nempe quia mortalis legislatoris prouidentia non nisi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta, nisi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur, quam cordis

puritatem) ſub ſcortationis, homicidii, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale eſt, vetat. Nam cum ſit ſpiritualis legislator, animæ non minus, quam corpori loquitur. Homicidium autem animæ ira eſt, ac odium, furtum, mala cupiditas & auaritia, ſcortatio, libido. Faceſſant igitur illi improbi & mendaces homines ex luſtris præſtigiatorum emergentes, qui hoc noſtro tempore de ſeipſis prædicarunt, ſe poſſe cognoſcere præcogitata & intima cordis, ſicut nuper impoſtor, ac tenebrio quidam auſus fuit decipere ſimpliciores, neſcio, quibus documentis ad fallendum exhibitis. Illius enim vaniſſima ludibria, prudentioribus facile refutata & detecta ſunt. Huic autem impoſtori, vt ille dicit, Mors grauis imminet; Qui notus nimis omnibus; ignotus moritur ſibi.

Seneca in Thyeſte.

Capvt III.

Phyſiognomica ſigna exteriora ſicut non negligenda, ita nimium illis non tribuendum.

Qvæ ſpectant ad phyſiognomica, Hippocrates, qui judicio omnium eſt ſeueriſſimus, ſparſim multa ſcripſit, quale eſt illud: Quicunque ruffi, naſo acuto, oculis paruis, boni. Et rurſum: Magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni: caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi ſunt Et rurſum: oculi non nictantes, iracundi. Et iterum: magnum caput, oculi nigri & magni, naſum craſſum & ſimum habentes, boni. Hæc quoque obſeruauit Franciſcus Valleſius, vbi addit, ſed legibus etiam ciuilibus, in quibus iniquum ſit cenſere eſſe aliquid futile, aut varium, cautum eſt: Vt ſi duo homines inciderent in criminis ſuſpicionem, is primum torqueatur, qui ſit aſpectu deformior. cuius legis ratio eſt in phyſiognomia. Eccleſiaſticus enim bonam faciem vocat veſtigium boni cordis. Hoc Albericum Gentilem mouit, vt dicat: Ego ut illam partem diuinatricem de vita & morte condemno, & condemnatam cum reliqua omni diuinatione puto: ita coniecturam iſtam de moribus reprehendere non poſſum, cuius & in judiciis nonnullum vſum eſſe animaduerto. Quanta enim Ciceroni in Verrem, Vatinium, Piſonem, Antonium, & alios hinc petita argumenta? Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum (ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur? Et noſtri interpretes juris vtique ſeruant, vt ſuſpectiorem habeant deformiorem, & in quæſtionibus ab eo tormenta incipiant, ſicut etiam ab eo, cuius vel turpius nomen ſit. Verum

De moribus popularibus. — *De ſacra Philoſoph. c.32.* — *Cap. 13.* — *In explicat. l. 2. de maleſic. & Math. C.*

rum enimvero indicia ista physiognomica tam certa non sunt, vt non interdum industriâ, accuratâ educatione & disciplinâ corrigi possint. Quamobrem nimium illis fidentes plerunque falluntur. Exemplum habemus in Socrate. Quum eius habitum corporis Physiognomon inspexisset, stupidum eum pronunciasse dicitur, & bardum, quod iugula concava non haberet, obstructas eas partes, atque obduratas esse dixit; Addidit etiam mulierosum, in quo Alcibiadem cachinnum ferunt sustulisse, quum in eo nihil tale obseruatum esset. Nam & errata naturæ emendarat, & ex naturalibus caussis nata vitia edomuerat, ac compresserat voluntate, studio ac disciplinâ, ad eum modum, vt nemo vnquam in eo vllum vestigium viderit. Physiognomica præterea indicia ex naso hæc obseruantur: Nasi summum si gracile fuerit, facilem iracundiam; si crassum & depressum conscceleratos mores; si plenum, solidum & obtusum, quales leonibus & molossis, fortem & iactabundum indicat: si nasus oblongus, gracilis, rostratus, eius generis mores dabit. Nasus adclinans, vitæ, morumque honestatis signum est. Nasus rectus, linguæ intemperantiam; acutus, iracundiam; obtusus mollitiem; aduncus, qui & aquilinus, regalem animum, & magnificentiam; simus, immodestiam & scortationem, qualis fuit in Socrate; minor, fraudem, rapacitatem; adapertus, animi vim & corporis robur; angustior & rotundior obstructusque, stoliditatem, socordiam, vesaniam: obliquus & intortus, mentis & animorum obliquitatem portendit. Non absque ratione itaque introduximus eos, qui ad duellum, in locis vbi adhuc frequentatur, & lites ex eventu eius deciduntur, instruuntur, physiognomiam & complexionem in aduersario accuratè obseruare & perpendere, vt ex hac occasione hostem suum facilius vincendi, captare & habere possint: sicut Faustum Longianum in suo libro de duello id diligenter obseruasse indicauimus. Studiosi enim constitutionum & complexionum acumen tribuunt fere biliosis, id est, valde calidis & siccis. Biliosus enim humor ad celeritatem incitat. Iudicii vero bonitatem, melancholicis, id est, leviter calidis; & bene siccis: Melancholia enim frenum dicitur humorum, ne nimis præcipites feramur ad iudicandum. Sane impetus concupiscentiæ plerunque ita erumpunt, ut non difficile appareat, quid intus lateat. Ii enim pro modo corporis incitantur, at secundùm eius mutationes vel cōcitatiores vel languidiores fiunt. Et hæc est caussa, quod adolescentum cupiditates ob copiam & calorem sanguinis celeres, feroces, atque ardentes sunt. Senibus, quia principium concupiscentiæ circa iecur restrictum est ac debilitatum, magis viget ratio, elanguescente vnà cum corpore affectuum capace parte. Hoc ipsum scilicet est, quod brutorum animalium mores & affectus format. Non enim opinionum aliâ bonitate,

Casp. Taliacottus in sua chirurgia notat l. 1. c. 5.

Lib. 1. c. 7.

Plutarch. de virtute morali.

B alia

aliâ pravitate robur & audaciam, vel contra metum trepidationemque ingentem sortiuntur: sed facultates sanguinis, spiritus & corporis discrimina faciunt affectuum, quia pars eorum capax è carne, tanquam radice enascens, qualitatem propensionemque talem secum affert. Hominis autem, impetibus ab effectu ortis, etiam corpus vna affici atq; cieri, communiunt pallores, rubores, tremores, saltatio cordis, rursumque diffusio in exspectatione voluptatum. At vero, quum ipsa per se mens absque vllo affectu movetur; tum corpus quiescit ac consistit placidè, nihil commune nimirum cum ea mentis actione habens. Recte itaque à veteribus dictum est: *Intima per mores cognoscimus exteriores.* Experientia sane demonstrat, quod pro nationum varietate etiam naturæ varientur, vnde manifestum discrimen in libidinis incendio & amoribus inter varias gentes animadverti potest, de quo latè Cornelius Agrippa, & ex historicis præsertim recentioribus, qui Indos orientales & occidentales describunt, plura exempla peti possunt. Ex omnibus autem affectibus iracundia efficacia signa habet, quibus interiores motus deteguntur, sicut ea Donzellinus prolixè ostendit. Huc pertinent, quæ de chiromantia, & qualis indicatio mentis ex forma manuum sumi possit, in auctuario c. 35. notavimus. De lineis autem diversis, & quæ divinationes physicæ ex iis sumantur, Peucerus totam artem tradit in suo commentario de præcipuis divinat. generib. Non dissimiles observationes ex pilis & auribus, vel potius naribus, ac reliqua proportione corporis habemus in equis, vel potius generosis, vel de generibus, necnon & canibus, ex quibus in cap. 23. & 24. prioris Centuriæ nonnulla recensuimus.

Cap. 63. de vanitate scientiarũ.

In remedio ferend. iniuriarum.

CAPUT IV.

Cor hominum Deum solum regere & mutare posse.

MANET, & manebit constans & immota sententia, Deum SOLUM cognoscere & videre nostras cogitationes, & animi concepta intima & extima. Et sic esse vnicum καρδιογνώστην. Hinc Regius Propheta; Tu cognovisti sedere meum, & resurgere meum. Intellexisti cogitationem meam à longe. Imo vero in ipsius SOLA potestate esse, vt dirigat & gubernet cor nostrum, quocunque voluerit, ipsique placuerit. Quod etiam prudentiores Philosophi Ethnici observarunt, inter quos fuit Themistius, qui hanc sententiam in suis rationibus sæpius commendat & laudat. Alioquin fatendum est, nobis corda lapidea esse, & ipsi duritie duriora, nec malitiosa tantum, sed etiam pervicacia inflexibili Deum aversantia. Idque multis & fere innumeris sacræ Scripturæ locis poterit probari. Inprimis autem de Saule nuper iussu Dei à Samuele electo in Regem populi

Psalm. 39.

Lib. 1. Reg. c. 10.

puli Israelitici dicitur: Quum avertisset humerum suum Saul à Samuele, immutavit ei Deus cor aliud: sed & Saul abiit domum suam in Gabaa, & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Item: in Juda vero facta est manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum Regis & Principum verbum Domini. Eodem modo in Chronicis dicitur: Omnia corda scrutatur Jehova, & omne figmentum cogitationum intelligit. Et ibidem David Rex & Propheta ita alloquitur Deum: Sed novi, Deus mi, te esse scrutatorem cordis. Et Salomon: sicut divisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud. Et Jobus: Qui immutat cor Principum populi terræ. Quod non solum de Rege dictum est, verum & de cordibus seu animis singulorum hominum. Est enim in his verbis Synecdoche, & perinde argumentatur, ac si diceret: Inde maxime constare, corda omnium hominum, seu voluntates à Dei dependere arbitrio, quum dubium esse nequeat, cor etiam Regis variis mutationibus ob varias occasiones & ministrorum varia consilia obnoxium à Dei pendere nutu & judicio, à quo in hanc vel illam partem justissimè inclinetur. Sicut eruditè & piè disputat, additis multis autoritatibus ex sacra Scriptura, & sanctis Patribus, Andreas Gorrutius, inter quos est doctrina Divi Augustini insignis: Non solum, inquit, in corporibus hominum, sed in ipsorum cordibus Deus operari, illaque, quo voluerit, & quando voluerit, inclinare, vel ad beneficia quibusdam præstanda, vel ad pœnas quibusdam ingerendas, sicut ipse judicat, occultissimo quidem judicio, sed sine dubitatione justissimo. Observandum sane est, nonnunquam vocem cordis in Scriptura sumi pro intelligentia, interdum pro veritate & conscientia pura. Ideo vbi dicit Moses: Non dabit vobis cor intelligens vsque in præsentem diem; videmus cor sumi pro intelligentia, sicut quoque sumitur apud Jobum, vbi dicit ad amicos: Abscondisti cor eorum ab intellectu; quasi diceret, Deum quasi abvolvisse oculos istorum, qui se sapientissimos putabant, vt bruti evaserint. Est autem Bodini sententia, hæc dicta, Deum esse cordium scrutatorem, Et, cordi prudentiam esse insitam à Deo, ita interpretanda esse, vt præcipuam corporis partem ad vniversum corpus referant, idque tropo Synecdoches: quia cor primum est, quod vivit, & extremum quod interit, vt Galenus sentit. Hæc, & quæ antea satis prolixè recensuimus, perpendere & considerare deberent non solum præstigiatores & irrisores veritatis, sub vanitate subdola, licet simplicioribus tecti, attamen prudentioribus manifesti; sed etiam callidi simulatores & hypocritæ, qui cum intus in corde sint pleni fraudis & proditionis, tamen externo fuco pietatis & simplicitatis alios & seipsos decipere solēt. Hos sanctus Spiritus vocat tepidos, quia neq; boni

Lib.2. Paralip.c.30. Lib.1.c.28. Cap.29. Prov.21. Cap.12. De provid. Dei,l.8.c.3.cum seqq Aug.lib.5. contra Iulian.cap.3. lib.de gratia, & lib. arb.ad Valent. c.20. Deut.29. Cap.17. In theatro natur.l.4. Psal.4. & 21. Iob.c.39. Apoc.c.3.

sunt, neque conspicuè mali, cum reuera sint omnium pessimi. Hos, vt dicit Vallesius, evomit Deus, atque à se reiicit, & indurat, traditque non raro in reprobum sensum. Ergo, inquit, vtinam calidus aut frigidus esses, hoc est bonus, aut apertè malus, & perturbationibus plenus, vt iis sedatis ageres pœnitentiam, ac resipisceres. Sed quia tepidus es, hoc est, sub specie boni iniquus & impœnitens, & legis contemptor, incipiam te evomere, veluti qui tepida deglutierit iuscula.

De sacra. Philos. c. 90.

Idipsum non ignorarunt discipuli post ascensionem in cœlum sui præceptoris & magistri, congregati, vt numerus duodenarius eorum compleretur: tales enim preces instar legationis mittunt in electione Josephi Bersabani, qui etiam Justus vocabatur, & Matthiæ, è terra in cœlum ad caput & Dominum suum Christum, vt voluntatem & approbationem diuinam cognoscerent, vter ex his duobus ad Apostolatum loco Iscariotæ proditoris magis idoneus esset: TU DOMINE, qui cognoscis corda omnium, ostende vnum ex his, quem elegeris. Cum igitur proprium & solius officium Dei sit scrutari corda, neque quicquam ab eo possit occultari, sibique SOLI hanc prærogatiuam seruet, neque alii communicet, omnis hypocrisis & simulatio abominabilis apud eum est: Contra eius oculi fidem, veritatem & integritatem intuentur, vt Propheta Jeremias monet. Idcirco sacræ litteræ verbo Dei hanc vim & efficaciam tribuunt, vt dicant, id esse tanquam gladium acutum & ancipitem ad penetrandum, usque ad intimas medullas, nullas esse cogitationes aut affectus in hominibus, qui non sunt nudi & retecti coram ipso. Tum etiam alio in loco dicitur, eos, qui proficiunt in verbo Dei, in se ipsis debere redargui, hoc est, tanquam coram Deo comparere debere, & se eius throno cœlesti sistere, vt illic peccata sua, quæ antea tecta erant, retegant.

Hebr. c. 4. 1. Cor. 14.

Non solum autem Deus vnus, & præter eum nullus est scrutator cordium, sed etiam ea mutare potest, quando vult, & illi placet. Exempla plura hac de re ex sacris, & prophanis literis, & historiis, extant. Vtpote cum: Josephus dicit ad fratres suos: Vos cogitastis malè mihi facere, sed Deus bene mihi fecit. Item Pharao cum ad se adduci iussisset vxorem Abrahami, statim ad plagas Domini, mutavit animum. Alexander Magnus male animatus erga Judæos, tamen statim aspectu Sacerdotis mutatus, humilis & beneficus factus est. Et Assverus potentissimus Rex; cum decreuisset instinctu & calumniis Amani Judæos perdere, mitigato animo, cognitâ veritate, à pia coniuge, publicatum decretum regium, alioquin inviolabile, iussit rescindi & irritum esse. Quare hæc ratio & consolatio à piis viris additur. Nec mirum: Deus enim, cum in sua manu habeat ignem, aërem, & cœlum vniuersum, eaque omnia impellat & regat, multo facilius flectere potest.

Chytræus in viatico.

potest animos hominum. Quamobrem nihil est, cur impiorum hominum tyrannidem extimescamus; Deus enim mille viis & rationibus potest nos ab illis liberare.

Laban persequebatur Jacobum iratus & furens, sed Deus illum per somnum compescuit, iussitque ne Jacobo vllam vim faceret. Esau cum in Jacobum semper fuisset hostili animo, tamen ita immutatus est à Deo, vt illi occurreret obuiam, & in ipsius complexu fleret præ gaudio. Hæ consolationes mihi nuper animo perturbato, hos elegiacos expresserunt, in precatione ad Christum.

Vt trepidans hostis (clemens da signa favoris)
Divinum præsens sentiat auxilium.
Cen tenes in manibus cunctorum corda regentum,
Quandò placet, potis es flectere sic animos.
Mille nocendi artes hostis licet impiger aptet,
Mille juvandi artes tu tamen usq; tenes.
Mille modis nobis occulti sunt tibi præstò,
Queis recrees mœstos, sunt tibi mille viæ.
Ergo age rumpe moras, titubanti porrige dextram;
Victor in ærumnis, te Duce, lætus agam.
Gaudia, Christe salus repara, da pectora firma,
Perpetuo in luctu ne patiare tuos.
Sub cruce sic lassus, te glorificante vigebo,
Inclita me nunquam SPES mea destituet.
Mens mea cur trepidas? Solitò post nubila Solis
Nube cava radius clarior exoritur.

CAPVT V.

De oculorum vi & efficacia.

IN cap. 57. nostræ primæ Centuriæ notauimus, in oculis veteribus religionem fuisse, siquidem in iis imago, & natura hominis, ac tacitus sermo mentis exprimitur, additis ibi non vulgaribus rationibus, & demonstrationibus. Id autem, vt apertius dèmonstrem, & edoceam, nemo negare rectè poterit: oculos esse fidelissimos testes, rectèque dici ὀφθαλμοὶ πιστότεροι ὤτων. Et plus valère vnum oculàtum testem, id est, αὐτόπτην, quam auriti decem, vt Plautus nos docuit, hæc enim sunt eius verba?

Nòn est laudandus, is qui plus credit; quæ audit, quàm *In Trucul.*
Quæ videt: non placet, quem illi plus laudant, qui audiunt.

Quam qui vident: pluris est oculatus testis unus, quam auriti
Decem, qui audiunt, audita dicunt, qui vident planè sciunt.

c. in nostra. de test. *L. hac cõsultissima. C. qui test. fac. possunt.* *Sirac. c. 23. vers. 24.* *De sacra Philosoph. c. 32.* *Homil. 15. in cantica cantic.* *2. Sam. c. 11.* *1. Epist. c. 2.* *2. Petr. 2.* *Matt. 20.*

Unde visus oculorum etiam ad mentem transfertur metaphoricâ locutione, ut cum dicitur, oculi plus vident, quam oculus: Et unus vel tres, melius quam unus vident, & intelligunt. Eâdem ratione tribuitur oculus Deo qui tam acutus sit, ut omnia contempletur, sicut ex sequentibus rectius intelligetur. Hinc evenit, ut quemadmodum à facie, quàm à reliquo corpore, ita ab oculis plura, quàm à reliqua facie capiantur argumenta. Quia veluti fenestræ animæ sunt, atque inter cætera, à modo intuendi, sicut Franciscus Valesius diligenter observavit. Nam, inquit, recte despicere, oculis parum demissis verecundi: immotis, neque nictantibus, impudentis, & iracundi: plurimum nictare, timidi, aut insanire parati, oblique intueri, vt cum sit è regione, habeat oculos in finibus terræ, & subdoli, & derisoris, quem stultum vocant divina proverbia. Illustratur præterea hoc pia similitudine à Theodoro Beza; Quemadmodum, inquit, in facie super cæteras corporis partes eminet pulchritudo, adeo ut formosus vultus quamlibet cæterorum membrorum deformitatem tegat, & contra si turpis sit facies nihil in reliquo corpore gratum appareat: hîc in vultu principes partes ad conciliandam gratiam tenent oculi; præcipuè in amoris affectu, qui utique oculis hauritur, iisque veluti fenestris quibusdam apertis irrepens, ad intimum cor usque penetrat: sive pudicè ametur, ut testis est Jacob Rachaële visa; sive illicitâ cupiditate feramur, quemadmodum de Davide legitur. Hinc ex oculis vagis, & procacibus, de quibus loquitur Joannes, & Petrus Apostoli, impudicam libidinem argui notum est, sicut etiam toruo intuitu latens invidia declaratur. Inprimis oculorum vim Itali in amoribus suis plerisque lascivis observare, & prædicare suis scriptis miris modis solent. In his præ cæteris ab illis decantatur oda amatoria in Dialogo Stephani Guazzi, talis videlicet:

Quei dui bei lumi de la Donna mia,
Che con mirabil' arte
Per questa, e in quella parte
Scorrendo danno vita à mille amanti
Dite, se' pur son' occhi, ô stelle erranti?

Deut. c. 15. Sed omissis ludicris, ad seria & magis pia revertamur. Ubi ita mandat Deus Israëlitis: Ne sit malignus oculus tuus in fratrem tuum: ibi interpretes notant, quod per malignum oculum, scriptura parcum, invidentem, immisericordem, qui non libenter miseretur pauperum, intelligat. Hinc nata Metaphora Hebræis, quod animi habitus oculis se maxime prodet: contra oculum bonum, pro amico, liberali, & benefico accipiunt;

Bo-

Bonus oculus benedicetur, quia dat de cibo suo pauperi; Et ne edas cibum oculi mali, & ne desideres delicias eius. Quâ Phrasi usus est Christus Dominus, & Servator noster: Si igitur oculus tuus malus est, quod ego bonus sum. Eadem interpretatio habetur, ubi mentio fit maligni oculi in fratrem tuum; Hebraismus, inquiunt, id est, invidebit fratri & uxori, &c. quasi dicat mollissimus, & delicatissimu quisque, qui tantum lectissimis & delicatissimis cibis vescitur, invidebit fratri tuo, & uxori suæ, quæ dormit in sinu suo, & reliquis liberis suis, ita ut illos non faciat participes carnis filiorum suorum quibus vescetur; Malignum & nequam esse oculum alicujus, est illum esse illiberalem, tenacem & invidum. Idipsum observavit Vallesius super allegato cap. Matth. 6. Lucerna corporis tui, est oculus tuus, si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam totum corpus tuum tenebricosum erit. Idem Vallesius ex iisdem rationibus apposité citat, sed & de Gadi transfugerunt ad Davidem, cum lateret in deserto viri robustissimi & pugnatores optimi tenentes clypeum, & hastam, facies eorum, quasi facies leonis.

Prov. 22. & 23. *Matth. 6.* *Matt. 20.* *Matth. 25.* *De sacra Philo. c. 48.* *Cap. 33.* *Lib. 1. c. 12. Paralip.*

Dipnosophi quoque apud Athenæum observarunt, homini omnifarios esse oculos. & in illis morum ingeniique certa indicia; Quibus enim inquiunt, hominibus caprini sunt oculi, iis acutum natura visum esse, moresque probissimos: hominum vero aliis oculos extrorsum prominere, aliis introrsum condi: aliis vero medio sinu collocari, & hos perspicacissimos esse, lenique ac sedato ingenio: pessimos quosque quibus exeruntur: quosdam nictare frequenter, impudentiamque id arguere, ut levitatem, ac inconstantiam, oculos rigidos, ac intentos, mediocres autem mores optimos polliceri. Recteque Cicero: Animi, inquit, est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Nam hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes; & commutationes possit efficere. Quod etiam medicorum ille princeps Hippocrates observavit, ubi dicit, oculi ut valent, ita & totum corpus. Hæc vis, & efficacia figuratè etiam ad Deum translata est, sicut Ægyptii, teste Orosio, Oculopicto Deum demonstrare solebant, sicut antea diximus; nam secundum Diodorum Siculum, in hieroglyphicis, oculus significat servatorem justitiæ; adeo ut ubicunque inveniatur sceptrum, cum oculo, adjunctis aliis sceptris legendum sit: Ego sum Osiris Jupiter justus, qui universo orbi imperavi. Sed rectius ex Psal. 2. interpretatio hujus rei sumi potest, quem Widebramus ita transtulit:

Lib. 8. *6. Epist. sectione 4.* *In hierogl. Lib. 4.*

Providus ut justo, quæ fiunt, omnia vultu
Ceu specula celsa lustrat ab arce Deus:
Sic hominum mentes oculis vigilantibus intrans,
Quæ tegit arcano pectore, quisq; probat.

Et

Et ex Psalmo 44. Gregorius Bersmannus noster, huc spectantia, ita transtulit.

——————*Latebras qui pectoris imas*
Respicis excutiens animos sub vulpe latentes.

Quo pacto autem Deus solus, non quidem corporeis membris intima cordis, & cogitationes obscuriores cognoscat, & perspectas habeat, docet nos Tertullianus: parenti, inquit, cunctarum rerum & ingenito Deo non sunt manus, & pedes & digiti, & anima, veluti creato, & composito animanti, vt Judæorum magistri putant. Neque ineffabilis ille Pater, & Dominus vniuersitatis huius venit in locum aliquem, neque deambulat, neque dormit, neque surgit, sed in regione sua, quæcumque tandem illa est, manet acutum cernens, & acutũ audiens, non oculis certè quidem, nec auribus: Verum virtute infinitâ ille inspectat, & omnia noscit, neq; nostrum quisquam illum latet, neque mobilis est, neque loco vllo, atque adeo neque mundo vniuerso comprehensibilis, vt qui antea extitit, quam mundus est
Homil. 33. conditus. Huc spectat Macarii Eremitæ Ægyptii doctrina quum docet, quomodo anima Christianorum se erga Deum præparare debeat. Ita enim concludit suam sententiam. Hoc pacto requiescet Dominus in bono animæ proposito, constituens illam thronum gloriæ, insidens, ac conquiescens in ea. Nam hoc ipsum apud Ezechielem Prophetam cap. 1. & 10. audivimus de spiritualibus animalibus currui Domini subiugatis, quæ tota oculata se nobis exhibent, cuiusmodi est anima, quæ Deum portat, imo potius, quæ portatur à Deo. Fit enim tota oculus. Cæterum, quæ his conveniunt, antea multis argumentis demonstravimus, & sequens caput pluribus docebit.

Caput VI.

Non solùm oculos, sed totum vultum hominis peculiarem vim & efficaciam habere.

IN Ecclesiastico cap. 8. Salomonis legimus; sapientia hominis illustrem reddit vultum eius, & obfirmatio vultus eius mutatur. Quod etiam Galenus succinctè, & graviter expressit hisce verbis: Animi mores, temperamentum eius corporis sequuntur; Huiuscemodi obseruationes (si modo
In vita Antonij. non Magicæ accesserunt) habuit Ægyptius ille Philosophus, quem M. Antonio familiarem, & comitẽ fuisse tradit Plutarchus. Is diversas hominum naturas, ex solo aspectu se cognoscere profitebatur. Antonio autem dicebat eius fortunam splendidam esse, sed tamen hortabatur ipsum vt Octavium vitaret, quia eius genius, illius genium formidaret. Genius autem cõmuni Græcorum nomine δαίμων appellatur propter intelligentiam, sapientiam acsa-

ac facilitatem, quam hominibus præstare dicebatur, & exinde à poetis sæpe pro animo ponitur. Quod autem ex aspectu, & exterioribus signis animi vigor, & intentio in bono, & malo plerunque cognosci possit, sicut ex Siracide in cap. 57. allegavimus, Seneca quoque observavit, omnia rerum inquit, omnium si observentur, indicia sunt, & argumentum morum, ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & unum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum: Improbum, risus; insanum vultus, habitusque demonstrat. Illa enim per apertum in notas exeunt. Eodem modo, ut idem notat, oratio vultus animi est, si circumtonsa est, & fucata, manifestè ostendit, illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Idipsum demonstravimus exemplo Juliani Apostatæ, sicut ex gestibus ipsius animus à Nazianzeno, & Socrate depingitur. Non dissimile & recens exemplum habemus in Johanne Basilide tyranno Moscorum, omnium crudelissimo, de quo ita scribit Paulus Oderbornus; Antiqui vatis carmina cum Principem non obscure, formæ ac ingenij lineamentis exprimere videbantur, qui propriæ patriæ, Livoniæque præsertim & Sarmatiæ summas clades esset illaturus, Scribunt. Pergit ille, statim in eo prodigiosæ naturæ indicia apparuisse, omnesque pueri mores sævum quiddam, & immane præ se tulisse, ita ut de illo nemo id dicere posset, quod de ipso Jason dixit; Ajo me afferre doctrinam Chironis, redeo enim ex antro, à Choride, & Phylyta, ubi me castæ Ceutauri filiæ educarunt, fuique ibi annis viginti, nec factum ibi, nec dictum turpe locutus sum. Sermo pueri Basilidis fuit stolidus, & monstrosus, mores maligni, & perversissimi, ex quibus magnates gentis de ingenio, & tota ejus vita conjecturam facientes, eum indito poculis veneno occidere statuerunt, quando ab ejus dira potestate, & luctum, & calamitamen universis mortalibus impendere præviderent. Huc spectant versus Martialis de Zoilo, ab externis notis, internos motus notantes, ut omittamus Thersitem apud Homerum:

Epist. ad Lucil. 53.

Epist. 115.

In vita Basilidis.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Et Stobæus: *Serm. 88.*

Faciem aspectu deformem possides,
Mores etiam num eiuscemodi habes?

Unde distichon ex Græcorum Epigrammatum Anthologia tale factum est Latinum:

Clauda tibi mens est, ut pes, natura notasque
Exterior certas interioris habet.

C Hinc

Hinc interpretes juris indicia sumunt ex rei accusati, vel inquisiti malâ Physiognomia, quam ut tacitam figuram corporis conjecturam adferre hominibus, Cicero ait. Eadem præsumptio oritur ex turpi nomine.

In Orat. pro Roscio. E diverso notavimus in præclara, & generosa indole, dignitatem & virtutem, ex facie statim elucere, adducto Ulyssis naufragi exemplo, quem nudum, virtute tamen vestitum, Phæacum multitudo venerata est. Sicut hodierno die adhuc Persæ commendantur, quibus insitum est, ut in quocunque hominum genere virtutem elucere prospexerint, eam summo studio celebrent, usque adeo ut hostes etiam, quos armis acerrime persequuntur, laudibus summis afficiant. Sed ad Homerum revertamur. Totam ejus Poesin laudem esse virtutis, vel maxime eo in loco patet, cum fingit Cephalenorum ducem naufragio ejectum, tantum abfuisse, ut illos, quibus & solus, & nudus apparuit, verecundiâ aliquâ averteret: Quandoquidem pro vestibus virtute illum dixit ornatum, & primum Regina eum reverita; sic deinde reliqua Phæacum multitudo, tanti putavit, ut relictis epulis, quibus commessabantur, unum illum cuncti intuerentur, nullumque eorum esse, qui eo tempore magis quicquam à Diis optaret, quam Ulyssem fieri, quanquam & nudum, & naufragum. Hoc enim loco Homerus clarâ voce clamare videtur: O homines, sit vobis curæ virtus, quæ & cum naufrago simul enatat, & in littore nudum ejectum fortunatum Phæacibus venerabiliorem ostendit? Sed veniamus ad nostros Heroes, qui virtute, & magnanimitate, neque non & corporis præstantia, priscis non inferiores, sed sæpe numero multis modis superiores, & excellentiores fuere, de qua re habemus præclarum exemplum in Maximiliano Cæsare hujus nominis I. Cum enim à Brugensibus captivus detineretur, & indignis modis tractaretur; In hac rerum adversitate, inquit Heuterus Delfius, solitudine, & summo vitæ periculo nunquam tamen ab animi magnitudine discessit, nec quicquam se indignum fecit, nec locutus est. Horrebant ejus vultum hostes infestissimi, reverebatur præsentem populus seditiosus, eaque de causa hostes arctissimè conclusum, ad populi conspectum raro admittebant. Emergebat enim ex ejus vultu, ac oculis majestas magno principe digna, rebellium conscientiam non ficte commovens, ac concutiens; inerat gravitas debitam autoritatem vel refractariis extorquens, universa adeo corporis lineamenta Imperatoriam, Regalemque dignitatem referebant, habitus, incessus decens, motus temperatus, verba pondus habentia, affectus hominum quolibet trahebant. Eadem de magnanimitate Francisci I. Regis Galliarum post infaustum prælium prope Ticinum, in quo captus cum præcipua nobilitate fuit, prædicari possunt. Ita enim (ut Stephani Forcatuli verbis utar) perstitit interritus, ut nullo modo oris majestas

Ossr. li. 10. de reb. Eman. gestis.

Gylb. cogn. in sylva narrat. lib. 2.

Lib. 3. in viginta Maxim & Philippi.

De Gallorum imperio lib. 3.

jeſtas deformaretur, perinde ac ſi victus de victoribus triumpharet & Henrico Navarrenſium Regi, Franciſco Borbonio Principi, Annæ Mommorancio, aliiſque ejuſdem monetæ Heroibus, eandem aleam experientibus, ſolatium ſermone comi præberet non mirum eſſe dicens, quod hominibus multa contingant, quæ nolint, & Martē præ cæteris numinibus priſcæ vanitatis volubilem. Nam ideo ipſum Homerus ἀλλοπρόσαλλον appellavit. Nihil adeo priſtini decoris deceſſit Regi, ut & hoſtes mirâ cum obſervantiâ reveriti ſint, & certatim miniſtraverint victores clariſſimi quique cultu regio, & dapibus, atque argentea ſuppellectile. Nec ignorabant, opinor, victurum ſemper in pectore illius, quicquid præſens neceſſitas injunxiſſet, ideoq; attonita pene veneratione ipſum proſequuti: ac vix adduci potuere Borbonius, Lanoius, & Davalus, ut juſſi accumberent, ut quæ omnibus notiſſima eſt, dicendi ſuavitatem auſcultarent, qua facile auctores quoslibet, & immanes permulcebat, cū haberet animū à literis, à Muſarum dulcedine minime abhorrentem, ut qui primus velut è Galliæ ſpecula facem regnum totū illuminaturā ad bonarū diſciplinarum iter perficiendum accendit, & oſtendit, cum primis amabilis, & liberalis; ita ut non ſub Franciſco, quā propter Franciſcum, Galli plus ſolito ſtudia ſua excoluiſſe credi queāt. Quemadmodum a. de Trajano, teſte Dione, diximus, cum apud Agarenos in obſidione urbis cujuſdam, cū fallendi hoſtes ergo ſine regio ornatu, muros circumiret, magnum periculū vix evaſiſſe: (Generoſa n. canicies, & oris majeſtas principem prodidit, ut hoſtes quē Regē ſuſpicati erant, in eum frequētes ſagittas conjecerint, quarū tanta vis fuit, ut qui pone Cæſarē ſequebatur transfixus fuerit,) ita non diſſimile periculū adiit Lazarus Schvendius Heros ille formidabilis Turcis, Añō CIƆ.IƆ.LXVII. in obſidione Zatuari Erdelij caſtri; dum enim ad collocandas machinas bellicas, ipſemet omnia circum hanc arcem loca perluſtrat, & explorat, agnitus eſt ab hoſtibus ex inſigni proceritate corporis: qua longe ſuper cæteros eminebat, deque comitatus frequentia, & parum omnino abfuit, quin diſcrimen vitæ adiret. Petitus enim globis aliquot tormētariis fuit, è machinis majoribus, quorū unus humerū ita ſtrinxit, ut ēt veſtis ejus igne cōcepto, quod eſſet ad pellendū frigus *Leoncla-*
hibernū ſuffulta pellib⁹ arderet. Simile periculū is ſubiit in obſidione Mag- *vius in*
deburgenſi, dū propius munitiones perluſtrat, & locum ad oppugnationem *ſuppl. An-*
idoneum quærit idē Schvendius, à præſidiariis n. agnitus, ſubitâ eruptione *nal. Tur-*
facta, multis globulis ex tormentis majoribus & minoribus petitus, virtute *cic.*
equi optimi tranſilientis foſſam vix incolumis evaſit. Eodem modo (ut ad *In Epiſt.*
externa exēpla redeamus) ſumit Rhodi Magiſter materiam commendandi, *quadam*
& vituperandi, ex facie, & forma corporis Iſmaelem Sophi Perſarum, & Se- *ad Leo-*
lymum Turcarum Reges. De illo enim ita ſcribit. Ad maximarum virtutum *nem X.*

 cumu-

cumulum, pulcherrimo naturæ munere, decora facies accedit, magnanimo digna Rege. Ore namque roseo, radiantibus oculis, flava barba, & quod antiquum apud Persas regiæ stirpis insigne est, adunco naso, illustrique facundiâ omnium oculos, atque animos capit. Sicut quoque paulo ante ex Osorio retulimus, Persas in hodiernum diem etiam hostes celebrare, qui facie internas virtutes demonstrant. De hoc, inquit, in Selymo omne virtutis ornamentum inhumana crudelitas elidit, & obscurat, qui & pœna, & præmio vim Imperij tuetur: sed & aliquando graviore severitatis quam beneficentiæ famâ. In hoc rege triste supercilium, prægrandes, toruique oculi, & Scythico pallore suffusa facies rigentesque setæ, à superiori labro ad cervicem retortæ, & nigrescens ad mentum subtonsa barba, ita ut naturam militarem, & inexorabilis animi vim exprimant. Etsi autem non raro in pusillo & despecto corpore, magnæ, & egregiæ virtutes latere solent; idque juxta proverbium Germanicum, In kleiner Heuth stecken grosse Leuth. Vt ex multis exemplis vnum atque alterum recenseamus. Agesilaus enim ille Græcorum Dux fortiss. & prudentiss. Eodem modo Narses ille celeberrimus Heros: Uterque pusillo & exiguo fuit corpore: Sed animi magnitudine incredibili, quam maximis rebus feliciter gestis, sæpenumero declararunt. Tamen eæ in insigni, & pulchro corpore multo amabiliores, & splendidiores sunt, juxta tritum versum.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Hinc aliqui populi reperti sunt, qui solum eos in Reges suos eligebant, qui cæteris forma, & proceritate corporis præstarent, inter quos fuerunt olim Macrobij in Æthiopia. Quo respexit Tacitus, ita dicens: Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armenis præfecit. Simile exemplum habemus in sacris literis. Saulus enim primus Rex Israelitarum commendatur ob proceritatem, & formam egregiam corporis. Nullus enim inter tot millia repertus fuit, qui vertice suo, humeros ejus æquaret. Non sine ratione autem haud vulgaribus argumentis, & exemplis confirmavimus, oculos in homine maximam vim ad conciliandum, & terrendum animos habere, adducto Attilâ, qui vigore oculorum, & vultu torvo hostes perterrefecit. Idem fecit Darius Histaspis filius; cum enim cognovisset, sibi in venatione, à nonnullis Persis, magnæ authoritatis, insidias structum iri, non correptus metu est, sed jussit eos arma sumere, & equos, atque deinceps mandavit ut proferrent, & intenderent arma, torvusque aspiciens eos: Quid igitur, inquit, non exequimini id, cujus gratia venistis? At illi, cũ intrepidũ Regis vultum aspicerent, non solum impetum

Lib. 2. Annal.

Ælian. in fin. lib. 5.

remiserunt; verum etiam usque adeo terrore perculsi sunt, ut hastas abiicerent, Darium adorarent, ejusque arbitrio prorsus dederent. Apud Cornelium, Tacitum legimus de Posthumi Agrippæ cæde: Quem ignarum inermemque, quamvis firmatus animo, Centurio ægre confecit, ibi Annibal Scotus, hæc pauca verba, multa in se complectentia perpendit. Etsi, inquit, Agrippa erat valido corpore, & ideo obniti potuisset, & difficultatem Centurioni præbere, ad se interficiendum: tamen alia ratio præter hanc Centurionem retinebat, majestas nempe, quæ in vultu principis elucet, quæ quouscunqne feroces & sangvinarios deterrere, & ab inferenda ipsis morte removet. Simile legitur (pergit Scotus) avorum nostrorum memoria, de Alphonso Estensi I. Duce Ferrariensi, quem cum sæpe in manu sua conjurati habuissent, & potuissent eum occidere: tamen, vt postea confitebantur, vultu ejus exterriti, nec manus, nec cor validum retinebant, idque usque eo processit, donec ipsi ab Hippolyto Estensi fratre Ducis proditi, tandem facinoris concepti & non patrati pœnas dederunt. Eodem modo scribit Osorius, Persicum legatum ad Albuquercium missum, in eo nihil magis admiratum fuisse, quam vultus gravitatem, & caniciem, & oculorum obtutum, quæ omnia acrem animi vim denunciabant. Vultum autem doctiores dictum esse volunt, quod voluntatem detegat, & quod appetimus, portendat, sicut Caspar Taliacotius notat. Habitus enim sive status faciei est, qui ob diversos animi affectus, diversas etiam mutationes induerit. Hinc facundissimus Cicero: Non enim nos color iste senilis, aut non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt; oculi, supercilium, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit. Et rursus: Imago animi vultus est, indices oculi, hic apud oratores vectis præcipuus ad evertendos judicum animos & hominum voluntates coërcendas. Quintilianus etiam de vultu hæc scire protulit: Dominatur autem maxime vultus; hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam antequam dicemus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plura intelligimus, hic est sæpe pro omnibus verbis. Quid, quod etiam in convivatore magnum ipse vultus momentum habet? Unde illud apud Poëtam non frustra ad commendationem dicitur;

Lib. 1. annal.

Lib. 10.

In Chirurgia nova l. 1. c. 2.

In Pisone.

Cic. 3. de Orat.

——————*Ante omnia vultus*
Accessere boni.

Non absque ratione itaque paulo ante notavimus, in judiciis ad eruendam veritatem, quoad indicia torturæ, aspectum ex gestibus, & facie indi-

In 6. Verrina. cari interiora, sicut Cicero quoque notat. Est boni judicis, inquit, parvis ex rebus conjecturam facere uniuscujusque & cupiditates & continentiæ præsumptiones sceleris patrati. Sic alibi signa exteriora latentis sceleris idem describit. *3. in Catilin.* Ac mihi quidem, ait, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: tum multo certiora illa, color, oculi, vultus, taciturnas. Sic enim constupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim inter se nonnunquam conspiciebant, ut non ab aliis judicari, sed ipsi à se viderentur.

L. de minore. § tormenta. de quæst. ubi DD. L. si testium fides. de testib. Hæc etiam in legibus Cæsareis, & earum interpretibus notentur. Hinc fluxit Imp. Adriani rescriptum, qui voluit, testibus, non testimoniis credendum esse. Facile enim ex testium persona, vultu, constitutione, aliis signis & circumstantiis deprehenditur veritas, qui comprehendat testimonium.

CAPUT. VII.

Reges, Principes, & Magnos viros, Deum custodem in præsentissimis periculis & insidiis habere, nec non de Assassinis.

DIximus antea, & demonstravimus ex historiis in priore Centuria, cap. 30. quomodo in manifestissimis periculis magni viri divinitus plerunque conserventur. Quod quidem pluribus aliis exemplis veteribus & recentibus confirmari poterit. Quod autem de Gabrino Fundulo Cremonensium Domino, ejusque sceleratissimo proposito & cogitationibus, antea recensuimus: ita confirmat Justinianus de rebus Venetis: *Lib. 6.* Cremonæ apud Gabrinum Fundulum ejus urbis Abduanæque glareæ dominum, uno tempore Johañes 22. Pont. Max Sigismundus Cæsar & Mocenicus legatus absens delectus princeps Venetiis, simul convenerunt. Post Gabrinus seipsum parum mentis compotem appellasse, sæpe dicitur, quod tres summos principes orbis, Romanum Pontificem, Germanum Imperatorem, & Venetum Ducem, cũ eos in potestate intercipere potuisset, liberos dimisisset.

Hæc tutela divina apparuit etiam in Tito Vespasiani filio, ut efficeret opus illud, quod à Deo illi in occupanda Hierosolymitana urbe, & subigendis Judæis, iisq; puniendis demandatum erat. Ita enim commendat eum *De bello Judaico l. 6. c. 2.* Flavius Josephus, cum ante obsidionem urbis Hierosolymitanæ explorabundus situm civitatis in insidias Judæorum incidisset: Quo quidem tempore maxime intelligi potuit, & belli momenta, & Imperatorum pericula Deum curare. Tot enim adversus Titum missilibus jactis, cum neque galeâ, neque thorace septus esset (non bellator enim, sed explorator accesserat,) nullum in ejus corpus delatum est: sed tanquam, ne cum ferirent, ex indu-

industria mitterentur, omnia prætervolabant, gladio vero semper è lateribus instantes dirimens, multosque ante ora subvertens, super cadentes agebat equum: illorum autem clamor erat propter audaciam Cæsaris, ut cum aggrederentur, cohortatio fugaque & discessio repentina, quocunque diverterat cursum.

De periculo Francisci I. Regis Galliarum ita scribit Bodinus: Certe quidem nostra ætate cum nobilis homo Franciscum I. occidere se voluisse, Franciscano sodali religiosè confiteretur, & ab eo sceleratæ istius cogitationis veniam efflagitasset, Rex tamen à fraterculo sceleris admonitus, confitentem reum comprehendi, ac judicibus curiæ Parisiorum sisti jussit, à quibus capitis damnatus est: nec vero judices id metu fecerunt, cum optimi & clementissimi Regis edicta impune, & quidem sæpissime recusarent. Henricum item Francisci Regis filium Capito furiosissimus homo, cum occidere velle videretur, & in eum ensem exeruisset, capitis pœnas dedit, tametsi furiosum hominem ubique leges à pœna excusant, cum ipso furore plus satis torqueatur. Hæc vera esse, quæ de furioso Bodinus scribit in LL. nostris minime obscurum est, quod tamen de iis intelligendum esse existimo, qui in ipso furoris morbo delinquunt, siquidem in eos neque dolus neq; culpa cadere potest; delicta autem absq; ullo consensu committi non possunt. Unde constat, furiosum pati posse injuriam, minime tamen facere. Etenim quod per furiosum fit, perinde est, ac si casu, sine personæ ministerio sit factum, cum furiosus satis suo furore puniatur, de qua re prolixe disputatur in Epitome delictorum Petri à Plasa.. Ut autem materiam cœptam prosequamur, mentionem quoque fecimus obiter in allegato capite Assassinorum, qui in expeditionibus Christianorum in Orientem, ad occupandum (ut vocabatur) sepulchrum Domini, Regum, Principum, Ducum, aliorumque magnorum virorum vitæ & saluti, audacia & dolis insidiati miris modis fuerunt, & quosdam ex iis interfecerunt, nonnullos vulnerarunt, plerique autem divinitus custoditi ab iis fuerunt.

De Repub. l.2.c.2.

L. 14. Divus. ff. de offic. præsid.

Hos Chasios Nicetes Choniates appellat, & ab uno ex his Conradum Marchionem Montisferrati (quem Cæsarem nominat) in Palæstina occisum esse ait. Error autem inde fluxit, quod Conradus is Conradi Cæsaris filius fuit, cum quo primum nupta fuit Maria Manuelis Constantinopolitani Imperatoris filia, & post hanc Isacii Angeli soror Theodora, & Isabella, alterius demum uxor.

In Annal. lib.

Gens (inquit Nicetas) Chasiorum suos principes ita vereri & observare, atque jussis corũ exequendis adeo alacris esse dicitur, ut si tantum supercilio magistratus innuerit, statim de rupibus se præcipitent, in enses irruant, in undas desiliant, in ignem se coniiciant, & ad eos missi, quos eorum

principes ociosos volunt, ut hospites & amici adeunt, & aut se habere, quod eis dicant, aut legatos venire simulantes, sæpe dominorum suorum adversarios pugionibus occidunt, nullâ difficultatis & explorati supplicii ratione habitâ, etiamsi alterum non occiderint. Hic populus Orientalis à Guilielmo Neubrigensi Hansesisij vocantur, & addit eorum senem montanum, literis suis Hebraicis, Græcis & Latinis, non atramento, sed re multum inusitatâ, sanguine scilicet muricis ad Christianos principes scriptis, Richardum Regem Angliæ (cui mors Marchionis Conradi imputabatur, cujus rei prætexu in reditu ex Palæstina naufragus, in Istria captus, Cæsari & Archiduci Austriæ magnam vim auri pro redemptione solvere coactus fuit,) excusat, causaque necis à suis commissæ inducit, quæ literæ ibi insertæ sunt integræ. Si quis autem forte pleniorem hujus generis, quæ vulgo Assassini vocantur, descriptionem legere cupit, is eam inveniet in libro de reb. Turc. parentis mei optimi, post ejus mortem à filiis edito.

Rer. Angl. lib. 5. & c. 14.

Fol. 13.

Circumcellionum sane non diversum fuit intentum, qui è factione Donatistarum, veluti ejus monachi orti sunt. Ii enim zeli, doctrinæ & sectæ suæ prætextu defendendæ, ex agris & cellis, in quibus solitarij vivebant, orthodoxos transeuntes aggrediebantur: imo vero in obvios quosque more immanissimorum latronum, irruentes, grassabantur. Primum quidem illi solum fustibus, deinde vero ferro sævierunt in orthodoxos, quos, nullo sexus & ætatis & dignitatis discrimine habito, crudelissimè trucidabant & necabant: adeo ut tandem & temporibus demum D. Augustini, de sævitiâ horum apud Imperat. Arcadium & Honorium conqueri orthodoxi Episcopi cogerentur. Itaque imperatum est, ut imperio magistratuum Africæ, atque manu etiam militari circumcelliones isti coercerentur. Ex his apparet verum esse, quod Lactantius Firmianus monet, Sectam videlicet unamquamque omnes alias evertere conari, ut se suasque confirmet, nec ulli alteri concedere, ut sapiat, ne se desipere fateatur. Huc merito referri debet miraculosa & divina protectio Jacobi VI. Regis Scotiæ, quæ superiori anno cIↃ. IↃ. c. v. Augusti Perthi accidit, & cujus in proximo præcedenti capite quoque obiter mentionem fecimus. Cum enim Rex incautus & inermis ab Alexandro fratre Comitis Gauriæ, præfecti regij Perthi, eò ex venatione cum paucissimis familiaribus miris persuasionibus attractus esset, inque horum fratrum & conjuratorum insidias præparatas, in quodam cubiculo solus incidisset: Et unius atque alterius sicarii impetum, partim majestate sua & eloquentia, partim contra vincula intentata se viribus & nixu, clamando se liberum natum, liberum etiam moriturum, defendendo sustinuisset, donec quatuor ex suis familiaribus unus post alium diversis ex locis in auxilium venissent, & octo vel

plures conjuratos bene armatos vel interfecissent, vel malè mulctatos abegissent illæso Rege. Qui sublatis interfectisque capitibus conjuratorum, cæterisque remotis & fugatis: numeroque aulicorum suorum, animadverso periculo Regis, aucto, atque ab insidiis & proditione in tutum constitutus: ideoque præsens auxilium divinum sentiens, in medio suorum in genu supplex procumbens, Deo pro liberatione tam miraculosa, & victoria tam insperata gratias prolixè egit, sibique pollicitus fuit, non frustra se Deum ab imminente isto periculo liberasse, nec dubitare se, quin idem Deus à tanto malo incolumem servarit, &c. sicut tota illa conspiratio, & eventus, nuper prolixè in Latina lingua edita est, digna profectò, ut diligenter legatur & observetur.

Experientia sanè testatur, plerunque sicarios & malè feriatos, vel potius assassinos, sicut tales scelerati homines nunc vocantur, ad necem magnorum virorum conductos, quando scelerata sua facinora perficere conantur, ex mala conscientia metu perturbatos, pusillanimes, stupidos & vecordes fieri. Econtra qui in sua functione manent, & defendendo seipsos, & suos Reges & Dominos, præter vires, fortitudinem, præsentem animũ & robur, confirmante eos bona conscientia & causa accedere: sicut etiam Andreæ Hunderiorto illi, qui Regem Scotiæ interficere debebat, accidit. Is enim cum fratrem Comitis Alexandrum stricto pugione Regi necem minari videret, tremebundus, & timore ita est concussus, ut condemnato, quàm deputato ad talè facinus patrandum, similior videri posset. Quæ res occasionem præbuit, ut pauci familiares, non tam armis, quam præsenti animo, & bonâ conscientiâ armati & instructi vincerent, & illâ exiguâ interpositâ morâ Rex incolumis conservaretur. Possem etiam plura recensere exempla memorabilia, præsertim de Rege Henrico IV. adhuc in Galliis regnante, & Regina Angliæ, quam miraculosè, in præliis, & alias, non semel, in maximis periculis & conspirationibus, destituti auxilio humano, incolumes manserint: sed cum ea nota sint, prolixior modo non ero. De eodem loco communi præclarè omnino scribit eruditissimus vir Is. Casaubonus lib. 1. Animadvers. in Sueton. ad illa verba: Nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violaverant, interemerunt. Hos, inquit, exitus fecere Cæsariani conspirati omnes. Hos exitus faciant, quicunque principibus vitam scelere & perfidiâ eunt ereptum. Plena est omnium temporum historia hujus generis exemplis. Sed nostra hæc ætas quanto infamior perfidia subditorum in principes: tanto insignior ultionis divinæ argumentis. Illustre inprimis est, quod nuper, dum hæc scribimus, accidit; quando in Christianissimi Regis necem civis Parisiensis ætate pene puer, malitiâ veteranus, conjurare sustinuit: cujus parricidij detestatio expressit

D à me

à me hæc Epigrammata. Hæc ibi Casaubonus, qui & pro Coronide illius libri duo Græca Epigrammata adscribit in illum Regiæ Majestatis percussorem, post illatum vulnus captum & supplicio affectum. Et Græca quidem apud illum, qui volet, legat. Nos hic Latinam eorum interpretationem ab amico quodam confectam subjungemus. Primum tale est;

Proh facinus! proh impietas male sana! furor proh
Immanis! mente hæc concipiatne puer?
O puer, ô invise Deo & mortalibus! unum
Per jugulum Francis, Francus & ipse, paras
Omnibus exitium? vero tibi mater hyæna est:
Teque lupo genitum pavit acerba tigris.
Non tu Francus eras genuinus: at agmine Franco
Commixtus vixti, forma homo, mente fera.
Iamq; armata adeo dira tua dextera sica
Perfectum facinus grande datura fuit.
Ni Regem pia dextra Dei eripuisset avaris
Dentibus ex Lethi sanguineaque manu;
Nunc gregis ac Regis Deus est tutela salusq;:
Plaudite cœlicolæ, plaudite terrigenæ.
At tua te Nemesis condigna, scelesto, prehendit;
Mactavitq; modis ex merito miseris.
Improba sic nil facta juvant: Deus aspicit ultor:
Nec penitus fugitiva exulat orbe Themis.

Alterum est hujusmodi.

Gente quidem Gallus, sed mente infidus Iberus,
Ausus erat Regis (triste) patrare necem.
Regis qui pugnat velut Hector & alter Achilles:
Nec minus est Themidis curaq; amorq; sacra.
Ausus erat: Sed, tot populos miserata, augustum
Servavit caput hoc a nece, cura Dei.
Non tibi successit cædes, scelerate, nefanda:
Ipse, nec haud una digna perire, peris.
Exitus, hem, dignus factis Deus, euge, nocentem
Reperit. Hoc specimen cerne, male, atq; cave.

In Matth. Homil. 52. ex cap. 25. Nunc doctrina D. Chrysostomi, & monitione hoc caput concludam: Qui bene (inquit ille) sibi conscius est, fiducialiter & magnanimiter agit: quemadmodum si quis infuso oleo addat lumen lucernæ: sic & ille consideratione operum suorum semetipsum confortat, & fidei suæ addit audaciam. Qui autem sibi male conscius, semper pusillanimis & timidus

est. Et

est. Et quemadmodum subducto oleo minuitur lumen lucernæ: sic & ille consideratione malorum suorum operum semetipsum confundit, & infidelitatis suæ adhuc diffidentiam addit. Postremo Bodini monitio est talis: Qui Theologorum, inquit, eruditissimi habentur, non modo non licere *De Repub.* putant subditis principes tyrannidis specie occidere, sed ne verbo quidem *lib. 2. c. 5.* violare fas esse: nisi singulari Dei oraculo jubeantur, ut Jehu, qui Dei jussu ad regnum Israeliticum vocatus est, ut Regis Achab liberos ac posteritatem à stirpe deleret, &c.

CAPUT VIII.

Deum in natura nihil supervacuum ordinasse, quin etiam defectus in illa ulus remediis compensasse.

IN priore Centuria recensuimus, quæ frater meus, ego & alij Coburgi *Cap. 37.* vidimus, quo pacto quidam civis in salinis vicinis natus, carens brachiis, pedum adminiculo defectum manuum mirificè & solerter complebat: Inseruimus & versus elegantes D. Posthii nostri, qui tamen alio modo non minus eleganter ita mutati sunt:

Quod digitis alii præstant, hoc præstat & ipsum
Schvveikerus, mira dexteritate, pede.
Is pede depingit decoratos syrmate versus,
Ille cibum pedibus carpit, & omne facit.
Hoc opus esse Dei mirandum, nemo negabit,
Qui modo pectus habet, quod ratione valet.

Hanc vim naturæ, & compensationem defectuum naturalium, Plutarchus quoque diligenter observavit. Et enim, inquit, natura cum omnibus in *De amore prolis.* rebus accuratam artificiosamque adhibeat diligentiam, nihil mancum aut supervacaneum admittat, &, ut ait Erasistratus, nihil habeat ociosum aut frivolum: nullâ oratione satis explicari potest, quâ industriâ confecerit ea, quæ ad humani generis procreationem attinent. Ac fuerit fortasse non satis decorum nimis subtiliter ea persequi, quorum vocabula parum honestè proferuntur, sed occultantur: ut intelligi possit, quæ sit, & quam apta constitutio eorum membrorum, quæ gignendo, fovendo, in lucem edendo, & enutriendo, homini natura destinavit, &c. Eodem modo, ut Adrianus Junius notat, cernimus, nullam regionem undecunque beatam, aut felicitatis numeris omnibus perfectam dici posse, quãdo ita Deo opifici universi mundi, à primis rerum primordiis placuit, pro ea quam gerit rerum hu- *In Batav. histor.* manarum cura, ne in unum cuncta largitatis suæ munera semel effunderet, singulis nonnulla benignitatis parte mutilatis, quo sic admoniti, mortales

discerent, mutuo auxilio & adjumento sublevari, in mutuis opibus subsidiisque conquiescere, per commercia bonorum, conspiratione amoris consentire, & societatis vinculo conligati. Idipsum observavit quoque Seneca: Non in omnes, inquit, bonum cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide:

Ad Lucilium. Epist. 87.

Quidquaque ferat regio, quid quaque recuset,
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt.
Gramina nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi,
At Chalybes nudi ferrum? ———

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret, &c. Hæc autem non solum in regionibus, quæ sibi ipsis adminiculantur, ita, quod in alia deficit, ex alia transportetur, locum habet, sed etiam in hominibus, sicut in initio dixi; Ita ut industria & ars non raro suppleat naturales defectus. Sic cum homines natura magis habiles sint ad loquendum, quam ad scribendum, tamen arte & industria contrarium doceri posse, apertè indicasse Petrum Pontium Monachum ordinis Benedicti amicum suum, scribit Franc. Vallesius, qui natos surdos docebat loqui, non aliâ arte, quàm docens primum scribere, res ipsas digito indicando, quæ characteribus illis significarentur; deinde ad motus linguæ, qui characteribus responderent, provocando, itaq; ut audientibus, à loquela, ita auribus captis rectus incipitur à scriptura. Mira etiam fuit solertia complens defectum naturalem cæcitatis in quodam homine, de quo ita scribit Anton. Panormita: Audivimus, inquit, à Rege cæcum natura Agrigenti adhuc vivere, quem sæpenumero ducem venationis habuisset, monstrantem his ipsis, qui oculis cernerent, ferarum saltus & latebras; sed de hujus industria mirum adjecisse: nempe habuisse hunc aureos ferme quingentos, deque his valde solicitum, statuisse in agro defodere, defodientem à vicino ejus compatre cõspectum, eoque abeunte, pecuniã ablatam. Quum vero paucis diebus thesaurum reviseret, neque invenisset, animo angi, discruciari, exedi, neque alium conjecturare, nisi vicinum compatrem surripere potuisse, accessisseque ad illum, atq; dixisse, esse quod consulere cum oporteat, tenere se aureos mille, quorum partẽ dimidiam abstrusisset jam in tuto loco; de reliqua autem dimidia anxium esse, utpote cæcum & rerum perquam incommodum custodem, propterea si ei quoque visum fuerit, hoc reliquum in eodem loco illo tuto quidem trudi & abscondi posse: compatrem approbasse consilium, & propere præcurrisse, quingentosq; aureos, unde nuper effoderat, recondidisse;

De sacra Philosophia cap. 4.

De dict. & fact. Alfonsi Regis, lib. 3.

ratum

ratum totos mille sibi nequaquam defuturos. Post hæc cæcum in agrum recurrisse, repertâque pecunia compatrem appellando exclamasse, CÆCUM OCULATO MELIUS VIDISSE, lætumque rediisse. Sane experientia nos docuit, eos qui oculis capti sunt vel naturâ, vel per accidens, cæteris hominibus, qui visu præditi sunt, ingeniosiores esse. Id exemplo Joannis Fernandi & Nicasii de Werda antea probavimus. Quibus addo Q. Asconium Pedianum Grammaticum, atque historicum; Is enim cum septuagesimo suæ ætatis anno oculis captus esset atq; ita duodecim annis vixisset, elegãter quasdam historias, diligentiâ, atque industriâ, superato ætatis atq; oculorũ impedimento perscripsit, sicut Fulgos. observavit. Non absque ratione igitur Parens meus piæ memoriæ in suis Problemat. ita quærit: Quare cum sensus oculorum acerrimus, & præstantissimus sit sensuum omnium, si qui à prima origine, vel hoc deficiantur & nascantur cæci, vel sint statim ab infantia surdi & muti? Ubi inter alias solutiones hujus quæstionis, considerandum & hoc censet, in cogitando hos esse necessario totos, quum nullæ extrinsecus objectæ species, visa varia in animis ipsorum exprimant: quasi per fenestras oculorum ad animum quicquam penetret, quod illius intentionem impediat, aut obstet industriæ. Itaque & noctu commentationes esse solent acriores, quod veteris quoque versus clausula indicat.

Cap. 37. prior. Cent.

Lib. 8 de studio & industr.

Decuria 7. Problem. 6.

——— νυκτὸς δὲ τοι ὀξυτέρη φρήν.

Et εὐφρόνη dicta est Nox, ad consultandum nimirum, & mentis agitationem maxime idonea. Narrat Cicero, Diodorum Stoicum cæcum, Geometriæ etiam munus potuisse tueri, verbis præcipientem discentibus, unde, quo, quamque lineam scriberent. Et nos excellentem Musicum vidimus, qui in cunis oculorum usum amiserat. Democritum impediri aciem animi aspectu oculorum putasse, ut inquit Cicero, & horum sensu privasse intuitu speculorum candentium, falso quidem creditum esse ait Plutarchus: non dubium tamen est, quin cogitationibus maxime intenti, minime sensibus utantur, quique animo aliquid elaborare volunt, ij quærunt loca sola, quæ & Musis antiquitas consecravit. Hucusque Parens meus.

In libro de curiositate.

Postremo experimur in senibus sæpenumero præ cæteris sensibus, qui omnes paulatim languefiunt, visum debilitari, & interdum aciem oculorum subito prorsus corrumpi, de qua re extat apud Senecam faceta historia. quam tamen, sumpta ex illa occasione, ille ad salutarem & moralẽ doctrinã transfert, digna ut ascribatur, cum nostræ ætati & moribus conveniat. Harpasten uxoris meæ fatuam, inquit, scis hæreditarium onus in domo mea remansisse; Ipse enim aversissimus ab istis prodigiis sum, si quando delectari fatuo volo, non est mihi longe quærendus, me rideo. Hæc fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram: nescit se esse cæcam:

Ad Lucilium Epist. 50.

subinde Pædagogum suum rogat, ut migret, ait domum tenebrosam esse, Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se avarum esse, intelligit, nemo cupidum, cæci tamen ducem quærunt, nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest vivere: Non ego sum sumptuosus, sed urbs ipsa magnas expensas exigit. Non est meum vitium, quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ: adolescentia hæc facit. Quid nos de ipsis nos? Non est intrinsecus malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem pervenimus: quia nos ægrotare nescimus, si curari cæperimus, quando tot morbos, tantasve ægritudines discutiemus, &c. Et ea quæ sequuntur.

Gen. c. 27. Cæterum de eo quod paulo ante de defectu oculorum in senibus diximus, documentum habemus in sacris litteris, Isaacum non diu ante mortem (vixit enim centum octuaginta annos) sensum videndi amisisse, reliquis sensibus integris, sicut distinctim ibi quinq; sensus describũtur, Primo Visus; ita enim incipit caput; Senuit autem Isaac & caligaverunt oculi ejus & videre non poterat, 2. Auditus; Cum Rebecca filium Jacobum subornasset, ut cibo allato, fratrem Esaum præveniret, & benedictionem paternam surriperet, inquit Isaacus, audio, quis es fili mi, &c. 3. Tactus, dixitq; Isaacus, (cum videre filium non poterat, & de voce dubitaret) accede huc ut tangam te fili mi. 4. Gustus; ibi, affer mihi cibos ut benedicat tibi anima mea, quos cum oblatos comedisset, obtulit etiam vinum, quo hausto, &c. 5. Odor: Accessit, & osculatus est patrem: statimque, ut sensit vestimentorum fragrantiam, benedicens illi ait, Ecce odor filii mei, sicut odor agri, cui benedixit Dominus, &c.

Ut autem hoc caput cum sensu visus concludamus, qui reliquis excellit: Ægyptii qui apud Gentiles pro sapientissimis habiti sunt, Deum in suis *In hierogly. li. 23.* hieroglyphicis, per figuram oculi commonstrare volebant, sicut Pierius Valerius diligenter observavit, & Deum Optimum Max. mundi oculum, patrem luminum à Jacobo nuncupatum, omnia formositate transcendere, omniaque gubernare, atque ut ait Apostolus, nihil eum latere, cujus oculis omnia nuda & aperta sint atque ità bonos & malos speculetur: ut quẽadmodum quæ pro facie sunt homo videt, ita quæ delitescunt in imo corde prospiciat Deus, & perscrutetur. Afferunt a. inter alias rationes & hanc, cur ex humanis membris oculum pro Dei signo desumpserint, quia oculus humanus mistura suæ materiæ aliquid lucis possideat: quod in nonnullis tam efficaciter exploratum est, ut per medias noctis tenebras, oculis repente patefactis clare cernant, id quod præcipue Tiberio Imperatori contigisse prædicant. Et ætate nostra (pergit Pierius) M. Antonium Sabellicum, dum apud

apud nos Græcè disceret, de se affirmantem audivi, quotiescunque noctu excitaretur, aliquandiu & libros & instrumentum cubiculi universum liquidissimè discernere solitum. Sic & Josephus Scaliger in vita patris sui, de se & illo scribit, quod oculis cæruleis interdum etiam noctu viderint, ut in crepusculo solemus: Idque sibi contigisse à pueritia ad vicesimum tertium annum. Pag. 49.

Caput IX.

De cultu Draconum, & serpentum, nec non mira insolentia & vesania eorum, qui se ex Diis natos gloriati sunt.

FLavij Josephi opinio est, Deum Adamo & Evâ, contra expressum ejus mandatum in Paradiso lapsis, serpenti vocem ademisse, ob malitiam quâ erga Adamum esset usus; venenumque linguæ ejus indidisse, & hostem eorum declarasse: simulque admonuisse, caput ejus plagis impetendum esse: tum quod in hoc pernicies hominis sita sit: tum quod ipsa bestia hoc pacto facilime opprimatur; Ad hæc pedibus privatum, trahi ac volvi per terram fecisse. Hisque pœnis impositis Deum, Adamum & Evam ex horto in aliam regionem transtulisse: Fama autem est, serpentes, tametsi totum genus hominum pessimè oderunt, fœminas tamen potius insectari, quam mares, & sæpius morsu necare. Rationem autem hujus rei hanc reddit Mystagogus apud Bodinum, An, inquit, quia serpetinum genus versutissimum intelligit, fœminas maribus esse imbecilliores, quæ & facilius violari, & difficilius obsistere possint. An verò optimi opificis bonitate factum est, ut deteriora quæque prius carperentur, præstantiora diutius servarentur? An quia capitalis est serpentem inter & mulierem antipathia; ut sacris litteris docemur. Id enim ex eo maximè perspicitur, quod etiam in turba frequentissima virorum, serpens, unius mulieris, etiamsi sola fuerit, calcibus insidiari consvevit, &c. Quum itaque tam inveteratum, & genuinum odium, inter hominem & serpentem sit, mirari satis non potui, quod tam venenatum, & invisum omnibus animal, in tanto tamen honore, apud veteres gentiles fuerit, ut non solum progenitores suos, in id mutatos, recensere laudi duxerint, sed divinitatem aliquam, & peculiarem cultum illi attribuerint. Hancque impiam & fastu turgidam opinionem, mirifice auxit Sathan, impostor ille omnium maximus, ut homines eo gravius deciperentur: Sicut antea multis exemplis id declaravimus. Igitur Alexander Magnus gloriari non erubuit, Olympiadē matrem, à Dracone, sub specie Jovis Amonis, compressam, ex illo se genitum esse. Vnde ejus insignia fuere anguis, infantes

Antiquit. Iud. c. 2. l. 2.

In Theatro lib. 3.

Genes. 6.

vix.

vix natum, & adhuc madentem sanguine, ore evomens, sicut in veteribus numismatis, ejus sigillum reperitur, quo se Iove natum, per ambages ostendebat. Simile insigne Otto Vicecomes, quum Saracenum in Asia duello vicisset, ejus galeæ detraxit, suisque insignis gentilitiis adjecit, sicut in Alciati Emblematibus depicta & descripta cernuntur. Quare non absque ratione Olympias, non solum graviter tulit, se Junoni, quasi pellicem datam, sicut ex ipsis litteris apparet; sed etiam, quum defuncto filio Alexandro, audivisset, eum longo tempore sepulchro carere, graviter ingemiscens atque acerbissimè plorans: O fili, exclamavit, Tu vero quum inter cœlites locari volueris, & id perficere summo studio conatus sis, nunc neq; illorum quidem, quorum omnibus moralibus æquale, & par jus est, particeps fieri potes, terræ sepulturæque? Et sic simul infortunium suum luxit, simul etiam fastum, & inanem filij superbiam, taxavit. Laudatur itaque oratio Tiberij Cæsaris apud Tacitum: Ego, inquit, P. C. mortalem esse, & hominum officia fungi, satisq; habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo. Ubi Annibal Scotus commentator ita ratiocinatur: Si Alexander ille Magnus hanc Tiberij sententiam amplexus fuisset principes esse mortales, & hominum officia fungi, & satis illis esse debere, quod principem locum impleant, hoc est, ut pro universa Republ. excubent, & pastorum more, hostes ab illa arceant, in pace subjectos regant, & pro illorum securitate semper laborent; non autem quod in luxu, & voluptatibus summam principatus totius ponant, ut aliqui falso arbitrantur: Si inquam, Alexander hoc cogitasset, numquam profecto se Jovis Hammonis filium, & Deum credi, & adorari passus esset. Quantumvis enim ipse errorem suũ agnoverit, quum ab Assacana ictu sagittæ Indicæ, saucius & sanguinem effundens, adulatoribus subridens dixerit,

Ælian. l. 13 c. 30.

Lib. 4. Annal.

——Hic quidem est sanguis,
Non ichor, qualis stillat de sanguine Divum.

sicut Plutarchus notavit.

De fort. Alex. orat. 2.

Hæc Alexandri insolentia, & quod spreto Philippo patre, cæleste genus affectaret commovit Senecam, ut acriter in eum ita intonet: Alexandro Macedoni, quum victor Orientis, animos supra humana tolleret, Corinthij per legatos gratulati sunt, & civitate illum sua donaverunt. Quum risisset Alexander hoc officij genus, unus ex legatis; Nulli, inquit, civitatem unquam dedimus alij, quam tibi, & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos invitatione, aliquâ humanitate prosecutus, rogavit, non qui sibi civitatem darent, sed cui dedissent. Et homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberique vestigia sequens, ac ne ibi quidem sesistens, ubi illi defecerant, ad socium honoris sui respexit, à dan-

Lib. 1. de benefic. c. 14.

à dantibus; tanquam cœlum, quod mente vanissima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim simile habebat vesanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit, orbem terrarum transivit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum marisque pacator? At hic à pueris latro, gentium vastator, tam hostium pernicies, quam amicorum, qui summum bonum duceret, terrori esse cunctis mortalibus, oblitus, non ferocissima tantum, sed ignavissima quoque animalia timeri, ut virus malum, &c. Cæterum talis erat illorum temporum error, ut suæ nobilitatis principes, aut in deos, aut in heroes, deorum nothos filios, referrent, sicut Antonij, ab Anteone, quem Virgilius Antorem, sive Antonem videtur appellasse. Herculis filio, aut socio, originem duxisse, jactatum illis temporibus esse, scribit Antonius Augustinus. Qui præterea in explicatione familiæ Lutatiorum de Galba ita pergit: Itaque Galba statuarum titulis, se pronepotem Q. Catuli Capitolini, semper ascripsit: & cum generis sui imagines longo ordine, in atrio collocaret, paternam originem ad Jovem; maternam ad Pasiphaen, Minois uxorem retulit. Tanta erat illis temporibus cæcitas, ut nobilissimum hic se esse putaret, si genus duceret, vel ab illo omnium cubilium adultero, vel ab hac suæ pudicitiæ supra sexum, atque fœminæ conditionem prodiga, &c. Sane Græci ausi sunt nugari, totam gentem, ex ejusmodi adulteriis ortum suum habuisse, Jovem videlicet in formicam mutatum, Eurymedusam Archelai, compressisse, unde Myrmidon genitus Myrmidonum caput. Ridicula ista est cæcitas. Quis præterea absque risu Caii Caligulæ, multis alioquin horrendis sceleribus contaminatissimi monstri, fatuam, & deliram insolentiã, non rideat, vel potius detestetur? Is enim humano fastigio altior haberi volebat, seque cum Juna coire, & à Victoria coronatum videri; Jovem se fingebat, eaq; occasione, cum multis aliis mulieribus tum vero cum sororibus congressum esse præse ferebat. Sæpe Juno, Diana, Venusq; fiebat, mutato cum nomine etiam habitu. Inde aliquando muliebri ornatu cõspiciebatur, craterem ac thyrsum gerens, modo viriliter compositus, clavam ac leonis pellem gestabat, alias barbatus conspiciebatur, alias imberbis: nunc tridentem tenens, nunc fulmen vibrans: jam virgini bellatrici se adsimilabat, mox in mulierem transformabatur, denique compositione vestitus, & ornatu imposito sibi, ac circumjecto, mirificè variabatur, quidvis potius, quam homo videri cupiens, &c. Digna ista sunt nõ ut reprehendantur, sed requirunt vel Heraclitum potius, vel Democritum, quorum hic amentiam eorum rideat: ille deploret inscitiam. Sed ut ad cultum draconum, vel serpentum, redeamus. De hoc exstat historia in sacris literis, de idolo Babyloniorum, in forma Draconis, quem Daniel Propheta

De familiis Roman.

Dio hist. Roman. lib. 59.

arte quadam suffocavit. Notum præterea est Ophitas sectarios, serpentem etiam Christo, impio dogmate, prætulisse. Quia nobis scientiam boni & mali dederit: quia erectus à Mose, sanaverit sua potentia Israelitas: quia ipse Christus ejus potestatem in Evangelio sit imitatus, sicut ex Tertulliano constat. Cultus sane serpentum vel Draconum, olim frequentes fuisse sumpto forte exemplo, à serpente Mosaico, constat ex multis historiis, & ob eam idololatriam, similibus venenatis vermibus, & serpentibus, divinitus Israelitas punitos fuisse, scribitur in libro sapientiæ Salomonis. Cujus libri tamen auctorem faciunt, Philonem Judæum hominem doctum, qui cum aliis legatis missus fuit ad Cajum Caligulam, ut ejus statua in templo Hierosolymitano posita, amoveretur: Inde eorum conjectura est contra tyrannidem Romanorum eum scriptum esse. Lepida quoque est narratio apud Lucianum, quomodo impostor quidam draconem circumduxerit, vulgoque persuaserit eum esse Pellæum Æsculapium, certaque responsa ad interrogata dare solere. Memorabile autem est ibi, quod Epicureos, & Christianos, quasi deridentes suam imposturam, & præstigias, ferre nequiverit, dicens, impiis & Christianis impleri Pontum, qui non vererentur in sese turpissimè maledicere, jubensque eos lapidibus pellere: Ideoque si vellet oracula sua instituere, Atheniensium ritu denunciatio fiebat talis: Si quis impius, aut Christianus, aut Epicureus mysteriorum explorator accessit, discedat. Sub hæc protinus, expellebantur, illo præeunte, dicenteque, FORAS PELLANTVR CHRISTIANI, &c. Habuit autem certis de causis ille impostor odium implacabile contra Epicureos, sed Sathanam per hoc ejus organum Christianos (si modo spectatores impij mysterij esse voluerint) expulisse, mirum non est, quum ipsis præsentibus, tanquam membra ejus, qui caput & potentiam Satanæ fregerit: præstigias suas tam libere exercere, & homines fatuos, & vesanos decipere nequiverit. Similis superstitio fuit olim apud Romanos Lanuvij, ubi draco religiose colebatur, sicut ex hac Propertij elegia inscripta de Cynthia, & dracone apparet:

In Alexan.

Cap. 15. & 16.

Lanuvium annosi vetus est tutela draconis,
Hic ubi tartarea non perit hora mora:
Qua sacer abripitur cæco descensus hiatu,
Qua penetrat virgo tale uer omne cave.
Jejuni serpentis honos, cum pabula poscit,
Annua, & exima sibila torquet humo.
Talia demissæ pallent ad sacra puellæ,
Quum temere anguino creditur ore manus.

Ille sibi

Ille sibi admotas à virgine corripit escas,
Virginis in palmis ipsa canistra tremunt.

His versibus illustratur L. Roscij Fabati numisma, quod depingitur & explicatur ab Antonio Augustino in gente Roscia: Is enim fuit Lanuvinus, de quo ita scribit Cicero: Quid inquit, amores, ac deliciæ tuæ Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lanuvium totum mentiebatur? qui quum esset in cunabulis, educareturque in Selonio (qui est campus agri Lanuvini) noctis lumine apposito, experrecta nutrix, animadvertit puerum dormientem, circumplicatum serpentis amplexu, quo aspectu exterrita, clamorem sustulit: pater autem Roscij ad aruspices retulit, qui responderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore. Sed quoniam sermo noster in serpentes incidit, qualis obsecro fuit serpens ille in arce Ulmerfelden/ quæ Frisingensis Episcopi est, in Austria sita, qui superiore ætate visus est, immensa magnitudine, pondere vero, ut captivum in turris inferiorem partem, ubi ille stabulari solebat, conjectum, superne incumbens, & in spiras convolutus valde premeret, alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hospite: & fausta sibi ab eo omnia pollicebatur. Porro jam sunt plures añi, ex quo videri desiit. Fama vero hæc constantissima est, & mihi, (inquit Marcus Welserus Patricius & Duumvir Augustanus doctissimus) de eo multa narravit, probatæ fidei, quantum ego quidem judicare potui, senex, qui sibi visum ajebat, quales etiam plures arbitror superesse testes; Ubi plura quoq; de serpentibus collegit, adducens ex Servio hanc distinctionem, angues esse aquarum: serpentes terrarum: dracones templorum. Postremo legimus Tiberium Cæsarem serpentem draconem, in deliciis habuisse, eique manu sua cibum ministrare solitum, quem cum is corrosum à formicis reperisset, monitus est, cavendam sibi esse vim multitudinis. Formicas enim populi significatum habere, non fabula tantum Pelei Thessaliæ Regis, verum & prodigiosa somnia declarant. Nam & Nero, paulo antequã extingveretur, visus est sibi per somnium pennatarum formicarum multitudine oppleri. Idem Nero, qui serpentis spoliũ à matre, pro amuleto commendatum, brachio aliquandiu alligatum gestaverat, inde memoriæ maternæ tædio abjecerat, tunc id perquisivit incassum, quum omnia contra se fremere comperisset. Cæterum quod ad serpentem corrosum à formicis attinet, quod loco portenti habitum fuit, naturali ratione fieri id potuit, sicut Rubeta virulentissimum animal, non raro formicis esca fit. Rationem hanc reddit Mystagogus apud Bodinũ. Rubetas, inquit, senio ac veneno, quod à terris undique cõtraxerunt, graves ac pingues, formicarum exercitus avidissimè sugit, nec quicquã reliquum facit, præter ossa, & Bosoniũ lapideum: Cujus ea vis est, ut omne virus eluat, ac curet, ita fit, ut animal illud quod omnium impurissi-

De famil. Rom. lib. 1. de divinat.

In libro de conversione & passione SS. Martyrum Afra, & Hilariæ.

In Theatro natur. l. 3.

rissimum judicamus, non modo vivens, ab ipsis terris, venenum auferat: verum etiam moriens, veneni amuletum nobis relinquat, & jucundissimum formicis præbeat alimentum.

CAPUT X.

De appellationibus Romæ urbis, ejusque verum nomen ignorari, nec non, & de mira superstitione Gentilium.

VIx persuadere amico cuidã meo potui, satis abunde ex historicis probatis demonstrari posse: verum & genuinum nomen urbis Romæ vulgo ignorari, idq; licet ubique terrarum alio nomine non nuncupetur, nefas fuisse enunciare: sed in suppressione ejus, non minus, quam in occultatione Anciliorum vel Palladij, salutem Reipub. uti opinabantur, sitam fuisse. Quod etiam ex eo apparet, cum ejus synonymon non habeamus. Etsi autem non ignoro Annium in Berosum censuisse, nomen urbis fuisse Romanessus, qui etiam ex Fabio Victore & Varrone colligit, ut ab Ortelio in Synonymia Geographica citatur, quod ex quatuor locis & nominib⁹ hęc urbs constet, atque Tetrapolis, Roma videlicet, Velia, Germalo, & Foro notentur: Festus præterea eam primo Valentiam, & Cephalon appellatam dicit: tamen constat, & receptum est, singulari superstitione Romanos genuinum nomen suæ urbis arcanum habere voluisse, idque patet ex Plutarcho & Plinio, ubi de Roma loquens dicit, cujus nomen alterum dicere arcanis ceremoniarum nefas habetur. Ob eamq; causam Valerium Soranum neci traditum cõstat, quod arcanum nomen hoc propalare ausus esset, ut refert ex Varrone, & Solino Pierius in Hierogl. ubi etiã putat, Angeronæ (sicut vulgo legitur, doctioribus autẽ Angenora ab angere ἄγχειν cohibere, Angina ἀγχόνη quod ora digito angit, id est, cohibet) effigiem obligato, obsignatoque ore Romanos habuisse, ut silentio prætereundam innueret, in cujus tutela Numinis urbs Roma esset, quodq; proprium illi nomen, ob eam superstitionẽ scilicet ne tutelares Dii sacris quibusdam evocarentur, devoverenturve. Licet Massurius Sabinus in suis fragmentis autor sit, simulacrum Angeronæ Deæ, ore obligato, atq; signato in ara Volupiæ propterea collocatum esse, quod qui suos dolores, anxietatesq; dissimulant, perveniant patientiæ beneficio, ad maximam voluptatem. Erythræus in suo indice Virgiliano, qui etiam ab Ortelio allegatur, triplex urbi Romę nomen fuisse dicit; Unum, inquit, hoc quo utimur pervulgatum: alterum, quod arcanum fuit, unde Amaryllida suã, quæ amorẽ proprie significat, in Bucolicon carmen poeta detorsit: Tertium sacrificiis debitum, de quo vocabulum Floralibus impo-

Lib. 36.

impositum quod Anthusam Græce Philadelphus interpretatur, à quo hæc discimus. Id tu Latine vel Florentem, vel aptius fortasse Floram, aut Florentinam vertes. Et pergit Ortelius. sub Amaryllidis nomine eam Virgilium describere, annotavit Servius. Posterioribus autem temporibus Gothiam eam appellari voluit Athaulphus Gothorum Rex, ut Orosius prodidit. Sacra, item Æterna, in antiquis inscriptionibus nominatur. Divus Hieronymus vero Romam voluit significari vocabulo Babylonis à D. Petro Epist. 1. cap. 5. ubi scribit: Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone. Sed & urbis Babylonis Romæ non semel meminit liber de limitibus. Causam autem, cur veterum nomen urbis suæ Romani tam diligenter & accurrate suppresserint, puto fuisse, sicut supra diximus, ne tutelares Dii sacris quibusdam, ut ipsis persuasum fuit, evocarentur. Erat autem apud antiquos, ut Macrobius late attestatur, hæc religio, vel potius magica superstitio, ut cum urbem oppugnabant, à vatibus intelligere conarentur, cui Genio, & quibus spiritibus urbs illa esset commendata: & hoc intellecto, spiritus quibusdam sacrificiis eliciebantur, quibus elicitis, promittebant illam se incolumem restituturos, si à favore urbis desisterent. Ideo Galeot Mart. ita ratiocinatur: Genius semper curam gerit ejus rei, cujus est Genius. Hoc autem nequaquam fieri potest, nisi sciatur proprium nomen illius urbis: spiritus enim addicti ex astris nomini proprio, nunquam eliciuntur, nisi nomem loci proprium audiant, & ne hoc adversus Romam per hostes fieri potest, semper proprium nomen maxima cura celatum est, ita ut nemo propalare impunè potuerit. Nam si Genij, qui curam habebant Romanæ civitatis, audiebant Romam, sive Valentiam, sive Urbem, quæ appellativa loci, & non propria sunt, non movebantur, & hoc pacto nulla unquam spirituum evocatio fieri potuit. Eodem modo, Hieronymo teste, Thalmudistis quoque Roma non solum robur, sed etiam sublimitatem cum tonitru, augurio & imperio significat. Hocque nomine publicè vocata fuit. Alterum autem, & quidem genuinum nomen, suppressum, & nefas fuit id publicè nominare, utpote, teste Plinio, arcanis ceremoniis impositum, ne cognitus ab hostibus Deus Romanus evocaretur. Ut autem Magorum traditio est, spiritus tantum genuino nomine audito, affici, ita iis quoq; peculiaria nomina, quibus evocari possunt, indiderunt, certisque rebus singulos præfecerunt, sicut late ex Pseudomonarchia Dæmonum, qui liber à Wiero in calce de præstigiis editus est, apparet. In hac opinione superstitiosa multis exemplis gentiles confirmati sunt, quod viderent, Deos tutelares urbem aliquam veluti deserere, & ad hostes transire. Visa enim sunt, inquit Ælius Lamprid. in vita Commodi. vestigia Deorum in foro exeuntia. Et Tyrij Diis suis vincula, ut Plutarch. in problem.

Saturnal. l. 3. c. 9.

De doctrin. promiscua cap. 1.

 ait,

ait, iniicere soliti sunt, id fortasse indicantes, quod lento gradu in scelerum castigationem ferantur, verum aliam rationem habuerunt, cum ab Alexando Magno obsiderentur. Multi enim Tyriorum per insomnium visi sunt sibi audire Apollinem dicentem, ut Plutarch. in vita Alex. commemorat, sibi ea, quæ in urbe agerentur, non probari, ideoque se ad Alexandrum abire. Atque hi quidem, perinde ac si hominem ad hostes transfugere aggressum, in ipso facto deprehendissent, colossum Dei ejus catenis ligaverunt, clavisque basi affixerunt, Alexandristam appellantes. Hujus rei quoque post Diodorum Siculum Q. Curt. mentionem facit, & addit, quod aræ Herculis, cujus numini Tyrii urbem dicaverant, vinculum insecuerint, quasi illo Deum Apollinem retenturi. Similiter Pausanias refert, pervetustum Spartæ exstare simulachrum Martis, compedibus irretiti, quo vinculo proprium sibi ac Reip. perpetuum bellatorem illum Deum, nec unquam suæ urbis desertorem futurum, veluti in peculio obligatum habere voluerunt: Huc spectat id, quod olim Romæ accidit: Cum enim Victoriæ simulachrum de cœlo fuisset tactum ejusque solæ alæ decidissent: illud prodigium à Pompejo interpretatum est, quod inde Victoria amplius evolare non posset, hoc disticho:

Lib. 4.

In Laconicis.

Roma potens alis cur stat Victoria lapsis?
Vrbem ne valeat deseruisse suam.

XI. Embl. En quorsum evasere gentilitatis delira & superstitiosa somnia, existimantis suis ineptiis Deum in ordinem velut hominem cogi posse? Quare stultum est, ut Adrianus Junius ait, ne dicam impium ac profanum, putare, divinum numen toti mortalitati juvandæ comparatum, tam pusillum esse & otiosum, ut palpationibus tantum non nostris, ac veluti poppysmis titillationibusq; nostris cedat & expugnetur. Eodem modo apud Lacedæmonios Venus cognomento μορφώ pedicis circa pedes obvolutis ostendebatur: cujus rei alij aliam rationem affingunt. Sic apud eosdem Dianæ simulachrum, quod Iphigenia & Orestes ex Taurica regione detulerunt, vimine colligatum colebatur. Imo apud Caphiatas Arcadiæ populos non solum Dianæ strangulatæ simulachrum, atq; ejusdem templum erat, verum etiam Minervæ signum obligato crure ostendebatur, quo significare voluerunt, quod vulnus ipsa à Theuthi Arcadum Duce acceperit, dum illi dissvadere & obstare conatur, ne Græcorum societatem desereret, quam ob simultatem in Agamemnonem repudiarat. Teuthis autem apud Arcades colebatur, & certamen id cum Minerva illi laudi adscribebatur. Saturnus, ut Apollodorus ait, alligari per annum laneo vinculo solebat, nec solvi ante diem festum, mense Decemb. atq; inde proverbium, Deos habere pedes laneos, ortum. Plato quoque in Menone dicit, Dædali signa nisi reli-

gata

gata fuerint, abire, & fugam arripere; ubi vero revincta sunt, consistere. Ut autem misceamus recentiora priscis: Nonne similis superstitio invaluit apud Indos Occidentales, qui non ita pridem nostro orbi sagacitate Hispanorum innotuerunt? Apud illos enim, sicut in addit. Benzonis legimus, Regulus quidam, Gamaretus nomine, Zemis idolum bombycinum habuisse fertur, Corocottum appellatum. Hic Corocottus è summo domus culmine, ubi vinctus asservabatur, sæpenumero exire, atque inter fœminas regij pagi, ac totius circa viciniæ, Satyri aut Incubi instar, oberrare, & cum iis etiam ludere familiariter, epulari & coire consveverat. Mox cum ab eo congressu fœminæ partus gemina corona aut alia illustri nota insignes eniterentur, nemo ex Corocotti stirpe ortos esse dubitabat. Interdum etiam indignabundum delitescere ferebant, quod à Cacico vel Regulo ex cotidiano ejus cultu & sacris prætermissum esset. Alteri præterea cuidam Cacico Zemen fuisse ligneum memorant, quadrupedem Epilguanitam, qui subinde, quoties irritaretur, in sylvas se proriperet. Moxque ut eum abesse senserat Cacicus, multos è suis mittebat, qui eum studiose conquisitum, & placatum venerabundi humeris referrent. Ita nimirum inter miseras illas gentes delicias facere solitus erat Satan; donec Christianis in Insulam adventantibus, & iste & cæteri Zemes aufugerent, nec quæsiti reperirentur. Quibus rebus mutationem status, & peregrinæ gentis dominatum portendi, auguratos fuisse Insulares, scribit Petr. Martyr Mediolanensis. Sed ut meditationem cœptam prosequamur, sane carmen, quo Dij evocabantur olim, cum oppugnatione civitas cingebatur, hujusmodi fuit, sicut in Sammonici Sereni fragmentis, unde etiam à Macrobio desumptum est, legimus: SI DEVS, SI DEA EST, CVI POPVLVS CIVITASQVE CARTHAGINIENSIS est in tutela, teque maxime ille, qui urbis hujus, populique tutelam recepisti, precor veneror que, veniamq; à vobis peto, ut vos populum civitatemque Carthaginensium deseratis, loca, templa, sacra, urbemq; eorum relinquatis, absq; his abeatis, eiq; populo civitatiq; metũ, formidinem, oblivionem, iniiciatis, proditiq; Romã ad me meosque veniatis, nostra urbis loca, templa, sacra, urbs acceptiorq; sit, mihi quoque populoque Rom. militibusq; meis præpositi sitis ut sciamus intelligamusq;: si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum. Cæterum ut has veterum superstitiosas ineptias omittamus, non inconsentaneum est, eas de pravata veritate, ex Bibliis ortum suum habuisse. Legimus enim in sacris litteris non solum singulis gentibus veluti præsides Angelos, sed etiam unicuique pio homini Angelos, qui sunt spiritus destinati ad salutem fidelium, custodes datos. Sic quoque in libro Judit, Achior Ammonita Holofernem principem militiæ Regis Assyriæ monet, Bethuliam urbem neutiquam

L.1.c.26. *Decad.1.l.9.* *Ex lib.3. rer.condit.* *Lib.3.c.8. Saturnal.* *Cap. 5.*

eum

eum capere posse, nisi prius Deus iratus ipsis, ab ea recesserit. Huc pertinet vox audita Hierosolymis ante obsidionem & excidium extremum à Romanis: MIGREMUS HINC; sicuti Josephus notavit. Eodem modo vox illa audita ante adventum Hunnorum, Duce Attila, veluti subtrahentis auxilium, præsaga mali secuti, fuit: CAVE TIBI ITALIA; sicut Bonfinius scribit. Israeliticus præterea populus duce Angelo per mare rubrum, & in Palestinam expulsis incolis, ex Ægyptiaca servitute traductus est, à quibus Rex Moabitarum Balaacus serviens idolis, opera Baalami maledictione sua emercata, Dei veri auxilium evocare conatus fuit. Quare autem Romani Deum Judæorum, sicut alij Diis gentium facere consveverunt, more apud illos, sicut diximus, recepto, in subjuganda Judæa, & acerrima illa obsidione Hierosolymitana non evocaverint, rationem hanc reddit Divus Augustinus: Solebant, inquit, Romani, Deos gentium, quas subjugabant, colendos propitiare, & eorum sacra suscipere, Hoc de Deo gentis Hebrææ, cum eam vel oppugnaverunt, vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quod videbant, si ejus Dei sacra reciperent, qui se solum, deletis aliis simulachris, coli juberet: dimittenda esse omnia, quæ prius colenda susceperant, quorum religionibus imperium suum crevisse arbitrabantur. Veriora hæc esse videntur, quam Ciceronis opinio censentis, majestatem Imperij non decuisse, ut unus tantum Deus coleretur. Huc respexit ibid. c. 18. Augustinus, ubi ex præclara sententia Socratis reprehendit Romanos, qui ideo Deum Hebræorum & Christum colere recusassent, quod solus coli vellet. Socratis, inquit, sententia est, unumquemque Deum sic coli oportere, quomodo seipse colendum esse præcipit. Proinde istis Romanis summa necessitas facta est, non colendi Deum Hebræorum: quia si alio modo eum colere vellent, quam se colendum ipse dixisset, non utique illum colerent, sed quod ipsi finxissent.

Lib. 7. c. 2. de bello Judaico.

L. 3. dec. 1.

De consensu Evang. l. 1. c. 12.

In orat. pro Flacco.

CAPUT XI.

De mira superstitione hominum libris, statuis, monumentis, figuris, & locis Fatalibus attributa,

IN 60. capite prioris centuriæ non vulgaria exempla retulimus, de fatalibus statuis & imaginibus, quæ non tantum apud Ethnicos, sed etiam Christianos in usu, & tanquam tutelaria numina mira quadam superstitione culta fuere. Inprimis autem ancilia, à Romanis tanquam res religiosæ magna cura custodita fuêre. Illis enim persuasum erat, in anciliis consistere salutem Reip. de quibus Sextus Pompeius, (sicut ab Antonio Augustino in explicatione ejus gentis numismatibus allegatur,) scribit: Numa Pompilio

De famil. Rom. ex antiquis numismatib.

pilio regnante è cœlo cecidiſſe fertur ancile, id eſt, ſcutum breve, quod ideo ſic eſt appellatūm, quia ex utroque latere erat receſſum, ut ſummum infimum ejus latius medio pateret, unaque edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in ea manſiſſet. Itaque facta ſunt ejuſdem generis plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet, probatum opus eſt, maxime Mamurij Veturij, qui præmij loco petiit, ut nomen ſuum inter carmina Salij canerent. Ea ancilia in loco Antonius Auguſtinus, ſicut in numiſmatibus reperta fuere, eleganter depingit, & ibi latius, qualem ſignificationem habuerint, explicat. Non abſque urgenti ratione autem antea diximus, hujuſcemodi & ſimilia ludibria Diaboli a Ethnicis, carentibus cognitione veri Dei, ad eos ex æcandos merito in pretio fuiſſe: deplorandum vero, etiam nonnullos Chriſtianos, inprimis Græcos, iiſdem ſuperſtitionibus implicatos fuiſſe, dum crederent, fatalibus ſtatuis peculiarem vim ineſſe, adductis multis exemplis & hiſtoriis. Imo hodie adhuc Conſtantinopoli extat recte quidem neglecta, & à paucis obſervata, mira tamen, & antiquiſſimæ figuræ marmore inciſæ, in ædibus angularibus urbis Peræ, prope portum Byzantinum, in publica platea prætereuntibus conſpicuæ, pedum altitudine trium, longitudine quatuor, abſque ulla inſcriptione. Figuræ autem ſunt tales: Stant in poſterioribus pedibus erecti leo & lupus, duello inter ſe acerrimo pugnantes. Hic tenens ſiniſtro pede veluti brachio clypeum, dextro vero pede clavam Turcicam, quam puſdiganam vocant, nixam in humero. Ille vero juba circa collum ſparſa, ac veluti erectis pilis, ſævientis inſtar, clypeum rictu mordicus prehendens, dextro pede ſuperiorem partem faucium hiantis lupi unguibus compreſſam, at ſiniſtris unguibus manubrium clavæ, quaſi erepturus eam lupo, comprehendens. Pone hos duo pueri nudi invicem ſe ſuccolantes, tanquam luſitabundi conſpiciuntur. Infra hos ſtat elephas ſubmiſſo capite terram intuens, vinculo conſtrictus, veluti domitus. Illas figuras ſequitur Harpya, pileo elevato non abſimili ſtraminco, balneatoribus uſitato, in capite, veluti lætabunda & gaudio geſtiens duellum belluarum intuetur. Eſt autem ea pubetenus nuda, tumeſcentibus mamillis, pulchræ fœminæ inſtar, ſparſa & volitante circa humeros coma prolixa, inſtrumento muſico, quod Violam vocant, ludens. Inferius deſinit in avem, veluti aquila pingi ſolet, alis non extenſis, ſed ad corpus applicatis, unà cum ungulis aduncis, & robuſtis, quales avibus carnivoris & rapacibus natura attribuit. In caudæ vero pennis ſpiris ſuis implicati conſpiciuntur duo ſerpentes erecti, qui linguis biſculis, hiante ore, tergo fœmineo, & inſtrumento muſico minari videntur. Quid autem hæc fatalis ſtatua ſibi velit, facilis, ut puto, conjectura eſt; Luxum videlicet, effœminatos atque

molles mores, Græcorum Imperatorum, & subditorum, præsertim Asiaticorum, denotans. Dum enim illi deliciis suis vacant, seriisque omissis, ludicris incumbunt, Turci Africæ, quam Elephas, & Asiæ majorem partem, necnon & Græciam, (quam tanquam imbellem pueri lusitabundi, sicut etiam tempore Solonis, Græci ob levitatem pro pueris habiti sunt, & in proverbium abiit: Nullum in Græcia senem reperiri, denotare videntur) occuparunt. Relictis tamen heroicis, & fortibus, & bellicis nationibus, qui eorum vim & impetum animose & fortiter pugnando cohibent, quas leo, strenue cum lupo dimicans, designare videtur. Facile autem concedo, aliam mysticam significationem in his figuris latere, ideoque meliora & perspicaciora afferenti, libenter subscribam. Cæterum admodum mirum mihi videtur, hanc fatalem statuam tam integram & inviolatam, eversis & confractis aliis plerisque, sicut antea demonstravimus, mansisse, & à nemine, quantum mihi compertum est, hactenus, nisi nuper à quodam fide digno viro, qui ex captivitate Turcica evasit, eamque typis exprimendam curavit, observatam fuisse. Sed ut alia nunc omittam non dissimilia iis, quibus olim & adhuc in Admindan? Constantinopoli fuere, de quibus antea ex Annalibus Turcicis & Leonclavio memorabilia recensuimus, notatu digna sunt, quæ memoriæ tradidit Gregorius Turonensis de Lutetia Parisiorum. Ajebant, inquit, Parisianam urbem quasi consecratam fuisse antiquitus, ut non ibi incendium prævaleret, non serpens, non glis appareret. Nuper autem cum cuniculi pontis emundarentur, ut cœnum, quo repletus fuerat, auferretur, serpentem gliremque æreum repererunt, quibus ablatis, & glires extra numerum ibidem & serpentes apparuerunt.

Hist. Franc. lib. 8. c. 33.

Aliæ quoque observationes fatales in marmoribus tam scriptæ, quam mutæ, mysterium tamen in se continentes, compertæ fuere. Scribit enim Buchananus, Eduardum Regem Angliæ, cum Scotiam totam subigere vellet, inter alia lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri vulgo persuasum erat, Londinum misisse. Memorabile præterea inprimis est, quod Gulielmo Hollandiæ Comiti, teste Cuspiniano, accidit, quæ etiam in Chronico Augustensi, cum aliis non ita pridem à præstantissimo viro Marquardo Frehero edita, referuntur. Is enim, mortuo Rege Romanorum Henrico Landgravio Thuringiæ & Hassiæ, cum Rex designatus fuisset, & debellata Frisia atque subacta, juxta quandam civitatem miro opere exornatum reperisset sepulchrum, cujusnam id esset, quæreret. Cives responderunt, neminem hactenus ibi sepultum, sed quodam occulto fato id reservari cuidam Romanorum Regi. Cum ergo Rex victor Frisiam egrederetur, à quibusdam fugitivis secus viam in harundineto

De reb. Scot. lib. 8.

neto latitantibus, cuspidibus transfigitur. Eqvitabat enim Rex Gulielmus cum paucis, diverticulum quærens, ut exercitum reduceret, delatus in glaciem cecidit: Frisones, qui latitabant, erumpunt, & priusquam Regi subveniretur, cæsus partim, partim galea suffocatus periit. Frisones deinceps convocatis finitimis, Hollandinos expellunt ac trucidant. Sic ab indigenis, juxta vaticinium præfato tumulo, anno regni sui nono, Rex imponitur ac sepelitur. Sed filius ejus Florentius V. ejus nominis post viginti septem annos ossa patris ex Frisia deduxit in Seelandiam Mittelburgum, ac monasterio monialium Præmonstratensis ordinis, à filia ejus Richarde fundato & censibus aucto inseruit, anno Christi CIↃ. CC. LXXXII. cum occisus esset anno CIↃ. CC. LV. ubi & uxor ejus Elisabetha sepulta jacet, quæ fuit filia Otthonis I. Ducis Brunsvicensis & Luneburgensis, à Friderico II. creati. Hucusque Cuspinianus. Hanc vero Historiam Cranzius aliter recenset. Huc spectant, quæ antea de Toletano Palatio, & arca in eo à Roderico Rege aperta, ex historia Toletana recensuimus. Nunquam sane curiositas, & cupiditas conjuncta cum avaritia & superstitione cognoscendi res futuras, neque Gentilibus, neque iis, qui Christiani perhiberi voluerunt, impunis vel innoxia fuit, sicut Ælianus quoque observavit: Xerxes, inquit, Darij filius, effoso vetusti Beli monumento, vitream urnam reperit, ubi jacebat in oleo cadaver, tamen plena fuit urna, vacuumque è summis labris fere palmæ spacium habuit. Adjacebat urnæ columna exigua, in qua scriptum continebatur: Eum, qui sepulchrum aperuisset, neque replevisset urnam, pessime habiturum. Quo lecto, Xerxes expavit, & oleum celerrime jussit infundi. Non tamen impletum est: qui iterum infundi jussit, sed neque sic impleri potuit, donec frustratus omni labore infundendi cessaret, clausoque monumento summa cum mœstitia discederet. Neque vero falsum eum habuerunt, quorum prænuncia significatrix extiterit columna. Nam quinquaginta myriadum exercitu adversus Græcos conscripto, magnam cladem accepit: reversusque, turpissima morte vitam finivit, noctu in stratis à proprio filio peremptus. Sed omissis Gentilibus, ad nostra & recentiora revertamur. Petrus Bizarrus de lapide fatali vel prophetico invento ita scribit: Paucis mensibus interjectis, quum in urbe Aurengiæ fundamenta cujusdam ædificij jacerentur, inventus est quidam lapis Propheticus, in quo quatuor versibus Gallicis conscriptis summatim continebatur omnis ea calamitas, quæ post fatum Henrici Galliarum Regis in eo regno exorta est, cujus quidem rei novitatem multo minus admirabitur, quisquis in Genialibus Alexandri ab Alexandro, Jurisperiti Neapolitani, inspiciet, quidnam successerit

Lib. 8. c. 19. Saxon.

Histor. var. lib. 3. c. 3.

De bello Pannonico.

cesserit Taranti in regno Neapolis, paulo antequam in illud regnum Carolus VIII. Galliarum Rex cum exercitu adventaret. Quanquam, inquit florente fortuna Ferdinandi Primi Regis Aragoniæ, urbs Neapolitana & regnum nullis adhuc belli calamitatibus premeretur, satis constat, Cataldum sanctum virum, qui adhuc annis mille Pontifex urbi Tarentinæ præfuit, quem patronum Tarentini cives venerantur & colunt, nocte intempestâ ministro sacrorum cuipiam tunc sacris initiato, & in casta religione educato semel atque iterum in somnis apparuisse, ac monuisse, uti libellum à se conscriptum, quem in abdito loco vivens abdiderat, in quo divina arcana scripta erant, effodi, & protinus ad Regem deferri curaret, qui cum parum fidei somnio dedisset, eadem sibi per quietem sæpius obversata specie, cum primo diluculo solus moraretur, in templo ipsum Cataldum, qualis erat olim, dum in vita ageret, pontificia veste & infula amictum, eidem ministro plane vigilanti apparuisse, & prædixisse, ut postera luce, quamprimum posset libellum à se conscriptum in abdito loco, quem in somno prædixerat, conditum effodere, & Regi deferrē, ne cunctaretur, pœnam, nisi fieret, graviter comminatus. Postero die solenni pompa ministrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longissimo ævo libellus latuerat, processisse, eumque plumbeis tabellis obsignatum, & clavis obseratum invenisse satis constat. In eo certum est, futurum regni excidium, easque miserias, quæ deinde subsequutæ sunt, Regi prædixisse. Non dissimiles præmonitiones habuit Alphonsus Ferdinandi filius, magni illius Alphonsi prudentissimi & optimi Regis nepos. Ita enim de eo scribit Cominæus: Etsi crudelis erat, tamen ingenio præstabat, & ex ipsius familiaribus nonnulli mihi confirmabant, quum sacellum quoddam dirueret, repertum fuisse libellum, in quo perscriptum esset, quicquid postea pertulit incommodorum, eumque ubi legisset, paucis quibusdam adhibitis in ignem conjecisse. Eodem modo Majerius notavit, tabulam æneam in amne à puero ludibundo repertam esse, in qua clades & calamitas urbis Suessionum antequam ea contigit, descripta fuerit; quæ sane, sicut ibi describitur, fuit luctuosissima & miserrima.

De bello Neopolitano, lib. 2.

In Annal. Fland. fol. 275.

Cæterum experientia testatur, eos qui statuis, prædictionibus, tabulis, & aliis superstitionibus fidem nimis facilem adhibuerunt, licet nonnunquam illis aliquantisper impune fuerit, non raro etiam prosperè cesserit: tamen tandem tristem eventum, ac perniciosum exitum sensisse, idque fere innumeris historiis demonstrari absque difficultate posset. Memorabile autem inprimis est exemplum, quod Constantinopolitanis in obsidione & occupatione luctuosissima postrema anno Christi cIↄ. cccc. LIII. accidit. Non solum enim multis inanibus superstitionibus veteribus & novis,

novis, quarum auxilio vim Turcici exercitus propellere sperarent, eorum animi occupati fuerunt: sed etiam oraculo, vel vaticinio veteri, nimiam fidem attribuerunt; quod tale fuit: Fore aliquando, ut ab hoste potentissimo occuparetur major pars urbis; verum cum is pervenisset in locum celebrem, qui à tauro æreo nomen habuit, eum tunc à civibus, & incolis coadunatis, repulsam passurum, & ex urbe ejectum iri. Freti itaque hoc vaticinio, cum Turcæ post frequentem oppugnationem pulsis propugnatoribus mœnia transcendissent, tunc major pars civium in Taurum confluxit, reliqvosque attraxerunt sperantes hostem inde repulsuros, & patriam in fatali loco urbis conservandæ, servaturos.

Verum aliter evenit, nam tanta consternatio fuit civium, tantaque impressio hostilis, ut potius per adversam portam versus mare, ad naves fuga sibi salutem quærerent, quam fortiter Turcis resisterent. Imò hoc oraculo freti custodes portam fugienti agmini occluserunt, atque ut cogi non possent, ad eam denuò reservandam, claves extra muros projecerunt, ita ut vanitas hujus vaticinij, cum ipsorum excidio, & urbis direptione mox apparuerit. Quocirca nonnulli sunt in illa opinione hoc vaticinium causam præbuisse, ut cives & milites in defendendis mœnibus Patriæ, minus fortes & constantes fuerint, ac potius ad fatalem illum, & illis salutarem locum ut sibi persuaserant, intempestivè se recipientes desertis propugnaculis, festinarint, hostique aditum in mœnia hac ratione maturius patefecerint.

CAPUT XII.

Deum non raro contemtissimis bestiolis muribus ad punienda scelera veluti instrumentis, usum esse.

ANNO salutiferi virginis partus D. CCCXXX. Popelus II. Patri in regno succedens. à majoribus ejus libidinosis minimè genereravit, postpositisque negotiis Reipubl. vanis ociis choreisque & deliciis domesticis indulsit. Insuper non ille, sed uxor ejus, quam insano amore prosequebatur, pro sui perverso arbitrio imperabat. Quapropter magnates & equites regni, cum ut hominem nihili, Sardanapalumque Poloniæ appellantes, spreverunt. Popelus vero re consideratâ veritus ne Poloni aliquem ex patruis suis in locum suum substituerent, uxoris astuto consilio infirmitatem simulavit, patruosque omnes, qui viginti numero erant, Principes Pomeraniæ, accersivit, & decumbens in lecto obnixè ab eis rogavit,

 ut

ut unum filium suum ex duobus, regno se decedente præficerent; quod libenter patruise facturos spoponderunt, si magnates regni consenserint. Regina interea poculum cum veneno mixto adornavit, & unicuique bibendum pro sanitate regis, obtulit. Egressi illi à rege, maxima corrosione ex veneno hausto excruciati, omnes pariter exspiraverunt. Regina autem cum lætitia dixit, Deos in eos, quod malum regi domino suo machinati fuerint, justè animadvertisse. Ideo cadavera eorum inhumata quasi perfidorum, in lacum Goplo, reginæ jussu projecta sunt. Statimque Deus justus ultor & vindex nefandi homicidij murium vim numerosam, dictuque horrendam ex illis cadaveribus mirâ quâdam metamorphosi excitavit, quæ regem in arce laute convivantem, uxoremque & filios ejus, cum terribili strepitu undique invaserunt, & neque armis, neque igne se arceri passæ sunt. Rex metu inauditi, inusitatique periculi perturbatus, in arcem, quæ est hucusque in lacu Goplo, juxta Crusphiciam opidum, cum uxore, & filiis profugit: mures vero adhuc plures, terram & aquas cooperientes, cum horrendis sibilis eum prosequebantur: Nautæ præsens præ oculis exitium videntes, timentes, ne medio lacus navem corroderent, ad ripam ocyus appropinquantes, aufugerunt: Popelus quoque in turrim natura loci munitam & aquis opportunè circumfluam, cum suis se recepit, ubi cum uxore & liberis à muribus corrosus, consumptusque est, ut ne monumentum quidem eorum relictum fuerit. Hæc ex Chronicis Polonicis fide dignioribus, recensere volui. Inter quos est Alexander Ganguinus, ubi additi sunt sequẽtes versus, ex quibus hoc factum melius illustratur:

Gesundt-Trunck / Mordt-Trunck.

Dum timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Conjuge consultat, quid male tutus agat,
Vim morbi simulat: patruos accersit, & illis
(Viginti fuerant) toxica mista dedit.
Orta cadaveribus vis murum erupit: & illum,
Uxorem, natos, undiq; dente petit:
Dilaniat. frustra medios fugiebat in ignes,
Frustra in Gophlœas, perfidus hostis, aquas:
Discite justitiam, qui propter lucra paratas
Fertis, & exertas ad scelus omne manus.
Est Deus, est scelerum vindicta, est pœna malorum:
Unde putes minime posse venire, venit.

Et hoc modo totum genus Principum Polonorum fere uno momento extinctũ est, ita ut maximis cõtroversiis inter proceres Polonos, de electione ortis, tandem, ut ferunt, miraculo quodam principatus ad Piastum Crusphicensem

censem virum simplicem, & agrestem delatus, qui tamen summa virtute, fortitudine, & integritate, ita regnavit, ut ex ejus sanguine Duces, Regesq; Polonorum ad Ludovicum Hungarum usque genus duxerint. Id sequentes versus declarant:

O prisci hominum mores, ô nescia fastus
Simplicitas, ingens ô probitas & amor!
Non puduit proceres homini dare sceptra Polonos,
Qui modo cultor agri Crusphiciensis erat,
Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille casa.
Hoc orti de fonte Duces, Regesq; Poloni
Duravere dies ad, Ludovice, tuos.
Composita Cruspicia veterum, nostro estis in orbe,
Eventu gemini nobilitate ducis.
Regnum ruricolæ deferri, à mure vorari
Regem: res æque prodigiosa fuit.

Imitatus autem est hic Popelus in alliciendis & tollendis agnatis astutiam Leonis morbum simulantis, ut alliceret bestias suum Regem officii causa, invisentes. quas deinceps devoravit, sicut fabula Æsopica nos docet. De muribus Hattonis II. crudelitatem erga famelicos homines, vindicantibus, multi historici scripserunt: inter quos Gulielmus Isengrinius in sua Chronologia, quæ ex aliis collegit, ita recenset, anno D. CCCC.LXVIII. Hatto II. Ostrofrancorum Dux, cognomento Bonosus, Abbas Fuldensis, cum egregij animi speciem dedisset, Moguntiacensis Archimysta consecratur. Hic cum fame ingruente, pauperes non haberent unde alerentur, multitudinem egentium in horrea quædam, ut quæ alimoniam ibi & frumenta acceptui aesset, vocatam, admotis ignibus combussit: unde divinæ animadversionis vindicta in eum processit, eumque mirabili prius inaudito genere supplicij dure satis punivit. Tanta enim turba murium undequaque prorumpens, in eum glomerata irruisse dicitur, ut quocunque se verteret istiusmodi bestiolarum morsibus premeretur, si erat in altiori vel eminentiori quodam loco, mures per parietes ascendebant: si vero inclusus, per rimulas intrabant, eumque infinitâ multitudine obruentes, mordebant, lacerabant, ac devorare penitus gestiebant. Quarum tanta fuit importunitas, ut quanto repellerentur impetu, tanto majori furore incursabant: cumque se nusquam in terra tutum conspiceret pontifex, jam miserandus, aquarum se munimine cinxit; ac juxta oppidum Bingionum turrim in medio Rheni, ad custodiã patriæ, olim constructã. scapha subuectus ascendit; sperãs eo loci, mures per undosi fluminis raptũ, nullaten⁹ esse veturos: sed non

Rer. Spirens. lib. 10.

est.

est locus quo suam divina potestas prohibeatur exercere vindictam, natantes per aquas infinitâ multitudine denuò mures, turrim per muros ascendunt, intrant, pontificem inquietant, rodunt, infestant, tandemque nimia eorum multitudine obrutum miserabiliter necant. Turris quæ adhuc cernitur in Rheni fluminis medio, nomen ab eventu obtinuit prope Bingam, cujus futuræ pestis præsagium erat, quod nomen ipsius è pictis quoque parietibus mures, adhuc ipso incolumi abrodebant. Hucusque Isengrinius de Attone illo. Ejus inscriptio est talis in serie edita Mogũtinorum Episcoporum, Hatto der ander / den die Mäuß frassen / sasse zwey Jahr / starbe an. &c. 970 Eadẽ refert Isengrinius, ibidem wilderolfo qui & wilderadus Argentoratensi antistite, qui ejectis ex D. Stephani æde vestalibus, eaq; igne cremata, à muribus circumseptus corrosus fuerit. Similẽ historiã refert Georg. Fabric. de milite quodam, quem mures corroserunt, qui neque in cista inclusus, neque suspensus, se saluare potuit. Hinc videmus licet despectissimæ sint mures bestiolæ, & omnibus invisæ, sicut Plutarchus quoque notavit, mures Magos Persarum interfecisse, quod & ipsi eos odio haberent, & Deo invisos arbitrarentur; sic quoque ibi addit: Ex æquo & Arabes omnes, & Æthiopes murem abominantur: tamen iis Deum uti veluti instrumentis ad punienda scelera. De qua re etiam extat exemplum in sacris litteris, quomodo Deus impios Palestinos ob captam arcam fœderis, & contemptum ejus, muribus puniverit. Memorabile quoque tragicum est quod anno CIↃ. CC. LXXXIV. Hamelensium 130. pueris, sub prætextu glirium & murium contigit, sicut illud (licet à nonnullis vix credatur) idque notorium & omnino verum est, & integra historia à Wiero recensetur, atque in hodiernum diem, platea illa quæ tendit ad portam illam civitatis, in ipsorum lingua, die Bunnellose) non die Burgelose Gassen / sicut Wierio placet) Strassen vocatur: Appellant enim tympanum illud ad bellum & ludicras res destinatum, ein Bommel / quod nos, ein Trommeln nominamus, eo quod interdictum sit, ut ad perpetuam tam funestæ rei memoriam, in illa, nullum instrumentum musicum aliudve audiatur. Senatus quoque illius oppidi adhuc hac subscriptione literarum utitur, Nach Christi Geburt / rc. vnnd nach Außgang vnserer Kinder / &c. Hanc funestam & tragicam historiam, elegiacis versibus, eleganter conscripsit Lucas Lossius, de bonis literis, & juventute optime meritus. Pórro in Historia Gallica parte 4. recitatur, quomodo Aumalius eques anno CIↃ. CCCCC. XCI. Postquam S. Dionisij oppidum noctu occupare vellet, in illa irruptione hostili occisus fuerit: cum ejus cadaver in sacello quodam, donec pompa funebris institueretur, collocatum esset, feretrum postero die plenum gliribus & muribus repertum fuisse, qui vix abigi potuerint,

De orig. Saxon. l. 2.

De invid. & odio.

Lib. 1. Reg. c. 5.

Lib. 1. c. 16.

rint, præsertim unus reliquis grandior qui in vulnus altius se demiserat: ubi quoque aliquot lepida epigrammata inserta sunt. Simile divinæ vindictæ exemplum accidit non ita pridem in vicinia nostra, cum enim insons vir quidam militaris, cum uno atque altero, ex suis comitibus, insidiosè interfectus esset, unus ex illis paulo post conscientia tactus mania correptus, quasi defendens se, à justitiæ ministris, seipsum pugnis petiit, donec cultro, incertum unde illato, circa cor ictus lethales sibi ipse inflixit: Cumque intervenirent ij, qui curam ejus gererent, animadverterunt, murem vel glirem vulneri inhærere, & veluti lambendo sanguinis fluxum inhibere. Mox repulso illo sanguinem tam copiosum ex vulneribus erupisse, donec nequicquam adhibitis remediis, ad restingvendum aptis, extinctus fuerit. Etsi autem ignotum non est mures & glires sitim diutissime perferre posse, unde proverbium ortum, ut convivia in quibus tantum esculenta, & non potus apponitur, murium appellentur, ita ut sanguinem non solum ad sitim pellendam, sed nutrimenti causa propter dulcorem expetere videantur naturali quodam appetitu: tamen concursus talium bestiarum, præsertim in hominum frequentia, quam alioquin fugere solent, potius præter naturam, & ostenti instar haberi debet. Postremo mira sagacitas in illa bestiola deprehensa est, mures enim ædes ruinosas, trimestri etiam spatio, antequam corruunt, deserere, & in tutiora loca, sese conferre solent, sicut Levinus Lemnius post alios observavit. *De occult. miracu. li. 1. c. 11.*

Caput XIII.

Nihil tam vile, minutum & despectum esse quod non habeat suas vires peculiares nocendi.

AD cap. 8. multa eaque memorabilia exempla congessimus, ex quibus apparet, etiam minimis & alioquin nullius fere momenti, rebus potentiam & superbiā tyrannorum, sæpe numero fractam & eversam esse. Inprimis autem Deum non leonibus, non ursis, neve aliis feris, sed vermiculis & insectis vilissimis Pharaonis pertinacem impietatē & insolentiam intolerabilem, compescuisse. Eodem modo in improvisis & maximis periculis depellendis & inferendis, minimarū bestiolarum usum interdum perutilem, interdum perniciosum, extitisse, ita ut in proverbium abierit, etiā formicæ bilem pertimescendā esse. Idipsum pluribus exemplis & rationibus demōstrare libet. Adduco a. inprimis Annium testē, scribentem veterem urbem, ad Volsiensem lacum Contenebrā appellatam, olim à formicis deletā, & locum illum vulgo castrū formicarū appellari. Etsi autē in repentinis & subi- *In quæstionib. de Tuscia.*

tis periculis, iisque rebus, quæ inopinantibus nobis accidunt, deficere mẽtem, & perturbari animum plerunq; necesse est, sic ut omnes tum temporis pessime soleamus deliberare, & consulere, vel ut Thucydides ait, consilium rapiunt repentina, & inexpectata & longe præter opinionem accidentia. Eodem modo solicitudine ipsâ impediente, memoria elabitur; atq; interdum nimia sedulitas, & importuna cura, plus quam ignavia, aut solertia nocet: tamen in ejusmodi improvisis casibus, ubi mora vel exigua præsens periculum aggravat, omisâ longiore deliberatione maturè facto opus est, si salvi esse velimus. Hæc si accidunt, non tam ad violenta & robusta, ex quibus speratur auxilium, quam ad minima, & alioquin spreta confugitur, & discrimen inter illa nullum observatur, sed invicem sibi adminiculantur.

De bello Mithridatico. Hoc modo Themiscyrenses contra oppugnationem Luculli se defenderunt; Ita enim de illis scribit Appianus Alexandrinus: Pars exercitus contra Themiscyrenses turribus utebatur & aggeribus, & cuniculos tam amplos fodiebant, ut in eis pugnæ committerentur subterraneæ. Hos oppidani supernè aperiebant, & per foramina demittebant in operarios, ursas, aliasque bestias, & apum examina.

Cæterum quærunt, & quæruntur non immerito pij viri, cur pediculi, pulices, cimices, & alij vermes, & insecta, magnis æque, ac parvis molesta sint, & veluti bellum inferant? Nullus enim eam defugere potest conditionem, & quamvis non omnes sint in fœtore, & sordibus jaceant, Deus tamen imperium vermibus, quod in Reges ac Principes usque profertur, attribuit, ita ut unumquemque ei conditioni subiici oporteat. Cur vero id efficit Dominus, nisi ut eo magis humiliemur?

Mira autem est, ne gravius dicam, hominum perversorum opinio, & persuasio, quod putent impune fore, si aliquantisper eorum licentia peccandi, & insolentia protervè agendi, non compescatur. Habet enim Deus, ut pij viri in Hiobi afflictionibus monent, multa vel potius innumera instrumenta, unde se nobis ulciscatur, propter quod stultè ausi fuerimus. Cur? Armabit omnes suas creaturas, tot adversus nos advocatos, & procuratores habebit, quot sunt volucres in aere, pisces in mari, & quot sunt animalia in terra, denique non opus erit, ut extra se exeat homo, eo ut convincatur. An non enim videmus, in singulis summis digitis artificium Dei? Estne unguis aliquis qui non reddat testimonium, Deum esse opificem tam eximiũ, ut nos confusos esse oporteat, quoties eorum, quæ nobis exhibet, vel minimum quid consideramus.

Eodem modo cum Deus promitteret Israelitis se terrorem missurum & interfecturum omnem populum, ad quem venturi essent, addit quoque, mittam crabronem ante te, qui expellat Hivæum, Chananæum, &c. Et

Deu-

Deuteron. dicit Moyses, Mittet Deus vester vespas,&c. & Josuæ, Misi ante oculos crabones. Sapientiæ libro, Misisti antecessores exercitus tui vespas,ut illos paulatim exterminarent.Germanica versio habet Hurneuseln. Unde Ægyptij in suis hieroglyphicis pugnacitatem vespæ pictura notarunt. *Exod.c.23. Cap.7. Cap.24. Cap.12.*

Quod præterea mulierum chorus apud Aristophanem indicat,ubi quieturum se dicit,nisi accesserit aliquis qui tanquam examen vesparum fodicare se, vel irritare aggrediatur. *In Lysistrate.*

Hinc videmus Deum amare solere etiam vilia animalcula, iisque addere robur, contra suos hostes expellendos, neque indigere magnis bellatoribus & validis rebus, sed sufficere muscas, vespas & insecta, quando ipse bella infert, & deprimere vult insolentiam suorum hostium, eorumque peccata punire. Sic ictus locustarum, muscarum & aliorum insectorum in deserto impiis Israelitis venenati, lethales, & incurabiles fuere, sicut liber sapientiæ nos docet. Idipsum ingeniosè ita depingit Salustius, versiculis Gallicis: *Cap.16.*

Moyse change en poux la pouißiere menue,
Puis obscursit tout l'air dune brugante nue
De mouschcs, de Bourdons, de gueßpes, & de tans, *Guli. Salust.II.livre. de la Iudit.*
Qui par les hauts palais nuict & iour voletans,
En fossent iusqu' aux os, leur colere aiguissee,
Dans le chair de payens haut & bas incisee.

Quod v. de plagis Ægyptiorum diximus, ibi inprimis notandum est, unde illis sint illatæ. De aqua nimirum,ranis,pediculis,quos cyniphes vocant,muscis,peste,ulceribus,grandine,locustis,tenebris & morte. Hæc omnia erant Ægyptiis, ut & nobis consueta & cognita, neq; quisquam illorũ cogitaverat,ex ipsis tantas posse universæ Ægypto inferri plagas. At qui omnia cōdidit & in manu sua habet, ac pro sua voluntate moderatur, ex reb⁹ consuetis,potest iratus reddere omnium insolentissimas. Recte itaq; & appositè,in Germanico proverbio dicitur: Wann Gott in seinem Zorn auffbeut / so stehen alsobald alle Creaturen im Harnisch vnd Waffen / Quoties Deus iratus classicum canit, toties omnes creaturæ in armis præsto sunt.

Hoc nos docere voluit Salomon sap. cap. 11. ubi ita Deum compellat. Non enim erat impossibilis omnipotens manus tua, quæ creavit orbē terrarum ex materia invisa, immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces Leones,aut novi generis ita plenas & ignotas bestias,aut vaporem igneũ spirantes,aut fumi odorem proferentes,aut horrentes ab oculis scintillas emittentes,quarum non solum læsura poterat illas exterminare, sed & aspectus præ timore occidere. Nam & sine his uno spiritu poterant occidi per-

secutionem passi ab ipsis factis suis, & dispergi per spiritum virtutis tuæ, sed omnia in mensura & numero, & pondere disposuisti. Ut autem id priscis, & deinde recentioribus exemplis demonstretur, narrat Heraclides Lemnius apud Athenæum: In Pæonia & Dardania tantam vim ranarum è cœlo delapsam, ut publicas vias privatasque domos implerent. Primis autem diebus incolas passim eas occidisse, ædibusque occlusis aliquantisper patienter eam molestiam pertulisse. Sed cum nihil proficerent, domesticaque suppellex illis tota obtegeretur, ac cum cibariis elixas, assatasq; ranas offenderent, aquarum erepta commoditate, & quia coacervatis illis non erat, pedem ubi promoverent, mortuarum odore ad extremum vexati, patriam deseruerunt. Sic ex Plinio allegavimus à cuniculis suffossum esse in Hispania oppidum. Etsi autem naturali modo animalia ista brevi tempore, mirum in modum fœcunditate sua magnam in multitudinem crescunt, tamen iis, tanquam instrumentis bellicis, quibus veluti cuniculis, suffodiuntur oppida & loca munita, Deus utitur, ut puniat eos, qui eum suis peccatis irritarunt. Cuniculorum autem tantam esse fœcunditatē scimus, ut ex conjugio uno (utor verbis Adriani Junij) intra vertentis anni curriculum septuagesima proles ferme existere queat, ideoque ea plerisque damnosa esse solet. Quod non ignoravit Strabo, Liberides eos nominans, *Lib. 3.* & γεωρύχους γαλιδεῖς, veluti lepusculos telluris effossores, in Liberidum nomine nonnihil deceptus: quandoquidem vocabulum istud in cuniculorum sobolem recens enatam ab omni prorsus pilo nudam convenit, orta deinde parœmia. Quorum numerosissimas copias tametsi in Gymnesiis seu Balearibus insulis fuisse prædicet, ita in immensum auctas, ut missis Legatis Romam ab Augusto militare auxilium, contra earum proventum, & injuriam messes populantium, postularint. Unde est quod animal istud λιμοποιὸν, velut annonæ penuriam faciens, famemque invehens, apud Erotianum dicatur. Quamobrem præstitis auxiliis, plures ad eas capiendas repertæ sunt venationes: *Lib. 1. Paralip. Hispan.* potissimum vero catellæ agrestes, ex Africa adductæ, (vulgari sermone vel idiomate Furones appellant) funiculis alligatæ, intra foramina immissæ, aut unguibus extrahunt, aut foras profugere cogunt, sicut Johan. Gerardus pluribus observavit. Ex recentioribus exemplis habemus, id quod Attoni Moguntino à muribus accidit: Animalia enim illa impura, exosa & invisa omnibus, ob crudelitatem erga pauperes famelicos, in horreo combustos, ex corroso, executores justitiæ & vindictæ divinæ fuere, licet in Insulam Rheni & turrim in eo flumine ædificatam, tanquam in locum tutum, confugerit, sicut passim historici, id tanquam rem tritam, referunt: extatque hæc turris adhuc in loco conspicuo prope Bingam oppidum, & nomen à muribus (der Mäußthurn) in hodiernū diem retinet. Eosdem ministros

nistros suæ iræ & vindictæ armavit Deus contra Popelum II. Principem Polonorum, ejusque conjugem & liberos, ob parricidia & libidinem regnandi, quorum scelera describuntur ab Alexandro Guagnino, quæ in antecedenti 12. capite recensuimus. Cæterum ut hoc caput doctrina eleganti concludam, adscribam eam ex Nazianzeno sententiam:

Scintilla magnam parva flammam concitat,
Semenq; pestem vipera sæpe attulit:
Id quum scias & parvulam labem fuge:
Discrimen ingens namq; gignit parvula.

CAPUT XIV.

De Geniis.

DE geniis vetustas superstitiosa, de pravata doctrina cœlesti, mira finxit, similis palpantibus in tenebris, quibus exigui radij lucis interdum emicant. Accidit autem iis, sicut Pythagoricus Lysis in epistola quadam ad Hipparchum scribit, ut qui corruptis obscœnisque moribus speculationes sermonesque divinos immiscent, nihil omnino aliud agant, quam si cœnoso puteo liquidissimam infundant aquam, quæ & cœnum conturbet, & suam ipsius contaminet puritatem. Quidam igitur genium Deum credebant esse, qui rebus propositus esset, ac vim haberet omnium rerum gignendarum. Unde & nomen Genio datum volunt. Genere enim dicebant antiqui, quod posteriores gignere. Alij Genium Deum statuerunt, in cujus tutela unusquisque, cum primum natus fuerit, collocabatur. Qua de re celeberrimi sunt versus Menandri, relati à Clemente Alexandrino in 5. Stromat. Eusebio de præparat. Evangelic. & Ammiano Marcellino lib. 25, quamvis apud hunc nonnihil decurtati. Sunt autem versus isti:

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται·
εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου
ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον
εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστόν.

Hoc est:

Unicuiq; Genius assistit
Simulatq; natus est, qui ei sit ductor vitæ
Bonus. Malum enim Genium non est existimandum
Esse, qui vitam lædat bonam.

Unde genialis dies vocatur, quoniam in die natali lætitiæ & hilaritati operam dabant antiqui, & Genio indulgebant, quem & mero placabant, ut

vel ex Cod. Theodosiano constat. Et quoniam Genius naturæ Deus fingebatur, genialis lectus maritalis est appellatus, in quo opera detur generandis liberis. Eodem modo Servius Genium numen putabat, quod nascentibus datur. Quem secutus est Censorinus, qui docuit, Genium nobis assiduum observatorem appositum esse, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ut ex utero matris acceptos ad extremum vitæ diem comitetur. Hæc etiam Socratis, Empedoclis, & Menandri sententia fuit, qui duplicem Genium unicuique homini attribuerunt. Quod præterea Plutarchus in suo libro, qui περὶ εὐθυμίας, id est, de tranquillitate animi inscribitur, approbat. Philo autem, sicut à Suida allegatur, Genios facultates appellat, easque omnem animã occupare dicit; unam salutarem: alteram perniciosam. Iste, inquit, ne per somnium quidem salutarem sensit, quantus quantus est ex materia illa perniciosa compositus. Porro Servius Grammaticus super ea Virgilij verba: Quisque suos patimur manes, &c. ita scribit: Duos genios sortimur; unum, qui hortatur ad bona; alterum, qui depravat ad mala: nec incongruè dicuntur genij, quia cum unusquisque genitus fuerit, ei statim observatores deputantur, quibus assistentibus, post mortem aut asserimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem, per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. Ergo Virgilius Manes, Genios dixit, quos cum vita sortimur. Hoc confirmatur à Martiano Capella de nuptiis Mercurij & Philologiæ, ubi ita scribit: Sed quoniam unicuiq; superiorũ Deorum singuli quique deserviunt, & illorum arbitrio, istorum comitatu, (id est, cœlitum & secundorum Deorum) & generalis omnium præsul, & specialis singulis mortalibus genius admovetur, quem etiam præstitem, quod præsit gerundis omnibus, vocaverunt. Nam & populi genio, cum generalis poscitur, supplicant, & unusquisque gubernatori proprio defendit obsequium. Ideoque genius dicitur, quoniam cum quis hominum genitus fuerit, mox eidem copulatur. Hic tutelator, fidissimusque germanus, animos omnium mentesque custodit, & quoniã arcana cogitationum superæ annuntiat potestati, etiam Angelus poterit nuncupari. Hos omnes Græci dæmonas dicunt, ἀπὸ τοῦ δαίμονας εἶναι. Latini Medioximos vocitarunt, qui quidem omnes minus lucidæ splendidæque naturæ, quam illi cœlestes sunt: nec tamen ita sunt corpulenti, ut hominum capiantur obtutu. Hæc Martianus. His opinionibus imbuti gentiles peculiaria sacra geniis instituerunt. Fingebantur autem interdum imagine serpentis, interdum puerili vel juvenili forma, interdum etiam senis, velut apud lebetem, coronabantur platani foliis, utpote arboris genialis. Hinc videmus in nonnullis veteribus monetis Trajani & Adriani, aliorumque Principum, Genium pateram dextra, super aram sertis ornatam porrigere;

Lib. 2.

læva

lævâ vero manu propendulum flagellum, vel simile quiddam tenere. Extant etiam tales inscriptiones Adriani & Diocletiani, GEN. P.R. ubi in genij sinistra cornucopiæ, dextra patera conspicitur. Item in M. Aurelij numismate similis genius, cum hac inscriptione: GENIIS EXERC. ET GENIO AVGVSTI. Eodem modo in numismate Fl. Valerij Constantij: GENIO POPVLI ROMANI P.L.C. ubi in dextra pateram cum stella, in sinistra cornucopiæ tenet. Nec non & in Maximini, interdum cum tali inscriptione: GENIO AVGVSTI SIS. Interdum: GENIO POPVLI ROMANI T.F. Interdum: GENIO IMPERATORIS. Has & similes inscriptiones ex veterum numismatibus peculiari libro diligenter collegit eximius Medicus, & eruditæ antiquitatis solers indagator D. Adolphus Occo. In Appiani quoque antiquitatibus tales inscriptiones monumentorum, Tarraconæ Arragoniæ urbe leguntur, ex quibus etiam apparet, sicut antea quoque diximus, urbibus & populis peculiares Genios destinatos fuisse.

GENIO CONVENT. ASTVRICENSIS, ET GENIO COL. I.V. TARRAC. L. MINVTIVS APRONIANVS II. VIR Q.Q. TESMENTO. EXAR. LIBERIS XV. PONI IVSSIT. Item Romæ: DEIS ET GENIO RHODINIS DOMITIÆ AVG. SER. EXACTOR HÆRED. LEGAT. PROCVRAT. V. A. X. M. X. XIIII.

RHODONIVS FRATRI OPTIMO PIISSIMO ET GEMINO SIBI FECIT. Item Iteramnæ: GENIO MVNICIPI ANNO POST ITERAMNAM CONDITAM D. CC. IV. AD CN. DOMITIVM ÆNOBARBVM.

Tanta autem fuit religio genij, ut qui consulto per genium Principis pejeraret, is ex constitutionibus Principum fustibus castigaretur, ut videre licet in l. 13. in fin. ff. de jurejur. graviusque multo is, qui per Jovem pejeraverat, puniebatur, quemadmodum doctissimus Ravardus de ambiguit. juris putat, multisque auctoritatibus demonstrat. *Lib. 1. c. 7.* Cæterum ut ad historica exempla veniamus, inprimis memorabile est, quod Plutarchus de Genio Augusti & Antonij scribit, ex quo apparet, quod etiam Romanis persuasum fuerit, alium genium alteri præstare, quod etiam Lilius Gyraldus attingit. *Hist. deor. synt. 15.* Cum enim Octavius Augustus, & M. Antonius, mutua consuetudine familiarissime uterentur, sæpenumero sese ludo illis oblectantibus, aut pilæ, aut tessararum, aut altilium etiam certamine coturnicum, aut gallinaceorum, nunquam non victum Antonium abire solitum, reprehensumque eum ingenue sæpe ab uno amicorum, qui vaticinandi peritia sese apud eum venditabat, iis fere verbis admonitum: Quid tibi cum hoc juvene? facesse ab eo primo quoque tempore. Clariores rerum gloria, ætate seniores, pluribus imperas, operam in bellis navasti, rei militaris usu præstas: verum tuus, inquit, genius, genium hujus veretur, tuaque fortuna,

alioqui

alioqui per se ampla, illius fortunæ assentatur. Quod nisi longissimè hinc abeas, haud dubiè te deserto, ad eum jam jamque transibit. Memorabile quoque est, quod de Genio Bruti Plutarchus refert in ejus vita. Cum enim in bello contra Octavium Augustum esset, ex Asia in Europam transportaturus copias, concubia jam nocte, cum in tentorio ejus lumen esset, haud sane clarum, & totis castris quies, silentiumque, animo secum quippiam deliberans atque reputans, visus est sibi quendam audire ad se intrantem, respiciensque ad ostium, terribilem conspexit, & monstrosam inusitatæ staturæ corporis atque metuendæ imaginem, tacite sibi astantis, ausus tamen percontari: Quisnam, ait, hominum, Deorumve, aut cujus rei causa ad nos venis? Respondit ei imago: Tuus sum, ô Brute, malus Genius, apud Philippos me videbis. Tum ille nihil territus, videbo, inquit. Cum id spectrum evanuisset, famulos vocavit, qui neque vidisse se quicquam, neque ullam vocem audiisse responderunt. Etsi autem, cum Brutus Cajo Cassio narrasse, id quod sibi acciderat, ab eo, utpote imbuto opinionibus Epicuri, adductis rationibus aliquot cõfirmatus fuit, quasi non probabile esset, Genios vel esse, vel hominum formam habere, vocemve, aut vim quandam ad nos pertinentem: tamen ea nocte, quæ præcessit prælium in Philippis, Bruto rursus apparuisse dicitur ille Genius vel spectrum eadem forma, neque ulla voce edita discessisse. Quin imo ipsius Cassij opinio, quam ex disciplina Epicurea, ut diximus, hauserat, haud fuit tã firma & solida, ut spectra non exhorresceret, licet Bruto persuadere voluerit, fortibus viris ea non apparere, sed tantum imaginationes esse. Siquidem tradunt historici, eundem Cassium pugna illa Philippica Julium Cæsarem augustiore formâ quam hominis, atroci & minaci vultu, concitato equo in se impetum facientem vidisse, quo aspectu illum territum, hosti tergum dedisse, postea sibi ipsi manus intulisse. Simile aliquid accidit Cassio Severo Parmensi, Poëtæ non ignobili, de quo ab Albium Tibullum Horatius:

Scribere, quod Caßi Parmensis opuscula vincat.

Hunc secutum partes Bruti & Cassij, tradunt Porphyrius & Acron, sicut à Lilio Gyraldo allegantur, Tribunum militum factum; postquam autem devicti fuerunt, sese Athenas contulisse, quò cum Quintilius Varus ab Augusto missus esset, ut eum interficeret, & illum studentem offendisset, nihilominus interemit: Hujus autem epistolas Plinius & Suetonius citant. Verum Valerius Maximus ubi de somniis agit, ejus mortem ita recenset: Apud Actium, inquit, M. Antonij factis opibus, Cassius Parmensis, qui partes ejus secutus fuerat, Athenas confugit, ubi concubia nocte, cum solicitudinibus & curis mente sopita, in lectulo jaceret, existimavit, ad se

ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalidum barbâ, & capillo demisso, interrogatum: Quisnam esset? respondisse: Cacodæmona. Perterritus deinde tam tetro visu, & nomine horrendo, servos inclamavit, scitatusque est, si quem talis habitus, aut intrantem cubiculum, aut exeuntem vidissent, quibus affirmantibus, neminem illuc accessisse: iterum quieti & somno se dederat, atque eadem animo ejus obversata est imago. Ita fugato somno, lumen intro ferri jussit, puerosque à se discedere vetuit. Inter hanc noctem, & supplicium capitis, quo eum Cæsar affecit, parvum admodum tempus intercessit. Simile aliquid evenit Dioni Syracusano, paulo antequam à conjuratoribus interficeretur, ut idem Plutarchus auctor est, in ejus vita. Cum enim inclinato jam die solus forte in atrio domus sederet cogitabundus, subito strepitu excitatus, in alteram porticus partem respexit, magnamque contuitus est mulierem, quæ habitu vultuque nihil à tragica Furia distans, domum scopis verreret. Graviter eo spectro territus, atque consternatus, amicos ad se vocavit, iisque visum exposuit, & ut secum eam noctem agerent, oravit, omnino metu quasi attonitus, timens videlicet, ne sibi soli rursum id ostentum occurreret. Id quod tamen porro non accidit. Paucis post diebus filius ejus ephebus ira, dolore levi, & ludicra ex causa orta, concitus, de superiore parte ædium se in caput dejecit, atque obiit. De hoc Dione, vitam ejus orsus, ita scribit idem Plutarchus, ubi eum cum Bruto confert: Uterque prius est interfectus, quam finem actionum suarum eum, quem multis & præclaris certaminibus affectaret, consequeretur: Et quod maximè mirum est, utrique etiam divinitus objecto spectro sinistro, mors sua prædicta. Approbare autem ibidem Plutarchus videtur eorum opinionem (quæ quidem si in sano sensu accipiatur, à sacris literis non discrepat) qui censuerunt, malos & invidos genios æmulari infensosque esse præclaris viris, ac ideo actiones eorum impedire, terroribusque & metu objectis virtutem concutere ac labefactare, ne in proposito honesto persistentes absque lapsu, post mortem meliori sint, quam ipsi conditione. Ferunt quoque, Cornelium Syllam, cum in agris esset, dæmonem quendam per somnium conspexisse, seque ab illo vocari existimasse, quod somnium cum amicis mane retulisset, summa celeritate testamentum conscripsisse, in sequentique nocte obsignato eo, cum febris accessisset, sexagesimo exacto anno è vita decessisse. Memorabile porro est, quod Herodotus scribit de spectro, quod Xerxi bis in somno apparuerit, eumque compulerit, additis minis, ut Græciæ bellum inferret. Quod cum Attabanus patruus ipsius contemneret, & insomnis tribueret, omninoque, ut vir prudens, dissvaderet bellum, eidem illud spectrum in somnis apparuit, & cum acri *Lib. 7.*

increpatione ne impediret fatale bellum, candentibus ferramentis oculos ipsius eruere illi videbatur. Non omittendum quoque est ex recentioribus historiis, cum gentilium tenebræ splendore veræ lucis paulatim resolverentur, quod Juliano Apostatæ, cum declaratus ab exercitu Cæsar esset, contigisse scribit Ammianus Marcellinus: Nocte, inquit, quæ declarationis Augustæ præcesserat diem, junctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem visum, ut formari genius publicus solet, hunc objurgando dixisse: Olim, Juliane, vestibulum ædium tuarum observo latenter, augere tuam gestiens dignitatem: & aliquoties tanquam repudiatus abscessi. Sed si ne nunc quidem recipior, sententia concordante multorum, ibo dimissus & mœstus. Id tamen retineto imo corde, fore, ut tecum diutius non habitem. Et lib. 25. paulo antequam in prælio contra Persas Julianus occumberet, ita pergit: Ipse ad solicitam suspensamque quietem paulisper protractus, cum somno, ut solebat, depulso, ad æmulationem Cæsaris Julij, quædam sub pellibus scribentis, obscuræ noctis altitudine sententiis cujusdam Philosophi teneretur: vidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam genij publici, quam, antequam ad augustum surgeret culmen, conspexit in Gallis, velata cum cornucopia, per aulæa tristius discedentem. Revocant mihi ista in memoriam, quæ de spectri apparitione satis copiose scribit Plinius Epistolarum lib. 3. quam narrationem lector ipse apud eum videre poterit. Ne autem nonnullis hæc plane fabulosa videri possint, audiamus quoque nostrate & satis recens exemplum, quod in sequens 16. caput conjecimus.

Lib. 20.

CAPUT XV.

Quomodo & quâ formâ tam boni quam mali spiritus apparere soleant.

NOn absque gravissimis caussis, vel potius cum ingenti indignatione, ex Wierio recensuimus, quo pacto millleartifex ille oculos magorum perscrutantium thesauros præstringere, seque iis diversâ, sed semper admodum horribili formâ conspiciendum præbere solitus sit. Etsi autem, ut nos docent sacræ literæ, interdum sese Satanas instar angeli lucis transformat, tamen singulari certe judicio & ordinatione divinâ, Diabolus plerunque suis mancipiis, tetrâ quâdam & horrendâ specie apparere solet, præ se ferens plerunque aliquid ex assumpta superbia majestatis, & insolentiæ, ne illa plane à se avertat, sed veluti authoritate quadam obtegens

gens atrociora & horridiora, sibi obstrictos, retineat: Alioquin quæ illius inexpiabilis superbia, & impostura est, nullam ille unquam aliam, quam præstantissimam formam indueret, nisi Dei imperio ageretur. Idcoque Deus exhibet ipsum nonnunquam etiam corporeis oculis, tam turpem & fœdum, ut illum despicatui habeant, & summopere detestentur semel visum, qui alias incognitum veneratione, & cultu prosequebantur. Idipsum observavit D. Chrysostomus, Quot, inquit, dæmones feruntur per aerem? Quot adversæ potestates? Si illis Deus permitteret terribilem illum suum vultum & aspectum nobis ostendere, an non mente dimoveremur? an non periremus? an non omnino interiremus? Illustrant hoc, exemplum & historiæ, quas de Euthymo ex Pausania, & nostrate quodam mihi noto & alioquin celebri viro adduximus. Affirmant autem iij, qui ejusmodi vanissimis ludibriis dediti sunt, in magicis conjurationibus evenire solere, quod occurrentia spectra, quo attentius aliquis ea intueatur, eo horribiliora appareant. Inprimis autem, licet inanem formam videant, oculorum intuitu & incessu sese prodere, cum non naturali modo pedes alternatim attollendo se promoveant, & more animantium progrediantur, sed veluti levi vento, naviculæ instar, propellantur, aut quali in terra levigata, aut glacie obducta, lubrico motu elabantur. Idipsum exponit more Ethnico Calasiris apud Heliodorum: Dij, inquit, & numina venientia ad nos, & à nobis recedentia, in alia animalia rarissimè, in homines autem ut plurimum se transformant, similitudine magis, ut visum insomnij esse opinemur, nobis imponentes. Ex oculis autem notari possunt, cum continuo obtutu intueantur, & palpebras nunquam concludant, & magis etiam ex incessu, qui non ex dimotione pedum, neque transpositione existit, sed ex quodam impetu aërio & vi expedita findentium magis auras, quàm transeuntium. Quamobrem statuas quoque Deorum Ægyptij ponunt, conjungentes illis pedes, & quasi unientes. Quæ etiam Homerus sciens, occultè & involutè versibus reddidit, relinquens intelligenda iis, qui possent. De Pallade quidem: δεινὼ δέ οἱ ὄσσε φάανθεν, ἴσω. De Neptuno autem:

Hom. 41. in Psalm.

Cap. 70. cent. 1.

In Æthiopicis lib. 3.

> δῶ.. τὸ
> ἴχνια γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠδὲ κνημάων
> ῥεῖ᾽ ἔγνων ἀπιόντος, &c.

> ——————*atque truces oculi fulsere tuenti*
> *Namque pedum crurumque simul vestigia pone*
> *Perfacile agnovi remeante. &c.*

tanquam fluente in incessu. Hoc enim est perfacile remeante, non (ut quidam decepti) perfacile agnovi putarunt,

Experientia sane docet, tam bonos, quam malos Angelos & spiritus fere duobus modis hominibus apparere in universum, vel in humana figura, quæ ἐνσαρκία vocatur: vel in alia specie, in qua majestatis divinæ species affulgeat: mali vero tetra & horrenda, in qua divini judicij facies & stigmata impressa videntur & cernuntur, ac proinde nos maxime terreant, sicut Lambert. Danæus erudite & pie observavit, qui paulo post ita concludit: Boni Angeli homines consolantur, & instruunt in Dei metu: mali vexant & fallunt. Adjecit autem idem egregiam consolationem, qua omnes pij ex sacris literis sese adversus insultus & tentationes Diaboli tueri possint, talem videlicet: potestatem & robur Satanæ & Angelorum malorum esse circumscriptum, atque etiam quod possunt, suapte vi non posse, sed quatenus illis Deus habenas laxat, ad amplificandam suam gloriam. Nec enim illi ipsi sunt potentiores & fortiores Deo, cujus viribus Diabolo resistimus, & ipsi nitimur, ac proinde eum vincimus. Nam angeli mali etsi voluntatem habēt malitiâ injustâ, potestatem tamen non nisi juste à Deo accipiunt, sive ad pœnam malorum, sive ad bonorum laudem.

Isagoge de bonis & malis angelis, c. 8. & 9. Cap. 9. & 22.

Caput XVI.

De B. Brunone, & periculosissimis locis navigantium in Danubio; nec non de spectro quodam.

Lib. 5. Annalium Boiorum.

Aventinus ita scribit: Est oppidum Austriæ, Greinon vocant, juxta, supra id præruptæ rupes surgunt, saxeæ moles cubant, ac prominent, per quas Danubius, vasto impetu, ingenti fremitu, qui procul auditur, spumabundus fertur: crebri fluctus hinc proram, hinc latera pulsant, modo cunarum, nunc huc, nunc illuc navigia succutiunt, vectoresque humido imbre aspergunt. Teutones hunc locum infamem, perniciosumque navigantibus, à strepitu aquarum Strudel nuncupant, tum poenostonos à patiendo dicebatur. Nam si in illas navis impegerit cautes, illiditur. Ubi hanc perniciem evaseris, aliud continuo malum periculosius cohærens illi, te excipit. In rapidissimos vortices, quibus intorta navis obliqua, & gubernaculi impatiens agitur, incidis. Vorticosum barathrum aquam contorquet, hiatu maximo haurit atque absorbet, nisi remis pro viribus incumbatur, naves attrahit atque subuertit, sed pertinacibus remigibus everberatum, veluti navigia lassis eripientibus cedit. Ergo nautæ ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana esse potest, fluctus qui in se vehuntur, everberant, undas findunt, gurgitibus navem eripiunt. Circumcirca habitant remiges horum locorum ab ineunte ætate periti, hos navigantes conducunt, his gubernatoribus hæc pericula incolumes

Der Strudel.

Der Kessel.

lumes evadunt. Cæsarem (is fuit Henricus III.) tum illac navigantem Bruno Wirzburgensis Episcopus cognatus ejus alia nave comitabatur, dumque saxo cuidam eminentiori allabitur, atra Æthiophis imago, satis nimis aperte ferale, ut exitus probavit, signum, ibidem consistit, Brunonē appellat: heus, heus Episcope, malus sum, inquit, genius; meus es, & quovis gentium proficiscare, meus eris. Nihil quidem in præsentiarum agere adversus te habeo, brevi tamen iterum me videbis. Cunctis abominantibus pestilens spiritus ab Episcopo signo immortali appetitus, adjuratusque carminibus sacris, sub oculis omnium evanuit. Atque hoc saxum adhuc monstrari solet, cui imposita turris lapidea, absque lignis, & tecto, cognomen ita sortita, adhuc retinet. Unde haud procul (decem opinor millia passuum) Cæsarem, & Comites ejus in vico Bosenburg, vel Bottenburg, Richilta vidua, cujus maritus Adelberto ab Ebersberg primæ Bojariæ Castelli, (nunc templum est) Dynasta non ita pridem decesserat, magnifico hospitio, & convivio excipit, oratque ut Bosenburg, & prædia, quæ hisce locis maritus precario possederat, Welfoni tertio, nepoti suo ex fratre tradat. Cæsar cænaculum conscendit, dum coram Brunone Episcopo, & Alemano præside Ebersperg ensi, atque Richilda, extendens dextram postulatis annuit, repente contignatio collabitur, Henricus in alveum solij balnearij absque pauperie cecidit: Bruno, Alemanus, Richilta margine tabellisque lignei labri graviter allisi, paucis post diebus hoc casu extinguuntur. Hæc ex Aventino adscribere volui, ut non solum historiæ priori nostræ meditationis capiti conveniens exemplum, sed etiam celebris, & periculosa navigatio in Danubio cognosceretur. Hic Bruno scripsit commentaria in Psalterium, & postea in numerum sanctorum relatus est. Continet autem chronicon Herbipolense manuscriptum, prolixius eandem historiam, quam ex Aventino modo recensuimus, & inter alia narratur, Brunonem hunc filium Conradi Franconiæ & Carinthiæ Ducis, & virum doctrina, & prudentia existentem, magnæque authoritatis apud Conradum & Henricum Impp. fuisse. Accidit hoc anno Christi CIↃ. XLV. sicut ex ejus Epitaphio Herbipoli in crypta templi Cathedralis apparet. Istud est tale.

ANNO DNI. CIↃ. XLV. VI. KL. JUNII.
BEATUS BRUNO EPIS. HUIUS ECCL. FUNDATOR.

In dextro Sarcophagi talis est inscriptio:

BEATUS BRUNO FUIT PATRUELIS.
CONRADI IMPERATORIS.

Cæterum notandum, & admiratione dignum est, malignos spiritus cum

se formâ humana exhibent, plurimum atros esse, aut proceriores aliis, aut exiliores, ut navos, quod Bodinus in sua præfatione in libros de magorum dæmonomania, ex Georgij Agricolæ de spiritibus subterraneis libro adductis multis exemplis memoria dignis, citat, cum tamen ut nos sacra scriptura docet, nonnunquam appareant, ut Angeli lucis, &c. De qua re paulo ante in cap. XIV. lector plura inveniet.

CAPUT XVII.

De Cabala & spiritibus bonis & malis, qui Angeli vocantur. Deque distinctis eorum officiis.

DIsputatio de geniis, Cabalistis recentioribus (vera enim & divina cabala, quæ Græcis est ἀκρόαμα, id est scientia, auditione comparata, nec literis exarata, eo quod Cabalam non licebat docere aliter, quam viva voce, & quidem eos, qui quadragesimum ætatis annum superassent, ut Bodinus vult, una cum sanctis Patriarchis, intercidit) præbuit occasionem, ut teste Julio Camillo tres animas distinctis nominibus, & officiis, unicuique homini attribuerent; unam humiliorem, & corporeæ quodammodo substantiæ, illisque affectionibus, quæ nobis cum brutis sunt communes, obnoxiam, Nephesch appellant: Alteram & mediam rationalem, Ruach: Tertiam Nessamah, quæ secundum ipsorum opinionem à Pythagora lumen: ab Augustino portio superior: à Platone mens: ab Aristotele, intellectus agens, dicitur. Quemadmodum autem, inquiunt, Nephesch subjecta est diabolo, à quo illi per dæmonum vel malum genium, immittuntur tentationes: ita Nessamah est sub protectione Dei, qui illi custodem adjungit, suum Angelum: Media autem misella, ab utraque parte insultatur. Quod si ea permittente Deo, consociatur Nephesch, & Nephesch copulatur carni, caro autem dæmoni, tunc transit, & assumit prorsus diabolicam naturam. Verùm si auxilio divino, media illa anima sese abrumpit à malis persuasionibus Nephesch, seseque cõjungit cum Nessamah, hæc, sicut est plane divina, ita assumit naturam Angelicam, & tandem divinam. Conantur a. hanc triplicem distinctionem animarum (sicut curiositas ingeniosa semper colores, sui novi commenti, callidè prætexere solet) probare ex Moyse in Genesi, ubi enim Deus dicit, Faciamus hominem, intelligunt animam rationalem. Et ubi habet textus, posuit eum in animam viventem, intelligunt Nephesch. Ubi autem dicitur, Flavit in nares ejus spiraculum vitæ, intelligunt Nessamah. Sed has & similes curiosas, & novas, vel potius

In Idea Theatri.

Chri-

Christiano homine indignas cogitationes, & interpretationes Caballistarum recentiorum, ipsis relinquentes omittamus. Etenim Deus ea sola scire nos voluit, quæ interfuit hominem scire ad vitam consequendam: Quæ vero ad profanam, & curiosam cupiditatem pertinebant, reticuit ut arcana essent. Impia sane, & profana vox celeberrimi viri Nicolai Neapolitani fuit, sicut à Pandulfo Collenucio refertur. Dicere enim solitus fuit, se binas animas in uno corpore habere; unam quidem Deo dicatam: alteram vero cuicunque alij, qui illam vellet. Sufficiat autem in simplicitate sua hominibus piis, quod sciant ex sacris litteris, se constare corpore, & anima, sicut recte D. Augustinus, contra Vincentium, solummodo has duas partes in homine, & non plures admittit. Unde Divus Chrysostomus dicit; omnia nobis duplicia dedit Deus: duos oculos, duas aures, duas manus, duos pedes, ut si alterum horum læsum sit, altero indigentiam relevemus. Animam vero nobis unam dedit, quam si perdiderimus, quonam vivemus? Sufficiat quoque scire bonos & malos angelos esse: illos defendere, hos autem oppugnare eos, quibus salus sua curæ est. Accidit autem in his plane simile quiddam oppugnationibus: Sicut etiam Psal. xxxiv. metaphora à militaribus excubiis sumpta, castrensi verbo utitur, ubi dicit: Castrametatur Angelus Domini, in circuitu timentibus eum, & eripit eos. Nam παρεμβαλεῖ sicut Græcus textus habet, non tam immittere, quam castra metari significat. Unde παρεμβολὴ vocabulum apud Polybium sæpe legitur. Sic Angeli recte cœlestis exercitus nominantur, cum præsertim pij habeant principem hujus mundi hostem potentissimum, cum innumeris legionibus, contra cujus potentiam, vigili cura potentioris auxilio indigent. Siquidem teste Suida, Dynasten, id est, principem vel potentem sacra scriptura diabolum appellat. David enim ait, Eripuit pauperem potenti, hoc est naturam humanam, ut eo tempore destitutam à Deo. Sed audiamus similitudinem castrensem & militarem, quam D. parentem meum, piæ memoriæ, recensere memini. Quemadmodum in oppugnationibus non ad firmas, & munitas partes montium, accedunt oppugnatores, sed ubi arbitrantur, muros esse fluxos, aut fossas planiores, aut incustoditas turres, eo omnibus copiis tendunt, & introgressi capiunt urbem: Sic etiam diabolus perpetuo insidians hominibus, quicquid senserit molle, & cedens, & male affectum in animo, hoc adoritur, & eo omnes admovet machinas, & si nemo defendat, neque resistat fortiter, non etiam nunquam præsidio, quod intus est, non sentiente, in neglectione custodiæ, & incuria, ita animum expugnat. Ubi autem per portas, remittentis naturæ aut aditus, & pontes aliquos introrupit semel, de cætero jam populari, & incendio, ac cædibus vastare & deripere infelicem non cessat. Machinationes autem

In Histor. Neapolitana l. 5.

De anima l. c. 5.

In oratione de anima.

sunt

sunt ipsius abductiones à vero, & deductiones ad falsum, & turpium, atque nocentium cupiditatum flammæ, &c.

Cæterum quod pij ejusmodi insultus diabolicos graviores sustinere cogantur, docent nos sacræ litteræ, & unusquisque sibi testis locuples esse potest. Id quoque religiosa antiquitas exemplo confirmare voluit, sicut ab eodem parente meo didici. Narratur de hoc, ajebat tale quiddam. Quidam fidelis ex eorum numero, qui in sola loca secessissent, de civili, & promiscua turba, ad exercitationem religiosæ virtutis, cùm aliquando iret ad vicinam urbem cellæ suæ, quocunque sane usu hoc postulante, fortasse textam fiscellam, aut corbem deferens, quo vendito panem emeret. Hic itaque dum illo intinere per habitationes monarchicas transit, cernit undique tanquam examina quædam diabolorum volitantia, cum stridore & strepitu circum eos, qui ibi manerent. Postquam autem appropinquasset ad urbem, quæ & plena simulacris, & pessime constituta, & omnibus vitiis referta esset, sublatis oculis, vidit unum tantum spiritum immundum super alta turri, quasi in specula residentem. Quod cum miraretur, neque decernere secum posset, quidnam hoc rei esset, corroboratus fuit fide, & exorcissato in nomine Christi diabolo, jussit eum eloqui; qui fieret ut ipse solus ocioso similis, servaret in urbe impiorum? Cum tam multi versarentur in illis solis locis neutiquam ociosi. At hic tali sibi admota necessitate, dixit; Nihil opus ibi pluribus, sed satis esse assiduo unum aliquem servare, & speculari tantum, quo in statu urbs esset, ne quid incolæ novarum forte rerum molirentur. Jam pridem enim occupatam esse urbem à sese, & in profunda pace possideri. Sed conventus illos solitarios, studij & apparatus, & operæ multæ indigere, ideoque ibi ut in bello tantas fieri expeditiones. Vigilare oportet igitur eos, quibus salus sua cordi est, & sobrios esse, & animum ad verbum divinum advertere. Nam diabolus adversarius noster, inquit Sanctus Petrus, tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret, &c. Ut autem de geniis bonis, & malis meditationem nostram concludamus, unusquisque omissis, vel gentilium nugis, vel nimis curiosorum hominum adinventionibus, certo, idque ex sacris litteris, quæ neminem fallunt, statuere debet, bonis angelis mandatam esse à Deo humani generis custodiam, cum sine dubio unusquisque homo pius habeat angelos, custodes, & defensores idque Christus veritas ipsa nobis re-

Cap. 18. velavit, ubi apud Matth. dicit de parvulis credentibus in ipsum, quod an-

Psal 91. geli λειτουργικὰ πνεύματα eorum in cœlis perpetuo aspiciant faciem patris

Lib. 3. *su-* sui. Et Regius Propheta: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te.

per Mat- Item Epistol. ad Hebr. 1. Omnes Angeli ministratorij spiritus. Non

thæum. quod naturæ ipsorum proprietas, hisce epithetis, judicetur, sed officium.

Crea-

Creavit enim Deus angelos bonos, non tantum ad ſuam gloriam: Sed etiam ad noſtram utilitatem. Creavit eos, non quod ſine illis non poſſit agere omnia: Sed ut nos inde ipſius majorem clementiam agnoſceremus. Quo reſpexit D. Hieronymus: Magna dignitas, inquit, animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in cuſtodiam ſui angelum deputatum. Et Origenes; Adeſt unicuique noſtrorum etiam minimis, qui ſunt in Eccleſia Dei, Angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet qui pro actibus noſtris corrigendis, & miſerationibus expoſcendis, quotidie videat faciem patris, qui in cœlis eſt, &c. Quare curet unuſquiſque ſedulo, ne repellat impietate ſua angelos præſentes, & auxiliantes, atque adeo paratos pro ſe propugnare. Ut enim fœtentia, atque fœda, ac impura cuncta fugiunt apiculæ: ſic angelica caterva abſcedere ſolet à libidinoſa, ac petulante, & turpi hominum vita. Illis autem repulſis, in locum eorum malos angelos ſuccedere, qui callidiſſimi ſagaciſſimique ſunt ad nocendum, & miſeros homines in exitium perducendum, nemo ſanæ mentis inficiari poterit. Quare ſicut iſti recte ἄγγελοι πονηροὶ nuncupantur, (interdum in ſingulari numero Belial πονηρὸς, ut in Dominica oratione, quam Chriſtus ſuos docuit; Vetuſtas enim in puriori Eccleſia pro liberatione à malo, precata eſt, Libera nos à maligno, id eſt, à Beliali, qui eſt, πονηρὸς, & ſummum quidem malum:) ita illi nonnunquam ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, ut Matth. Et ἄγγελοι ἅγιοι, ut apud Matthæum, interdum ſimpliciter ἄγγελοι à Chriſto, & ſacra ſcriptura vocantur. Unde patet, Angelum bonum, eſſe naturam ſpiritualem, Dei miniſtram, cum immutabili voluntate, & conſilio benefaciendi, confirmatam gratia Dei, ad obſequendum voluntati ipſius ſemper. Angeli mali vero, & ipſi naturam habent ſpiritualem, cum exciderint propriâ improbitate ex gratia, & perſeverant adverſando voluntati divinæ, & malefaciendo in omnibus quæ poſſunt. Non ſunt tamen iſtæ ita contrariæ naturæ creatæ, ſed unius corruptela contraria eſt alterius conſervatæ integritati. Idipſum rectius intelligitur ex Macarij Ægyptij Homilia. Cum anima, inquit, deceſſerit è corpore hominis, tunc magnum peragitur myſterium. Nam ſi fuerit illa peccati rea, accedunt chori dæmonum, & angeli ſiniſtri, ac poteſtates tenebrarum, apprehendunt animam illam, & imperio ſuo ſubjugatam, in ſuas partes pertrahunt. Nec debet hoc videri cuipiam inſolens. Si enim dum viveret homo, & in hoc ſeculo ageret, ſubditus fuit, obtemperavit, & inſervivit illis, quanto magis cum egreditur ex hoc mundo, detinetur, ac poſſidetur ab ipſis? Quod autem res ita ſe habeat, ex ea parte potes intelligere, quæ felicioris eſt conditionis. Siquidem ex præſenti tempore ſanctis Dei ſervis angeli, ac ſancti ſpiritus circumdant eos, & cuſtodiunt. Cumque exierint è corpore,

Homil. 71.

Cap. 24.

Homil. 22. *de duplici ſtatu decedentium.*

chori angelorum assumunt animas in suam partem, in seculo puro & sic adducunt eas ad dominum. Hoc discrimen & mysterium gentilibus ignotum fuit, ideo absque distinctione bonorum malorumque angelorum, & de Geniorum offi.io, tam inter fabulas confuse, tamque diverse senserunt, & scripserunt.

CAPUT XVIII.

De purgationibus Innocentiæ apud Veteres.

APud veteres olim, & non ita pridem varia genera probationum in rebus dubiis, obscuris, & quæ clam remotisque arbitris commissæ erant, ad indagandam veritatem inventa fuerunt, quæ nunc tanquam illicita, partim expresse abrogata sunt, partim tacitè in desvetudinem abiere. Fiebant autem hæ probationes tribus potissimum modis; per duellum: candenti ferro: & aqua oleove fervente. De posterioribus duobus nunc, de primo, sequenti meditatione agemus. Aventinus in suis annalib. Bojor. li. 4. autor est, has probationes, vel purgationes ideo inventas fuisse quod majores nostri religiosissimi, magis Deo, quam sibi confidentes, plus divinæ justitiæ, ejusque promissis, quam suo ingenio, aut sapientiæ innixi, potiusq; cœlestibus decretis, quam suis opinionibus confisi fuerint. Officiis, inquit omnibus, atque actis supremum numen interesse voluerunt, eaque tunc demum rata habere, cum divinum auspicium addixisset; Cuncta quasi in theatro superum despectantium, in conspectuque DEI OPT. MAX. geri statuerunt. Proinde in causis ambiguis, maxime criminibus, quæ nullo humano testimonio comprobari poterant, ad cœlestia beneficia, ad summam majestatem, quæ falli non potest, tanquam ad arbitrum honorarium, & judicem omnium confugiebant. Ponit autem ibidem Aventinus consecrationem aquæ calidæ, & ferri, quam in antiquis sacrificiorum libris se reperisse ait, tales videlicet.

CONSECRATIO AQUÆ calidæ.

Deus judex justus, fortis, & patiens, qui es auctor & amator Justitiæ, qui judicas æquitatem, judica Domine, quod justum est, quia recta judicia tua sunt, qui respicis super terram, & facis eam tremere. Tu Domine omnipotens, qui per adventum filij tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, & per ejus passionem genus humanum redemisti. Tu hanc aquam per ignem ferventem sanctifica, qui tres pueros, id est, Sidrach, Misach, Abednego, jussione Regis Babylonis missos in caminum ignis servasti. Tu clemen-

clementissimè præsta, ut si quis innocens in hanc aquam ferventem, manum mittat, sicut tres pueros supra dictos de camino ignis eripuisti, & Susannam de falso crimine liberasti, ita Domine manum illius salvam & illæsam perducas. At si quis culpabilis, vel incrassante diabolo cor induratum præsumpserit manum mittere, tua justissima pietas hoc declarare dignetur, ut in ejus corpore, tua virtute manifestetur, & anima illius per pœnitentiam salvetur.

CONSECRATIO FEBRI.

Deus judex justus, qui autor pacis es, & judicas æquitatem, te suppliciter rogamus, ut hoc ferrum ordinatum ad justam examinationem, cujuslibet dubietatis faciendam benedicere, & sanctificare digneris: ita si innocens hoc ignitum in manus acceperit, illæsus appareat. Et si culpabilis atque reus, justissima sit ad hoc virtus tua in eo cum virtute declarandum, quatenus justitiæ non dominetur iniquitas; subdatur falsitas æquitati: per Dominum nostrum, &c.

Etsi autem ibidem Aventinus dicit, tantum abfuisse, ut impia hæc judicarentur, ut apud sanctissimos pontifices, principes Christianissimos, viros atque fœminas sacratas, usurpatas istas purgandi cæremonias inveniat. Et appellet istud sapere, fidem Deo habere, omnem spem in ipso collocare: tamen quemadmodum licet, & concessum est, pietasque hoc requirit, ut in prima cujusque rei usurpatione gratias Deo agamus, ejusque bonitatem celebremus, idque congruis, & decentibus laudibus, & collocati boni religiosum, ac sanctũ usum poscamus: Ideoque ea, quæ justa sunt & fundamẽta ex divinis literis habent, recte adhibentur ad eruendam veritatem: ita quæ superstitiosa censeri possunt, & curiositate quadam nimia sponte excogitantur, merito reiicienda sunt. Non enim ea est hominum conditio, & potestas atque auctoritas, ut suo arbitratu sacramentalia constituant. Nam cum Deus sit sapientissimus, non opus habet, ut nostro cogitatu, seu industria illi paremus instrumenta salutaria, absque ipsius mandato: Siquidem hoc nullus artifex in sua arte ferret, sed ipsemet vellet sua instrumenta sibi deligere. Non est igitur ferenda eorum hominum audacia, qui Deo veluti organa, præscribere cupiunt, quibus ad nostram salutem operetur. Neque exempla tantæ authoritatis, & ponderis sunt, ut veritati præjudiciũ facere valeant, sicut paulo post ostendetur. Ob hanc rem ejusmodi res *Cap. 6.* tanquam prænaturales Salomon in proverb. suis, eleganti similitudine introducit: Ut enim, inquit, fieri non potest, quin gestans in sinu ignem adurat vestem, aut imprimens vestigia carbonibus pedes lędat, ita accedens, &c. Non ignoro sane olim purgationem candentis ferri, frequentem,

& usitatam fuisse, de qua etiam est illustris narratio de Chunegunda uxore Cæsaris Henrici Bavari, quæ cum marito Pabebergæ sepulta est in templo cathedrali, talis videlicet, sicut à parente meo piæ memoriæ in Chronologia Nicephori recensetur: Chunegundam illam, inquit, Franconicæ stirpis Palatinam, licet in matrimonio Cæsaris esset, maritum non attigisse, ut virginitas ejus violata fuerit, pro certo habetur. Erat tum in moribus, ut insimulati occulti delicti, cujus neque palam convinci, neque quod defendere ipsi plane possent, si insontes se perhiberi vellent, candens ferrum gestarent manibus, aut pedibus calcarent: aut in aquam ferventẽ, oleumve manum demitterent. Certis autem ad Deum & solennibus precationibus effici, impetrarique credebatur, ne innocentes læderentur. Quod imitatione prava in cætus Christianorum fuit nimirum introductum, ab illa potione jussu divino suspectæ pudicitiæ olim mulieribus data secundum Mosis constitutionem. Chunegunda cum esset adolescens, & formosa, neque agrestis, aut inhumana, à malevolis fictum impudicitiæ crimen vitare non potuit, rumoresq; dissipabantur, cum nobili quodam in aula juvene eã consuescere. Quo loco additur, diabolicam illius juvenis speciem è cubiculo Augustæ egredientem sæpe esse conspectam. Neque ego omnia, quæ mirabilia sunt, commenta esse dicere audeam, & multis tamen significationes quasdam aliarum rerum implicari nõ dubito. Quis autem nescit diabolicas esse architecturas, calumniarum, & obtrectationum ignominias, quibus non modo singulis interdum exitium infertur, sed bellis commotis multa millia hominum intereunt? Imperator fama ipsa sparsa ab uxore fieri primũ alienior, mox apertè crimen istud exprobrare. Magis autem solent, qui non cubant cum uxoribus, eâ æmulatione, quam Græci Zelotypiam vocant, affici, & perturbari vehementius. Chunegunda ad id confugit, ut calcando ĩgnitos vomeres se esse declaraturam innocentiam suam diceret. Per hos XI. cum illæsa ambulasset, fertur institisse in duodecimo, & clara voce testatam esse, pudicitiam suam virum neminem virorum omnium delibasse unquam. Hoc Imperator, quod ignominiam quandam sibi afferre posset, quasi incommodo marito, dictum oppressurus manum admovit ori conjugis, atque in festinatione impetus major sanguinem extudit. Postea confessus injuriam, reconciliataque gratia, cum conjuge amantissimè & jucundissimè reliquum vitæ suæ tempus peregit. Monstratur Pabebergæ nunc etiam patuum fanum, cum columnis in orbem collocatis, propter templum magnum, quo in loco ea res gesta esset memoratur. Hactenus ille. Similem Historiam recenset Regino, necnon & Aventinus atque Sigonius eandem referunt, quæ inter Carolum III. & conjugem ipsius Richardem contigit, circiter Annum 887. Carolus, inquit, Imperator Luitwardum virum sibi prius

Lib. 2.

prius percharum, & in administrandis publicis utilitatibus unicum consiliarium, objecto adulterij crimine, eo quod Reginæ secretis familiarius, quam oportebat, immisceretur, à suo latere cum dedecore repulit. Deinde paucis interpositis diebus conjugem Richardem in concionem vocat, & publicè protestatur, nunquam se carnali coitu miscuisse, cum tamen plus quam decennio ei conjugio fuisset sociata. Illa è contra non solum ab ejus, sed etiam ab omni virili contactu se immunem professa, gloriansque de virginitatis integritate, idque se approbaturam divino judicio, vel duelli, vel ignitorum vomerum, cum fiducia affirmans, facto dissidio, in monasterium Andelaw, quod ipsa dedicaverat, velum sumptura discessit. Similes historiæ passim reperiuntur, quod candente ære ferrove res ambiguæ decisæ sint, imo tandem hic mos ita inolevit, ut in publicis judiciis hoc modo lites per sententiam diremptæ sint. Hoc apparet ex pacto pro tenore pacis Childeberti & Lotharij Regum in legibus Salicis. Lib. 4. si homo ingenuus in furto inculpatus ad æneum provocatus, manum incenderit, quantum inculpatus furtum componat. Præterea ex controversia quadam, quæ anno CIↃ. C. XXXI. accidit, ubi Conradus à Witichausen eo modo contra Herbipolenses probavit, diœcesim quandam ad Saltzenses pertinere, sicut in Annalibus Herbipolensibus recensetur. Verum nihil novi hac in re accidit: nam etiam olim priscis gentilibus ejusmodi probationes non incognitæ fuerunt. Id videre licet apud Sophoclem. Cum enim Creon publico decreto, mortisque pœna indicta corpus Polynicis sepeliri prohibuisset; custodes regi graviter, acriterque incusari à seipsis, quod culpa unius foret, non omnium, custodia per noctis partes cuilibet distributa, cumque diligenter de ea inquisitionem fecisset, nuncium Creonti regi miserunt, qui præter alia & hæc in eorum excusationem dixit:

Nemo deprehensus est, nosq; latuit.
Sumus vero parati, & candens ferrum manibus tollere,
Et per ignem serpere, Deosq; jurare,
Nec fecisse, nec fuisse conscios
Ejus, qui de hac re consilium habuerit, nec ejus, qui eam fecerit.

Imò memoriæ traditum est, (sicut à Lilio Gyraldo in histor. deor. syntag. XI. recensetur,) quod in Castabalis Persicæ Dianæ fano illi dicatæ, virgines super prunas nudis pedibus ambularent, nullo nocumento, id quod tamen, inquit, dæmonum illusione ad montem Soractis Hirpinæ quædam familiæ ad Feroniæ templum contigisse solitum, tradunt autores, Plinius, Solinus, Servius; Pausanias miraculum hoc à se visum tradit. Idipsum quoque à Strabone lib. 5. confirmatur: Sub monte, inquit, So-

racteurbs est Feronia, quo nomine & Dea quædam nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipsius templum est mirificum sacri genus: nam qui ejus numine afflantur, nudis pedibus prunas & copiosum inambulant sub hoc dæmone nulla læsione cinerem, &c. Hujus Feroniæ meminit etiam Dionys. Halycarnass. lib. 3. Fanum est, inquit, quod Sabinis æque ac Latinis summâ religione colitur, sacrum Deæ Feroniæ, quam Græci in suam linguam modo ἀνθηφορὸν vertunt, modo φιλεσίφανον, modo Proserpinam. Eo statis diebus conveniebant è circumvicinis urbibus, alij votiva Deæ redditturi sacrificia, alij negociaturi propter celebritatem mercatores, opificesque, & agricolæ, quod forum ibi sit totius Italiæ nobilissimum. Hujus Feroniæ simulacra in numismatibus inventa, transtulit Antonius Augustinus in suum elegantissimum librum de familiis Romanis sub gente Petronia. Eodem modo legimus, virginem Vestalem Tuciam suspectæ pudicitiæ adhibitis adjurationibus, aquam cribro ex Tyberi apportasse: & Claudiam cingulo navem, quæ immota constiterat, attraxisse; accusatorem quoque tametsi attentè requisitus, nusquam amplius comparuisse. Est autem Thomas Aquinas in ea opinione, id quod hæ duæ virgines Vestales egerint, etiam ministerio bonorum angelorum, Deo sic volente, ut castitatis virtutem & præstantiam commendarent, & probarent hominibus, fieri potuisse. In alia tamen fuit sententia Tertullianus, qui harum duarum Vestalium miracula non ullâ divinâ virtute facta, sed Diabolica illusione & potestate censet. Præterea Æmiliam Vestalem fascia sua aræ injecta flammam excitasse, & sic innocentiam suam purgasse, cum prius vota hisce verbis fecisset: Vesta urbis Romæ custos, siquidem piè & justè sacra ibi annis paulo minus triginta perfeci, ostende mihi, nolique famam ac vitam meam negligere, ut Dionysius Halycarnassæus refert. Hinc videre licet, ejusmodi purgationes vel ostentationes castitatis & innocentiæ, etiam gentilibus non ignotas fuisse, eosque in idololatria mirificè confirmasse. Id quoque in aliis miraculis Ethnicorum accidit, quæ confirmarunt errores & idola pugnantia cum verbo Dei, sicut Aspasiæ, ob pulchritudinem & prudentiam, apud Reges Persarum Cyrum, & eo interfecto, Artaxerxem celeberrimæ evenit, cum puella ignota, & paupercula adhuc, sanata esset ab incurabili scabie, eo quod lavasset faciem, jussu Veneris, ex rosis contritis, quibus ejus statua in fano coronata fuerit. Constat igitur, omnino periculosum esse, actiones exemplis moderari, nisi eædem rationes non in universum, sed singulatim omnes concurrant. Quare an rectè fecerint, qui absque mandato sancti & veri Dei nomen suis conjurationibus adhibuerint, & id oleo, aquæ, ferrove, veluti efficax, curiositate humana alligare voluerint,

In q. de pot. 6. art. 5.

In Apolog. 22. in fin.

idq;

idq; exemplis secutis defendere conentur, quærat is, qui dubitat. Neque obstat lex vel sacrificium zelotypiæ in lege divina, ubi sacerdos, adhibitis certis ceremoniis, & diris execrationibus, ex haustu aquæ, quæ adulteræ amara, castæ autem fœminæ suavis & innocua erat, deprehendebat vel delictum vel innocentiam delatæ uxoris. Ea enim tantum fuit ceremonialis, & Judæis tradita, ut & aliæ, propter ipsorum cordis duritiem, non ut essent perpetuæ, sicut morales leges. Ob eam causam ejusmodi probationes vel purgationes, quæ fiunt aquâ calidâ frigidâve, aut candente ferro, carbonibusve, vel duello, in jure canonico vulgares appellantur, utpote quas vulgus invenit & sequitur, atque expressè interdictæ & sublatæ sunt in c. Mennam. 2 q 4. Nec non & c. dilecti, & per tot. tit. de purgat. vulgari. item c. consuluisti. 2. q. 5. quod Thomas de Aquino 2. sect. q. 95. artic. 8. approbat. Et additur ibi causa, videlicet, quod nulla canonica sanctione sancitæ sint, & iis Deus tentari videatur. Eodem modo in Concilio Tridentino proximo duella prohibita sunt. Nec dubitat Hotomannus in fine disputationis de feudis furiosas appellare hujusmodi probationes. Fuit autem adhuc Junonis Carnotensis Episcopi tempore admissa hæc probandæ innocentiæ ratio in causis secularium, ut apparet ex ejus epist. 251. at non in Ecclesiasticis, de quibus ista sunt ejusdem verba in epist. 91. Monomachiam & ferri calidi examinationem, nec consuetudo Ecclesiastica in discutiendis causis Ecclesiasticis recipit, nec Canonica auctoritas instituit. Hæc si Scardionio in mentem venissent, vix suam historiam de quodam Jesuita, concedendam videatur. Expertus enim sum Patavij & Ferrariæ, illos Jesuitas vel Jesuatas, qui vulgo Zocolanti & fratres ignorantiæ vocantur, verè simplices, & humanæ so cietati utiles, & erga omnes candidè esse officiosos. Vel, ut Scardionius de iis scribit, sunt ij homines sine ullo sacro ordine, & absque literarum disciplina idiotæ, qui in sanctæ vitæ constituto cum magna humilitate ostiatim victum quæritant, funebres lampades in exequiis defunctorum deferre soliti, & aquas destillatas ex cunctis herbis medicinalibus ægrotantium usui habere venales. Institutus est hic ordo cœnobitarum à Columbino Senensi, sicut inscriptio arcus in nuptiis Florentinis Ducis Francisci Medicis, & Johannæ Austriacæ demonstravit. Eæ sane, earumque apparatus diligenter conscriptæ & editæ sunt in Italica lingua, à Dominico Mellij. Fuit autem sub imagine paupertatis & patientiæ talis inscriptio: ORIGO COLLEGII PAUPERUM, QUI AB JESU COGNOMEN ACCEPERUNT: CUIUS ORDINIS PRINCEPS FUIT JOHANNES COLUMBINUS SENENSIS. ANNO CIↃ. CCC. LI.

Num. 5.

De Relig. Patav. in templ. condend. l. II. class. 5.

Non

Non secus ac Essæi, qui ab operando dicuntur, quasi dicas operarij, olim fecerunt, quibus displicebant contentiones & pugnæ de potentia, & dignitate Pharisæorum & Saducæorum: Quare conferebant res suas in commune, studebant cæteros vincere jejuniis & eleemosynis, serebant, plantabant, benefaciebant multis, ibant in oppida vicina, exercebant medicationes, habebant suos conventus, & tempora certa precationum. Hoc ita Chytræus describit.

In fastis suis mense Iulio.

Se solos vita innocuos sanctosq; ferebant,
Se soliti à reliquo ut monachi subducere cœtu,
Hinc & adoptiva tantummodo prole beati,
Et sine servitiis sylvas hortosq; colebant,
Fœmineum exosi sexum: cognomine fratrum
Se compellabant: Mensa illis sobria, cura
Communis, propriumq; nihil, commune sepulchrum.
Sic sese cœlum sibi pandere posse putabant.

In horum collegium admittebatur nemo, nisi quem castitatis fides, & innocentiæ meritum prosequebatur, ut Solinus scribit. Pauperum liberos alebant, & suis imbuebant legibus atque moribus. Divino cultui fuisse eos intentissimos, scribit Porphyrius, adeo ut se occidi passi sint, antequam deflecterent à proposito: tantæ æstimationis apud universos, ut nullus unquam hostis fuerit tam ferus, qui ausus sit eis nocere: nullus sophista tam malus, qui aliquod crimen obiiceret. Philo & Eusebius illis attribuit amorem Dei ardentem, virtutis cultum purissimum, charitatem erga omnes homines effusam. Tanta autem eorum multitudo fuit, ut pro singulari gente, non verè tamen, à multis scriptoribus habiti. Durarunt usque ad Epiphanij tempora: Eo superstitionis venerunt, ut nullum librum observarent, nisi Petri Epistolas, ut est apud Theodoretum. Ex horum numero fuit Judas Essæus, prophetico spiritu præditus, qui mortem Antigoni Hircani I. filij prædixit. Præterea quoque Manaimus, severissimus vir, instituti, & futurorum sciens, qui Herodem conditionis obscuræ puerum ad literarium ludum euntem, Regem Judæorum salutavit, simulque prædixit, quamdiu regnaturus esset, sed omnis pietatis, justitiæ, veritatis inimicum, atque Judaici populi hostem iniquissimum, & principem plane abominandum; sicut hæc Georgius Fabricius diligenter collegit.

De Regib9 Asmonæorum & Idumæorum l. 10.

Sed ut ad Jesuitas revertar, audiamus de his alios quoque autores. Platina scribit, eos circiter annum 1366. Senis ortos esse. Et Sabellicus; Colligebantur initio simplici habitu amicti, multa innocentia & pietate viri, victum suo labore & opera quæritantes, Apostolici ab initio clerici nuncu-

nuncupati. Hi neque ſacris initiantur, neque celebrant Miſſas, tantum orationi vacant. Jeſuati ab eo dicti, quod Jeſu Regis ſummi frequens ſit nomen in illorum ore. Quare dignum obſervatione eſt, quod Volaterranus notavit: Jeſuatas iſtos, cum Apoſtolici nuncuparentur, & Jeſu nomen frequens eſſet in ipſorum ore, Pontifici Urbano ſuſpectos fuiſſe, quaſi cum fratricellis ſive Waldenſibus ſentirent.

Narratio autem Scardionij in deſcriptione Patavinæ urbis. Defuncti. ac beat. & prælat. inſig. Patavinis de Beato Marco Jeſuita, eſt talis: *Lib.* II. *claſſ.* 6. Accidit aliquando forte fortuna, ut præpoſitus quidam Prædicatorum Divi Auguſtini, illic apud hos ad prandium invitatus accumberet, qui amotis epulis, ſemotiſque arbitris, datâque loquendi veniâ, cœpit de Dominicæ profeſſionis merito copioſè admodum, atque arroganter diſſerere, tacitè exprobrans eis, quod profeſſionem trium votorum, cum inter cœnobitas connumerarentur publicè, palamque cum cæteris monachis ſolita non profiterentur forma. Ad id Jeſuitarum præpoſitus, homo idiota ſane, ſed prudens & dilectus Deo, argutè reſpondit: Vis, inquit, Pater, quoniam in hos ſermones incidimus, utrum unus ex noſtris fratribus, ita ſimplici quodam modo Deo oblatus, an comes iſte tuus publicè tria vota profeſſus, ſuperiori ſuo obedientiam exhibeat promptiorem? Annuit rei ignarus ille quidem lubens. Tum Jeſuita ad Marcum quamprimum converſus, qui ibi forte accumbentibus miniſtrabat, ait, Marce frater, hi ſodales noſtri frigent in virtute ſanctæ obedientiæ, afferas huc eis cito è coquina nudis manibus ardentes prunas, ut confeſtim calefiant: At ille haud cunctabundus (ut erat ad obedientiam promptus) nihil fore credens, quod fieri non poſſet, ſi ſub obedientiæ præcepto mandaretur, feſtinans, nihilque hæſitans, à coquina ad menſam ardentes prunas quamplurimas, ambabus manibus junctis, abſque ullo ſui detrimento aut læſione portavit: utrique eos porrigens ad frigus tollendum, quas iterum, jubente præpoſito, cunctis admirantibus, ad locum, unde detulerat, reportavit. Hinc præpoſitus ille Dominicanus ultra modum ſtupefactus, comitem ſuum intuebatur, quaſi idem ei eſſet illico præcepturus. At ille cognita re, nihil cunctandum ratus, quamprimum in hæc verba prorupit: Pater reverende, apage te, ne me jubeas tentare Deum; afferam, ſi voles, ignem, prout ſoleo, teſtula, non manibus. At illi admirabundi ob tantum miraculum, hinc taciti intra ſe ſtupebant: hinc repentino comitis reſponſo delectati, ſe mutuo inſpicientes ſubriſerunt, &c. Hucuſque Scardionius.

Non inficior autem, ignem miraculoſè nonnullos lædere non potuiſſe, cum præſertim lis fuit de certitudine articulorum fidei, vel veræ reli-

gionis, sicut socij Danielis incolumes ab ignis violentia ab Angelo Dei, ad tutelam ipsorum conspicuo, præsente Rege Nebu adnezare servati sunt. Et narratur historia a Cedreno & Nicephoro, tempore Anastatij duos Episcopos, unum orthodoxum, alterum Arrianum principio urbis disputasse de fidei dogmate controverso; deinde orthodoxum conditionem concertatori proposuisse, ut vanis disceptationibus prætermissis, rogum ignis secum ingrederetur, & fidei suæ veritatem utrque hoc indicio Deo comprobaret teste: Arrianum vero detrectasse hoc certamen; orthodoxum nihil moratum ingressum, ex ipso rogo multis disseruisse, & nec minimum ustulatum egressum fuisse. Savonarola autem alias habuit rationes, ne provocatus à Franciscano ignis judicium subiret, sicut ex Cominæo videre licet.

Lib.15. c.23.

Cæterum negari non potest, arte veluti antidoto quodam candenti ferro aliisque metallis vim lædendi membra nuda licet nonnunquam præstigia adhibeantur, cohiberi, sicut impostores & circulatores facere solent. De his facetam historiam de Turcico monacho & peregrinatore recenset insignis ille Legatus Cæsareus ad Turcos Augerius Busbequius. Descendit is, inquit, in aream domus, pauloque post revertit sublato vasti ponderis saxo, quo sibi in nudatum pectus aliquot ictus inflixit, quibus hoc pene percelli potuisset. Hinc manum injecit ferro, quod in foculo ad eum usum accenso candens factum erat. Id ori insertum, omnem in partem aliquandiu versat non sine salivæ stridore. Erat ferrum illud oblongum, sed altero capite crassius, & quadrangulum, quod ore recepit, vi ignis sic fervefactum, ut à candente carbone nihil differret. Quo facto ferramentum in ignem recondit, meque salutato, & accepto munere, discedit. Admirabantur qui circumstabant mei domestici, præter unum, qui se plus reliquis intelligere arbitrabatur. Et quid vos, inquit, fatui, ista miramini? An fieri revera creditis? præstigiæ sunt istæ, & mera oculorum ludibria, ac simul ferrum, qua parte è foculo extabat, arripit, probaturus, sine noxa contrectari. Sed non citius manu comprehenderat, quam rejecit, vola & digitis sic adustis ut pluribus diebus persanari ægre potuerit: quem casum magnus sociorum risus consecutus est, rogantium, jamne illud calere, an nondum etiam crederet; invitantiumque ut denuo contingeret. Idem Turca, pergit Busbequius, commemorabat suum cœnobiarcham vitæ sanctimonia & miraculis clarum, consuevisse in lacum, qui esset cœnobio propinquus, extendere pallium, in eoque sedentem, qua visum esset suaviter circumvectari. Eundem excoriato exenteratoque verveci nudum alligari solitum, ut priores pedes brachiis, posteriores cruribus ejus aptarentur, ita conjectum in ferventem furnum, manere, donec illæsus ipse se promi juberet.

Epist. 4.

beret. Non credo, inquies; nec ego; audita modo refero. sed de ferramento candente, quod vidi, testor. Nec tamen ea res tantam habet admirationem. Haud dubie dum in area saxum, quærere simulabat, aliquo medicamento sibi os adversus ignis violentiam præmunierat, qualia reperiri non ignoras. Nam memini, me in foro Veneto videre circulatorem plumbum igne liquefactum contrectare, eoque sine offensa tanquam manus lavare, &c. Rationem naturalem addit Lemnius talem: Si succo malvæ aut mercurialis manus oblinas, inoffense citraque læsionem plumbum liquefactum prehendere poteris, modo celeri motu id perficias. Cæterum forte istius narrationis celebratio miraculorum cœnobiis hæc Turcica orta est ex eo, quod Cuspinianus ita refert: Turcorū religiosos quondam de proditione suspectos, Amiratem omnes comburi jussisse. Cum autem senior ex illis pro excusatione multa dixisset frustra, primus ardentem introivit furnum intrepidus, illæsusque manens in eundem restituit, ac miraculo illo Regis iram mitigavit, ut se suosque a mortis redimeret periculo. Omnes illius posteri hunc tanquam sanctum venerantur, ejusque soleas, quæ in furno cum ipso intactæ manserunt, pro testimonio veritatis hodie ostendunt.

De mirac. nat. lib. 2. c. 34.

CAPUT XIX.

De singulari certamine vel duello.

DE duello, quod à Græcis μονομαχία dicitur, multi tam veteres, quam recentiores Jureconsulti prolixe scripserunt. Fuit autem id olim tam inter Ethnicos, quam inter Christianos, & adeo inter omnes gentes, sicut est hodie adhuc Christianis cum Turcis in finibus Hungariæ & Dalmatiæ, ad ostentationem fortitudinis usitatissimum. In quo exercitio non ita pridem felix, & quidem novies, pugnans gladio Dalmatico, (quem duabus manibus, ore mordicus tenens frenum equi, regebat.) victor, contra provocantes Turcos fuit, Georgius Thurius Pannonius, præfectus militum Cæsareanorum in Hungaria superiori, atque terror Turcorum, ob eximiam fortitudinem, & immanes vires, appellatus fuit, donec in velitatione quadam, Anno 1571. pulsis aliquot hostium turmis, in insidias illorum, ibi dolose comparatas, incideret, quorum multitudine oppressus, multis vulneribus acceptis & datis, fortissimè pugnando occumberet. Dignus perpetuâ laude & memoria heros magnanimus & præstans.

Habitum autem olim fuit duellum loco probationis rei occultæ, & ex illo genere probationum, ſicut proxima meditatione de ferro candenti, aquave calida diximus, ut liquere poſſit, aliquem habere jus, aut eſſe inſontem. Uſque adeo autem hoc probationis genus violentum paſſim inolevit, ut teſte Saxone hiſtorico, Fronto Rex Daniæ legem tulerit, ut omnes controverſiæ, qualeſcunque eæ eſſent, duello definirentur. *De Rep. l. 4. cap. ult.* Hoc adhuc in Moſcovia uſitatum eſſe, refert Bodinus, ubi quoque multa memorabilia de duello recenſet. Cæterum cum prudentiores animadverterent, hæc ſingularia certamina eſſe ad eruendam veritatem fallacia & incerta, & non raro juſtiorem partem ſuccubuiſſe, vulgaris hæc probatio, tanquam vulgarium hominum inventum, & quæ non habeat vim, & à jure ac legibus interdicta fuit, tam per recentiores, quam priſcos canones, ut in decretalibus de purgat: vulgari, & ibidem de cleric. duello certantibus. & 2. quæſt. 5. cap. conſuluiſtis, & capit. monomachia. Ideoque in cap. ſignificantibus de purgat. vulgari deſcribitur talis caſus: Duos, quorum unus alterum accuſabat furti, inter ſe probationis cauſa pugnaſſe duello, & juſtiorem cecidiſſe. Nam furtum inventum fuiſſe apud alium. Non ſolum autem olim duellum in ſeriis uſitatum, ſed etiam ludicris frequentatum fuit: unde Gladiatorum nomen celebre apud Romanos erat, inter quos etiam Commodus Imperator potius verſari, quam in curia maluit. Sed pleriſque Chriſtianis Imperatoribus ejuſmodi cruenta ſpectacula non placuerunt. Sicut videmus in titul. Cod. de Gladiatoribus, ubi inſerta eſt Conſtantini lex, quæ ita dicit: In otio civili, & pace domeſtica cruenta ſpectacula non placent. Ob hanc cauſam Juſtinianus in §. 1. authent. ut omnes pareant judicibus, dicit, fortitudinem citra juſtitiam non eſſe laudabilem. Appellat autem fortitudinem, quæ cum virtute conjuncta eſt. Sic Theodoſius Imperator populo in theatro petenti ab eo gladiatores, reſpondit, pium principem oportere non tantum regnare, ſed etiam ſpectare clementer. Unde Abb. Panormitanus in cap. felicis. de torneament. dicit: omnes ludos, in quibus periclitatur hominis ſalus, aut animarum, omnino tollendos eſſe, quod pugnent cum verbo Dei. Etſi autem Fridericus Imperator in titulo de pace petenda in uſibus feudorum, duellum inter legitimos modos probationum approbare videtur: Imò in lege antiqua Bajuvariorum peculiaris titulus eſt de campionibus & cauſis, quæ ad eos pertinent: tamen cum ea reſcripta, & leges ſecundum verbum Dei corrigi oporteat, eo paulatim in deſuetudinem abire cœperunt, earumque loco juſtiores probationes receptæ ſunt. Sed ut hiſtoricas noſtras meditationes proſequamur: Plutarchus in vita Alexandri recen-

ſet

ex ludicro duello, & certamine rixarum, Alexandrum magnum, felix omen victoriæ, contra Darium cum mille hominum millibus descendentem, sumpsisse. Ministros, inquit, in duas partes se divisisse, utrique ducem fuisse, quorum ij alterum Alexandrum, alterum Darium nominarint: incepisse primum glebas contra sese jaculari invicem, mox ad pugnos, inde accensa contentione ad lapides quoque & fustes, à multis pertinaciter perventum. Hæc ut audivit Alexander, jussit ipsos duces singulari prælio decernere, Alexandrumque ipse, Darium Philotas armavit: duellum exercitus spectavit, in omen futuri eam rem trahens.. Dimicatum est acriter, Alexanderque ille victor, duodecim pagos, & amictum Persicum præmij loco accepit.. Similes conjecturæ factæ sunt à Narsete, ut Procopius refert. Et Cornelius Tacitus in libro de moribus Germanorum scribit, eos habere ejusmodi observationem auspiciorum, quæ gravium bellorum eventus explorant.. Ejus gentis, inquit, cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum patriis quemque armis committunt, victoria hujus vel illius pro præjudicio accipitur. Imo non raro Reges, vel duces ipsi singulari certamine, vel ante, vel in prælio conflixerunt,. ut habemus multa exempla apud Homerum, de quo & Virgilius duellum Æneæ & Turni sumpsisse creditur. Et innumera fere exempla reperiuntur apud historicos, præsertim apud Q. Curtium,. inter quæ præ cæteris memorabile est duellum Erigij, ducis Alexandri, & Satibarzanis transfugæ, qui detractis galeis concurrerunt. Pyrrhum quoque aliquoties singulari certamine fortem & magnum animum suum demonstrasse legimus, inprimis vero vulneratus in prælio cum Mamertinis, hostem, magna corporis statura, à quo fuerat provocatus, prostravit. Generosus enim Rex hanc provocationem tam ægre tulit,. ut cruore adhuc respersus, dolore simul, & ira percitus, truci & terribili aspectu, in aciem redierit gigantemque repente adortus,. adeo vehementi ictu ejus caput percusserit, ut usque ad infimas partes,. ferro adacto frustra, fissi corporis pars inde ad terram deciderit.. Simili felicitate Georgius Castriotus, à Turcis dictus Schanderbeg, singulari certamine,. cum antea quoque in hoc genere pugnæ cum Persis, Scythis, & aliis sæpius victor extitisset,. devicit Feribassam, à quo provocatus ferociter fuerat, ut Barlet. de ejus gestis recenset. Memorabile autem inprimis est singulare certamen, quod Parisiis regnante Carolo VI. inter duos proceres ex familia Petri Alenconij Ducis, Jaquetum Grisum, & Johannem Carongium, accidit. Dimicandi causa, (ut à Roberto Gaguino Histor. Franc. refertur) hæc fuit. Erat Johannes eques multa cognoscendi avidus. Ob id incidit illi animus, aliquorsum peregrinandi. Relicta igitur Argentolij, uxore, ut constituerat, abiit..

Lib. 7.

Lib. 5.

Lib. 9.

Jaquetus autem Grisus vel quod mulierem, quæ formosa erat, amabat, vel quod Johanni nocuisse aliquando gauderet, diluculo surgens, Argentolium mirâ festinatione contendit, ubi liberaliter exceptus, dicit se, videndæ arcis causa advenisse, quam speciosam esse acceperat. Johannis uxor, amicum viro suo hominem, reserato ostio, in arcem sola intromittit. At Grisus, solitudine loci audacior factus, renitentem fœminam stupravit: statimque libidine expleta abeunti Griso, tu, inquit uxor, fœdissime adulter stupri pœnas aliquando lues. Flagitium autem in adventum mariti cælavit. Cui tandem reverso, Jaqueti violentiam mœrens detexit. Quare turbatus Johannes, assumptis secum aliquot ex suis & uxoris amicis, ad Ducem Alenconium, rem omnem defert, petitque aut adulterum corripi, aut in certamen descendere pugnæ sortem experturus. Id ubi Dux non admittit, ad Regium Parlamentum querelam retulit. Diem certaminis Senatus edicit. Carolus Rex ex edito solio, duellum spectavit. Venerat quoque Johannis uxor, curru vecta, ad quam vir accedens; Tu, inquit, mulier, unica testis ades, illati in te stupri, cujus gratia duellum hoc ipse assumo. Dic palã: Si juste adulterum aggredior. Mi vir, ait uxor, meæ in te fidei securus accede: nihil tibi mentita sum. Ad hæc verba, osculo uxori dato, Carongius in duellum procedit. Qui equestri congressu mox in fœmore vulneratus, nec propterea segnior factus, in pedes desiliens, adulterum humo prosternit, atque occidit. Carongium autem mille Francis, & annuo ducentorum Francorum stipendio Carolus donat. Hac sorte interiit fœdus adulter. Ha-
Lib. 3. ctenus Gaguinus. Hanc eandem historiam cum Froissard. recensuisset, subjicit. Non hic cæca fortuna (quæ solet alioqui in ejusmodi rebus dominari) sed æquitas potius & virtus exeruit suas vires: Nam qui conjugis suæ pudicitiam vita sua cariorem habuit, & in ea propugnanda capitis periculum non reformidavit, necato adversario palam faciebat omnibus, esse vindicẽ Deum, qui scelerum impunitatem non ferat. Quod si alterum vincere contigisset, jam ex decreto Senatus illa quidẽ, propterea quod falso credita fuisset accusasse, flammis objecta: maritus autem eo, quo adversarius ignomi-
Lib. 1. niæ genere, post mortem etiam affectus fuisset. Dignum quoque relatu est duellum Galli, & Itali, quod à Ferrono de Gest. Gallor. in vita Carol. VIII. Lv. Regis Galliarum refertur. Id tale habuit principium. Gallus cum esset parvulo corpore, Landæ nomine, quasi nanus ab Italo Christophoro Zerbulo Genuensi vasto corpore homine vocatus; At hic ait, nanus Herculi tuo clavã est extorsurus. Inspectante Rege pompaq; insigni parata, & præparatis longo ordine his rebus, quæ ad singulare certamen, nescio vanius, an profusius parari solent, tandem congressi, diu gladiis acriter rem gerere. Vix unquam alias tanto animo, & Galli, & Itali in certamen singulare ullos

fos venisse fatebantur. Dum successu aditur utrinque certamen, dum neutri certum est cedere, dum Italorum præsentia Zerbulo, Gallorum Landæ crescere vires videntur: tandem impacto per viscera gladio jacuit Zerbulus. Jacentem se condonare Italorum nobilitati Landa professus est: isque in vicinum tentorium delatus curatus est. Zerbulo Rex victo trecentos nummos aureos, Landæ victori quingentos donavit. His adjungere visum fuit singulare certamen, quod in diurna obsidione Florentina accidit, idque à Jovio ita describitur. Nec multos post dies, inquit, ab insigni, generosoque certamine Florentinorum quatuor juvenum inexpectatæ celebritatis spectaculum est editum, cum Ludovicus Martellius inter cives nobilitate insignis, ac corporis & animi vigore florentissimus, Johannem Bandinũ, parem virum, ac ingenij robore præstantem, quod in castris apud hostes esset, ex provocatorio libello hostem communis patriæ compellasset, proptereaque eum ad singulare certamen devocasset in arenam, ut ibi Marte judice utrum ipsorum honestiorem causam tueretur, ostenderet. Conditionem non renuit Bandinus, dixitque ei, si Martellius sibi asciscerct in eam dimicationem socium, et se parem iisdem instructum armis in stadium producturum, atque ita Martellius Dantem Castellionem præferocem ex tota juventute virum delegit, cui a Bandino oppositus est Albertinus Aldobrandus, vix dum pubescens immoderati spiritus juvenis. Aurantius juxta castra locum ex publica fide temporibus circumseptum, triumq; gentium præsidio vallantibus certantib. præbuit, cum pari numero à Germanis, Hispanisq, & Italis delectæ cohortes, pugnantes simul & spectantes ab omni injuria defenderent. Arma fuere singulis, singuli militares gladij, neque aliud tegumentum, præter unam in dextris ex lorica ferrea Chirothecam. Dantes cui sorte ducta par Aldobrandus obvenerat, quanquam circa brachij dextri nervos, primo congressu grave vulnus accepisset, hostem in se insano procursu ruentem, ea impavidi animi firmitate sustinuit, ut ambabus manib. gladium prætendens in os illi subeuntis infereret, eumq; evomentem cum sanguine animam extemplo conficeret. Contrario eventu pugnabat Bandinus. Nam alteri nanctæ fortuna, Martellio supra oculum vulnus inflixerat, admirabilique judicio, & gladiatoriæ artis peritia, hostem eludens, adacto supra costas gladij mucrone, victum, & deditum fateri coegerat. Sed Martellium relatum intra urbem, usque adeo gravis ex adversa sorte certaminis occupavit dolor, ut angore potius animi, quam vulnerum dolore, mortem accersisse crederetur. Id certamen sicuti eximiam virilis constantiæ laudem Bandino peperit, ita Danti par fere decus attulisse videbatur, quamquam ille detractis spoliis, planeq; integer, & omnis expers vulneris gloriosus, victoriæ suæ trophæũ præferret, & spectatores præclarum totius belli omen *Hist. l. 28.*

ac-

acciperent, quod victis pariter atque victoribus non omnino lætum finem futurum arbitrarentur. Hæc Jovius. Experientia autem & exitus singularium certaminum declaravit, plerunque accidisse, ut provocans succubuerit, & pœnas suæ audaciæ dederit, idque fere infinitis exemplis demonstrari posset: inter quæ ex veteribus est singulare apud Q. Curtium de reb. gest. Alexandr. Magn. ubi Dioxippus Atheniensis pugil nobilis, nudus, & oleo nitens, coronatusque, læva tantum puniceum amiculum, dextra validum nodosumq; stipitem præferens, provocatorem, Horratam Macedonem, justis armis instructum, æreo videlicet clypeo, hastam, quã sarissam vocant, læva, dextra lanceam tenentem, gladioque cinctum, cum in congressu exiguâ declinatione corporis lanceæ jactum vitasset, hastamque antequam in dextram transferret, stipite mediam fregisset, mox gladiatoriâ agilitate occupatum complexu, pedibusque repente subductis, in terram arietasset, ereptoque gladio stipite interfecisset, ni prohibitus fuisset a Rege. Sed ne hoc caput, ob prolixitatem, in tædiosam molem, nimis accrescat, memorabiles & non vulgares historias de duellis in sequenti recensebo, &c.

Lib. 9.

CAPUT XX.

De duello vel singulari certamine memorabili duorum generosorum virorum, Germani, & Itali.

IN historia Veneta Bembi, Justiniani, & aliis recensetur, egregium & generosum certamen, vel monomachia, inter Comitem Johannem Sonnebergium, ex prosapia Druchsessiorum Waldburgensium nobilissima, ortum, & Antonium Mariam Italum, in bello illo quod Sigismundus Archidux Austriæ cum Venetis, regnante Augustino Barbarigo Duce Veneto gessit. Quæ sane diversè à diversis recensetur, prout quisque erga alterutram partem favore, vel odio affectus fuit. Res autem inter duos illos duello certantes, sicut in Genealogia vernaculâ linguâ generosæ prosapiæ Druchsessianæ Waldburgicæ stirpis, relata est, recensebo. Anno post natum Christum CIↃ. CCCC. LXVIII. cum Sigismundus Austriacus, numeroso exercitu, & auxiliariis copiis Electorum, & Principum Imperij, Venetis bellum inferret, & Roveretum ad Athesim obsideret: E contrario Venetorum exercitus in subsidium oppidi veniret, accidit, dum uterque exercitus non procul inter se castra haberent, ut Antonius Maria Ruperti Mariæ Sanseverinatis copiarum Venetorum Ducis filius Italus,

voce

voce militari provocaret Germanos, si vnus ex illis, duello secum fortitudinis ergo, vtra gens bello præstantior esset, dimicare vellet? Accepit hanc conditionem Iohannes Comes Sonnebergius si ut paulo ante indicavimus ex Gente Dapiferorum Walburgensium; Conventum itaque est, vt victor mille florenos, & equum, atque arma victi, trophei loco lu[illegible]raretur. Locus autem certaminis in Ripa Athesis, intra quo castra medius destinatus est, additis campi custodibus, quos Grivve[illegible]thel vocant, vnicuique patri, quatuor, viris militaribus, addita pœnâ suspendii, si quis alius præter octo, illis, vel verbo, nutu, aliove signo, indicium daret. Huc accessit pactum vter ex pugnantibus, nomen S. Catharinæ exclamaret, vt is pro victo haberetur, & tunc demum custodes illi destinati potestatem haberent, succumbenti subveniendi, atque pecuniam, equum, atque arma Victori tradere tenerentur. Equites igitur armati ambo introgressi carceres & septa ad pugnam parata, mox hastis infestis concurrerunt. Aberravit Sonnebergius; Anton. Maria vero in pectore ejus cuspidem hastæ, absque alia læsione fregit, cujus equus infrenis, concitato cursu carceribus impegit, & cum eo hoc impetu extra eos corruit; qui tamen hoc casu imperterritus, mox assurgens; licet ex equite pedes intro rursus se recepit, cui Sonnebergius stricto gladio in equo occurrit, & econtra Mariam obvium cum suo gladio habuit. Dum igitur impari pugna eques cum pedite, paribus tamen armis fortiter pugnant, & Sonnebergii equus sese attolleret. & recedens congressum veluti subterfugeret, singulari agilitate ex arte gladiatoria, Maria Sonnebergio gladium eripuit Is erat ex ejus genere, quibus ex punctim vtimur, Triecker/ vel vulgo Bratspieß vocantur; præter opinionem Sonnebergio hoc accidit, qui se tamen ideo non deseruit, sed converso equo, de illo desiliit. Interea Maria, tam suum, quam hostis gladium in terram defigit, experiri volens vtrius lamina firmior, & aptior ad inferendos ictus esset; mox abiecto suo, hostis sui retinuit, eoque fretus fortior in illum irruit. Cui non cessit Sonnebergius, sed clauâ, & pugione se defendit Cum vero illam abiiceret, Germanicus exercitus, metu hoc fieri timens, admodum exhorruit. At Sonnebergius aliquot ictibus hostilis gladii pugione excussis, utque à gladio minus periculi esset, propius ad illum accedens, luctari cum suo aduersario cœpit, qui abiecto gladio, cum amplexum magna vi prosternere conatur. Sed viriliter à comite resistitur, donec ambo lassi luctando simul corruunt, ita vt Maria collum ejus dextro suo brachio teneret, ille vero iacentem sinistro fœmore sub se premeret Resumptis deinde ex lucta paulisper viribus, Sonnebergius sinistra manu dissimulanter explorans, an luctator suus circa nates aliquo modo extantes lorica armatus esset, quam detegere posset: Id sentiens,

pugione à tergo ex dextra in finiſtram translato, ſublatâ loricâ hoſtis ſui, eum in natibus vulnerare cœpit, qui ab illa parte corporis nudus, ſentiens ictus ingeminari, abſque mora Catharinæ nomen proclamavit, quod ut diximus, erat ſignum deditionis. Audito hoc, ejus cuſtodes quatuor accurrunt, & Mariam proſtratum, & vulneratum erigunt, atque ſubtrahunt ex pugna, ne occideretur. Hic fuit monachiæ finis, ex qua Germanicæ nationis laus & honor admodum aucta, & hoſtibus formidabilior facta fuit. Hucuſque Genealogia manu ſcripta Walburgica. Cæterum exitus hujus duelli confirmat id, quod in præcedenti capite diximus, plerunque in duello provocantem victum eſſe. Arma autem huius victi Itali, hactenus cuſtodita fuiſſe in armario Walburgenſi, tanquam peculiare trophæum, donec ante paucuIos annos Duci Bavariæ petenti data ſunt, mihi retulit Generoſus comes Ioachimus Ortenburgicus nuper defunctus.

CAPVT XXI.

De duello duorum Hiſpanorum.

ETSI præter morem, & rationes meas diutius, quam forte par fuit in una materia duo capita conſumpſi, ideoque hæc prolixa continuatio nonnullis ſaturis, inter legendum afferre tædium poſſet: tamen non potui cupiditatem meam cohibere, quin ſequentem admodum memorabilem monomachiam, duorum Hiſpanorum nobilium, ex levi cauſa, nempe aleæ luſu primo ortam, & poſt privatam conflictum, reconciliatione veluti ſublatam, ſed deinceps irreconciliabilibus odiis, ex rumore quodam ſparſo, denuo reſuſcitatam atque tandem poſt acrem congreſſum, auctoritate Cæſaris interruptam recenſerem. Duellum autem hoc à nobili Belga, oculato teſte, ita deſcriptum eſt, vt ſingulare & iucundum artificium in ejus enarratione appareat, & tale quoddam, ſicut Livio attribuitur, qui prælia, & pugnas inter Romanos, & Carthaginenſes, præſertim pugnam ad lacum Thraſymenum, in ſua hiſtoria tam artificioſè, atque cum omnibus circumſtantiis deſcribit, vt pictor celebris ibi nihil aliud deſiderare poſſet, quam imagines & loca deſignare, atque coloribus illuſtrare. Quod ipſemet cum ſodalibus, diſcedens Peruſia, hac iter faciens, in convalle, prope pagum Oſſaium, qui ab oſſibus occiſorum militum in hac pugna ibi inventis, nomen ſortitum eſt, magna cum voluptate, ob deſcriptionem Livianam, tam exactam, & artificioſam, obſervavi. Nam quid ni etiam de Oratoria ac Hiſtoria verum ſit, quod Horatius canit de arte Poetica: Vt pictura Poeſis erit? Et ob hanc rem heroes ille noſtri ſeculi Lazarus Schuendius

dius tam exquisitè enarrare solitus fuit res gestas, quibus interfuerat, præsertim Turcicas, ut veluti ex Picta tabella ea elucerent. Quod ipse aliquoties, eo referente, præsertim in Comitiis Spirensibus Anno CIↃ. CCCCC. LXX. inter prandendum, & distribuendum convivis esculenta, veluti aliud quippiam, nihil serium ageret, diligenter observavi, cum assidentes & reliqui Duces militum egregii, Comes Guntherus SchWarceburgicus, Hatstadius, Staupitzius, Schertelius, & aliiab ore narrantis, vt dicitur, veluti penderent. Ingeniosus autem Livianarum enarrationum Schuendius erat imitator in Latina, & vernacula lingua, sicut historiam latinam sui temporis scripsisse dicitur, quæ vtinam aliquando lucem videret. Cum igitur Belga ille nobilis simili modo egregiam operam præstiterit in recensendo illo certamine duorum Hispanorum, mihi plane persuadeo lectoribus suavem fore lectionem eius, & quidem potissimum ob ceremonias, & requisita varia, quæ eo tempore solennia, & vsitata fuere.

Describitur autem tali modo, à Ponto Heutero Delfio. An. cIↃ. CCCCC. XXII. secund. Calend. Ianuarii, duo viri Nobiles Valledoleti, præsente Cæsare, administranteque Castellæ Conestabili, in foro, armati, singulari pugna, parva de causa orta controversia, certavere: cuius rei historiam ac ceremonias hic ad verbum inserere lubuit, ut eam vir nobilis Belga, eo tempore cum Cæsare in Hispaniam profectus, ac certamini præsens, linguâ Francicâ exactissimè descripsit, ut eius rei consuetudinem, quæ tum apud Castellanos vigebat, lector discat, ac non iniucundâ digressione animum novæ rei gratâ narratione recreet. Nobiles adolescentes duo, vigesimum quintum ætatis annum singuli nondum egressi, orti natique Cæsar augustæ (nunc Sarragossa) clarisque Hispaniæ familiis, maiorum nuptiis inserti, diu inter se animorum studiorumque coniunctione amici, tandem controversiâ ex aleæ lusu natâ, eo devenere, ut de vita, singulari certamine pugnaturi, horam locumque extra vrbem, nemine conscio, constituerent. Vni nomen erat Petrus Torellius, alteri Hieronimus Anca. Prodeunt ad constitutum locum, gladio tantum ac cappâ, (togæ Hispanicæ brevioris species est) ut erat conventum, instructi. Congrediuntur, ac post aliquot hinc inde acceptos illatosque punctim cæsimque sine vulnere ictus, Torellio manu gladius excutitur. Quid faceret inermis, armatum adversarium contra se insurgentem, mortemque intentam, cernens? Concedit Ancæ hac lege victoriam, victum se fassus, ne vlli mortalium, quæ gesta erant, aperiret, sed res perpetuo silentio sepulta maneret: malle enim se mori, quam cum ignominia vivere. Promittit persanctè silentium Anca; repositisque in vaginas gladiis, seque mutuò am-

In Vita Caroli V. Cæsaris lib. 8.

plexi, amici ad vrbem domumque revertuntur. Post aliquot dies actæ rei historia in omnium versatur ore, nil aliud in vrbe garruli garrulæque narrabant. Accusat Totellius Ancam violatæ fidei. Negat se authore in publicum emanasse, sed proximi Pagi sacrorum Ministrum (Pastores ac Curatores vocant Christiani) in propinquo deambulantem, pascentia pecora sua inspicientem, pugnam eiusque eventum conspexisse; ac hominibus narrasse. Examinatur sacerdos ruralis. Non satis sibi constat, ac plus quam decebat Ancæ se deditum addictumque demonstrat. Reiicit hac de causa eius testimonium Torellius. persistitque in accusando Anca, eique data fidei transgressionem viro nobili indignam exprobrat. Ille aliter rem se habere asserens, in eo obstinatè perstat; Quumque aliter veritatem probare non possent, singulari certaminis judicio rem committunt; oblatoque Cæsari supplici libello, petunt, pro Regni Arragonici ac Castellani more, vtriusque petitioni subscribere, locum diemque certamini statuere dignetur. Cæsar eos ad Castellæ Conestabilem reiicit, quod ad eum huiusmodi rerum spectet iudicium. Conestabilis omni ratione eos à pugna deterrere conatus, cum nil proficeret, neque secundum leges eis locum denegare posset, petitioni consentit, diemque se sistendi in foro Valledoletano vigesimum nonum Decembris huius anni statuit. Præparatur in foro Valledoletano locus quinquaginta in longitudine, ac triginta sex in latitudine passuum, perticis acuminatis duplici ordine in terram defixis, ac trabalibus transversis munitionibus inter se coniunctis. Primæ interioris ordinis perticæ quinque pedibus terrâ extabant exterioris ordinis sex, eratque inter hos ordines intervallum octodecim pedum, in cuius medio (longitudinem areæ æstimando) invicem ex opposito duæ erant è ligno erectæ scenæ. Si latitudinem areæ spectes, vna ab eius dextrâ, altera à sinistra eius parte posita conspiciebatur. In medio vtriusque scenæ sublimis stabat sedes aureo instrata panno, ac vmbellâ aureâ protecta; scenæ sericis tapetibus superbè erant tectæ. Vna enim Cæsari, altera Conestabili erat parata. Ab altera areæ parte, minores scenæ modestiùs instructæ, paratæque propinquis ac affinibus eorum, qui erant congressuri, stabant. Ad latera minorum scenarum duo erant erecta tentoria, in quibus pugiles se erant armaturi. Areæ silices arenâ ac sabulo contra lapsum erant tecti. Hora diei vndecima erat constituta. Primus omnium Cæsar adveniens suam ascendit scenam, dataque est ei virgula deaurata; quâ in terram proiectâ, pugna dirimebatur. Præcedebant advenientem Cæsarem viri Nobiles tum legati eius Castrenses. Latera cingebant corporis custodes; pone sequebantur tubicines ac tymphanistæ. Paulo post venit & Conestabilis, vir sexagenario maior, sed corpore animoque vegetus, oris vultusque gra-

virate

vitate dignitatem, quam sustinebat, referens. Indutus erat togâ talari aureâ, insidebatque equo Hispanico, qui sumptuosissimè ex auro sericoque erat instratus: similique ratione exornati erant quadraginta viri nobiles; eius equum pedibus præcedentes. Sequebantur amanuenses sex in equis, vestiti holoserico lutei coloris, equis serico panno (quod sarinum vocant) cœrulei coloris instratis. Præferebatur ei, vt Regis legato, gladius vaginâ conditus ob Regis præsentiam. Sequebatur ensiferum armiger, veste gentilitiâ eius arma habente. Quum in aream Conestabilis venisset, ad Cæsaris scenam accedens, eum inclinato corpore honorans salutat, tum scenam suam conscendit, ac in sede considet. Pedestres equestresque Cæsaris corporis custodes aream circumdantes intra perticarum ordines stabant, neminique præterea hic aditus patebat. Tum prodit Torellius pugnæ provocator, comitatus Legato castrensi, instructore (Parinum vocant) Ammirale Castellæ, Duce Veiare, Alburquerquii, ac multis aliis viris illustribus. Indutus erat veste breviori, texta ex auro & serico, martiumque pellibus suffulta. Præferebatur illi bipennis ex eo genere, quas Franci Hachas vocant, gladius Hispanicus lateralis, quo punctim vtuntur; tabula referens gentilitia signa ac vestis militaris. Cum hac tabula ac aliquot aliis quæ certaminis leges breviter continebant, ad Cæsarem veniens, summo exhibito honore eum veneratur, idemque ad Conestabilem conversus faciens, tentorium suum ingreditur. Tum prodit in aream Anca, ad certamen à Torellio provocatus, simili modo vestitus nisi quod vestis fultura ex arminiorum esset pellibus consuta, comitatus, vt provocator, legato castrensi, instructore, Marchione Brandenburgensi, Comite Genevensi Duce Naiarano, Albano, Comite Bonaventano, Marchione Daguillare, multisque aliis; præferebanturque ea illi omnia, quæ Torellio. Venerato Cæsare ac Conestabile, ad tentorium deinde suum properat. Appensæ fuere vtriusque tabulæ, cum gentilitiis insignibus, ac veste militari, ante Conestabilis scenam. Dehinc Conestabilis vtrumque ad se vocat, ac manum præsentis tenentes sacerdotis, imponunt libro Evangeliorum, ac ligneo cruci affixi Christi simulachro, iurant se in pugnam descendere opinione defendendæ iustæ causæ, neque se vllo vsuros fraudis, doli mali, præstigiarum, nec veneficii genere, herbarum, nec lapidum potestate, sed corporis ingeniique tantum viribus pro victoria, Dei, Divi Georgii Divæ virginis Mariæ, ac instructorum suorum auxilio annixuros: Deinde instructores vtriusque pugilis arma in lignea arca ad Conestabilem deferunt. Inspicit ille tam ea, quibus erant certaturi, quam quæ corpora erant tectura. Deinde in stateram collocata pondus exquirit. Non enim minus nonaginta pondo simul pendere debebant, superare poterant. Quo facto,

arma in vtriusque tentoria reportantur. Tum ab vtraque parte vir nobilis ad tentorium adversæ partis mittitur, ut arma induentibus sint præsentes dolumque prohibeant. Quod cum fit,. Conestabilis è scena sua in aream descendit, ac magna cum gravitate, quæ necessaria videbantur, ordinat ac præcipit. Deinde duodecim stipatus viris nobilibus, in vno è quatuor areæ angulis considet, totidemque viros nobiles in angulum sibi oppositum mittit. Reliqui duo anguli à tribus viris nobilibus singuli custodiebantur. Tum facto tubis silentio, Cæsaris legatus Castrensis in singulis areæ angulis altâ voce edicit, ne quis pugnæ tempore, sub pœna vitæ, tumultum excitet, aut certantes verbo, voce, sternutatione, sibilo, nutu, manu, aut alio corporis motu signoque iuvet aut terreat; animum addat, aut minuat; attonitum reddat, aut inflammet; arma sumere aut ponere faciat, nisi ii, qui ad hoc sint destinati. Exinde provocator Torellius ferro ex omni parte tectus, comitatus suo instructore in aream prodit, manu bipennem antiquam tenens, sinistro lateri appendebat gladius. Rogat Conestabilis, quis esset, ac qua de causa armatus intrasset; prodit nomen, causamque adventus. Conestabilis faciem eius nudat, agnitumque admittit, reponit cassidem, ac ire iubet in alterum areæ angulum, vbi à tribus viris nobilibus medius recipitur. Tum Conestabilis ad oppositum it angulum, ac inter duodecim nobiles considet; recipitque hic eâdem ratione iisdemque ceremoniis provocatum Ancam, ac in altero angulo inter tres nobiles stare iubet, tum scenam iterum suam ascendit, ac considet. Quum paulo post tuba iterum sonuisset, pugiles cum instructoribus in genua procidunt; preceque ad Deum factâ, posteaquam instructores eos essent amplexi, ac ad fortiter agendum animassent, vale dicto, ad tentoria redeunt. Tum tertio tuba dat signum, progrediturque Torellius provocator animose, ac ut è gressu apparebat, magno animi cum ardore. Contra prodit temperato gradu provocatus Anca. Cum invicem appropinquassent, tam ingenti ictu Torellius Ancæ caput ferit, ut eum paululum retrocedere cogeret. Sed statim Anca, recepto animo, par refert. Quumque aliquandiu crebris ac ingentibus ictibus se invicem egregiè contulissent, ac iactaris brachiis verbera ingeminassent, bipennibusque ruptis ad luctam ferè convolassent, Cæsar fortium iuvenum corpora bello inutilia reddi eiusmodi nugis, vnique concessa victoria, alterum per omnem vitam inglorium cum ignominia vivere nolens, quum vtrumque satis pro honore fecisse iudicaret, coniectâ in aream deauratâ virgulâ, pugnam dirimit; convolantesque statim triginta nobiles, areæ custodes, invitos renitentesque pugiles in eos, vnde in pugnam descenderant, areæ angulos reducunt. Quumque de victoria ac honore inter eos orta esset controversia,

Cæsar

Cæsar eam suâ authoritate diremit, vtrumque honori satisfecisse, neutro victore pronunciato, affirmans. Exinde Conestabilis in aream descendit, ac deauratam virgulam summa cum reuerentia è terra collectam, capitis sui tegumento impositam, procidens ante Cæsarem in genua, dextramque ejus exosculans, virgulam quoque deosculatam ei reddit. Jubet Cæsar, pugiles invicem conciliet, inque veterem amicitiam reducat, idemque eis suo nomine præcipiat. Ea enim de causa se pugnam diremisse, quod vterque fortissimè ac generósissimè rem gessisset. Habere se vtrumque pro forti, honorato, ac nobili viro. Proinde cupere se, ac jubere, dimissâ omni inimicitiâ, animique acerbitate, posthac inter se amicè vivant, ac ab omni in cæterum pugna abstineant. Posse enim eos, qui vires experiri, pugnisque honorem quærere volunt, id contra Mahumetistas, Christiani nominis perpetuos hostes majori cum honore, ac certa animæ cum salute facere. Conatus est Conestabilis omni ratione Cæsaris mandatum exequi: sed quum eos nullam admittere rationem, nec Cæsari hac in re obedire velle videret, vtrumque eodem momento areâ exigi jubet, idque per eam, quâ intrarant portam, magnâ constitutâ pœnâ, si posthac armis inter se congressi fuissent. Tentatum est postea non semel à viris magnis, in gratiam redirent, sed frustrà. Quam ob pertinaciam iratus Cæsar, vtrumque in vincula coniici jubet: mansereque, donec datis dextris inuicem amplexi, inimicitiam se deponere testati essent. Sed ex animo id non processisse, simultas ad alterius usque mortem gesta probè docuit.

CAPVT XXII.

Disciplinam militarem non solum ad vincendum hostem necessariam esse, sed etiam ad securitatem agrorum & agricolarum spectare.

ALLEGAVIMVS antea legem ex C. Justiniani de securitate agricolarum contra vim militum, & aliorum injuriam hominum, cui alteram quoque ejusdem Imperatoris adiungere placuit; ita enim sanciendo mandat: Nunquam sationibus vel colligendis frugibus insistentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur, quum providentiæ sit, opportuno tempore his necessitatibus satisfacere, &c. Quo circa ex his verbis Jobi: Si terra mea adversum me clamet, & pariter sulci ejus fleant; colligunt interpretes: si pauperes agricolas oppresserimus, qui terram colunt, ut illa nobis fructus, quibus vescamur, proferat, violentiâque & rapinis erga ipsos usi fuerimus, & substantiam illorum eripuerimus, non solum testes ipsi

C. 5. prior. cent. *C. de agric. & censit. lib. 11.* *Cap. 31.*

erunt,

erunt, adversus nos, sed terra ab ipsis culta testimonium adversus nos proferet: quia illic suum sudorem, qui est tanquam sangvis ipsorum, poluerunt; ad disciplinam autem militarem & securitatem agricolarum, atque annonam conservandam, hanc cautionem sancivit Henricus I. Imperator, Auceps dictus. Is enim, teste Corbeiense & Gemblacense historicis, in bello contra Slavos, ex militibus, qui in villis essent, nonum quemque in oppidis collacavit, cui reliqui agrum colendo victum quærerent; nonus vero tertiam omnium frugum partem conditam asservaret, suisque sociis intra muros horrea & domicilia exstrueret. sed vice cæterorum ipse, quoties opus esset, militaret, & pro patria periculum susciperet, aliis domi servantibus. Huius instituti commoda hæc erant: primum, vt propter incursiones perpetuas, agris spoliaris, non esset timenda penuria: deinde, vt in urbibus miles ne deficeret, quæ bellis jam pluribus exhaustæ habitatoribus erant. Huc quoque spectat Lateranense Concilium, vbi ita statuit Innocentius, vt presbyteri, monachi, conuersi, peregrini, mercatores, rustici, euntes & redeuntes, atque in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & semina portant ad agrum, congruâ securitate lætentur, &c. Hanc ob rem Conestagius ita Albanum Ducem Lysibone mortuum, postquam suas virtutes & dotes recensuisset, laudat: Severarum legum militarium (à quarum rigore salus exercituum & regnorum conservatio dependet,) asper erat, & inexorabilis executor Hæc autem securitas sarta tecta, vt dicitur præstari non potest, nisi adsit constans & bene ordinata disciplina militaris; ad quam respexit Alexander Severus, in sua oratione ad milites, ubi apud Lampridium ita dicit: Disciplina maiorum Rempublicam tenet, quæ si dilabatur. & nomen Romanum, & Imperium amittemus, &c. Quare Euagrius Græcus auctor rectissimè & verissimè scripsit, prudentia Ducum, & obedientia disciplinaque militum, bona ingentia effici solent. Quod si vnum ab altero destituatur, claudicare vtrunque, & isto præstantissimo iugo dissoluto, omnia everti atque conturbari. Qualis autem, & quam arcta & prudenter constituta militaris Romana vetus disciplina fuerit, Flauius Josephus, postquam arma tam peditum, quam equitum eorum exactè descripsisse, ita eam recenset: Armorum quidem exercitatione comparant, vt non modo corpora, sed animi quoque militum fortiores sint Major autem illis est ex timore diligentia. Nam leges apud eos non desertionis solum, verum etiam minimæ negligentiæ sunt capitales, ducesque magis, quam ipsæ leges terribiles. Namque bonos honorando redimunt, ne in coercendis noxis videantur crudeles. Tanto autem obsequio parent Rectoribus, ut & in pace ornamento sint, & in acie corpus vnum totius conspiciatur exercitus.

Cap. 2. de treuga & pace.

Lib. 9.

De bello Iudaico lib. 3. cap. 3.

Sic

Sic eorum copulati ſunt ordines, ita circumducti ſunt mobiles, & acutis
auribus ad præcepta, oculiſque ad ſigna, & ad opera manibus; Unde fa-
cere quidem ſemper ſtrenui ſunt; pati vero tardiſſimi. Nec eſt ubi præ-
liantes, aut multitudinem hoſtium, aut conſilia ſenſere ducum, aut diffi-
cultatem regionum: Sed ne fortunæ quidem ſuccubuere. Nam & ea cer-
tiorem putant eſſe victoriam. Quorum igitur (pergit Ioſephus) actus à
conſiliis incipiunt, conſultaque adeo ſtrenuus exequitur exercitus, quid
mirum ſi Euphrates ab Oriente, & Oceanus ab Occidente, itemque à
meridiano tractu Africæ fertiliſſima regio, & a Septentrione Rhenus at-
que Danubius ſunt imperii limites, quum minorem eſſe poſſidentibus
poſſeſſionem recte quis dixerit? &c. Doctiores ſane in ſacris literis ſunt
in ea opinione, hanc exactam & accuratam diſciplinam militarem Ro-
manorum prædictam eſſe in Eſaiæ Prophetæ concione, hiſce verbis: Ec- *In fin. c. 5.*
ce feſtinus velociter veniet (videlicet exercitus Romanus) non eſt de-
ficiens, neque laborans, non dormitabit, neque dormiet, neque ſolvetur
cingulum renum eius, &c. Ob hanc cauſam rectè miles Romanus ita à *L 1. §. mi-*
Vegetio definitur, quo etiam leges Cæſareæ reſpiciunt; nempe eum eſ- *les. de milit.*
ſe, qui ſub imperii Romani ſigna iurans in caſtris habitet, ad arma con- *teſtam.*
tra hoſtes exoriendos ſemper paratum; duritiam pro Imperio perferre,
& malum hoſtile manu militari a Rep. Rom. arcere adſuetum. Præterea
ab Imperatoribus omne id, quod ad conſervandam militarem diſcipli-
nam, ad ſecuritatem ſubditorum ſpectat, diligenter in multis legibus
ſancitum eſt, ſicut reliquiæ extant in tit. C. 36. cum multis aliis ſequenti-
bus. Inprimis vero lex Impp. Honorii & Theodoſii AA. memorabilis eſt,
ubi Hadriano PP. reſcribunt: Solam ſane hoſpitalitatem ſub hac obſerva- *L. 5. C. de*
tione concedimus, at nihil ab hoſpite, quod vel hominum vel animalium *metatis &*
uſui neceſſarium creditur, poſtuletur: omniſque ſit accéleratum iter, *epidemeti-*
pergatur continuum, nec ulli liceat reſidere, ne diuturnitas commanentium, *cis, lib. 12.*
ex parte prædium vexet. Decem etiam librarum auri mulcta ferietur,
quiſquis adminiſtrator, erogator, apparitorve ullus, militans ſcilicet vel
veteranus, ullo in loco aliquid ab hoſte poſtulaverit In tantum enim inhi-
beri hunc elevatum morem iubemus, ut ipſiſquoque præbentibus impunitum
eſſe non patiamur, ſi quid contra præceptum noſtrum probati fuerint
obtuliſſe. Hæc ſtricta diſciplina diligenter à D. Ambroſio obſervata, & ad *Serm. 5 in*
ſalutarem doctrinam tranſlata eſt: Miles, inquit, qui ingreditur iter, vian- *Pſal. 118.*
di ordinem non ipſe diſponit ſibi, nec pro ſuo arbitrio viam carpit, nec
voluptuaria captat compendia, ne recedat à ſignis: ſed itinerarium ab Im-
peratore accipit, & cuſtodit illud, præſcripto incedit ordine, cum armis
ſuis ambulat, rectaque via conficit iter, ut inveniat commeatuum ſibi pa-

M rata

rata subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit, quia Imperator his iubet hæc præparari omnia, qui sequuntur, nec dextra, nec sinistra à præscripto itinere declinent: Meritoque non deficit, qui Imperatorem sequitur suum. Moderate enim ambulat, quia Imperator non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile, considerat. Ideo & stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto die requiescit: Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponuntur dies; si aquis abundant, si commerciis frequententur. Et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi Regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem (pergit D. Ambrosius) esse præscriptam Christo ducente, sanctis commeantibus recognoscas velim. Profecti sunt enim & patres nostri de terra Ægypti, per longa spacia terrarum, quorum stativæ omnes mansionesque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctorum terram perveniretur, &c. Non solum autem Romani, sed etiam alii Reges & principes viri observarunt, quam necessaria res sit disciplina & obedientia militum: è contra quanta damna & oppressiones subditorum, atque pernicies rerum, ubi ea negligitur & corrupta est, sequantur. Ideoque multæ leges & ordinationes, tam veteres, quam recentes, passim extant. Inprimis autem libellus Græcus & Latinus, de moribus & pœnis militaribus Iustiniani Imp iussu editus est. Et extat sanctio Imperii, in comitiis Spirensibus facta, & anno CIↃ.CCCCC.LXX. publicata, de disciplina militari equitum & peditum in Germania instituenda & conservanda. Utinam ea, quæ tam prudenter & utiliter constituta sunt, servarentur! Sed & hic licet exclamare cum Horatio:

Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt?

Corrupta autem disciplina inter milites, præsertim errones & tyrones, quam immensa damna sequantur, optimè intellexit, & perpendit Ferdinandus Hispaniæ & Arragoniæ Rex prudentissimus. Is enim longa experientia bellorum edoctus, dicere solitus fuit, ut Gomezius scribit *De reb. gestis Ximenii, lib. 6. in 3. parte histor. Hispanic.* Delectus, qui ex ignotis & vagis hominibus haberentur, perniciem potius, quam utilitatem in Rempublicam inducere. Nam obscuri illi, & immodesti, atque impuri homines, pessimisque exemplis famosi, quocunque accederent, ex rapto vivere, vicos, & agros misere vastare, infimam plebem & rusticos homines affligere, milleque alia scelera patrare. Unde idem Rex Ferdinandus sæpenumero expeditiones aliquas non alia de causa, parandas esse aiebat, quam ut furibus, sicariis, ganeonibus, & perditis hominibus inventus Hispana expurgaretur, quæ malorum consortio inutilis &

[illegible] & vitiosa paulatim reddebatur. Hoc consilio etiam olim in Atheniensium Republica Periclem clarissimum Imperatorem usum esse, ex historiis novimus, qui singulis annis classem ornare solitus erat, ut ignava, turbulenta, & sollicita plebe civitatem suam levaret, ac velut sentinam improborum exhauriret, & cauavi Reipublicæ. Non enim ignorarunt prudentissimi viri, bellum ut se cum alia plurima tum illud inprimis habere, quod & male animatis hominibus efferat peccandi facultatem, & plerunque principibus condonandi necessitatem. Id ipsum elegantissimis versibus expressit Hospitalius Cancellarius Galliæ. Ita enim incommoda belli depingit: *M. Anton Muret. orat. 14. Lib. 5. Epist.*

Nemo unquam bello melior fit, sive secundis,
Sive malis, infelix, commiserit alite pugnam:
Bella docent homines peccare, metumque Deorum
Exsuunt pœnas infernaque tartara rident.
Hi quorum solis fiducia nititur armis:
Proposita esse bonis in cœlo præmia rident, &c.

Illi sane & profani homines, qui tantum in ferocia & armis spem & fiduciam suam ponunt, ignorant, unde victoria & prosperi progressus in bello veniant. Illenque audiendus merito esset Hanani Propheta. Ita enim Asam Regem Iudæ, qui a Benhadad Rege Syriæ, contra Baasam Regem Israel [illegible] Romam accitus erat, increpando alloquitur: Nonne Æthiopes & Libyes multo plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos, quum Domino credidisses, tradidit in manu tua? OCVLI ENIM DOMINI CONTEMPLVNTVR VNIVERSAM TERRAM, ET PRÆBENT FORTITVDINEM HIS, QVI IN CORDE PERFECTO CREDVNT IN EVM, &c. *2. Paralip. cap. 16.*

CAP. XXIIII.

De Christianorum & Turcarum disciplina militari.

DE re militari & disciplina, multi scripserunt, & monuerunt, viri in bellis periti & prudentes, quum animadverterent, hoc unicum deesse Christianis auxilium contra hostes, præsertim Turcas, quibus, politicorum more loquendo, tam præclaras victorias, tam longe lateque, in Europa imperium, non ipsorum multitudini & fere innumerabilibus copiis adscribunt, sed multo magis obedientiæ, constantiæ in cœptis, perseverantiæ in prœliis, & obdurationibus, frugalitati, concordiæ denique. Quæ omnia a disciplina recta, cui a teneris annis assvefiunt, proficiscuntur. De hac re

audivi sæpius in comitiis Imperii Spirensibus, anno. CIↃ. CCCCC. LXX. egregium illum heroem Lazarum Suendium conquerentem, & differentem, quo pacto huic malo remedium afferri posset. In hoc conventu, ipso potissimum auctore constitutio illa salutaris, cuius supra mentionem fecimus, de disciplina militari instituenda conservandaq; ordinata & publicata est. Extant & alia ipsius consilia hac de re edita, præsertim quomodo, adiuvante Deo, contra ingruentem hostem potentissimum, Turcicum videlicet tyrannum, feliciter bellum geri, & eius irruptionibus resisti possit. Memini autem non semel ipsum audire, magna eloquentia & gravitate, præsentibus militaribus viris, differentem & edocentem, quibus viribus & artibus reliquiæ Hungariæ & Croatici Regni, aliaque confinia, erga hunc hostem vigilantissimum defendi, illeque cohiberi posset, ne ulterius versus Germaniam procederet. Ipsius autem opinio erat fieri hoc posse potius defendendo, quam bellum inferendo, & recuperandi spe, amissas munitiones: hac videlicet ratione, ut munitiones in confiniis, militibus, armis, annona, & reliquis rebus, ad resistendum & repellendum vim hostilem necessariis non solum instructæ essent, sed etiam spem in subsidiis, quibus, durante longiori obsidione, liberari possent, haberent. Arbitrabatur enim, nullam arcem, urbem, aliumve locum tam munitum esse, qui potentioribus hostibus diu resistere posset, si præsidiarii omni spe subsidii destituerentur. Etenim fieri non posse, quin animo deficerent, & tum non essent ad resistendum efficaces. Sed hæc & alia copiosius docent huius herois

De re mil. contra Turc. insti. tuenda. militares libelli editi, qui nunc passim in manibus hominum versantur. Et alii quoque de hac re prolixe scripserunt, inter quos primas, meo iudicio, tenet Augerius Busbequius. Cæterum bella illa diuturna cum Turcis, quæ post mortem Suendii secuta, & hactenus continuata sunt, docuerunt Germanos, si coniunctis animis & viribus constantes sint, huic tam potenti hosti in præliis, & oppugnandis expugnandisque munitionibus, nec non in stratagematibus, atque omni re militari, non modo pares, sed etiam superiores esse posse. Quare eis non tam defensivum, quam offensivum

In libro. Turca vincibilis. bellum contra Turcos feliciter gerere licere, sicut post alios, multis rationibus docet Achilles Tarduccius, in peculiari capite, bellum offensivum gerendum esse.

Sed ut cœptam materiam prosequamur, inter alios viros militares neglectum disciplinæ militaris deploravit Georgius Fronsbergius, patrum nostrorum memoria, dux militum veteranus, & fortissimus atque felicissimus, qui Maximiliano I. & Carolo V. Cæsaribus, sæpenumero utilem operam contra eorum hostes præstitit, is dicere solitus fuit: Tria militem absterrere à militio; Vastationem & depopulationem hominum innocentissi-

innocentissimorum, à quibus nunquam aliquis fuit læsus: Deinde vitam dissolutam, & impuram militum: postremo ingratitudinem, quod benemeriti plerumque negligantur. Composuit autem ipse cantilenam Germanicam elegantem, in qua quæritur, quid sibi ipsi, ob diuturna merita, & servitia contigerit. Idipsum quoque neglectus videlicet disciplinæ militaris, movit Franciscum Guicciardinum, ut queratur factum esse magna sui ævi [illegible] iactura, ut milites nullum inter amicos & hostes discrimen ponant, & sic non minus populos provinciasque vastent, ii, qui ut eas defendant, quam qui ut offendant, stipendia accipiunt. Hoc vitium & defectum nostratium, non ignorant infensissimi & sagacissimi hostes Turcæ, ideoque stratagemata eorum non obscura sunt, sicut ante ex Aventino, quid Rhodii hac de re ad Fridericum III. Cæsarem scripserint, & ex Folieta, de Assano Bassa Turcico retulimus. Huc accedit discordia quoque Christianorum principum, quæ Turcis adeo grata est, ut eam omnibus artibus & machinis foveant, & neque pecuniæ, neque laboribus parcant, ne illorum consilia & arma coniungantur. Omnium enim prudentiorum constans sententia est, si solummodo Germania (ut de reliquis Christianis Regibus & Principibus taceam) concors, & unita esset, favente Deo, ei sufficere homines, opes, instrumenta bellica, annonam, & alias res necessarias ad Turcicam potentiam reprimendam, & eos ex Europa deturbandos, Sed hoc potius optandum, quam sperandum est, multis obstaculis, tam salutiferum opus impedientibus. Turcis hanc dissensionem notissimam & iucundissimam esse, ex oratione Bessationis Niceni abunde patet. Referam, in quo, (quamvis nota sit vulgo) fabellam, qua nuper usus dicitur Mahometes, quum ex suis quidam dissuadere ei bellum, adversus Christianos, conaretur. Nam quum illi formidandum esse diceret, ne Christiani bello irritati, tandem in vnum convenirent, bellumque adversus eum communi consilio, & ope gererent; At ridens, meminisse, Tyrannus respondit illius fabulæ convenit; Quum lupi aliquando magnam canum multitudinem adventare adversus se forte intellexissent, ingensque propterea terror eos occupasset vnus ex iis, qui inter eos senior erat, in propinquum montem profectus, cacumen eius, ut canum specularetur adventum, conscendit. Verum quum eos multos quidem sed diversorum colorum esse, conspexisset, lætus gestiensque ad suos reversus: Bono, inquit, estote animo. Tanta enim est in hostibus nostris colorum, morum, studiorumque diversitas, ut convenire vna, & conspirare in aliquem simul omnes non possint: singulos vero, si venerint, absorbere sine difficultate poterimus. Easdem cogitationes habuit Imbraimus, interpres Turcici Imper. qui cum Busbequio Francofurti in electione Maximiliani II. Cæsaris, legatus adfuit. Quũ

C 5. prior. Cent.

De periculis à Turca Mahomete imminentibus.

ignavi, expertis iudicii, ſtupidi, & epileptici. De quo in ſequenti capite, ne prolixitas tædium afferat, plura. &c.

CAPVT XXIV.

De Genizaris, qui ſunt Turcis prætoriani milites.

ETSI diverſa ſunt apud Turcos genera militum, utpote Thimarci, Genizari, Aſſapii, & Accangi, tamen hoc capite potiſſimum de Genizaris, tanquam præcipuis, agendum puto. De reliquis Sabellicus plura tradit. (*Lib. 9. Æn. ad cap. 10.*) De Genizarorum vero nomine, & ordine, primo instituto, historici variant. Quidam enim à Janua, quam Turci aulam dicunt, etymon ſumunt, & à Murate II. inſtitutam hanc militiam, & veluti cohortem prætoriam eſſe. Verum annales Turcici, opera Leunclavii noſtri editi, originem ipſorum rectius indicant, nempe à Murate I. profectam eſſe, cum Adrianopolim occupaſſet, quo tempore quinta pars prædæ etiam Turcicis Imperatoribus initium ſuum cœpit habere. Ita tunc mos, veluti ex mandato diuino, inolevit, ut ex omni mancipiorum numero, liberalioris formæ pueri, pro Sultano delecti, retinerentur; quæ quidem in hunc modum exacta tenerioris ætatis mancipia, deinde ad Imperatoris portam deducta Murati offerebantur. Is vero pueros in Anatoliam transportatos, inter Turcos diſtribui iubebat, ut apud eos diſciplinæ pariter ac laboribus adſueſcerent, & Turcicè diſcerent. Exacti autem duobus apud illos, vel tribus annis, jam a laboribus adſuefacti, linguæque Turcicæ periti, ad portam reducebantur, Genizarorum ordinibus aſſcribendi. Genizari vero Sultani Turcorum ſcloperarii ſunt, & inde ab illis vſque temporibus nomen hoc Genizarorum adepti retinent. (*In Pand. hiſtor. Turc. c. 35.*) Hæc ſententia de origine eorum Leunclauio noſtro ita placuit, ut affirmet, nuſquam ſe reperiſſe Genizarorum originem verius deſcriptam, ideoq; exiſtimat Janizerorum, vel Genizarorum non à Porta, quæ Turcis Capi eſt, vnde Capiſilarum nomen dici, ſed Genizaros dici Turcis veluti novos homines, ſeu milites novos, vel Latina voce tyrones. (*Decad. 3. l. 9.*) Huic opinioni adſtipulatur Sabellicus: Turcorum principum inquit mos eſt, ex omni captivorum numero, quintam ſibi partem vendicare: pueros fere à decimo anno, ad ſextumdecimũ legunt: ii captivi ſolent è provinciis Chriſtiano nomini ademptis, vel parentib. invitis per inquiſitores capiuntur. Eos à pio cultu averſos, Mahometanâ ſuperſtitione imbuunt; imbutos præſcriptorib. militari diſciplina inſtruendos, tradũt, ubi vero

adulti sunt, cum principe militant, eosque Janizaros vocant. Qui ingenio & indole præstant; ad dignitatem promoventur: Ex his Subassas, Flambularios, provinciarum, urbium & arcium præfectos legunt; cætera turba partim ad oppidorum præsidia, partim ante januam principis excubant: illius latus, si quando domo egreditur, fere to stipant. Ex his lectissima illa & quasi prætoriana cohorte in bello utuntur Reges, &c. Hi milites prætoriani, ita describuntur ab Augerio Busbequio: Budæ primum mihi visi sunt Gianizari (sic Turcæ prætorianum peditem vocant) Eorum quum plenissimus est numerus, Rex Turcarum habet XII. millia. per omnes ferè ejus Imperii fines, vel præsidio, munitionibus, adversus hostem, vel tutelæ Christianis, Judæisque, adversus injurias multitudinis, futuri, sparguntur. Neque ullus est paulò frequentior pagus, municipium, oppidumve, in quo non sunt aliquot Gianizari, qui Christianos & Judæos, reliquosque opis indigos, ab improborum petulantia, defendant. Budæ in arce perpetuum Gianizerorum præsidium est: Vestitu utuntur, ad talos demisso, capitis tegumen habent ex penulæ manica (nam inde, ut ipsi memorant, duxit originem) cujus parti caput insertum sit, pars retrò propendens, cervicem verberet: à fronte surgit oblongus argenteus conus deauratus, gemmisque elaboratus, sed vulgaribus. Perpulchrè sane & exactè describitur habitus à Busbequio Genizarorum, ex quibus vidi aliquot, ita ornatos, in legatione illa Turcica ad Ferdinandum & Maximilianum Cæsares, quum Francofurtum proficiscerentur, de qua legatione paulò ante dixi. Seminaria autem Ganizarorum idem Busbequius ita, eleganter & exactius quã alii describit: Mittit quotannis Turcarum princeps, certos homines, in diversas provincias, qui de pueris è Christianis hominibus natis, tertium aut quartum quemque poscant. Horum gregibus Constantinopolim perductis, qui liberaliore sunt aspectu, aut ingenii majorem indolem præ se ferunt, ipsius principis, aut Bassarum, aut aliorum Satraparum domesticis usibus applicantur. Reliqui perducuntur in locum, in quem magna omnis generis hominum multitudo, præsertim rusticanorum, confluxit. Hi de istis pueris, ab eo, qui illi negocio præest, quos visum est deposcunt. Ille accepto nummo aureo, puerum petenti tradit, item annis, signisque, quibus per omnem ætatem dignosci possit, in publicas tabulas relatis. Sic illi liberum est, rusticus sit, sive urbanus, puerum trans mare in Asiam, seu quocunque terrarum velit, ubi domicilium habeat, abducere: ubi assidue, labore atque opere, eum ut mancipium exerceat. Puero cibaria præbentur, panis & aqua, & interdum loco obsonii, pultis aliquid, aut fructuum, aut herbarum; Vestitus suppeditatur, quo se adversus cœli injuriam tueri utcunque possit. Ad hæc disciplina & religione Mahumetana instituitur.

In itinere Constantinop.

De re milit contra Tur. instit.

N. tur.

arma in vtriusque tentoria reportantur. Tum ab vtraque parte vir nobilis ad tentorium adversæ partis mittitur, ut arma induentibus sint præsentes dolumque prohibeant. Quod cum fit,. Conestabilis è scenâ sua in aream descendit, ac magna cum gravitate, quæ necessaria videbantur, ordinat ac præcipit. Deinde duodecim stipatus viris nobilibus, in vno è quatuor areæ angulis considet, totidemque viros nobiles in angulum sibi oppositum mittit. Reliqui duo anguli à tribus viris nobilibus singuli custodiebantur. Tum facto tubis silentio, Cæsaris legatus Castrensis in singulis areæ angulis altâ voce edicit, ne quis pugnæ tempore, sub pœna vitæ, tumultum excitet, aut certantes verbo, voce, sternutatione, sibilo, nutu, manu, aut alio corporis motu signoque iuvet aut terreat; animum addat, aut minuat; attonitum reddat, aut inflammet; arma sumere aut ponere faciat, nisi ii, qui ad hoc sint destinati. Exinde provocator Torellius ferro ex omni parte tectus, comitatus suo instructore in aream prodit, manu bipennem antiquam tenens, sinistro lateri appendebat gladius. Rogat Conestabilis, quis esset, ac qua de causa armatus intrasset; prodit nomen, causamque adventus. Conestabilis faciem eius nudat, agnitumque admittit, reponit cassidem, ac ire iubet in alterum areæ angulum, vbi à tribus viris nobilibus medius recipitur. Tum Conestabilis ad oppositum it angulum, ac inter duodecim nobiles considet; recipitque hic eâdem ratione iisdemque ceremoniis provocatum Ancam, ac in altero angulo inter tres nobiles stare iubet, tum scenam iterum suam ascendit, ac considet. Quum paulo post tuba iterum sonuisset, pugiles cum instructoribus in genua procidunt; preceque ad Deum factâ, posteaquam instructores eos essent amplexi, ac ad fortiter agendum animassent, vale dicto, ad tentoria redeunt. Tum tertio tuba dat signum, progrediturque Torellius provocator animose, ac ut è gressu apparebat, magno animi cum ardore. Contra prodit temperato gradu provocatus Anca. Cum invicem appropinquassent, tam ingenti ictu Torellius Ancæ caput ferit, ut eum paululum retrocedere cogeret. Sed statim Anca, recepto animo, par refert. Quumque aliquandiu crebris ac ingentibus ictibus se invicem egregiè contulissent, ac iactatis brachiis verbera ingeminassent, bipennibusque ruptis ad luctam ferè convolassent, Cæsar fortium iuvenum corpora bello inutilia reddi eiusmodi nugis, vnique concessa victoria, alterum per omnem vitam inglorium cum ignominia vivere nolens, quum vtrumque satis pro honore fecisse iudicaret, coniectâ in aream deauratâ virgulâ, pugnam dirimit; convolantesque statim triginta nobiles, areæ custodes, invitos renitentesque pugiles in eos, vnde in pugnam descenderant, areæ angulos reducunt. Quumque de victoria ac honore inter eos orta esset controversia,

Cæsar

Cæsar eam suâ authoritate diremit, vtrumque honori satisfecisse, neutro victore pronunciato, affirmans. Exinde Conestabilis in aream descendit, ac deauratam virgulam summa cum reuerentia è terra collectam, capitis sui tegumento impositam, procidens ante Cæsarem in genua, dextramque ejus exosculans, virgulam quoque deosculatam ei reddit. Jubet Cæsar, pugiles invicem conciliet, inque veterem amicitiam reducat, idemque eis suo nomine præcipiat. Ea enim de causa se pugnam diremisse, quod vterque fortissimè ac generósissimè rem gessisset. Habere se vtrumque pro forti, honorato, ac nobili viro. Proinde cupere se, ac jubere, dimissâ omni inimicitiâ, animique acerbitate, posthac inter se amicè vivant, ac ab omni in cæterum pugna abstineant. Posse enim eos, qui vires experiri, pugnísque honorem quærere volunt, id contra Mahumetistas, Christiani nominis perpetuos hostes majori cum honore, ac certa animæ cum salute facere. Conatus est Conestabilis omni ratione Cæsaris mandatum exequi: sed quum eos nullam admittere rationem, nec Cæsari hac in re obedire velle videret, vtrumque eodem momento areâ exigi jubet, idque per eam, quâ intrarant portam, magnâ constitutâ pœnâ, si posthac armis inter se congressi fuissent. Tentatum est postea non semel à viris magnis, in gratiam redirent, sed frustrà. Quam ob pertinaciam iratus Cæsar, vtrumque in vincula coniici jubet: mansereque, donec datis dextris inuicem amplexi, inimicitiam se deponere testati essent. Sed ex animo id non processisse, simultas ad alterius usque mortem gesta probè docuit.

CAPVT XXII.

Disciplinam militarem non solum ad vincendum hostem necessariam esse, sed etiam ad securitatem agrorum & agricolarum spectare.

ALLEGAVIMVS antea legem ex C. Justiniani de securitate agricolarum contra vim militum, & aliorum injuriam hominum, cui alteram quoque ejusdem Imperatoris adiungere placuit; ita enim sanciendo mandat: Nunquam sationibus vel colligendis frugibus insistentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur, quum providentiæ sit, opportuno tempore his necessitatibus satisfacere, &c. Quo circa ex his verbis Jobi: Si terra mea adversum me clamet, & pariter sulci ejus fleant; colligunt interpretes: si pauperes agricolas oppresserimus, qui terram colunt, ut illa nobis fructus, quibus vescamur, proferat, violentiâque & rapinis erga ipsos usi fuerimus, & substantiam illorum eripuerimus, non solum testes ipsi erunt,

C. 5. prior. cent. *C. de agric. & censit.* *lib. 11.* *Cap. 31.*

erunt, adversus nos, sed terra ab ipsis culta testimonium adversus nos proferet: quia illic suum sudorem, qui est tanquam sangvis ipsorum, posuerunt; ad disciplinam autem militarem & securitatem agricolarum, atque annonam conservandam, hanc cautionem sancivit Henricus I. Imperator, Auceps dictus. Is enim, teste Corbeiense & Gemblacense historicis, in bello contra Slavos, ex militibus, qui in villis essent, nonum quemque in oppidis collacavit, cui reliqui agrum colendo victum quærerent; nonus vero tertiam omnium frugum partem conditam asservaret, suisque sociis intra muros horrea & domicilia exstrueret, sed vice cæterorum ipse, quoties opus esset, militaret, & pro patria periculum susciperet, aliis domi servantibus. Huius instituti commoda hæc erant: primum, vt propter incursiones perpetuas, agris spoliaris, non esset timenda penuria: deinde, vt in urbibus miles ne deficeret, quæ bellis jam pluribus exhaustæ habitatoribus erant. Huc quoque spectat Lateranense Concilium, vbi ita statuit Innocentius, vt presbyteri, monachi, conuersi, peregrini, mercatores, rustici, euntes & redeuntes, atque in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & semina portant ad agrum, congruâ securitate lætentur, &c. Hanc ob rem Conestagius ita Albanum Ducem Lysibone mortuum, postquam suas virtutes & dotes recensuisset, laudat: Severarum legum militarium (à quarum rigore salus exercituum & regnorum conservatio dependet,) asper erat, & inexorabilis executor. Hæc autem securitas sarta tecta, vt dicitur, præstari non potest, nisi adsit constans & bene ordinata disciplina militaris: ad quam respexit Alexander Severus, in sua oratione ad milites, ubi apud Lampridium ita dicit: Disciplina maiorum Rempublicam tenet, quæ si dilabatur & nomen Romanum, & Imperium amittemus, &c. Quare Euagrius Græcus auctor rectissimè & verissimè scripsit, prudentia Ducum, & obedientia disciplinaque militum, bona ingentia effici solent. Quod si vnum ab altero destituatur, claudicare vtrunque, & isto præstantissimo iugo dissoluto, omnia everti atque conturbari. Qualis autem, & quam arcta & prudenter constituta militaris Romana vetus disciplina fuerit, Flauius Josephus, postquam arma tam peditum, quam equitum eorum exactè descripsisse, ita eam recenset: Armorum quidem exercitatione comparant, vt non modo corpora, sed animi quoque militum fortiores sint Major autem illis est ex timore diligentia. Nam leges apud eos non desertionis solum, verum etiam minimæ negligentiæ sunt capitales, ducesque magis, quam ipsæ leges terribiles. Namque bonos honorando redimunt, ne in coercendis noxis videantur crudeles. Tanto autem obsequio parent Rectoribus, ut & in pace ornamento sint, & in acie corpus vnum totius conspiciatur exercitus.

Cap. 2. de treuga & pace.

Lib. 9.

De bello Iudaico lib. 3. cap. 3.

Sic

Sic eorum copulati sunt ordines, ita circumdati sunt mobiles, & arrectis auribus ad præcepta, oculisque ad signa, & ad opera manibus; Vnde facere quidem semper strenui sunt; pati vero tardissimi. Nec est ubi præstantes, aut multitudinem hostium, aut consilia sensere ducum, aut difficultatem regionum: Sed ne fortunæ quidem succubuere. Nam & ea certiorem putant esse victoriam. Quorum igitur (pergit Iosephus) actus à consiliis incipiunt, consultaque adeo strenuus exequitur exercitus, quid mirum si Euphrates ab Oriente, & Oceanus ab Occidente, itemque à meridiano tractu Africæ fertilissima regio, & a Septentrione Rhenus atque Danubius sint imperii limites, quum minorem esse possidentibus possessionem recte quis dixerit? &c. Doctiores sane in sacris literis sunt in ea opinione, hanc exactam & accuratam disciplinam militarem Romanorum prædictam esse in Isaiæ Prophetæ concione, hisce verbis: Ecce festinus velociter veniet (videlicet exercitus Romanus) non est deficiens neque laborans, non dormitabit, neque dormiet, neque solvetur cingulum renum eius, &c. Ob hanc causam recte miles Romanus ita à Vlpiano definitur, quo etiam leges Cæsareæ respiciunt; nempe cum esse qui sub imperii Romani signa iurans in castris habitet, ad arma contra hostes expedienda semper paratum; duritiam pro Imperio perferre, & malum hostile manu militari a Rep. Rom. arcere adsuetum. Præterea ab Imperatoribus omne id, quod ad conservandam militarem disciplinam, ad securitatem subditorum spectat, diligenter in multis legibus sancitum est, sicut reliquiæ extant in tit. C. 36. cum multis aliis sequentibus. Inprimis vero lex Impp. Honorii & Theodosii AA. memorabilis est, ubi ad Ioannem PP. rescribunt: Solam sane hospitalitatem sub hac observatione concedimus, at nihil ab hospite, quod vel hominum vel animalium gratia necessarium creditur, postuletur: omnisque sit acceleratum iter, expeditumque commeatum, nec ulli liceat residere, ne diuturnitas commanentium, hospitis prædium vexet. Decem etiam librarum auri mulcta ferietur, quisquis administrator, erogator, apparitorve ullus, militans scilicet, vel per agens, ullo in loco aliquid ab hoste postulaverit In tantum enim inhiberi sceleratum morem iubemus, ut ipsis quoque præbentibus impunitum esse non patiamur, si quid contra præceptum nostrum probati fuerint accepisse. Hæc stricta disciplina diligenter à D. Ambrosio observata, & ad salutarem doctrinam translata est: Miles, inquit, qui ingreditur iter, vian-[illegible] ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat à signis: sed itinerarium ab Imperatore accipit, & custodit illud, præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter, ut inveniat commeatuum sibi parata

In fin. c. 5.

L. 1. § *miles. de milit. testam.*

L. 5. C. de metatis & epidemeticis, lib. 12.

Serm. 5. in Psal. 118.

M rata

rata subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit, quia Imperator his jubet hæc præparari omnia, qui sequuntur, nec dextra, nec sinistra à præscripto itinere declinant: Meritoque non deficit, qui Imperatorem sequitur suum. Moderate enim ambulat, quia Imperator non quod sibi vtile, sed quod omnibus possibile, considerat. Ideo & stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto die requiescit: Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponuntur dies; si aquis abundant, si commerciis frequentantur. Et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam vrbem perveniatur, quæ quasi Regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem (pergit D. Ambrosius) esse præscriptam Christo duce, ut, sanctis commeantibus recognoscas velim. Profecti sunt enim & patres nostri de terra Ægypti, per longa spacia terrarum, quorum stativæ omnes mansionesque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctorum terram perveniretur, &c. Non solum autem Romani, sed etiam alii Reges & principes viri observarunt, quam necessaria res sit disciplina & obedientia militum: è contra quanta damna & oppressiones subditorum, atque perniciès rerum, ubi ea negligitur & corrupta est, sequantur. Ideoque multæ leges & ordinationes, tam veteres, quam recentes, passim extant. Inprimis autem libellus Græcus & Latinus, de moribus & pœnis militaribus Iustiniani Imp iussu editus est. Et extat sanctio Imperii, in comitiis Spirensibus facta, & anno CIↃ.CCCCC.LXX. publicata, de disciplina militari equitum & peditum in Germania instituenda & conservanda. Vtinam ea, quæ tam prudenter & vtiliter constituta sunt, servarentur! Sed & hic licet exclamare cum Horatio:

Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt?

Corrupta autem disciplina inter milites, præsertim errones & tyrones, quam immensa damna sequantur, optime intellexit, & perpendit Ferdinandus Hispaniæ & Arragoniæ Rex prudentissimus. Is enim longa experientia bellorum edoctus, dicere solitus fuit, ut Gomezius scribit: Delectus, qui ex ignotis & vagis hominibus haberentur, perniciem potius, quam vtilitatem in Rempublicam inducere. Nam obscuri illi, & immodesti, atque impuri homines, pessimisque exemplis famosi, quocunque accederent, ex rapto vivere, vicos, & agros misere vastare, infimam plebem & rusticos homines affligere, mille que alia scelera patrare. Vnde idem Rex Ferdinandus sæpenumero expeditiones aliquas non alia de causa, parandas esse aiebat, quam ut furibus, sicariis, ganeonibus, & perditis hominibus iuventus Hispana expurgaretur, quæ malorum consortio inutilis &

De reb. gestis Ximenii, lib. 6. in 3. parte histor. Hispanic.

lis & vitiosa paulatim reddebatur. Hoc consilio iam olim in Atheniensium Republica Periclem clarissimum Imperatorem vsum esse, ex historiis novimus, qui singulis annis classem ornare solitus erat, ut ignava, turbulenta, & [illegible] plebe civitatem suam levaret, ac velut sentinam improborum exhauriret [illegible] Reipublicæ. Non enim ignorarunt prudentissimi viri, bellum [illegible] cum alia plurima tum illud inprimis habere, quod & male animatis hominibus esset peccandi facultatem, & plerunque principibus conniventi necessitatem [illegible] ipsum elegantissimis versibus expressit Hospitalius Cancellarius Galliæ. Ita enim incommoda belli depingit: *M. Anton Muret. orat. 14* *Lib. 5. Epist.*

Nemo unquam bello melior fit, sive secunda,
Sive mala, infelix, commiserit alte pugnam:
Bellia decent homines peccare, metumque Deorum
Exuunt; sunt pœnas infernaque tartara rident.
Hi quorum solis fiducia nititur armis:
Proposita esse bonis in cœlo præmia rident, &c.

Illi sane [illegible] homines, qui tantum in ferocia & armis spem & fiduciam suam ponunt, ignorant, vnde victoria & prosperi progressus in bello [illegible]. Ideoque audiendus merito esset Hanani Propheta. Ita enim Asam Regem Iudæ, qui à Benhadad Rege Syriæ, contra Baasam Regem Israel [illegible] accitus erat, increpando alloquitur: Nonne Æthiopes & Libyes, multo plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum Domino credidisses, tradidit in manu tua? OCULI ENIM DOMINI CONTEMPLUNTUR UNIVERSAM TERRAM, ET PRÆBENT FORTITUDINEM HIS, QUI IN CORDE PERFECTO CREDUNT IN EUM, &c. *2. Paralip. cap. 16.*

CAP. XXIII.

De Christianorum & Turcarum disciplina militari.

DE re militari & disciplina, multi scripserunt, & monuerunt, viri in bellis periti & prudentes, quum animadverterent, hoc vnicum deesse Christianis auxilium contra hostes, præsertim Turcas, quibus, politicorum more loquendo, tam præclaras victorias, tam longe lateque, in Europa Imperium, non ipsorum multitudini & fere innumerabilibus copiis [illegible], sed multo magis obedientiæ, constantiæ in cœptis, perseverantia [illegible], & obsidionibus, frugalitati, concordiæ denique. Quæ omnia e disciplina arcta, cui à teneris annis assvefiunt, proficiscuntur. De hac re

audivi sæpius in comitiis Imperii Spirensibus, anno. CIↃ. CCCCC. LXX. egregium illum heroem Lazarum Suendium conquerentem, & disserentem, quo pacto huic malo remedium afferri posset. In hoc conventu, ipso potissimum auctore, constitutio illa salutaris, cuius supra mentionem fecimus, de disciplina militari instituenda conservandaq; , ordinata & publicata est. Extant & alia ipsius consilia hac de re edita, præcipue quomodo, adiuvante Deo, contra ingruentem hostem potentissimum, Turcicum videlicet tyrannum, feliciter bellum geri, & eius irruptionibus resisti posset. Memini autem non semel ipsum audire, magna eloquentia & gravitate, præsentibus militaribus viris, disserentem & edocentem, quibus viribus & artibus reliquiæ Hungariæ, & Croatici Regni, aliaque confinia, erga hunc hostem vigilantissime defendi, illeque cohiberi posset, ne ulterius versus Germaniam procederet. Ipsius autem opinio erat fieri hoc posse potius defendendo, quam bellum inferendo, & recuperandi spe, amissis munitiones: hac videlicet ratione, ut munitiones in confiniis, militibus, armis, annona, & reliquis rebus, ad resistendum & repellendum vim hostilem necessariis non solum instructæ essent, sed etiam spem in subsidiis, quibus, durante longiori obsidione, liberari possent, haberent. Arbitrar enim, nullam arcem, urbem, aliumve locum tam munitum esse, qui potentioribus hostibus diu resistere posset, si præsidiarii omni spe subsidii destituerentur. Etenim fieri non posse, quin animo deficerent, & tandem ad resistendum effi erentur. Sed hæc & alia copiosius docent huius herois militares libelli editi, qui nunc passim in manibus hominum versantur. Et alii quoque de hac re prolixe scripserunt, inter quos primas, meo iudicio,

De re mil. contra Turc. instituenda.

tenet Augerius Busbequius. Cæterum bella illa diuturna cum Turcis, quæ post mortem Suendii secuta & hactenus continuata sunt, docent inter Germanos, si coniunctis animis & viribus constantes sint, hui tam potenti hosti in præliis, & oppugnandis expugnandisque munitionibus, necnon in stratagematibus, atque omni re militari, non modo pares, sed etiam superiores esse posse. Quare eis non tam defensivum, quam offensivum bellum contra Turcos feliciter gerere licere, sicut post alios, multis rationibus docet Achilles Tarduccius, in peculiari capite, bellum offensivum gerendum esse.

In libro, Turca vincibilis.

Sed ut cœptam materiam prosequamur, inter alios viros militares neglectum disciplinæ militaris deploravit Georgius Fronsbergius, patrum nostrorum memoria, dux militum veteranus, & fortissimus atque felicissimus, qui Maximiliano I. & Carolo V. Cæsaribus, sæpenumero utilem operam contra eorum hostes præstitit; is dicere solitus fuit: Tria militem absterrere à militio; Vastationem & depopulationem hominum innocentissi-

cemissi-

centissimorum, à quibus nunquam aliquis fuit læsus: Deinde vitam dissolutam, & impiam militum: postremo ingratitudinem, quod benemeriti plerumque negligantur. Composuit autem ipse cantilenam Germanicam elegantem, in qua quæritur, quid sibi ipsi, ob diuturna merita, & servitia contigerit. Idipsum quoque neglectus videlicet disciplinæ militaris, movit Franciscum Guicciardinum, ut queratur factum esse magna suæ ætatis militiæ iactura, ut milites nullum inter amicos & hostes discrimen ponant: & sic non minus populos provinciasque vastent, ii, qui ut eas defendant, quam qui ut offendant, stipendia accipiunt. Hoc vitium & defectum nostratium, non ignorant infensissimi & sagacissimi hostes Turcæ, ideoque strategemmata eorum non obscura sunt, sicut ante ex Aventino, quid Rhodii hac de re ad Fridericum III. Cæsarem scripserint, & ex Folieta, de Allano bello Turcico retulimus. *C 5. prior. Cent.* Huc accedit discordia quoque Christianorum principum, quæ Turcis adeo grata est, ut eam omnibus artibus & conatibus foveant, & neque pecuniæ, neque laboribus parcant ne illorum consilia & arma coniungantur. Omnium enim prudentiorum constans sententia est, si solummodo Germania (ut de reliquis Christianis Regibus & Principibus taceam) concors, & unita esset, favente Deo, ei sufficere milites, opes, instrumenta bellica, annonam, & alias res necessarias ad Turcicam potentiam reprimendam, & eos ex Europa deturbandos, Sed hoc potius optandum, quam sperandum est, multis obstaculis, tam salutiferum opus, impedientibus. Turcis hanc dissensionem notissimam & iucundissimam esse ex oratione Bessationis Niceni abunde patet. Referam, in qua, (quamvis nota sit vulgo) fabellam, qua nuper usus dicitur Mahometes, quum ex suis quidam dissuadere ei bellum, adversus Christianos, conaretur. *De periculis a Turca Mahomete imminentibus.* Nam quum illi formidandum esse diceret, ne Christiani bello irritati tandem in vnum convenirent, bellumque adversus eum communi consilio, & ope gererent; At ridens, meminisse, Tyrannus respondit illius fabulæ convenit, Quum lupi aliquando magnam canum multitudinem adventare adversus se forte intellexissent, ingensque propterea terror eos occupasset: vnus ex iis, qui inter eos senior erat, in propinquum montem profectus, cacumen eius, ut canum specularetur adventum, conscendit. Verum quum eos multos quidem sed diversorum colorum esse, conspexisset, lætus gestiensq; ad suos reversus: Bono, inquit, estote animo. Tāta enim est in hostibus nostris colorum, morum, studiorumque diversitas, ut convenire vna, ac conspirare in aliquem simul omnes non possint: singulos vero, si venerint, absorbere sine difficultate poterimus. Easdem cogitationes habuit Imbraimus, interpres Turcici Imper. qui cum Busbequio Francofurti in electione Maximiliani II. Cæsaris, legatus adfuit. Quū

enim illi tres Principes præcipui, Saxo, Bavarus, & Juliacensis, antecedentes in equis Ferdinandum & Maximilianum Cæsares, demonstrarentur, & admoneretur, vnumquemque ex illis propriis opibus, & viribus, esse tam potentem, vt iustum exercitum, contra Turcas colligere, & ducere posset, aliosque plures esse similes illis in Germania, quid existimaret fore, si coniunctis viribus Imperatorem Turcicum aggrederentur? Subrisisse illum ferunt, & dixisse, se facile ex numero eorum, quos præsentes videret, colligere posse, & absentium potentiam, adeoque vires Germaniæ esse immẽsas: sed sibi videri Germanorũ animos, consilia & actiones, similes esse belluę multorum capitũ, & pluriũ caudarum, q̃ agitata sepẽ transire conaretur; Vnde cũ capita diversa, diversa foramina transeundi quærerent, necessarium fore, ut simul & corpus, & caudæ immotæ manerent, & ne progrederentur vlterius, impedirentur: Imperatorem vero suũ, se comparare belluæ vnicipiti, q̃ plures caudas habere, ita ut si caput aditu patefacto, per vnicũ transitum penetraret, necessario & corpus & cauda vna, absq; omni impedimento cogerentur sequi. Per hanc similitudinem sane nõ insulsam nihil aliud innuere voluit, quam dissensionem animorum, & distractionem virium Christianorum; è contra concordiam & potentiam vnitam Turcarum. Idipsum Romanis victoriam contra Britannos perit; Ita n. Tacitus de Britannis scribit: Olim Regibus parebant, nunc per principes factionũ studiis trahuntur; NEC ALIVD ADVERSVS VALIDISSIMAS GENTES PRO NOBIS VTILIVS, QVAM QVOD IN COMMVNE NON CONSVLVNT. RARVS DVABVS TRIBVSQ; CIVITATIBVS AD PROPVLSANDVM COMMVNE PERICVLVM CONVENTVS; ITA DVM SINGVLI PVGNANT, VNIVERSI VINCVNTVR. Cum quib. extremis verbis epiphonematicis plane congruit, quod de Græcis pronunciat Iustinus historicus. Græciæ civitate dũ imperare singulę cupiunt, imperiũ omnes perdiderunt. Observavit eadẽ de Germanis ante centum & plures annos, Laonicus Chalcocondilas, Germanos, inquit, si concordiæ studiosi essent, & sub vno degerent principe plane esse invictos, mortaliumque fortissimos. Sumptum est hoc, ut puto, ex Herodoto, qui de Thracibus eadem scribit & addit; Sed quia id arduum illis est, & nulla ratione contingere potest, imbecilles sunt. Turcæ sane semetipsos nominare consueverunt Islamos, hoc est vnanimes, & inter se pacificos, Deumque precari non cessant, vt inter se discordes perpetuo Ga[...] nim Christianos veluti gentiles aut paganos nominare solent, esse [...] Notat autem I[...] con[...] lavies noster, Olmanos [...] re, cum eos qui Turcos (quod nomen [...] & [...] quod Græcũ νομάδες παρα τῶν νομῶν) seu rusticus appellat. Ideoque [...] plorũ Con[...] semper introduci Turcũ aut [...] veluti rusticũ, perinde

In vita Iulii Agricolæ.

Lib. 8.

De reb. Tur. lib. 2.

Lib. 5.

In Onomastico.

inde ac Italiæ Comediæ Zano suo non carent. Idem Leonclavius de Tur-
cis dicit: Quam animose suas in speciem instituunt, & ordiuntur expe- *In Pandect.*
ditiones: tam levi momento territi, rebus ex animi voto non succedenti- *Tur. c. 241.*
bus, honoris omni respectu postposito, ceu timidæ diffugiunt damæ, Qua-
re nihil eos magis terret, quam concordia & constantia. Cæterum Turcas
in servanda disciplina militari (licet ea laxior esse cœperit, quam superio-
ribus annis fuit) reliquis nationib. excellere, non obscurum imo notissimū,
cum nostro magno damno & malo est. Ita enim ex Renato Lusignano refert
Hippolytus de Collib. vir præstantiss. in suo Principe: Turcæ, inquit, hoc *Lib. 1. c. 5.*
tempore in servando ordine disciplinaque militari, cunctas nationes ante- *cap. 16.*
cellere creduntur. Tanta n. severitate & iustitia eam exercent, ut veteres quo-
que Græcos Romanosque superare putentur. Nulla vnquam pugna inter
eos auditur. Nā vel minimū delictū capite vindicatur. Prompte obediunt
imperantibus, ita ut nullum, quamvis manifestum vitæ discrimen subterfu-
giant: sine tumultu & clamore in castris versantur; & quamvis semper ibi
maxima sit frequentia, silentiū perpetuū, & stupendū observāt. Manus mi-
nima significatione & nutibus reguntur, profunda tranant flumina; abru-
ptos superant montes, vigiliæ inediæque tolerantissimi, nec vnam quidem
mulierem in castris habent; in expeditione nemini infensi: ideo agricolæ ad
eorum aspectum nequaqua pavent, tantū abest, ut operas, aut domos dese-
rant, quū nullū damnū, nullā vim reformident. Recensuimus præterea an-
tea ex Bartholomæo Georgevicio exemplū q̃ severè quidam, contra disci-
plinam militarē delinquens, punitus sit; qui & illud paulo post addit: Si quis, *C. 5. prior.*
inquam, furatur aut violenter rapit, suspenditur: ut contigit Jenizaro cuidā, *Cent.*
qui mulierculæ cuiusdam, portantis in forum lac venale, ebiberat, non sol-
vendo precium. Quum accusatus coram judice negaret factū, pedibus sursum
suspensus, chordâq; per medium ligatus, lac statim evomuit atque illico in *De Turcar.*
medio strangulatus. Hoc me præsente (pergit ille) in Damasco contigit, cum *morib.*
ex Armenia Hierosolymam proficisceret. Plura studiosus lector reperi et de-
haurire apud Busbequium, ubi formam castrorum Turcicorum; & discipli-
nam militarem eorum eleganter describit. Quemadmodum a. experientia, *Epist. 3.*
maximo cū damno Christicolarū testatur, hanc severā disciplinā apud Tur-
cas, multis veluti fulcris & columnis hactenus stabilitā & corroboratam fu-
isse, quarū viginti duæ a Leonclavio nostro recensentur; ita ibi non minus
triginta septem causæ, & vitia enarrantur, quæ in florente quidem & hacte-
nus vegeto, sed paulatim ad suam progrediente metam, periodumque; Tur- *In procem.*
cici regni corpore, cum morbi invalescunt, si non interitum, saltē mutatio- *historia*
nem aliquā insignem, ei portendentia; inter quæ etiam sunt factiones, inter *Musul-*
Vraizos, & contemptus, odium, & execrationes Sultani Muratis, trepidi, *mana.*
ignavi,

ignavi, expertis iudicii, stupidi, & epileptici. De quo in sequenti capite, ne prolixitas tædium afferat, plura. &c.

Capvt XXIV.

De Genizaris, qui sunt Turcis prætoriani milites.

ETsi diversa sunt apud Turcos genera militum, utpote Thimarci, Genizari, Assapii, & Accangi, tamen hoc capite potissimum de Geniza-
Lib. 9. Æn. ris, tanquam præcipuis, agendum puto. De reliquis Sabellicus plura tra-
ad cap. 10. dit. De Genizarorum vero nomine, & ordine, primo instituto, historici variant. Quidam enim à Janua, quam Turci aulam dicunt, etymon sumunt, & à Murate II. institutam hanc militiam, & veluti cohortem prætoriam esse. Verum annales Turcici, opera Leonclavii nostri editi, originem ipsorum rectius indicant, nempe à Murate I. profectam esse, cum Adrianopolim occupasset, quo tempore quinta pars prædæ etiam Turcicis Imperatoribus initium suum cœpit habere. Ita tunc mos, veluti ex mandato diuino, inolevit, ut ex omni mancipiorum numero, liberalioris formæ pueri, pro Sultano delecti, retinerentur; quæ quidem in hunc modum exacta tenerioris ætatis mancipia, deinde ad Imperatoris portam deducta Murati offerebantur. Is vero pueros in Anatoliam transportatos, inter Turcos distribui iubebat, ut apud eos disciplinæ pariter ac laboribus adsuescerent, & Turcice discerent. Exacti autem duobus apud illos, vel tribus annis, jam a labore adsuefacti, linguæque Turcicæ periti, ad portam
In Pand. hi- reducebantur, Genizarorum ordinibus asscribendi. Genizari vero, Sulta-
stor. Turc. ni Turcorum sclopetarii sunt, & inde ab illis usque temporibus nomen
c. 35. hoc Genizarorum adepti retinent. Hæc sententia de origine eorum Leonclauio nostro ita placuit, ut affirmet, nusquam se reperisse Genizarorum originem verius descriptam, ideoq; existimat Janizerorum, vel Genizarorum
Decad. 3. l. non à Porta, quæ Turcis Capi est, vnde Capisilarum nomen dici, sed Geni-
9. zaros dici Turcis veluti novos homines, seu milites novos, vel Latina voce tyrones. Huic opinioni adstipulatur Sabellicus: Turcorum principum inquit mos est, ex omni captivorum numero, quintam sibi partem vendicare: pueros fere à decimo anno, ad sextumdecimū legunt: ii captivi delecti è provinciis Christiano nomini ademptis, vel parentib. invitis per Inquisitores capiuntur. Eos à pio cultu aversos, Mahometanâ superstitione imbuunt; imbutos præscriptorib. militari disciplina instruendos, tradūt; ubi vero adulti

adulti sunt, cum principe militant, eosque Janizaros vocant. Qui ingenio & indole præstant; ad dignitatem promoventur: Ex his Subassas, Flambularios, provinciarum, urbium & arcium præfectos legunt; cætera turba partim ad oppidorum præsidia, partim ante januam principis excubant: illius latus, si quando domo egreditur, ferro stipant. Ex his lectissima illa & quasi prætoriana cohorte in bello utuntur Reges, &c. Hi milites prætoriani, ita describuntur ab Augerio Busbequio: Budæ primum mihi visi sunt Gianizari (sic Turcæ prætorianum peditem vocant) Eorum quum plenissimus est numerus, Rex Turcarum habet. XII. millia: per omnes ferè ejus Imperii fines, vel præsidio, munitionibus, adversus hostem, vel tutelæ Christianis, Judæisque, adversus injurias multitudinis, futuri, sparguntur. Neque ullus est paulò frequentior pagus, municipium, oppidumve, in quo non sunt aliquot Gianizari, qui Christianos & Judæos, reliquosque opis indigos, ab improborum petulantia, defendant. Budæ in arce perpetuum Gianizerorum præsidium est: Vestitu utuntur, ad talos demisso, capitis tegumen habent ex penulæ manica (nam inde, ut ipsi memorant, duxit originem) cujus parti caput insertum sit, pars retrò propendens, cervicem verberet: à fronte surgit oblongus argenteus conus deauratus, gemmisque elaboratus, sed vulgaribus. Perpulchrè sane & exactè describitur habitus à Busbequio Genizarorum, ex quibus vidi aliquot, ita ornatos, in legatione illa Turcica ad Ferdinandum & Maximilianum Cæsares, quum Francofurtum proficiscerentur, de qua legatione paulò ante dixi. Seminaria autem Ganizarorum idem Busbequius ita, eleganter & exactius quã alii describit: Mittit quotannis Turcarum princeps, certos homines, in diversas provincias, qui de pueris è Christianis hominibus natis, tertium aut quartum quemque poscant. Horum gregibus Constantinopolim perductis, qui liberaliore sunt aspectu, aut ingenii majorem indolem præ se ferunt, ipsius principis, aut Bassarum, aut aliorum Satraparum domesticis usibus applicantur. Reliqui perducuntur in locum, in quem magna omnis generis hominum multitudo, præsertim rusticanorum, confluxit. Hi de istis pueris, ab eo, qui illi negocio præest, quos visum est deposcunt. Ille accepto nummo aureo, puerum petenti tradit, item annis, signisque, quibus per omnem ætatem dignosci possit, in publicas tabulas relatis. Sic illi liberum est, rusticus sit, sive urbanus, puerum trans mare in Asiam, seu quocunque terrarum velit, ubi domicilium habeat, abducere: ubi assiduè, labore atque opere, eum ut mancipium exerceat. Puero cibaria præbentur, panis & aqua, & interdum loco obsonii, pultis aliquid, aut fructuum, aut herbarum; Vestitus suppeditatur, quo se adversus cœli injuriam tueri utcunque possit. Ad hæc disciplina & religione Mahumetana institui-

In itinere Constantinop.

De re milit. contra Tur. instit.

tur. Ita deliciarum nescius, procul à propinquorum blanditiis in virum robustum, & cuivis labori ferendo parem, adolescit. Hic cum est opus ab illo fiduciario hero, reposcitur, & ad rem militarem deducitur: atque ex eo veluti seminario, diminutis Gianizerorum legionibus, supplementum subrogatur. Ad Gianizerorum numerum rescriptus, primo meret menstruo stipendio paulo plus minus, unius ducati, cum dimidio. Id enim multi novitio, & rudi satis esse censent. Sed tamen ne quid victus necessitati desit, cum ea decuria, in cujus contubernium assumptus est, gratis cibum capit; ea cōditione, ut in culina, reliquoque ministerio, toti ei decuriæ serviat. Sed cum rursus, qui est ejus decuriæ armorum peritissimus, præceptis militaribus erudit, quotidianâque exercitatione, arma scienter tractare docet. Et ea quæ ibi sequuntur, ad quæ tanquam lectu digna lectorem remitto, ne videar in describendis rebus ex aliis, prolixior præter decorum fuisse: Excusatus autem ero, si nonnulla huc pertinentia, quæ paulò post idem Busbequius scribit, adscripsero Sæpenumero, inquit, sum admiratus vim disciplinæ, atque institutionis Turcicæ, quum viderem homines, apud nos contemtos, & abjectos, paucis annis tantum profecisse apud istos, non modo ut gregarii militis nomen egregiè sustinerent, verumetiam omnium Turcorum judicio, digni haberentur, quorum disciplina alii militiæ rudimentis imbuerentur. Nam qui inter eos armorum opinione tantopere excellerent, nescio quos Parthos, Bactrianos, aut Massageras cogitatione mihi fingebam. Sed audiebam hunc esse Hungarum, illum Croatam, tertium Germanum. Mirabar equidem veruntamen hanc tantam præstantiam, ex usu armorum quæ apud nos tractassent, quod nobili loco nati, quod liberaliter instituti, quod militassent, proficisci suspicabar. Pergebam quærere, num scirent, quem illi apud nos locum tenuissent, quodque genus vitæ secuti fuissent. Illi cum aliquantisper cogitassent, in memoriam venire sibi ajebant, hunc solitum dicere, se nescio cujus coqui fuisse puerum; alterum se vitæ monasticæ initiatum: illum verò, cauponi promendo vino locasse operas, eosque belli, vel induciarum tempore interceptos, atque in reliqua præda, Constantinopolim perductos, in istius vel illius Bassæ familiam pervenisse, qui domi habuissent viros insignes, magistros armorum, magno iudicio scientiaque rei bellicæ præditos. Sed quibus brevi tempore tantum profecissent, &c. Quum igitur tantum illi, qui animo, & corpore præstant, promoveantur, mirum non est, quod hujusmodi juventutem, imperii sui fundamentum Genizaros non immeritò Turcarum princeps filios suos vocet: Verum enimverò, licet illi prætoriani milites, ab initio in acri disciplina, & metu, veluti mancipia educentur, & contineantur, tamen non ita pridem, nonnulla enormia argumenta contumaciæ, & rebellio-

bellionis ediderunt, ita ut proprium Imperatorem, aliquoties ad inhonestas conditiones redegerint. Idipsum confirmat idem Busbequius, quum ex numero Gianizerorum, suos læsissent, & nonnullis aureis vexatio redempta esset, Rustanem Bassam illi curasse nunciari, ut causam omnem contentionis, cum illis pessimis hominibus præcideret, an ignoraret bellum esse, quo ipsi regnarent, sic ut ne Sulimannus quidem, eorum potens esset, & sibi ab eis male metueret? &c. Facile itaque fieri poterit, sicut olim apud Romanos quoque accidit, ut facta rebellione, imperium Turcicum turbent, & ad alios, quos ipsi per factionem elegerint, transferant. Et hâc ratione id, quod ad custodiam Regni inventum est, ad ruinam ejus tendat. Id sane post alios, ante multos annos Claudius Seisellius prædixit. Turcico nimirum Imperio, ruinam ex eo instituto imminere, quod Turcici Imperatores, tanquam firmissimum fulcrum imperii excogitarunt, & hactenus feliciter experti sunt. Crudele est, inquit, institutum militum, quos vulgo Janizaros appellant. & immane; atque futurum aliquando perniciosum, atque exitiale Turcico Imperio. Janizari enim milites pertæsi tandem dominatum illum tyrannicum, & inhumanum, excitata rebellione, summam inter se Imperii partientur. Idque eo magis, quod nullas habent possessiones, & stipendiis tantum vitam tolerant. Idipsum quoque Leonclavius noster observavit, ubi recenset, quomodo Genizari, Ramandanam Tripolitanum Bassam, cœco perciti furore, nulla nec ipsius viri dignitatis, nec Sultani sui ratione habitâ, qui huic cum provinciæ præfecisset, obtruncarint. Neque, inquit, Murates hactenus, hanc Bassæ sui cædem, pro auctoritate Imperii castigare potuit. Quod nemini mirum, videri debet: Quippe non amplius illa nunc apud Turcos obedientia, non disciplina militaris est, quæ fuit olim apud seculum prius. Et addit aliud contumaciæ insignis exemplum, quo pacto ante plusculos annos, iidem Genizari Achmetem Bassam, Beglerbegum Cypri, Famagustæ, cum suis trucidarint. Quod quum Sultanus Murates ægre ferret, & alium Beglerbegum in occisi locum, cum decem triremibus misisset, ut sub dolo rebelles Genizaros in ordinem redigeret, & puniret; Is quoque astu ab eis circumventus, & universi ejus milites, ipsis etiam triremibus in potestatem redactis, trucidati sunt. Quare ita ibi suam narrationem concludit: Murates licet ægerrimè ferret, alterum hoc Genizarorum in Cypro facinus, quo gravissime lædi suam, & prorsus imminui majestatem, videbat; tamen quod infeliciter hactenus gesti belli Persici causa, condonandum his aliquid censeret, ne novas & intestinas præterea turbas excitaret: iris animi dissimulatis, nihil amplius in eos tentavit. Cæterum de Janizaris, eorum nomine, moribus, stipendiis, & aliis rebus plura inveniet

Epist. 3.

De repud. Gallica lib. 2.

In supplet. Annal. Turcicor.

lector studiosus hæc cognoscendi, in libro Lazari Soranzi cap.20. qui nuper Italicè & Latinè in lucem prodiit, cui auctor titulum fecit, Ottomannus, &c.

Caput XXV.

De miseria extrema, deditiorum Christianorum, in captivitate Turcica, & Chiensium calamitosissimo statu.

De miseriâ captivorum & mancipiorum, quæ in bello, vel excursionibus, in Turcos hostes crudelissimos incidunt, nunc sermonem instituere non constitui. Extant enim passim libelli, & picturæ, quæ abunde eam demonstrant. Inprimis verò Georgevicius tanquam testis αὐτόπτης, quid in sua diuturna captivitate, sustinuerit & viderit, patheticè depinxit, & descripsit. Sed de dedititiis, ut potissimum dissererem, materiam mihi præbuêre, nonnullorum sermones, qui censent, multò mitius agi, cum illis, qui spontè Turcorum fidei se permittunt, quàm cum eis, qui in bello capiuntur. Etsi autem non inficior, sæpenumerò Turcos captata occasione, pretio & pollicitis, nonnullis persuasisse, ut ex munitioribus locis secedant, & sub Imperio ipsorum recensitis bonis & libertate pacificè vivant: tamen quàm fluxa eorum fides sit, exempla crudelitatis eorum, multa extant, quæ ostendunt: quum præsertim ex legibus Mahometanis, ipsis impune sit, datam fidem frangere, quando commodum vel emolumentum, aliave occasio propagandi suam religionem & imperium appareat. Sibiipsis igitur blandiantur, quamdiu velint, illi, qui fidei Turcicæ fidunt, & servitutem libertati præponunt. Ego certè, absque distinctione, cum Busbequio sentio, si Turcarum arma prævaluerint, nobis vel dedititiis, sive debellatis, & victis nihil reliquum futurùm: certe non pudor, non honestas, non dignitas, non libertas, non religio. Nullam unquam gentem, non vilius periclitatam esse. Extremum, inquit, mihi crede, malorum vinci à Turca: nihil erit, quod illo victore (quod utinam ne tam sit in propinquo) rapi, agi, ferri, dissipari, incendi, conculcari, & profanari non videamus. Vt autem hæc res manifestius appareat, sumamus calamitosissimum exemplum recens, quod instar multorum erit, à Chiensibus. Hæc enim Insula diu pacem cum Turcis, soluto annuo tributo, metu, ne tam potens, & vicinus hostis offenderetur, constanter coluit: verùm quum ob fertilitatem Insulæ, & pulcherrimas fœminas, ob quas semper ea celebris fuit, Turcis aliud placeret, non attentis pactis, & fide data, falsis prætextis causis, eam subjugarunt.

Audia-

Audiamus autem hac in re Leonclavium nostrum, totam Tragœdiam diligenter enarrantem. Eodem anno (is fuit cIↃ. CCCCC. LXV.) inquit, vere ineunte, Pialis Bassa prius, quam Constantinopolim, rebus ad Melitem infeliciter gestis, cum classe rediret: ne nihil hac egisse videretur, Chium Ægæi maris insulam à Christianis partim Italis, partim Græcis inhabitatam, sub jugum mittere statuit. Ea Genuensium in potestate jam ultra duo secula fuerat, inde usque à Græcorum Imperatorum temporibus libera. Sed crescente tandem potentiâ Turcicâ, ne prorsus in servitutem redigerentur, sponte suâ tributum obtulerant. Ejus tributi nomine quotannis 10000 nummûm aureorum, quos ducatos vocant, solvebantur, ac præterea distribuebantur in Bassas Vezires, ad duo millia. Causæ propter quas eam Pialis, abolita libertate pristina, subjugandam ducebat, hæ protexebantur: Prima, quod exploratis Turcorum consiliis, anno superiore, Melitensibus nunciassent, quæ in eos Turci molirentur. Deinde, quod biennii tributum Sultano Solimani deberent. Id avaritia legati, Constantinopoli res ipsorum apud Portam gerentis, acciderat: qui etiam donanda Mechemeti Bassæ Veziri, & aliis munera, suos in usus verterat. Præterea conferebatur in eos culpa receptorum Christianorum mancipiorum, quæ quotidie Constantinopoli ad ipsos profugerent, eque Chio domum ad suos remitterentur. Et paulò ante ferebatur, Mehemetis Bassæ Veziris nobile quoddam mancipium eo se contulisse, cujus ipse vel restitutionem vel pretium ab eis poscebat. Has igitur ob causas Pialis eos castigaturus, ad insulam universa cum classe, feriis Paschalibus, quas Christianorum more Chienses tum celebrabant, adpellit; confestimque jubet ad se prætoriam in triremem venire præfectum insulæ, cum duodecim viris Rempublicam administrantibus. Interea dum hi ab ipso in prætoria detinentur, Palatium civitatis, in quo Senatus haberi solebat, in potestatem à Turcis cum arce redigitur, magistratus eis Turcicus datur, templa Christiana solo æquantur. Unicum Sancti Dominici relictum ritibus Turcorum initiatur, ut Messitæ loco Turcis esset. Ipsius præfecti, ac duodecim virum familiæ, cum aliis primariis Constantinopolim mittuntur, & hinc inde in varias regiones deportantur, &c. Qualis autem facies hujus miseræ insulæ paulò post, & quomodo incolæ à Turcis tractati fuerint, Jacobus Paleologus, olim primas in illa, qui ipse viderit, & sibi contigerit, in sua epistola, anno cIↃ. CCCCC. XCIV. edita, prolixè describit, ex quibus non ulla adscribenda duxi esse operæ pretium. Chium, inquit, veni, commoda est universa civitas, quæ non civitas amplius est, aut Chius, ubi ego maximus olim fueram: sed latibulum furum, & duobus rusticis à Pialio Bassa commendata, & si defuisset mandatum regium,

In supplem. Annal. Turcicor.

De reb. Constantinop. & Chii cũ eo actis.

quod ego habui Constantinopoli à Mahemeto primario Bassa, in optima forma, periclitatus fuissem. Nam quotquot Domini civitatis & insulæ, quum olim floreret, qui eo venerunt, suas quisque ob causas, post captam & desolatam civitatem ab illis rusticis, præfectis loco, periclitati sunt, & injuria affecti, qui majore, qui minore: fœminæ etiam nobilissimæ privatæ bonis, & multæ libertate, aliis vetitus discessus, ex inculta & dissipata urbe. Arcem Turci tenent: palatia ampla olim habitacula principum & dominorum diruta & inhabitata, quod nullus sit, quis inhabitet. Vidi circuitum mœnium, habitant Turci vigiles; portam unam arcis, Aga Janizerorum: alteram, Aga Asaporum servant. Tecta palatiorum nudata, palatia ipsa facta præda militum. Ita cum nullus sit qui habitet, aut emere velit, & perpluunt, & ruunt, & deformant arcem. Pialius Bassa, qui cepit urbem & arcem, triginta duo viridaria, & duodecim magna palatia adscripsit sibi, & alia alii: Octavus jam agitur annus, & in tam parvo tempore magna facta est urbis desolatio: nullus nobilis ibi, nulla ingenua fœmina, nisi quas ætas, aut gravis, aut recentis nativitatis fugere ex tot malis prohibuit. Remanserunt aliquot monstra nobilitatis, qui olim fex & lutum erant. Multi Chii facti Turci, nonnullæ fœminæ. Exactiones autem crebræ, ut qui fugere velit servitutem, fiat Turcus oportet. Nam omnes Turci, ubique gentium liberi sunt ab omni onere. Templa intra arcem Turcus habet, præter arulam quandam, in qua sunt Dominicani. Extra urbem Græci sunt omnes. Vidi palatium erectum ex lapide quadrato, multis impensis, non habuisse qui emere vellet 300. taleris. In arce inveni matrem, vegeto adhuc corpore, sed callosis plantis, quod morbo gravata, lectum deserere non potuisset: somnium se videre me conspecto putabat. Ita in arce habitabat, ex celeberrimo loco, ubi ego eam reliqueram, in quendam alium desertum à Turcis retracta. Nam vexatur cordis tremore, cum Turcos videt. Et paulo post (quum recensuisset, in quibus periculis à Græcis monachis & Romanis fuerit constitutus diligenter autem, propter salvum conductum à Turcis, ab eorum insidiis defensus, & quale colloquium inter eos, conantes ei persuadere immensis promissis additis, ut musulmanizaret, habitum sit) pergit: Chii, quum Turci lustrare vellent templum sancti Dominici, in quo pater meus fuerat sepultus, omnia ossa & cineres eorum qui in templo sepulti erant, collecta disperserunt in mare, omnemque memoriam monumentorum expunxerunt. Salutata autem matre valetudinaria, illique rebus necessariis prospectis, ac monumento Græcis litteris parentibus erecto, post reditum suum Constantinopolim, ita ulterius pergit recensere, quid ibi viderit. Quum ibi innotuisset, me notum omnibus, adesse, visitaverunt me boni viri, & domini

& domi-

& dominæ Chienses, quondam florentibus rebus, tum summam redactæ in paupertatem, & libertate privatæ. Nam illis non permittebatur inde discedere, & in Italiam, aut Galliam, aut Siciliam navigare. Erant autem cum liberis & familiis in luctu & mœrore perpetuo. Hortatus sum, una cum eis lugens patriæ exidium, omnes ad patientiam, miserorum portum. Deplorabant autem illi, non bonorum direptionem, & captivitatem, cum egestate gravissima, quam patiebantur: sed FILIOS PARVOS RAPTOS, ET SERVITIO REGIO ADDICTOS, PER VIM CIRCUMCISOS, ET FACTOS TURCOS; ET ONUS FILIARUM NUBILIUM, QUOD SECUM TRAHEBAT, ET VIDUITATEM, QUÆ OB MORTEM (de fœminis loquor) MARITORUM ILLIS CONTIGERAT. Quid his in malis facerem? Addebant illud, quod illi, qui patricii & optimates Chii, cúm Chius esset, reversi Chium, ab illis, qui Chio propè siti fuerant, rusticis, & vilibus blateronibus, fuissent male tractati, rogabantque me, narrarem, an mihi prosperè cessisset. Quare animadverti, consuetudinem fuisse, non adeo sine exemplo, illam, quam urbs capta receperat. Nam similia quædam, narrat Hieremias Propheta, accidisse Hierosolymæ captæ à Babylonis. Hæc ex Paleologi epistola allegata, nostræ materiæ in hoc capite tractandæ, convenientia, excerpere volui: reliqua vero, lectu dignissima, in alium commodiorem locum differam. In hac narratione oculati testis, ii, qui clementiam & mitem animum Turcorum erga dedititios Christianos defendunt, & sibi, nescio, quam tolerabilem conditionem apud illos persuadent, veluti in speculo se intueri, & diligentius considerare deberent, quam ingentes calamitates & afflictiones miseri Christiani sustinent, qui amissa libertate, & bonis, arbitrio tam crudelissimorum tyrannorum vivere coguntur. Quæ tamen omnia non tam graviter parentibus accidunt, quam videre liberos distrahi, vendi, rapi ad impiam religionem Mahumetanam, futuros persecutores & hostes infestissimos suorum: denique filias nubiles desolatas & innuptas, atque libidini Turcorum expositas in conspectu habere. O miseria omnium miseriarum in hoc mundo miserrima, & non satis deploranda! Si enim talem crudelitatem & sævitiam Turci in suos tributarios & veteres amicos exercent, quid statuturi & facturi essent in eos, cum quibus continua ferè bella gessere, quos diu hostes infestissimos habuere, atque voluntaria deditione sub jugum redigere. Miseriam autem Christianorum sub Turcis, ut hoc caput tandem concludam, ita accuratè & succinctè congessit Theodorus Zuingerus, quum multa exempla crudelitatis recensuisset. SED QUID vetera cum mœrore revolvimus, quum nostra ætate TURCARUM rabies

In Theatro vol. 17. *lib.* 10.

rabies animos verè Christianorum, hoc est, eorum, qui propter scelera sua hocce flagellum Christiano orbi divinitus immissum norunt, ad stuporem redigere possit? Quantum illi Christiani sanguinis jam inde à Constantinopoli capta hauserint, quot cladibus occidentem in se conjuratum in Mysia & Pannonia affecerint, notius est, quam ut multis verbis declarari debeat. Sed quid de cladibus loquor? Quum occumbere felicissimum sit, superstitem illorum tyrannidi miserrimum: Quoscunque hostilis ensis extra aciem non hausit (haurit autem vel ætate tantum vel valetudine confectos, ex quibus se nullum quæstum amplius facere posse sperant) eos teterrima manet servitus. Infantes utriusque sexus à complexu parentum avulsi, libidini & avaritiæ victorum inservituri, in certam corporis turpitudinem animæque interitum abripiuntur; mares sacris initiati Mahumeticis, honoribus & præmiis invitati, tam inde à teneris contra Christianos, à quibus ipsi per ἀπαγωγὴν potius, quam ἀποστασίαν defecerunt, militare coguntur. Adulti, nisi Christum abnegare volunt, à crudelibus dominis mancipiorum instar exercentur, vexantur, cruciantur: fugitivi horrendis suppliciis afficiuntur. Eos verò, qui baptismo renunciarint, honoribus & opibus affluentes, reliquis veluti escam objiciunt, ut qui per crucem à crucis confessione abduci non potuère, voluptatis illecebris à pietate deficiant. Eaque propter si quos monachos vel sacerdotes in suam pertrahere sectam possunt, triumphum modo non canunt, quod illorum exemplo & auctoritate multos alios simplices, & in religione vera parum eruditos, se ad Mahometi furorem traducturos sperent. Promittit quidem impius Turcorum tyrannus religionis libertatem iis, qui jugo illius colla subdunt, sed fidem servat, dum ob rem. Nam qui ex Alcorano didicit, Christianorum persecutione Mahometicum paradisum comparari posse & debere, nunquam Christiano parsurus est, nisi quatenus simulata clementia reliquos ad suum imperium perferendum pellici posse confidit. Corporum factus dominus, facile postea vel vi, vel fraude etiam animis Mahometem suum imponet. Nos interea securi dæmonem & cervicibus & animalibus nostris imminentem negligimus: & quia nomini Turcorum jam assuevimus, arma politiæ magis, quàm Ecclesiæ nomine horremus: quodque gravius est, eo impietatis sæpe delabimur, ut sub Turco Christiani nominis hæreditario hoste vivere, & cum illo sentire tolerabilius esse judicemus, quam cum Christianis iis, quos nostrarum opinionum vel censores iniquos, vel persecutores crudeles experimur.

CAPUT XXVI.

De lachrymis veluti auctarii loco plura: Et de risu nonnulla.

Recensuimus antea, additis rationibus & historiis, varias esse causas lachrymarum; easque erumpere hominibus multo citius in lætis, & mediocriter in mœstis rebus, quam in subitis & ingentibus mœroribus, idque probat Tragicum exemplum Emanuelis Sosæ vel Sepulvedæ naufragi, sicut plenior historia infra inserta est. Quum enim ipse, conjunx, liberi, & reliqui ex ejus comitatu, spoliati à Barbaris Æthiopibus, nudi atque destituti omnibus rebus necessariis, in sterili arena relicti essent, præterea cogeretur pater in sabulo sepelire conjugem & liberos, fame & mœrore confectos, nullas in his maximis calamitatibus lachrymas, stupore nimio correptus, emisisse scribitur. Idem accidit olim stupore quodam Marcio Coriolano, quum in exilium, relicta matre & conjuge cum liberis solus iret. Ita enim Halycarnassæus introducit ejus matrem, de filio loquentem. Quum aliquantulum à nobis semotus sine lachrymis, instar lapidis, & immotis oculis stetisset, &c. Quum tamen is, matre & conjuge cum liberis, aliisque Romanis matronis, in castris pro patriæ liberatione deprecantibus, lachrymas continere nequiverit. Sed has pietas expressit, illas vindictæ cupiditas, & subita ipsius status mutatio, repressit. Ex lætitia quoque subita lachrymas fluere rarum non est. Exemplum habemus in Rege Philadelpho Ægypti, quum septuaginta interpretes Legem divinam afferrent, de illo ita scribit Flavius Josephus: Ut verò senes illi venerunt, cum muneribus à Pontifice missis, & cum membranis, quæ legem aureis litteris inscriptam continebant, primum de libris eos rogavit. Ut vero ex involucris depromptos, obtulerunt, multum diuque moratus, membranæ subtilitatem & commissuras, quæ ita latebant, ut visu discerni non possent; gratias se illis habere dixit, qui venerint, & majores etiam ei, qui miserit, sed longe maximas Deo, cujus Leges attulerint; Quumque seniores, eorumque comites, uno ore omnia fausta Regi acclamassent, præ nimia lætitia lachrymas non continuit, quæ quidem mœroris insignia etiam magnum gaudium consequi natura voluit, jussitque libros accipere, quorum hoc officium erat, &c. Huc referri potest quod de Thucydide scribunt historici. Quum enim puer adhuc, is Herodotum in Olympiis historias suas recitantem audivisset, ferunt eum divinitus quasi commotum lachrymas profudisse. Quod quum Herodotus animadvertisset, gratulatum fuisse patri ipsius Oloro felicitatem, hortatumque, ut erudiendum curaret filium diligenter. Memorabile quoque est

Cap. 29. prior. cent.

Cap. 57.

Roman. antiquit. lib. 7.

Antiquit. Iudaic. lib. 12. c. 2.

Lib.10 in Æthiop. exemplum apud Heliodorum, quum Persinæ Reginæ, ex insperato filia Chariclea ex certis notis innotesceret, eamque amplexam lachrymaret, atque propter gaudii magnitudinem, quam reprimere non poterat, mugitus cujusdam similem ejulatum ederet. Etenim excellentia gaudii, dicit ibi, etiam luctum interdum gignere solet, parumque aberat, quin una cum Chariclea collaberetur. *Epist. 99.* Rationem autem lachrymarum antea quoque recensuimus, & Seneca præterea talem in lætis & tristibus addit: Lachrymas naturalis necessitas exprimit, & spiritus ictu impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem premit & expellit. Hæ lachrymæ per elisionem cadunt nolentibus nobis. Aliæ sunt, quibus exitum damus, quum memoria eorum, quos amisimus, tractatur, & inest quiddam dulce tristitiæ, quum occurrunt sermones eorum jucundi, conversatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi veluti in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Easdem lachrymas ex gaudio nimio erumpentes profudit Juonia Regulus Valachiæ, quum in conspectum Cosacorum in auxilium ipsius venientium, obviam illis progressus primo venit. Eos enim præ nimio gaudio, paucis verbis salutatos singultus vi lachrymarum impediente, ne verbum quidem proloqui potuit; sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari jubet, sicut Leonhardus Gorecius descripsit. *In descriptione belli Iuonis.3. p. r. e rerũ Polon.* Aliud etiam est genus lachrymarum ex vindictæ cupiditate, itaque manantium. Tales fuerunt lachrymæ Mahumetis Turcici Imperatoris, quum illi obitus Johannis Corvini, patris Matthiæ Regis Hungariæ, nunciaretur. Ajunt enim, eum confestim oculos humi defixisse, & conversum in lachrymas dixisse: Neminem unquam à mũdi principio, illi sub alio principe fuisse merito, ac jure sibi indolendum, cui tantam ex clade acceptam turpitudinem amplius ulcisci non liceret, sicut Anton. Bonfinius testatur. *Rer. Vngar lib. 8. Decad. 3.* Restant etiam aliæ lachrymæ ad homines decipiendos fictæ, quæ invitæ vel arte, vel dolo erumpunt: unde proverbium ortum est, μεγαρέων δάκρυα, id est. Megarensium lachrymæ, quia in agro Megarico multum allii nascitur, hoc proverbium in eos dicitur, qui lachrymis expressis, simulate flent, non ex animo. *Suida in historicis.* Ex quorum numero fuere olim præficæ. *Erasmus in adagiis.* Præficæ enim dicebantur mulieres in hoc conductæ, ut in funere lamentarentur, ac defuncti laudes prædicarent, aliis plorandi modum præirent: Unde & præficæ dictæ sunt, quasi perfectæ, teste Festo, qui de his citat versum Nævii:

Hæc quidem, me hercle opinor præfica est,
Quæ sic mortuum collaudat.

Ab his jocus sumitur in eos, qui simulant amorem aut dolorem, quum lucri causa faciant, quicquid faciunt, de quo Lucilius, citante Nonio:

Mercede

Mercede quæ conductæ flent alieno in funere præficæ,
Multo & capillos scindunt, & clamant magis.

Id imitatus est Horatius: *De Art. Poetic. in fin.*

Ut quæ conductæ plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo: sic
Derisor verò plus laudatore movetur.

Et Plautus inquit:

Superavêre omnes argutando præficas.

Idemque Plautus eleganter ait:

Se argutum sine virtute civem habiturum pro præfica;
Nimirum quod utrobique mera sit simulatio.

Aliud quoque est proverbium, teste eodem Erasmo Roterodamo: Lachryma nihil citius arescit, ex eo ortum est, quod M. Tullius præcipiat; Ne Orator, posteaquam judicis animum ad misericordiam commovit, diutius commoretur in quæstione. Et ad hoc adducit Apollonii dictũ, οὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεσθαι δακρύου, id est, lachryma nihil citius arescere: quod vehemens affectus facile vertitur in odium. *De invent-ione.*

Mira quoque sunt, quæ Bodinus & alii scribunt, exploratum esse, nunquam lachymari sagas, & ex eo præsumptionem validissimam, eas tales esse, sumi? Quia fœmina tempestivè & intempestive lachrymas & suspiria jaculatur. Et ibi addit: Paulus vero Grillandus, & Sprengerus Quæsitores scribunt, se ne à saga quidem unica potuisse lachrymas exprimere, &c. Sed hæc opinio plerisque non placet; quum secundum tritam regulam juris, id non probet adesse, quod contingit abesse. Nam sæpenumero ipsa doloris magnitudo lachrymas cohibet, & plane tollit, sicut antea monuimus, & exempla adduximus. Enumerari possent quoque aliæ rationes, quare sagæ lachrymas contineant, ut videlicet ex torpore, nec non ex contumacia, obstinatione & pervicacia illis hoc eveniat. Sic invenies non rarò pueros nondum puberes (quibus alioqui natura lacrymæ familiares, & nonnunquam salutares sunt) qui, licet virgis & flagris malè mulctentur, tamen ne unam lachrymulam ut profundant, cogi possunt. Ut autem ad aliam lacrymarum speciem, non vulgarem, veniamus, non absque ratione antea recensuimus, Christum Dominum & Salvatorem nostrum aliquoties visum fuisse flentem, & lætantem quidem, ridentem vero nunquam. Legimus enim in sacris literis, eum ter flevisse. 1. Mortuo Lazaro. 2. Cum fleret super civitatem Hierosolymitanam. 3. Moriturus in cruce. Gemitus quoque Christi graviores absque dubio lachrymis in sacris literis indicantur, eosque ex gravissimis causis non propter seipsum, sed amore nostri ortos esse, à piis viris recensentur. 1. Ob peccatum, quod causa est omnium calamitatum *Dæmonomania lib. 4. c. 1.* *Cap. 29. prior. cent.* *Lucæ c. 10.* *Iohan. 11.* *Lucæ 19.* *ad Heb. c. 11.* *Marc. c. 7.*

in humano genere. 2. Ob tyrannidem Diaboli, quia ita oppresserat genus humanum: cum qua tyrannide se bellum initurum novit. 3. Ob legis maledictionem, quam in se reciperet, quo nos absolvamur à reatu. 4. Ob amarissimam suam mortem, quam erat perpessurus pro salute humani generis. 5. Ob maximæ partis mundi ingratitudinem. Prævidebat enim, quod multi suum beneficium essent contempturi prorsus: multi ignavia sua neglecturi. Etsi autem non ignoro, non paucos esse in ea sententia, divinâ Christi gloriâ videri indignum, quod mœstitia & humanis passionibus subjectus & correptus fuerit; tamen manifestè illis purior sententia piorum Patrum, ex sacris literis confirmata, obstat. Nam si nos timoris ac mœstitiæ, doloris ac lachrymarum ejus puderet, tunc effluerct ac periret nostra redemptio. Unde D. Ambrosius apertius de humanis passionibus & affectionibus Christi contra eos, qui existimarunt, eum ab iis fuisse immunem, scribit: Non solum, inquit, excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem ejus, majestatemque demiror. Minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo non pro me doluit? qui pro se nihil haberet, quod doleret, & sequestratâ delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Confidenter ergo tristitiam nomino, quia crucem prædico. NEQUE ENIM SPECIEM INCARNATIONIS SUSCEPIT, SED VERITATEM. Debuit ergo dolorem suscipere, ut vinceret tristitiam, non excluderet. Neque enim habent fortitudinis laudem, qui stuporem magis vulnerum tulerint, quam dolorem. Hucusque Ambrosius. Huc præterea spectarunt pii viri, qui sentiunt, non imbecillitate naturæ Christi esse factum, ut Satan tentator in deserto illi oculos præstringeret, sed voluntaria dispensatione & permissu, deinde sic factos & illectos fuisse ejus sensus, objecta regnorum gloria, ut nulla intus cupiditas animum ejus pugugerit: quum carnis libidines, tanquam feræ indomitæ ad objecta, quæ nobis placent, ferantur, & nos rapiant. Nam Christus communem habuit nobiscum sensum; non autem appetitus incompositos. Neque obstat, quod Marcus Evangelista eum iracundia Christum, sanantem hominis arefactam manum, Pharisæos intuitum esse meminerit, Id enim ipse mox explicat, illam iram justam, & sanctam fuisse; eamque ortam esse; quod super cordis duritia & cæcitate eorum condoleret. Nos quia propter corruptam naturam modum non tenemus, nunquam sine peccato irascimur, etiam justas ob causas. Christi alia fuit ratio, in quo non solum viguit naturæ integritas, sed absolutum exemplar justitiæ enituit. Idipsum explicat Basilius Episcopus Cæsareæ, quum famem & fletum in testimonium duarum naturarum in Christo assereret; sicut, inquit, ergo suscepit famem, dum forte cibo egesto ejus in corpore, & fatigatus

Marc. c. 3.

De gratiarũ actione.

est

est, musculis & nervis ex itinere protensis, non divinitate domata labore, sed suscipiente corpore naturam, sequentis passionis. Sic & lachrymas fudit, naturalem casum carni advenire permittens, quod evenit, quando concavitates cerebri ex fumigatione tristitiæ completæ fuerint, & veluti quosdam rivos, id est, foramina oculorum, humectationis onus egreditur. Cæterùm lachrymas hominis pœnitentis, ita explicat, & in suas partes distinguit Hugo; 1. Pro stultitia culpæ, quæ lavant hominem à labe peccati. 2. Pro timore gehennæ, quæ hominem refrigerant ab ardore concupiscentiæ. 3. Pro incolatu præsentis miseriæ, & hæ potant sitientem animam. 4. Pro miseriis proximi, & hæ impinguant hominem. 5. Pro desiderio patriæ, & hæ animam sterilem fœcundant. Etsi autem hæc materia ad Scholas Theologicas propriè pertinet, tamen unumquemque pium hominem cognoscere ista & perpendere, potius juvat quam nocet. Cæterum ut de contrario Lachrymarum affectu, risu videlicet, pauca addam: triplicem eum esse, legimus. 1. Naturæ, qui potius hilaritas est: Hunc in Sara Abrahæ uxore fuisse memoratur: 2. Risus stultitiæ, sicut est omnium stultorum cachinnus. 3. Malitiæ, qui in Chamo fuit, cum paternam derideret turpitudinem. Prohibetur sane risus effusior, non solum tanquam indecorus, sed etiam noxius. Nam extant exempla quod nonnulli ex nimio risu mortui sint, ut de Zeuxi pictore, Palæmone Philosopho, & aliis traditur. Sed materiam cœptam prosequamur. Postremo, licet lachrymari ex veris affectibus rationalibus propriè hominum sit: tamen nonnunquam lachrymæ etiam brutis ascribuntur, ut Virgilius, equo Pallantis in ejus funere, his versibus, quos ex Homero, ubi equos Hectoris descripsit, sumpsit:

In Psal. 125.

Li. 9. Æn.

Post bellator equus, positis insignibus: Æthon
It lachrymans, guttisque humectat grandibus ora.

Poeticum hoc esse forte aliquis dicet, apud quos Tmolus habet aures, flumina, navesque loquuntur, & saltant quercus. Imo equis vaticinium attribuitur, sicut idem Homerus scribit, Xantum equum Achillis, ei mortem prædixisse. Crocodilis quoque proverbialiter tribui lachrymas notum est. Verum ea, quæ sequuntur, carent hâc suspicione. Ita enim scribit Quinqueranus Episcopus Senecensis, de Bistarda ave, quæ in nostra vernacula Lingua, ein Trappe/ vocatur, quam volantem, quum plus septem millibus passuum pernici equo secutus esset, eam tandem lassam, super eminentem fruticem passis alis dejectam cepisse, quam ore aspectuque suppliciter in se verso, mirum dictu, sed verissimum, omnium largiter lachrymas profudisse. Quum autem rhetorum more prolixè exaggerasset, quid peccatura vel lamentatura fuisset illa avis, si sermonis facultatem habuisset,

Iliad. 19.

De laudib. Provinciæ.

tandem semidiscerptam à canibus, ne quicquam se prohibente, fuisse dicit, iterumque affirmans eam flevisse, hisce verbis: Hujus vero volucris fletum (ut certissimè, quod citra jocum iterum dictum sit, flevisse constet) cui acceptum feram? num ab intento ex graviori motu calore potuit accidere, quum ejusmodi res non fere è caliditate, quæ hinc inde evaporat, sed & è compressu, qui fere ex frigido fit, contingant. Conjectura sit hæc, eandem quæ hominibus causam, nimirum mali sensum, aliti lachrymas extrudisse. Ut autem tandem hoc caput, sicut antea fecimus, elegantissimis versibus, de conditione mortalium, lachrymis plena, concludam, visum est, tetrastichon, quod Anconæ, in quodam Epitaphio legitur, adscribere:

Flens primum has auras hausi puer omine diro:
Flebilis erepta vita fuit patria.
Nunc quoque flens morior, ne quid non flebile restet:
Hæc est humani conditio generis.

Non minus elegans distichon Hieronymi Angetani est tale:

Flens veni in terras, & flens discedo, fuitque
Dum vixi fletus, vita, dolor, gemitus.

Quod ex his Palladii versibus expressum est:

δάκρυ χέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
δακρύσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον.

Antholog. l. 1. tit. 13.

CAPUT XXVII.

De stupendis navigiis, & pinguedine atque salsugine maris, alendis potius, quam extinguendis incendiis utili.

Cap. 27. prior. Cent. RE censuimus anteà nonnulla obiter de immani & stupenda navi Suecica Megalesa, & quomodo cincta à classe Danica, igni consumpta sit: quemadmodum ego à viro fide digno, qui in illo conflictu interfuit, recenseri memini. Nunc vero ea latius explicanda censeo. Pugna illa inter Danos & Suecos accidit Anno CIƆ. CCCCC. LXIV. die 30. Maii, quæ ita describitur à Casparo Ensio: Erat inter cæteras naves una, quæ eximia magnitudine & apparatus insigni copia, omnium admirationem superabat, sicut multi nullam majorem, ulla hominum memoria in Septentrionali Oceano visam esse affirmarent. Suecorum Navarchus, qui magnam spem in Megalesa sua (id nomen erat navis) collocatam habebat, omnem vim in præcipuam Danorum navem, Fortunam, convertit, eamque crebro tormentorum grandine, impetit, ut subtus aquam, quatuordecim; in malo ve-

In commẽtario de bello Suecico.

lo ve-

lo verò, & antennis, plus quam centum ictus inflixerit. Anceps ejus diei pugna fuit, quam utrinque gravissima essent & accepta & illata damna. Postero die prælium redintegratur. Danis ab uno latere Oelandia erat, ab altero hostium classis, qui vehementer eos, ut in continentem propellerent, annitebantur. Sed vento converso, Danicæ naves, quæ jam primò pro se æstum marinum habebant, Suecorum ordines perturbant, & disjiciunt: Megalesa fluctibus allisa & ab hostibus jactata, in brevia tandem & vadosa ejicitur, ibique illatis ignibus concrematur. Captus est Navarchus Suecicus, Jacobus Bagge, Aroldus Trolle regni consiliarius, & Christophorus Andreæ. Sueci quum primariam suam navem, qua plurimum confidebant, flammis correptam fumare, & in favillas redigi cernerent, fugam arripiunt, quas Danicæ naves, quum & ipsæ non levi detrimento affectæ essent, persequi non potuerunt. Tanta enim tormentorum vi, concussæ erant, ut undique quasi perforatæ viderentur, atque ad navigandum inutiles essent. Quapropter in portum ductæ & refectæ sunt. Tanta vis porro prætoriæ navis Martis, sive Megalesæ erat, ut plerique affirment, post homines natos majorem mari Balthico non visam; in eamque omnem Sueci victoriæ spem collocatam habebant. Sed fragilis hæc spes fuit, quum nihil opere aut manu factum sit, quod non eadem vi, qua constructum est, rursus destrui possit, &c.

Idipsum, & inprimis fragilitatem humanorum operum, observavit prudens Rex Alphonsus, teste Antonio Panormita. Cum enim Lupus Simoninus Durreæ dominus Prorex Neapolitanus, Regi absenti significasset, Navem alteram ex duabus, quas instar montium, Rex ædificari curasset, nautarum negligentia deflagrasse. Nuncio respondit, SCIRE se eam navim, quamlibet magnam atque magnificam, paucos tamen post annos, aut labe, aut teredine perituram fuisse. Proinde secum æquo animo, si sapit, ferat infortunium. *De dictis & fact. Alphons. lib. 3.*

Observatum autem est, plerunque ea navigia, quæ non solum ad vim inferendam, sed etiam propellendam, viris, armis, maximisque sumptibus quasi pelago præ cæteris domitura, & ad terrorem hostibus incutiendum constructa fuere, non tantum nulli usui, sed potius etiam insuper oneri, & damno fuisse: quasi Deo & in his molibus inusitatis demonstrante, se omnia eminentia & superba ædificia, sicut olim etiam gigantes, odisse, & facile deprimere & in nihilum redigere posse. Nam ut Herodotus ait: φιλέει ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν: Amat Deus omnia quæ modum excedunt castigare ac circumcidere, cum pati non possit, quemquam se excelsiorem. Extant hac de re documenta plura. Sed in nostra cœpta materia pergemus. Scribit Buchananus, Jacobum IV. hujus nominis, Scotiæ Regem in ædifica- *Rerum Scot. lib. 13.*

ficationes civitatum, & substructiones magnos sumptus fecisse: ad navium vero fabricationes longe maximos. Tres enim, inquit, eximia magnitudine naves ædificavit, multasque mediocres: Sed omnium admirationem, & sumptus, & apparatus una longe superavit, qua nulla hominum memoria in Oceano majorem viderat, cujus ut præteream descriptiones, à nostris hominibus proditas, & mensuram aliquot locis servatam; illud satis perspicuè magnitudinem ejus indicat, quod Franciscus, Rex Galliarum, & Henricus Octavus Rex Anglorum, æmulatione stimulati, quum uterque paulo capaciorem navem extruere, conati essent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine sua immobiles, & ad omnem usum incommodæ essent. Eodem modo, sicut paulo post ibidem Buchananus refert, illa Scotica immanis navis usui non fuit, sed Hamiltonius classis præfectus re infectâ cum ea in Britanniam minorem appulit: ibi ea tanto sumptu ac labore ædificata, sublatis armamentis in portu Bristonico computruit. Quid Venetis cum Galeono illo immenso, qualem Mare Adriaticum vel etiam Mediterraneum antea nunquam viderat, superioribus annis acciderit; antea ex Justiniano historico, retulimus. Et licet magnis sumptibus, & exquisita ingeniosaque industria & arte submersum, extrahere & erigere conati sint, tamen eventus & successus speratus defuit. Ingeniosissima autem ista, & nisi insperatus casus, conatum artificis, impediisset, quo ad suam structuram, perfectissima machina, in peculiari libello exacte & diligenter descripta & delineata conspicitur, qui Venetiis anno CIↃ. CCCCC. LX. editus est, cum hoc titulo: Descrittione dell' artificiosa machina fatta, per cavar il Galeone, col ritrato di quella, & di altri suoi ordegni maravigliosamente fabricati. Extat autem adhuc Venetiis navigium, respectu eorum de quibus diximus, non tam magnum, quam ornatissimum, & celeberrimum, quod ita eleganter, sicut alibi me legere non memini, describitur ab eodem Justiniano: Structura ejus sublimis, columnellisque frequentioribus culta, auroque è prora ad puppim, præfulgida; hospitesque insignes aliique eminentioris fortunæ viri, qui ad Urbem veniunt, ea navigii machina; à principe, & patribus officii gratia, excipiuntur: Ducaleque solium in frontispicio, superiori tabulato, collocatum est; ubi princeps inter legatos, consiliariosque medius sublimis residet, & circum per subsellia summus ille patrum ordo, majestatis & silentii plenus: In inferiori autem contabulato remiges navigium contis agunt, & remulco interdum (dum aquæ in contrarium fluunt) tanta moles trahitur, publicum erigitur vexillum, & juxta illud principis atratum scutum; summitasque Bucentauri holosericum purpureumve habet opertorium, funibus alligatum, ne ventus

Cap. 26. prior. Cer.

Hist. Venet. lib. 14.

rapiat:

rapiat: Ad proram positum est Iustitiæ simulachrum, auro fulgens, cujus dextra nudum ensem, læva autem æquilibrium tenet: rostrumque insigne prominet, ut navigii forma conspectior sit. Dictaque Bucentaurus a Bu, quod magnum aliquid significat, & à Centauro, antiquo navium insigni. Alii Ducentaurum appellatum, quasi ducentorum hominum navigium capax, sive à Duce, quo ille publicè vehitur. Talis autem machina instituta sub Sebastiano Ziano principe traditur, in adventu Imperatoris Friderici Barbarossæ, Anno Domini cIↃ. C. LXXVII. dû ille pro componenda pace, cum Pontifice & Senatu, Venetias accessisset. Nonnulli recentiorem hujus navigii structuram esse affirmant, variæque sunt opiniones. Ancíliaque hinc seu scuta facta ajunt, quibus post principium tota aurea ornatur. Hujus Bucentauri vel Ducentauri etiam mentionem facit. M. Franciscus Sansovinus in sua Venetia. Porro non solum Osorius, altissimæ & munitissimæ navis Diensium mentionem facit, quam Lusitani vix totâ suâ classe expugnare potuerunt, sicut antea recensuimus: Sed etiam idem auctor meminit alterius navis firmissimæ Sultani Zeinali, in qua se contra Lusitanam classem defenderit. In illa autem pugna navali peculiare est; quod quoties Lusitani in eam scandere properarent, toties flamma subito vectorum opera usitata, eos vehementer exterruit, & à navi longe discedere compulit: Ut autem postea compertum fuit, flamma illa, artificio quodam facta non exurit, & facile quandocunque ei qui illam excitavit libet, extinguitur. Cæterum quod maris aqua, si non copiosè admodum in ignem effunditur, potius incendia foveat, quam extinguat, antea quoque rationibus, & experientia teste, probavimus; quibus addo Plutarchi authoritatem; Multum nimirum pinguedinis adesse marinæ aquæ: adeo, ut etiam una exardescat, ideoque prohiberi, ne in flammam ea injiciatur: præterea eundem allego dicentem: pingue est mare, idque in causa esse puto, quod aqua ejus non bene eluit. Pinguem vero aquam marinam, ipse Aristoteles docuit. Nam ipso teste, & salibus inest pingue quippiam; & lucernæ melius ardent sale injecto: & iniecta in flammam aqua marina, una exardescit; neque ulla alia est aqua, quæ perinde incendatur, utque mea fert sententia, idcirco etiam est calidissima. Ideoque ibi ita concludit, Qui è mari emergunt, ii si in sole stent, tenuissimum & levissimum humoris quod est, à calore dissipatur: quod autem salsum est, & asperum, id relictum inhæret corporibus, salsugo quædam concreta, donec potabili ac dulci eluatur aqua. Cæterum unde maris salsugo elicitur, late Bodinus disputat, & Aristotelis opinionem, anile esse figmentum dicit, eam videlicet à terræ commistione, & solis ardore tenuissima quæque exhauriente fieri: Tandem autem concludit, salsuginem maris ab eadem efficiente causa,

Lib.10.

Cap.26. prior. Cent. Osor. lib.7.

1. Quæstio. natural.

Symposiacon. qu.9.

In theatro naturæ lib.2.

qua Alcali, sive Salsula, qua cicer, qua salvia, salsa sunt, qua saccarum dulce, fel amarum: atque in eo summa creatoris sapientia elucet, qui omnibus animantibus ac stirpibus sal indidit, ut eadem à putredine tuerentur, &c. Ex his sequitur, licet Venetiarum Urbs, in mediis maris paludibus, sita sit, tamen sæpenumero valde perniciosa incendia pertulisse, quum aqua marina, perinde ac in navibus, vim nullam vel exiguam extinguendi ob salsuginem & pinguedinem habeat, sicut antea incendii ex Sabellico mentionem feci, quod sub Mocenico Duce evenit. De eodem ita scribit Justinianus. Atque hoc tempore, Divi Marci ædes, pene absumpta est incendio repentino, ægreque Ducarium, quod illi incubat, servatum, principisque Mocenici liberale hoc factum memoratur. Erat Senatusconsulto cautum ne quis pro veteri Ducario instaurando, ad Patres referre auderet, mulctaque ducatorum mille ei irrogabatur, qui legi non pareret, quæ statim Triumviris advocatoribus exacta, fisco applicabatur. Tum princeps publicæ majestatis potius, quam privati commodi rationem habens, id aurum pro mulcta in senatum, secum secreto attulit, ac patres rogavit, vellent ne juberentque ipsam humilem, informemque Ducarii sedem, sedis faciem, sumptuosiore ornatu, in decus publicum instaurari. Id ubi triumviri, advocatoresque promulgatum audisere, quia contra Senatusconsultum princeps egisse videbatur, ab eo statim publici decreti transgressore, mulctam petierunt; Ea autem continuo soluta à suscepta eousque actione non destitit, donec lege abrogata, senatus juxta principis voluntatem, Ducarium instaurandum censuit. Atque ita veteri opere disjecto, sumptuosius aliud cœptum est erigi. Alia quoque incendia Venetiis plura accidere ingentia, ut in Rivalto, de quo etiam ibidem Justinianus, Item 18. Cal. Octobr. Anno cIↄ. CCCCC. LXIX in armamentario, quibus extinguendis aqua marina, neutiquam profuit, &c. Hæc de recentioribus stupendæ magnitudinis & structuræ navibus Ægypti, & aliorum Regum, ad luxum potius & ostentandas opes, paratis, scripsere, in alium commodiorem locum.

Cap. 16. Centur. I.

Histor. Venet. lib. 6.

CAPUT XXVIII.

De tormenti bellici, quod Bombarda vocatur, origine, violentia & impetu.

NOtum est tormenti genus, quòd à sono horrendo Bombarda vocatur ejusque usus tam in oppugnationibus & propugnationibus munitorum locorũ, quam in prœliis, cum pernicie generis humani, nimis frequens esse

esse cœpit. Ejus autem tantum impetum esse experientia testatur, ut vix quicquam ab ejus violentia tutum consistere possit. Hujus bellici instrumenti faciem & formam ita describit Franciscus Patricius. Conflatum fusumque æs in subjectum scrobem, cui archetypus, instar columnæ subest, per canaliculum funditur, in cujus medio cavum relinquitur. Ad tertiam quartamve totius partem, clauso fundo, ore autem patulo, id cavum circa imam partem, argutum est; deinde pari ambitu, ad os usque crescit, imum illud pulvere completur, ex nitro, sulphure, salignoque carbone contuso, dein ir populneo cuneo, intus vecte stringitur, lapideaque pila, quæ ambitum lati oris implet, ad cuneum usque adigitur. Tum parvo foramini, quod ad imam partem exterebratum est, ignis candenti ferro admovetur: clausus ille pulvis, incendium tanta vi concipit, ut exacto per vim cuneo, pilam emittat tanto conatu, tanto tonitru', tanto concussu, ac turbine, ut vix majora credas fulgura, quæ attritis nubibus è cœlo decidunt, quibus integras turres deturbari, & montium vertices concuti ac collidi cernimus. Nec ulla ex parte huic machinæ conferendus est antiquus aries, qui à forma proni arietis nomen accepit, quique reciproci ictus frequentia, collisis muris, rimisque fatiscentibus structuras omni ex parte laxabat. Vires etiam inferiores habebat aries, & difficilius ad muros adigebatur. Pulchra sane hæc est descriptio Patricii, post Bartholomæi Faccii, quæ non minus elegans & diligens est; Sed audiamus quoque alteram magis perspicuam, & de authore hujus machinæ. Ita enim Steph. Forcatulus scribit: Germanis tribuitur inventum machinæ expugnatricis globos igneos ejaculantis, impulsu incensi pulveris, tonitru quoddam terrestre simulantis, nisi quod non tantum terret, ut tonitru, sed etiam perimit, convellit, destruit. Adeo nihil pestilentius urbibus est obsessis, vel salutarius, dum obsidentes arcentur, & missilis ignis regeritur. Quid enim natura boni dedit hominib⁹ sine aliquo malo? Duo præcipua elementa, aqua & ignis, hoc patefaciunt, quibus vita maximè fovetur, & maximè perditur, absorptis urbibus, nedum hominibus: Quibus etiam constat exitialis ille pulvis, concinnato nitro, sulphure, aqua vitali, & quod caput est, saligno carbone, &c. Et paulo post: Verisimile est Deum, singulari quodam judicio, sivisse tam perniciosum tormentum recenter reperiri, idque à Christiano homine, ut mutuo terrore affecti mortales, nec viribus ita confidentes, facilius alerent concordiam, & bella detestarentur, incerti & mortiferi ictus timentes aleā: tantum abest, ut virorū virt⁹ hâc ætate perierit, sicut olim questus fertur, Agesilao Rege fatus, Archidam⁹, teli novū genus è Sicilia allatū demiratus, cū potius hodie nō nisi audacibus & fere desperatis sit præliandū, inter grandines flammarū. Teutonicū vulgo fatemur inventorē, eumq; nomine Bertoldū Schwartzū, vitæ mo-

De regno l.7.tit.6.

De gest. Alphons. li. 6.

De Gallor. Imperio & Philosoph. lib. 4.

Lib 2. c. 6. nasticæ, aut certe ociosæ, &c. De inventore autem hujus violentæ machinæ, alii alia scribunt. Virgilius Polydorus, & Sabellicus, testantur Bombardam novitium instrumentum esse, & à Germano homine ignobili, inventum, quem id pro mercede accepisse ait, ut nomen ejus perpetuo occultaretur, idque in hunc usque diem ignorari. Polydori verba sunt hæc: Fertur homo ad exitium humanum natus, servasse aliquando domi in mortario pulverem sulphureum, cujusdam medicinæ faciendæ causa, illudque texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice prope excuteret, scintilla intro occiderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit, & illum ejus rei casu doctum, postea facta ferrea fistula, & pulvere cõfecto machinam reperisse, &c. Nonnulli, sicut verosimilius est, arbitrantur, Chymicum illum inventorem fuisse, illumque ex illa arte, medicamentum parare voluisse, & adhibuisse sulphur sublimatum, vel flores sulphuris. Inde facilius ex natura elementorum, quum ea vacuum pati non possit, pulverem illum tormentarium & deinde machinam ipsam reperire potuisse. De inventore autem pulveris pyrii & Bombardarum extat tale epigramma Johannis Vincieri Medici eximii:

Æneæ. lib. 9. c. 9.

Dum parat humano generi Chymista medelam,
Sulphura Mulciberis vi sale mista coquens:
Mulciber ostendit mortalibus acre venenum,
Quo nullum leto corpora plura dedit.
Quæ latuere alios, Munsterus nomina ponit,
Bertholdumque vocat, nomineque Nigrum.

Quomodocunque autem sese res habeat, etsi de inventore hujus perniciosæ machinæ, non admodum solicitus sum (satius enim fuisset eam nunquam repertam esse) tamen in historiis, de Indis Orientalibus legimus, hoc tormenti genus, cum pulvere nitroso, sicut & ars typographica, Chinensibus multis seculis antequam nostratibus, cognitum fuisse, magnamque copiam machinarum harum ibi reperiri: Quod quidem potius libenter credere, quam cum molestia experiri, malo. Utrum autem illa machina fulminans, vel non dissimilis, etiam apud Romanos in usu fuerit, habeo causas non inanes, vel exiguas dubitandi. Concesso enim, quod Caligula machinam diversam habuerit, qua tonitrubus obstrepuerit, ac contra fulgura fulguraret, ac quoties fulmen decidisset, lapidem ejaculabatur, semper
Lib. 59. Homericum illud addens. TOLLITO ME, VEL EGO TE: Sicut Dio scriptum
Lib. 6. reliquit: De simili machina etiam Virgilius scribit:
Æneid.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis, & sonitus imitatur Olympi, &c.
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen.

Ære, &

Ære, & cornipedum cursu simulabat equorum.

Ex Servio quoque commentatore, super hunc locum cognoscatur, aliud genus machinæ id fuisse, dum scribit: Salmoneus Æoli filius fuit non regis ventorum, sed cujusdam apud Elidem, ubi regnavit, qui fabricato ponte æneo, super eum agitabat currus, ad imitanda tonitrua, & in quem fuisset jaculatus facem, eum jubebat occidi: ideoque ictum fulmine à Jove, & gravia pendere apud inferos supplicia, fingunt. Concedo, inquam, illa omnia, sed cupio erudiri, quales machinæ illæ Romanorum, vel tormenti gen⁹ bellici fuit, quod Suidas πετροβόλον nominat. Ac illis instrumentis terribilior erat stridor, & eorum qui feriebantur strepitus. De iis ita scribit F. Josephus, quibus usi illi sunt in oppugnatione Jotopatæ, Urbis Galilææ ubi dicit: Missaque machinis saxa, & murorum minas (forte pinnas) auferebant, & frangebant angulos turrium, virorum autem nulli tam fortiter constipati erant, ut non usque ad extremam aciem saxi magnitudine ac violentia sternerentur. Sciet autem aliquis, hujus machinæ vis quantum valeat, ex his quæ illa nocte contigerunt. In muro cuidam ex circumstantibus Josepho, saxo percusso, caput avulsum est, ejusque ad tertium stadium, veluti funda excussa calvaria. Interdiu quoque prægnantis fœminæ, trãsjecto utero, ad dimidium stadium infans abactus est: tanta tormento vis fuit. Et deinceps idem auctor ita scribit de oppugnatione urbis Hierosolymitanæ: Singula saxa talenti pondus æquabant, & ultra stadii modum torquebantur. Ictus autem non solum primis, quos offendisset, sed aliquando posterioribus quoque intolerabilis erat. Quæsivi de his machinis in libris Poliorceticωv, sive de machinis tormentis & telis, doctissimi Lipsii sed utrum similis machina, ex qua directa linea, & non ab alto, semicirculari motu & impetu tantæ molis saxa, & tam longinque jaculari possint, ibi inveniatur, haud scio. Quare mihi in mentem venit, machinas forte tales illas fuisse, quas nostra lingua, Steinbüchsen/vocamus. Quarum usus frequens adhuc est & in armamentariis passim conspiciuntur. Qualis præterea fuit illa machina Regis Persarum Chosrois, quæ a Joan. Tzetze describitur, & ita è Græco à Paulo Lacisio Latine versa est:

De bello Iudaico. lib. 3. c.

Lib. 6. c. 7.

Chosroes Rex erat Persarum in temporibus Heraclei,
In Palatiis suis circa Persida,
In laquearibus cœlum habens fabricatum,
Ex quo tonitrua & fulmina, machinatiq; imbres,
Convivio exceptis legatis erumpebant, ad stuporem:
Septem autem tempora bellans Heraclius cum Persis
Fodiens Persidem universam, ignaq; vastans & incendens,
Etiam igniferum cœlum excussit illud,

Li.31.c.10.

Cum Chosroe universis, quæ dixi, Palatiis.

Cæterum nitrum etiam Plinii temporibus notum fuisse, constat ex ipsius scriptis: ubi dicit, quercu crementa nunquam multum factitatum est, & jam pridem in totum omissum. Ex quo colligit Leonhardus Rauwolfius, pulverem istum tormentarium etiam olim in usu fuisse, ubi recenset, quod aliquot molendina, ubi pulvis ille conficitur, sed alia ratione, quam apud nos, in Euphrate viderit. Allegavimus etiam antea ex Ariosto historiam, quomodo hanc machinam detestetur. Illa autem historia de Cimosco Rege Frisiæ, & Biremo Zelandiæ Regulo, filiaque Comitis Holandiæ Olympia, & quod Zimoscus ille ictu sclopi patrem Olympiæ, cum duobus filiis suis transverberarit, atque illo sclopeto contra Comitem Flandriæ Rolandum in duello usus fuerit, sed errarit, ideoque à Rolando gladio interfectus, illaq; bombarda in abyssum maris demersa, ne in pernicẽ aliorum bonorum amplius usui esse posset; hanc, inquam, historiam, describit late Cornelius Kempius, ad quem lectorem plura cognoscendi avidum remitto. Addit enim ibi, se ideo ea recensere, ut demonstret, artem illam bombardarum, non Moguntiæ primo supra centum annos, ut quidam asserunt, sed à prædicto Rege Frisonum à priscis temporibus adinventam, & adducit testimonium Mûnsteri, dicentis, bombardas anno Christi CIↃ. CCC. LIV. apud mare Danicum in usu fuisse, primumque inventorum fuisse Chimoscum, &c. De nostratibus autem tormentis bellicis vel bombardis est elegans ænigma Jacobi Torelli Fanensis: cujus tamen nonnulli Collenucium auctorem faciunt. Sed sive hujus, sive illius sit, illud adscribere operæ pretium duxi:

In suo itinere Babyl. Cap.67. cent.1.

De origine & statu Frisiæ. l.2. c.20.

Vulcanus genuit: peperit natura: Minerva
Edocuit: nutrix ars fuit atque dies:
Vis mea de nihilo: tria dant mihi corpora pastum:
Sunt gnati, strages, ira, ruina, fragor.
Dic hospes quid sim? num terræ aut bellua ponti?
Aut neutrum? aut quo sim facta, vel orta loco?

Alterum epigramma vel ænigma de hoc monstro ad internecionem hominum, & destructionem ædificiorum invento, est Julii Cæsaris Scaligeri:

Tota gula est, tota est porrecto pectore rostrum.
Multipedes pedibus monstra duobus agunt.
Ferrea vox, qualem sibi quondam optavit Homerus;
Si tamen audisset, nollet habere sibi:
Vt ricino, nullus postrema est exitus alvi:
Sed saturo, quod non suscipit, ore vomit.

Lon-

Longo ſane tempore bombardarum uſus tantum in oppugnandis & defendendis urbibus & munitionibus, frequens fuit. Barbadicus vero Venetæ claſſi præfectus ſingulos lembos ac triremes, binis his machinis armans, Genuenſes inſultantes, novo commento vehementer terruit, primusque ſpecimen edidit, volante igne belligerandi. Bartholomæum præterea Coleonem, qui viginti amplius annis Venetorum copiis cum Imperio præfuit, primus omnium in bello, quod adverſus Mediceæ familiæ principatum à Florentinis exulibus in Gallia togata excitum eſt, inſtituiſſe dicitur, Jovius ſcribit, ut tormenta adverſus hoſtium aciem emitterentur quum antea in expugnandis tantum, defendendiſque urbibus uſui eſſe ſolerent Spingardas, inquit, ita vocabant, minora tormenta tricubitalis longitudinis, quæ glandem pruni majoris magnitudine violenter effunderent. Hæc parvis curribus inſerta, poſt acies à ſvehi, & ſigno tuba dato, quo ſua agmina relicto intervallo, hinc atque illinc panderentur, in oppoſitos hoſtes, dirigi jubebat. Quo invento, ad Ricardinam Bononienſis agri hoſtilem aciem ita perterruit, ut quum Spingardæ pila, Herculi Ferrariæ principi calcaneum deterſiſſet, maligno & barbaro more Coleo feciſſe diceretur, qui viros fortes, gladio atque haſta pro virtute & gloria dimicantes inuſitata atque horribili pilarum procellâ ſternendos curaret. Ea enim humanitate milites, duceſque extra cruorem per id tempus in Italia depugnabant, ut eo prœlio, funalibus accenſis, quum nox ingrueret, amplius quatuor millia cataphractorum equitum admirabili ridendaque hodie ſpectacula contentione concurrerint. Recte ſcribit bella illa ſuperiora, ſi cum noſtris hoc tempore conferantur, propemodum ludicra videri poſſe. Nam non ſolum arma tam defenſiva, quam offenſiva, mutata, & ad accelerandam mortem, atque interficiendos homines, pernicioſâ arte inventa ſunt, verum etiam tormenta illa bellica tam majora, quam minora, frequentiore in uſu, quam antea, eſſe cœpere. Inprimis autem recens inventum eſt, ex illis majoribus baſiliſcis & colubrinis, candentes globos in aggeres & munitiones firmiores jacere, qui non ſolum ignitâ vi acrius penetrant, ſed repertâ materiâ incendia excitant. Eorum uſus admodum utilis fuit Stephano Regi Polonorum fortiſſimo, quum ſuperioribus annis cum Moſco bellum feliciter gereret. Ita enim de illis igneis telis ſcribit Reinoldus Heidenſteinius, Beckeſius primo tormentis quatere arcem (ea fuit Sapolotta) inſtituit, quod ubi minus ſuccederet, propterea quia cum ex materiâ conſtarent, potius perforarentur aliquibus in locis muri, quam ſternerentur, candentes globos jacere cœpit. Genus id incendiorum in ſuperiorum temporum diſſenſionibus civilibus Ungariæ à Rege ipſo inſtitutum: cum ea, quæ ab aliis ex diverſis incendiorum nutri-

In elogiis Il-luſtr. viror. lib. 3.

De bello Moſcovit. lib.

nutrimentis excogitata essent, magis ad speciem & terrorem compar[illegible], quam magnam ad inflamandum vim habere videret. Globi igni excocti, dum plane cum imbiberint, ita in tormenta mittuntur, ut inter eos & pulverem tormentarium justum spacium arenâ aut cinere primum, inde recenti ac humidâ herbâ compleatur, ne pluris ignem ex globis rapere, ab iisque inflammari possit. Itaque ii adversus muros, eji iuntur, quæ res quod globi lignis impacti diutius lateant, eandemque ob causam non tam facile, atque flamma opprimi possint, magnum ad incendia ex[illegible] usum habent, eaque ratione Pharum Gedanensium Rex excusserat, &c. Periculosum sane inventum præsertim iis, qui huic rei tractandæ præfecti sunt. Illos enim cautissimos esse oportet, ut dum aliis nocere volunt ne in ipsosmet damnum recidat. Postea vero quum duce Mieletio regii milites in eodem bello istorum globorum ardentium subsidio Soc[illegible]olum munitam arcem expugnassent, & præsidiarios fere omnes militari impetu & furore trucidassent, atque militum focariæ pinguedinem ex obæsioribus Moscis, ad varios usus sanandi excidissent, Moscus epistola quadam sua ad Regem scripta inter alia, cum hoc, tum quod candentibus globis in op-pugnando usus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atque acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobravit: sicut ibidem Heidensteinius commemorat. Tanta vis est nitrosi istius pulveris, ut natura non ferente vacuum, pugnantibus inter se calido & frigido, omnia convellat & disrumpat: sicut idem Heidensteinius commentum artificiosum a Johannne Ostromecio præfecto tormentorum excogitatum, his verbis recenset: In arce ferrea duodecim tubos sclopetarios, quo citius rumperentur, ex industria tenuatos, ordine disposuerat, eosdemque subtilissimo pulvere, ac arcam ipsam impleverat, in medio eam sclopeti partem, quæ rota atque incumbente silice ignem ad pulverem incendendum elicit, tensam paratamque constituerat. Arca in ea ligneam cistam imposita, fibulam quæ attracta, rotam luxare, ignemque excitare solet duabus chordis, una ad inferiorem igneæ cistæ fundum, altera ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligarat; eâ ratione, ut sive ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessario utraque re pulvis inflammaretur, tubisque atque arca ferrea fracta, adstantes percellerentur. Hac subdola machinâ, sub alio prætextu ingenioso ad Suiscium præfectum Plescoviæ missâ, parum abfuit, quin interficeretur. Nam dum illam cistam ligneam Mosci aperire conarentur, fibula convulsa, pulvereque inflammato arca ferrea, ac tubis disjectis, non modo adstantes omnes dissipavit, verum tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum convulsa est: præ cæteris

De bello Moscovit. lib. 5.

autem

autem maxime insignes Chorostinus Palatinus & Cosecius periere. Quod Susicium movit, ut contumeliosis literis Samoscium ad singulare certamen provocaret, qui tamen comparente Samoscio, indesignato loco, non cōparuit. Similis machina cum tubis & pulvere tormentario à nonnullis Italis, inventore Lanfranco Fontano, nobili Mutinensi, vindictæ cupiditate excæcatis, quum essem in Italia, ad interimendos adversarios excogitata est, quæ in formam scatulæ, in qua saccharum & dulciaria condiuntur, inimicis suis missa, unum ex eis aperta, cum uxore & liberis interemit. Reliquarum irritus exitus deprehenso dolo fuit. Vidi autem formam ejus ex tenui ligno, miro dolo & calliditate confectam. Claudam hoc de bombarda caput lusu poetico duorum amicorum in eandem pluribus hisce inter se distichis, aliquando concertantium:

I. εἶκ' ἄγε Σαλμονεῦ, μιμησάμενε φλόγ' Ὀλύμπου
καὶ βροντὴν· εὗρεν μείζονα σοῦ μοναχός. Hoc est:

Cede age Salmoneu flammas mentite polares,
Et tonitru: Monachus dira magis reperit.

II. βροντῆς καὶ στεροπῆς μίμημα πόνος μοναχοῖο,
παμπληθεῖς ψυχὰς εἰς ἀΐδην κατάγω. Hoc est:

Inventum Monachi, tonitruque & fulgura cœli
Æmulor: innumeras ad Styga mitto animas.

III. *Sum Monachi lusus: dirum mortalibus ignem*
Evomo: bombo imitor tela trisulca Iovis.

IV. *Horrisonum tonitru mentitur nata cucullo,*
Quando globum longe pulverulenta jacit.

V. *Fistula feralis, comes est mihi vitaq; morsq;*
Mors hosti domini: vita meo domino.

VI. Τὴν χαλκογραφίην βομβάρδην τ' ἔσχατος αἰὼν
ἔλλαχε· τὴν ὄφελος μὲν μέγα, τὴν δ' ὄλεθρον. Hoc est:

Cum chalcographia bombardam ætate senecta
Orbis habet: quarum hæc quam mala, tam illa bona est.

CAPUT XXIX.

De gladiis & clypeis.

Differuimus antea de gladiis & clypeis, quæ duo arma partim offensiva, partim defensiva, veteribus præ cæteris curæ fuerunt. Inter alia autem mentionem fecimus gladii fortissimi illius herois Rolandi, Caroli Magni sororis filii, cui peculiare nomen Durandano, vel Durandalo, à duricie forte fuit, nec non etiam Regis Britonum, Arturi, cui Cale- *Cap. 76. cent. 1.*

burno nomen fuit, quo gladio, ajunt, eum interfecisse gigantem miræ magnitudinis, in monte Michaelis, quia rapuerat Helenam, neptem Ducis Hoeli, nec non & Rithonem alium gigantem immanem, in Aravio monte, qui ex barbis Regum, quos peremerat, fecerat sibi pelles, & mandaverat Arturo, ut barbam suam diligenter excoriaret, ut eam in honorem ejus cęteris anteponeret, scribit Godfredus Monumentensis. Etsi enim nonnunquam veteres rudi illo seculo hyperbolas, fabulis non absimiles, in decantandis laudibus heroum admiscuerunt: tamen ex hoc apparet, quod heroes illi tormentis & telis neglectis, gladiis suis quibus vera fortitudo exercetur, maxime confisi sunt. Sicut quoque Janvillæus Seneschallus Campaniæ, de Ludovico Rege Galliæ IX. & in numero Regum XLIV. quem post mortem Sanctum nominarunt, scribit, eum in conflictu illo acerrimo quem cum Saracenis in Ægypto habuit, gladio Alemanico strenuè rem gessisse. Eodem modo Olorius de Ismaele Rege Persarum scribit, eum in venatione, quam legato Regis Lusitaniæ exhibuit, adunco gladio multas bestias in duas partes uno ictu dissecuisse, & quandam secundùm longitudinem uno tantum vulnere discidisse. Erat enim, inquit, summis viribus, & singulari in armis dexteritate præditus. Tandem cædendi labore defatigatus, reliquis, ut bestiarum stragem ederent, permisit. De Attila præterea ita scribit Jornandes: Addebat ei confidentiam gladius Martis inventus, apud Scytharum Reges semper habitus, quem priscus historicus tali refert occasione detectum. Quum pastor quidam gregis unam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inveniret, solicitus vestigia cruoris insequitur: tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incautè calcaverat, effossumque protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum, & per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum. Turci sanè in hodiernum diem multa stupenda de gladio Alis, quem Sulficarem nominant, fabulantur, sicut in historiam annalibus, opera Leonclavii nostri editis, invenitur. Narrant enim, quoties is vagina ab Ali educeretur, ita se divisisse, ut geminus efficeretur, cubitis 18. longus, & Alim eo contra Gauros (ita Christianos contemptum nominant) utentem, ab utroque latere non aliter ac segetum messores prosternere solitum, ac montes etiam, sive scopulos, eo dissecuisse. Pergit autem ibi ita Leonhardus: Mos ibidem apud Turcos inolevit, ut in militaribus signis Musulmanorum hic Alis acinax, sive Sulficar, velut inauspicatus Christianis, faustus ipsis, exprimatur. Solent præterea quædam amuleta, tam pro se, quam pro suis equis, confecta per Hozzas & Talismanos, sive Sacerdotes, equorum collo appendere, quum in hostem ituri sunt,

In historia Britanniæ lib.10.c.3.

In historia vel Chronico Ludovici IX. Lib.10.

De reb. Geticis c.35.

Histor. Musulmana lib.1.

sent-

certè persuasi, se tutos iis adversus hostiles ictus esse. Schidæ oblongæ sunt, & instar rotularum, quas vocant, convolvuntur, precesque magicas & superstitiosas continent, & Alis mentione nunquam carent. Hujus generis amuletum (maili & musca dicitur) videre memini, cui hæc verba inscripta erant: Jafeta, iafeta, ille Alva seife, illa fulficar, id est, prodire de vagina debere acinacem, qui Alis acinax sive Sulficar sit. Imperatores sane Turcici, gladio suo, juramenta cum aliis asseverationibus sacris, confirmare solent, sicut Mahometes in obsidione Constantinopolitana, ad incitandos suos milites, longiori obsidione pertæsos, fecit. Non tantum enim jejunium instituit, verum etiam juravit per immortalem Deum, perque quatuor millia prophetarum, per Mahumetem, per animam patris, per liberos, per ENSEM, quo cingebatur, toto triduo civitatem militibus diripiendam daturum: Quod expugnata urbe, etiam præstitit. Omissis autem iis profanis, veniamus ad sacra. Sane Judas Macchabæus gladium Apollonii, in prœlio interfecti, relictis aliis spoliis, excepit, eoque, quamdiu vixit, in bello, pugnando contra Assyrios, hostes Judæorum, usus est. Gladius quoque in sacris literis sæpissimè pro pœna ponitur, sicut Benedictus Arias notat. Illi verò, inquit, tres exercitus Dei plerunque in expeditionem ad ulciscenda publica scelera, ducuntur; gladius, fames, & pestis, sicut scriptum est: Et relinquam ex eis viros paucos gladio, fame, & pestilentia. Atque gladium quidem hominibus armatis exercere solet Deus: Famis verò afferendæ complures acies sunt, in quibus unum genus locusta est, cujus ducem seipsum Deus appellat, sicut scriptum est: Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui, quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia, & facientia verbum ejus, &c. Sed in materia gladiorum pergamus. Seneca gladium bonum esse dicit, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. At qualis obsecro fuit ille gladius sacer, Johannæ, vel Janæ, quam vulgo puellam Tullensem vel Lotharingicam vocant, quem ut Steph Forcatulus ait, neglectum & jam rubigine obductum, laniatumque inter scuta quædam, & tela vilissima, in fano Catharinæ agri Turonici, nullaque in re amabilem, nisi quod flosculis lilii insculptis per placebat, invenit, inque Anglos vibravit, donec ejus auxilio illis multis prœliis victis, Carolum VII. in regnum amissum restitueret. Natam scribunt alii viraginem obscuro genere in Barrensi Ducatu, Jacobo Dareo patre, ac Isabella matre, quæ tamen, dum in obsidione Compendii eruptionem faceret, ab Anglis capta, & Rotomagi, tanquam venefica, (falso ut putatur) viva exusta fuit. Admirandum est, quod Micquellus scribit, pirum arborem „

Lib. 1. Macchab. c. 2.

In lib. Ioseph. sive de arcano sermone.

Ezech. 12.

Ioel. 2.

Epist. 76.

De Gallor. Imper. & Philosoph. lib. 7.

ficationes civitatum, & substructiones magnos sumptus fecisse: ad navium verò fabricationes longe maximos. Tres enim, inquit, eximia magnitudine naves ædificavit, multasque mediocres: Sed omnium admirationem, & sumptus, & apparatus una longe superavit, qua nulla hominum memoria in Oceano majorem viderat, cujus ut præteream descriptiones, à nostris hominibus proditas, & mensuram aliquot locis servatam; illud satis perspicuè magnitudinem ejus indicat, quod Franciscus, Rex Galliarum, & Henricus Octavus Rex Anglorum, æmulatione stimulati, quum uterque paulo capaciorem navem extruere, conati essent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine sua immobiles, & ad omnem usum incommodæ essent. Eodem modo, sicut paulo post ibidem Buchananus refert, illa Scotica immanis navis usui non fuit, sed Hamiltonius classis præfectus re infectâ cum ea in Britanniam minorem appulit: ibi ea tanto sumptu ac labore ædificata, sublatis armamentis in portu Bristonico computruit. Quid Venetis cum Galeono illo immenso, qualem Mare Adriaticum vel etiam Mediterraneum antea nunquam viderat, superioribus annis acciderit; antea ex Justiniano historico, retulimus. Et licet magnis sumptibus, & exquisita ingeniosaque industria & arte submersum, extrahere & erigere conati sint, tamen eventus & successus speratus defuit. Ingeniosissima autem ista, & nisi insperatus casus, conatum artificis, impedüsset; quo ad suam structuram, perfectissima machina, in peculiari libello exacte & diligenter descripta & delineata conspicitur, qui Venetiis anno cIↃ. CCCCC. LX. editus est, cum hoc titulo: Descrittione dell' artificiosa machina fatta, per cavar il Galeone, col ritrato di quella, & di altri suoi ordegni maravigliosamente fabricati. Extat autem adhuc Venetiis navigium, respectu eorum de quibus diximus, non tam magnum, quam ornatissimum, & celeberrimum, quod ita eleganter, sicut alibi me legere non memini, describitur ab eodem Justiniano: Structura ejus sublimis, columnellisque frequentioribus culta, auroque è prora ad puppim, præfulgida; hospitesque insignes aliique eminentioris fortunæ viri, qui ad Urbem veniunt, ea navigii machina; à principe, & patribus officii gratia, excipiuntur: Ducaleque solium in frontispicio, superiori tabulato, collocatum est; ubi princeps inter legatos, consiliariosque medius sublimis residet, & circum per subsellia summus ille patrum ordo, majestatis & silentii plenus: In inferiori autem contabulato remiges navigium contis agunt, & remulco interdum (dum aquæ in contrarium fluunt) tanta moles trahitur, publicum erigitur vexillum, & juxta illud principis atratum scutum, summitasque Bucentauri holosericum purpureumve habet opertorium, funibus alligatum, ne ventus rapiat:

Cap. 26. prior. Cær.

Hist. Venet. lib. 14.

rapiat: Ad proram positum est Iustitiæ simulachrum, auro fulgens, cujus dextra nudum ensem, læva autem æquilibrium tenet: rostrumque insigne promittet, ut navigii forma conspectior sit. Dictaque Bucentaurus à Bu, quod magnum aliquid significat, & à Centauro, antiquo navium insigni. Alii Ducentaurum appellatum, quasi ducentorum hominum navigium capax, sive à Duce, quo ille publicè vehitur. Talis autem machina instituta sub Sebastiano Ziano principe traditur, in adventu Imperatoris Friderici Barbarossæ, Anno Domini CIↃ. C. LXXVII. dû ille pro componenda pace, cum Pontifice & Senatu, Venetias accessisset. Nonnulli recentiorem hujus navigii structuram esse affirmant, variæque sunt opiniones. Anciliaque hinc seu scuta facta ajunt, quibus post principium tota aurea ornatur. Hujus Bucentauri vel Ducentauri etiam mentionem facit. M. Franciscus Sansovinus in sua Venetia. Porro non solum Osorius, altissimæ & munitissimæ navis Diensium mentionem facit, quam Lusitani vix totâ suâ classe expugnare potuerunt, sicut antea recensuimus: Sed etiam idem auctor meminit alterius navis firmissimæ Sultani Zeinali, in qua se contra Lusitanam classem defenderit. In illa autem pugna navali peculiare est; quod quoties Lusitani in eam scandere properarent, toties flamma subito vectorum opera usitata, eos vehementer exterruit, & à navi longe discedere compulit: Ut autem postea compertum fuit, flamma illa, artificio quodam facta non exurit, & facile quandocunque ei qui illam excitavit libet, extinguitur. Cæterum quod maris-aqua, si non copiosè admodum in ignem effunditur, potius incendia foveat, quam extinguat, antea quoque rationibus, & experientia teste, probavimus; quibus addo Plutarchi authoritatem; Multum nimirum pinguedinis adesse marinæ aquæ: adeo, ut etiam una exardescat, ideoque prohiberi, ne in flammam ea injiciatur: prætereaeundem alleg. dicentem: pingue est mare, idque in causa esse puto, quod aqua ejus non bene eluit. Pinguem vero aquam marinam, ipse Aristoteles docuit. Nam ipso teste, & salibus inest pingue quippiam; & lucernæ melius ardent sale injecto: & injecta in flammam aqua marina, una exardescit; neque ulla alia est aqua, quæ perinde incendatur, utque mea fert sententia, idcirco etiam est calidissima. Ideoque ibi ita concludit, Qui è mari emergunt, ii si in sole stent, tenuissimum & levissimum humoris quod est, à calore dissipatur: quod autem salsum est, & asperum, id relictum inhæret corporibus, salsugo quædam concreta, donec potabili ac dulci eluatur aqua. Cæterum unde maris salsugo elicitur, late Bodinus disputat, & Aristotelis opinionem, anile esse figmentum dicit, eam videlicet à terræ commistione, & solis ardore tenuissima quæque exhauriente fieri: Tandem autem concludit, salsuginem maris ab eadem efficiente causa,

Lib. 10. *Cap.* 26. *prior. Cent.* *Osor. lib.* 7.

I. *Quæstio. natural.*

Sympos. con. qu. 9.

In theatro naturæ lib. 2.

qua Alcali, sive Salsula, qua cicer, qua salvia, salsa sunt, qua saccarum dulce, fel amarum: atque in eo summa creatoris sapientia elucet, qui omnibus animantibus ac stirpibus sal indidit, ut eadem à putredine tuerentur, &c. Ex his sequitur, licet Venetiarum Urbs, in mediis maris paludibus, sita sit, tamen sæpenumero valde perniciosa incendia pertulisse, quum aqua marina, perinde ac in navibus, vim nullam vel exiguam extinguendi ob salsuginem & pinguedinem habeat, sicut antea incendii ex Sabellico mentionem feci, quod sub Mocenico Duce evenit. De eodem ita scribit Justinianus. Atque hoc tempore, Divi Marci ædes, pene absumpta est incendio repentino, ægreque Ducarium, quod illi incubat, servatum, principisque Moceni liberale hoc factum memoratur. Erat Senatusconsulto cautum ne quis pro veteri Ducario instaurando, ad Patres referre auderet, mulctaque ducatorum mille ei irrogabatur, qui legi non pareret, quæ statim Triumviris advocatoribus exacta, fisco applicabatur. Tum princeps publicæ majestatis potius, quam privati commodi rationem habens, id aurum pro mulcta in senatum, secum secreto attulit, ac patres rogavit, vellent ne juberentque ipsam humilem, informemque Ducarii sedem, sedis faciem, sumptuosiore ornatu, in decus publicum instaurari. Id ubi triumviri, advocatoresque promulgatum audiere, quia contra Senatusconsultum princeps egisse videbatur, ab eo statim publici decreti transgressore, mulctam petierunt; Ea autem continuo soluta à suscepta eousque actione non destitit, donec lege abrogata, senatus juxta principis voluntatem, Ducarium instaurandum censuit. Atque ita veteri opere disjecto, sumptuosius aliud cœptum est erigi. Alia quoque incendia Venetiis plura accidere ingentia, ut in Rivalto, de quo etiam ibidem Justinianus, Item 18. Cal. Octobr. Anno cIↃ. CCCCC. LXIX in armamentario, quibus extinguendis aqua marina, neutiquam profuit, &c. Hæc de recentioribus stupendæ magnitudinis & structuræ navibus Ægypti, & aliorum Regum, ad luxum potius & ostentandas opes, paratis, scripsere, in alium commodiorem locum.

Cap. 26. Centur. 1.

Histor. Venet. lib. 6.

Caput XXVIII.

De tormentis bellici, quod Bombarda vocatur, origine, violentia & impetu.

NOtum est tormenti genus, quòd à sono horrendo Bombarda vocatur ejusque usus tam in oppugnationibus & propugnationibus munitorum locorú, quam in prœliis, cum pernicie generis humani, nimis frequens esse

esse cœpit. Ejus autem tantum impetum esse experientia testatur, ut vix quicquam ab ejus violentia tutum consistere possit. Hujus bellici instrumenti faciem & formam ita describit Franciscus Patricius: Conflatum fusumque æs in subjectum scrobem, cui archetypus, instar columnæ subest, per canaliculum funditur, in cujus medio cavum relinquitur. Ad tertiam quartamve totius partem, clauso fundo, ore autem patulo, id cavum circa imam partem, argutum est; deinde pari ambitu, ad os usque crescit, imum illud pulvere completur, ex nitro, sulphure, salignoque carbone contuso, deinde populneo cuneo, intus vecte stringitur, lapideaque pila, quæ ambitum lati oris implet, ad cuneum usque adigitur. Tum parvo foramini, quod ad imam partem exterebratum est, ignis candenti ferro admovetur: clausus ille pulvis, incendium tanta vi concipit, ut exacto per vim cuneo, pilam emittat tanto conatu, tanto tonitru, tanto concussu, ac turbine, ut vix majora credas fulgura, quæ attritis nubibus è cœlo decidunt, quibus integras turres deturbari, & montium vertices concuti ac collidi cernimus. Nec ulla ex parte huic machinæ conferendus est antiquus aries, qui à forma proni arietis nomen accepit, quique reciproci ictus frequentia, collisis muris, rimisque fatiscentibus structuras omni ex parte laxabat. Vires etiam inferiores habebat aries, & difficilius ad muros adigebatur. Pulchra sane hæc est descriptio Patricii, post Bartholomæi Faccii, quæ non minus elegans & diligens est; Sed audiamus quoque alteram magis perspicuam, & de authore hujus machinæ. Ita enim Steph. Forcatulus scribit: Germanis tribuitur inventum machinæ expugnatricis globos igneos ejaculantis, impulsu incensi pulveris, tonitru quoddam terrestre simulantis, nisi quod non tantum terret, ut tonitru, sed etiam perimit, convellit, destruit. Adeo nihil pestilentius urbibus est obsessis, vel salutarius, dum obsidentes arceantur, & missilis ignis regeritur. Quid enim natura boni dedit hominib⁹ sine aliquo malo? Duo præcipua elementa, aqua & ignis, hoc patefaciunt, quibus vita maxime fovetur, & maxime perditur, absorptis urbibus, nedum hominibus. Quibus etiam constat exitialis ille pulvis, concinnato nitro, sulphure, aqua vitali, & quod caput est, saligno carbone, &c. Et paulo post: Verisimile est Deum, singulari quodam judicio, sivisse tam perniciosum tormentum recenter reperiri, idque à Christiano homine, ut mutuo terrore affecti mortales, nec viribus ita confidentes, facilius alerent concordiam, & bella detestarentur, incerti & mortiferi ictus timentes aleã: tantum abest, ut virorũ virt⁹ hâc ætate perierit, sicut olim questus fertur, Agesilao Rege satus, Archidam⁹, teli novũ genus è Sicilia allatũ demiratus, cũ potius hodie nõ nisi audacibus & fere desperatis sit præliandũ, inter grandines flammarũ. Teutonicũ vulgo fatemur inventorẽ, cumq; nomine Bertoldũ Schwartzũ, vitæ mo-

De regno lib. 7. tit. 6.

De gest. Alphons. li. 6.

De Gallor. Imperio & Philosoph. lib. 4.

 nasti-

Lib 2.c.6. nasticæ, aut certe ociosæ, &c. De inventore autem hujus violentæ machinæ, alii alia scribunt. Virgilius Polydorus, & Sabellicus, testantur Bombardam novitium instrumentum esse, & à Germano homine ignobili, invẽtum, quem id pro mercede accepisse ait, ut nomen ejus perpetuo occultaretur, idque in hunc usque diem ignorari. Polydori verba sunt hæc: Fertur homo ad exitium humanum natus, servasse aliquando domi in mortario pulverem sulphureum, cujusdam medicinæ faciendæ causa, illudque texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice prope excuteret, scintilla intro occiderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit, & illum ejus rei casu doctum, postea facta ferrea fistula, & pulvere cõfecto machinam reperisse, &c. Nonnulli, sicut verosimilius est, arbitrantur, Chymicum illum inventorem fuisse, illumque ex illa arte, medicamentum parare voluisse, & adhibuisse sulphur sublimatum, vel flores sulphuris. Inde facilius ex natura elementorum, quum ea vacuum pati non possit, pulverem illum tormentarium & deinde machinam ipsam reperire potuisse. De inventore autem pulveris pyrii & Bombardarum extat tale epigramma Johannis Vincieri Medici eximii:

Æneа. lib. 9.c.9.

Dum parat humano generi Chymista medelam,
Sulphura Mulciberis vi sale mista coquens:
Mulciber ostendit mortalibus acre venenum,
Quo nullum leto corpora plura dedit.
Quæ latuere alios, Munsterus nomina ponit.
Bertholdumque vocat, nomine reque Nigrum.

Quomodocunque autem sese res habeat, etsi de inventore hujus perniciosæ machinæ, non admodum solicitus sum (satius enim fuisset eam nunquam repertam esse) tamen in historiis, de Indis Orientalibus legimus, hoc tormenti genus, cum pulvere nitroso, sicut & ars typographica, Chinensibus multis seculis antequam nostratibus, cognitum fuisse, magnamque copiam machinarum harum ibi reperiri: Quod quidem potius libenter credere, quam cum molestia experiri, malo. Utrum autem illa machina fulminans, vel non dissimilis, etiam apud Romanos in usu fuerit, habeo causas non inanes, vel exiguas dubitandi. Concesso enim, quod Caligula machinam diversam habuerit, qua tonitrubus obstrepuerit, ac contra fulgura fulguraret, ac quoties fulmen decidisset, lapidem ejaculabatur, semper
Lib. 59. Homericum illud addens. TOLLITO ME, VEL EGO TE: Sicut Dio scriptum
Lib. 6. reliquit: De simili machina etiam Virgilius scribit:
Æneid.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis, & sonitus imitatur Olympi, &c.
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen.

Ære, &

Ære, & cornipedum cursu simulabat equorum.

Ex Servio quoque commentatore, super hunc locum cognoscatur, aliud genus machinæ id fuisse, dum scribit: Salmoneus Æoli filius fuit non regis ventorum, sed cujusdam apud Elidem, ubi regnavit, qui fabricato ponte æneo super eum agitabat currus, ad imitanda tonitrua, & in quem fuisset jaculatus ta[illegible]em, eum jubebat occidi: ideoque ictum fulmine à Jove, & gravia pendere apud inferos supplicia, fingunt. Concedo, inquam, illa omnia, sed cupio erudiri, quales machinæ illæ Romanorum, vel tormenti gen⁹ bellici fuit, quod Suidas πετρεβολον nominat. Ac illis instrumentis terribilior erat stridor, & eorum qui feriebantur strepitus. De iis ita scribit Fl. Josephus, quibus usi illi sunt in oppugnatione Jotopatæ, Urbis Galilcæ, ubi dicit: Missaque machinis saxa, & murorum minas (forte pinnas) auferebant, & frangebant angulos turrium, virorum autem nulli tam fortiter constipati erant, ut non usque ad extremam aciem saxi magnitudine ac violentia sternerentur. Sciet autem aliquis, hujus machinæ vis quantum valeat, ex his quæ illa nocte contigerunt. In muro cuidam ex circumstantibus Josepho, saxo percusso, caput avulsum est, ejusque ad tertium stadium, veluti funda excussa calvaria. Interdiu quoque prægnantis fœminæ, trajecto utero, ad dimidium stadium infans abactus est: tanta tormento vis fuit. Et deinceps idem auctor ita scribit de oppugnatione urbis Hierosolymitanæ: Singula saxa talenti pondus æquabant, & ultra stadii modum torquebantur. Ictus autem non solum primis, quos offendisset, sed aliquando posterioribus quoque intolerabilis erat. Quæsivi de his machinis in libris Poliorceticωn, sive de machinis, tormentis & telis, doctissimi Lipsii, sed utrum similis machina, ex qua directa linea, & non ab alto, semicirculari motu & impetu tantæ molis saxa, & tam longinque jaculari possint, ibi inveniatur, haud scio. Quare mihi in mentem venit, machinas forte tales illas fuisse, quas nostra lingua, Steinbüchsen/ vocamus. Quarum usus frequens adhuc est, & in armamentariis passim conspiciuntur. Qualis præterea fuit illa machina Regis Persarum Chofrois, quæ a Joan. Tzetze describitur, & ita è Græco à Paulo Lacisio Latine versa est:

De bello Iudaico. lib. 3. c.

Lib. 6. c. 7.

Chosroes Rex erat Persarum in temporibus Heraclei,
In Palatiis suis circa Persida.
In laquearibus cœlum habens fabricatum,
Ex quo tonitrua & fulmina, machinatiq; imbres,
Convivio exceptis legatis erumpebant, ad stuporem:
Septem autem tempora bellans Heracleus cum Persis
Fodiens Persidem universam, ignaq; vastans & incendens,
Etiam igniferum cœlum excussit illud,

P 3 Cum

Li.31.c.10.

Cum Chosroe universis, quæ dixi, Palatiis.

Cæterum nitrum etiam Plinii temporibus notum fuisse, constat ex ipsius scriptis: ubi dicit, quercu crementa nunquam multum factitatum est, & jam pridem in totum omissum. Ex quo colligit Leonhardus Rauwolfius, pulverem istum tormentarium etiam olim in usu fuisse, ubi recenset, quod aliquot molendina, ubi pulvis ille conficitur, sed alia ratione, quam apud nos, in Euphrate viderit. Allegavimus etiam antea ex Ariosto historiam, quomodo hanc machinam detestetur. Illa autem historia de Cimosco Rege Frisiæ, & Biremo Zelandiæ Regulo, filiaque Comitis Holandiæ Olympia, & quod Zimoscus ille ictu sclopi patrem Olympiæ, cum duobus filiis suis transverberarit, atque illo sclopeto contra Comitem Flandriæ Rolandum in duello usus fuerit, sed errarit, ideoque à Rolando gladio interfectus, illaq; bombarda in abyssum maris demersa, ne in pernicẽ aliorum bonorum amplius usui esse posset; hanc, inquam, historiam, describit late Cornelius Kempius, ad quem lectorem plura cognoscendi avidum remitto. Addit enim ibi, se ideo ea recensere, ut demonstret, artem illam bombardarum, non Moguntiæ primo supra centum annos, ut quidam asserunt, sed à prædicto Rege Frisonum à priscis temporibus adinventam, & adducit testimonium Münsteri, dicentis, bombardas anno Christi cIↄ.ccc.LIV. apud mare Danicum in usu fuisse, primumque inventorum fuisse Chimoscum, &c. De nostratibus autem tormentis bellicis vel bombardis est elegans ænigma Jacobi Torelli Fanensis: cujus tamen nonnulli Collenucium auctorem faciunt. Sed sive hujus, sive illius sit, illud adscribere operæ pretium duxi:

In suo itinere Babyl. Cap.67. cent.1.

De origine & statu Frisiæ. l.2. c.20.

Vulcanus genuit: peperit natura: Minerva
Edocuit: nutrix ars fuit atque dies:
Vis mea de nihilo: tria dant mihi corpora pastum
Sunt gnati, strages, ira, ruina, fragor.
Dic hospes quid sim? num terra aut bellua ponti?
Aut neutrum? aut quo sim facta, vel orta loco?

Alterum epigramma vel ænigma de hoc monstro ad internecionem hominum, & destructionem ædificiorum invento, est Julii Cæsaris Scaligeri:

Tota gula est, tota est porrecto pectore rostrum.
Multipedes pedibus monstra duobus agunt:
Ferrea vox, qualem sibi quondam optavit Homerus,
Si tamen audisset, nollet habere sibi:
Ut ricino, nullus postrema est exitus alvi:
Sed saturo, quod non suscipit, ore vomit.

Lon-

Longo ſane tempore bombardarum uſus tantum in oppugnandis & defendendis urbibus & munitionibus, frequens fuit. Barbadicus vero Venetæ claſſi præfectus ſingulos lembos ac triremes, binis his machinis armans, Genuenſes inſultantes, novo commento vehementer terruit, primusque ſpecimen edidit, volante igne belligerandi. Bartholomæum præterea Colleonem, qui viginti amplius annis Venetorum copiis cum Imperio præfuit, primus omnium in bello, quod adverſus Mediceæ familiæ principatum à Florentinis exulibus in Gallia togata excitum eſt, inſtituiſſe dicitur, Jovius ſcribit, ut tormenta adverſus hoſtium aciem emitterentur quum antea in expugnandis tantum, defendendiſque urbibus uſui eſſe ſolerent Spingardas, inquit, ita vocabant, minora tormenta tricubitalis longitudinis, quæ glandem pruni majoris magnitudine violenter effunderent. Hæc parvis curribus inſerta, poſt acies a ſvehi, & ſigno tuba dato, quo ſua agmina relicto intervallo, hinc atque illinc panderentur, in oppoſitos hoſtes, dirigi jubebat. Quo invento, ad Ricardinam Bononienſis agri hoſtilem aciem ita perterruit, ut quum Spingardæ pila, Herculi Ferrariæ principi calcaneum deterſiſſet, maligno & barbaro more Coleo feciſſe diceretur, qui viros fortes, gladio atque haſta pro virtute & gloria dimicantes inuſitata atque horribili pilarum procellâ ſternendos curaret. Ea enim humanitate milites, duceſque extra cruorem per id tempus in Italia depugnabant, ut eo prœlio, funalibus accenſis, quum nox ingrueret, amplius quatuor millia cataphractorum equitum admirabili ridendaque hodie ſpectacula contentione concurrerint. Recte ſcribit bella illa ſuperiora, ſi cum noſtris hoc tempòre conferantur, propemodum ludicra videri poſſe. Nam non ſolum arma tam defenſiva, quam offenſiva, mutata, & ad accelerandam mortem, atque interficiendos homines, pernicioſâ arte inventa ſunt, verum etiam tormenta illa bellica tam majora, quam minora, frequentiore in uſu, quam antea, eſſe cœpere. Inprimis autem recens inventum eſt, ex illis majoribus baſiliſcis & colubrinis, candentes globos in aggeres & munitiones firmiores jacere, qui non ſolum ignitâ vi acrius penetrant, ſed repertâ materiâ incendia excitant. Eorum uſus admodum utilis fuit Stephano Regi Polonorum fortiſſimo, quum ſuperioribus annis cum Moſco bellum feliciter gereret. Ita enim de illis igneis telis ſcribit Reinoldus Heidenſteinius, Beckeſius primo tormentis quatere arcem (ea fuit Sapolotta) inſtituit, quod ubi minus ſuccederet, propterea quia cum ex materiâ conſtarent, potius perforarentur aliquibus in locis muri, quam ſternerentur, candentes globos jacere cœpit. Genus id incendiorum in ſuperiorum temporum diſſenſionibus civilibus Ungariæ a Rege ipſo inſtitutum: cum ea, quæ ab aliis ex diverſis incendiorum nutri-

In elogiis Il- luſtr. viror. lib. 5.

De bello Moſcovit. lib.

nutrimentis excogitata essent, magis ad speciem & terrorem comparata, quam magnam ad inflamandum vim habere videret. Globi igni excocti, dum plane cum imbiberint, ita in tormenta mittuntur, ut inter eos & pulverem tormentarium justum spacium arenâ aut cinere primum, inde recenti ac humidâ herbâ compleatur, ne pluris ignem ex globis rapere, ab iisque inflammari possit. Itaque ii adversus muros, ejiciuntur. quæ res quod globi lignis impacti diutius lateant, eandemque ob causam non tam facile, atque flamma opprimi possint, magnum ad incendia excitanda usum habent, eaque ratione Pharum Gedanensium Rex excusserat, &c. Periculosum sane inventum præsertim iis, qui huic rei tractandæ præfecti sunt. Illos enim cautissimos esse oportet, ut dum aliis nocere volunt, ne in ipsosmet damnum recidat. Postea vero quum duce Mieletio regii milites in eodem bello istorum globorum ardentium subsidio Soccolum munitam arcem expugnassent, & præsidiarios fere omnes militari impetu & furore trucidassent, atque militum focariæ pinguedinem ex obæsioribus Moscis, ad varios usus sanandi excidissent, Moscus epistola quadam sua ad Regem scripta inter alia, cum hoc, tum quod candentibus globis in oppugnando usus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus: alterum quasi non virtute atque acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobravit: sicut ibidem Heidensteinius commemorat. Tanta vis est nitrosi istius pulveris, ut natura non ferente vacuum, pugnantibus inter se calido & frigido, omnia convellat & disrumpat: sicut idem Heidensteinius commentum artificiosum a Johannne Ostromecio præfecto tormentorum excogitatum, his verbis recenset: In arca ferrea duodecim tubos sclopetarios, quo citius rumperentur, ex industria tenuatos, ordine disposuerat, eosdemque subtilissimo pulvere, ac arcam ipsam impleverat, in medio eam sclopeti partem, quæ rota atque incumbente silice ignem ad pulverem incendendum elicit, tensam paratamque constituerat. Arca in ea ligneam cistam imposita, fibulam quæ attracta, rotam laxare, ignemque excitare solet duabus chordis, una ad inferiorem igneæ cistæ fundum, altera ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligarat; eâ ratione, ut sive ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessario utraque re pulvis inflammaretur, tubisque atque arca ferrea fracta, adstantes percellerentur. Hac subdola machinâ, sub alio prætextu ingenioso ad Suiscium præfectum Plescoviæ missâ, parum abfuit, quin interficeretur. Nam dum illam cistam ligneam Mosci aperire conarentur, fibula convulsa, pulvereque inflammato arca ferrea, ac tubis disjectis, non modo adstantes omnes dissipavit, verum tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum convulsa est: præ cæteris

De bello Moscovit. lib. 5.

autem

autem maximè insignes Chorostinus Palatinus & Cosecius periere. Quod Susscium movit, ut contumeliosis literis Samoscium ad singulare certamen provocaret, qui tamen comparente Samoscio, indesignato loco, non cõparuit. Similis machina cum tubis & pulvere tormentario à nonnullis Italis, inventore Lanfranco Fontano, nobili Mutinensi, vindictæ cupiditate excæcatis, quum essem in Italia, ad interimendos adversarios excogitata est, quæ in formam scatulæ, in qua saccharum & dulciaria condiuntur, inimicis suis missa, unum ex eis aperta, cum uxore & liberis interemit. Reliquarum iritus exitus deprehenso dolo fuit. Vidi autem formam ejus ex tenui ligno, miro dolo & calliditate confectam. Claudam hoc de bombarda caput lusu poetico duorum amicorum in eandem pluribus hisce inter se distichis, aliquando concertantium:

I. εἴκ' ἄγε Σαλμονεῦ, μιμήσαμενε φλόγ' Ὀλύμπε
   καὶ βροντὴν. εὗρεν μείζονα σεῦ μοναχός. Hoc est.

Cede age Salmoneu flammas mentite polares,
   Et tonitru: Monachus dira magis reperit.

II βροντῆς καὶ στεροπῆς μίμημα πόνος μοναχοῖο,
   παμπλείστας ψυχὰς εἰς αἴδην κατάγω. Hoc est:

Inventum Monachi, tonitruque & fulgura cœli
   Æmulor: innumeras ad Styga mitto animas.

III. *Sum Monachi lusus: dirum mortalibus ignem*
   Evomo: bombo imitor tela trisulca Iovis.

IV. *Horrisonum tonitru mentitur nata cuculla,*
   Quando globum longe pulverulenta jacit.

V *Fistula feralis, comes est mihi vitaq; morsq;:*
   Mors hosti domini: vita meo domino.

VI. τὴν χαλκογραφίην βομβάρδην τ' ἔσχατος αἰὼν
   ἔλλαχε· τὴν ὄφελος μὲν μέγα, τὴν δ' ὄλεθρον. Hoc est:

Cum chalcographia bombardam ætate senecta
   Orbis habet: quarum hæc quam mala, tam illa bona est.

CAPUT XXIX.

De gladiis & clypeis.

Differuimus antea de gladiis & clypeis, quæ duo arma partim offensiva, partim defensiva, veteribus præ cæteris curæ fuerunt. Inter alia autem mentionem fecimus gladii fortissimi illius herois Rolandi, Caroli Magni sororis filii, cui peculiare nomen Durandano, vel Durandalo, à duricie forte fuit, nec non etiam Regis Britonum, Arturi, cui Cale- *Cap. 76. cent. 1.*

semper persuasi se tutos iis adversus hostiles ictus esse. Schidæ oblongæ sunt, & instar rotularum, quas vocant, convolvuntur, precesque magicas & superstitiosas continent, & Alis mentione nunquam carent. Hujus generis annuletum (maili & nusca dicitur) videre memini, cui hæc verba inscripta erant: Jafeta, iafeta, ille Alva seife, illa sulficar, id est, prodire de vagina debere acinacem, qui Alis acinax sive Sulficar sit. Imperatores sane Turcici, gladio suo, juramenta cum aliis asseverationibus sacris, confirmare solent, sicut Mahometes in obsidione Constantinopolitana, ad incitandos suos milites, longiori obsidione pertæsos, fecit. Non tantum enim jejunium instituit, verum etiam juravit per immortalem Deum, perque quatuor millia prophetarum, per Mahumetem, per animam patris, per liberos, per ENSEM, quo cingebatur, toto triduo civitatem militibus diripiendam daturum: Quod expugnata urbe, etiam præstitit. *Lib. 1. Macchab. c. 2.* Omissis autem iis profanis, veniamus ad sacra. Sane Judas Macchabæus gladium Apollonii, in prœlio interfecti, relictis aliis spoliis, elegit, eoque, quamdiu vixit, in bello, pugnando contra Assyrios, hostes Judæorum, usus est. Gladius quoque in sacris literis sæpissimè pro pœna ponitur, sicut Benedictus Arias notat. *In lib. Ioseph. sive de arcano sermone.* Illi verò, inquit, tres exercitus Dei plerunque in expeditionem ad ulciscenda publica scelera, ducuntur: gladius, fames, & pestis, sicut scriptum est: Et relinquam ex eis viros paucos gladio, fame, & pestilentia. *Ezech. 12.* Atque gladium quidem hominibus armatis exercere solet Deus: Famis verò afferendæ complures acies sunt, in quibus unum genus locusta est, cujus ducem seipsum Deus appellat, sicut scriptum est: *Ioel. 2.* Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui, quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia, & facientia verbum ejus, &c. Sed in materia gladiorum pergamus. *Epist. 76.* Seneca gladium bonum esse dicit, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. At qualis obsecro fuit ille gladius sacer, Johannæ, vel Janæ, quam vulgo puellam Tullensem vel Lotharingicam vocant. *De Gallor. Imper. & Philosoph. lib. 7.* quem ut Steph. Forcatulus ait, neglectum & jam rubigine obductum, latentemque inter scuta quædam, & tela vilissima, in fano Catharinæ agri Turonici, nullaque in re amabilem, nisi quod flosculis lilii insculptis perplacebat, invenit, inque Anglos vibravit, donec ejus auxilio illis multis prœliis victis, Carolum VII. in regnum amissum restitueret. Natam scribunt illam viraginem obscuro genere in Barrensi Ducatu, Jacobo Dareo patre, ac Isabella matre, quæ tamen, dum in obsidione Compendii eruptionem facit, ab Anglis capta, & Rotomagi, tanquam venefica, (falso ut putatur) viva exusta fuit. Admirandum est, quod Micquellus scribit, pirum arborem,

De obſidione Aurelianæ urbis & reb. geſtis Ioannæ.

ſub qua illa, paſcens gregem patris, ſederat, & vocem cœleſtem, ut Carolum Regem adiret, audiverat, neque cariem, neque vetuſtatem ſentire, neque fulmine tangi, neque pluvia, grandineve, aut nive intingi. Ut autem tandem primum membrum hujus capitis concludam, experientiam teſtem habemus, licet tormenta majora, & ſclopetarii, ſæpenumero in prœliis hoſtibus valde nocuerint, tamen in iis ſpem victoriæ non ſemper collocandam eſſe. Hoc multis exemplis demonſtrari poſſet. Ideoque gladii in ejuſmodi conflictibus magis commendantur, præſertim in ſtatariis prœliis. Id movet Johannem Sturmium, quod ita dicat: An non Hiſpani ſuis palatis maximopere nituntur & confidunt? Julianus, Caroli Cæſaris, atque etiam Philippi filii, præfectus peditum, quem bello Proteſtantium, in Gallia, ſingulari prœlio vincere alterum Hiſpanum, qui ad Regem Galliæ transfugerat, vidi, quum ipſe Regi Angliæ Henrico VIII. militaret: Is, inquam, Duci Sabaudiæ confeſſus eſt, ſe ſæpe ad ſpeciem ſolere uti ſclopetariis, non ad neceſſitatem, ſed poſt primum impetum aciem hoſtium ſubiiſſe celeriter, & abjectis fulminalibus, gladiis comparaſſe victoriam, neque unquam hac ratione fruſtra pugnaſſe. Henricus ſane IV. Rex Galliarum nunc regnans, hoc ipſum ſœpius in conflictibus acerrimis, feliciter expertus eſt, & gladiis celeberrimas, contra pugnaciſſimos hoſtes victorias conſecutus eſt. Idipſum indicare voluit olim Lacon quidam ſagitta percuſſus, quum animam ageret. Non me movet, inquit, quod morior, ſed partim, quod ab imbelli ſagittario ac mulierculæ ſimili; partim quod nullo facinore edito morior. Hæc querela eo ſpectavit: Victis ſolere eſſe ſolatio, virtute præſtantis viri cadere. Lacedæmonii vero quoniam enſibus pugnare ſolebant cominus, non putabant eſſe virtutis, procul miſſa ſagitta quempiam interficere, quod idem poſſunt & fœminæ. Tum æquiore animo decedunt e vita, qui recte factorum poſt ſe relinquunt memoriam. Quod ad clypeos, quæ eſt ſecunda pars hujus capitis, attinet, antea diximus, eos præſtantiores quam gladios ideo habitos olim fuiſſe, quod prior ſui tegendi, quam hoſtis lædendi cura habenda ſit. Ideo autem ſtatuerunt veteres pœnam militi, qui clypeum vel ſcutum in prœlio projeciſſet vel amiſiſſet; eos vero, qui gladium vel haſtam, nulla afficiebant pœna ut oſtenderent, annitendum eſſe, ne quid detrimenti patiamur potius, quam ut vulnera hoſti inferamus. Quocirca Romani non dexteram militari annulo donabant, ſed ſiniſtram, quę clypeo hominem tegebat. Et ob hanc cauſam clypei, in quibus eſſent majorum imagines, à veteribus Romanis dedicabantur, ſicut cum in aliis veteribus monumentis extat, tum in inſcriptione hac Nepeſina, quam Antonius Auguſtinus ita ponit:

In 3. orat. de bello adverſus Turcas.

In famil. Rom. Æmilia.

NESTO-

NESTORI
AUG NEPETE
HIC LUDOS FECIT
ET DEDICATIONE
STATUÆ PATRONI
QUAM IPSE POSUIT
ET CLYPEI SUI ITERUM
MUNICIPIBUS NEPESINIS
EPULUM DEDIT.

Germanicis præterea legibus militaribus continebatur, teste Tacito, quod scutum reliquisse, præcipuum flagitium, & huic ignominioso, neque aut sacris adesse, aut cœtum conciliumque adire fas esset. Quare multi superstites, bellorum infamiam laqueo finierunt. Quo etiam lex Lycurgi spectat, quæ præcipiebat pugnaturis contra hostes, aut redire domum, relato clypeo, aut contra hostem stando, super clypeum occumbere. *Val. Max. lib. 3. c. 2.* Idipsum movit Epaminondam Thebanorum fortissimum ducem, quum in prœlio lethaliter vulneratus esset: Primum ut quæreret, an suus clypeus esset salvus, deinde an Thebani vicissent, quæ postquam ex animi sententia comperit; Non finis, inquit, commilitones, vitæ meæ, sed melius, & auctius initium advenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic morior, invictus enim morior, & educto ferro, protinus efflavit animam. Recte itaque Lacon cuidam percunctanti, quam ob causam apud Spartanos, qui scutum abjecissent notarentur ignominia, & infami vocabulo Rhipsaspides appellarentur, qui galeas, aut thoraces, non item? respondit, Quoniam hæc sua ipsorum causa gerunt; scutum vero communis exercitus gratia. Significans unicuique pluris esse faciendam communem utilitatem, quam propriam. Qui galeam, aut thoracem abjecit seipsum prodit tantum, & exarmat, qui scutum abjecit, prodit universam phalangem. Nam ob tegmen clypeorum tota acies tuta est adversus hostium jacula. Idipsum movit eundem Epaminondam, quod obesum & corpulentiorem a munere ita submovendum censeret? Ejus enim ventrem vix tribus, aut pluribus scutis tegi posse. Postremo locus est memoratu dignus, apud Franciscum Sansovinum, in descriptione Venetiarum, ubi duas columnas in area S. Marc. describit, quem ex Italico, inhærens forte nimium verbis, ita converti. Est longo usu introductum, ut inter has duas columnas, justitia delinquentium fiat, quod antea fieri solitum fuit apud S. Johannem Bragolam: super una ex illis columnis, vicino in Palatio, conspicitur S. Marcus, in forma ærei leonis, cujus caput orientem, intuetur, quo denotatur regnum Orientale, quod Veneti olim in illa parte orbis habuerunt.

In alterâ columna, fuit statua marmorea S. Theodori An. cIↄ. CCC. XXIX. quando in fastigio posita fuit S. Georgij; In hac statua, notatur quasi erratum sit, quod habeat clypeum in manu dextera, quum in sinistra ille collocandus sit. Sed peculiari significatione, ab artifice & præfectis huic operi ab eo tempore factum est. Voluerunt enim hoc Symbolo indicare, Reipublicæ Venetæ nunquam intentum & animum fuisse, aliquem offendere, sed solum se defendere, contra offendentes, & propterea demonstrat defendendi causa manum dexteram armatam clypeo, quæ alioquin ad offendendum est accommodatior, &c.

Caput XXX.

Ex luxu, deliciis & mollicie nasci superbiam, securitatem & tandem tam privatarum quam publicarum rerum perniciem atq; interitum.

EXperientia satis superque testatur, ex luxu, deliciis & mollicie semper nasci superbiam, insolentiam, securitatem & arrogantiam, quæ vitia mox regna & urbes in manifestam perniciem trahere solent. Exemplum vetus memorabile habemus in Capua Campaniæ urbe florentissima, quæ cum insolentis arrogantiæ, protervïæque vitio, laborare cœpit, exitium sibi ipsi accersivit. Testatur autem M. Tullius, Campanos semper fuisse superbos, bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, salubritate, & pulchritudine, ex eademque copia, & rerum omnium affluentia natam arrogantiam, quæ alterum orbi Romæ consulem è Capua postulavit, eamque luxuriem natam, quæ ipsum Annibalem armis invictum, voluptate vicit, & enervavit, &c. Eleganter igitur appellat Capuam domicilium superbiæ, ac sedem luxuriæ, aitq; ingenerari hominib. mores, nõ tam à stirpe generis, ac seminis, quam ex iis rebus quæ ab ipsa natura loci, & à vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & vivimus, Atq; ita soli genius, sui similes plerũq; colonos gignit. Hic luxus ex superbia & voluptatibus natus, effecit, ut eadem Capua, illa æmula Imperii a Romanis obsessa, & fame expugnata, senatu securi percusso, civibus reliquaq; multitudine sub hasta venditis, urbem ac agrum omnem publicarint, eamque everterint: ita ut nunc sparsim nihil nisi ruinæ stupendæ, & veluti minas spirantia cadavera tantæ insolentiæ & arrogantiæ spectentur. Eundem calamitosum exitum ob luxum & prosperitatem expertæ sunt Sybaritæ. Sybaris enim urbs, teste Strabone, sita fuit ducentis à Crotone stadiis, ab Achæis condita, in medio duorum fluviorũ Crathidis & Sybaridis; conditor ejus Ilelicceus. Tanta autem rerum prospe-

In Agraria 2. *Gregor. l. 6.*

felicitate urbs ea excelluit, ut quatuor vicinis gentibus imperarit, & viginti quinque urbes dicto audientes habuerit, & CCC. hominum millia in bellum contra Crotoniatas eduxerit, domiciliisque super Crathidem stadia L. compleverit. Sed luxu Sybaritarum ac petulantia factum est, ut LXX. dierum spatio universam in eis illam felicitatem Crotoniatæ eriperent: Captam enim urbem, immisso flumine, aquis obruerunt. De eorum autem fastu & voluptatibus, & quomodo equitatus eorum à Crotoniatis victus sit, ante etiam notabilia recensuimus. Quibus adjungo Smindyridæ luxum, de quo ita Ælianus scribit: Sybarita ille, adeo in luxuriam mollitiemque prolapsus est, ut cum omnes Sybaritæ deliciis vacarent, vitaque diffluerent, hic omnes longe post tergum relinqueret. Proinde quodam tempore, in rosarum foliis recumbens, somnumque in iis carpens, expergefactus dixit, se pustulas ex nimia lecti duritie inflictas habere, &c. Recte itaque Ælianus ibidem dicit, Dictum vulgare & in omnes homines evulgatum, Sybaritis, & ipsi Sybari nimium luxum exitialem fuisse. Ego vero ea in medium proferam, quæ vulgo cognita non sunt. Colophoniis etiam ipsis ferunt intolerandam luxuriam, perniciem & interitum attulisse. Etenim etiam illis splendidis vestibus superbiebant, & intemperantia mensæ supra modum abutentes, ad injurias contumeliasque proclives erant. Ad hæc Bacchiadarum regnum apud Corinthios, cum ad summum potentiæ gradum pervenisset, tandem per immoderatam luxuriam dissolutum est, &c. Ab hac mollitie & luxu fluxerunt plura proverbia, utpote Sybarytica mensa. Item συβαρίζειν id est, luxu deliciisque, Suida teste, adeo notabilem esse, ut quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accurata atque ambitiosa luxuria paratum esset, Sybariticum diceretur. Præterea, Sybaritæ per plateas, contra fastuosius ingredientes per viam, seseque veluti ostentantes. De Sybariticis autem deliciis plura scripsit Plutarchus, Athenæus, Aristophanes, & alii: in primis autem Lampridius Sybariticum convivium & missus, describit, quo Heliogabalus usus sæpenumero fuit, ad quos cupidum lectorem remitto. Paulo post, cum Sybaritæ semper novas voluptates, & gulæ irritamenta invenirent, à Crotoniatis devicti, & urbs illa luxuriosa cum suis voluptatibus eversa est, & quidem eo anno, sicut Lampridius scribit, quo missum ex oleo & garo reperissent, quem ob id Sybariticum vocabant. Vnde postea aliud proverbium, videlicet, Sybaritica calamitas, ortum est quãdo de improvisa & ingenti ruina & calamitate mentio incidit. Cæterum ubi luxus, insolentia, & alia vitia, regnare consuevere, & veluti pro virtutibus habentur, fieri non potest, quin divitiæ & opes prodigaliter consumantur, ex quo egestas oritur, unde varias mutationes sequi necesse est. Nõ absque ratione igitur Appius Claudius, contra Valerium à Dionysio Halicar-

Priori Contu. c.20.

Var. hist. c.24. l.9.

Lib 1. c.19.

In cõvivio septem sapientum.

In dipnosoph.

In vita Heliogab.

Rom. antiquit. l. 5. carnasseo, ita disserens, introducitur: Eos qui ventri & fœdissimis voluptatibus indulgentes patrimonium suum absumpserunt, dedecus & detrimentum Reipubl. existimandos esse, & Rempubl. magnum facturam quæstum, si ipsi ultro ex urbe excedant. Inprimis autem conviviorum luxuria, & vestium, ut inquit Seneca, ægræ civitatis indicia sunt. Hoc monuit Aristoteles: Fiunt, inquit, in Republ. mutationes, quum homines sua *Epist. 114. l. 5.* consumunt, prodigè viventes. Hi enim tales res novas quærunt, & aut ipsi tyrannidi imminent, aut ad eam alios vocant. Huc quoque Salustius respexit, ubi ita dicit: Hi, quibus opes nullæ sunt, bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant, odio suarum rerum mutare omnia student. Eodem modo ii ferendi non sunt, qui ob divitias, & opes, insolentes fiunt, fastu alios despiciunt, & luxui atque voluptatibus student, itaque ita superbiunt, ut existiment se aliis excellere. Etenim quemadmodum Plato, rectè & prudenter dixit: Divitias cæcas esse, sine prudentia & acutum cernere, quando sequuntur prudentiam; ita non tam rectè, quam piè ratiocinari prudens potest: Divitias spinas esse, sine pietate, rosas vero quando pietatem sequuntur. Egregia itaque est doctrina de usu & abusu divitiarum Timothei Episcopi: DIVITIÆ, INQUIT, PER SE NON SUNT NOXIÆ, SED MENTES MALE UTENTIUM CRIMINOSÆ: NEC IPSÆ OPES HOMINI POENÆ CAUSA SUNT: SED DE OPIBUS SIBI POENAS DIVITES FACIUNT: QUIA DUM UTI DIVITIIS BENE NOLUNT, IPSAS SIBI DIVITIAS IN TORMENTA CONVERTUNT. Idipsum admonet graviter & succinctè Ecclesiastes Salomonis, ut dicit: Risui faciunt panem pistores, & vinum exhilarat vitam, & pecunia respondet omnibus. Ubi Theodorus Beza doctissimus paraphrastes hoc ita explicat: Quid homines plerique inter ea? Nempe ut ne perire quidem se sentiant; hinc quidem nonnullis pinsitur à pistoribus panis, id est a coquis omne cibi genus coquitur, ut procul ab omni cura pascendo ventri indulgeant. Inde vero affatim funditur, & hauritur vinum, exhilarandis illis, quibus vita alioqui non videtur vita. Et quoniam ista parari nisi pecunia, veluti regina quadam imperante, non possunt: Idcirco hic labor, hæc ars, hæc solertia est omnium hominum communis, pecuniam nancisci, quam qui possident, omnia sibi videntur possidere. Ut autem ad historias recentiores, post veteres, jucundâ varietate, more nostro consueto, redeamus, nonnulla haud vulgaria, antea adduximus, quibus demonstravimus luxum, & voluptates non solum Reip. sed etiam ipsismet luxuriosis, & voluptuariis, perniciosa esse. Inter alias autem historias, Muleassis Regis Tunetorum ex Jovio recensuimus, qui unguentorum odore in fuga agnitus, captus, & a filio exæcatus fuit. De quo ita scribit Bodinus: Hic Muleasses, quum ob luxum & intemperantiam

In oratione ad Eccles. Cathol.

Cap. 10.

Prior. Cent. cap. 20.

Lib. 4. de repub. c. 3.

rantiam de regno deiectus esset, tametsi exul in Italia & Germania vagaretur, ac de opibus Caroli V. Imperatoris, in quo spes omnes collocarat, omnino desperaret, nihilominus ad pavonis vnius quo vescebatur condimenta, vix aurei nummi centum sufficiebant, ut idem Iovius scribit. Et ut suavitatē ac dulcedinem, quæ ab harmonia proficiscitur, iucundius mollius que hauriret, oculos velabat, quod duobus sensibus duplicem voluptatem, simul percipi non posse didicisset. Sed non sine vltione divina, ferro candenti, ut dixi, oculorum humores sensim exsiccante, iussu filiorum obcæcatus est. Eundem fructum voracitatis, & voluptatis sensit Vguccio Fagiolanus. Quum enim, teste Iovio, is Lucam, ad Castruccium de Antelminellis, (qui postea à Ludovico Bavaro, Dux Lucanus, Comes sacri Palatii Lateranensis, & vexillifer Imperii creatus est) securi percutiendum, maturaret, illique inter prandendum, Pisanos contra eum arma corripuisse, nunciaretur, nihiloque secius, tanquam primo nuncio parum credens, vti erat cibi capacissimus, & maxime vorax, per singulas tempestivi eius convivii dapes, vsque ad bellaria convesci pergeret, eo quidem atrocis animi decreto, ut remotis demum mensis Castruccium captivum securi percuti iuberet, atque inde Pisas ad seditiosos opprimendos properandi agmine, reverteretur. Sed cum à secundis mox tertiisque nunciis increbescente fama, Pisis res perditas esse, civitatemque miro consensu rebellasse, renunciaretur: Lucenses ad tanti exempli nomen, pari studio recuperandę libertatis, liberandique Castruccii, ad arma concitantur, carcerem refringunt, vinctum adhuc compedibus Castruccium educunt, & quod eius fato debebatur, principem civitatis salutant. Vguccio mox desperatis rebus cum prætorianorum satellitum manu, ad Canem Scaligerum Veronam aufugit: à quo licet summo honore fuerit receptus, tamē fieri non potuit, quin in sua calamitate, nonnunquam mordacibus dictis incesseretur: Vt tum accidit, quum in convivio Canis de edacibus illato sermone loqueretur, & Vguccio se iuvenem quaternos altiles capos, & totidem perdices, assos etiam hœdi clunes, & elixum vitulæ infractum pectus, præter salsamenta, recta in cœna exedere solitum, narrare, Petrus Navus è Convivio vir salsus: non est, inquit, Vguccio, cur hæc à te iuvene comesta, multum admiremur, postquam senex, nec plane dentibus instructus, duas vrbes integras vno prandio absumpseris. Erat enim fama, Vguccionem, si ab inchoato prandio temperasset, satis in tempore ad sedanda nascentis tumultus initia, Pisas regredi, & vtramque vrbem sibi incolumem servare potuisse. Memorabilis quoque & elegans historia extat apud Nicetam Choniatem. Alexius enim Comnenus Imp. Græcus in festo natalis Christi cupiens Legatis Cæsaris Henrici VI. Friderici I. Filii, (qui ab eo Amme-

In Elogiis Illustr. viro lib. 2.

In annalib. prope fin.

rigus vocatur) terrorem suo luxu iniicere & à petitione tributi eos deterrere, gemmatam vestem induit, & reliquos omnes auratas & lati clavi vestes inducere iussit. Quo spectaculo, Alemanni adeo non obstupuerunt, vt eorum cupiditas, illo splendore magis etiam inflammaretur, & Græcos vt ignavos homines & servilibus deliciis deditos, quamprimum oppugnandi occasionem optarent. Quum autem astantes Romani, (ita Græcos appellat) eos hortarentur, vt gemmarum splendorem, quibus Imperator instar prati nitebat, aspicerent, & media bruma, veris suavitatem oculis perciperent; negabant, Alemannos talia spectacula desiderare, neque muliebria ornamenta admirari solere, quæ fucis flammeis, inauribus radiantibus, viri impensæ studeant. Cæterum tempus instare aiunt, vt muliebribus ornamentis sepositis, aurum ferro commutent. Nam si legatio foret irrita, nec Imperator Regis sui, & domini postulatis annueret, necesse eos habituros pugnare, cum hominibus, qui non gemmis, vt prata niteant, neque rotundis margaritis intumescant, aut amethystis purpuræ, & auro intertextis pavonis instar glorientur, sed qui Martis alumni, iræ flamma oculos suffusi, non secus quam gemmæ radient, & totos dies sudorem fundant, margaritis splendidiorem. Hucusque Nicetas. Merito quidem, atque optima ratione, à Niceta Græco homine prædicatur contemtus luxus, & viceversa laudatur frugalitas & vera fortitudo Alemanorum, vel Germanorum, cum experti & veterani milites adhuc recte censeant: Quod quandocunque miles it urus in bellum, ornet se auro, gemmis, & purpura, cum plerunque afferre secum mortem, & vincula: Quotiescunque vero is ferro splendeat, afferre secum victoriam, & divitias.

De Protug. & Castell. coniunct. lib. xi

Vel, vt Conestagii verbis vtar: Veri milites ita sentiunt, & statuunt: Eum qui vestibus serico, & auro insignibus, indutus, cum hoste congreditur, aut occumbere, aut catena ferrea vinciri: Eum vero qui ferro armatus pugnam init, victorem, & auro onustum, redire.

Lib. 25.

Non dissimilem historiam recenset Iustinus historicus. Quum enim Galli legatos ad Antigonum Regem Macedoniæ misissent, qui sub specie pacis, castra eius specularentur, eos Antigonus pro regali munificentia ingenti apparatu epularum ad cœnā invitavit. Sed Galli expositum grande auri argentiq; pondus, admirantes, atq; prędę vbertate sollicitati, infestiores, quā venerant, revertuntur. Quibus & elephantos ad terrorem, veluti inusitatas barbaris formas, Rex ostendi iusserat, naves onustas copiis demonstrari, ignarus, quod quibus ostentatione virium metum se iniicere existimabat, eorum animos, vt ad opimam prædam sollicitabat. Itaque legati ad suos reversi, omnia in maius extollentes, opes pariter & negligentiam Regis ostendunt, refertaauro & argento castra esse, & neque vallo fossave mu-

ve munita, sed quasi satis munimenti in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria, intermisisse, prorsus quasi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro: Hac relatione avidæ gentis animi satis ad prædam incitabantur, &c. Quomodo autem luxus & voluptates aliaque vitia florentiss. Imperium Romanum everterint, cum aliæ querelæ passim leguntur, tum Seneca infelicitatem sui temporis, pluribus locis, præsertim in suis epistolis ad Lucilium deplorat. Inter alia autē ita monet. Id agere debemus, irritamenta vitiorum, quam longissimè profugiamus. Indurandus est animus & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vim Hannibalis hyberna solverunt, & indomitum illum nivibus atque alpibus virum, enervaverunt fomenta Campaniæ. Armis vicit; vitiis victus est. Debellandæ sunt inprimis voluptates, quæ sæva quoque ad se ingenia rapuerunt. *Epist. 51.*

CAPUT XXXI.

De vicissitudine & mobilitate fortunæ in prosperis, & adversis rebus.

PRudenter Salomon Ecclesiastes prope finem CAP. IV monet, quod nonnunquam è carcere aliquis educatur ad regnum. Alius vero in regno natus id amittat, vel ut in Paraphrasi Poetica Viviani dicitur.

Ex carcere hic ad aurea
Decore multo culmina
Transcendit: alius regia
De stirpe vitam inglorius,
Rebus in egenis transigit.

Hoc multis memorabilibus tam profanis, quam sacris exemplis confirmari posset: Verum omissis nunc aliis mihi præ cæteris notatu dignum videtur, id quod de Masinissa Numida, quem Livius longe maximum omnium suæ ætatis regum appellat, historici tradunt, quoties enim ille, nondum favente fortuna, ad regnum adspiravit, toties propemodum magna cum clade suorum, & ingenti periculo vitæ suæ, improspero successu delectus est, donec superatis potentissimis hostibus, regnum avitum, idque ob ejus fidem & constantiam in bello contra Carthaginenses munificentia populi Rom. auctore Scipione, admodum auctum, usque ad summam ætatem, quiete administraret. Primo enim mortuo Patre Gela exclusus, sed mox recuperato regno paterno instinctu Asdrubalis, qui ejus indolem & acre ingenium metueret, à Syphace Rege acie victus, & cum paucis in Balbum montē compulsus, ibidem rapto vivere coactus est, donec à Boccha-

re præfecto regio, viro acri & impigro, cum exercitu in vallem arctam coniectus fuit, inde cum haud quinquaginta equitibus per anfractus montis ignotos vix sequentibus se eripuit. Tenente autem eius vestigiia Bocchare ab eo in patentibus prope Clupeam vrbem campis, ita veluti indagine inclusus est, vt cæteris omnibus præter quatuor equites, cum iis ipsum quoque Masinissam saucium è manibus inter tumultum amiserit. In conspectu erant fugientis, inquit Livius, alæ equitum dispersæ lato campo, quibusdam vt occurrerent per obliqua tendentibus, quocunque hostis flectebat; amnis ingens fugientes accepit, (neque enim cunctanter, vt quos maior metus vrgeret, immiserunt equos) raptique gurgite, & in obliquum relati, duobus in conspectu hostium in præruptum gurgitem haustis, ipse periisse creditus, duo reliqui equites cum eo, virgulta vlterioris ripæ tenuerunt. Is finis Bocchari sequendi fuit, nec ingredi flumen auso, nec habere credenti se, iam quem sequeretur. Masinissa in spelunca occulta cum herbis curaret vultus, duorum equitum latrocinio per dies aliquot vixit. Vbi primum ducta cicatrix, patique posse visus est iactationem, audacia ingenti pergit ire ad regnum repetendum, & cum favore pristino & gaudio insperato, quod quem periisse credebant, incolumem cernebant, fecit, vt intra paucos dies sex millia peditum armatorum & quatuor equitum ad eum convenirent, atque non in possessione paterni regni esset, sed etiam Masæsylorum fines (id Syphacis regnum erat) vastaret. Irritato ad bellum Syphace cum filio Vermina, Masinissam bipartita acie, è fronte & à tergo, aggreditur, cæsoque eius exercitu, cum LXX. equitibus vix fuga evasit, atque ad minorem Syrtim pervenit, ibique permansit, donec opera, & auxilio Romanorum, inprimis Scipionis Africano, non solum patrium Regnum, sed quoque Syphacis hostis sui, obtineret, mansitque in fide & tutela Romanorum constanter vsque ad mortem suam, adeo vt non solum omnis Africa, sed etiam cunctæ gentes scirent amiciorem Corneliæ familiæ, atque vrbi Romanæ, quam sibimet fuisse. Quod etiam ex hoc apparet, sicut Valerius Maximus scribit, cum centesimum annum ætatis suæ relictis magnis opibus regni, & quinqvaginta filiis, attigisset; moribundus vxori, liberisque præceperit, vnum in terris popul. Roman. & vnam in populo Rom. Scipionis domum nosse, integre omnia Scipioni Æmiliano reservare, cum dividendi regni arbitrium haberent, quod is statuisset, perinde, vt testamento cautum, immutabile ac sanctum obtinerent.

Ab vrbe condita lib. 30.

Alterum exemplum patrum nostrorum memoria sumi potest, ex vita Matthiæ Regis Hungariæ, Ioannis Huniadis, Corpini Moldavi, viri excellentis, & præclaræ virtutis, & qui Turcarum fulmineus terror appellabatur,

tur, filii. Is enim, mortuo patre, ab Ladislao Hungariæ & Bohemiæ Rege, ob cæsum Vlricum Ciliæ Comitem Regis cognatum, necato fratre suo Ladislao, in arctissimum carcerem inclusus, primo Budam, post in bohemiam, ut ibi procul à patria quoque ad supplicium raperetur, abductus est. Verum enimvero cum ita in vinculis absque omni spe, utpote neci destinatus, detineretur, accidit, ut Ladislaus veneno, uti fama est, sublatus Pragæ extingueretur. Consuetudinem is habebat, inquit Cominæus lib. 10. iis locis, cum fœmina quadam nobili, quæ graviter ferens, illum in matrimonium ducere Caroli VIII. Galliarum Regis filiam, contra datam sibi fidem & promissum, in balneo pomum ei dedit, per medium cultello divisum, qui veneno tinctus erat. Mortuo itaque Ladislao, Hungariæ proceres, partim beneficiorum patris Huniadis, qui sæpius Turcorum conatus & irruptiones hostiles singulari felicitate fregerat, memores partim Michaëlis Zilagii ejus avunculi auctoritate nec non & Elisabethæ Silagiæ matris fœminæ lectissimæ precibus & largitionibus moti; denique calamitatem nobilissimi adolescentis averruncare conantes, eum absentem & captivum, & prope extremo supplicio destinatum in Regem crearunt. Prædixerat hanc felicitatem filii minimi natu patri ipsius diu ante Joannes Capistranus, qui pro sancto viro tunc temporis habebatur, admiratus præclaram indolem Matthiæ. Cæterum electo Rege Matthia Corvino à proceribus Hungariæ, cum Rex Bohemiæ Georgius Podibracius forte cœnans, litteris & legatis hac de re, quam antea ex rumoribus tantum senserat, fuisset admonitus, mox Matthiam accubantem sub se imo loco, in honoratiorem supra se collocari iussit. Cumque hac subita mutatione Corvinum inter spem & metum, memorem fortunæ suæ præsentis attonitum conspiceret, eum bono animo esse jussit. Exacta enim cœna, faustum & felix nuncium se indicaturum; quod & fecit. Nam non solum eum antea pacto precio redemptionis liberum esse jussit (hoc enim unicum Matthias expetiverat) sed etiam sancito perpetuo fœdere, Regem Hungariæ salutavit, filiamq; suam Catharinam desponsavit. Quæ multiplicia bona uno tempore cumulata Matthias læto animo accepit, & gratias egit; cunctaq;, quæ voverat, inviolata fide præstiturum esse recipit. Habuit autem Rex Matthias non solum mirabilem fortunæ vicissitudinem, antequam in Regem eligeretur, sed in toto suo imperio in primis vix unquam liber ab externo & intestino hoste, atque insidiis esse potuit. Nondum enim plane inauguratus regno, tria bella atrocissima cum potentissimis hostibus vno tempore eum exceperunt. Primum fuit cum Friderico Cæsare, qui coronam antiquorum Hungariæ Regum reddere recusabat, & æmuli Matthiæ, eum ad expellendum adolescentulum Regem, instigabant: alterum gessit

cum Bohemis: tertium fuit Turcicum, quod duravit, quam diu vixit. Hæc tria bella magna felicitate & gloria perfecit, adeo ut Imperator Turcorum post mortem Matthiæ Regis fateri non erubuerit, nullum hostem se unquam ita formidasse ac Matthiam. Parum autem abfuit quin id omne perpetuâ notâ ingrati & præcipitis animi maculasset, cum Michaëlem Zilagium, avunculum & liberatorem suum, ex delatione obtrectatorum & invidorum inaudita causa custodiri & necari jussisset, nisi is singulari astutiâ, & fide coci sui ex carcere præter opinionem evasisset. Quare Regi nunciari jussit, se plus coco, quam nepoti debere, quando alter inique in carcerem conjecisset, conjectum fide alter liberasset, ut Antonius Bonfinius refert. Eodem modo Zilagius quoque instabilem fortunam expertus est, cum in hanc calamitatem deiectus, è summa dignitate tam subito præcipitatus fuisset. Qui enim modo Gubernator Regis & regni habebatur, occlusus in carcere vix mortem sibi imminentem evasit. Extorserant enim invidi ipsius literas regio diplomate, quibus præfectis custodiæ ipsius mandabatur, ut eum extremo supplicio afficerent. Ii autem aulicorum mores & livorem non ignorantes, in tam arduo negotio, Regis prius animum explorare cupientes, dederunt hac mora Michaëli occasionem evadendi ex carcere. Qui paulo post cum Rege auctis honoribus reconciliatus est. Sed tandem honestiori morte, captus ab Alibecho Turcico in prælio, Constantinopoli, jussu Imperatoris Turcici, capitis supplicium subiit. Vterque igitur tam Masinissa, quam Corvinus (de his enim potissimum instituta est oratio nostra) variam & mutabilem fortunam mirâ vicissitudine in adversis & in prosperis rebus expertus est, sed hoc discrimen inter illos fuit, quod ille ad summam & rarissimam ætatem, superatis omnibus telis fortunæ, triumphantis instar, pervenerit, ille vero in flore ætatis & felicissimo cursu fortunæ, subito extinctus fuit. Rex sane dignus longiore vita, si fata non obstitissent. Recte itaque Æneas Sylvius dicit, nunc quisquis hæc legis fortuna prædicito. Singulare prorsus humanæ inconstantiæ documentum, ex duobus adolescentibus ætate, moribusque pene paribus, alter Ladislaus Rex ex regio solio, dum novæ nuptæ thalamum exornat, defertur ad tumulum, alter Matthias dum capitalem sententiam in carcere expectat trepidus, ex carcere evocatur ad regnum. Mirabile, quod matrem Matthias repētinâ lætitiâ non exanimaverit, cum tot cladibus afflicta prius Regem appellatum audiverit filium, quam vinculis exemptum.

Rer. Vngar. decad. 3. l. 10.

In Europa.

Cap.

CAPUT XXXII.

Otium, inertiam, desidiam, & multa deteriora vitia seipso parere, una cum encomio laboris.

EX P. Cornelio Tacito discimus, otium militibus præbuisse occasionem seditiones movendi. Ita enim scribit de legionibus Germanicis: Inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab vndevicesimanis quintanisq; initio, & tractis prima quoq; ac vicesima legionibus. Nam iisdem æstivis, in finibus Vbiorum habebantur per otium, aut levia munia, &c. Ibi commentator Annibal Scotus Placentinus hanc doctrinam tradit: qui ab exercitu suo seditiones arcere vult, is nunquam eum in otio esse sinat aut levibus muniis exerceri; sed laboribus & gravibus exercitationibus illum occupet. Sic de Corbulone idem Tacitus dicit: Ne tamen miles otium exerceret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spacio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. Quo respexit idem Tacitus, vbi ita dicit: Langvescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes; Vbi idem commentator addit: Qui politici ædificatores vrbium, debere situm sterilem potius, quam fertilem eligere, contendunt; hac nimirum ratione adducuntur, vt habitatores hinc impulsi industriam exerceant; & ab otio incorruptos sese conservent. Nam alioquin languescet industria, & intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes inerit, sed securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, Principi graves. Et idem Scotus super verba eiusdem Taciti, de corrupto exercitu: PER ILLECEBRAS VRBIS ET INHONESTA DICTV, CORPVS VITIO, ANIMVM LIBIDINIBVS IMMINVEBAT, &c. Certe corpus, inquit, otio, animus libidinibus imminuitur. Et sæpe, imo fere semper, otium corporis libidines animis infundit & accendit, adeo vt & corpori & animo solum otium afferat perniciem. Curent itaq; prudentes Principes, primum ne ipsi huic vilissimo domino se mancipent deinde ne ministri & illi, quorum strenua opera præcipue vtuntur, id arripiant: alioquin regnum amittent cum dedecore, & vitam, &c. Scivit hoc optime Cyrus ille maximus Persarum Imperator, qui post Medos, Bactrianos, Phryges, Lydos, victos & subditos, capta demum Babylone, cum finē bellorū adesse cerneret, suos amicos pulcherrima oratione adhortatus est, in hāc sententiā, vt otium fugerent, & semper ad arma prompti essent, sicut Xenophon late hoc exponit. Operæ pretium autem erit, vt non-

Lib. 2. Annal.

Lib. 2. Annal.

Lib. eod.

Lib. 2. hist.

Lib. 7. de pæd. Cyri.

ut nonnulla ex ea asscribamus. Ita enim orsus est dicere: Mei amici atque socii, maxima iam Diis gratia debetur, quod copiam sint largiti nobis eorum, quæ mereri nos statuebamus. Et tenemus enim non modo solum amplum atque fertile, & sunt qui illud colentes nos nutriant; habemus domos quoque, & has instructas. Neque quisquam vestrum ista arbitretur tenendo se possidere aliena: nam lex inter homines æterna est, si in bello vrbs capta sit, penes eos, qui ceperint, esse civitatis illius & corpora & res. Quapropter non retinebitis, quicquid habueritis per iniuriam, sed si quid passi fueritis possidere illos, id per humanitatem non eripietis. Quod vero deinde restat, de eo sententia mea talis est: Si convertamur ad levitatem & inertiam, & mollitiem vitæ suavis, quam improbi homines sectantur, qui laborem miserrimam rem, expertem autem laboris vitam esse statuunt mollem ac suavem: ita igitur fore celeriter, aio, vt ipsi de nobis haud bene mereamur, vtque cito partis bonis spoliemur vniversis. Nequaquam enim viros aliquos fortes ac bonos extitisse, ad id sufficit, vt boni quoq; & fortes permaneant, nisi diligentiam atque curam rei illius habere perseverent: Sed quemadmodum per negligentiam diminuitur æstimatio cæterarum quoque artium: itemque bene affecta corpora in remissione desidiæ, male sese rursum habere incipiunt: ita & de temperantia & continentia & fortitudine fit, vt si quis exercitationem horum remittat, exinde ad improbitatem rursum convertatur. Quocirca nobis cunctandum non est; neque ad præsentem suavitatem contendendum. Magna enim res est, vt opinor, imperium esse partum: sed multo maior, acceptum conservare. Nam adipisci sæpe audaciam tantum adhibendi contigit, sed acceptum retinere, id iam non absque temperantia neque absque continentia, neque absque multiplice diligentia evenit. Et ea quæ sequuntur. De detestabili

Cap.15. em.1. autem otio multa exempla & morales doctrinas antea induximus, quibus plura nunc addam, vt plenius constet, non leve vitium, & vt Theologi dicere solent, balneum & pulvinar Satanæ otium esse. Habemus autem præclarum exemplum in sacris literis de fico arbore otiosa, cui Christus Salvator noster propterea maledixit, quod infructuosa solummodo folia

Lib.2. Reg. Cap.11. ad ostentationem proferret. Præterea quum Regius ille Propheta David otiosus in superioribus partibus regiæ domus deambularet, occasio inde orta est, vt Beth'abeam, Vriæ vxorem pulcherrimam, & deinde matrem Regis Salomonis, se lavantem videret, & in eam illicito amore exardesceret, mox adducta ea, cum illa rem haberet, atque interfecto marito, eam in vxorem duceret. Quas pœnas autem, irato Deo, ob eam rem dederit, late ibi describitur. Eodem modo Julius Cæsar non ignoravit, otium & desidiam non solum gloriæ, cuius cupidissimus fuit, sed multo magis valetu-

dini

dini sua obesse: In bellis enim, teste Cione, firmiore valetudine vtebatur quæ tamen comitiali malo, & repentinis animi deliquiis, nunquam magis, quam in otio tentabatur. Ob hanc rem inter alias eximias virtutes, quibus Hugo Marchio Brandeburgensis, Vicarius Ottonis III. Imperatoris in Italia præfectus fuit, celebratur, quod is hominibus otiosis & asotis adeo infensus fuerit, vt eos in judicium vocarit, ad reddendam rationem otii & sumptuum. Vnde in Hetruria præsertim Florentiæ, adhuc servatur consuetudo ab ipso introducta, vt magistratus in otiosos & ignavos inquirat, atque ex eis percontetur, vnde sumptus faciant: qui si rationem & innocentiam vitæ non probaverint, trahuntur ad supplicia, vel eiciuntur, vt Georgius Sabinus scriptum reliquit. Huc referri potest quod Olaus scribit: Quidam histrio ob nimiam pinguedinem, eo quod decem hominum quotidie cibos devorare solebat nec vllum laborum esset, quasi publicus depopulator consumeret, iussu Danorum Regis suspensus est. Quod etiam Albertus Crantius notavit. Hac pœna dignus fuisset desidiosus & iners Altades XI. Rex Babylonius, qui teste Beroso, regnavit annis XXXII. Eius enim otii & inertis ratio & regula vitæ hæc erat, (sicut idem auctor recenset, & eius commentator Annius explicat,) Vanus & stultus est, qui continuo labore & miseria militat in exitium sui & humani generis. Item: Omnium stolidissimus est, qui iugi desudatione thesaurizat, non sibi, sed genti. Amplius qui abstinet vsu rerum & gloriæ à se partarum, nequissimus est quia, teste Salomone, qui sibi nequam est, nunquam alteri beneficus erit. Ex hac inertiæ philosophia duo colligebat: primum, abstinendum esse ab omni labore bellico & sudoroso; quia in bellico sudore sibi labor, & gentibus cædes accidit, & in sudoro miser & infelix avarus efficitur, magis custos divitiarũ, quam dominus. Alterum, fruendum esse bonis & gloria, aliena miseria & sudore partis, ne incidas in miseriam & sudores, dum bona parta fugis. Porro imperite vixit, quia more aliorum inter pellicum greges & calamitates degebat, & bonis partis & gloria non fruebatur, sed abutebatur, &c. Memorabilis itaque est sententia Senecæ: Magna pars, inquit, vitæ elabitur nihil agendo, maior male agendo, maxima aliud agendo. Quod dictum Sugelio excellenti Poetę tale disticho expressit:

Omnia dum reputat transacta tempora vitæ,
Vel male, vel temere, vel nihil egit homo.

De Sesostre antea ex Herodoto recensuimus, quomodo in suis expeditionibus gentes otiosas & imbelles cippis lapideis, muliebribus genitalibus insculptis notaverit. Iosephus vero illas expeditiones Sesaco Ægyptiorum Regi attribuit, & putat, eius res gestas Herodotum per errorem Sesostri adscripsisse. Hic enim Sesacus, inquit, quinto anno Roboami regni,

De bell. ciuil. lib. 2

In vita Hugonis Marchi. Brand. lib. 15. c. 15

Cap. 15. prior. cent.

Antiquit. Iudaicar. lib. 8, c. 4.

gni, numerosissimum exercitum contra illum adduxit, in quo fuisse ferunt currus 10200. equitum 60000 peditum vero 400000. Et paulo post ita pergit: Meminit huius expeditionis Haly carnassaeus Herodotus in nomine tantum errans, & quod persuasis multis aliis gentibus, etiam Palaestinam, Syriam subiugarit, hominibus, non expectatâ vi, deditionem facientibus. Apparet autem satis, quod nostram gentem dicere velit ab Ægyptio subactam. Narrat enim, hunc columnas reliquisse apud eos, qui priusquam Martem experirentur, deditionem fecissent, in quibus pudenda muliebria insculpta fuerunt. Roboamus autem is fuit Rex noster, qui vrbem, antequam oppugnaretur, dedidit. De Sesaco autem Rege Ægypti, & quo pacto quinto anno Roboami filii Regis Salomonis, templum & domum regiam spoliaverit, etiam in sacris literis mentio fit. Merito quoque celebratur Alexander III. huius nominis, sed in ordine XCV. Rex Scotorum, à Buchanano, cum ob alias egregias virtutes, tum quod magistratibus in regno suo imperaret, vt otiosos, qui nec artem scirent, nec patrimonium haberent, severe compescerent, eo quod omnium scelerum & flagitiorum ex otio veluti fonte primordia promanare existimaret. Memoratu sane dignum est quod otium inter quinque peccata Sodomae, ob quae ignis caelitus deleta est, à Propheta Ezechiele recenseatur. Ita enim numerat peccata Sodomae, superbiam, saturitatem panis, prosperitatem & OTIVM, & manum pauperi ac egenti non porrigebant. Cum igitur otium tam perniciosa sit res, recte antidotum eius, labor videlicet, commandatur, cum praesertim fructus & vtilitas eius in promptu sit. Quod etiam Plato innuere voluit, ubi dicit: Virtutis ramos sudore ac labore produci. Hinc pulchrum & succinctum dictum, monens otium fugiendum, & laborem sequendum, fluxit: SEGNIS IVVENTA, EGENS SENECTA; quod tale epigramma, ex fabula cicadae & formicae, nescio cuius Poetae peperit.

Reg. lib. c.14. Rerum Scoticar. lib.7. Cap.16.

Sub calore ingrato, campos dum rauca patentes,
Cicada cantrix complet aestu fervido;
Hiberni memor algoris formica reponit
Collecta grana, post quibus famem leves.
Te ne confectum senio male vexet egestas,
Suda, labora, dum virens aetas sinit.
Heu quam res misera est, canos gestare capillos,
Patiq; dura turpiter ieiunia.

Nemo autem facile ab honesto labore deterreri, eumque subterfugere, sed si ceptus est, in illo strenuè pergere debet. Etsi enim omne principium in cunctis negotiis grave esse solet, tamen mox paulatim allevatio laboris, si paulum progressus fueris (non secus ac si quis arduum mon-

tem ascensurus, licet anhelitus illi ob altitudinem & præcipitia interdum prope deficere videtur, superatis vero iis ad fastigium pervenit, & inferiora despectans, voluptati potius, quam oneri, ea sibi sunt) magno cum gaudio sentitur, donec ad finem perducantur. Hoc monere voluerunt veteres:

Incipe: dimidium facti est cœpisse. Supersit
Dimidium, rursum hoc incipe, & efficies.

Et illa:

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Non minus recte Chrysostomus monet: Natura est rerum ut omnis labor tamdiu gravis putetur, donec sola animi consideratione pensatur. Vbi vero ad rem ventum fuerit, & operis ipsius cœperimus aliquantulum profligare: ibi jam pavor quidem omnis ac formido repellitur: successus vero operis dulcedinem parit, & lætitiam menti confert, recuperata denuo incrementa virtutum, redditque nos continuo fortiores, quum proxima videri jam cœperit spes salutis. Idipsum innuere voluit Suidas ubi dicit: Laborando & cupiditatibus resistendo, divitiæ acquiruntur. Non omittenda est notabilis distinctio Aristotelis laborum & operationum. Ex operationes, inquit, sunt artificiosissimæ, in quibus minimum est fortunæ, illę sordidissimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ servilissimæ, in quibus corporis est usus plurimum: illæ vero ignobilissimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Postremo ex Catonis senioris monitione, quam commilitonibus ad fortitudinem & tolerantiam laborum inculcare solitus fuit, quam antea allegavimus, si cum labore præclari quiddam egeris, &c. sequentes versiculi emanarunt, digni profecto ut ascribantur:

De repat. lapsi. *In historicis.* *Polit. c. 6.*

Honesta si qua feceris
Cum maximis laboribus,
Cedentibus laboribus
Dulcis manebit gloria.
Sin turpe quid commiseris
Cum gaudiis amplissimis,
Abibit omne gaudium
Turpi manente infamia.
In omnibus duplex iter
Proponitur mortalibus:
O clara mens, accingere
Virtutis ut carpas viam.

Est autem conveniens sententia Græca Musonii, relata à Gellio lib. 16. c. 1. quam alio modo reddidit Latine Ioan. Petr. Valeri: his nimirum versibus: *Cap. 15. prior. com.*

Si cum labore quippiam recte geris,
Labor recedit; facta recte permanent:
Quod si iocose nequiter quid egeris,
Abit voluptas; turpe factum permanet.

Caput XXXIII.

De odio otij, & amore laboris, duorum heroum, L. Quintij Cincinnatis & Abdolonymi.

PRædicatur, & quidem non immerito, Cincinnantis laboriosa industria, & fuga otii atque desidiæ, à Livio, & aliis auctoribus, eo quod ab aratro in curiam ad consulatum capessendum vix abstractus fuerit, cujus obiter antea mentionem feci. Quum autem dignus ille heros Romanus sit, ut ejus mores & res gestæ latius recenseantur, eas ex Dionysio Halycarnassæo huc adscribere operæ pretium duxi. Est enim oratio talis, ex qua pictor artis suæ specimen absque alia delineatione ostentare posset: cujus artificii orationis supra quoque mentionem feci. Is de eo, quum Cõsul declaratus esset, ita scribit: At Senatus misit ad Quintium, qui eum ad magistratum capiendum adducerent. Tunc autem forte Quintius arvum quoddam ad sementem faciendam arabat, ipse sequens boves, novale proscindentes, sine tunica, solo subligari succinctus, & in capite pileum habens. Vbi vero vidit catervam hominum, qui in suum fundum ingressi erant, aratrum tunc retinuit, & diu dubitavit, quinam illi essent, & qua de causa ad se venirent. Deinde quum quidam præcurrisset, eumque monuisset, ut se melius ornaret; ille in tuguriolum ingressus, & veste induta prodiit. Qui autem ad eum in urbem deducendum missi fuerant, omnes eum non nomine, sed Consulem salutarunt, purpuraque induerunt, & allatis eo securibus, aliisque magistratus insignibus, ut in urbem sequeretur, rogarunt. Ille aliquantisper obticuit, fusisque lachrymis, hoc tantum dixit, ergo agellus meus hoc anno non seretur, & de victu periclitabimur. Deinde salutatâ vxore, jussaq; rei familiaris curam gerere, in urbem ivit. Nulla autem pergit idem auctor, alia de causa oratio mea huc est provecta, nisi ut omnes cognoscerent manifeste, quales essent eâ ætate populi Romani principes, qui suis manibus victum quærerent, qui temperantes essent, nec justam paupertatem gravatè ferrent, nec regiam potestatem affectarent, sed etiam oblatam repudiarent. Sic enim apparebit, nostiæ ætatis homines ne vel minimum quidem illis similes esse; sed cõtra longe alia studia sectari, præter perpaucos quosdam, qui adhuc Imperii dignitatem sustinent, & priscorum illorum adhuc sunt similes. Hactenus ille. L. Quintius autem ille, finito

Cap. 12. prior. cent.

Cap. 21. Roman. antiq. li. 10.

finito consulatu, quum idem magistratus sibi tertium deferretur, eum repudiavit, designatis aliis consulibus, in suum illud exiguum tuguriolum rediit, victumque propriis manibus, labore & sudore, vitans otium, quæsivit, & sicut ante vixit. Eadem continentiâ usus est, quum paulo post maxime afflicta Republ. Dictator creatus esset. Quum enim illi occupato, in quodam opere rustico faciendo, XXV. fasces cum ipsis securibus, purpura & alia regia insignia, oblata essent, non solum tanto honore sibi delato lætatus non est: Sed etiam non sine indignatione, in has voces erupuit, Peribit ergo hujus quoque anni fructus, ob meas occupationes, & male omnes esuriemus. Parta autem insigni victoria ab Æquis, post triumphum, repudiato agro, armis quæsito, mancipiis, pecuniis, aliisque donis ex præda, nihil eorum, quæ à senatu, aliisque offerebantur, accepit, sed ad suum illum agellum rediit, & laboriosam vitam, regiæ anteposuit, ob suam paupertatem magis se offerens, quam alii ob divitias. Ad hanc laboriosam, & fugientem desidiam, atque frugalem vitam, nec non tuguriolum, & casum Quintianam respexit Seneca, detestans simul luxum Romanum sua ætate; *Epist. 90. ad Lucil.* Non, inquit, tecta cœnationum, epulas receptura, parabantur, nec in hunc usum pinus, aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria, auro gravia, penderent. Furcæ utrinque suspensæ fulciebãt casam, spissatis ramalibus, ac fronde congesta, & in proclive disposita, decursus imbribus quamvis magnis, erat. Sub his tectis, habitavere securi: CULMUS LIBEROS TEXIT, SUB MARMORE ATQ; AURO SERVITUS HABITAT. Quocirca alibi ita salutari doctrina præcipit Lucilio suo. Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ teneto ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pereat: cibus famam sedet, *Epist. 8.* potio sitim extinguat, vestis arceat frigus domus munimentum sit adversus infesta corpori. Hanc utrum cespes erexerit, aut varius lapis gentis alienæ, nihil interest. SCITO, HOMINEM TAM BENE CULMO QUAM AURO TEGI. CONTEMNE OMNIA, QUÆ SUPERVACUUS LABOR VELUT ORNAMENTUM AC DECUS PONIT, &c. Sed veniamus ad alteram partem hujus capitis ad Abdolonymum videlicet, cujus historia non minus memorabilis, est quam modo relata, dignaque ut integra ascribatur & hic quoque legatur. Quum enim Alexander Magnus ad Sidona *Curt. l. 4.* venisset, urbem vetustate famaque conditorum inclytam: & in ea regnaret Strato, Darii opibus adiutus, sed quia deditionem magis popularium, quã sua sponte fecerat, regno visus indignus: Hephæstioni permissum est, ut quem eo fastigio Sidonis dignissimum arbitraretur, constitueret Regem. Erant Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsius pote-

ſtate regnandi, negaverunt quemquam patrio more, in id faſtigium recipi, niſi Rege a ſtirpe ortum. Admiratus Hephæſtion magnitudinem animi, ſpernentis quod alii per ignes ferrumq; peterent, vos quidem macti virtute, inquit, eſtote, qui primi intellexiſtis, quando majus eſſet regnum faſtidire, quam accipere.

Cæterum dare aliquem Regiæ ſtirpis qui meminerit, à vobis acceptum habere ſe regnum. Atque illi quum multos imminere tantæ ſpei cernerent, ſingulis amicorum Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes, ſtatuunt, neminem eſſe potiorem, quam Abdolonymum quendam, longa quidem cognatione ſtirpi Regiæ annexum, ſed ob inopiam ſuburbanum hortum exigua colentem ſtirpe. CAVSA EI PAVPERTATIS, SICVT PLERISQVE, PROBITAS ERAT, intentuſque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum eſt cum Regiæ veſtis inſignibus, hortum intrant, quem forte, ſteriles herbas eligens, Abdolonymus repugnabat. Tunc Rege eo ſalutato, Alter ex his, Habitus, inquit, hic quem cernis in meis manibus, cum iſto ſqualore permutandus tibi eſt: ablue corpus, illuvie, æterniſque ſordibus ſqualidum: cape Regis animum, & in eam fortunam, qua dignus es, iſtam continentiam præfer: Et quum in Regali ſolio reſidebis, vitæ neciſque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatus, in quo accipis regnum: immo hercule propter quem. Somno ſimiles res Abdolonymo videbatur; interdum, ſatiſne ſani eſſent, qui tam proterve ſibi illuderent, percunctabatur. Sed ut cunctanti ſqualor ablutus eſt, & injecta veſtis purpura, auroq; diſtincta, & fides à jurantibus facta, ſero jam Rex, iiſdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut ſolet ſtrenue totâ vrbe diſcurrit, aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quiſque humilitatem inopiamq; ejus ad amicos Alexandri criminabatur: admitti eum Rex protinus juſſit, diuq; contemplatus, Corporis inquit, habitus famæ generis non repugnat. Sed libet ſcire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Vtinam, inquit, eodem animo regnum pati poſſim. HÆ MANVS SVFFECERE DESIDERIO MEO. NIHIL HABENTI, NIHIL DEFVIT. Magnæ indolis ſpecimen ex hoc ſermone Abdolonymi cepit. Itaque non Stratonis modo regiam ſuppellectilem attribui ei juſſit, ſed pleraque etiam ex Perſica præda; regionem quoque urbi appoſitam ditioni eius adiecit. Hucuſque Curtius.

Vterque itaque heros hic celebratus, abſque dubio diligenter perpendit, id quod L. Anneus Seneca monet: *In Agamemnone.*

——Quicquid in altum
Fortuna tulit, ruitura levat.

Modicis

Modicis rebus longius avum est,
Felix mediæ quisquis turbæ
Parte quietus aura stringit
Littora tuta timidusq; mari
Credere cymbam, remo terras
Propiore legit.

CAPVT. XXXIV.

De Zelotypiæ tyrannide & sævitia.

IN capite LIII. prioris Centuriæ postquam definitionem Zelotypiæ posuimus ex Cicer. 4. Tuscul. vbi Latine obtrectationem vertit, allegavimus ex lege divina, quod per Moysen Deus populo suo peculiaribus legibus contra truculentissimam perturbationem Zelotypiæ prospexerit. *Num. 5.* Has leges Josephus paulo aliter, & ita quidem recenset. Quod si quis adulterii suspicionem de vxore habuerit offert hordeaceæ farinæ assaronem, & immisso ex ea pugillo super altare, quod reliquum est, sacerdotibus vescendum datur. *Antiquit. Iudaic. lib. 3. c. 10.* Deinde aliquis sacerdotum statuit mulierem ad portam, quæ est obversa ad fanum, & inscripto primum Dei nomine in membrana defert ei iusiurandum, cum imprecatione, vt si pudicitiam læsisset, luxato crure dextro & ventre disrupto, misere moriatur: sin autem præ amore nimio, & præ Zelotypia, maritus ad iniquam suspicionem sit commotus, decimo mense infantem masculum pariat. Peracto iuramento de membrana deletum nomen in phiala exprimit, & sumpto è fano pulvere humi collecto, atque in poculum asperso ebibendum porrigit; mulier vero si iniustè est delata, prægnans facta mature, & feliciter enititur. Quod si coniugalem fidem, & Deum iurisiurandi testem fefellit, turpiter moritur, cruce luxato, & ventrem aqua intercute invadente.

Quemadmodum autem nationem vnam præ alia Zelotypiæ morbo obnoxiam esse experientia testatur, ita Bodinus ex Irenico & Münstero probat, *De repub. l. 1. c. 1.* Germanos minimè Zelotypia laborare: Imo præclarum existimare, omnes fœminas cum omnibus maribus in publicis balneis simul perlui. Australes vero populos ne sacra quidem publica fieri pati, nisi vterque sexus pariete medio dividatur, sicut Italorum quoque mos præsertim tempore quadragesimali vel vti vocant, in carnisprivio est. At cum in Anglia (pergit Bodinus) legationis causa profectus essem, audivi Mendozam legatum Hispanorum, cum turpe esse diceret, viros simul cum fæminis in concionib. sacris permistos videri: cui Dalus Magister libellorũ vrbanè re-

In 2. Epist. posuit: Turpe id quidem apud Hispanos, qui etiam in sacris locis cogitarent de explenda libidine, à qua procul abeant Anglorum mentes. Idipsum prædicat Poggius Florentinus, vbi thermas Badenses describit, & felicitatem Germanorum, qui Zelotypia vacant, morbo Italis infesto, ex-*Epist. 3. fol. 144.* tollit. Certe Australes Zelotypiæ morbo tantopere conflictantur, vt plerique angore animi pereant. Puna quidem Rex Indorum, vt ea cura sese liberaret, cunu his suis non pudenda modo, sed etiam nares, & brachia amputari iubebat. Turcos præterea non solum præ cæteris gentibus vxorum pudicitiæ studere, sed etiam Zelotypos esse, docet nos Busbequius: Turcæ inquit, si qua alia gens vxorum pudicitiæ nudet, ideo conclusas domi servant atque abdunt, vt vix sol aspiciat. Quodsi in publicum necessitas evocet, ita tectas, ita pannis obvolutas emittunt, ut meræ larvæ, aut spectra occurrentibus videantur: ipsis quidem viros per linteum, aut seraceum videndi copia est, viris nulla earum corporis pars ad conspectum patet. Est enim apud eos recepta opinio, non posse mulierem, quam vel minimum forma, aut ætas commendat, a viro sine potiundi libidine, ac proinde sine mentis labe conspici, ob id omnes habent abscondita.

In itinere Constantin. Hoc aliquot exemplis confirmat Georgius Douza, vbi recenset, quid Cologero Rutheno, solummodo ob nutum erga puerum mancipium Turcæ cuiusdam in navi, & Armenio quodam qui cum muliere Turcica familiariter locutus esset, acciderit, & quam male & duriter tractatus vterque fuerit. Quo in loco ita concludit. Qui cum Turcis versaturus sit à mulieribus, pueris, & mancipiis eorum abstinere, neque manus solum: Sed vero oculos, & linguam domitos habere oportet.

De remedio vtriusq; fortunæ Dial. 65. Zelotypiæ autem fomenta, vim & effi actiam eleganter describit Petrarcha Zelotypiæ, inquit coniugi vir insomnis, nunc blandiciis, nunc querelis, fictisque criminibus excitandus, exercendusque per noctem, seu licentius oculos deflexeris, seu ridenti lentius arriseris, seu vicinam salutaveris, seu formam alterius laudaveris, seu domum serius redieris, postremo aliquid feceris, aut dixeris, quo suspectus, læsique reus sis amoris, quæ si vita dici debet quænam mors dicenda sit nescio. Hic morbos Zelotypiæ cum fœminas erga suum sexum corripit, vehementissimus esse solet, *Cap. 26. v. 8.* quod Ecclesiasticus monet, vbi dicit: Dolor animi, & luctus est mulier æmula mulieris. Vbi interpres: Dolor cordis, & luctus mulier Zelotypa mulieris, id est, mulier æmulans mulierem, & flagellum linguæ omnibus communicā. Ἀντίζηλος mulier hoc loco dicitur pro Ζηλότυπος, quæ in amore æmula est, & solicita ne rivalem habeat quæ animi afflictio in viris quoque esse solet. Eo autem in genere huiusmodi vitiosa æmulatio animi ægritudo suscepta ex communicatione eius, quo nos soli frui volumus eiusque

jusque rei adamatæ socium & rivalem pati non possumus, aut ægrè, molestèque ferimus. Aliquando etiam ex eo, quod alius fruatur eo bono, quo nos caremus, & quo nos frui cuperemus, quo vitio laborabat Anna Helcanæ vxor, quum ipsa sterilis rivalem videret florentem liberis. Hoc malum, vitiumque domesticum in conjugio, ubi purus, fidelisque amor vigere debet, cum maxima doloris acerbitate conjunctum est. Alterum vitium est mulieris, liberius ac familiarius cum omnibus communicantis, quæ sua immodestia, & licentia hominibus materiam sinistri sermonis dat; hujusmodi autem libertas colloquendi cum omnibus familiarius, semper improbata, atque impudicitiæ nomine suspecta fuit Hoc morbo patrum nostrorum memoria, (ut ad recentiora, & notiora exempla veniamus,) Ioanna Regina Hispaniæ, mater Coroli V. & Ferdinandi, laudatissimorum Imperatorum, affecta fuit, quæ erga maritum Philippum Regem, ut Gomezius scribit, incredibili Zelotypia, stimulata, acerba ei & molesta erat. Vnde cum is relicta Hispania Belgas suos, vel conjugis tædio affectus, vel aliis de causis reviseret, illa, absente marito, regnorum immemor, de eo tantum soli. ita erat, adeo ut noctu, diuque cogitabunda (quod ejus temporis scriptores tradunt) verbum nullum nisi admodum coacta faceret. Vnum duntaxat cupidissimè audiebat, si quando mater consolandi causa, classem jam adornari diceret, quæ maritum in Germaniam sequeretur, quæ ut tantisper obduraret, rogabat, donec à partu esset libera; nam simul ac Favonii spirarent, se eam statim voti compotem facturam. Cumque illa consolatio materna parum efficax esset, pergit Gomezius; Has ob res supra modum anxia Regina Isabella, insalubris cœli evitandi prætextu, Iohanna filia secum assumpta, Complutum, ubi Ximenius agebat, se contulit. Vrit enim præcordia, ægritudo animi compressa, & in angustias adducta, mentem subvertit; nec alio medicamine facilius erigitur, quam cordati hominis sermone. Recensetur ibi quoque à Gomezio, quo pacto mitibus, & prudentibus alloquiis tam matris, quam filiæ ægrum animum Ximenius consolatus sit, quæ ne prolixior præter mortem sim, omitto & lectorem ad eam orationem, quum sit memorabilis, & plena gravissimis sententiis, & ad Zelotypiæ affectus sanandos, accommodatis, remitto. Etsi autem Ximenius assiduè his & aliis habitis colloquiis animum utriusque Reginæ mirificè confirmavit, & ab ægritudine sublevavit, tamen cum Iohanna ad maritum in Belgium navigasset, & à marito Rege amantiss. suscepta fuisset, morbus paulo post recruduit. Nam cum per id tempus, ut idem Gomezius refert, puellæ cujusdam amoribus Philippi animus implicatus esset, quam secum Iohanna Regina adduxerat, mox ea Zelotypiæ stimulis vehementer exagitata, criminationibus, jurgiis, & tragœdiis totam

1. Reg. 10.

De reb. gest. Francisci Ximenij lib. 1.

tam Philippi Regiam implevit. Et cùm ad eam per pellicis æmulos delatum esset, flava puellæ cæsarie Philippum coniugem imprimis captum fuisse, rabie correpta, cæsariem statim abrasit, puellæque miserabiliter insultans pulchram faciem vibicibus fœdavit: Indignatus amans adolescens, non tam amplius dissimulata irâ, apertis contumeliis, & atrocibus verbis, vxoris dicitur pervicaciam multasse, atque ab eius congressu dies non paucos abstinuisse. Hæc immoderata Zelotypia vxoris, absque dubio, paulo post reverso in Hispanias Philippo Regi, ægritudinem, accedentibus etiam aliis tam lati regni molestiis & curis, mirifice auxit, ut Medicus eius Martinus, eum in suo cubiculo secretiori, ad hunc modum ante suum decessum conquerentem audiverit: Quis me in has coniecit miserias, & specioso magni Regis nomine gravatum in hanc rerum inopiam pertraxit? Fuit quoque hic Zelotypiæ morbus, non postrema causa Reginæ Iohannæ, quod sese mortuo marito in latebras abdiderit, & in mœrore, & ægritudine animi, atrâ bile exagitata, tempus vitæ suæ misere consumpserit. Licet, ut idem Gomezius ait, sive Belgicæ pellicis, ut ferebatur, veneficiis, sive id morbi malitia acciderit, imaginandi vi, & memoriâ quidem polleret, at prudentiâ ad distinguendum res propositas careret. Etsi autem in orationem quandam inseruit Buchananus, à Carolo Quinto, Imper. Iohannam, matrem suam propterea in perpetuam custodiam datam esse, quod de secundis nuptiis cogitaverit: tamen priorem causam custodiæ veriorem esse, alii quoque fide digni historici testantur. Inter quos est Heuterus Delphius, cuius verba asscribere volui: Iohanna; inquit, intellecta Regis mariti morte, adeo intemperanter doluit, ut ex eo tempore nunquam amplius mente satis valuerit, cum tamen LXX. annum prætergressa sit. Scio pergit ille, qui aliam vitiati in Regina cerebri causam afferant, à Rege marito profectam, quod Zelotypiæ laborans vitio, eum importuno tempore ac loco ad iram provocasset. Sed quoniam mihi de huius rei veritate parum constat, malim ab alio, quam à me asseverari, ac narrari, &c. Idem author in vita Caroli V. Cæsaris, plura de hac re scribit.

Lib. 20. *Lib. 13.* *De republ. Angl. instan. Lib. 9.*

Postremo contra hunc morbum Zelotypiæ, graviter intonat suis elegãtibus versibus Thomas Chalonerus eques Anglus, & simul instruit coniuges, quo pacto officium suum, recte facere debeant, quos asscribere operæ precium duxi:

Nempe nec assiduo vestras custode aliorum
Servari de more, velim non sponte pudicas,
Vsq; adeo illa via est iam stulte ingressa maritis;
Zelotypis, nimia pariter se affligere cura,

Et sumptu ornatus pictas, nil denique agentes,
Dum dominas altis servant penetralibus, aut si
Has prodire sinant, tanta hoc fit denique pompa,
Ut nos Memphitis, productus ab æde Serapis,
Ibat linigeris quondam per compita mystis
Structior: ostentans sacrata cornua fronte.
Stultum erat hoc (dices) sed quid discriminis oro est?
Ille bovem: anne tuam tu custodire iuvencam
Iam venerabundus, tanquam pro numine, pergas?
Quando rectius hoc, veris uxoribus uti
Ut veris nec imaginibus? tu rostra formamque
Procures, villamque & prædia? degener illa
Tanquam aliena domus intra nil curet agendum
Septa maritalis: nec saltem provida servet,
Quæ tua sedulitas longinquis vexit ab oris?
Nempe tuum est, rem augere foris: rem gnaviter auctam
Illius est parili pensare, & condere cura.

Ut autem hoc caput concludamus, adiiciendum putavi non dissimile epitaphium lugentis fœminæ Perusinæ insontis, à marito ob Zelotypiam & suspicionem adulterii interfectæ, sicut Iustinæ Romanæ nuper nuptæ à Zelotypo, & fatuo viro querelas supremas recensui. Illud est tale: *Centur. 1. c. 53.*

Si qua solet proprio gaudere puella decoro,
Quid mea sors possit, nunc ego sola queror.
Forma dedit multis famam laudemque puellis:
At mihi de falsa suspicione necem.
CIↃ.CCCC.LXXX.

CAPUT XXXV.

Voluptatem inhonestam, esse hominibus omni peste perniciosiorem, & perpetuos comites habere pœnitentiam, & dolorem.

VOLUPTATES Imperator Adrianus pillulis medicorum recte comparavit, quæ extrinsecus auro, & saccaro inductæ, intrinsecus sunt amarissimæ. Sic pomum primorum parentum nostrorum, quod aspectu iucundum, concoctu permolestum fuit. Prudenter itaque Seneca Lucilio ita præcipit: Voluptates præcipue exturba, & invisissimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptii vocant. IN HOC *Epist. 51.*

De remedio vtriusque fortunæ dialogo 110.

NOS AMPLECTVNTVR VT STRANGVLENT. Hanc salutarem sententiam Petracha inculcat; Voluptates, inquit, ait Cicero, blandissimæ dominæ, maiores partes animi à virtute detorquent. In hoc, monente Seneca, nos complectuntur, vt strangulent. Non aliter ergo quam latrunculi viatoribus insidiantes, eosque seducentes, ac perimentes declinandæ sunt. In quod valde proderit, si illud præclarissimum apud Livium, à Scipione Africano dictum Masinissæ, sibi, quisquis hac peste laborabit, accipiat: VINCE ANIMVM, cave deformes multa bona, vno vitio, & tot meritorum gratiam maiore culpa quam causa culpæ est, corrumpas. Itque facilius fiet, si quis acriter rei vilitatem, obscœnitatem, brevitatem, finem, cogitet; at longum dedecus, horæque fugacis forsitan aut momenti vnius illecebras multorum annorum pœnitentia, vel æterno fortasse supplicio, puniendas. Hoc Diogenes monere voluit, egregia similitudine: Quemadmodum venenum, inquit, mulso commixtum, ob dulcedinem bibentibus primum gratum est, paulo post autem inde mortis agonem sentiunt: sic quoque formosis scortis operam dantes, initio voluptatem sentiunt, quam tamen perpetuus dolor consequitur. Etsi autem antea caput integrum, de fuga lasciviæ & voluptatum congessi; tamen quum sit materia hæc non solum latissima, sed etiam vilissima, plura memorabilia, ad dehortandos ab hoc vitio homines, voluptati deditos, maximeque iuvenes, quibus fervor sanguinis præcipuè ad libidines incitamento esse consuevit, adiicere volui; quod faciliorem maioremque fructum afferet, si illis effectus, & pernicies voluptatis exactius inculcatur. Effectus autem voluptatis elegantissimis versibus, veluti vivis coloribus, depingit Thomas Chalonerus Eques & Legatus Reginæ Angliæ, ad Hispaniæ Regem, ex quibus paucos, quum sint lectu dignissimi, adscribere volui. Quæstionem quare nostrum seculum, in proceritate & viribus corporis, prioribus non respondeat, ita solvit, cantans Bubo:

Apud Laertium lib. 6.

Cap. 19. prior. Cent.

De republ. Angl. instauranda lib. 6.

Vnde hodie imbelles quisquis mirabitur artus,
Pulposis proavis non respondere nepotum?
Audiat: infelix ferali carmine bubo
Quæ accinuit, nuper turrito culmine fidens:
SCORTA, *chori, cithara, calamistra, vnguenda, fritilli,*
Et redimita rosa, in mediam convivia noctem,
Balneaq; & picta vestes, & Medica strata,
Et somni pingues per vultus solis adulti
Perdiderant olim Graios; post inde Quirites
Mutarunt, versos variarum in monstra ferarum;
Nunc alios eadem Circeia pocula, porcis

Sup-

Supplementa parant comitum subiungere Vlyssei,
Lapsa retro postquam conamina prava inventa,
A cultu videas ita degenerasse priors,&c.

Eadem ratione motus Boissardus, Emblemati suo titulum fecit, VOLVPTATIS VSVRÆ MORS. Nihil servilius, inquit ibidem, abiectiusque est quam voluptatibus obnoxium videri. Insaniam aufert medicus: voluptas quum æquè mentem eripiat homini, vix sanabile malum est. Nulla capitalior pestis hominibus à natura data est, quam voluptas. Nam ex hoc fonte prodit quicquid est in hominum vita scelerum & calamitatum. Voluptati inhonestæ parata est comes pœnitentia. Quam optime hoc comparatum est, ut hæ duæ res sese invicem comitentur, voluptas & dolor? Luxu nihil turpius: libido pecudem ex homine reddit. Fluit voluptas, & prima quæque evolat, sæpiusque relinquit caulas pœnitendi, quam recordandi. Et ea quæ sequuntur, &c. Idipsum monere voluit Plato, vbi dicit: Homines qui fœdis concupiscentiis manus dederint, ventrique dediti per inertiam atque lasciviam, ingloriam, inutilemque peregerint vitam, nec quicquam pensi pudorisve habuerint, in ASINOS post obitum deiiciuntur. Væ autem in historicis exemplis pergamus, experientia certe & innumeræ historiæ testantur, plures principes & tyrannos voluptatem potius, quam crudelitatem perdidisse. Licet enim homines crudelitate perterreantur: tamen libido tyranni nón modo subditos ad odium, verum etiam ad contemptum excitat: quum intelligunt, hominem voluptatibus deditum, impotentis animi esse: nec imperio dignum videri, qui imperare sibi non possit. Testis est Sardanapalus, Canades, Dionysius iunior, Hieronymus, Heliogabalus, Amyntas, Periander, Pisistratus, Tarquinius, Aristocrates, Timocrates, Childericus, Andronicus, Appius Claudius; Galeacius Sfortia, Alexander Medices, Petrucius Senensis, Lugtacus & Megallus, Scotiæ Reges, aliique multi, qui omnes ab Imperio exciderunt, quum impuræ libidini, quam virtuti servire maluissent, &c. Huc respexit Xenophon, quum introducit Socratem cum Theodota meretrice fœmina formosissima disceptantem: Quumque illa dixisset, ò Socrates, multum tibi præsto: nam cum tu neminem ex meis à me possis abalienare, ego, cum libitum est, tuos omnes à te avoco. Ipse mox respondit: quid mirum hoc est? siquidem tu ad declivem tramitem omnes rapis: ego vero ad virtutem cogo, ad quam arduus & plerisque insolitus est ascensus. Porro vrbs Volumnensium opulenta divitiis, ornata moribus, & legibus bene constituta, caput etiam curiæ habebatur: sed postquam voluptatibus & luxuria prolapsa est, in profundum iniuriarum & turpitudinis decidit, ut servorum se insolentissimæ dominationi subiiceret,

Emblem. 37.

In Phædone

Bodin. de repub. l. 4. cap. 1.

Ælian. variar. histor. l. 13. c. 23.

ceret, qui primi admodum pauci Senatorum ordinem intrare ausi; mox universam Rempub. occupaverunt; testamenta ad arbitrium suum scribebant. convivia cœtusque ingenuorum fieri vetabant; ducebant filias dominorum: postremo lege sanxerunt, ut stupra sua, aut in viduis aut in nuptis, impunita essent; ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non prius aliquis ex numero eorum delibasset. Hi sunt fructus & effectus voluptatis, qui licet initio suaves esse videantur, attamen mox amari fiunt, &

Embl. 38. non diu durant. Quod idem Boissardus in sui Emblematis inscriptione innuere voluit: DELECTAT ET ANGIT. Ibi quoque sub pictura alvearii voluptates venientes fucata facie blandiuntur, abeuntes autem

Lib. 1. *Epist.* 50. pœnitentiam & dolorem hominibus relinquunt. Vice versa quemadmodum virtutis receptæ exire non possunt, teste Seneca, facilisque earum tutela est; ita initium ad illas eundi arduum: Quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat: deinde non est acerba medicina: Protinus enim delectat, dum sanat. Vera itaque Scipionem apud Livium ad Masinissam dicentem allegavimus: Non esse tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quantum à circumfusis vndique voluptatibus, &c. At multo rectius D. Augustinus ita monet: Illi, qui vitiis & voluptatibus prædominantur, veri reges & domini sunt. Cæterum nihil magis ad pellendas voluptates prodest, quam vigilantia & temperantia in victu, quod Vlpio Marcello præfecto Britanniæ, regnante Commodo, ignotum non fuit, ideoque mirificè commendatur. Nam quamquam, teste Dione, somno alioqui resisteret, natura, tamen quo magis id fa cere posset, inedia perfecerat. Etenim ne pane repleretur, eum Roma ad se jubebat exportari, ne paulo plus, quam esset necesse, propter vetustatem comedere posset. Præ-

Epist. 7. terea quoque vitanda sunt irritamenta & occasiones luxuriandi. Quocirca, hortante Seneca, vitanda est turba, vitanda spectacula, vitanda denique etiam consuetudo singulorum, præterquam eorum, qui nos meliores ef-

Epist. 22. ficere, aut meliores a nobis effici volunt. Ob hanc causam idem Seneca ita Lucilium suum monet: Projice quæcunque cor tuum laniant, quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis revellendum erat. Voluptates præcipuè exturba & invisissimas habe, latronum more, &c. sicut in initio hujus capitis hunc locum allegavimus. Quæ si negliguntur, & voluptatibus, desidia & luxu veluti fenestra aperiuntur, mox, non secus ac ignis levi aspersione aquæ magis accenditur, ita cupiditas & incontinentia, prima quæque tradendo, non restinguntur, sed accedente, & paulatim sese insinuante intemperantiâ, inflammatur, & quicquid concesseris initio, ad vlterius penetrandum fit gradus. Accurate itaque Aristote-

les inter incontinentiam & intemperantiam ita distinguit: Vbi incontinentia regnat, per affectum perturbatum, seu πάθ@ν, particularis notitia menti eripitur, ne malum observet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi desorbuit perturbatio, pœnitentia extemplo succedit: Intemperantia autem non extinguitur aut frangitur peccati sensu, sed contra obstinate in suscepta mali electione persistit. Periculosior autem morbus luxuriæ & voluptatis esse solet, quando magis intus latet, quam foris apparet. Id prudenter observavit idem Seneca, vbi de luxuria ita differit: Ea videtur aliquando cessisse, deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit, & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora sunt, morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, quum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et avaritiam atque ambitionem, & cætera mala mentis humanæ tunc perniciosissima esse scias, quum simulata sanitate subsidunt. OCCISI VIDEMVR, ET NON SVMVS, &c. Admonuimus insuper antea, laborem præsentissimum esse remedium contra voluptates & ocium, adductis multis exemplis & rationibus, quibus hoc in loco vnicum, idque memorabile, ex Bodino addam, quo docemur, licet Satanas ad suum regnum propagandum maxime voluptatibus & ocio vtatur, ita ut proverbialiter balneum & pulvinar Satanæ dicatur; tamen more suo, suo ambiguo responso, innuere ipsum voluisse, laborem verum, omissis supervacuis & inanibus conatibus & artibus sequendum esse. Ex Constantino, inquit Bodinus (qui inter peritissimos Pyrotechniæ & artis metallicæ in Gallia numeratur, estque in toto regno celeberrimus) audivi, socios ipsius, cum perdiu flantibus nulla spes speciesve boni ostenderetur, consilium à Diabolo petivisse, recte ne facerent, & rem optatam confecturi essent? illum vero vnico verbo respondisse, TRAVAILLEZ, idest, laborate: hoc exhilaratos flatores perrexisse & flavisse adeo strenue, ut omnia in nihilum multiplicaverint, etiamque porro flaturos fuisse, nisi Constantinus dixisset ipsis, hunc esse morem Satanæ, ut ambigua responsa edat: illud autem verbum LABORATE, innuere, abiiciendam esse Alchimiam, & in laborem aliquem, ac honestam artem, vtilis ad vitam scientiæ incumbendum: hominis purè dementis esse, si quis cogitaverit, tam brevi temporis spacio aurum effingere, in quo efficiendo natura annos amplius mille solet consumere. Itaque illis hominibus, qui scientias arte Diabolica student comparare, similiter dici oportet, TRAVAILLEZ, laborate, sive (ut maiores nostri pronunciabant) TRESVEILLEZ, ut in versu Lucilii:

Lib. 7. Ethic. c. 3.

Epist. 57.

Mag. Dæmon. lib. 3. cap. 3.

——— *noctes-*

——— *noctes vigilate serenas.*

Et orandus Deus, ut labori nostro (quod rei totius est caput) successum felicem tribuat: Quod in principio sapientiæ Salomo admonet singulos invitans, maximum & germanum sapientiæ acquirendæ modum explicans, &c. Hucusque Bodinus. Concludam itaque hoc caput ex Ecclesiaste eodem Salomonis vtilissima commonefactione, sicut elegantissimis versibus eam transtulit Jacobus Lectius Jurisconsultus:

Cap. 12.

I nunc, præcipitem per gaudia lege iuventam,
Quaq; animi trahit, atq; oculorum insana libido
Ingredere: At cuncta hæc propter, divina, tribunal.
Te tandem ad justum certe vindicta vocabit:
Imo averte tuo de pectore numinis iram:
Nequitiamq; tuis omnem procul artubus arce:
Nam mage inane nihil lasciva flore juventæ.

Caput XXXVI.

Cupiditates maturè extinguendas, & in modicis terminis natura constitutis manendum esse.

In prima Centuria c. 46.

INtroduximus querelas & historias non vulgares ex quibus constat, paucos imo fere neminem suâ sorte contentum vivere, sed semper vitiata quadam cupiditate plerosque ad ulteriora respicere & tendere consuevisse. Hancq; cupiditatem homines eo perduxisse, ut iis evenerit, sicut fabula trita de milvio docet. Aiunt enim, milvium cum vocem similem haberet cæteris avibus, hinnitum instar equorum nobilium appetiisse. Postea cum illam amisisset, neque hunc satis consequi posset, utroque excidisse, atque omnium avium postremam in canendo extitisse. Idipsum Michael Hospitalius Galliæ Cancellarius, vir prudentissimus, & patriæ suæ, dum vixit, amantissimus atque utilissimus elegantissimis versibus exprimit, ex quibus nonnullos saltem asscribere volui;

Li. 2 epist. ad Margar. Regis sororem.

Præterea studium nulli satis, aut sua constat
Conditio; nunc his animus, nunc ducitur illis;
Semper, & ulterius vani splendoris amore
Progreditur, semperq; novas festinat ad artes,
Ante senex perfusa videt sua tempora canis,
Supremumq; instare diem, quam lassus eundi,
Tandem fixa loco vestigia ponat in uno,
Quum secum statuat, cui nam sese applicet arti,
Vt qui Dedalei conclusus carceris intra

Ancipites flexus indeprensosque viarum,
Hoc dubius modo carpit iter, modo nescius illud.
Cumq; diu multos errans confecerit orbes,
Huc sese referet, primum discesserit unde?
Tanquam aut Callipedes, qui crura pedesque mouendo
Assidue, nunquam tamen est procedere visus.
Talis homo plerunque solet traducere vitam,
Irrequietus, inops rerum, quibus intus abundat, &c.

Recte itaque Ælianus tales homines ita monet: cui pauca non suffi ium, ei nihil satis est. inde sequitur, ut idem pergit: cui nihil satis, eidem etiam nihil turpe. Etenim cupiditas cupiditate accenditur, quæ nisi per continentiam superetur, nunquam sedatur, sed latius serpens in insaniam furoremque convertitur. Hæc illa sitis, quæ bibendo magis magisque incendit. Illuc enim proverbium spectat, quod dicitur: Si aqua fauces exsiccat, quid jam optare oportet? Restinguenda est igitur flamma nobis scelerata & atrox, dum adhuc velata cineribus, ac sopita facultas ristinguendi lenissima data est, ne, cum omnia comprehenderit, nos frustra postmodum furibundam atque exultantem restinguere cupiamus. Neque rectorem navis audiendum prorsus existimo in ipso mœrore calamitosæ tempestatis, quam illi fugere facilime licuisset consurgentem primo, sibique ac rebus suis naufragium minitantem; neque item gubernatorem vrbis in ipsius excidio & calamitate civitatis, quam impendentem prius ipse consilio suo, suaque prudentia sustinere quodammodo ac propulsare potuisset.

Merito itaque præcipitur, vt cupiditates nimiæ & intempestivæ cito, & veluti in herba, ut dicitur, necentur: multi enim, secundum Demosthenem, dum plura majoraque appetunt, etiam præsentia atque parva amiserunt. Tam incerta sunt omnia humana atque mutabilia. Huc spectat Valerii Maximi sententia: Caduca, inquit, sunt, & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis, quæ vires atque opes humanæ vocãtur. Affluunt subito, repente dilabuntur; nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo fortunæ statu huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improviso recursu destitutos in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici bona, quæ influxione malorum amaritudinem desiderio sui duplicant. Pie ergo Ecclesiasticus dicit: Sensatus homo in sapientia manet, sicut Sol: stultus sicut Luna mutatur. *Cap.27.* Allusit enim ad insanos & lunaticos, Sic quoque Luna hieroglyphice significat stultos & Inconstantes homines, ob assiduas mutationes. Idipsum in Emblematibus â Georgetta Montenaia nobili fœmi-

V na Gal-

aliunde, vel operæ tuæ interventu obvenerint, & quod illis hæc vita sustentetur, nec fortuito, nec rerum ipsarum vi evenire: sed vnius Dei beneficentia singulari tibi concessum: cui proinde gratias de his omnibus agere tenearis, à quo etiam vno potes obtinere, ut illis pacate & tranquille frui possis. Quare idem Ecclesiastes alibi ita monendo præcipit: Vade, vescere iucunde pane tuo, & bibe hilari animo vinum tuum. Enim vero iam grata sunt Deo opera tua. Vbi idem paraphrastes: Quod cum ita se habeat, rursum huc redeo, ut te, quisquis es, admoneam, ut relictis illis quæ penes vnum Deum sint, arcanis tuis contentus, alienis minime inhians, tuis ipsis denique bonis hanc vitam hilari tranquillaque mente transigens, in hoc vnum sis intentus, ut opera tua Deo probes. Hucusque ille paraphrastes. Idipsum gentiles quoque observasse, apparet ex his Horatii versiculis: Cap. 9. vers. 7. Od. 9. lib. 4

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter vti
Duramq; callet pauperiem pati,
Peiusque letho flagitium timet, &c.

Caput XXXVII.

Bona intrinseca æterna potius, quam extrinseca fluxa & vana curanda, & continuo in prosperis & adversis considerandum vnicuique, se hominem esse mortalem.

Piè & rectè monemur, nullam partem vitæ, præsertim piorum, vacuam dolorum, sed potius omnibus laborum molestiarumque generibus expositam esse. Adeoque infantes videri iam simul cum lacte sugere ipsa calamitatum primordia, & crescentibus annis, itidem miseriæ crescere videntur. Pii sane in cruce & adversis rebus habent suas consolationes peculiares, quæ ex sacris literis depromendæ sunt, quibus alios carere necesse est. Quæsiverunt consolationes quoque gentiles in suis calamitatibus, sed profecto fragiles, & nullius roboris; ita ut recte dicatur, Philosophorum præcepta non idonea esse ad sananda vulnera, sicut sacræ literæ, sed tantum ad cicatrices nonnulla afferre remedia. Animadvertunt

vertunt certe prudentes & politici viri, miseriam humanæ vitæ, & quam multis calamitatibus ea sit exposita, sed originem ipsarum nesciverunt ideoque in varias opiniones delapsi sunt. Nonnulli enim adversas & prosperas res fortunæ ludibrio, quidam fatis, alii aliis causis attribuere, ignari veri fundamenti, ac principii hominum miseriæ, quod videlicet omnes calamitates & infortunia ex lapsu primi hominis, & corrupta natura, ob transgressum mandati divini, impulsore Satana, fluxerint. Cæterum Seneca, vtpote gentilis, sed acutior & religiosior cæteris, hanc miseriam sentiens, internaque bona pluris facienda, quam externa, monens introducit Deum ad bonos, quibus externus splendor oculos & etiam mentes præter modum nimis nonnunquam perstringit, ita dicentem: Quid habetis, quod de me queri possitis: vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi: Auro illos, argento & ebore adornavi: Intus boni nihil est. Isti, quos pro felicibus aspicitis, si, non qua occurrunt, sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum, extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas: crusta est, & quidem tenuis, dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi nitent & imponunt: quum aliquid inciderit, quod disturbet & detegat, tunc apparet, quantum altæ & veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa mansura: quanto magis versaverit aliquis, & vndique inspexerit, tanto videbit meliora maiora: quæ permisi vobis metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obversa sunt, &c. Verum enimvero nulla meliori ratione intrinseca perpendi possunt, quam si extrinseca diligentius considerentur, fragilitas nimirum humana, & quam facile pulchra facies & corpus corrumpatur, & omnem splendorem & vigorem amittat, ita ut felicissimus quisque in perpetuo metu, ne infelicissimus fiat, versetur. Facilimè enim totus status hominis, &, ut ita dicam, vno momento mutatur: ita ut nihil in hac vita, sive spectes pulchritudinem, ætatem vegetam, opes, honores, coniugium optatum, liberos morigeros, favorem principum, & aliorum, diuturnum & firmum maneat.

Cap.12. prior. cent; Quare antea multis memorabilibus exemplis adductis, monui, talem statum esse rerum humanarum, ut innumeris telis fortunæ obiectæ sint, proindeque in rebus prosperis nemo se efferre, in duris & adversis nemo animo prorsus abiecto esse debeat. Et inter alia recensuimus Ægyptiorum morem, qui in conviviis suis mortis simulachrum circumferre, & convivas admonere solebant, ut inter edendum & bibendum illud intuerentur. Hoc simulachrum fuit humani cadaveris reliquiæ,

id est,

id est, compages ossium corporis mortui. Græci σκέλετον vocant, de quo Plutarchus in convivio sapientum; Illa campages, inquit, ossium corporis humani, quæ ab Ægyptiis studiose in conviviis profertur, cum cohortatione, ut quisque meminerit, se brevi ipsum quoque talem fore. Hæc igitur etsi ingrata alienaque quasi comessatio est, opportunitatis tamen nonnihil habet, si incitat, non ad bibendi voluptatem, sed charitatem mutui amoris, monetque, ne vitam spacio brevem, rerum negociorumque pravitate & vitiis, faciamus longam. Admonitio autem Ægyptiaca fieri solebat hisce verbis:

Contuere hoc quid sit, genio tantumq́, vocato,
Quamlubet, huic fies tu similisq́, semel.

Sic & alii apud veteres solebant in convivio mortis mentionem iniicere, & vel larvam, vel oscillum, vel cranium hominis mortui in mensa apponere manibusque versare, vel è tholo suspendere, ut semper in conspectu esset, commonefaciens convivas mutationis ac brevitatis vitæ: ideoque bibendum, & velut raptim vivendum, ne quid de fructu huius vitæ periret: ut eruditissime docuit Joseph. Scalig. Oscillum autem sicut Festus hoc verbum explicat, vel oscillatio fuit, velut imago quædam vitæ humanæ, in qua altissima ad infimum interdum, infima ad summum efferuntur. Huc Lib. 2. Auson. lectio. c. 26. spectat monumentum Tarracone repertum, Romamque delatum, cui figura hominis supina, saxo insculpta fuit ad cuius caput, ramus florescens, ad pedes vero ramus marcescens, aut exsiccatus, cum hac inscriptione:

Aspice quam subito marcet quod floruit ante,
Aspice, quam subito, quod stetit ante, cadat.
Nascentes morimur, finisq́, ab origine pendet:
Illa eadem vitam, qua incboat, hora rapit.
Ipsaq́, vita suæ semina mortis habet.

Idipsum observavit & consideravit Maximilianus I. huius nominis Cæsar optimus, quod integro ante mortem biennio, quocunque proficisceretur, arcam ligneam, ad mensuram corporis humani fabrefactam, circumvectarit, in qua erat alia è plumbo facta, ea forma, qua eæ fieri consuevêre, quibus mortuorum corpora sepulturæ mandata, includi solent, paucissimis è comitatu, ac famulatu scientibus, quid in arca conclusum circumferretur. Exteriora enim ornatum ad decipiendos adspicientes habebant, ac proinde ob pondus, ingentem arca thesaurum concludi existimabant non parum admirantes: tanti nominis Imperatorem, perpetuam mortis memoriam ante oculos præferri sibi voluisse, quo vitam actionesque ita institueret ut aliquando immortali Deo rationem reddendam sciret, insigne ac memorabile successoribus pietatis ac timoris, quo erga divini nu-

minis Maiestatem affici debemus, exemplum relinquens. Eiusdem intentionis quo ad considerationem vitæ humanæ fragilitatis, extra tam solidam consolationem fuit Philippus Rex Macedonum. Quum enim in Chæronea fudisset Athenienses, licet fortuna evectus: tamen appetitum rationi subdidit, neque contumeliose, aut intemperanter, aliquid fecit; Proinde consultum esse putabat, quendam ex pueris quotidie hoc ei mane in memoriam revocare, QVOD ESSET HOMO. Quare puero delegavit hoc officium, neque ipse prodibat antea sicut fertur, neque quisquam qui cum convenire vellet, prius ad eum introibat, quam singulis diebus puer hoc ter proclamasset, dicens, PHILIPPE HOMO ES, sicut Ælianus, post alios, scriptum reliquit. Salutaris itaque est monitio Minucii ad Marcium Coriolanum, ferocem successu rerum, apud Dionysium Halicarnasseum: Qua in re inquit, maxime potes, & in qua numen divinum tibi favet, in ea moderate te geras, & fortunæ beneficia prudenter dispenses, hisque sapienter vtaris. Cogitans res omnes esse mutabiles, & nihil vnquam in eodem statu permanere solere. Quicquid enim excellit, quando ad summum claritatis fastigium evasit, indignationem Deorum effugere nequit, & rursus ad nihilum redigitur, &c. Hoc autem potissimum accidit sævis ac superbis ingeniis, quæ humanæ naturæ terminos transgrediuntur. Testis est Pausanias. Is enim quum a Simonide in convivio admoneretur, Meminisset SE HOMINEM ESSE, elatus superbia, & successu rerum ferox, hanc monitionem tunc temporis nihil curabat, sed paulo post quum in æde Minervæ inclusus, fame sibi moriendum esse videret, recordatus sermonum Simonidis, ter magna voce exclamavit, ô Cee hospes, magnum quiddam in tuo sermone inerat: ego vero, inani persuasione eram adductus, ut eum nullius momenti putarem. Cæterum homo seipsum recte cognoscere nequit, nisi perpetuo cogitet, se mortalem, neque certum esse quo anno, quo die, qua hora, quo momento, eum mors abripiat. Hæ enim cogitationes eum veluti in freno continent, ne cupiditatibus & fluxis rebus, nimis indulgeat, sed extrinsecis & caducis, quasi fluxis, relectis, intrinseca bona retinere & augere, desideret. Hoc monere voluit Ecclesiastes, describens miseriam & periculosum statum hominum. Nescit homo, inquit, tempus suum; sed quemadmodum pisces capiuntur hamo, & volucres laqueis, ita quoque homines irretiti tenentur, tempore non bono, quum subita calamitas, magno in eos irruit impetu. Quocirca diem mortis alicuius præstare dicit, diei quo natus est. Huc respexit Vdalricus Zasius, vbi dicit: Non tam parentem quam severam naturæ novercam se nobis exhibet. Aut enim ægri vivimus aut sani. Ægros imperiosa, ne dicam periculosa medicorum iussa constringunt, sub quorum manu (ut Plini-

Hist. var. l. 8. c. 15.

Roman. antiq. l. 8.

Ælian. l. 9. var. histor. c. 41.

Cap. 9.

Cap. 7. In orat. funeb. Blanca Maria coniugis Cæs. Max. I.

Plato voluit) vivere miserrimum est. Sanos mille vincula circumveniunt: hunc superciliosæ superbiæ fastus, alios creata ambitio, quosdam invidiæ livor, impura Venus multos nectit & colligat: & in summa quot sensuum affectionibus, quas passiones vocant, homo comprimitur, tot laqueis misere catenatur; atque adeo undique nobis angustiæ sunt, & ut cum Propheta loquar, tot nos laquei prævenerunt, in medio tot laqueorum ingredimur, ut merito D. Antonius, mundum totum plenum laqueis esse exclamaverit. Non absq; ratione itaq; mala res dicitur, vitæ cupiditas, quum non omnia divinæ providentiæ mandantur, & committuntur, sed terrenis rebus, quasi firmi aliquid habeant, inhiatur, unde peccatorum examina scatent. Vel ut Beatus Augustinus dicit: Amor temporalium est viscus spiritualium pœnarum. Providit enim bonitas Dei sicut ait Chrysostomus, ut in hac brevi, & exigua vita, breves agones essent, & labores: in illa vero quæ æterna, est corona, & præmia meritorum, ut labores quidem cito finirentur, meritorum vero præmia sine fine durarent. Et alibi hanc vicissitudinem diligentius idē inculcat. Universum terrarum orbem, inquit, ita Deus gubernat, ut modo hoc, modo illud, adhibeat, nec secunda semper succedat, nec adversa incumbat. Et quemadmodum nox diei succedit, dies nocti, æstas hyemi, & è converso, eodem nos quoque modo, alios dolor vexat, alios voluptas permulcet, & nunc quidem ęgrotatione laboramus, modo autem fruimur sanitate. Non ergo admiremur, quoniam etiam quando nobis sanitas adest, admirari oporteret: nec conturbemur, quando dolor nos exagitat, quoniam etiam quando gaudemus, conturbari par esset, &c. Licet itaque ob mobilitatem, & vanitatem extrinsecarum, & fluxarum rerum, exclamare:

De reparat. lapsi.

Hom. 54. in Matth.

O vanitatum vanitas!
Terrena cuncta perfida,
Mundana cuncta sordida,
O vanitatum vanitas!
O vanitatum vanitas!
Terrena cuncta noxia,
Mundana cuncta pessima,
O vanitatum vanitas!
O vanitatum vanitas!
O misera terrena omnia!
O umbra mundana omnia!
O vanitatum vanitas!

Sumpta hæc sunt, ex Ecclesiaste, sive concionatore Salomonis, ubi Paraphrastes Theodor. Beza, ita addit: Hujus concionis summa est, falli vehementer, & certa cum sua pernitie cunctos, qui in rebus ullis mundanis, sive

Cap. 1.

five mundum ipsum supra & infra, sive seipsos, foris & intus, sive quæcunque in mundo geruntur, spectent, invenire se posse sperant summum quidpiam in cujus adeptione merito conquiescant. Nam ego contra iterum atque iterum affirmo, nihil esse mundanum in mundo, quod non sit inconstans, fluxum, evanidum, vanissima denique vanitas. Ex quo illud consequitur vanissima esse omnium illorum studia, qui à rebus tam vanis, stabile quidpiam, nedum perenne expectent, &c.

CAPUT XXXVIII.

De vero ornatu mulierum, & quam fucus detestabilis res & hypocrisi comparandus sit, deque fœtore humani cadaveris.

GRegorius Nazianzenus ornatum verum mulierum ita describit, MULIERUM ORNAMENTUM EST, morum probitate, & elegantia florere, domi ut plurimum manere, colloquium cum divinis oraculis habere, fuso & lanæ operam dare, (hoc enim fœminarum munus est) ancillis opera mandare, servos vitare, labiis, oculis, genis vinculum injicere; pedem limine non admodum frequenter efferre, pudicis quidem omnibus mulieribus oblectari; cæterum eo duntaxat viro contentam vivere,

Lib. 10. qui tibi legitimo matrimonio, virgineam Zonam solvit. Huc pertinet locus Justini historici; Verum, inquit, ornamentum matronarum pudicitia est, non vestes. Idemque paulo ante frugalitatem genitricem virtu-

Cap. 10. *prior. Cent.* tum appellavit. E contra antea comprobavimus, quam versutum & intolerabile animal sit fœmina, quæ repudiato honore, & virtutibus matrimonialibus, tantum suas cogitationes & actiones eo redigit, ut oculotenus bella, & elegans videatur, & fuco atque iis illecebris, vel libidine impulsa, vel lucri aviditate adducta, amatores ad se alliciat, & veluti blandimentis in casses adductos capiat, & perdat. Inprimis autem hoc facere solent in Italia, & alibi, fœminæ Curiales vel cortegianæ (ita enim ob morum elegantiam, vestitum & ornatum, vocari volunt, pleræque animo & corpore fucatæ:) præsertim Romæ, quas Bernardus Saccus Ticinensis historicus

In hist. Ticinensi. l. 1. *c.* 6. eleganter suis vivis coloribus ita depingit; Venus sub hæc verna tempora suas vices, suaque spectacula habet, & sine amore Roma esse nullo modo potest. Curiales itaque sese ostentant fœminæ, corporis venustate ac ornatu comptæ, quæ visæ ignotos simul ac notos alliciunt, magisque & illecebris captos detinent, & longa expectatione frustrantur, aut bonis expilatos, pilis quoque denudant, pluresque interdum ex stultis insanos faciunt,

ciunt. Et viceversa illa, quæ inter alias sese providam & cautam censet, ac profitetur, prima omnium nonnunquam effluit, & implicatur, & dum eludere adolescentes cogitat, ipsa prior eluditur, ac deridetur. Rectè itaque ita detestatur fucum, & mala atque deformitatem inde provenientem Franciscus Patricius: Quid enim est aliud pœnitere sui ipsius, & seipsum odio habere, quam aliam faciem inducere? & visco, cerussa, fuco, aliisque pigmentis naturam violare? Quid quod paulo post ablatis adulterinis coloribus, ad formam pristinam redit, non sine irrisione omnium familiarium, & cum damno etiam nativæ venustatis? Ex illis namque venena rugæ ante tempus faciem arant, oculi caligant, dentes obscuriores fiunt, animaque uxoris pessimè olet. His commentitiis coloribus fœditatem aspectus, & contemptum sibi comparant, odiumque viri. Et præsertim: *De instit. Republ. lib. 4. c.*

——— *Quum miseri viscantur labra mariti.*

Ut facete admodum ille Satyrus refert.

Quod tetigit Iulius Cæsar Scaliger in hoc suo eleganti Epigrammate: *In hipponact.*

Venale donis pectus improba mœcha,
Mœchos vel ultro prodigus emens donis,
Quæcunque fuco, creta vel lomento,
Mutat colorem, sese & ipsa mentitur,
Annosq; curvus seculumq; derogat,
Ternam auget, exprobratq; naturæ.

Hinc etiam talis comparatio fucatarum mulierum cum hypocritis instituitur. Quemadmodum mulieres, quæ fuco faciem illinunt, quum ad Solem accesserunt, earum deformitas fit ita conspicua, ut cogantur se occultare: sic hypocritæ propter suas simulationes magna sunt apud homines in æstimatione & admiratione, ab omnique vitio & culpa alieni esse videntur. Deus igitur illos ad tempus sinit lucere coram hominibus, sed tandem illorum hypocrysin deridet: ita ut omni illa specie & forma ac veluti larva exuti videntur, & illorum garrulitas, & inanis loquentia, ambitio, splendor & simulatio planè deficiat. Idipsum elegantissimis elegiacis illustravit Nathan Chytræus, comprehendentibus salutarem doctrinam, qui digni sunt, ut adscribantur.

Turpis anus cupiens formosior ore videri,
Ætas quam patitur, rugaq; fœda sinit:
Ora genasq; linit fuco, frontemq; senilem,
Ad speculumq; sibi stulta puella placet:
Sed simul ardentes ac Solis contigit æstus,
Ille commentitius mox color omnis abit:

At facies rugosa manet, maculaq; pudenda,
Conspicua cunctis ora genasq; notant:
Et quo fucus erat spissus mage, turpior ipsa
Redditur hæc facies, & mage scabra cutis.
Scilicet has ipsa solvit simulatio pœnas,
Quando videri insons, nec tamen esse cupit,
Et sua verborum fuco dum crimina pingit,
Innocuam quamvis ut putet esse deam.
Sed simul ad solium ventum est sublime Iehova.
Tum subito fictum quod fuit ante fugit.
Tum sol consumit nive cum glacieq; pruinas,
Tum cernenda patent, quæ latuere prius.
Sic tua si peccata teges, mox deteget illa,
Et Solis ostendet cuncta videre potens.
Ast ea si reteges, deplorabisq; Iehova,
Mox ea clementi, contegét ipse manu.
Defodietq; cavis tumulorum, aut merget abysso
Æquoris, haud ullis inde ruenda modis.
Si sapis, haud celans, potius tua vulnera pande,
Promptior ut medicæ sit tibi cura manus.

Emblem. 55. Idipsum sane ingenioso Emblemate illustravit Boissardus, cum hac inscriptione; PRÆTEXTU NOCENTIOR, cui additum est hoc tetrastichon:

Nulla est justitiæ pestis capitalior illis,
Larvatâ apparent qui pietate boni.
Quo plura intulerint incautis damna nocentes,
Inde illi laudis plus meruisse volunt.

Præterea in explicatione hujus Emblematis ita dicitur: Hypocrisis teterrimum est vitium, qua societatis humanæ, omnisq; amicitiæ vis corrumpitur, & concidit. Cumque in omni genere hominum reprehendenda sit, in iis abominanda merito debet esse, qui suas iras, inimicitias, ambitionemque prætextu pietatis & religionis tegunt, & satiant: animæ malæ & incendiariæ, seditionum & discordiarum fomites, tecta fraude, [illegible], &c. Hinc videmus, licet hypocritæ superbia ad cœlum usque ascenderit, & caput ejus nubes attigerit: tandem tamen quasi sterquilinium peribit, & qui

*Iob.c.*29. viderant eum, dicent, Vbi est? At qui Dominum timuerint, & in veritate permanserint, in æternum non peribunt. Cum igitur fucus & externa species illa splendida mulierum, nihil nisi meram hypocrisin redoleat, vel potius latentem eam in se contineat; merito origo & fragilitas humanæ

quam-

quantum fœtoris, & in ortu, in vita, deniquein morte, secum circumferat, consideranda diligentius esset; quod idem insignis Poeta Nathan Chytreus ita depingit:

Quid nisi fœtor homo est? fœtores inter in alvo
Gignitur, & latitat: venit e fœtente favissa,
Fruitur fœtens: totius tempore vitæ
Sese intra fœtet, fœtores eiicit ex se:
Corpus inane anima tandem fœtore maligno,
A se abigit cunctos, & cum fœtore sepulchro
Fœtenti infertur. quæso unde superbia tanta
Nos inflat? tanto cur cum torpore geluq;
Cœlestem patriam expertem fœtoris avemus?

Non ergo absque ratione antea recensuimus, quare ex fœtore cadaveris humani omnes angues & serpentes nascantur: quod etiam observavit Philippus Melanchthon, quia homo, inquit, est afflatus veneno serpentis in Paradiso, diabolus vere assumpsit formam serpentis. Hodie adhuc in Asia circumferuntur serpentes, in quibus habitat diabolus. Bonum est adolescentes hæc scire; sunt quidam præstigiatores in Asia, qui circumeunt per totas insulas, & gestant serpentes, quibus saltantibus, putant purgari domos, ita ut nulli serpentes intrent aut inficiant eas ædes, (audivi ista à bonis & honestis viris qui viderunt.) Ita autem agere solent; Gestant serpentes in aucupio, unum atque alterum, & cum veniunt in domus, aperiunt eas, & incipiunt ludere tympanis, tunc paulatim assurgit serpens, & aperit rictum oris, ex quo post incantationem prodit caput facie virginea pulcherrima. Et imagincula similis capiti virginis, tandem iterata incantatione statim revolvit serpens & abdit caput suum: ipse vero serpens fit languidus & quatre sanimatus recidit, quia diabolus cruciat eum. Hæc non sunt fabulosa, & sic diabolus transformavit se in serpentem, quando decepit Evam & Adam. Quod autem ex homine putrefacto nascuntur serpentes, significatur origo & fœditas peccati. Hucusque Melanchthon.

Cap. 11. Cent. 1.

In explica. Evangelij die paschatis,

Cæterum ut ad fœminas redeamus, prudenter sane Hypalia fœmina Alexandrina apud Suidam, defectum & fragilitatem naturæ suæ considerans. Cum enim alio modo & consilio nequiret amantis importunam sollicitationem avertere, panniculos eius suos, fluore menstruo maculatos, ostendit: Hoc, inquiens, est adolescens, quod amas. nihil autem pulchrum. Eiusmodi præterea historia eaque memoratu digna describitur à S. Isidoro Pelusiota, et ex Græco à Iacobo Billio interpretata est. Quum aliquando nequitia insignis quidam ad libidinem propensus, ac mulierũ servus pulcherrimam virginem conspexisset, eiusque amore captus fuisset, atq; quo cupi-

Epist. 53. lib. 2.

ditate sua frueretur, nullam machinam movisset, illa principio quidem e-
ius postulatum repudiavit. Nam & nobilis & casta erat, seque & animum
& corpus ab omni libidine intactum servaturum esse Christo promiserat.
Vt autem certior facta est, eum propterea furore ac rabie præcipitem agi, a-
rationem excogitavit, per quam & pudicitiam suam incolumem retine-
ret & ipsius ignem extingueret. Attonso enim, vel, ut rectius loquar,
abraso vniverso crinium suorum ornatu, & elegantia facieque sua cinere
aqua permixto delibata, eum ad se accivit, eique cum ingressus esset dixit:
Tune hanc deformitatem amas? Ille vero tanquam ex furore revocatus,
non modo libidinis ignem extinxit: verum etiam ingenti postea castitatis
amore flagravit. Itaque ipse quoque admonetur, adscititio ornatu mini-
me vti nec igni vi naturæ insito fuci ac præposteri ornamenti materiam
adiungere, ne gravissimorum ipsorum causæ sint. Præstat enim futuro-
rum malorum aversionem invenire, quam eorum, quæ iam acciderint,
supplicium sumere. In illa allegata epistola Isidori, hæc doctrina historiæ
præmittitur. Mulieres, quæ honestatis ac pudicitiæ existimationem ha-
bere cupiunt, naturæ quidem pulchritudine contentæ sunt; eam autem in
melius excolere, non repudiant. At vero eæ, quæ vere pudicæ sunt, in a-
nimæ cura studium suum omne positum habentes, corpus quidem ut ani-
mæ organum mediocriter curare, minime defugiunt: at ipsum exornare
ac delinire haudquaquam dignantur, ne quod naturæ servum est, adver-
sus animam, cui principatus attributus est, impudenter insurgat, verum il-
lud ordinem suum agnoscere docent, nec libidinis igniculum ac mate-
riam tanquam escam proponunt quin potius ignis huius materias, quoad
ad eius fieri potest, eximunt. Hoc considerare & perpendere debuisset
Veneta illa delicatula, de qua Leander & alii ita scribunt sicut hanc histo-
riam ex Italico transtuli: Duxerat Dominicus Silvius Dux Venetiarum v-
xorem fœminam nobilem Constantinopolitanam, plenam superbiæ, &
mollitiei, ut sicut Petrus Damianus refert, non dignaretur manus aliamve
corporis partem aqua pura, & limpida lavare; multo minus cibos nudis
digitis attingere, sed solummodo instrumentis aureis, quæ talis fore elec-
te sunt, vtebatur. Præterea tanta copia odorum, & fomentorum precio-
sissimorum in ipsius cubiculo continuo incendebatur, ut fragor eorum
non assuetos, stupidos & attonitos efficeret. Verumtamen hæc omnis molli-
cies, luxus, & deliciæ immensæ, finem dignum sortitæ sunt, (quemadmo-
dum res omnes momentaneæ & vmbratiles, & quo iucundiores, eo
periculosiores esse solent.) Eæ enim mox in tantam fœditatem degenera-
runt, & hæc delicatula & mollis fœmina, quæ paulo ante aqua pura puta-
bat se inquinari, suis deliciis, ita infecta fuit, ut ex toto corpore sanies &

cor-

corruptissimi humores, cum intolerabili fœtore, guttatim effluerent, & hac ratione vnusquisque deprehendere posset, eam sibi ipsi ex nimia mollitie & luxu hoc malum peperisse, &c. Hanc historiam attingit quoque parens meus, & dicit, nonnullos tradere, hanc fœminam fuisse sororem Nicephori Botoniatæ Imperat. Græcorum, anno Christi 1066. fœminam excellenti forma & venustate corporis incredibili, & mirifice delicatam adeo ut cibum non nisi minute concisum, tubulis aureolis attraheret, & nunquam aliter, quam aut cælesti roris aqua collecta, aut rosacea lavaret. Quæ tandem fœdo & horrendo morbo membris omnibus putrescentibus interierit, &c. Ita in fœtorem omnium deterrimum desiit, quod antea tam fœtida & nitida fuit. Recte itaque dicitur: Qui nitidiores solito sunt, suspecta sua bona habere debent. Huc respexit quoque Iac. Augustus Thuanus, vir dignitate & eruditione præstantissimus, atque Poeta eximius, in hoc suo tetrasticho.

In Chron. Niceph.

Disce homo de tenui constructus pulvere, qua te
Edidit in lucem conditione Deus.
Mox cinis in tumulo fies, totusq; repente,
Quem modo velabat purpura, vermis eris.

Hac intentione consolatus fuit Matthias moribundus filios suos, quum *1. Macch.*
videret firmatam esse superbiam & castigationem, ac tempus ac æstus in- *2.*
dignationis, eosque ad constantiam hortatus fuit, ut exponerent animas pro lege & fœdere maiorũ, hisce verbis: ET A SERMONIBVS VIRI PECCATORIS NE TIMEATIS, QVIA GLORIA EIVS IN STERCORA ET IN VERMES ABITVRA EST.

Ipsum inculcare vult inscriptio illa Neapolitana, sub statua fœminea marmorea:

Quid me miraris, duro de marmore factum,
Respice te potius vermibus esca manes.

Postremo memorabile est epitaphium cuiusdam Regis Galliæ, miram vicissitudinem vitæ humanæ continens:

Risi, ploro. fui, non sum: sudavi, requiesco:
Lusi, non ludo: cantavi, nunc mutio: pavi
Corpus, alo vermes: vigilavi, dormio: dixi
Salve, dico vale: rapui, rapior: superavi,
Vincor: certavi, pace utor: iure ego vixi,
Iure igitur mortem non obsto, obstare nequirem:
Terra fui quondam, iam sum, sum terra: nihil sum,
Terra caduca vale, vermes salvete, recumbo.

cerct, qui primi admodum pauci Senatorum ordinem intrare ausi; mox universam Rempub. occupaverunt; testamenta ad arbitrium suum scribebant. convivia cœtusque ingenuorum fieri vetabant; ducebant filias dominorum: postremo lege sanxerunt, ut stupra sua, aut in viduis aut in nuptis, impunita essent; ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non prius aliquis ex numero eorum delibasset. Hi sunt fructus & effectus voluptatis, qui licet initio suaves esse videantur, attamen mox amari fiunt, & non diu durant. Quod idem Boissardus in sui Emblematis inscriptione innuere voluit: DELECTAT ET ANGIT. Ibi quoque sub pictura alvearii voluptates venientes fucata facie blandiuntur, abeuntes autem pœnitentiam & dolorem hominibus relinquunt. Vice versa quemadmodum virtutis receptæ exire non possunt, teste Seneca, facilisque earum tutela est; ita initium ad illas eundi arduum: Quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat: deinde non est acerba medicina: Protinus enim delectat, dum sanat. Vera itaque Scipionem apud Livium ad Masinissam dicentem allegavimus: Non esse tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quantum à circumfusis vndique voluptatibus, &c. At multo rectius D. Augustinus ita monet: Illi, qui vitiis & voluptatibus prædominantur, veri reges & domini sunt. Cæterum nihil magis ad pellendas voluptates prodest, quam vigilantia & temperantia in victu, quod Vlpio Marcello præfecto Britanniæ, regnante Commodo, ignotum non fuit, ideoque mirificè commendatur. Nam quamquam, teste Dione, somno alioqui resisteret, natura, tamen quo magis id facere posset, inedia perficerat. Etenim ne pane repleretur, cum Roma ad se jubebat exportari, ne paulo plus, quam esset necesse, propter vetustatem comedere posset. Præterea quoque vitanda sunt irritamenta & occasiones luxuriandi. Quocirca, hortante Seneca, vitanda est turba, vitanda spectacula, vitanda denique etiam consuetudo singulorum, præterquam eorum, qui nos meliores efficere, aut meliores a nobis effici volunt. Ob hanc causam idem Seneca ita Lucilium suum monet: Projice quæcunque cor tuum laniant, quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis revellendum erat. Voluptates præcipuè exturba & invisissimas habe, latronum more, &c. sicut in initio hujus capitis hunc locum allegavimus. Quæ si negliguntur, & voluptatibus, desidia & luxu veluti fenestra aperiuntur, mox, non secus ac ignis levi aspersione aquæ magis accenditur, ita cupiditas & incontinentia, prima quæque tradendo, non restinguitur, sed accedente, & paulatim sese insinuante intemperantiâ, inflammatur, & quicquid concesseris initio, ad vlterius penetrandum fit gradus. Accurate itaque Aristoteles

Embl.38. *Lib. 1. Epist. 50.* *Epist. 7.* *Epist. 22.*

les inter incontinentiam & intemperantiam ita distinguit: Vbi incontinentia regnat, per affectum perturbatum, seu πάθος, particularis notitia mentieripitur, ne malum observet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi desorbuit perturbatio, pœnitentia extemplo succedit: Intemperantia autem non extinguitur aut frangitur peccati sensu, sed contra obstinate in suscepta mali electione persistit. Periculosior autem morbus luxuriæ & voluptatis esse solet, quando magis intus latet, quam foris apparet. Id prudenter observavit idem Seneca, vbi de luxuria ita differit: Ea videtur aliquando cessisse, deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit, & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora sunt, morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, quum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et avaritiam atque ambitionem, & cætera mala mentis humanæ tunc perniciosissima esse scias, quum simulata sanitate subsidunt. OCCISI VIDEMVR. ET NON SVMVS, &c. Admonuimus insuper antea, laborem præsentissimum esse remedium contra voluptates & ocium, adductis multis exemplis & rationibus, quibus hoc in loco vnicum, idque memorabile, ex Bodino addam, quo docemur, licet Satanas ad suum regnum propagandum maxime voluptatibus & ocio vtatur, ita ut proverbialiter balneum & pulvinar Satanæ dicatur; tamen more suo, suo ambiguo responso, innuere ipsum voluisse, laborem verum, omissis supervacuis & inanibus conatibus & artibus sequendum esse. Ex Constantino, inquit Bodinus (qui inter peritissimos Pyrotechniæ & artis metallicæ in Gallia numeratur, estque in toto regno celeberrimus) audivi, socios ipsius, cum perdiu flantibus nulla spes speciesve boni ostenderetur, consilium à Diabolo petivisse, recte ne facerent, & rem optatam confecturi essent? illum vero vnico verbo respondisse, TRAVAILLEZ, idest, laborate: hoc exhilaratos flatores perrexisse & flavisse adeo strenue, ut omnia in nihilum multiplicaverint, etiamque porro flaturos fuisse, nisi Constantinus dixisset ipsis, hunc esse morem Satanæ, ut ambigua responsa edat: illud autem verbum LABORATE, innuere, abiiciendam esse Alchimiam, & in laborem aliquem, ac honestam artem, vtilis ad vitam scientiæ incumbendum: hominis purè dementis esse, si quis cogitaverit, tam brevi temporis spacio aurum effingere, in quo efficiendo natura annos amplius mille solet consumere. Itaque illis hominibus, qui scientias arte Diabolica student comparare, similiter dici oportet, TRAVAILLEZ, laborate, sive (ut maiores nostri pronunciabant) TRESVEILLEZ, ut in versu Lucilii:

Lib. 7. Ethic. c. 3.

Epist. 57.

Mag. Dæmon. lib. 3. cap. 3.

——— nectes·

——— *noctes vigilate serenas.*

Et orandus Deus, ut labori nostro (quod rei totius est caput) successum felicem tribuat: Quod in principio sapientiæ Salomo admonet singulos invitans, maximum & germanum sapientiæ acquirendæ modum explicans, &c. Hucusque Bodinus. Concludam itaque hoc caput ex Ecclesiaste eodem Salomonis vtilissima commonefactione, sicut elegantissimis versibus eam transtulit Jacobus Lectius Jurisconsultus:

Cap. 12.

I nunc, præcipitem per gaudia lege iuventam,
Quaq; animi trahit, atq; oculorum insana libido
Ingredere: At cuncta hæc propter, divina, tribunal.
Te tandem ad justum certe vindicta vocabit:
Imo averte tuo de pectore numinis iram:
Nequitiamq; tuis omnem procul artubus arce:
Nam mage inane nihil lasciva flore juventæ.

Caput XXXVI.

Cupiditates maturè extinguendas, & in modicis terminis naturâ constitutis manendum esse.

In prima Centuria c. 46.

INtroduximus querelas & historias non vulgares ex quibus constat, paucos imo fere neminem suâ sorte contentum vivere, sed semper vitiata quadam cupiditate plerosque ad ulteriora respicere & tendere consuevisse. Hancq; cupiditatem homines eo perduxisse, ut iis evenerit, sicut fabula trita de milvio docet. Aiunt enim, milvium cum vocem similem haberet cæteris avibus, hinnitum instar equorum nobilium appetiisse. Postea cum illam amisisset, neque hunc satis consequi posset, utroque excidisse, atque omnium avium postremam in canendo extitisse. Idipsum Michael Hospitalius Galliæ Cancellarius, vir prudentissimus, & patriæ suæ, dum vixit, amantissimus atque utilissimus elegantissimis versibus exprimit, ex quibus nonnullos saltem asscribere volui;

Li. 2 epist. ad Margar. Regis sororem.

Præterea studium nulli satis, aut sua constat
Conditio: nunc his animus, nunc ducitur illis;
Semper, & ulterius vani splendoris amore
Progreditur, semperq; novas festinat ad artes,
Ante senex perfusa videt sua tempora canis,
Supremumq; instare diem, quam lassus eundi,
Tandem fixa loco vestigia ponat in uno,
Quum secum statuat, cui nam sese applicet arti,
Vt qui Dedalei conclusus carceris intra

Ancipites

Ancipites flexus indeprensosque viarum,
Hoc dubius modo carpit iter, modo nescius illud.
Cumq; diu multos errans confecerit orbes,
Huc sese referet, primum discesserit unde?
Tanquam aut Callipedes, qui crura pedesque mouendõ
Assidue, nunquam tamen est procedere visus.
Talis homo plerunque solet traducere vitam,
Irrequietus, inops rerum, quibus intus abundat, &c.

Recte itaque Ælianus tales homines ita monet: cui pauca non sufficiunt, ei nihil satis est: inde sequitur, ut idem pergit: cui nihil satis, eidem etiam nihil turpe. Etenim cupiditas cupiditate accenditur, quæ nisi per continentiam superetur, nunquam sedatur, sed latius serpens in insaniam furoremque convertitur. Hæc illa sitis, quæ bibendo magis magisque incendit. Illuc enim proverbium spectat, quod dicitur: Si aqua fauces exsiccat, quid jam optare oportet? Restinguenda est igitur flamma nobis scelerata & atrox, dum adhuc velata cineribus, ac sopita facultas ristinguendi lenissima data est, ne, cum omnia comprehenderit, nos frustra postmodum furibundam atque exultantem restinguere cupiamus. Neque rectorem navis audiendum prorsus existimo in ipso mœrore calamitosæ tempestatis, quam illi fugere facilime licuisset consurgentem primo, sibique ac rebus suis naufragium minitantem; neque item gubernatorem vrbis in ipsius excidio & calamitate civitatis, quam impendentem prius ipse consilio suo, suaque prudentia sustinere quodammodo ac propulsare potuisset.

Merito itaque præcipitur, vt cupiditates nimiæ & intempestivæ cito, & veluti in herba, ut dicitur, necentur: multi enim, secundum Demosthenem, dum plura majoraque appetunt, etiam præsentia atque parva amiserunt. Tam incerta sunt omnia humana atque mutabilia. Huc spectat Valerii Maximi sententia: Caduca, inquit, sunt, & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis, quæ vires atque opes humanæ vocãtur. Affluunt subito, repente dilabuntur; nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo fortunæ statu huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improviso recursu destitutos in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici bona, quæ influxione malorum amaritudinem desiderio sui duplicant. Pie ergo Ecclesiasticus dicit: Sensatus homo in sapientia manet, sicut Sol: stultus sicut Luna mutatur. Allusit enim ad insanos & lunaticos, Sic quoque Luna hieroglyphice significat stultos & Inconstantes homines, ob assiduas mutationes. Idipsum in Emblematibus á Georgetta Montenaia nobili fœmi- *Cap.27.*

aliunde, vel operæ tuæ interventu obvenerint, & quod illis hæc vita sustentetur, nec fortuito, nec rerum ipsarum vi evenire: sed vnius Dei beneficentia singulari tibi concessum: cui proinde gratias de his omnibus agere teneatis, à quo etiam vno potes obtinere, ut illis pacate & tranquille frui possis. Quare idem Ecclesiastes alibi ita monendo præcipit: Vade, vescere iucunde pane tuo, & bibe hilari animo vinum tuum. Enim vero iam grata sunt Deo opera tua. Vbi idem paraphrastes: Quod cum ita se habeat, rursum huc redeo, ut te, quisquis es, admoneam, ut relictis illis quæ penes vnum Deum sint, arcanis tuis contentus, alienis minime inhians, tuis ipsius denique bonis hanc vitam hilari tranquillaque mente transigens, in hoc vnum sis intentus, ut opera tua Deo probes. Hucusque ille paraphrastes. Idipsum gentiles quoque observasse, apparet ex his Horatii versiculis. *Cap. 9. vers. 7.* *Od. 9. lib. 4*

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti
Duramq; callet pauperiem pati,
Peiusque letho flagitium timet, &c.

Caput XXXVII.

Bona intrinseca æterna potius, quam extrinseca fluxa & vana curanda, & continuo in prosperis & adversis considerandum vnicuique, se hominem esse mortalem.

Pie & rectè monemur, nullam partem vitæ, præsertim piorum, vacuam dolorum, sed potius omnibus laborum molestiarumque generibus expositam esse. Adeoque infantes videri iam simul cum lacte sugere ipsa calamitatum primordia, & crescentibus annis, itidem miseriæ crescere videntur. Pii sane in cruce & adversis rebus habent suas consolationes peculiares, quæ ex sacris literis depromendæ sunt, quibus alios carere necesse est. Quæsiverunt consolationes quoque gentiles in suis calamitatibus, sed profecto fragiles, & nullius roboris; ita ut recte dicatur, Philosophorum præcepta non idonea esse ad sananda vulnera, sicut sacræ literæ, sed tantum ad cicatrices nonnulla afferre remedia. Animadvertunt

vertunt certe prudentes & politici viri, miseriam humanæ vitæ & quam multis calamitatibus ea sit exposita, sed originem ipsarum nesciverunt ideoque in varias opiniones delapsi sunt. Nonnulli enim adversas & prosperas res fortunæ ludibrio, quidam fatis, alii aliis causis attribuere, ignari veri fundamenti, ac principii hominum miseriæ, quod videlicet omnes calamitates & infortunia ex lapsu primi hominis, & corrupta natura, ob transgressum mandati divini, impulsore Satana, fluxerint. Cæterum Seneca, utpote gentilis, sed acutior & religiosior cæteris, hanc miseriam sentiens, internaque bona pluris facienda, quam externa, monens introducit Deum ad bonos, quibus externus splendor oculos & etiam mentes præter modum nimis nonnunquam perstringit, ita dicentem: Quid habetis, quod de me queri possitis: vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi: Auro illos, argento & ebore adornavi: Intus boni nihil est. Isti, quos pro felicibus aspicitis, si, non qua occurrunt, sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum, extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas, crusta est, & quidem tenuis, dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi nitent & imponunt: quum aliquid inciderit, quod disturbet & detegat, tunc apparet, quantum altæ & veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa mansura: quanto magis versaverit aliquis, & undique inspexerit, tanto videbit meliora maiora: quæ permisi vobis metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obversa sunt, &c. Verum enimvero nulla meliori ratione intrinseca perpendi possunt, quam si extrinseca diligentius considerentur, fragilitas nimirum humana, & quam facile pulchra facies & corpus corrumpatur, & omnem splendorem & vigorem amittat, ita ut felicissimus quisque in perpetuo metu, ne infelicissimus fiat, versetur. Facilimè enim totus status hominis, &, ut ita dicam, uno momento mutatur: ita ut nihil in hac vita, sive spectes pulchritudinem, ætatem vegetam, opes, honores, coniugium optatum, liberos morigeros, favorem principum, & aliorum, diuturnum & firmum maneat.

Cap.12. prior. cent. Quare antea multis memorabilibus exemplis adductis, monui, talem statum esse rerum humanarum, ut innumeris telis fortunæ obiectæ sint, proindeque in rebus prosperis nemo se efferre, in duris & adversis nemo animo prorsus abiecto esse debeat. Et inter alia recensuimus Ægyptiorum morem, qui in conviviis suis mortis simulachrum circumferre, & convivas admonere solebant, ut inter edendum & bibendum illud intuerentur. Hoc simulachrum fuit humani cadaveris reliquiæ, id est,

id est, compages ossium corporis mortui. Græci σκέλετον vocant, de quo Plutarchus in convivio sapientum; Illa compages, inquit, ossium corporis humani, quæ ab Ægyptiis studiose in conviviis profertur, cum cohortatione, ut quisque meminerit, se brevi ipsum quoque talem fore. Hæc igitur etsi ingrata alienaque quasi comessatio est, opportunitatis tamen nonnihil habet, si incitat, non ad bibendi voluptatem, sed charitatem mutui amoris, monetque, ne vitam spacio brevem, rerum negociorumque pravitate & vitiis, faciamus longam. Admonitio autem Ægyptiaca fieri solebat hisce verbis:

Contuere hoc quid sit, genio tantumq; vocato,
Quamlubet, huic fies tu similisq; semel.

Sic & alii apud veteres solebant in convivio mortis mentionem iniicere, & vel larvam, vel oscillum, vel cranium hominis mortui in mensa apponere manibusque versare, vel è tholo suspendere, ut semper in conspectu esset, commonefaciens convivas mutationis ac brevitatis vitæ: ideoque bibendum, & velut raptim vivendum, ne quid de fructu huius vitæ pereat: ut eruditissime docuit Joseph. Scalig. Oscillum autem sicut Festus hoc verbum explicat, vel oscillatio fuit, velut imago quædam vitæ humanæ, in qua altissima ad infimum interdum, infima ad summum efferuntur. Huc spectat monumentum Tarracone repertum, Romamque delatum, cui figura hominis supina, saxo insculpta fuit ad cuius caput, ramus florescens, ad pedes vero ramus marcescens, aut exsiccatus, cum hac inscriptione: *Lib. 2. Ant. son. lectio. c. 26.*

Aspice quam subito marcet quod floruit ante,
Aspice, quam subito, quod steterit ante, cadat.
Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet:
Illa eadem vitam, qua incohat, hora rapit.
Ipsaq; vita sua semina mortis habet.

Id ipsum observavit & consideravit Maximilianus I. huius nominis Cæsar optimus, quod integro ante mortem biennio, quocunque proficisceretur, arcam ligneam, ad mensuram corporis humani fabrefactam, circumvectarit, in qua erat alia è plumbo facta, ea forma, qua eæ fieri consuevêre, quibus mortuorum corpora sepulturæ mandata, includi solent, paucissimis è comitatu, ac famulatu scientibus, quid in arca conclusum circumferretur. Exteriora enim ornatum ad decipiendos adspicientes habebant, ac proinde ob pondus, ingentem arca thesaurum concludi existimabant non parum admirantes: tanti nominis Imperatorem, perpetuam mortis memoriam ante oculos præferri sibi voluisse, quo vitam actionesque ita institueret, ut aliquando immortali Deo rationem reddendam sciret, insigne ac memorabile successoribus pietatis ac timoris, quo erga divini numinis.

minis Maiestatem affici debemus, exemplum relinquens. Eiusdem intentionis quo ad considerationem vitæ humanæ fragilitatis, extra tam n solidam consolationem fuit Philippus Rex Macedonum. Quum enim in Chæronea fudisset Athenienses, licet fortuna evectus: tamen appetitum rationi subdidit, neque contumeliose, aut intemperanter, aliquid fecit; Proinde consultum esse putabat, quendam ex pueris quotidie hoc ei mane in memoriam revocare, QVOD ESSET HOMO. Quare puero delegavit hoc officium, neque ipse prodibat antea sicut fertur, neque quisquam qui cum convenire vellet, prius ad eum introibat, quam singulis diebus puer hoc ter proclamasset, dicens, PHILIPPE HOMO ES, sicut Ælianus, post alios, scriptum reliquit. Salutaris itaque est monitio Minucii ad Marcium Coriolanum, ferocem successu rerum, apud Dionysium Halicarnasseum: Qua in re inquit, maxime potes, & in qua numen divinum tibi favet, in ea moderate te geras, & fortunæ beneficia prudenter dispenses, hisque sapienter vtaris. Cogitans res omnes esse mutabiles, & nihil vnquam in eodem statu permanere solere. Quicquid enim excellit, quando ad summum claritatis fastigium evasit, indignationem Deorum effugere nequit, & rursus ad nihilum redigitur, &c. Hoc autem potissimum accidit sævis ac superbis ingeniis, quæ humanæ naturæ terminos transgrediuntur. Testis est Pausanias. Is enim quum a Simonide in convivio admoneretur, Meminisset SE HOMINEM ESSE, elatus superbia, & successu rerum ferox, hanc monitionem tunc temporis nihil curabat, sed paulo post quum in æde Minervæ inclusus, fame sibi moriendum esse videret, recordatus sermonum Simonidis, ter magna voce exclamavit, ô Cee hospes, magnum quiddam in tuo sermone inerat: ego vero, inani persuasione eram adductus, ut eum nullius momenti putarem. Cæterum homo seipsum recte cognoscere nequit, nisi perpetuo cogitet, se mortalem, neque certum esse quo anno, quo die, qua hora, quo momento, eum mors abripiat. Hæ enim cogitationes eum veluti in freno continent, ne cupiditatibus & fluxis rebus, nimis indulgeat, sed extrinsecis & caducis, quasi fluxis, relectis, intrinseca bona retinere & augere, desideret. Hoc monere voluit Ecclesiastes, describens miseriam & periculosum statum hominum, Nescit homo, inquit, tempus suum; sed quemadmodum pisces capiuntur hamo, & volucres laqueis, ita quoque homines irretiti tenentur, tempore non bono, quum subita calamitas, magno in eos irruit impetu. Quocirca diem mortis alicuius præstare dicit, diei quo natus est. Huc respexit Vdalricus Zasius, vbi dicit: Non tam parentem quam severam natura novercam se nobis exhibet. Aut enim ægri vivimus aut sani. Ægros imperiosa, ne dicam periculosa medicorum iussa constringunt, sub quorum manu, ..

Hist. var. l.8. c.15.

Roman. antiq. l.8.

Ælian. l. 9. var. histor. c.141.

Cap. 9.

Cap. 7. In orat. funeb. Blancæ Mariæ coniugis Cæs. Max. I.

Plato

Plato voluit) vivere miserrimum est. Sanos mille vincula circumveniunt: hunc superciliosæ suberbiæ fastus, alios creata ambitio, quosdam invidiæ livor, impura Venus multos nectit. & colligat: & in summa quot sensuum affectionibus. quas passiones vocant, homo comprimitur, tot laqueis misere catenatur; atque adeo vndique nobis angustiæ sunt, & ut cum Propheta loquar, tot nos laquei prævenerunt, in medio tot laqueorum ingredimur, ut merito D. Antonius, mundum totum plenum laqueis esse exclamaverit. Non absq; ratione itaq; mala res dicitur, vitæ cupiditas, quum non omnia divinæ providentiæ mandantur, & committuntur, sed terrenis rebus, quasi firmi aliquid habeant, inhiatur, unde peccatorum examina scatent. Vel ut Beatus Augustinus dicit: Amor temporalium est viscus spiritualium pœnarum. Providit enim bonitas Dei sicut ait Chrysostomus, vt in hac brevi, & exigua vita, breves agones essent, & labores: in illa vero quæ æterna, est corona, & præmia meritorum, ut labores quidem cito finirentur, meritorum vero præmia sine fine durarent. Et alibi hanc vicissitudinem diligentius idẽ inculcat. Vniversum terrarum orbem, inquit, ita Deus gubernat, ut modo hoc, modo illud, adhibeat, nec secunda semper succedat, nec adversa incumbat. Et quemadmodum nox diei succedit, dies nocti, æstas hyemi, & è converso, eodem nos quoque modo, alios dolor vexat, alios voluptas permulcet, & nunc quidem ęgrotatione laboramus, modo autem fruimur sanitate. Non ergo admiremur, quoniam etiam quando nobis sanitas adest, admirari oporteret: nec conturbemur, quando dolor nos exagitat, quoniam etiam quando gaudemus, conturbari par esset, &c. Licet itaque ob mobilitatem, & vanitatem extrinsecarum, & fluxarum rerum, exclamare:

De reparat. lapsi.

Hom. 54. in Matth.

O vanitatum vanitas!
Terrena cuncta perfida,
Mundana cuncta sordida,
O vanitatum vanitas!
O vanitatum vanitas!
Terrena cuncta noxia,
Mundana cuncta pessima,
O vanitatum vanitas!
O vanitatum vanitas!
O misera terrena omnia!
O vmbra mundana omnia!
O vanitatum vanitas!

Sumpta hæc sunt, ex Ecclesiaste, sive concionatore Salomonis, ubi Paraphrastes Theodor. Beza, ita addit: Hujus concionis summa est, falli vehementer, & certa cum sua pernitie cunctos, qui in rebus ullis mundanis, *Cap. 1.*

five mundum ipsum supra & infra, sive seipsos, foris & intus, sive quæcunque in mundo geruntur, spectent, invenire se posse sperant firmum quidpiam in cujus adeptione merito conquiescant. Nam ego contra iterum atque iterum affirmo, nihil esse mundanum in mundo, quod non sit inconstans, fluxum, evanidum, vanissima denique vanitas: Ex quo illud consequitur vanissima esse omnium illorum studia, qui à rebus tam vanis, stabile quidpiam, nedum perenne expectent, &c.

CAPVT XXXVIII.

De vero ornatu mulierum, & quam fucus detestabilis res & hypocrisi comparandus sit, deque fœtore humani cadaveris.

GRegorius Nazianzenus ornatum verum mulierum ita describit, MVLIERVM ORNAMENTVM EST, morum probitate, & elegantia florere, domi ut plurimum manere, colloquium cum divinis oraculis habere, fuso & lanæ operam dare, (hoc enim fœminarum munus est) ancillis opera mandare, servos vitare, labiis, oculis, genis vinculum iniicere; pedem limine non admodum frequenter efferre, pudicis quidem omnibus mulieribus oblectari; cæterum eo duntaxat viro contentam vivere, qui tibi legitimo matrimonio, virgineam Zonam solvit. Huc pertinet locus Justini historici; Verum, inquit, ornamentum matronarum pudicitia est, non vestes. Idemque paulo ante frugalitatem genitricem virtutum appellavit. E contra antea comprobavimus, quam versutum & intolerabile animal sit fœmina, quæ repudiato honore, & virtutibus matrimonialibus, tantum suas cogitationes & actiones eo redigit, ut oculotenus bella, & elegans videatur, & fuco atque iis illecebris, vel libidine impulsa, vel lucri aviditate adducta, amatores ad se alliciat, & veluti blandimentis in casses adductos capiat, & perdat: Inprimis autem hoc facere solent in Italia, & alibi, fœminæ Curiales vel cortegianæ (ita enim ob morum elegantiam, vestitum & ornatum, vocari volunt, pleræque animo & corpore fucatæ:) præsertim Romæ, quas Bernardus Saccus Ticinensis historicus eleganter suis vivis coloribus ita depingit; Venus sub hæc verna tempora suas vices, suaque spectacula habet, & sine amore Roma esse nullo modo potest. Curiales itaque sese ostentant fœminæ, corporis venustate ac ornatu comptæ, quæ visæ ignotos simul ac notos alliciunt, magisque & illecebris captos detinent, & longa expectatione frustrantur, aut bonis expilatos, pilis quoque denudant, pluresque interdum ex stultis insanos faciunt,

Lib. 20. *Cap. 10. prior. Cent.* *In hist. Ticinensi. l. 1. c. 6.*

eunt. Et viceversa illa, quæ inter alias sese providam & cautam censet, ac profitetur, prima omnium nonnunquam effluit, & implicatur, & dum eludere adolescentes cogitat, ipsa prior eluditur, ac deridetur. Rectè itaque ita detestatur fucum, & mala atque deformitatem inde provenientem Franciscus Patricius: Quid enim est aliud pœnitere sui ipsius, & seipsam odio habere, quam aliam faciem inducere? & visco, cerussa, fuco, aliisque pigmentis naturam violare? Quid quod paulo post ablutis adulterinis coloribus, ad formam pristinam redit, non sine irrisione omnium familiarium, & cum damno etiam nativæ venustatis? Ex illis namque venenis rugæ ante tempus faciem arant, oculi caligant, dentes obscuriores fiunt, animaque uxoris pessimè olet. His commentitiis coloribus fœditatem aspectus, & contemptum sibi comparant, odiumque viri. Et præterea: *De instit. Republ. lib. 4. c. 3.*

——— *Quum miseri viscantur labra mariti.*

Ut facete admodum ille Satyrus refert.

Quod repetit Iulius Cæsar Scaliger in hoc suo eleganti Epigrammate: *In hipponact.*

Venale donis pectus improba mœcha,
Mœchos vel ultro prodigis emens donis,
Quæcunque fuco, lacteove lomento,
Mutat colorem, sese & ipsam mentitur,
Senisq; curtus, seculumq; detrectat,
Incertum auget, exprobratq; naturæ.

Hinc credo talis comparatio fucatarum mulierum cum hypocritis instituitur. Quemadmodum mulieres, quæ fuco faciem illinunt, quum ad Solem accesserunt, earum deformitas fit ita conspicua, ut cogantur se occultare: sic hypocritæ propter suas simulationes magna sunt apud homines in existimatione & admiratione, ab omnique vitio & culpa alieni esse videntur. Deus igitur illos ad tempus sinit lucere coram hominibus, sed tandem illorum hypocrysin detegit: ita ut omni illa specie & forma ac veluti larva externa nudentur, & illorum garrulitas, & inanis loquentia, ambitio, splendor & simulatio plane deficiat. Idipsum elegantissimis elegiacis illustravit Nathan Chytræus, comprehendentibus salutarem doctrinam, qui digni sunt, ut adscribantur:

Turpis anus cupiens formosior ore videri,
Ætas quam patitur, rugaq; fœda sinit:
Oraq; genasq; linit fuco frontemq; senilem,
Ac speculumq; sibi ficta puella placet:
Sed simul ardentes ac Solis contigit æstus,
Ille ementitus mox color omnis abit:

At facies rugosa manet, maculæq; pudendæ,
Conspicua cunctis ora genasq; notant:
Et quo fucus erat spissius mage, turpior ipsa
Redditur hæc facies, & mage scabra cutis.
Scilicet has ipsas solvit simulatio pœnas,
Quando videri insons, nec tamen esse cupit,
Et sua verborum fuco dum crimina pingit,
Innocuam quamvis ut putet esse deam.
Sed simul ad solium ventum est sublime Iehovæ:
Tum subito fictum quod fuit ante fugit.
Tum sol consumit nive cum glacieq; pruinas,
Tum cernenda patent, quæ latuere prius.
Sic tua si peccata teges, mox deteget illa,
Et Solis ostendet cuncta videre potens.
Ast ea si reteges, deplorabisq; Iehova,
Mox ea clementi, conteget ipse manu.
Defodietq; cavis tumulorum, aut merget abysso
Æquoris, haud ullis inde ruenda modis.
Si sapis, haud celans, potius tua vulnera pande,
Promptior ut medica sit tibi cura manus.

Emblem. 55. Idipsum sane ingenioso Emblemate illustravit Boissardus, cum hac inscriptione; PRÆTEXTU NOCENTIOR, cui additum est hoc tetrastichon:

Nulla est justitiæ pestis capitalior illis,
Larvata apparent qui pietate boni.
Quo plura intulerint incautis damna nocentes,
Inde illi laudis plus meruisse volunt.

Præterea in explicatione hujus Emblematis ita dicitur: Hypocrisis teterrimum est vitium, qua societatis humanæ, omnisq; amicitiæ vis corrumpitur, & concidit. Cumque in omni genere hominum reprehendenda sit, in iis abominanda merito debet esse, qui suas iras, inimicitias, ambitionemque prætextu pietatis & religionis tegunt, & fucant: animæ malæ & incendiariæ, seditionum & discordiarum fomites, tecta fraude, secreto, &c. Hinc videmus, licet hypocritæ superbia ad cœlum usque ascenderit, & caput ejus nubes attigerit: tandem tamen quasi sterquilinium peribit, & qui viderant eum, dicent, Vbi est? At qui Dominum timuerint, & in veritate *Iob. c. 29.* permanserint, in æternum non peribunt. Cum igitur fucus & externa species illa splendida mulierum, nihil nisi meram hypocrisin redoleat, vel potius latentem eam in se contineat; merito origo & fragilitas humana quan-

quantum fœtoris, & in ortu, in vita, denique in morte, secum circumferat, consideranda diligentius esset; quod idem insignis Poeta Nathan Chytræus ita depingit:

Quid nisi fœtor homo est? fœtores inter in alvo
Gignitur, & latitat: tenet è fœtente favilla,
Erumpit fœtens: totius tempore vitæ
Sese intra fœtet, fœtores eiicit ex se:
Corpus inane anima tandem fœtore maligno,
A se abigit cunctos, & cum fœtore sepulchro
Fœtentis infertur: quasi unde superbia tanta
Nos inflat? tanto cur cum torpore gelu q;
Cælestem patriam expertem fœtoris avemus?

Non ergo absque ratione antea recensuimus, quare ex fœtore cadaveris humani vermes, angues & serpentes nascantur: quod etiam observavit Philippus Melanchthon, quia homo, inquit, est afflatus veneno serpentis in Paradyso, diabolus vere assumpsit formam serpentis. Hodie adhuc in Aphrica vulgo feruntur serpentes, in quibus habitat diabolus. Bonum est adolescentes hoc scire: sunt quidam præstigiatores in Asia, qui circumeunt per totas insulas, & gestant serpentes, quibus saltantibus, putant purgari domus, sicut nolunt serpentes intrent aut inficiant eas ædes, (aut visita à bonis & honestis viris qui videntur.) Ita autem agere solent; Gestant serpentes in vasculo, unum atque alterum, & cum veniunt in domus, aperiunt vas & incipiunt ludere tympanis, tunc paulatim assurgit serpens, & aperit os suum, & quum post incantationem prodit caput faciei virginea pulcherrima. Est imaguncula similis capiti virginis, tandem iterata incantatione sensim retrahit serpens & abdit caput in os: ipse vero serpens fit languidus, & quasi exanimatus recidit quia diabolus cruciat eum. Hæc non sunt inutilia, et sic diabolus transformavit se in serpentem, quando decepit Evam & Adam. Quod autem ex homine putrefacto nascuntur serpentes, significatur origo & fœditas peccati. Hucusque Melanchthon.

Cap. 11. Cent. 1. In explicat. Evangelij die paschatis.

Cæterum, ut ad fœminas redeamus, prudenter sane Hypatia fœmina Alexandrina, apud Suidam, defectum & fragilitatem naturæ suæ consideravit. Cum enim alio modo & consilio nequiret amantis importunam solicitationem abrumpere, panniculos ei suos, fluore menstruo maculatos, ostendens, Hoc, inquiens, est adolescens, quod amas: nihil autem pulchrum. Egregiam præterea historiam eaque memoratu digna describitur à S. Isidoro Pelusiota, sicut ex Græco à Iacobo Billio interpretata est. Quum aliquando nequam iuvenis quidam ad libidinem propensus, ac mulierű servus pulcherrimam virginem conspexisset, eiusque amore captus fuisset, atq; quo cupi-

Epist. 53. lib. 2.

corruptissimi humores, cum intolerabili fœtore, guttatim effluerent, & hac ratione vnusquisque deprehendere posset, eam sibi ipsi ex nimia mollitie & luxu hoc malum peperisse, &c. Hanc historiam attingit quoque pater meus, & dicit, nonnullos tradere, hanc fœminam fuisse sororem Nicephori Botoniatæ Imperat. Græcorum, anno Christi 1066. fœminam excellente formâ & venustate corporis incredibili, & mirifice delicatam, adeo ut cibum non nisi minutè concisum, tubulis aureolis attraheret, & nunquam aliter, quam aut cælesti roris aqua collecta, aut rosacea lavaret. Quæ tandem fœdo & horrendo morbo membris omnibus putrescentibus interierit, &c. Ita in fœtorem omnium deterrimum desiit, quod antea fœcunda & lucida fuit. Recte itaque dicitur: Qui nitidiores solito sunt, suspecta sua bona habere debent. Huc respexit quoque Iac. Augustus Thuanus, vir dignitate & eruditione præstantissimus, atque Poëta eximius, [illegible] suo tetrasticho. *In Chron. Niceph.*

Disce homo de tenui constructus pulvere, quâ te
Edidit in lucem conditione Deus.
Mox cinis in tumulo fies, totusq; repente,
Quem modo ornabat purpura, vermis erit.

Hac intentione consolatus fuit Matathias moribundus filios suos, quum *1. Macch.*
videret formatam esse superbiam & castigationem, ac tempus ac æstus in- *2.*
dignationis, eosque ad constantiam hortatus fuit, ut exponerent animas pro lege & fœdere antiquorum hisce verbis: ET A SERMONIBVS VIRI PECCATORIS NE TIMEATIS, QVIA GLORIA EIVS IN STERCORA ET IN VERMES ABITVRA EST.

Idipsum inculcare vult inscriptio illa Neapolitana, sub statua fœminea marmorea:

Quid me miraris, duro de marmore factum,
Respice te potius vermibus esca manes.

Postremo memorabile est epitaphium cuiusdam Regis Galliæ, miram vicissitudinem vitæ humanæ continens:

Risi, ploro. fui, non sum. studui, requiesco.
Lusi, non ludo: cecini, nunc mutio: pavi
Corpus, alo vermes: vigilavi, dormio: dixi
Salve, dico vale: rapui, rapior: superavi,
Vincor: certavi, pugna careo: vixi,
Interemit mors, non obsto, obstare nequirem:
Terra fui quondam, nunc sum, sum terra, nihil sum,
Terra caduca vale, vermes salvete, recumbo.

Caput. XXXIX.

De vestibus, & earum vero usu & abusu.

ETsi de vitiis ex libidine & pravis cupiditatibus, quæ depositis vestibus, ex nuditate corporis conspecta, plerunque oriri solent, in cap. 34. prioris centuriæ multa disseruimus: tamen eiusmodi peccata ex animis eorum, qui dediti & imbuti sunt malis concupiscentiis, ortum habent. Si enim animi castitate, pudicitia & pietate imbuti sunt, nullum ab hac re castitatis aut pudicitiæ periculum, nulla iactura aderit. Et ob hanc rem Lerium obiter introduximus, scribentem, Americanes nudas fœminas, licet nostratibus pulchritudine corporis inferiores non sint, in sua simplici & naturali nuditate minus lascivi moribus esse, neque libidinem excitare, quam Gallicas muliercculas quæ elegantibus & exquisitis vestibus ornatæ sunt. Hæc enim sunt eius verba, cum respondet obiectioni quod frequens commercium cum barbaris nudis, et præsertim cum fœminis, ad lasciviam & libidinem provocet. Dico, inquam, quamvis in speciem nuditas illa concupiscentiæ esca non immerito censeatur; tamen, ut res ipsa comprobavit, [illegible] illa nuditate certum est, multa minus opinione viros ad libidinem pelici. Itaque ausim asseverare, splendidum illum cultum, fucos, suppositicias comas, capillos calamistratos, ampla illa [illegible] inctoria pretiosa, mamillaria, lacinatas & undantes vestes, cæteraque eiusmodi, quibus fœminæ nostrates tam sedulo formam [illegible], plura incommoda & mala parere, quam faciat barbararum nuditas, tametsi forma ab illis non vincantur. Ac ne diutius (pergit) immorer, eos omnes testimonium hic appello, qui mecum in Brasiliam navigarunt, quique utrasque conspexerunt, &c.

In historia navigationis in Brasiliam.

Vera hæc esse nemo cum ratione negare poterit, si præsertim origo vestium, ex transgressione videlicet primorum hominum, in Paradiso nata, recte consideretur. Quod sæpe pii viri in Genesi observarunt, ubi dicitur, Deum fecisse Adæ & Evæ vestes pelliceas, quod voluerit in illo habitu primos homines, non secus ac prius post lapsum in nuditate conspicere suam fœditatem, atque ita peccati reminisci: simulque nobis exemplum proposuerit, in quo nos ad frugalem ac minimè sumtuosum vestium usum [illegible] cerit. Hoc potissimum seclis his in mentem venire deberet, quibus nullus videtur esse ornatus mundicies, nisi quæ luxu diffluit; non quod per se damnandus sit quilibet ornatus. sed quia ubi cum se applicuit immodica elegantia & splendor, non tantum pernitiem magister, qui vestium esse voluit insigne verecundiæ, sed bellum quodammodo adversus naturam geritur.

Cap. 3.

Eadem

Easdem pias cogitationes habuit Gulielmus Perkinsius, ubi dicit: Non est mirandum, Prophetam Isaiam tam acerbe invehi in excessum vestitus, & lasciviam. Qui est I. Profusio donorum Dei, quæ in alios bonos usus conferri possent. II. Est indicium, & quasi vexillum superbiæ, quia quis se aliis vult præferri. III. Est signum otii & ignaviæ: qui enim in cultu corporis multum operæ impendunt, ii plerunque aliarum rerum negligentes & laboris impatientes sunt. IV. Est argumentum levitatis, quæ quoties aliquid novi invenit, aut alienum imitatur. V. Est confusio ordinum & collegiorum, quæ in vita Deus constituit, quia homines plebeii more nobilium se induebant. Ideo pergit paulo post: In vestitu debet esse decor sanctus; decor iste apparebit, si observentur vestium fines, qui sunt quinque: 1. Necessitas, ut corpora muniantur contra injurias caloris & frigoris. 2. Honestas, ut tegatur nudi corporis deformitas, quæ secuta est peccatum. 3. Commoditas, qua pro ratione vocationis, & officii, & vitæ modo vestes aptantur: hinc alia aliis decora. 4. Frugalitas, qua habitus est iuxta proportionem facultatum. 5. Distinctio personarum, id est, sexus, ætatis, officiorum, temporum, actionum. Nam alius habitus virum, alius fœminam, alius iuvenem, alius senem decet. Ideoque indecorum est, à viro gestari indumentum fœminæ, vel contra. Præterea quid in vestitu decorum sit, modestiorum & gravium, & sanctiorum in omni statu hominum iudicio & exemplo definiendum est, & potius intra medium subsistendum, quam ultra illud progrediendum est. Hucusque Armilla. Utilis sane & pia monitio est ista: Nam si vel mas fœminave attentius cogitaret, qualis nuditas amissa puritate & innocentia, ex transgressione primæva, & in nobis propagata, ac potius vitiosum factum, idque nativum, sub veste licet pretiosissima lateret, certe deposito omni fastu insolentia & superbia, ad illud interius potius, quam ad externa respiceret, de quo D. Ambrosius pie ita monet: Nescis inquit, natura divites, quæ omnes pauperes generat. Neq; enim vestimentis induti nascimur, nec cum auro argentoque generamur. Nudos fudit in lucem, egentes cibo, potu, amictu: nudos recipit terra, quos edidit, nescit fines possessionum, sepulchro nos includit cespes Angustus, qui & pauperi abundat & diviti, & terra viventis quem non cepit affectum, iam divitem capit. Et alibi idem: Audi, omnes nascimur nudi, & morimur: nulla distinctio inter cadavera mortuorum, nisi forte, quia gravius fœtent corpora divitum, distenta luxuriis.

In armilla aurea. Cap. 3.

Deut. c. 22.

In tractatu de Nebucadnezare.

Idipsum observavit quoque Plinius, licet gentilis, ubi ita dicit: Ante omnia natura noverca, unum hominem animantium cunctorum alienis velat opibus; cæteris varia tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arbo-

In proœm. 11. lib. nat. hist.

resque

resque cortice interdum gemino à frigoribus & calore tutata est. Hominem tantum nudum & in nuda humo, natali die abjicit, &c. In hoc igitur statu, ut exiit è matris utero, ita nudus revertitur, ut abeat, sicut venerat, nec reportat quicquam ex labore suo, quod asportet manu sua, sicut Ec-
Cap.5. clesiastes Salomonis nos monet. Hoc consideravit Hospitalius, olim ma-
Epist.lib.1. gnus ille Galliæ Cancellarius, in sua eleganti Epistola ad Georgium Armeniacum Cardinalem, dum inculcat integritatem, & justissimum judicem, cui mortales in resurrectione rationes dictorum & factorum omnium reddere tenentur, hisce versibus:

Quem frustra aggrediare dolis, & fallere verbis:
Tum vultus & frontis erat velamen inane,
Nudi omnes, nudo ante Deum se corpore sistent,
Cui nihil obscurum est, nil clausum, aut deniq; tectum.

Cæterum quod ad vestes attinet, veteribus in foro honestè vestiri mos
Satyr.3. erat, domi quod satis esset: aliud enim homini, aliud humanitati satis esse
Epist.93. censebant, ut ait Varro. Inde est alia vestis domestica sive οἰκουροῦντων, alia forensis, sive τῶν εἰς ἀγορὰν προερχομένων, Ciceroni ac Suetonio, & Plutarcho in Sylla. Qui igitur fœde vestiti in publicū prodirent, odio erant & irrisui, ut indicat Iuvenalis. De mundicia autem in vestitu, locus est elegans Senecæ: Mundæ vestis inquit, electio appetenda est homini. Natura enim homo, mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed mundæ vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione: quia actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de veste dixi, idem de corpore me existimo dicere. De hac re studiosus Lector plura videre poterit apud Casaubonum in Theophrasti characteribus. Vestimentorum autem veterum distinctio late describitur in l. *vestis. Π. de auro & argento legato.* Inter alias hæc ibi reperitur: Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria, Et paulo post: Communia sunt, quibus promiscue utitur mulier cum viro, veluti si ejusmodi penula pallium ve est, & reliqua ejusmodi, quibus sine reprehensione vel vir vel uxor utatur. De qua distinctione latius Alex.
Lib.5 c.16. de Alexandris.

Lex autem divina absque distinctione prohibet; Ne induatur mulier
Deuter.22. veste virili, nec vir utatur veste fœminea. Abominabilis enim est apud Deum, qui facit hoc. Unde eam ita explicat Philo: Voluit lex, virum in vestitu suo se, ut virum decet gerere, quam cum & undique circumferens talis esse debet, ut eum semper decori honestatique admoneat: sic & mulieres, ornans pro dignitate, vetat viriles vestes sumere, longe submovens tam effœminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas. Et Flavius

Iosephus

Josephus: Cavete maxime in bello, ut neque mulier habitu virili utatur, neque vir stola muliebri.

Lib. 4. antiquit.

Praeterea in Gangrensi Concilio mulier anathemate feritur, quæ virilibus utitur vestimentis.

Nonnulli autem mysticè hanc legem interpretantur, sicut Clemens Alexandrinus dicit: Quam rationem habet hæc lex? An non vult nos esse viros, & nec corpore, nec factis, nec mente, nec verbis effœminari? Et Divus Ambrosius: Arbitror quod non tam de veste, quam de moribus dixerit hæc lex, vel de usibus atque actibus, quod alius virum, alius fœminam deceat actus. Simile est præceptum ibidem in lege divina: Ne indueris vestimentum varie commixtum. Cardinalis vero Cusani sententia est, hanc prohibitionem in lege divina, ne vir indueret vestem muliebrem, & e converso, propter idololatriam factam esse, quia mulieres vestes viriles & arma in honorem Martis induebant, & viri muliebres, in honorem Veneris.

Ephes. 15.

Lib. 2. excitat. in sermone, Ibant Magi.

Quanta autem parsimonia & vilitas vestium olim in sobrio seculo fuerit, multis exemplis demonstrari posset. Idcirco etiam antiquitas Herculem pelle leonina amictum pingebat, & fingebat cum clava, ut homines antiquum vestiendi corporis morem recordarentur. Primum enim pellibus corpora texerunt, & nondum armorum usu reperto, vim adversariorum [illegible] propulsarunt. Deinde elegantiorem atque operosiorem vestitum repererunt. Quoniam autem in Herculis mentionem iterum incidimus, sciendum est, (celebrem apud gentiles non solum Herculem Thebanum, qui a Poetis patronymico nomine Alcides vocatur, & à Græcis divinis laudibus effertur) sed etiam Herculem Ægyptium fuisse, qui Gigantes una cum Osiride in Italia devicisse fingitur, cuius templum & columnæ Gadibus olim fuit. Imo Hercules Alemanus colebatur, qui, teste Beroso, tempore Mancalæi XIV. Regis Assyriorum, apud Tuiscones re[illegible] dictus, ob fortitudinem, quia omnes, qui aliquid fortiter egissent, Hercules vocabantur, ut Macrobius in Saturnalibus scribit. Et ob hanc causam, ut Tacitus est autor, Germani ituri in prælium, hunc Herculem canebant, animosque militum hisce carminibus accendebant, futuræque pugnæ fortunam ipso cantu augurabantur.

De moribus Germã.

Ut autem ad vestimenta nostra redeamus, ex legibus Francorum antiquis constat, quam frugales leges sumptuarias habuerint, ex illis una fuit talis: NEMO PLURIS VENDITO, AUT EMITO, QUAM SAGUM OPTIMUM ET DUPLUM XX. SOLIDIS: SIMPLEX X. VILNOS AUTEM MINORIS. ROCCUM MARTRIMUM, SEU LUTRINUM OPTIMUM XXX. SOLIDIS. SISMUSINUM OPTIMUM X. SOLI-

DIS: QVI SECVS FAXIT, XL SOLIDIS MVLTATOR, ET DELATORI XX SOLIDOS EXSOLVITO.

Cæterum non semper vestitus vel animi humilitatem, vel fastum indicat, vel tegit, cum non solum sapientia, sed sæpius etiam ambitio sub sordido pallio lateat, neque ulli homines magis sitibundi gloriæ esse soleant, quam qui eam fugientium specie per sequuntur. Non secus ac illa puella nupturipeta, quæ fingendo verbis, se plane a nuptiis abhorrere, moris manibus recusanti similis, citius illa, quam aliæ, eas exsiccaret. Hoc enim erat signum

Epist. 5. propositum utra prius nubere deberet. Unde Plato Diogeni Cynico, cum se in Platonis veste ornatiore eius fastum calcare diceret: calcas, inquit, sed alio fastu. Et Aristoteles sordidum ac neglectum Lacedæmoniorum vestitum, ad arrogantiam refert, sicut Muretus in verbis Senecæ, Ambitio etiam perversa via sequitur, notavit.

Postremo, quamvis ex prioribus satis superque constet, qualis vestis sexui masculino & fœminino decora & conveniens sit, cum tamen fœminæ in vestibus & ornamentis comparandis & ostentandis plerumque curiosiores sint, Christianarum fœminarum vestimenta & ornamenta vera & cul-

In lib. de cultu fœminarum. tum, atque mundum non periturum, ex Tertulliano adscribam: Prodite, inquit, vos iam medicamentis & ornamentis exstructæ Apostolorum, sumentes de simplicitate candorem de pudicitia ruborem, depictæ oculos verecundia, & spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermones Dei, annectentes cervicibus iugum Christi: caput maritis subiicite, & plus quam in auro placebũt. Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem. &c.

1. Pet. 3. v. 3. & 4. Quæ Tertulliani verba præclaram continent explicationem eius, quod scribit D. Petrus de ornatu mulierum Christianarum: ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος, ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πολυτελές.

CAPUT XL.

Comarum alendi usus & desuetudo, & quam ignominiosum olim fuerit capillorum & barbæ rasura.

ALLEGAVIMUS in cap. 36. prioris centuriæ nonnulla, ut mihi videtur, memoria digna, de barba & coma, & de verlusque mystica significatione, inprimis, quomodo Hesychius Hierosolymitanus dictum Levi-

Cap. 21.

ci,

sicut ubi prohibetur in lege divina filiis Aaronis, ne caput neve barbam radant, interpretetur. Quemadmodum autem ipsius pias cogitationes & interpretationes amplector, ita etiam aliæ causæ hujus prohibitionis esse possunt: inter quas non postrema est, quod plurima erant vetita in lege divina, quæ ritus gentium haberent, & aliquam redolerent idololatriam. Hinc illæ in Levitico ceremoniæ de rasura capitis vetita, quæ in usu idololatris. Sic quia Ethnici comam ad delicias alerent, cœperunt viri nostri primum attondere: Sic vetitum clericis comam alere, etiam barbam radere. Et si verbum hoc postremum sit de ære rasum, sicut Albericus Gentilis notavit. Indicavimus quoque, apud Græcos usitatam olim pœnam hujus flagitii fuisse, securi barbas publice hujus flagitii convictis præcidi, atque ita illos ut infames dimittere. Hoc illustratur memorabili & lepida historia, quam ex Gulielmo Paradino transtuli: Quo ritu & ceremonia puerum loco inveni fere imberbi ex aulicis Comitis Sabaudiensis Amadei VI. hujus nominis, Constantinopoli publice barbæ nascentis, vel potius lanuginis erumpentis, pili à tonsore præcisi sint, eo quod violenter compresserat nobilem virginem hospitis sui. Quum vero post atrocem accusationem patri violatæ virginis, hac tonsa lanugine (nihil enim amplius petierat) satisfactum esset: Comiti autem res ludicra videretur tantumque crimen, quod alioquin capitale esset, tantum abrasione plusculorum pilorum, veluti expiari, noluit tamen tunc temporis (quum nobilem suum propter fidem & fortitudinem amaret) severior lege municipali esse, & in illum graviori pœna animadvertere. Verum addidit hanc comminationem, si is, vel alius ex sua familia denuo tale aliquid perpetraret, se more Sabaudico, cui castitas virginum magis cordi esset, non Græco, relinquentes severè puniturum. Similem pœnam etiam olim erga homicidas apud Græcos usitatam fuisse constat, cum a Græcis Genuenses nonnulli Peræ habitantes, in seditione quadam occisi essent. Imperator enim barbas homicidis in pœnam sceleris radi jussit, quæ mulcta apud eos admodum ignominiosa fuit. Qua non contenti Genuenses, Imperator sed admodum ludicra & obscœna, maleficii reos puniri jussit, sicut Poggius refert.

Cap.19.21. *Carthag. Concil.4. de vita & honestate clericor.* *De actor. fabul. c. 7.* *In Chronico Gallico Sabaudiæ. lib.2.c.155.* *In facetiis*

Cæterum quam gravis infamia & injuria fuerit olim præcisio crinium, nos quoque multis exemplis & historiis declaravimus: Sicut quoque accidit tempore Henrici Imperatoris (quem Aucupem appellarunt, eo quod illi in aucupio occupato, renunciatum fuerit, se Imperatorem à Principibus declaratum.) Quum enim ejus legati ab hostibus, qui munitissimum locum Hartesburgum in monte prope Goslariam occuparāt, violati, & crinibus præcisis, virgis quoque male mulctati essent; mox punitis severè

Li.1.c.37. violatoribus pacis, munitionem illam Imperator funditus evertit, sicut in Chronicis Slavorum Reineri Reineccii studio editis, continetur.

Lib. 4. in Vita Vrchangasi. Sane apud Turcas superioribus seculis comas alere & barbas usitatum fuit. Ita enim legitur in historiis Musulmanicis Leonclavii nostri opere editis: Barbam forficula tondere non erat in usu. Tam proceres, quum cæteri Bassæ Vizirlai prolixas barbas alebant: si cui Rex iratus esset, ignominiæ & pœnæ causa barbam homini præcidi iubebat. Mos ipse tum præcidendi, quam tondendi barbas, a Franckis, (hoc est, Italis) ad Turcas manavit. Et ibidem refertur, quod Suleimanes, Chassani Aga propter verba tum duriora, tum acerbiora, qua audire principem a subdito prolata, par esset, ignominiæ causa, more nationibus illis familiari, barbam præcidi mandaverit, propter quam summam contumeliam is ad hostes transfugerit, & autor fuit, ut Emir Suleimanes a suis proceribus & militibus desereretur, qui mox captus & strangulatus fuit, quod accidit anno Christi cIↄ.cccc. XII. Facile autem assentior iis, qui putant, cum experientia testaretur, ex longioribus comis in prælio & vulneribus multa impedimenta & pericula inferri, tum quoque valetudini obesse, præsertim fluxiones capitis alere, nostrates & alios, de industria comas aliquo modo præsecuisse. Quo forte respexit Carolus Magnus in privilegio, quod Frisionibus Romæ in Lateranensi palatio, anno Dominicæ incarnationis octingentesimo secundo, concessit, in quo hæc verba certa sunt.

Lib. 10. in vita Emir Suleimanis.

ITEM STATVIMVS, VT FRISIONES VOLENTES MILITARE, ET IN SVBSTANTIA HABENTES, SINT VSQVE AD SVMMITATEM AVRIVM CIRCVMTONSI, AVRO IN EORVM PALVDAMENTO VNDECVNQVE SPLENDENTES, VT PER HOC SVAM VALEANT OSTENDERE LIBERTATEM IPSIS A NOBIS ESSE COLLATAM. Hoc privilegium integrum inseruit Ludovicus Guicciardinus in sua descriptione Belgii. Cæterum plane diversa, vel potius contraria ratione Claudius vel Clodion II. Rex Francorum, qui ab habitu comatus vel capillatus dictus fuit, cum Romanos continuis bellis fere ex tota Gallia feliciter expulisset, mandavit suis militibus & subditis, ut in signum libertatis comas & prolixos capillos, portarent, quum autem Romani, tanquam in notam servitutis ex decreto Cæsarum, tondere Gallos jussissent. Accidit hoc circa annum Christi CCCC.XLIII. Huc respexit Sidonius in suis versibus:

Sic ripa duplicis tumore fracto
Detonsus, &c.

id est, victus, humiliatus, comæ honore adempto.

Athenis

Athenis ſane olim quoque mos hic fuit: Juvenes comam alebant ad annos pubertatis, tum à parentibus ad tribules adducebantur, ut comam tonderent, & μαλλὸς & σκολλὶς dicebatur. Fere autem & Græci & Romani comam hanc primam alicui Deo conſecrabant, & cum illâ alere ſe in ejus honorem dicebant; tum ibi tonderentur, illam in ejus Dei templo ponebant: cujus rei apud Pindarum, Æſchilum, Feſtum, alioſque ſunt teſtimonia.

Alius ritus fuit apud Perſas, teſte Curtio, qui in lugubri veſte Perſarum conjuges & liberos, in funere tonderi prodidit: Hancque tonſuram non modo ad homines, ſed ad jumenta quoque perveniſſe ſcribit Herodotus, cum ſenectæ agit Maſiſtii, viri apud Perſas ſpectatiſſimi. Svetonius etiam Tranquillus, cum Germanici interitum deſcribit: Quin & barbaros, ait, quoſdam regulos ferunt barbam poſuiſſe, & uxorem capita raſiſſe, ad indicium maximi luctus. Eodem modo ſcribit Plutarchus, Græcos ſi quid eis adverſi accidiſſet, viros capillos aluiſſe, fœminas totondiſſe. Idem Herodotus ſcribit, Argivos capita totondiſſe, cum ſuperati a Lacedæmoniis fuiſſent, magni Thyrai contentione. ac ſi in maximo luctu conſtituti fuiſſent. Unde etiam legem tulerunt, ne quis comam aleret, donec Thyreas recuperaſſent. *In lib. vlt.* *Gyrald. de vario ſepeliendi ritu.*

Quo tempore autem apud nos & in inferiori Germania, uſus comarum & barbarum prolixarum deſiit, in prioris Centuriæ cap. 36 nonnulla indicavi. cum Philippus Bonus, Dux Burgundiæ, circa annum cIↃ. CCCC. L. e morbo impulſus, comam raderet, & aulicis nobilibus ſuis, ut idem facerent, præciperet. Ad hoc deinceps acceſſit, ut teſte Bodino, Franciſcus I. omnium nominis Galliæ Rex accepto vulnere, capillos, quo facilius curarentur, tonderi ſuſſerit, tunc repente domeſticos omnes principes, nobilitatem, magiſtratum, opifices, omnes denique ordines, capillos omnino de capite decuti curaſſe: Ac ſi quis maiorum veſtigiis inſiſteret, ac tonderi turpe duceret, cum omnium riſu exceptum. Cum tamen regum inſigne, ab huius imperii primordiis ſemper antea fuiſſet, nec niſi patriciis, ac nobilibus capillitium nutrire fas eſſet. Cæteri ſervili habitu tonderi tamdiu coacti ſunt, quoad Petrus Lombardus Pariſiorum Pontifex obtinuit, pro ea, quæ tunc erat, in reges Pontificum autoritate, ut plebi capillos alere liceret. *De Republ. l.4.c,6.*

Hoc etiam apud Græcos accidit. Theophilus enim Imperator Græcus, quum à natura paucos capitis capillos haberet, & eſſet calvaſter, edito Edicto juſſit, crines ab omnibus tonderi, neque ab ullo Romano ultra collum demiſſos geſtari: Sanxitque edictum, gravi flagrorum ſupplicio, priſcorum Romanorum virtutem revocare ſtudens, ſicut ejus Conſtitutio-

nes testantur. Postremo ut hoc caput concludam historiam memorabilem vel potius stratagema ad emungendam pecuniam, ex Nicephori chronologi optimi parentis mei opera edita, referam, ex qua apparet, qualis mos & honos in oriente fuit, in barbis nutriendis & conservandis. Balduinus a Burgo, inquit, qui Edessam teneret, duxerat vxorem cujusdam Armenii principis Melitenæ Gabrieli filiam, nomine Morphiam. Hic captus ad Carras, cum magna pecunia æstimatus vix post quinquennium reversus esset, laborare inopia pecuniæ cœpit, qua socer minus liberalis abundaret. Sic igitur rem componit: Suos equites, quibus stipendia debebantur, jubet se proficiscentem sequi ad socerum, & quasi de improviso petere solutionem eius, quod deberetur, aut obligatum pignus auferri sinere. Contendentibus autem illis, quemadmodum convenerat, vehementius, clamoribus rixæ excitatus Gabrielus, accedit, & quid rei, negotiique sit, percunctatur. Cumque omnia cognovisset, pergit sciscitari: Quodnam igitur pignus adferre equites velint? Ibi Balduinus tacere, quasi pudore verum confiteri prohiberetur. Tum is qui causam equitum susceperat agendam: Barba inquit, generi tui obligata est, & solutionis dies præteriit: aut pecunia igitur, aut barba nobis tradatur. Gabrielus mirari, & indignari: quærereque num sincero, verum ne diceretur? Qui veluti invitus, ita esse respondit. At ille magis etiam commotus, qui necessitate impulsus tantam & tam pretiosam, & maxima cura tuendam viro rem, oppignoraverit, interrogat. Quo enim, inquit, vrgebant equites solutionem debiti, & nullo alio pignore satisfieri postulationi eorum poterat. Ibi Gabrielus ignarus de compositione tam geri, ignominiam extremam, ut arbitrabatur generi præsoluta pecunia equitibus redimit, & salvā barbā, cum filiæ remittit. De comis vero qui plura cupit cognoscere, is eruditissimum adeat Commentarium, quem de ea conscripsit Hadr. Iunius.

CAPVT XLI.

De pudicitia veterum, & libidine, quæ oritur ex nuditate corporum & luxuria.

Cap. 34. ALlegavimus in priori Centuria legem Romuli talem: QVI SE NVDVM A FOEMINA VIDERI PASSVS FVERIT, CRIMINIS CAPITALIS REVS HABEATVR. Huius legis reliquias tempore Augusti

In hist. Ro- Cæsaris adhuc durasse constat ex Dione. Quum enim Liviæ conjugi Au-

man. l. 58. gusti, obviam facti quidam viri nudi, eaque de causa necandi essent, eos eripuit morti, quod diceret, pudicis mulieribus hos nihil a statuis differre. De modestia optimi Cæsaris Maximiliani I. antea quoq; diximus, qui se necessarium

enim nec mortuum ab aliis nudum conspici voluit. Nec minor probitas, & modestia fuit in Alphonso Rege Arragonum, cuius ab ore omnino verbum obscœnum excidit nullum, ut Ant. Panormita verbis utar. Nunquam interiora membrorum eius quempiam vidisse, nunquam tetigisse, nisi per ostiarios, & id quidem raro & ob causam. Idipsum quoque Gratiis, Gratiano, Valentin. & Theodosio Impp. curæ fuisse, eosque pudicitiam, & mundiciem amasse, obscœnam vero nuditatem pati noluisse, constat ex ipsorum legibus. Non solummodo flumina, prope castra fluentia, ab omnibus sordibus pura esse voluisse, sed etiā prohibuisse, ne aliquis nudatus publicos oculos incesteret. Ideoque procul a cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluviorum hoc ipsum fieri mādasse. Neq; etiam tam proiecta fuit impudicitia meretricum Romanarum, quæ in honorem Floræ Deæ ludos nudæ celebrare solebant, ut non graves viros, memores turpitudinis propriæ veneraretur, & honore afficerent. Cato enim cū in theatrum, in quo eiusmodi ludi à nudis scortis celebrarentur, ingressus fuisset, ac mulieres tanti viri gravitate, & authoritate permotæ, nudare se noluissent, monitus is fuit a Favonio, ut discederet. Sicut hæc, & alia docte & erudite ex Seneca, & aliis authorib. observavit Henricus Salmuth, in suis utilissimis Notis ad librū Guidonis Pancirolli J C. clarissimi, & præceptoris dum Patavii essem, mei observandissimi, Rerum memorabiliū iam olim deperditarū, &c. ubi addit, Eodem respexit Martialis, dum in Epistola libro illi præfixa, ita scribit, Epigrammata illis scribuntur, qui solent spectare Florales. Non intret Cato theatrum nostrum, aut si intraverit spectet. Hinc illi hoc natum Epigramā:

Nosse iocosæ dulce cum sacrum Floræ:
Festosq; lusus, & licentiam vulgi:
Cur in theatrum, Cato severe venisti?
An ideo tantum veneras, ut exires?

Idem vero theatrum illud, idem & prostibulum Isidorus putavit, eo quod post ludos exactos, meretrices ibi prosternerentur, ut Tertullianus non absque ratione eas tanquam publicæ libidinis hostias, in scena proferri dicat. Eodem modo Britannis longo tempore mos inolevit, coniuges, & nurus nudas, & succo herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita supplicare, ac captivorum sanguine Diis litare. Recte itaque D. Augustinus ita ratiocinatur: si nihil in libidine illa inesset pudendum, non texissent sua genitalia primo homines, post peccatum. Nam genitalia potius, quā ora, per quæ comedebant, texerunt & occultarunt: atq; ea ipsa non manu, sed ficu, ne ea vel ipsi attingerent, tanta nimirum turpitudo in iis post peccatum inhæsit, &c. Horresco legens impudentiam, lubricitatem, libidinosam cæcitatem veterum, inprimis a. de Venere Gazza, In trivio, enim, vel quadrivio stabat statua

De dict. & fact. Alphō sil. 3.

L cum supra C. de re militar. l. 12.

De ambitu Imperat.

Lib. 1. Epigram.

Lib. 18. de spectat. c. 10

tua marmorea, cuius effigies erat Veneris, vti habebatur, instar nudæ fœminæ, quæ palam ostendebat verenda sua. Statuam hanc in honore habebant omnes cives maxime vero mulieres, lucernas accendentes, & thure suffientes. Dicebant etiam, eam in somnis respondere iis, quæ volebant inire matrimonium. Decipiebantur autem: sæpe vero iussis à dæmone contrahere matrimonia, pessimè illis cedebat. Plerunque enim rixæ, & divortia inde oriebantur. Tali forma alibi quoque Venerem cultam esse, multi historici testantur. Sed transeamus ad eos, qui tanquam monarchæ totius orbis obseruabantur. Nota enim est flagitiosa vita, & mores turpissimi Tiberii, Heliogabali, & aliorum Imperatorum obscœnorum, qui nudas puellas, sibi cœnantibus, ministrare, atque etiam currum trahere, voluerunt, & eiusmodi obscœnis, & libidinosis actionibus, hisque publicis, admodum delectati sunt. Vnde non immerito Euripides, mulieres, & virgines Laconicas (quæ lege Lycurgi, nudæ in publicis spectaculis se exhibebant & exercebant) appellat ἀνδρομανεῖς, quod impudica suorum corporum nuditate, multos ad furorem turpis amoris, & libidinis adigerent. Recte itaque reprehenditur potentissimus ille Tartarorum Imperator, quem vulgo Tamerlanem vocant, quod inter alia ludibria, quibus Baiazeti captivo ægre faceret, vxorem eius, quam vna ceperat, eamque præ reliquis, vnicè amaret, crepidulis tantum calciatam, sagoque militari brevissimo indutam, denudatis obscœnis partibus, dedecorose coram mariti oculos, Schytharum proceribus vna discumbentibus, pocula ministrare, & servire coëgerit. Quæ ignominiosa obscœnitas, Baiazetem Zelotypum in furorem adegit, ut cum alia instrumenta ad manus sibi inferendas deessent, capite frequentibus ictibus terreæ caveæ, mactato, illisoque cerebro, violentam mortem accelararet. Verum hæc historia, & colloquium inter Tamirlanem, & Baiazetem alibi prolixius recensetur. Cæterum licet Turcæ, sicut antea monuimus, ob nimiam Zelotypiam vxores

Cap. 54. suas, & pellices plerunque domi contineant, & abdant, inprimisque autem caveant, ne in conspectu virorum lavent ac si in publicum necessitas evocet, ita tectas, & pannis obvolutas emittant, ut meræ larvæ, aut spectra, occurrentibus videntur: tamen nudæ in balneis muliebribus, nonnunquam inter se illicito amore, & libidine, invicem accenduntur, ut manifesto appareat, nullam custodiam a libidine tutam esse, nisi animus castitate, & pudicitia antea probe sit munitus. De qua re audiamus Busbequium Legatum Cæsareum recensentem mira, quæ vitia in nudis mulieribus, licet viri absint, inter eas nonnunquam pullulent. Cum vero, inquit, mulieres promiscuis sui sexus balneis vtantur, in quibus puellæ multæ sint, eximia forma, ex diversis orbis regionibus, variis casibus collectæ, quæ cum nudæ

nudæ, ut in balneis, reliquarum oculis exponantur, miros in quibusdam excitant amores, nihilominus, quam quibus apud nos adolescentium animos, virgines commoverint. Vnde quid proficiat custodia? Quanquam non omnia fugit, qui vitavit adulterium. Mulieres inter se amant, conciliatrices vero nefariorum amorum sunt balneæ, à quibus propterea quidam suas mulieres, quoad possunt, arcent, penitus tamen abstinere non possunt, permittente lege. Evenit ut in tali cœtu, mulier magno natu caperetur amore iuvenculæ, filiæ cuiusdam incolæ Constantinopolitani, hominis in tenui re. Cumque apud eam precando, & blandiendo non tantum proficeret, quantum eius insania postulabat, rem ausa est nostris moribus pene incredibilem; mutato cultu mentitur virum, conducit ædes in propinquo, ubi habitabat puellæ pater: nomen edit inter mancipia Imperatoris, de numero Chiaussorum, brevique (ut fit inter vicinos) insinuat se in eius consuetudinem, nec multo post de filiæ nuptiis mentionem iniicit. Quid multa? visa est conditio patri non aspernanda: libenter innuit: dicitur dos pro facultatibus, & idem dies nuptiis: qua ingressus in thalamum ad novam nuptam, bellus ille sponsus, ubi capitis tegmen deposuit, & colloqui cœpit, statim agnoscitur. Exclamat virgo, & parentes revocat: illi cognoscunt se non viro, sed fœminæ collocasse filiam. Postridie ducunt ad præfectum Gianizarorum, qui per absentiam principis urbi præerat. Is increpat mulieris tam grandis natu vesaniam, ecquid puderet propudium tam fœdæ libidinis, tanquam vecordis incœpti: tum illa, Abi sis, inquit, nescis, quid valeat amor: faxit Deus, ne eius vires unquam experiaris. Ad vocem tam absurdam, non tenuit risum Præfectus, statimque è conspectu amoveri illam, & profundo mergi iussit. Sic vetulæ male processerunt sui amores. Turcæ in occulta flagitia non valde inquirunt, ne locum aperiant calumniæ: manifestaria & comperta graviter puniunt, &c. Cæterum de mulierum incontinentia & luxu, apud veteres quoque graves querelæ extant. Inter quas Senecæ memorabilis præ cæteris est *Epist. ad* hæc. Maximus ille Medicorum & huius scientiæ conditor, fœminis nec *Lucilium* capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis desti- 95. tuuntur, & pedibus ægræ sunt. Non mutata fœminarum natura, sed vita est. Nam cum virorum licentiam æquaverint, corporum quoque virilium vitia æquaverunt. Non minus pervigilant, non minus potant, & oleo, & mero viros provocant. Æque invitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur, æque nivem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dii illas, Deæque male perdant, adeo perversum commentæ genus impudicitiæ, viros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum,

ac naturæ peritissimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ calvæque sint Beneficium sexus sui, vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus, &c.

Caput XLII.

De turpi amore virorum erga viros, ementito sexu sub prætextu nuptiarum, & falsa fœminarum specie, nec non & declaratio L. cum vir nubit, &c. singularis.

Prabuit mihi occasionem Busbequiana historia, in proxime antecedente capite relata, de mutuo amore, & libidinosis actionibus mulierum Turcicarum, ulterius cogitandi, & inveni, in converso casu, olim tempore Romanorum, nonnunquã tam profligatæ pudicitiæ mares inventos fuisse, qui ad excitandam libidinem, vestibus, habitu, & omnibus aliis muliebrib⁹ ornamentis (sicut Turcica illa fœmina, vestitu virili, fœminam decipere, & ducere conata fuit) vir viro ementito sexu, sub quadam falsa muliebri specie nupserit, & nuptias contraxerit. De quibus scribit ad hunc modum Salvianus Massiliensis Episcopus: Quis credere, aut audire etiã posset, convertisse in muliebrem tolerantiam, viros non usum suum tantum, atq; naturã, sed etiam vultum; incessum, habitum, & totũ quicquid penitus aut in sexu, aut in usu viri? adeo versa in diversum omnia erant, ut cum viris nihil magis pudori esse debeat, quam si muliebre aliquid habere videantur, nihil viris quibusdam turpius videretur quam si in aliquo viri viderẽtur. Et paulo post idem Salvianus deplorat vesaniam eorum, qui sub fœmineo habitu & velamento, viri viris securius nuberent. Cum, inquit, muliebrem gradũ fingerent, cum indicia quædam monstruosæ impuritatis sibi innecterent, atque hoc publicè in civitate Romana, urbe illic summa, & celeberrima, quid aliud quam Imperii dedecus erat, ut in medio Reipubl. sinu execrandissimum nefas palam liceret admitti? Quo in loco Iacobus Rævardus (qui hæc diligenter, & erudite observavit) pro monstruosæ menstruosæ, legendum censet, quasi dixerit Salvianus, non eos solum habitum, formam, & incessum muliebrem assumpsisse, sed etiam indicia quædã menstruosæ impuritatis sibi innexuisse. Qualis autẽ obsecro olim fuit monstruosa & vesana libido Varii Aurelii Heliogabali Bassiani. Is enim, ut testatur Aurelius Victor, cupiditatem stupri, quã adsequi naturæ defectu nondum poterat, in se convertẽs, muliebri nomine Bassianã pro Bassiano jusserat appellari. Vestalẽ virginẽ, quasi matrimonio iungens suo, abscissisq; genitalib. forte antea effera-

Lib. 7. de providentia.

De iuris ambiguit. lib. 4. c. 20.

In vita Heliogabali.

efferâ libidine putridis & corruptis matri se Magnæ sacravit. Hoc postquã occisus, & corpus eius per Vrbis vias, more canini cadaveris, à milite tractum est, militari cavillo, indomitæ, & rabidæ libidinis catula appellatus fuit. Hoc Iohan. Baptist. Egnatium quoque movit, ut tali enconiio eum celebraret. Nullus principum ad hanc diem maiore libidinis flagravit infamia, vti se in muliebrem sexum execari curarit, &c. D. Neronis, vesani libidinosissimi hominis forte fuit iste Heliogabalus vesanus sectator, qui similibus vitiis imbutus fuit. Nam Suetonio teste, puerum Sporum exsectis testiculis, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus est; cum dote & flammeo per solenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se pro vxore habuit. Extatq; cuiusdam non inscitus iocus, Bene agi potuisse cũ rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset vxorem. Hunc Sporum Augustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum & circa conventus, mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa sigillaria comitatus est, identidem exosculans. Quin etiam contaminatissimus, & libidinosissimus homo, Doryphoro liberto, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit, ut voces quoque & eiulatus vim patientium virginum imitatus fuerit. Quare ibidem Suetonius ita concludit: Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominum pudicum, aut vllâ corporis parte purum esse: verum plerosque dissimulare vitium, & calliditate obtegere. Ideoque professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta. Ita obscœna, & turpes actiones Imperatorum corruptissimorum, causam præbuere, ut multi alii (sicut fieri solet quod exempla principum, veluti contagia, serpant ad subditos) imitati, eorumque gratiam tam impudicis moribus aucupati sint. Ideoque posterioribus temporibus huiuscemodi atrocibus delictis & libidinosis, atque turpibus actionibus nefarius serperent, neve impune committerentur, laudati Imperatores, & Cæsares, quibus sua suorumque pudicitia & honestas curæ fuit, obviam ire, & pœnis capitalibus cõstitutis coercuerunt. Idcirco ex eiusmodi obscœnis, malis, & pessimis moribus, bonæ leges ita ut fit, ortum suum habuerunt. Inprimis autẽ extat lex Constantii, & Constantis memorabilis, in nostro Codice, quæ incipit, cum vir nubit, &c, *C. ad l. Iul. de adulter.* quæ licet ab Accursio & aliis interpretibus de iis, qui muliebria passi sunt intellecta, ideoq; ob turpitudinem Sodomiæ in scholis publice lecta non fuerit: mihi tamen Ravardi opinio, vtpote sincerior, & cõmodior magis arridet. Sic autẽ illã restituẽdam putat: Cũ vir nubit, ut fœmina, viris paritura, quid cupiatur, vbi sexus perdidit locũ? Id est, cum vir nubit, ut fœmina viris paritura, cur ibi quæritur sexus, vbi sexus perdidit locum? Cũ vir nubit, ut fœmina huiusmodi scelus est, cuiusmodi scire non proficit, inquiũt, Imperatores: credo, quia sexus perdidit locũ. Cũ vir nubit, ut fœmina,

In vita Varii Heliogabali.

In vita Neronis.

De Iuris arte bigueit. lib. 4 c. 20.

Venus mutatur in alteram formam. Quomodo ita nimirum, ut vir sub falsa muliebri, sive Venerea forma, delitescat. Denique cum vir nubit, ut fœmina, amor quæritur, & ille qui quæritur amor, non videtur. Quæritur enim ab impuro marito, abominanda quædam in virum libido viri, & quia sub forma muliebri libido huiusmodi, cum vir ut fœmina nubit, occultatur, ideo ille, qui quæritur amor, non videtur. Nec sane dubito, quin ad hanc constitutionem tunc etiam respexerit Salvianus, &c. Hæc Ravardi interpretatio huius legis, cum sit singularis & contra communem opinionem interpretum, quemadmodum mihi, ut commodior, semper placuit, ita ad firmandam eam, alia quoque fulcra conquirere, conatus fui. Inveni autem in Antonii Gomezii Iurisconsulti celeberrimi commentariis, nonnulla, si non in totum priori correctioni legis, attamen in effectu, congrua: quæ me in dicta sententia admodum corroborarunt. Ita enim scribit, cum plurimos D D. allegasse, qui Accursii opinionem *in d. l. cũ vir*, &c. secuti sunt; De qua lege dicit Bartolus, quod non consuevit legi in scholis, propter turpitudinem materiæ: Dicit etiam Albericus, quod illius legis est pulcher stylus, turpis materia, sententia iusta. Verum tamen est, quod verba illius legis, si bene inspiciantur, non probant hunc intellectum, nec videtur loqui in nostro casu. Nam dicit, cum vir nubit in fœminam: Vnde videtur loqui, quando masculus, matrimonium cum alio masculo, contrahit, & ad eum habuit accessum, sub colore matrimonii; Et iste videtur sensus illius legis, in quantum dicit; Cum vir nubit in fœminam, id est, vir nupsit alteri tanquam fœmina: & istud crimen proprie punit illa lex, non vero simplex crimen Sodomiæ, sine matrimonio, & illum intellectum aperte tenet gloss. ordinaria, *in c. secundum leges, de hæretic. lib. 6.* Et circa hoc interrogavi peritissimum in lingua Græca, & Latina commentarium proprietatis cathedræ, in hac nostra Salmaticensi Vniversitate regentem, qui dixit mihi, quod iste erat verus, & realis sensus illius legis, & verborum eius. Hoc etiam confirmatur ex libris authenticis poetarum, quibus cavetur, quod illo tempore antiquo, contrahebantur talia matrimonia inter masculos, & dotes constituebantur, ut habetur in Suetonio, in vita Neronis, de puero Sporo, quem exactis testibus, in muliebrem naturam transfigurare conatus cum dote & flammeo, pro vxore habuit. Habetur etiam per Iuvenalem; dicentem: *In 2. Satyr.*

> *Quadraginta dedit Grachis sestertia, dotem*
> *Cornicini.*

Et in eadem Satyra:

> *Traditur ecce viro, clarus genere, atq; opibus vir.*

Et paulo post:

Qua

Quæ causa officii? quid quæris, nubit amicus.

Pro hoc intellectu etiam facit text. *in l. stuprum. ad leg. Iul. de. adult.* vbi expresse statuitur, quod stuprum committitur cum virgine vel vidua, vel puero: ergo aperte ibi probatur, quod pro delicto simplici Sodomiæ non imponatur pœna mortis, sed tantum pœna stupri, quæ est longe minor. Hucusque Gomezius. Quod autem de pœna simplici puerum stuprantis hic dicitur, aliæ leges correxerunt, præsertim Iustin. Constitut. Ne luxurientur contra naturam, & constitutio Carolina in criminalibus ordinationibus Imperii, cap. 116.

Caput XLIII.

De legibus Massiliensium nonnulla memoratu digna.

NOn absque ratione, instituta & leges Massiliensium laudantur, ex quibus nonnullas in cap. 47. primæ centuriæ recensuimus, & plures Valerius Maximus recenset, qui etiam refert, venenum cicuta temperatum in ea civitate publicè custodiri, quod datur ei, qui causas sexcentis (id enim Senatus eius nomen est) exhibuit, propter quas mors sit illi expetenda, cognitione virili benevolentia temperata: quæ neque egredi vita temere patitur, & sapienter excedere cupienti celerem fati viam præbet, ut vel adversa, vel prospera minus usi fortuna (vtroque enim finiendi spiritus, illa ne perseveret, hæc ne destituat, rationem præbuerit) comprobato exitu terminetur. Equidem primo illo haud aliud humanius, honestius, & prudentius, si mors naturæ iniuria minime est, sed tributum. Ecquid ignavius quam ea à volentibus rationi non dari, quæ postmodum spaciis temporum vel inviti daturi sumus? Quid stultius, quam properum aliorum exitum vlulando, nostrum insuper accelerari? Nimirum ut nova semper materia fletibus præparetur. Sic enim leges adversus eos, qui ante sententiam mortem sibi consciivissent. Ii qui ex animi dolore, aut sceleratæ vitæ conscientia, aut pœnarum acerbiorum metu sibi manus attulissent, sepultura fruebantur: quia etiam eorum testamenta rata erant crudelissimi Tiberii principatu, quo tempore, Tacitus scribit, pretium illud fuisse festinandi, ac mortis præoccupandæ. Ingeniosa & speciosa sane commenta nonnullorum sunt ista, sed non Christianæ fidei & pietati congrua. Quis enim nescit, non solum prohibitum esse alium occidere, vel lædere, sed etiam eiusmodi violentos actus in proprium corpus severè interdictos esse. Ob hanc rem etiam Iurisconsulti censent: occidentem alium, etiam ipso petente, non esse immunem ab iniuria, cum & ille non sit dominus

L. 2. de iis qui ante sentent.

membrorum, nec vitæ suæ: Eodem modo, qui seipsum interficit, iniuriæ reum esse, de quibus late Petrus à Placa in sua Epitome. Sane Petrus Quinqueranus Belloiocanus, Episcopus Senecensis, licet huic nostræ sententiæ tandem adstipuletur, institutum hoc Massiliensium Christianæ pietati haud leviter refragari, tamen quodammodo defendere videtur: Ratione, inquit, temporum habita, nescio an vtilissimum istud, non dico omnium, quæ Massiliæ observabantur, sed cæterarum quoque gentium meritissimum afferam. Vtque interim non dicam, quam humanum inde iis auxilium, qui deplorato morbo doloribusque ductim excarnificantur, quid vtile magis inhibendæ eorum procacitati, qui velut senex ille Æsopicus, momentum (dicam) mortem questibus evocat? Adde, quod ex huiusmodi cogitationum licentia, quamquam non vere mors appetatur, subit tamen quadamtenus vitæ tædium, morumque & formæ suæ & fortunæ gravedo quædam, quæ minutim intabescentem animum dissolvit, prorsus ignavum gerendis rebus efficit, & veluti inutile terræ pondus destituit, &c. Sed ornetur hoc institutum qualibuscunque coloribus & rationibus manet tamen, & manebit vera lex divina, qua tam de alio, quam de seipso mandatur, NON OCCIDES. In aliis non inficior, Remp. Massiliensem multis salutaribus legibus & præceptis, ex disciplina Græca ornatam & commendatam & celebrem fuisse; inprimis autem frugalitatis vitæ & continentiæ maximum hoc indicium existimari potest: quod dos apud eos maxima, teste Strabone, centum aurei fuerint, & eo amplius in vestem quinque, & in mundum muliebrem aureorum quinque, amplius autem doti dicere non liceat. Quoniam autem in dotis mentionem incidimus, recte Bodinus de Repub. censet, in omni Reipublicæ statu certas de dotibus leges esse oportere, tum ne dotium magnitudine domus exhauriantur; tum etiam ut dote moderata fæminæ ad pudicitiam & obsequium virorum facilius cogantur. Quibus autem dotes amplissimas dari videmus, necesse est, turpiter viris imperare, & contra decus & dignitatem viros vxoribus inservire. Danda igitur sunt frena impotenti naturæ, & ut Censorius Cato dicere solebat, indomito animali. Nam ut semel pares esse cœperint, exéplo superiores erunt. At in Massiliensium (pergit Bodinus) Republica, quam omnium florentissimam Cicero judicavit, centum aureorum dotes maximas, & quinque aureorum vestes nubentium pretiosissima fuisse legimus. Veneti tamen lege de dotibus lata, mille sexcentis aureis patriciæ dotem definierunt, ne familiarum illustrium opes dotibus exhauriantur. Si vero patricius plebeiam vxorem duceret, duobus quidem aureorum millibus dotem terminaverunt. Nobis vero, inquit, lata lex est, Carolo IX. Rege, qua dotes omnium maximæ decem libellarum millibus

Lib. 1. c. 23.
De laudib. Provinciæ lib. 3.
Lib. 4.
Lib. 5. c. 2.

millibus terminantur: pœna mille aureorum constituta, qui fraudem legi fecisset. Sed lex ista non antiquitate, sed novitate sua evanuit, tametsi nec Philippus Bellus Elizabethæ Anglorum Regi nuptæ: nec Carolus V. filiabus Regum maiorem dotem constituissent. Quod si quis putet, auri & argenti summam, quæ tunc erat in Europa, inopiam, legibus illis causam dedisse, non quidem male putabit: sed ætate nostra dotem filiarum Henrici II. Regis Francorum constitutione quadringentis aureorum millibus definitam fuisse videmus, qua ratione centum viginti dotes maiorum vni exæquantur. At lege divina, maximam dotem quinquaginta sicli, id est, tredecim circiter aureis nostris constitutam habemus, qua mulcta tenetur erga patrem is, qui virginem seduxit, quam etiam domum ducere, si quidem pater puellæ assentiat, per legem cogebatur. *Deut. 22.* Cæterum quod ad institutum Massiliensium à nobis ex Valerio Maximo introductum de armis in vrbe seponendis attinet, multis iisdem que egregiis rationibus nititur. Ex iis Bodinus tales recenset: Arma, inquit, seditiosis eripi possunt, quod non modo tuendæ civium saluti singulare est, sed etiam bellorum civilium curandorum necessaria medicina. *De Rep. c. 7. lib. 4.* Quanquam Italia, ac multo magis etiam Orientis principes arma ferre, aut longioribus gladiis subditos, præterquam eos, quos adhibent ad corporis custodiam, accingi non patiuntur. Neque novum est illud institutum, sed ab vltima ætate repetitum. Nam Aristoteles barbaros in ipsis civitatibus ferro accinctos esse miratur: *In Polit.* At nostris æque, ac Germanorum & Anglorum moribus, id non modo licet, verum etiam Helvetiorum legibus necessarium est; vnde cædes ac seditiones sæpe derivantur. Nam qui armatum se consuetur, arrogantior fit, & ad inferendam tenuibus iniuriam audacior, levissimaque affectus iniuria, ad cædem feracior; qui vero exarmatus est, nec quenquam iniuriam violabit, nec violatus occidit, nec ignominiam contrahet coram, qui ferro accincti iniuriam illatam armis repellere, ac vitæ discrimen subire recusant. At Turcarum legibus, etiam militiæ exarmatum esse oportet, si hostes longius absunt, arma vero carris ac iumentis fere circumferuntur. Ob eamque rem ibidem censet, Turcarum Regem, ac cæteros principes Orientis, inventum illud Nolarum, cum à suis civitatibus quam longissimè repulissent, maximam bellorum civilium occasionem à suis cervicibus depulerunt. Quod factum etiam esse scribit in Monspeliensi ac Burdegalensi seditione, quas tamen restitui non sine magna mercede placuit, quam sapienter, non vult disputare. Lutetiæ quidem (pergit Bodinus) Parisiorum, ne brevissimos quidem gladios baiulis ferre licet, quod antea in contentionibus, quibus sæpissime implicantur, ad cædem irati prorumperent. Eadem lex in omnes, si valeret, [illegible]

cædibus ac seditione vacuas civitates haberemus. Neque enim prudentis legislatoris est, parricidia tam acerbè ulcisci, quam ne fiant prospicere, ac modis omnibus cavere. Sententia itaque nonnullorum politicorum est optimum esse arma privatis adimere, quæ sunt instrumenta rebellionum & addunt animos rebellibus, non minus, quam tyrannis. Allegant ad hoc inter alia exemplum ex sacris litteris; Quod tempore Sauli Regis non inveniebatur faber ferrarius in Israele; caverant enim Philistini, ne forte facerent Hebræi gladios & lanceas, cumque venisset dies prælii, non est repertus ensis aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Ionatha. Verum hæc exarmatio subditorum, metu rebellionis diuturna esse nequit, præsertim iis, qui libertati antea assueti fuere: sicut multa exempla allegari possent. Nihil enim violentum diuturnum esse posse, experientia docet. Vtantur igitur hoc remedio violento ii, quibus magis placet subditos metu, quam benevolentia & amore regere, Recte enim dicitur: Arma in manu viri prudentis pacem apportare. Cæterum de hac re disputat Albericus Gentilis: An Cato, victis Hispanis, recte ademerit arma, cum tamen nec vitam sine armis habendam duxerint. Sed quid faceret? inquit, Hispanorum inquieta, avidaque in res novas ingenia: gens nata instaurandis reparandisque bellis: ferox, bellicosa, fera, barbara, temeraria, ut censebat, qui nec fidebat eis propterea, Annibal ille eorum alumnus, affinisque. Consciverunt sibi mortem multi, ademptis à Catone armis. Quid tum? illi in Gallia iustius pœnam istam deprecabantur, quod sibi finitimi omnes essent inimici, à quibus exui armis non possent. Et est huic causæ prospiciendum: num iniustum fuerit hos ii tradere interficiendos. Etiam Hispanis arma reliquenda fuissent, si relinqui sine perjurio potuissent.

1. Reg. c. 13 — *De iure belli l. 3. c. 11.* — *Cæsar. 2. l. Gall.* — *Iuvenal. Satyr. 8.*

Curandum inprimis, ne magna injuria fiat,
Fortibus, & miseris tollas licet omne, quod usquam est
Auri atque argenti, scutum gladiumq; relinquas,
Et iacula, & galeam, &c.

CAPVT XLIV.

De causis incrementorum & decrementorum Rerumpublicarum.

ROMANAM urbem, quum adhuc Aristocratica gubernatio ibi esset, præ cæteris floruisse, & moderato illo & æquabili imperio, magnam partem orbis in suam potestatem redegisse, ex multis historiis constat, ita

ut cum

ipsam veluti æternam & caput orbis, & nunquam interituram prædicarint. Mansit sane hoc Imperium florentissimum, & auctum fuit, quamdiu publica utilitas charior privata fuit. Verum quum regnandi cupiditas, occultum odium, privatum commodum, insuper consilia juvenilia accederent, tunc tuta ab externis hostibus victrix Regum, viribus ac opibus abundans, seipsam vincere intestinis bellis & malis aggressa est. Et hoc ideo accidit, quod illa harmonia corporis & membrorum, quæ mutuo vinculo connexa esse debet, observata non fuit, capite alio, & membris in diversum, rupta illa pulcherrima compage concordiæ, tendentibus. Ob hanc causam antea egregiam illam similitudinem allegavimus, humani generis societatem corporis unius instar esse debere, ut unumquodque membrorum suum officium faciat, ne alii impedimento sit. Sed ea rectius ex Halicarnassæo intelligi poterunt. Ille igitur introducit Menenium Agrippam inter alia ad populum Romanum, qui secessione a Senatu & patribus facta, in montem sacrum se contulerat, ita dicentem: Respublica quodammodo humano corpori simili videtur. Utrumque enim est compositum, & constat ex multis partibus, quarum singulæ nec eandem vim habent, nec usus pares exhibent. Si igitur humani corporis partes singulæ proprium sensum & propriam vocem separatim accipiant, deinde orta inter eas seditione, reliquæ omnes partes conspirent contra unum ventrem, & pedes dicant, sibi totum corporis onus incumbere; manus vero, se artes exercere, & victum comparare, & cum hostibus pugnare, & multas alias utilitates in commune conferre; humeri vero, se omnia onera ferre; oculi, se videre & audire; os se loqui, & reliquos omnes sensus, quos natura accepit, in se complecti, quibus ipsa corporis universitas conservatur: Deinde ventri dicant; Tu vero quid horum facis? quam gratiam nobis refers, & ad quid prodes? certe tantum abest, ut nos aliqua in re juves, & aliquid in communem utilitatem conferas, ut etiam nobis sis impedimento, nobisque officia, & negotium facessas, quia cogis (id quod minime ferendum est) nos tibi inservire, & undique conquirere, quæ tuas cupiditates expleant. Eja cur non asserimus nos in libertatem, & tot molestiis nos liberamus, quas hujus gratia perferimus? Si igitur hæc ipsis placeant & nulla corporis pars amplius suum faciat officium, fieri ne potest ullo modo, ut corpus diutius duret, ac non intra paucos dies fame, pessimo mortis genere consumatur? Nullus certe est, qui possit aliter dicere. Eodem sane modo & de civitate sentiaris, &c. Quæ quum distinctè & diserta oratione ibi explicasset, tandem suam orationem ita concludit: *Hoc igitur sciatis, Quirites, quemadmodum venter in nostris corporibus, conviciis immerito a multis petitus, dum alitur, alit corpus, & dum*

Cap.32. cent.1.

Roman. antiquit. lib.6.

Aa serva-

servatur, id servat, estque veluti commune quoddam penuarium, quod omnibus membris id impertitur, quod ipsis conducit, & quod pacem omnium conservat: Sic etiam in civitatibus Senatum, qui Rempublicam administrat, & qui solicitus est de eo, quod unicuique convenit, omnia servare, custodire & corrigere. Quare desinite invidiosas in eum voces jactare, &c. Et ea quæ sequuntur, &c. Hac commoda similitudine Symmetriæ corporis, & distinctione membrorum, quodque Senatum non in superiori loco instar capitis, omnia regentis, sed in medio loco ventriculi reliqua membra nutrimento suo servientis, collocasset, tantum apud irritatam plebem Menenius effecit, ut deposita indignatione, rursus in urbem rediret, & membra divulsa cum corpore suo veluti coalescerent. Hoc tamdiu, ut ante dixi, duravit, quamdiu unitas & conjunctio illa mansit, & tandem ea dissoluta, cum internecione tam felicissimæ & potentissimæ Reipublicæ corruit. Idipsum Sallustius in sua oratione, veluti oculatus vates prædixisse videtur, ubi ita dicit: *Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt, qua tempestate urbi Romanæ fatum excidii adventarit, cives cum civibus manus conserturos: ita defessos, & exsangues Regi aut nationi prædæ futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, movere aut contundere queant hoc Imperium.* Jovianus sane Pontanus gravis scriptor, quum plerasque Respublicas Italiæ inter se contulisset, & causas augmenti & decrementi earum indicasset, in Senensi graviter taxat dissensionem civium. *Senensis, inquit, Reipublicæ administratio, propter diversa civium studia, inquietior est, nec satis certo libera. Itaque cives dum parum inter se consentiunt, qua Respublica in commune bonum haberi potest ratio?* Memini me quoque audire & legere rythmos, satis vulgares in nostra vernacula, continentes, mutua odia, cupiditatem nimiam propriorum commodorum, & juvenilia consilia, Trojam & Romam, itidem Moguntiam & Leodium evertisse, & e liberis Rebuspublicis & civitatibus in aliorum ditionem pervenisse. Et ibi clausula admonitoria addita erat, ut aliæ civitates liberæ, cautiores aliorum exemplo sint, ne eandem fortunam ferre cogantur. Rythmi illi facti dicuntur, quum Leodium (in quo loco olim Eburones habitasse dicuntur) a Ludovico XI. Rege Galliarum, & Carolo Burgundiæ Duce expugnatum & direptum esset. Moguntia autem inter liberas civitates Imperii esse desiit, tempore dissidii inter duos Episcopos, Dietherum Isenbergensem, & Adolfum Nassaviensem, anno Christi CIↃ. CCCC. LXI. Recte itaque monet Sleidanus: *Nihil esse proclivius, quam necesse Respublica nutet, languescat, intereat, & collabatur tota, quando hoc illi proprium est, ut in ea suum quisque privatum spectet emolumentum, & cogi-*

De Ferd. I. Rege Neapol. lib. 1.

In orat. ad principes & ordin. Imper. in fine.

cogitet, quemadmodum ipse vel tueri sua possit, vel amplificare etiam. Quod ubi fit, quis alius expectari possit exitus, quam qualem Græciæ hodie videmus. Quamdiu conjunctis viribus, & communicatis consiliis libertatem illi suam defendebant, erant invicti: Distractis autem animis, & in sua privatum commoda respicientibus, facti sunt præda tyrannis, & ita effundati, nullus ut hodie sit populus calamitosior, gravi servitute pressus immanissimi vastatoris, &c. Postremo operæpretium duxi adjicere historiam memorabilem, eamque peculiarem, ex Antonino Nebrissensi, quam etiam Annibal Scotus in commentariis ad Tacitum allegat. Intercedebant Henrico à Methymnia Asinicæ Duci, ex Guzmanorum familia oriundo, veteres simultates cum Roderico Ponze de Leon, Marchione Gaditano. Quumque Marchio consilium cum aliis, intercipiendi oppidum Alhamam à Mauris Granatensibus iniisset, & expeditionem instituisset, Ducem hujus rei participem esse noluit. Ille vero à Rege Granatensium in eodem oppido obsessus, quum undique auxilia convocarentur, iterum Dux neglectus est. Verum ipse simultatum, quæ illi cum Marchione intercedebant, magnanima oblivione memoriam delens, equites peditesque suæ ditionis, aut sua æra merentes, evocando, amicos rogando, & omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendendo, maximum exercitum comparavit, & cum ipso mature adveniens Alhamam, solvendo obsidionem, Marchionem cum omnibus obsessis liberavit. Hostes enim adventum ejus non expectaverunt, sed fugam arripuerunt. Quumque postea Marchio liberatus, prior Ducem adiisset, atque illi pro tanto beneficio gratias referret; magnanimiter & breviter illi Dux respondit: Missa isthæc fac Marchio; neque enim decet in causa maxime religionis Christianæ, bonos viros privatarum simultatum meminisse, quin potius omnes offensas, si quæ hinc inde aut illatæ, aut acceptæ sunt, condonemus patriæ, ac nomini Christiano, æternâque oblivione sepeliamus. Nunc quando bene utrisque cessit, genialis agatur iste dies, sitque inter nos gratiæ reconciliatæ testis sempiternus. Sicque hospitia junxerunt & amici postea semper vixerunt. Digni itaque sunt versus Græci cujusdam poetæ, ut adscribantur:

Ubi magistratus sophismatibus scatent,
Faciuntque pluris odia sua, quam patriam,
Quæ genuit ipsos, & adeo æternum Deum:
Hanc civitatem statue tandem, prospero
Cessante cursu, iri procellis obrutum.

Caput XLV.

Commendatio publicæ utilitatis, & quod omnibus modis privatæ sit anteponenda.

Dio. Romanar. histor. lib. 53. LAudatur, & quidem meritò M. Vipsanius Agrippa. Is enim, quum Augusto Cæsari familiarissimus esset (nam cum eo & Mecœnate omnia sua secreta communicare solebat) omnia sua opera publicæ utilitati potius destinare voluit, quam privatæ. Quo factum non modo invidiam nullam, sed magnos honores apud Cæsarem, omnesque alios, invenit. Etenim omnibus rebus Cæsari, quam maxime clementium, gloriosarumque & utilium actionum auctor auditorque cum esset, nihil tamen ejus gloriæ sibi arrogabat, honoresque ab eo sibi tributos, non in privatum suum commodum aut voluptatem, sed in Augusti, ac Reipub. utilitatem convertebat. Huc *In musa monitrice, princ. car. 2.* pertinet præceptum Claudiani: Tu civem patremque geras, &c. quod Henricus Stephanus ita in versus Jambicos transtulit:

Sic gerito civem, patrem ut interim geras:
Et omnibus fac consulas, sed non tibi:
Te damna publica moveant, sed non tua.

Cap. 32. prior cent. Et hac intentione peculiare caput antea multis historiis & moralibus doctrinis complevimus, eique titulum fecimus: Privata beneficia [illegible] publicis separanda, hæcque illis præponenda esse. Quam materiam, quum illa non solum prolixa, sed etiam utilis sit, pluribus exemplis & [illegible] declarare *In Antigone.* opera pretium duxi. Adducam itaque primo egregiam doctrinam ex Sophocle, quæ constat hisce versiculis:

Ego, si quis in gravi periculo civium,
Veræ salutarem sciens sententiam,
Eam timore victus, occultat tamen,
Hunc judicio civem esse malum ac inutilem,
Et si quis antefert saluti patriæ,
Privati amici sententiam, atque munera,
Hic omnium mortalium est injustissimus,
Ergo Deum testem invoco, si patriæ
Dis[illegible] videro meæ,
Me voce dicturum atque mente libera,
Sententiam, verissima quæ videbitur.

Hanc Ethnici salutarem admonitionem, si etiam nostro tempore homines illi, qui solummodo privatæ rei augendæ, seposito & neglecto publico emolumento, student, considerarent & observarent, res Germaniæ afflictior,

ctior, quã existimatur, in statu feliciori manere. Recte enim à Solone dicitur. Intrant in thalamos publica damna tuos. Dolendum itaque, quod plerique homines proprii commodi causa, tam cæcutientes reperiantur, ut ea tantum quæ proxima sint; quæ autem damna, atque incommoda & tempore longo remota sunt & non privatas rationes, sed communem utilitatem tangunt, de iis mortales, minus laborent. Quum tamen illis in mentem venire deberet, id quod Pericles apud Thucydidem, prudenter ita monet: NAM QUIBUS EVERTITUR PATRIA, IS CUI PRIVATIM BENE EVENIT, TAMEN MINUS ET IPSE EVERTITUR: CUI AUTEM MALE EVENIT IN ILLA PROSPERE AGENTE, MULTO MAGIS INCOLUMIS EST. Quo respexit etiam Cæsar, in sua oratione ad suos Legatos & Centuriones, apud Dionem. AC PRIVATIM, inquit, QUIDEM NEMO OMNIUM ITA POTEST LÆTIS REBUS UTI, UT NON IDEM CUM REPUB. CORRUENTE PEREAT: AT RESPUB. SI PROSPERO SUCCESSU UTATUR, ETIAM PRIVATORUM OMNES POTEST CALAMITATES SUBLEVARE. *De bello Peloponn. l. 2.* *Rom hist. lib. 38.*

Id ipsum consideravit Antoninus Pius, quando iis, qui publica salaria habebant, neque Patriæ inservirent, ea detraxit, teste Julio Capitolino dicens: Nihil sordidius esse, imo crudelius, quam si Rempubl. ii arroderent qui nihil in eam suo labore conferrent. *In vita Antonini Pii.*

Extant quidem insignia exempla nonnullorum, qui neglecta salute, & vita propria, vel pro salute & incolumitate patriæ, vel amore Imperatorum, & Ducum suorum, seipsos devovere, & morte sua, patriam conservare, conati sunt. Deciorum sane, patris, & filii, in devolvendo, pro patriæ dignitate, (quemadmodum ipsis tanquam gentilibus persuasum erat) cupiditas & pertinacia, trita est, sicut ex Livio & aliis historicis constat. Formulam autem hujus superstitiosæ & ambitiosæ devotionis, memini me non legere alibi, nisi eam, quam (quantum ex aliis concipere potuit) tradit Josephus Scaliger, talem videlicet:

IANE IOVIS PATER, MARSPITER, QVIRINE, LASES, DIVINO-VENSIDES, DII INDIGETES, DIVI QUORUM EST POTESTAS POPVLI ROMANI QVIRITIUM MEIQVE: DIIQVE MANES, SUB VOS PLACO VENEROR Q. VENIAM PETO, OBSECROQVE UTI POPVLO ROMANO QVIRITIUM VITAM SALUTEMQVE PROSPERETIS, UTI EGO AXIM PRÆ ME FORMIDINEM METUMQVE, OMNEM COELESTIUM, INFERVMQVE OMNIUM DIRAS. SICUT VERBIS NUNCUPASSO, ITA PRO REPVBLICA POPVLI ROMANI QVIRITIUM VITAM SALVTEMQVE MEAM DIIS MANIBUS TELLURIQVE DEVOVEO. Similes devotiones, Manibus & Terræ, erant in monumentis Hi- *In conjectaneis super Teren. Varronem de lingua Lat.*

niæ, una cum inſcriptione, Piedra de Viquc: HIC MVLTÆ QVÆ SE MANIBVS Q. SERTORII TVRMÆ, TERRÆ MORTALIVM OMNIVM PARENTI DEVOVERE. DVM EO SVBLATO SVPERESSE TÆDERET ET FORTITER PVGNANDO INVICEM CECIDERE, MORTE AD PRÆSENS OPTATA IACENT VALETE POSTERI.

Tali vel ſimili Epitaphio digna eſſent aliquot ſigna Hiſpanorum, qui noſtra ætate, neſcio ob quæ delicta, juſſu Viceregis Siciliæ, ſub alio prætextu, triremibus impoſiti, & Inſulam quandam arenoſam & incultam quaſi aquandi cauſa id fieret expoſiti, diſcedentibus triremibus, & cuſtodientibus littora, ne illis ſubſidia, vel annona advcherentur, quum viderent ſibi ſite & fame moriendum eſſe, unanimi conſenſu duas acies, veluti hoſtiles ordinarunt, & infeſtis armis & animis concurrerunt, ſeque mutuo trucidarunt, arbitrantes glorioſius eſſe fortiter ferro cadere, quam inedia miſere conſumi. Sed alteram, ſimilem priori, inſcriptionem devotionis, ex Hiſpanicis monumentis adſcribam ex qua apparet ardentiſſimus amor & affectus militum erga Sertorium, cujus titulus eſt, Piedra cerca de Logrono.

DIIS MANIBUS Q. SERTORII M. F. BERRICIUS CALAGVRRITANUS DEVOVI ARBITRATUS RELICIONEM ESSE, EO SUBLATO, QVI OMNIA CVM DIIS IMMORTALIBVS COMMVNIA HABVIT, ME INCOLUMEM RETINERE ANIMAM. VALE VIATOR, QUI HÆC LEGIS ET MEO DISCE EXEMPLO FIDEM SERVARE. IPSA FIDES ETIAM MORTUIS PLACET CORPORE HUMANO EXUTIS.

Inſigne præterea teſtimonium erga patriam extat in monumento prope Eboram Luſitaniæ, Fabii Metelli, qui labente Reipublic. Romana, ipſe quoque diutius ſuperſtes eſſe noluit, ſicut ex hac inſcriptione apparet.

FABIO METELLO F. M. FILIO, QVI LABENTE REPVB. ROM. CVM PATRIA CECIDIT, MORTE OPTATA, LVCE INVISA, QUUM OMNIA QVORUM TÆDERET, AMISSA IAM LIBERATE ROMANA, INTUERETUR.

SERVILIVS P. E. CIPPVM AMICO LIBENS DEDIT.

Conſtat ſane, & multis exemplis demonſtrari poſſet Hiſpanos & Luſitanos, pertinaciſſime, vel ſuis Ducibus, vel opinioni & libertati inhæſiſſe, & ab-

ab eis nisi morte divelli non potuisse. Quod etiam L. Florus testatur, hi- *De gest.*
ce verbis: In Edulii montis obsidione, quem perpetua 15. millium passu- *Rom. l.4.*
um fossa comprehensum (de Cæsare loquitur) cinxit, undique simul ade-
unte Romano. Postquam extrema Barbari (Cantabros putat) vident, cer-
tatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus
taxeis exprimitur, præripere mortem, seque pars major a captivitate, quæ
videbatur, vindicavere, &c. Unde Siadius commentator ita dicit: Can-
tabros ex more toxicum, quod ex herba apio simillima, componunt, sem-
per, ne quid inviti patiantur, in promptu habere, Strabo quoque testatur.
Solitos morti se, etiam pro iis quibus sunt propensi devovere, & immo- *Lib.3.*
lando se præbere, quo more etiam pro Augusti salute Sextum Pacuvium, se
devovisse, Dio scribit. Iisdem bello Cantabrico, a matribus filios, ne in
hostium potestatem vivi venirent, interemptos, Strabo tradit. Quen- *Lib.53.*
dam etiam puerulum, parentes & fratres suos, quum vinculis essent astricti,
jussu patris universos gladio confecisse: item mulierem quandam, capti-
vos necessitudine sibi junctos, trucidasse: aliquot etiam, cum captivi ipsi
in crucem agerentur, lætitiæ carmina cecinisse, &c. Huc respexit quoque
Justinus. Dura, inquit, omnibus Parsimonia (de Hispanis loquitur) bel- *Lib.44.*
lum quam otium malunt. Si extraneus abest, domi hostem quærunt. Sæ-
pe tormentis pro silentio rerum creditarum, immortui: adeo illis fortior
taciturnitatis cura, quam vitæ celebratur. Non prætereundus quoque
est insignis amor, atque pietas, erga patriam, duorum fratrum Phileno-
rum, qui, ut fines patriæ Carthaginensium dilatent, optione illis a Cyre-
nensibus data, ut vel illi, quo loco fines populo suo peterent, ibi vivi ob-
ruerentur, vel eadem conditione, sese, quem in locum vellent processuros.
Philæni conditione probata, seque vitamque suam Reipubl. condonavere.
Ita vivi obruti, Carthaginenses, in eo loco, Philenis fratribus, aras con- *De bello*
secravere, aliique illis domi honores instituere, sicut Salustius latius *Iugurtino.*
hanc historiam describit. Ut autem ad recentiores historias veniamus, re-
censeo memorabile exemplum regis Quiloæ & quidem Mahometani,
qui contempto regno, & privata utilitate, atque dignitate, amici sui filium,
a priore Rege interfecti, utpote hæredem, publicæ utilitatis ergo, sibi an- *Lib.4.*
teponere maluit. Eam historiam ex Osorio succincte referam. Franci-
scus Almeida prætor Regis Lusitaniæ, quum in Quiloæ portu classem
constitueret, misit confestim, qui Regem illius nomine salutarent. Atil-
le sceleris conscientia perturbatus, noctis silentio, urbem deseruit. Al-
meida nomine Regis Emanuelis ei Mahumetem Anconium faventem
Lusitanicis rebus substituit. Qui quum fidem suam juramento astrinxis-

set,

set, fore se semper Imperio Regis Emanuelis obsequentem, & novius ille Rex Almeidam de more salutaret, inter alia postulata omnium præclarius interposuit: Mihi quidem, inquit, fuit magnus usus, & amicitia, sancto admodum fœdere constituta, cum Alfudailo rege, quem tyrannus hic, quē regno expulisti, per insidias interemit. Alfudailus si in vita maneret, ego illi regno cederem. Nec enim is sum, qui ullas regias opes, fidei, & officio præferendas existimem. Sed quoniam is vita privatus est, te, quantum possum oro, & obsecro, ut facias mihi potestatem accersendi illius filium, quem regni hæredem instituam. Filii mihi quidem sunt isto honore, ut mihi videtur, non prorsus indigni. Verum si filios meos, in regni successione liberis defuncti Regis quocum conjunctissimè vixi, prætulero, videbor mihi maculam ignominiæ sempiternam inurere, quæ non mihi tantum sed universæ posteritati meæ sit insigne dedecus allatura. Itaque malo liberis meis, fidei, & honestatis exemplum, quam amplissimum patrimonium testamento relinquere. Attulit (pergit Osorius) hoc postulatum magnam admirationem nostris, quum animadverterent, hominem Mahumetanis disciplinis imbutum, ea fide amicitiam colere, & tanta animi magnitudine, regni opes contemnere, ut facile officium amico mortuo debitum, caritati filiorum præponeret. Omnes igitur illum certatim laudant, & eo solo nomine, quod regnum vellet à filiis suis ad Regis filium transferre, majori regno dignissimum judicant. Itaque defuncti Regis filio accersito, & ab omnibus civib. Almeidæ jussu fides datur, ut post Mahumetis illius obitum, illum regium adolescentem Regem habeant. Hactenus Osorius. Laude dignus sanè est hic Mahumetanus, quod dignitatem & utilitatem propriam, suorumque filiorum, postposuerit legitimo hæredi, ut qui rectè procul dubio etiam ad publicam utilitatem Regni, & commodum subditorum, non minus ac Ferdinandus Arragonum Rex, qui fratris filium adhuc infantem, qui in sibi regnum omnium votis deferretur, in solium regium collocavit, ad cujus pedes ipse primus procumbens in ipsius verba juravit, idemque ut omnes facerent, exemplo suo adegit: Sicut antea ex Luzello prolixius retuli. Huc pertinet Scoti Gulielmi Setonii præfecti Bervici eiusque conjugis eximia fides, & constantia, qui postposita propria, & duorum filiorum salute, eam urbem Regi suo, salvam conservare, quam fidem frangere & privatum commodum respicere maluerunt. Hanc historiam ex Buchanano succinctè referam. Hujus præfecti duo filii, in potestate Anglorum, acriter obsidentium Bervicum erant, unus captus, in excursionibus: alter obses, ex pacto, ni ante III. Calend. Augusti auxilia à suis missa, obsidionem solverent, urbem Anglo se dedituros. Antequam autem dies constitutus advenisset, Eduardus Rex, misso feciale, ut pactis staret,

Cap.32. Cent.1.

Lib.9. Rer. Scot.

præ-

præfectum monuit, cum comminatione, nisi oppidum statim dederet, se animadversurum in filios; Ibi, quum caritas, misericordia, metus, & officium erga patriam varie animum paternum versarent, & propiorem terrorem Anglus admoveret, crucemque in loco, ad quem prospectus ex oppido pateret, erigi juberet, & duos præfecti filios, ad supplicium produci juberet, uxoris ejus, matrisque juvenum, persuasione, proposita ante oculos fide erga regem, charitate in patriam, dignitate nobilissimæ familiæ, liberos alios, illis extinctis superesse, nec dum suam illiusque ætatem, aliis gignendis, præteriisse, aliisque rationibus, quæ auctor disertè enarrat, tandem confirmatus est, ut filiorum salutem patriæ postponeret; Ideoque ne supplicii fœditatem oculi perferre non possent, maritum in diversam partem, unde conspici nequibat avertit. Et ita de illis nobilissimis juvenibus supplicium ab Anglo, etiam plerisque suorum ingratum sumptum est. Digna sane esset ista fœmina, & virago, ut in superiorem numerum heroinarum, ejus nomen referretur. Verum enimvero, ne diutius in externis exemplis, cum habeamus in Germania præclara, hæreamus, adjiciam alterum non minore laude, quam priora, dignum, quod Æneas Sylvius, describit, quum Alberto Duci Boiariæ, mortuo Alberto Rege, Bohemicum regnum offerretur. Albertus, inquit, eâ virtute, atque animi moderatione usus est, quæ postquam Reges esse cœpere, rarissime comperta fuit. Nam venientibus ad se Bohemorum legatis, amplum, & nobile regnum offerentibus, gratias egit, qui se unum ex omnibus elegissent, cui porrigere vellent, dignumque tanto imperio judicassent: multa se idcirco debere Bohemis, neque id unquam beneficii oblivioni daturum. At cum Regis Alberti soboles extet, indecorum esse, cum alterius injuria, regnum quærere: paternam hæreditatem nulli auferendam: qui pupillos suo jure dispoliant, Diis atque hominibus invisos, pœnas aliquando patrati sceleris dare: cognovisse se, non vano rumore, fœdus antiquum inter Bohemos & Austriales extare, deficiente masculina sobole, principem ne foris assumant: fidem servare, pulchrum, ne cui temere noceatur, cavendum. Se detestari execrabilemque vocem illorum, qui regnandi causa, jus violandum affirmant. ATQVE ITA MAIOREM SE REGNO MONSTRAVIT; ET SI VERVM FATERI LICET, CLARIS. EGIT REGEM: NAM REGNVM APVD EOS QVI SPERNVNT, NON QVI CVPIVNT.

In historic. Bohem. c. 57.

Hoc spectat etiam quod non solum publicæ res, privatis anteponendæ sint, sed id in personis quoque observandum sit, ut videlicet, Rex tanquam persona publica, vindictam exercere non debeat, in illis, quæ sibi antequam ad eam pervenerit dignitatem evenere, vel ut verbis Alberici Gentilis utar. INIVRIA, QVAM PRIVATVS SVSTINVERIS, NON EST

De Legationib. lib. 2. IN MAGISTRATU EXERCENDA. Id enim non boni exempli est, quod Livius non semel monet; Adrianus Imperium nactus quid egit in eos, quos privatus habuit inimicos? Dixit illis, EVASISTIS, significans, non spectare ad Imperatorem ista. Quid Rex Galliarum Ludovicus xii. Dux Aurelianus quum esset, injurias quasdam sustinuit, quas ut rex factus ulcisceretur, respondit monentibus; Regem non decet Galliarum inimicitias persequi Aureliani Ducis. Idipsum Regio & generoso animo imitatus est Franciscus I. Rex, Successor Ludovici xi. Privatus enim adhuc Carolum Borbonium ob quædam ad Ludovicum ab eo delata ad duellum provocarat, palam è domo Borbonia quæ Lutetiæ circa an... Luparam sita est. *Ferron. in vita Francisci I.* Harum simultatum tantum aberat, ut regnum ... meminisset, ut ultro Magistrum eum equitum designaret. Ratio ... modi est, publica persona non vindicat privato sibi illata. Ergo nec in publica persona vindicantur a privato patrata. Meminisse autem debemus potiorem personæ publicæ rationem esse, quia hæc est dignior, & dignius quod est, id rapere minus dignum ad se, certum notumque dicitur, &c. *Lib. 3. de Por. & Castren. reg. consun.* Quamobrem non immerito Henricus Rex Lusitaniæ, successor Regis Sebastiani in Africa interfecti, reprehenditur a Conestagio, quod privatam vindictam, publicæ utilitati anteponens, contra quam Ludovicus Rex Galliæ fecit, constituit vindictam & pœnam ab iis exigere, a quibus cum Cardinalis esset, sibi injuriam illatam judicabat: Si injuriam Principi facere potest inferior, qui non statim ei summam exhibet reverentiam. Sed ne justos fines hujus capitis excedam, reliqua huc convenientia in sequentia conjiciam.

CAPUT XLVI.

Amicos veteres retinendos, & de Symbolis, significatione dextra, ac sinistra manus.

Cap. 25. Cent. 1. ALlegavimus antea morale præceptum Solonis: φίλους μὴ ταχὺ κτῶ, οὓς δ' ἂν κτήσῃ μὴ ἀποδοκίμαζε. Amicos ne cito compares; quos autem acquisieris, ne rejicias, contemnasve. Et recte quidem. Etenim ob hanc causam omnes Principes, qui sapientia maxime insignes fuerunt, in amicorum copia magna, sibi & posteris comparanda, diligentiam præcipuam adhibuerunt. Inprimis autem Octavii Augusti, qui sex & quinquaginta annos florentissima in pace, universum fere orbem servavit, exemplum est

est memorabile. Is enim præter multos alios, Mecœnate, & Agrippa, fidelissimis semper amicis est usus, eosque beneficentia, & muneribus amplissimis sibi benevolos, & amantes, ad summum reddidit: postquam vero hi obierunt & ipse Iuliam filiam impudicam, relegaverat, quadam die solus in cubiculo stans, ad eorum memoriam illachrymavit, & eos nomine vocavit, sæpe exclamando: HORUM mihi nihil accidisset, si aut Mecœnas aut Agrippa vixisset, ut est apud Senecam. Tanti prudens Princeps æstimavit, duos bonos amicos, ut se, dum illi vixerint, res suas in tuto, & cum decore servare potuisse, speraverit; post mortem vero, domum suam in damna & dedecora insipita incidisse, evidenter confessus fuerit. Ex hoc fundamento, amicos certius eligendos, neque electos, temere reiiciendos esse, nec non illud Pythagoricum. Non unicuique dexteram porrigendam, id est, non temere esse quempiam in amicitiæ familiaritatisque fœdus admittendum, ante diximus, atque multis argumentis, historiis, & rationibus, comprobavimus, Dexteram vim maximam apud veteres autoritatem habuisse. Idque ita esse, præterea constat Fl. Iosephi testimonio. Artabanus, inquit, Rex Parthorum, Anilao Judæo, porrecta dextra, per patrios deos dejeravit, tutum ad se illum abiturum, fratrem Asinæum, quod apud Barbaros conventorum certissimum est argumentum fiduciæ. Nam post datam dextram apud eos nec fallere, fas est, nec diffidere, cessantibus omnino suspicionibus. Ideoque cum instigaretur à Magistro militum, Artabanus, ut Asinæum interficeret, negavit se hoc permissurum in hominem, qui se credidisset suæ fidei, data dextra confirmatæ, & juramēto adhibito, &c. Eodem modo Romani milites, Imperatorum victrices dextras deosculabantur quod fidei illorū Imperiū, hostes vicissent. Darius sane, cum à Besso, & aliis proditoribus, vulneratus esset, militi Alexandri, qui forte in eum inciderat, moribundus, unicum pignus fidei regiæ, dextram ferendam Alexandro dedit, post hoc porrectam manum expiravit, sicut Justinus & Curtius scriptum reliquerunt. Dextræ porro manus significatio, metaphorica translatione, eximiæ potestatis, & quandoque regiæ majestatis signum fuit: Quandoque etiam paternam, quandoque possessionem & dominium significavit. Imo Physiognomia, post faciem in manibus potius, quæ Chiromantia dicitur, quam in ulla corporis alia parte, locum habere solet. Imprimis autem humanæ manus forma talis laudatur: Bene magna multis lineis descripta, neq; omnino glabra, neq; pilosa, & longi digiti, nec ad naturalem proportionem inæqua, itemque facile, & adducantur, & abducantur: Eam enim sapientiæ, & bonorum morum indicem esse perhibent. Curta vero rotunda, brevibus digitis, & æqualibus, glabra nimis, aut valde pilosa, qualis erat Esau, aut ungues habens incurvos, & lōgos, & nullis aut paucissimis lineis, distincta, hæc beluina

De benefic. li. 6. c. 32.

Li. 18. c. 12.

Alex. ab Ale. li. 5. c. 3

L. 2. iuncta gl. De orig. iur. l. fi. De emancip. cū gl. L. manumissiones. ubi Ias. de just. & iur.

censetur, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significare videtur hominem agrestem & ferum more ursi: ungues incurvi, rapacem, more accipitris: rotunda ac brevis, & sine lineis, stupidum, qualia quadrupedum plurima. Ita etiam, & a passionibus, qui contractas semper gerunt manus, timidi, & avari, esse dignoscuntur. Contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes, aut demissas, aut aliam supponunt alteri, desides: qui elatas aut mobiles, soliciti & negociosi; qui ad faciem, aut nasum adducunt, cogitabundi. Ex his (tandem ita concludit Franciscus Vallesius) constat chiromantiam, nisi ultra physiognomiæ fines se effundat, vanam non esse: nisi vero intra illos se contineat, vanissimam, velut & ipsa physiognomia, suos egressa fines vana sit, ut cum physiognomi non solum naturales cujusque mores, & ingenium volunt dignoscere, sed & fortunam prænunciare, dicentes alios esse Joviales, & fortunatos, alios Saturninos, & infelices. De his autem alias plura diximus. Cæterum ut ad sacras significationes, de manuum Symbolo veniamus. Ea certe magnam vim in demonstrandis mysteriis habuit. Observatum enim est, eos qui benedicere solebant, impositis manibus, significare voluisse, auxilium & favorem Dei: Ideoque cum cui imponebatur manus, denotare voluerunt, esse sub favore, & protectione Dei, & benedici à Deo. In benedictionibus optabatur auxilium, & favor Dei. In sacrificiis hostiæ dicabantur Deo: in sanationibus manus Dei se exeruit, dum sanitati restituit, sua potentia, ægrotos: similiter in donationibus Spiritus sancti, manus significabant præsentiam Dei: in consecrationibus sacerdotum, hæc erat significatio impositionis manuum, quod qui ordinabantur, dicarentur Deo, tanquam hostiæ, probarentur Deo, & ordinabantur ad opus divinum. Dexteram Dei autem felicitatis, & dignitatis locum esse, sinistram vero infelicitatis, & miseriæ, ex sacris literis discimus, non quod Deus immensus, & incomprehensibilis, pro sua divinitate, membris humanis indigeat, vel præditus sit, sed ut imbecillitas humana, facilius id quod eo notetur comprehendere possit: Cum enim scriptura Deo adscribit os, oculos, aures, manus, pedes, & similia, non propterea corporeum debemus imaginari, quod olim Anthropomorphitæ fecerunt. Tales enim loquendi formæ, non tam exprimunt qualis sit Deus, quam ejus noticiam incomprehensibilem tenuitati nostræ accommodant. Iis enim, veluti nutrices cum infantibus solent, balbutire nobiscum voluit Dominus: ut cum naturam ejus intelligere nequeamus, quasdam suas proprietates, membrorum nomine, nobis adumbraret: Ut providentiam oculis, fortitudinem brachio, iram naribus:
In Psal. 18. Atque ita de reliquis, sicut pie notavit Chytræus. Ideoque Dextra Dei in sacris literis, varie accipitur. Dextra enim Dei, pro unigenito filio ejus, accipi-

accipitur: De quo in Psalmo, ex persona hominis assumpti: Dextera Dei *Augustin.*
fecit virtutem: Dextera Domini exaltavit. Aliter autem dextra Domini *tomo 4. de*
gloriam patris significat, id est, æternam beatitudinem, de qua Regius *essentia di-*
Propheta ex persona patris ad filium: Sede à dextris meis, &c. Dicitur au- *vinitatis.* *Ps.* 118.
tem etiam dextra Dei, omnis electa creatura in cœlo & in terra: sicut per *Ps.* 110.
sinistram ejus intelligitur reproba creatura, id est, dæmones, & omnes
homines qui ad lævam positi, æterna supplicia sustinebunt. Manus Dei pa-
tris Filius accipitur pro eo, quod per ipsum facta sunt omnia, sicut est in E-
saia Propheta: Omnia hæc manus mea fecit & facta sunt omnia. Aliter
vero manus potestas ejus intelligitur, de qua potestate in libro Jeremiæ *Cap.* 18.
scriptum est: Sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, domus
Israel. Manus Domini flagellum ipsius accipitur, de cujus percussione in
Sophonia Propheta scriptum est: Extendam manum meam. De qua per-
cussione beatus Job ait de semetipso: Manus Domini tetigit me. De dex- *In libro Jo-*
træ & sinistræ autem manus significatione Benedictus Arias plura col- *seph sive de*
legit, quæ lectu digna sunt: Manus dextera, inquit, agentem, & qui præci- *arcano ser-*
puus in opere est, indicat: contra, sinistra eum, cujus nihil in opere effi- *mone.*
ciundo interest: ut, Nesciat sinistra tua id, quod dextera facit tua. Signi- *Matt.* 6.
ficat etiam opus, actionem, & efficientiam: ut, Ne dicet, forte menda- *Isaia* 44.
cium est in dextera mea. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cujus ap- *Isaia* 63.
prehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes. Et, qui duxit *Psal.* 17.
ad dexteram Moysem. Et, dextera tua suscepit me. Et, à resistentibus dexte- *Ps.* 18.
ræ tuæ. Et, dextera tua inveniat omnes inimicos tuos. Et, hæc mutatio dex- *Ps.* 16.
teræ excelsi. Et dextera Domini fecit virtutem. Dextera præterea Meridi- *Ps.* 20.
em, & læva Septentrionem significat: ut, Ad dextram enim & ad lævam pe- *Isaia* 54.
netrabis. Potentiam & Imperium, ut, Ponam in mari manum ejus, & in *Ps.* 86.
fluminibus dexteram ejus. Et, Dixit Dominus Domino meo, sede à dex- *Ps.* 110.
tris meis. Gratiam quoque divinamque tutelam significat dextera, & si-
nistra improbationem & repudiationem: ut, Statuet oves quidem à dex- *Matth.* 25.
tris, hœdos autem à sinistris. Auxilii vim habet: ut, Avertit retrorsum *Thren.* 2.
dexteram suam, à facie inimici. Rectitudo, & consilium rectum, dextræ
nomine indicatur, contra vero sinistræ: ut, Cor sapientis in dextera ejus,
& cor stulti in sinistra illius. Juramenti symbolum dextera, sicut scriptum *Eccl.* 10.
est: Juravit Dominus in dextera sua. Et apud Ezechielem clarissimæ rei
symbolum habet dexterum latus: ut, cum compleveris hæc, dormies su- *Isaia* 2.
per latus tuum dexterum. *Secundo.* SINISTRA manus ad res agendas *Ezech.* 4.
minus habilis, quam dextera est; ad ferenda vero onera, atque ad res for-
titer comprehendendas aptior. Jael enim manu dextera malleum, sini- *Jud.* 5.
stra vero clavum arripuisse legimus. Et Gedeonis milites tenuerunt *Jud.* 7.

Gen. 48. sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas. Est autem sinistra inferioris conditionis, in quocunque argumento. Quamobrem Jacob manum dextram posuit super caput Ephraim, minoris fratris: sinistram vero super caput Manasse, [illegible] quidem erit in populos, & multiplicabitur; sed frater ejus minor, major erit illo. Unde pro inferiori nota usurpatur: ut, non declinabis ad dextram, vel ad sinistram. Dextera & sinistra, vel claram, vel minus perspicuam rationem significat: ut, Nec declinet in partem dextram, nec ad sinistram. Significat etiam errorem sinistra [illegible] Cor stulti in sinistra ejus. [illegible] Meridiem, [illegible]

Deut. 17. [illegible] significat [illegible] quid [illegible] non [illegible]
Ecclesi. 10. um. Et, ad dextram enim & laevam penetrabis. [illegible]
Iob 23. pro secundis & adversis rebus, dixit Paulus Apostolus, &c. [illegible]
Isaia. 54. nus, ex sacris literis adjicere volui ex Isaia Propheta [illegible]
1. Cor 6. um [illegible] & afflicti in [illegible] & tentationibus [illegible]
Cap. 49. me consolari se possint, nempe Deum magis sollicitum [illegible] quam matrem suorum liberorum [illegible] Hunc enim homines morem habent, ut quae probe animo, & memoriae infigere ac perpetuo [illegible] volunt, ea in manu annotent, vel [illegible] annuli [illegible] repraesentent, [illegible] subjiciant. Si igitur Deus eorum curam [illegible] gerit. Cui consolationi & [illegible] Psalmo:

Dextera Deum me [illegible]

In viatico itineris extremi. Hanc egregiam & omnibus afflictis [illegible] consolationem, [illegible] legiacis elegantissimis [illegible] Nathan Chytraeus, dignum [illegible] literis [illegible]

Gemitus cujuslibet peccatoris:

Respice me miserum tanto in [illegible],
Inque bonam partem Christe [illegible]

Christus respondens:

Sis [illegible] animo [illegible]
Infantis [illegible]
Si tamen [illegible]
Immemor ipse tui non tamen ille [illegible]

EN SCULPSI IN MANIBUS MIHI TE, TUA CUNCTA, NEC ESSE

DE TE DEQUE TUIS DESINAM SOLLICITUS.

CAPUT XLVII.

Qui sit optimus consiliarius, [illegible], [illegible] non [illegible], nec non [illegible]

P[illegible] Dionysius Halycarnasseus introducit T. [illegible] consilium, ita loquentem: Optime administratur civitas, quæ se pro rerum statu [illegible]: ET OPTIMVS CONSILIARIVS ILLE EST, QVI [illegible] ANIMI [illegible] IMPVLSVS, AVT GRATIA [illegible] PVBLICA VTILITATE COMMOTVS, SVAM SENTENTIAM DICIT. ET OPTIME DE FVTVRIS [illegible], QVI [illegible] FVTVRARVM EXEMPLA EX [illegible] SVMVNT. Talis fuit Pericles teste Thucydide. Is enim [illegible] Atheniensibus [illegible] contra Lacedæmonios, & [illegible], [illegible] rem nauticam curantes, neque [illegible] in bello [illegible] nauticam curantes, neque [illegible] in bello, neque civitatem in periculum vocarent. Illi [illegible] & cætera quæ extra bellum esse [illegible] atque privatum quæstum, in suam suorumque [illegible] administrarent: Quæ si prospere [illegible], [illegible] privatis hominibus & [illegible] potius fuissent, quum vero improspere [illegible] in bellum Reipublicæ exciterunt. Tandem quum [illegible], [illegible] de principatu [illegible], [illegible] gesta bellicoque apparatu, cum majore [illegible] amisso, [illegible] laborantes, [illegible] deficientibus [illegible] hostibus. Siculis [illegible] ad hoc adjunctis, post triennium [illegible] quam ipsi privatis inter se consiliis discordiis [illegible], & in miseram servitutem redacti sunt. Pericles autem tanquam fidus & optimus consiliarius in suo proposito constanter erga patriam [illegible] ad extremum spiritum vitæ. Quum enim animam agenti, [illegible] sensus pene cum defecisset, contigit, ut [illegible], qui in lecto jacenti assistabant, de ejus victoriis atque eloquentia, [illegible], mentio haberetur, eamque ceu admiratione [illegible] laudibus efferrent. Hæc cum ipse moribundus audiret, apertis oculis [illegible], ut loqueretur, [illegible] se dixit, quod victorias [illegible] laudarent, quod earum rerum partem fortuna sibi [illegible] quidem potius laudare debere, quod quum longo tempore Athenis [illegible], NEMO [illegible] CAUSA LUGUBREM VESTEM UNQUAM INDUERAT.

Roman. antiq. l. 10.

Lib. 2.

Fulgos. de bonitate & clement. l. 5

Quali-

De sacri Consistorii consult. fol. mihi 353. Qualitatem autem boni consiliarii Paleotus quoque describit. [illegible] tria verba, inquit, amicitia, benevolentia, charitas [illegible], & omnia concludit, qui puto [illegible] major adversator [illegible] quidquam Reipublicæ nocivum, aut quod dedecus afferre [illegible], sive quod minus honestum aut [illegible], aliqua spe [illegible] ductus, sive periculi metu deterritus, vel quocunque proprii amoris velo obcæcatus, consulere audeat. Unde olim apud Athenienses [illegible] advocabatur concio, legimus, præconem maxima voce [illegible] bis [illegible] exitium illi atque ejus posteritati imprecari [illegible], qui malum perfidumque consilium Reipublicæ dedisset, &c. Experientia [illegible] superque demonstrat, quam atrocia pericula & damna ex malis consiliis orta sint. Nihil enim novi accidit, quod nonnulli [illegible], qui licet alioquin polleant acumine ingenii, doctrina & eruditione [illegible] & lividis affectibus suis, ambitione [illegible] & insolentia [illegible] ut actiones & consilia ipsorum recta, & involucris verborum [illegible] atque aculeatis, de industria fallendi causa contexta, potius eo dirigant ac spectent, ut us quos [illegible] opprimere [illegible] ægre ferant quam ut [illegible] Reipublicæ [illegible] temp[illegible], ita ut de iis recte dici possit: NIL [illegible] FALLERE CONANTUR, QUI OBSCURA DICUNT [illegible] QUE, AC MONSTROSA ORATIO, [illegible] CERTUM JUDICIUM PR[illegible]. Hoc genus hominum est quæ [illegible] agent, [illegible] defendunt, non quod illa [illegible], & utilia Reipublicæ [illegible] sed quia [illegible] censent, [illegible]. [illegible] pidiores, [illegible] ducti tenent, & dissentientes ab ipsorum opinione, eorumque [illegible] insolentiam [illegible] facientes, [illegible] elatis superciliis [illegible]. Sic enim [illegible] lent, non tantum [illegible] de quibus [illegible] Comicus:

Homine imperito nihil quidquam est iniustius,
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Verum etiam, si quidem [illegible] per [illegible] intelli-
De bello Pelopon. l. 2 gentiæ [illegible], abutentes, [illegible] quod [illegible] dissentiat. Hos [illegible] tergiversantes Pericles [illegible] apud Thucydidem, graviter reprehendit. Nam, [illegible],
Lib. 1. de off. quod sentit, explicat, perinde est, ac si nesciret. Qui vero [illegible] bet, nisi studiosus Reipublicæ fuerit, [illegible] loquetur. Et de his ita scribit Cicero: [illegible]

Vorum

stiorem esse generi humano & justitiæ, quam eorum, qui, dum maxime fallunt, id agunt, ut boni viri esse videantur: velut Senecæ verbis utar, Oratio vultus animi est, si circumtonsa, & fucata est, & manu facta, ostendit, illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Recte quoque alius monet: VITIA VIRTUTIS SPECIE, VENENUM ESSE VALIDISSIMUM. Huc spectat vera & gravis, licet rythmis, quorum illud seculum studiosum fuit, comprehensa monitio: *Epist. 115.*

O Consiliarii, istos assumite mores.
Publica privatis præponite commoda gratis;
Ne damnent vestras animas divina potestas.

Exstat certe exemplum memorabile apud Buchananum, quum Prorex Scotiæ, & Cancellarius, a quibus pendebat salus regni, impubere adhuc Rege Jacobo, propter intestina bella, odia & factiones, consilia pro patria, sepositis simultatibus privatis, communicarent in quorum colloquio multæ egregiæ sententiæ leguntur, quorum unam vel alteram huc adscribam. Nos ergo (inquit Prorex) eo, si privatas obliviscamur injurias, omnia nostra consilia & cogitationes conferamus, ad publicam utilitatem, meminerimus Regis incolumitatem nostræ fidei commissam, regni interea ita nobis creditam, ut rationem reddituri simus. Igitur, ut quanto prius studio certavimus, uter nostrum honoribus & auctoritate superior esset, ita in posterum contendamus, uter moderatione & justitia alterum antecedat; ut demum efficiamus, ut plebs, quæ nunc adversa est, & nobis calamitates imputat suas, nos amet & revereatur. Et paulo post: Privatam si quam a te accepi injuriam, eam publicæ salutis causa libenter condono: si quam feci, bonorum virorum arbitratu satisfaciam, neque committam posthac, ut mea vel damna, vel emolumenta publicam utilitatem remorentur, &c. Cui inter alia respondit Cancellarius: Non committam, ut modestia provocatus, mea pertinacia commodis publicis obstare videar. Et paulo post: Illud breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ remittere: civium incolumitate nihil unquam aut fuerit, aut erit mihi antiquius, &c. Hæc consilia ad salutem & utilitatem patriæ spectantia, omissis & obliteratis privatis studiis & odiis, laudanda sunt: sicut non absque ratione antea allegavi optimi Regis Alfonsi Regis Arragoniæ, memorabile dictum, se videlicet, si vixisset tempore priscorum Romanorum, constructurum fuisse templum Jovi positorio, in quo priusquam venirent in senatum patres conscripti, odium, amorem, & privatos affectus omnes deponerent. Norat enim prudentissimus Rex ex præceptis Ciceronis: Ferendo injurias, mojorem laudem, quam ulciscendo mereri. Et eos, qui injurias suas persequi vo- *Rer. Scotic. lib. 11.* *Cap. 33. cent.* *Act. 1. in Verrem.*

sunt, dolori suo, non Reipublicæ commodo servire. Præterea dolorem atque inimicitias privatas Reipublicæ concedere, magni cujusdam hominis & persapientis videri. Quare a Livio tam præclarum encomium meruit

Lib. 5. Camillus, ubi de eo ita scribit: MALVIT HIC TANTVS VIR PATRIÆ SVÆ, QVAM SVÆ INIVRIÆ MEMOR ESSE; ideo etiam alter Romulus appellatus est. Adduximus quoque antea duorum præstantissimorum Consiliariorum & Senatorum Aristidis & Themistoclis reconciliationem, quando de salute patriæ agebatur.

Plutarch. de precept. gerenda Reip. Ii enim quoties ad obeundam legationem aut ducendum exercitum proficiscerentur, inimicitias suas in finibus patriæ deposuerunt, reversique domum, eas resumpserunt: sicut & Veneti ingredientes in senatum, injurias apud D. Marcum seponere solent, de quibus antea diximus, & sequentibus capitibus, plura dicemus. Recte itaque beatus Augustinus ita loquentem introducit Catonem: Nolite existimare majores nostros armis Rempublicam ex parva magnam fecisse, sed alia sunt, quæ illos magnos fecerunt; DOMI INDVSTRIA, FORIS IVSTVM IMPERIVM: ANIMVS IN CONSVLENDO LIBER, NEQVE DELICTO, NEQVE LIBIDINI OBNOXIVS.

De civit. Dei. lib. 5.

CAPVT XLVIII.

De Republ. Veneta, & aliorum regnorum felicitate & diuturnitate.

ANtecedente 44. capite de Republ. omnium potentissima Romana, & quid eam ex diuturna felicitate, infelicissimam fecerit, attigimus. Nunc vero de Veneta Repub. (quæ cautissima est, ne ubi eadem contingant) sermo nobis instituendus erit. Non frustra igitur in ejusdem capitis prioris centuriæ principio, cui titulum fecimus, privatos affectus in consultationibus publicis abesse debere, introduximus laudabilem morem Venetorum Senatorum, ingredientium in senatum: Eos videlicet privatas inimicitias & simultates inter ipsos apud D. Marcum deponere solere, ut liberiori & tranquilliori animo de rebus pertinentibus ad salutem Reipub. deliberare possint. Huic convenit votum Friderici hujus nominis tertii Imperatoris. Is enim optare fuit solitus, ut cives consiliarii in palatii vestibulo duas res deponerent, SIMVLATIONEM AC DISSIMVLATIONEM. Felix itaque & florens hactenus mansit Veneta Respublica. Licet enim intestinis seditionibus & factionibus Pochanorum, Falerianis, Tepolianis, Bajomontanis, item Justinianorum, Scanularum, Seliorum, Bassicrarum, sæpius misere afflicta fuerit, sicut Bodinus eas recenset,

Cap. 33.

De Repub. lib. 6. c. 4.

censet. Licet etiam sæpenumero potentissimos hostes, qui eam ad extrema propemodum coegerint, habuerit, tamen nunquam oppressa fuit, aut succubuit: At libertate non solum retenta, in Italia amissa recuperavit, sed etiam imperium dilatavit. Ratio autem huius felicitatis ex Oratione Leonardi Lauretani Ducis Venetorum, de pugnanda vrbe Patavina invenitur, sicut a Guicciardino refertur. Inter alia enim ibi ita Dux disseruit: Habuit patria nostra eodem tempore & originem suam, & libertatem, neque vnquam Venetiis civis aliquis natus & mortuus est, qui non liber & natus & mortuus sit, neque eius libertas vnquam turbata fuit, tanta felicitate ex CIVILI CONCORDIA obtinente; quæ sic in hominum pectoribus radices egit, ut eodem tempore Senatum nostraque consilia ingrediamur & privata dissidia controversiasque deponant: huiusce rei causa est administrationis forma, quæ ex optima quaque Reipubl. ratione temperata, itaque composita, ut omnibus collata suavissimum concentum, optima proportione sibi invicem respondentibus, tot iam seculis, sine civili seditione, sine armis, sine suorum civium sanguine, inviolata immaculataque steterit: quæ laus multa Reipublicæ propria est, quod nec Roma, nec Carthago, nec Athenæ, nec Sparta, nec vlla ex iis Rebuspublicis, quæ apud veteres clariores fuerunt, gloriari potest, imo talis Reipublicæ forma apud nos re ipsa constituta cernitur, qualem illi, qui civili sapientia cæteris præstiterunt, neque excogitare, neque describere vnquam potuerunt, &c. Hanc felicitatem mirifice auget pacis studium, de quo Bodinus ita scribit: Ac siquidem bella non nisi propulsandæ iniuriæ ac pacis fruendæ causa suscipienda sunt, ac beata civitas esse putetur, quæ parta pace, suis finibus contenta sit: profecto Respubl. Veneta videatur, quæ non modo Imperii sedem in loco, arte & natura inexpugnabili collocavit, verum etiam continentes arces ad Imperii adiumentum valde opportunas tantis præsidiis firmarit, ut nec hostium impetus valde metuere debeat, & subditos imperiis ac legibus facile tueri possit, propagandi vero imperii studium penitus omiserunt: Quinetiam bellorum causas omnes studiosissime declinant, & illata difficillime suscipiunt; suscepta vero finire, ac pacem modis omnibus, magnoque sæpius cum detrimento inire conantur, ut videre est in fœderibus cum Iulio II. Pontifice, cum Maximiliano Imp. cum Alphonso Rege Neapol. iisdem temporibus, & non ita pridem cum Selimo principe Turcarum percussis, a quo pacem petere, amissa Cypro non dubitarunt. Idipsum confirmat Ioannes Iovianus Pontanus vir de incremento vrbis Venetæ ita scribit: TANTAM rerum felicitatem concordiæ studium maxime peperit, ac vivendi inter se æquabilitas statuendis & servandis legibus nata. Hunc itaque tuendarum legum

Hist. Ital. lib. 8.

Lib. 5. de Repub. c. 5.

De Ferdin. I. Rege Neapo. lib. 1.

consensum, secuta est administrandæ Reipublicæ concordissima securitas. Nam ne vnquam nobilium animi per ambitionem insolescerent, qui eam initio constituere, vnum & quidem summum statuerunt magistratum quem, qui gereret, Ducem vocavere, Senatus quidem Principem, cæterum cui iniussu Senatus nec pace agere, nec bello publicum quicquam liceat. Dux ipse Senatum consulit, Senatus auctor decretorum, quæ tamen decreta Ducis nomine ferantur, &c. Hoc concordiæ studium, & æqualibitas gubernandi effecit, vt, politico more loquendo, adversus omnem vim & iniuriam temporis, mille iam & ducentos annos incolumis maneat: quum tamen haud semel ad illius interitum potentissimi Reges incubuerint, & sic licet aliquoties pressa, attamen nunquam oppressa sit. Quam felicitatem aliæ, licet potentissimæ vrbes, nunquam habuerunt. Etenim Troia, illa celeberrima vrbs, anno trecentesimo postquam condita fuit a Dardano Tusco, ut numerant post Mursilium, Archilochus & Eusebius, occupata, & penitus eversa ab hostibus fuit. Taceo nunc de Roma, quæ caput orbis passim nominatur. Quoties enim ea ab hostibus oppugnata, occupata, vastata, & desolata fuit? Diligenti enim supputatione facta, comperies ex certis & probatis historiis, eam semel a Vesegothis, Ostrogothis, Herulis, Vandalis, Hunnis, Longobardis, intra centum & quadraginta annorum decursum, captam, moenia convulsa, castella deiecta, ædificia combusta, nobiles captos, plebem spoliatam & trucidatam, vrbem denique ipsam longo tempore desertam fuisse. Non frustra itaque antea plenus admirationis dixi, nullum aliud exemplum in historiis me recordari legisse, quod regnum vel vrbs origine tenus, Venetiarum excepta, nunquam victa & debellata sit. Nisi Hiberniæ, quæ insula ab Aristotele & Claudiano Ierne nominatur, & incolæ se hodierno die Erinnes appellant, hæc felicitas asscribenda esset. Ita enim de ea scribit Gulielmus Neubrigensis: Hanc singularem præ cunctis regionibus prærogativam & dotem à natura habet, ut nullum gignat venenatum animal, nullum reptile noxium. Quinimmo certa citaque mors eorum est, ad primum Hibernici aeris attractum, si forte aliunde advehantur. Porro quicquid inde avehitur, contra venena valere probatum est. SANE hoc quoque de hac Insula mirabile est, quod quum maior Britannia, æque Oceani Insula, nec spacio longiori seiuncta, tantos bellorum casus experta sit, totiens cæteris gentibus præda fuerit, totiens externam dominationem inciderit, expugnata & possessa primo à Romanis, deinde a Germanis, consequenter à Danis, postremo a Normanis; HIBERNIA, Romanis etiam Orcadum Insularum dominium tenentibus, inaccessa, raro & trepide ab vllo vnquam expugnata & subacta est, nunquam externæ subiacuit ditioni, vsque ad annum

De bello Pelasgico. In epitome, De temporibus.

Rer. Anglic. lib. 2. c. 26.

annum à partu virginis clↃ. c. LXXI. qui fuit Regis Anglorum Henrici II. octavus decimus, &c. Licet autem concederetur, Hiberniam aliquo modo participem fuisse felicitatis Venetæ vrbis, quod tamdiu libertatem coluerit, & hac in parte natura loci, sicut Venetiæ, adiutam fuisse. (Sita enim est in mari magno æstuoso & reciprocante, & tali quidem loco, ad quem paucis temporibus appellere concessum est:) Tamen maxima pars felicitatis Hiberniæ defuit, qua Veneti floruerunt: videlicet concordia, & bonæ leges. Habet enim Hibernia, teste eodem Neubrigense, populos moribus incultos & barbaros, Legum & disciplinæ fere ignaros, in agricultura desides, & ideo lacte, magis quam pane viventes. Huc addo maiorem perniciem, odia & bella intestina perpetua, cum quibus in hodiernum diem adhuc conflictantur. Omissa sane Hibernia, si usquam felicitati Venetæ Reipubl. regnum aliquod comparari vel etiam præferri posset, quod suam perpetuam libertatem conservarit, puto recte nominari posse Abyssinum, vel Æthiopicum, in finibus Africæ, versus mare rubrum. Illi enim Reges continua serie elapsis bis millenis sexcentis annis, recto tramite de masculo semper ad masculum, ex Melecho filio Salomonis Regis, quem ex Regina Sabæ Maqueda genuisse dicitur, (ut ipsi gloriantur) regnarunt. Et licet Abyssini, vndique cincti sint ferocissimis gentibus, & potentissimis Regibus, tamen suam libertatem, impigre eam defendentes, hactenus conservarunt. Sicut eorum Rex Athani Thingil, id est, thus virginis, qui & David nominatur, in Epistola quadam ad Papam Anno clↃ. ccccc. XXIV. scripta, inter alia his verbis vtitur: Prædecessores mei, nulla alia ope adiuti, quam divina fide in latissimis regnis propagarunt, quod & ego omnibus viribus efficere contendo. Maneo etenim inter maximos regnorum meorum montes, et loco ingenti sylva circumdatus, & septus adversus Mauros [illegible], & alias nationes fidei Christianæ inimicissimas, quæ nolunt audire verbum Dei, neque cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos persequor, & paulatim extrudo, divino scilicet fretus auxilio, &c. Æthiopes vel Abyssini patrum nostrorum memoria, ex legationibus, ad Papam, & Reges Lusitaniæ missis, notiores esse cœperunt, quum ad eos in mediterraneis Africæ locis interioribus, inclusos, rarus accessus antea pateret. Qui etiam non ita pridem à Turcis, occupatis vel obstructis omnibus portubus maris rubri, per quos ad eos perveniri antea poterat, prohibentur. Neque quantum ego scio, in historiis Romanis eorum mentio reperitur, neque arma Romana, multo minus Macedonica, quæ tamen fere totum orbem concusserunt, ad illos pervenerint. Compertum autem est ex eorum literis, eos semichristianos & Iudæos esse, retenta circumcisione & baptismate. Illum ritum a Melecho, hunc vero ab Eunucho Re-

ginæ Candacis, qui inter Gazam & Hyerosolymam domum revertens à Philippo Apostolo baptisatus fuit, accepisse & hactenus constanter retinuisse: Sicut liber Francisci Alvaresii, & epistolæ & confessio fidei eorum, Damiani à Goes opera editæ, pluribus demonstrant, ad quæ cupidum lectorem remitto. *De Æthiopum morib.* Sed ut ad Rempubl. Venetam revertamur, eam inter alias salutares leges, tam diuturnam potissimum conservat, quod ne privatim quidem nobiles patiantur, de minimis iniuriis inter se contendere, aut odia, & inimicitias fovere; sed eos in Senatum suum vocant, precibus, monitis, rogant, hortantur, ut se omnes sancti Marci (quod illi suæ Reip. nomen indiderunt) filios esse meminerint, fratres & cives tantæ libertatis, & felicissimi Imperii, indignum illis esse, alere privatas simultates, & dissidia quæ postea in publica converti queant, summo cum periculo reipublicæ. Ad coniunctionem autem animorum retinendam, multum prodest statutum Venetum, quod etiam in aliis Italiæ Urbibus præcipue viget, De compromissis inter coniunctos. Hac enim ratione, materia fere omnium litium & sumptuum, adimitur ita ut absq; gravissimis causis, aliis alios, in ius pro suo libito vocare concessum non sit. De hoc statuto extat peculiaris liber Marci Antonii Blanci Iurisconsulti Patavini. De origine autem Venetorum, quod ab Henetis Paphlagoniæ populo, quum bello Troiano victi ex Asia profugissent, in hanc oram intimam Adriatici maris lassi appulsi, ut sunt, & deinde ab vicinis Attilæ tyrannide, expulsis Urbis formam assumserint, alii plures prolixe scripserũt, sicut quoque de situ eius quod in medio æquoris, absq; mœnibus posita sit, inter quos Franciscus Sansovinus de ea libros *Lib.12.* quatuordecim scripsit, & allegat nonnullos sentientes, Prophetiam Ezechielis de hac civitate interpretari posse, ubi dicit Ascendam ad terram absque muro, Veniam ad quiescentes habitantesq; secure. Hi omnes habitant sine muro vectes, & portæ non sunt eis, &c. Videri quoque potest Iohan. Igneus in repetit §. non alias. nu. 775. ubi narrat ex Strabone, Venetos sinum Adriaticum colentes deductos esse a Venetis Britonib. Gallis: quod idem & Petr. Crinitus habet lib. 4. de honest. discipl. cap 14. Et idem Igneus in tract. An Rex Franciæ recognoscat Imp. disputat, potuisse Venetos contra Imperium præscribere. num. 59. Quam re etiam agit in d. §. non alias. num. 118 & 973. Extant & versus de mirabili situ eius urbis talis:

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & toto ponere iura mari,
Nunc mihi Tarpeias, quantumvis Iuppiter arces
Obiice & illa tui mœnia Martis, ait:
Si Pelago Tibrim præfers, urbem aspice utramq;
Illam homines dices, hanc posuisse deos.

Conc-

Cæterum ne prolixior contra decorum sim, si quis plura de Veneta civitate ejus origine, situ, gubernatione, legibus, incremento & aliis rebus, scire desiderat, habet Contarenum, Bembum, Sansovinum, Leandrum Stephanum Forcatulum, postremo Johannem Michelem Brutum de instauratione Italiæ, Bodinum de Repub. aliosque auctores, lectu dignissimos, publice editos, in quibus desiderio suo satisfacere poterit.

Caput XLIX.

Quo pacto & quibus rationibus Ostrogothi & Longobardi suum imperium in Italia firmavint.

Nihil novi est, quando metus est insidiarum, vel rebellionis. Reges vel Principes armorum usum, subditis suis, ut contineantur sub imperio interdicere, eosque exarmare solere. Hac enim ratione ceu solido fundamento olim Theodoricus Rex Ostrogothus, Theodimeri filius, qui in Italia circa annum CCCC. LXXXVIII. victo, & interfecto Odoacro Herulorum Rege, rerum potitus est firmavit suum Imperium. Omnibus enim Italis arma summo studio interdixit, telis è domibus ablatis, quod post Blondum notat Sabellicus, & Nauclerus, ut militiæ desuetudine Itali prorsus imbelles fierent, ac imbecillitate torpentes Gothicum jugú patientius ferrent, minimeq; ad imperium aspirarent. Nullus itaque sub eo Italus miles, nullus armiger militavit, & belli à re cogente Gepidarum copiis Gothorum postea rogés adjuvit, Hiba duce usus. Idem Italiæ fines Alpibus vicinores suis proceribus in possessionem dedit, clausitque Italiæ aditus, oppidis etiam communitis, præcipue Tridento, ita ut neque vicinitas Italis, cum exteris gentibus, neque familiaritas constitui posset. Iisdem rationibus ductus munivit etiam Falconis montem, cum non ita pridem ante Grádiliis ab Odoacro, qui tunc Italia imperitabat exædificata fuisset: Quá tamē paulo post, Theodoricus à Zenone Imperatore, contra Odoacrum cum exercitu missus occupavit. Harum arciū & munitionū extruendarum causa eadē fuit, quæ Venetos ad ædificandá Palmá, contra Turcos movit. Sicut Lazarus Soranzi⁹ observavit. Quos præterea viros, aut ingenio, aut poten- *In Otto-*
tia suspectos habuit aut ex suis civitatib⁹ in remotiora loca relegant, ut car- *manno. ca.*
ceribus inclusit causa, aut etiam morti destinavit, Symmacho, & Boetio Se- 80.
verino Romanis patriciis, ac consularibus, è medio sublatis. Iisdem falcris, & munimentis ad stabiliendum suum imperium usi sunt Longobardi, quadruplici ratione. Concordiam miram inter se ac inviolatam societatem

serva-

Lib. 3. c. 7. ſervarunt: erga finitimos vero præſertim Romanos, immites, & atroces fuere, quos ſibi tributarios, ac pene colonos effeciſſe, refert Paulus Diaconus, tertia parte frugum ſingulis annis ab iis exacta. Alterum fulcrum, & *Lib. 7. 1. Decad.* firmamentum Regni, in quo cura illorum viguit, fuit in alendo equitatu. Greges enim præſtantiſſimarum equarum eos habuiſſe, atque ab Hungaria in Italiam traduxiſſe, præter boum armenta conſtat, ut ſcribit Blondus *Lib. 2. c. 7. in fin.* & Paulus Diaconus, cujus quidem equitatus copia, atque præſtantia, celeritateque plura confeciſſe eos unius anni ſpacio bellica negocia in Italia, *Li. 5 Octava Ennead.* quam credibile ſit, Sabellicus notat. Loca autem præcipua, in quibus equarum armenta collocata primum à Longobardis perhibentur, Aquilienſes, ſive Forojulienſes ſaltus fuiſſe accepimus: equique illius tractus ut etiam Ipporedienſes inter Tranſpadanos, hodie etiam valde probantur, tanquam agiliores, durabilioreſque. Tertium, in quo belligerendi compendia conſiſtebant, fuit tributorum quota, æqua lance ab omnibus ducibus Regi perſoluta. Dimidium enim æris ſui unuſquiſque regi pependit. Quarum fuit, quod nuſquam in Italia poſt dimiſſos Saxones, alio milite, quam Longobardo, initio rerum ſuarum uſi ſunt, habuiſſeque eos equitatum viginti millium virorum, & ſeptuaginta millium peditum, primoſque eos compoſuiſſe ferreas ſeries ex orbiculis conſertas (quas maculas maglias vocant) aliqui putant. Ex quibus tegi pectus ac brachia bellatores homines *Li. 7. c. 11. & lib. 18 c. 14.* tutiſſimum, & ornatiſſimum putant. De Longobardis etiam immanitate, in alabardam redacto, auctores feruntur Longobardi, Hæc & alia Ticinenſis hiſtoria Bernardi Sacci nos docet.

CAPUT LI.

Difficilius eſſe rem partam ſervare, quam acquirere.

IN Dione legimus, cum C. Cæſar in Pharſalicis campis viciſſet, inter alios honores a ſenatu illi decretos, quos admiſit fuiſſe, ut currus ipſi adverſum Jovem ſpectans in Capitolio collocaretur, ipſe quoque ſuper imaginem orbis terrarum poſitus ſtatueretur, cum hac inſcriptione, SEMIDEVS EST, unde ſi non fallunt me conjecturæ, in heroicis Gabrielis *Rom. hiſt. lib. 43.* Simeonis Symbolis depingitur Cæſar, ſtans ſuper globum mundi, ſiniſtra tenens librum, dextra vero gladiũ, cum inſcriptione EX VTROQVE, quæ pictura in 2. capite primæ centuriæ ſubciſivarum operarum mearum, præbuit mihi occaſionem, ut ibi diſſererem, adductis non vulgaribus rationibus, & hiſtoriis, Difficilius eſſe tueri parta, quam quærere: vel ut Claudiano placet:

Plus

——— *Plus est servasse repertum,*
Quam quaesisse novum.

Vnde doctissimus Lipsius ita suadet Regibus & Regulis, quies vobis tutior, nec de obtinendo laborate, sed tenendo; scitote (refert ex Livio) testudinem, vbi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus, vbi exseris partes aliquas, quodcunque nudavit obnoxium, atque infirmum habet. Quare non absque causa ibidem Augustum Caesarem introduximus admirabundum, quum Alexan. Magni res in oriente gestas legeret, dixisse, eum non induxisse in animum suum, qua ratione & via quaesita conservaret, ac regeret, sed tantum, quomodo quaesitis alia adiiceret. Huius enim cupiditati immoderatissimae, ne totus quidem hic terrarum orbis & si plures fuissent, sufficere posse videbantur, quum imperium vix degustare coepisset, iustas tot fusi sanguinis, non solus ipse veneno sublatus, poenas luit, sed etiam integra ipsius soboles, non matre Olympiade, non fratre, non sorore, non liberis, & eorum nepotibus exceptis. Nec tot ipsius successores, divisa inter se maiore parte orbis terrarum, feliciores & strenuiores in conservandis regnis fuere: Id enim demonstrant diuturna & fere continua bella inter ipsos gesta, quibus vniversum pene terrarum orbem cruentarunt. Idipsum movit Senecam, vbi comparationem Herculis & Alexandri instituit. Quid enim, inquit, simile habebat vesanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas. Hercules nihil sibi vicit, orbem terrarum transivit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum, marisque pacator? At hic à pueris latro, gentiumque vastator, tam hostium pernicies, quam amicorum qui summum bonum duceret, terrori esse cunctis mortalibus; oblitus non ferocissima tantum, sed ignavissima animalia timeri, ut virus malum. Prudenter itaque Demosthenes suos cives hisce verbis hortatur: Iam cum duo sint commoda in tota vita humana: Vnum, quod maximum atque praecipuum est fortunae prosperae: alterum hoc illud quidem inferius; sed inter caetera maximum, consilii boni. Non solet vtriusque simul copia contingere hominibus. Neque quisquam rebus secundis terminum sibi constituit, neque finem imponit cupiditatibus acquirendi plura. Itaque permulti saepenumero dum maiora concupiscunt, ea, quae iam obtinebant, amiserunt. Et paulo post: nam qui cupiditate acquirendi plura aggrediuntur, atque tentant ea, quae fas non est, maximis difficultatibus implicantur, conatusque irritos, & spes vanas fortuna deridet, & frustratur. Hinc recte & prudenter ratiocinatur Dionysius Halicarnassaeus. Non esse prudentum, neque generosorum hominum res alienas fortitudine quaerere, & pati suas per ignaviam amitti. Huc respexit Basilius Imperator, Consilia-

De benefic. lib. I. c. 10.

In orat. cōtra Aristogitonem.

Rō. antiq. lib. II.

In monitione ad filiũ cap.18. riis, inquit, vtere iis, qui rebus propriis bene consuluerunt; non autem qui per imprudentiam male. Nam qui suis rebus male prospexerit, nunquam ille bene consuluerit alienis. Easdem cogitationes habuit Plutarchus vbi dicit; Bona propria oportet possidere eum, qui alienis velit abstinere. *In Philopœmone.* Recte itaque concludit ita Andreas Corrutius, postquam multas, easque memorabiles recensuisset historias, de iis, qui potius aliena regna invadere, & acquirere, quam partis pacificè frui voluissent. *De providentia Dei lib.5.ca.21.* Percurrantur omnium regnorum historiæ, nec vllum seculum inveniemus, in quo divinæ providentiæ luculentissima non extent edita in illos exempla, qui suis non contenti aliena invaserunt. Contra vero pulcherrima, & certissima singularis ipsius benevolentiæ testimonia cernimus in illos, seu privatos homines, seu publicum munus administrantes, & in foliis sublimibus collocatos, qui suis contenti, & vitæ innocenter traducendæ studiosi, Spartam à Deo acceptam ornare studuerunt. Idipsum Tartarorum princeps, licet alioquin barbarus, notare voluit, cum non ita pridem poculo ex capti Mosci calvaria, ut fertur, maiusculis literis inscribi curavit: *Cap.1.* HIC ALIENA APPETENDO, PROPRIA AMISIT. Recte itaque tales homines satagentes circa aliena, & propria negligentes Antigonum Regem aleatori assimilasse, diximus, *Ælian. var. hist. lib 4.c.14.* qui spe futuri lucri proprias opes prodigit, nec vnquam contentus est eo, quod in alea vicit. Non secus ac pecuniæ, quas multo cum labore, quis sigillatim per obolos vix comparserit, vniversæ in scorti (intestinum) marsupium effunditur. *In lib. de regno.* Quemadmodum enim echinum, sic etiam nummos capere facilius est, retinere vero difficile. *Lib.7.* Vnde Anaxagoras inquit, magno cum negocio pecunias cogi, sed multo maiori opera cõnservari & custodiri. *Lib.4.* Huc respexit Strabo; Difficilius, inquit, est provinciam obtinere, quã facere. Viribus parantur, iure retinentur, Quibus verbis vtitur Lucius Florus, cũ Vari Quintilii cladem succinctè describit. Non absque ratione igitur monemur, non minus nobis jucundos, atque illustres esse hos dies, quibus conservamur, quã illos quibus nascimur. Cęterum non solum prisci Monarchę, reges, & principes prudentiores, sed etiam recentiores, admodum soliciti fuere, quo pacto eorum filii & successores eiusmodi artibus in bello & pace instituerentur, quibus imperia & regna non tam acquirere, quã tueri & conservare possent, ob eamq; Iustiniani Imperatoris legem, & alia exempla *Cap.11.* introduximus, quibus nunc adiicere volui Alfonsi I. Aragoniæ & Neapolitani regis fortissimi & prudentissimi, qui non tam in armis, quam in bonis literis curavit instituí filium Ferdinandum, cui tale elogium tribuit Bartholomæus Facius; *Rer. gestar. Alph. I. regis Neapolitani in prin. li.9.* Ingenio fuit eximio, & ad cunctas optimas artes docilis, liberalibus disciplinis institutus, iuri quoque civili operam dedit ut vna arma legibus iungeret, quę duo ad Respubl. gubernandas aptissima putantur.

Armorum

Armorum quoque tractandorum scientiam didicit, equitandi peritissimus, lucta, saltu, iactu, equestrique certamine, vel cum veteranis contendere, facilitate & modestia, cum omnibus certare, gloriæ cupidus, calorem, frigus, inediamque laboremque facile pati. Cumque æquales gloria & dignitate superaret, ab omnibus tamen (quod rarum est) valde diligi, atque observari. Idipsum Iovianum Pontanum movit, ut suam historiam ita concludat: Igitur Neapoli Ferdinandus pace parta, rebusque è sententia compositis, supra triginta annos regnavit, cum interim multa bella pro sociis atque amicis susceptà fortissime gesserit. Turcas quoque qui Hydruntum, bonamque Salentinorum partem ex improviso adorti, occupaverant, Alphonsi filii industria atque opera victos Italia expulerit. Qui, si quibus artibus in initio regnū sibi comparavit, easdem in pace, ocioq; retinuisset, ut maxime felix est habitus, sic inter optimos fuisset principes numeratus. Hæc cum ita sese habeant, non immerito ab Ennio reprehenduntur ii, qui contempto iuris & æquitatis ordine, mox absque legitima causa ad arma prosiliunt, & neglecto justitiæ cultu, fortitudinem in violentia quærunt, in his versibus: *De Ferd. Alphonsi I. filio in fin. l. 6.*

Non ex jure manu consertum, sed mage ferro,
Rem repetant, regnumq́; petant, vadant solida vi.

Hi enim merito considerare deberent; Nihil violentum posse esse diuturnum, & si non adsit iustitia custos acquisitorum, ea fluxa & momentanea esse, & sicuti flosculos præcoces evanescere.

Animadvertere id quoque Turcicam gentem, in eodem capite ex Iovio retulimus, licet ipsorum imperium magis metu & violentia partum sit, & adhuc conservetur, quamdiu Deo visum fuit, dum Talismannus æditus novo Imperatori ingredienti in ipsorum delubrum peculiare ad sacra Mahumetica peragenda, occurrat & suggerat, ut meminisse velit imperium iustitia & virtute bellica partum, non aliis, quam iisdem artibus conservari, propagarique oportere. Et vere quidem, nisi enim legi Mahometicæ prudentiores & justiores inter ipsos viri præficerentur, qui tam metu & pœnis quam præmiis & honoribus tam latum imperium, in varias & barbaras atque ferocissimas gentes, & nationes distinctum, continerent, fieri non posset, illud tam diu florere & in tantam amplitudinem crescere. Recte itaque scribit Leonclavius noster: Hoc genus barbarorum longe omniū valentissimum esse & tam præsentibus, quam futuris circumspiciendis ac pensitandis solertissimum. *Pand. Turc. hist. c. 24.*

Ad conservationem autem partorum omnino requiri, gravitatem & auctoritatem magistratus, qua subditis timorem & reverentiam quandam incutiant, non absque ratione monuimus, quod etiam Plutarchus inculcat, ubi dicit; hominem homini obsequentem ultro cicuremq; nihil aliud face-

re quam fidem benevolentiæ, integritatisque & justitiæ opinionem. Experientia enim testatur, obedientiam, quæ Regibus debetur, rem esse fragilem, nisi adsit timor quidam & reverentia. Si quidem auctoritas, ut bonis artibus comparatur, ita malis amittitur, majestas quoque virtute destituta, levi momento evanescit. Vnde M. Cicero apicem senectutis auctoritatem esse, dicit, quod Poetas movit, ut auctoritatis vel majestatis honorem & reverentiam tanquam filias, finxerint. Confirmatur id insigni exemplo Caroli sapientis Regis Galliæ. Is enim cum videret totum suum regnum superioribus bellis, regnantibus patre Johanne, & avo Philippo, multis malis, & cladibus attritum, inprimis autem Aquitaniam totam, & partem Normanniæ, & Picardiæ ab Anglis occupatam, essetque illi res, cum Rege longe omnium, quicunque in Anglia regnarunt, felicissimo & fortissimo Eduardo III. quique paucos ante annos Gallos magnis præliis duobus fregerat; Accedebant ad hæc mala, ingentes seditionum procellæ commotæ, tum Lutetiæ, tum aliis in Galliæ locis, is, inquam, cum videret tot stragibus & cladibus regni opes attritas, non solum de restaurando, sed conservando potius eo cogitavit, ideo plura consilio, quam vi gerenda censens, nihil temere, nihil improvide, nihil nisi consultum & cogitatum agebat. Raro arma induebat, sed ubi opus esset, & belli artium rudis non erat, viros idoneos & strenuos legere norat. Ergo Rex Eduardus, quum ejus solertia, videret armorum suorum aciem retundi, & labefactari victorias suas; En, ajebat eccui rex alius visus est, vel magis armorum insolens, vel qui majorem rerum laborumque molem strueret? totos dies domi sedens, epistolas dictat, at me gravius inermis, armatum literis fatigat, quam patris & avi ipsius arma, copiæque fecerunt. Adeo pollebat prudentia Carolus, ut illi hanc laudem hostis tribuere non dubitaret. Quippe non modo ille populum egestate prius, ac miseria perditum, primum pace, deinde larga opulentia, recreavit; verum etiam tam ingentes cumulavit divitias, quas reliquit filio, ut inde non tantum sapientis cognomẽ, sed etiam divitis ferret. Hæ & similes artes requiruntur, in acquirendo & conservando imperio & auctoritate apud suos & hostes. Cæterum non est rarum, quod tam sæpe gerantur in toga res præclaræ, quam victoriis bello partis illæque his non solum æquantur, sed & præferuntur. Nam ut ait M. Cicero: Non minorem utilitatem afferunt, qui togati præsunt publicè, quam qui bellum gerunt. Itaque eorum consilio sæpe, aut suscepta, aut confecta bella sunt. Et in Catone majore inquit: Dux ille Græciæ nunquam optat, ut Ajacis similes decem habeat, sed ut Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin Troia sit brevi peritura. Vnde non dubitavit idem Tullius pronuntiare:

Buchan. de reb. Scoticis lib. 15.

Li. 1. Offic.

Cedant

Cedant arma togæ: concedat laurea linguæ.

Postremo colloquium Cyneæ cum Pyrrho apud Plutarchum est memorabile.

CAPUT LI.

De infelici gubernatione & furore imperitæ plebis, & ejus odio erga bonos ac peritos.

PRUDENTER Seneca suum Lucilium monet, beatum eum non esse, quem VULGUS appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est: erectum, & excelsum, & MIRABILIA CALCANTEM, qui neminem videt, cum quo se commutatum velit, qui hominem ea sola parte æstimat, QUA HOMO EST: Qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic vivit, quomodo illi præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit; qui mala in bonum vertit, certus iudicii, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat; quem fortuna, quum in eum, qui habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, &c. Recte sane, mi Seneca, tanquam vir prudens, & maximarum rerum experientia diuturna præstans, dixisti: sed multo rectius, imo rectissime dixisses, si Christianis præceptis (sicut multi putant, re primordia, Paulo Apostolo præceptore hausisse) imbutus fuisses. Nihil enim nocent homini vere Christiano, & firma conscientia recte factorum munito, ictus, aculei, obtrectationes insulsæ & stolidæ plebis, & eorum, qui ab ea veluti poplicolæ pendent. Sed pergamus in exemplis Ethnicis, qui solum modo sua integritate & innocentia freti, plebis conatus contemptim deriserunt. Inter quos fuit Polycletus, qui eodem tempore duo simulachra fecit: alterum ad arbitrum plebis; alterum juxta peritiæ artisq; normam: gratificatus vero plebi hoc modo est; Ad singulorum accessum transposuit & commutavit aliquid, morem gerens uniuscujusque voluntati & dictationi. Itaque proposuit utrumque, & alterum quidem omnes admirationi, alterum vero ludibrio ac risui habuerunt. Respondens autem Polycletus: At hoc, inquit, quod vituperatis & reprehenditis, vos fecistis; quod vero suspicitis, ego. Eodem modo Hippomachus tibicen, quum discipulus ejus aberraret ab arte inter canendum, & nihilominus plausum auditorum assequeretur, percussit eum baculo, dicens: perperam accinisti; nam alioqui tibi non applauderent. Huc spectant versus;

Epist. 45. *Ælian. li. 14. c. 8.*

Bellua multorum capitum cur nominor? atqui
Cordatis nullum credor habere caput.

Pulchra itaque & memorabilis doctrina est Divi Basilii, ubi dicit: φλυκτίον

τῷ σωφρονοῦντι τὸ πρὸς δόξαν ζῆν καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα περισκοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τοῦ βίου, &c. hoc est: Nihil æque cavendum sapienti, atque illud, ne ad aliorum opinionem vivat; neve quid populus probet, circumspiciat, sed rectam rationem potius ducem & gubernatricem vitæ statuendam esse: VT, SIVE OMNIBUS MORTALIBUS ADVERSANDUM, SIVE PROPTER HONESTATEM PERICULA SINT ADEUNDA, DE RECTA SENTENTIA TE DEPELLI NULLO MODO PATIARIS. Experientia sane demonstrat, & antea memorabilibus exemplis demonstravimus, quam calamitosa gubernatio instituatur, si populus, repudiatis salubribus consiliis, pro suo libito administrare Rempublicam; vel vi, vel dolo satagit. Quare prudens est monitio Appii Claudii Sabini, apud Dionysium Halycarnassæum, Rempublicam similem esse uni homini, dicentis, in quo per quandam proportionem ac similitudinem animus, senatum; corpus vero plebem refert. Si igitur patiantur plebem dementem imperare Senatui, ita illos facturos dicebat, ut qui animum corpori subiiciunt, & qui non ex rationis præscripto, sed pro sua libidine vivunt. Quod si assuefecerint plebem, ut patiatur se regi & duci à Senatu: Ita facturos, ut qui animo corpus subiiciunt, vitæque genus degunt, & sectantur, quod est optimum, non autem quod est iu undissimum, &c. Huc spectat Maximii Tyrii Philosophi similitudo: Non vides, inquit, ut unus gubernator navigationem moderetur, ut animus corpus? ut venti navem impellant, quemadmodum virtutes fortunam? Qui si tempestas exoritur, manente navi, incolumique gubernatore, salutis nunquam committitur spes, sive navis ipsa recto feratur cursu, sive arte tempestatem devitet, dum tamen à gubernatore regatur. At si gubernatorem ipsum abstuleris, inutilis navis efficietur, etiamsi firmitatem propriam servat, & inutilis erit ventorum afflatus etiamsi secundus ac prosper fuerit. propterea ut in mari, & navi, & in navigatione pretiosissimus est gubernator: sic in vitæ nostræ curriculo animus supremum sibi vendicat honorem, quemadmodum in navi gubernator, &c. Nobilis etiam est illa M. Tullii de gubernatore sententia: Similes, ait, sunt, ut si qui gubernatorem in navigando agere nihil dicant, quam alii malos scandant, alii per foros cursitent, alii sentinam exhauriant, ille autem clavum teneat, sedens in puppi. Sæpenumero autem bonos, & de patria bene meritos viros, odium & furorem imperitæ plebis expertos esse, multis historiis demonstrari posset. Respiciamus enim Scipiones, Cicerones, Rutilios, Metellos, & alios Romanos, qui rebus præclarè gestis malam gratiam retulerunt. Non secus apud Græcos, Hermodoro, Aristidi Justo, Themistocli, Thucydidi, aliisque accidit, ab Atheniensibus, qui patria pulsi sunt.

Cap. 41. cent. 1.

Rom. antiquit. l. 5.

In Catone.

Miltia-

Miltiadem vero carceribus, Socratem veneno iidem necarunt. Inprimis autem Phocionis exemplum, cuius antea obiter mentionem fecimus, memorabile dignum est, ut prolixius recenseatur. Quamvis enim non modo Atheniensium, sed etiam omnium suæ ætatis virorum clarissimus haberetur, & qui quadragies quinquies Atheniensis exercitus Imperator creatus, vitam summa integritate vitæ ac innocentia sine ullo probro transegisset, nihilominus calumniator quidam de fece plebis ausus est ad populum, quem intelligebat Phocioni iratum, rogationem huiusmodi ferre: VELLENT IVBERENT PHOCIONEM AC SOCIOS NECARI. Hanc vocem populus tanto plausu excepit, ut omnes assurgerent, ac manibus elatis cives fortissimos ac innocentissimos capitis damnarent; nec defuerunt, qui sertis & corollis redimiti, cum servis ac fœminis in comitium profecti sunt, ut sententiam capitalem ferrent. Quare perspecta, Me quidem à vobis inquit Phocio, damnari facile patiar; sed cur isti? Ad quem populus: Quoniam, respondit, tibi sunt amici; nec prius furor plebis insanientis conquievit, quam omnes sine iudicio, sine accusatione, sine ulla causa necarentur. Nec vero, inquit Bodinus, quum hanc historiam ex Plutarcho retulisset, sperãdum est, VT PLEBEM, QVVM BONIS INSVLTARE CEPERIT, PVDOR VLLVS A TVRPITVDINE, AVT RATIO A FVRORE REVOCARE POSSIT. Non desunt autem plerunque Oratores turbulenti & Demagogi seditiosi, tumultus, bella & dissensiones inter optimates & plebem excitantes, nec non & principes ac populum ad vim & cædem, atq; arma civilia multis modis inflammantes. Sicut idem Bodinus multa exempla vetera & recentia refert. Inter alia autem Nestorium introducit, qui coram Imperatore, & tunc in clarissima Constantinopoli luce, ausus est ita dicere: Da mihi Cæsar, da, inquit, terrã hæreticis vacuam, ego tibi cælum: exscinde mecum hæreticos, ego te victoriam de Persis spondeo relaturũ. Hunc propterea πυρόφορον (Gallice boute feu) appellarunt. Recte itaq; ibi subiungit Bodinus: Est igitur ab eloquentia improborum civium multo magis metuendum, quam à peste, quam à gladio furentis; ea tamen nihil laudabilius aut admirabilius est, si quis vir bonus, ad laudem utatur: ut & sceleratis exitio & innocentibus præsidio, & improbis terrori, & probis ornamento sit: & ea quæ ibidem sequuntur. Huc spectat monitio Antonii ad Octavium Augustum, apud Dionem: Plebs, inquit, ut ex Græcis litteris nuper didicisti, est res instabilis instar marinorum fluctuum, accedentium & recedentium, quemadmodum & in nostra Republica sæpe cultores suos, plebs in altum sublatos, deiecit in genua, &c. Falluntur itaque, vel potius admodum decipiuntur, qui

Cap.4. cent.1.

De Republ. lib.6.c.4.

De Repub. prope fin. l. 4.

De bello civil.l.3.

qui præsidia in promiscua multitudine quærunt : quæ neque alios recte,
Herodot. neque seipsam commode regere potest. Quod animadvertit Demaratus
Polymnia. Lacædemonius, qui Xerxem bellum Græcum inferentem, & ob innumeras copias tumentem, monuit ; Multitudinem indigestam & gravem metuendam esse ducenti: non enim vires, sed pondus habere. NEC DIV
Seneca. l. 6. de benefic. cap. 31. DVRARE, QVICQVID REGI NON POTEST. Et recte quidem, Nam animus carens certis & salutaribus sapientiæ & prudentiæ præceptis quibus certos fines sibi præscribit, quos non transgredi, & hinc inde vagari licet, nunquam satiari, sed semper nova absque certo iudicio expetere
Rom. antiquit. l. 5. solet. Quod Claudius Sabinus apud Dionysium Halycarnassæum prudenter animadvertit, dicens: Nequeunt hominum expleri amentium cupiditates, etiamsi, quæcunque petierint, consequantur: sed continuo alia maiora appetunt, & in infinitum progrediuntur: quod præcipuè multitudini accidit. Quæ enim vnusquisque solus, aut pudore proprio, aut ab alio impeditus facere veretur, ea si more publico recipiantur, ab eo infiniti voluntate aliorum exemplo & consuetudine confirmato facilius & audacius patiuntur. QVVM IGITVR CVPIDITATES STVLTI VVLGI SINT INEXPLEBILES ET INFINITÆ, EARVM PRINCIPIIS OBSTANDVM EST, QVAMDIV SVNT ADHVC INFIRMÆ, NON AVTEM, QVANDO IAM ITA SVNT CORROBORATÆ ET AVCTÆ, VT EVELLI NEQVEANT. OMNES ENIM INIQVIORE ANIMO FERVNT, SI REBVS SIBI CONCESSIS PRIVENTVR, QVAM SI REBVS SPERATIS FRVSTRENTVR.

Cap. 40. cent. 1. Indicavimus præterea antea, quod plebs commoda, modum nullũ tenere possit, sed pro arbitrio inconsulto, modo hos, modo alios pro
Rom. hist. l. 48. amicis inimicisve absq; certa discretione habeat. Quamobrem Dio historicus conqueritur, quum Octavius, Antonius, & Lepidus triumviratum constituerent, & alter in alterius gratiam misere & crudeliter in proscriptos sæviret; Adeo, inquit, in seditionibus & bellis omnia præter rationem eveniunt, vbi non iure, sed vtilitate sua ac necessitate amicos inimicosque suos ij qui rerum potiuntur, æstimant, ac pro opportunitate temporis, eosdem & hostes & necessarios suos iudicant. Non absque ratione insuper ibidem monuimus, quando vulgus & plebs religionis vel superstitionis prætextu commovetur eam vel multo atrocius furere, vel mitescere eorum mentes solere, adductis, non vulgaribus doctrinis & exemplis. Quo etiam respexit lex Numæ Pompilii II. Regis Romanorum, qui statuit, Religionibus & ceremoniis feroces animos vulgi & hominum esse alligandos, alioquin non posse eos in officio retineri, nisi Deorum metu. Vnde Livius dicit : *Præstat esse superstitiones & pravas religiones, quam omnino nullas.*

nullas. Exemplum memorabile hac de re nobis tradidit Tacitus, ubi diserta oratione seditionem legionum Pannonicarum describens, eam religione quadam, ex defectu Lunæ sopitam expressit. Noctem minacem, inquit, & in scelus erupturam fors lenivit. Nam luna claro repente cœlo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, prospereque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo Deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu, strepere, prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumq; conditam tenebris, ut sunt mobiles, ad superstitionem perculsæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora adversari Deos lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet &c. Cæterum licet cædes & depredatio Judæorum Olyssipponensium, cujus ex Osorio integram historiam recensuimus, ex negatione imaginarii splendoris, emicantis è vulnere statuæ, nata, ingens & deploranda fuerit: tamen eandem, si non majorem cladem & sævitiam, eadem excitata gens, experta fuit in Anglia, præsertim Eboraci, anno 1190. ab irritata multitudine, quam prolixe describit Gulielmus Neubrigensis, ad quem lectorem remitto. Ad splendorem autem emicantem ex vulnere statuæ, coopertæ operculo vitreo, quod attinet, is vel ratione naturali, extrorsus radiis, vel à cereis succensis, vel aliunde immissos, vel etiam arte fieri potuit. Non raro enim reperti sunt impostores, qui ab imaginibus seu simulacris ligneis vel ære in quibusdam dolosis machinationibus, vel lachrymas, vel sudorem, sanguineum liquorem, aliud quidpiam admirandum, quod vulgi oculos & mentes præstringeret, excuterent, & ita rudi populo imponerent. Extat hac de re historia, quid patrum nostrorum memoria Bernæ, impostura Dominicanorum acciderit, qui imaginis suis ludibrium lachrymantes effecerunt, & alia mira perpetrarunt, ideoque etiam pœnas meritas luerunt. Sic olim quoque solebant idolorum gentilium sacerdotes superstitiosos homines decipere, quemadmodum apparuit in statuis Alexandriæ à Christianis depositis. Quum enim everterent templum Serapidis, omnia simulachra inventa sunt, sive lignea, sive ærea, ita elaborata, ut parieti juncta, & tergo templorum parietibus adhærerent, occultis quibusdam meatibus, in muro relictis, per quos deinde, per alia quædam ex adytis, in simulachrorum cava subibant & inde, quæ visa eis fuissent, responsa dabant. Neronem præterea templum diruisse, eiusque sacerdotes necasse, ob similes detectas imposturas, scribit Dio. Tyranni porro sacrificuli Saturni, ex Eusebio & aliis, impostura notoria est, qui per

Annal. li. 1.

Rerū Anglicar. li. 4. c. 1. & 8. cum sequētibus.

Ee statuam

statuam æneam concavam matronas ad Saturni idolum, ut suam libidinem expleret, allicere solitus fuit, donec subterraneis commeatibus fraude & sceleribus detectis, pœnas meritas daret. Docet & Daniel Propheta absconditum introitum, quem fecerant sacerdotes Beli sub mensa templi, super quam proponi faciebant à Rege singulis diebus [illegible] num, affirmantes, Belum ea vorare. Hoc templum Beli, jubente Rege Persarum, (cujus nomen omittitur) ob imposturas detectas destructum esse, non solum constat ex sacris literis, sed etiam ex Arriano videtur probari posse, dum scribit, Alexandrum Babylonem ingressum, templa quæ
De exped. Alex. lib. 3. Xerxes subverterat, instaurari Babyloniis jussisse, & in his templum Beli, quem præcipue Deum Babylonii colunt. Etsi enim ante Xerxem, filium Darii, tempore Cyri destructio ista facta fuerit, tamen facile error in nomine committi ab Arriano potuit, cum Xerxis vel Artaxerxis (quod significat Bellatorem, vel magnum Bellatorem) commune nomen Regum Persarum fuerit, sicut Pharaonum, Regum Ægyptiorum. Ut autem materiam cœptam morali doctrina more nostro concludam, sequentia ex sapientissimorum virorum scriptis hausta, in fine hic [illegible]:
Et primo quidem Cleanthis versus, relatos a Clemente Alexandrino,
Lib. 5. Stromat. quos ita Latinos fecit Joachimus Camerarius pater [illegible] memoriæ:

Si sapientiam amas, tibi ne sit opinio vulgi
Ante oculos populi, neq; sit sententia curæ,
Vana pudore vacans, temeraria, [illegible]
Nec justum est confusa hominum turba, nec honestum
Judicium, invenies; bonum hoc contingere paucis.

Versus Græcos si quis desideret, sunt ejusmodi:

μὴ πρὸς δόξαν ὅρα, ἐθέλων σοφὸς αἶψα γενέσθαι,
μηδὲ φοβοῦ πολλῶν ἄκριτον καὶ ἀναιδέα δόξαν.
οὐ γὰρ πλῆθος ἔχει συνετὴν κρίσιν οὔτε δικαίαν,
οὔτε καλήν, ὀλίγοις δὲ παρ' ἀνδράσι τοῦτο κεν εὕροις.

Quorum & aliam versionem adhibere placet, confectam à M. [illegible] gio, Academiæ quondam Altorfinæ Professore eruditissimo, [illegible] habet:

Si [illegible] est verum [illegible] ne ducere vulgi,
Rara fere in vulgo sapiens, bona [illegible]
Justaque. Rara [illegible]
Turba hominum [illegible]

Epidorp. lib. 2. Eodem modo Julius Scaliger eos, qui vulgi opinione penduntur, eleganter hoc epigrammate depingit:

Qui pendet ab errore & opinione vulgi,
Pendet magis, quam arbor quae pendet ab alta.
Nam quod semel evenit, & abiit, id nocet nil:
At quod [illegible] instat, urget,
[illegible], ad[illegible] esse malum id puta ab solum.

[illegible] quoque [illegible] Petrarcha eadem monet:

[illegible] vulgo [illegible],
Et la sua opinione cieca e dura,
Esser [illegible] non [illegible].

Idem [illegible] Pythagoras, quum inter sua symbola hoc poneret: λεω-[illegible] [illegible], hoc est, Popularibus viis ne incedito. Quod ita ex-[illegible] τῶν πολλῶν [illegible] γαρ [illegible], ὅ, τι ἄν [illegible] Multitu-[illegible] nescieris (nam unusquisque temere ut fors tulit, & pro-[illegible] spondit ac statuit) sed potius rectam insistas viam, [illegible] gubernatrice.

Caput LII.

[illegible] si ad dignitates & honores pervenerint, [illegible] plerumque ambitione insolenter se effer-[illegible], aliosque deprimere conari, & de funesto fine eorum.

Valerius Maximus acriter invehitur in quendam, quem tamen non no-minat, sed paulo post ejus nomen audiemus. At quid, inquit, ego [illegible] immoror, quum unius parricidii cogitatione [illegible] superata cernam? Omni igitur impetu mentis, omnibus in-[illegible] viribus, ad id lacerandum pio magis, quam valido affectu ra-[illegible]. Quis enim amicitiae fide extincta, genus humanum cruentis in te-[illegible] conatum, profundo execrationis debitae satis efficacibus [illegible] efferatae barbariae immanitate truculentior, [illegible] Roman. Imperii, quas princeps parensque noster salutari dex-[illegible] capere potuisti? aut te compote furoris, in suo statu mun-[illegible] Urbem a Gallis captam, & recentorum inclytae gentis vi-[illegible] Alliensem diem, & oppressos in Hispania Scipi-[illegible] Thrasimenum lacum, & Cannas, bellorumque civilium domestico [illegible] amentibus propositis furoris tui repraesen-

In lib. 9. cap. 11.

tare,& vincere voluisti. Sed vigilarunt oculi Deorum, sidera suum vigorem suum obtinuerunt, &c. Et paulo post: Qui autem hæc violata amicitiæ fœderibus tentavit subvertere, omni cum stirpe sua populi Rom. pedibus obtritus, etiam apud inferos, si tamen illuc receptus est, quæ meretur, supplicia pendit, &c. Fateor me hanc Valerii Maximi invectivam acrem & aculeatam sæpius legisse, sed certo intelligere non potuisse, in quem directa fuerit, siquidem commentatores quisque pro sua opinione diversa adduxerunt. Verum dum diligentius de explicatione plenius cogito, & inquiro, mihi Stephani Pighii sententia veritati conformior videtur. Ille enim ita cum de Valerio loquens explicat: Omnes istos insignes et populi Romani clades bello acceptas enumerat, quas una conjuratione Seianum repræsentasse, atque vel superasse ait. Verum ut res tota studiosis lectoribus hujus exempli clarius aperiam, quam minus attigisse commentatores video: Cognoscimus ex historia, Valerium hoc suæ invectivæ suæ mucronem stringere adversus L. Ælium Seianum, Tiberio Cæsari prius familiaritate conjunctissimum, sed postea ob suspiciones inimicum factum. Hunc principis amicitia illustrem fecerat, atque ad summos honores evexerat, adeo ut ejus natalis publice velut Cæsaris celebraretur, statuæ omnis generis, atque etiam aureæ, passim ab omnibus ponerentur, colerentur, utque tandem apud Senatum, ac omnes ordines illum majore in authoritate, quam ipse Tiberius esset. Itaque nimis exaltatum, jamque metuendum astu ac dolo subvertit. Spe etenim honoris, & tribunitiæ potestatis objecta, deceptum, nihilque sinistri suspicantem, subito aggressus, velut res novas adversus Rempubl. atque se molientem, longa & criminosa epistola è Capreis, ubi tum manebat Tiberius, ad Senatum scripta infensissime accusavit. Seianus mox ab omnibus desertus, judicio damnatus in carcerem raptus, cum omni stirpe & familia occiditur. Cadavera triduo publice ludibrio habita, demum in Tiberim projecta sunt, & acerba inquisitio contra ejus familiares & amicos instituta. Ipsius nomen, qui diu antea consul fuit, tanquam populi Romani hostis, è fastis ac monumentis publicis erasum, statuæ passim dejectæ atque conflatæ; atque memoria decreto abolita est. Atque hoc ipsum in causa est, quod Valerius eum non nominet, licet acerbe in ipsum, Tiberio placere cupiens, invehatur: loque etiam non velut civem inter domestica scelestorum exempla, sed velut hostem inter peregrinos & externos extremo loco collocat. Igitur ex his etiam animadvertere est, eodem anno, quo Seianus occisus, Valerium hunc librum nonum conscripsisse, &c. De calamitate hominis ita scribit Dion: Ex casu Seiani intelligi potest imbecillitas rerum humanarum, & in ullo rerum, nec nos unquam extolli oportere. Nam quem omnes mane, ut potiorem se

comitati

comitati in senatum fuerant, etiam paulo post in carcerem trahebant, ut abjectum & nefarium hominem. Et cui coronam paulo ante dederant, eundem postea vinculis constringebant. Quemque antea satellites stipabant, ut Dominum, cum deinde ut fugitivum custodiebant. Hæc tam prolixe hîc referre volui, ut quovis modo cognoscatur, quam lubrica & fluxa sit sors eorum, qui in aulis ex inferioribus ad summos gradus, ambitiosis artibus, ascendere conantur (sicut Sejanus ex equestri familia genus suum duxit) & quibus calamitatibus, ex suspicione principis, expositi sint, sed etiam ut locus Valerii hactenus obscurus, dilucidior & explicatior fieret. Sed in nostra cœpta materia pergamus. Allegavimus antea obiter inter alios Majonis exemplum, qui cum ob insolentiam intolerabilem ad Regnum Siciliæ aspirare cæpisset, à Matthæo Bonello occisus est. Fuit is, sicut Thomas Fazellus prolixe describit, natione Apulus, patria Barensis, humillimis genere, quippe cujus pater oleum Bari vendere solitus fuit. Hunc evexit fortuna Gulielmus, fortis primus huius nominis rex Siciliæ, & ob crudelitatem & avaritiam Malus appellatus, primo in curia postmodum provexit in Cancellarium, ac demum magnum regni Admiratum instituit, & ad opes maximas provectum, longe supra cæteros regni proceres amore prosequebatur. Quibus hic opibus licentiaque abutens, nihil crudelitatis, nihil violentiæ, ut aliquid ageret, prætermittebat. Ingenium illi ad omne versatile, cui facundia non dispar, atque simulandi & dissimulandi quæcunque vellet, facilitas inerat: In Venerem præceps stupro virgines fœdare laudi sibi ducebat, tantoque se clariorem existimabat, quãto splendidiores concubitus quacunque ratione assequi potuisset. Is itaque cum jam totius regni administrationem haberet, Regemque (cum quo solus regni negotia, cæteris proceribus exclusis tractabat) quo vellet attrahere posse consideret, in regnandi cupiditatem prolapsus, &c. Quinimo ad confirmandam suam authoritatem, Matthæum Bonellum genere Siculum, nobilitate insignem, multorum oppidorum Dominum, affinitate cum pluribus Calabriæ proceribus conjunctum, integræ apud omnes opinionis, militia strenuum, in generum delegerat. Qui tamen paulò post ob humilitatem generis, à nuptiis cœpit abhorrere, & ut dixi, gener socerum, ob affectatum regnum, occidit. Approbante id primo Rege, sed postea Bonellus, istis delationibus Eunuchorum oppressus, effossis prius oculis, nervisque super talum incisis, in perpetuum carcerem detrusus est. De hoc Majone, Johann. Michael Brutus, ita judicat; uni homini improbissimo, & malis artibus conciliato, quum quidem dissimulantem Imperii cupiditatem, obsequio & assentatione perniciosa semel animo victo, agnoscere haud satis posset, potestatem omnem Imperii administrandi,

C.9. Cent.1.

De reb. Sic. l.7.c.4.

De instaur. Italia l.2.

ipse (Gulielmum Regem innuens) turpi otio atque ignaviæ deditus [illegible] gno sui [illegible] totius Regni [illegible] perniciem sit. Erat is Maio quidam [illegible] mili admodum fortuna, quum pater Barii taberna olei instructa, quæstum sordidissimum fecisset, per Regis gratiam, [illegible] primum ac postremo [illegible] giæ [illegible] præfectus. Qui quidem honos elato homini fortunæ [illegible] tate, eos spiritus & fiduciam attulit, ut [illegible] sublatis quæcunque illius cupiditati impedimento esse per privatam potentiam viderentur, partim sibi multitudine largitionibus conciliandæ, partim suppliciorum [illegible] tate principibus deterrendis, jam de invadendi tyrannide, atque [illegible] endo Rege consilia agitare spe animisque inflatus instituerit. Et [illegible] ditur hominis amentia erupisse, ut cum jam [illegible] dissimulanter præ se ferret, & [illegible] fecere cum amicis de Regno [illegible] rogando, & tueri exemplo etiam ambitionem [illegible] cupiditatemque [illegible] tam sit ausus. quum Gallorum regnum memoria majorum post [illegible] equitum, Regibus luxu atque otio perditis adeo [illegible] Pontifice Pipinum Caroli Martelli filium, privato Chilperico [illegible] tate (quod Genti Gallorum tantum felix [illegible]) ad Regnum [illegible]. Atque [illegible] inter amicos sermones serebat, tum ab [illegible] interposita jurisjurandi religionem, fidem accipiebat, [illegible] ad [illegible] a malo vindicandum, ubicunque gerendæ rei occasio atque opportunitas adesset, quæ viris fortibus minime diu videretur defutura. [illegible] sequuntur. Similis historia de Cleandro extat, apud Herodianum [illegible] quidam Phryx genere, ex [illegible] hominum, qui publice per præconem venierunt. Hic cum in domum Imperatoriam servitio [illegible] & cum ipso Commodo accrevisset, eo [illegible] honoris atque authoritatis provectus est, ut & corporis custodiam, & cubiculi curam, præter [illegible] fecturam, [illegible]. Cæterum [illegible] Imperii spem instabant. Quocirca grandi coacta pecunia, [illegible] menti [illegible] autem [illegible] habebat, ipse [illegible] exercitus voluntates [illegible], si [illegible] rerum necessariarum [illegible] [illegible] largitionibus [illegible]. Idem Gymnasium maximum ædificaverat publicaque [illegible] balneis, ut eo modo populum inescaret. At Romani [illegible] jam pridem, ac [illegible] tiæ in eum [illegible] divitiis [illegible] u quidem contentum per theatra [illegible]; deinde [illegible] in suburbanum Commodo, repente [illegible] magnis clamoribus [illegible] rerum, Cleandrum [illegible]. [illegible] Herodia[illegible] quomodo is [illegible] authoritate Imperatoris, [illegible] equitibus principibus tutatus, & bellum cum populo in urbe, & [illegible] [illegible]

[illegible] gesserit, donec Fa[illegible] maxima foret Commodi, quum ali[illegible] [illegible] voluptatibus indulgenti, [illegible] Cl[illegible] pareret, insidias & bellum civile fratri direxit. Qu[illegible] [illegible] Cl[illegible] [illegible] præfectum circum-[illegible] optatum populo specta[illegible] præbitu-[illegible]. Ita [illegible] atque [illegible] dirempta. Hunc [illegible] Perennis, cui Commodus curam totius Imperii [illegible], intolerabilem superbiam, [illegible] & alia vitia, [illegible]. Jussu[illegible] Commodi [illegible] est. Huc referenda est recens historia, [illegible] descri-pta a Georgio Buchanano, Davidis Rizii. Is erat inter aulica ministeria, *Rer. Scot. l.17.* Reginæ Scotiæ. (neque postea in Anglia supplicium sumptum est) Augu-[illegible] natus, é patre homine probo, sed pauperculo; ut qui e-[illegible] Musice vivendo, ægre se & familiam sustentaret. Hic cum nullum quod suis patrimonium relinqueret, haberet liberos [illegible] Ex iis quum David in adolescentiæ vigore constitutus, & non insuavis voce præditus, & á patre in musicis institutus esset, in spem [illegible] erectus, Niceam insulam Ducis Sabaudiæ, nuper in suam ditionem [illegible] profectus est: sed ibi non pro spe acceptus, cum [illegible] egenus, omnia circumspiceret, tandem in Morettium in-[illegible] Ducis jussu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum se-[illegible], nec Morettius, homo non admodum copiosus, [illegible] necessarium, utilem aut sibi existimaret, ibi subsistere paulum & [illegible] experiri, decrevit; eo maximè adductus, quod regina [illegible] valde oblectari, nec ipsa Musices omnino imperita [illegible] ut primum sibi aditum ad eam patefaceret, egit cum cantori-bus, [illegible] Galli erant, ut inter eos appareret: semel atque ita [illegible] in eorum collegium adscriptus est. Ibi brevi [illegible] mores intellexisset, partim adulando, partim [illegible], perfecit, ut non minori esset apud Reginam gratia, quam apud ceteros esset odio. Neque tamen hoc fortunæ blan-[illegible] contentus, quum æquales omnes partim viliores fecisset, partim [illegible] expulisset, paulatim assurgere & majora [illegible] donec [illegible] Epistolis assumptus esset & hoc prætex-[illegible] vulgo, agere cum Regina posset. Jam sermoni-bus [illegible] hominis, tantum non mendici, ad opes [illegible] & supra virtutem fortuna, [illegible], ar-[illegible] & [illegible] contemptus & cum superioribus, æmulatio. Ale-bant [illegible] hominis insaniam, magnæ partis nobiliorum adulatio,

quis

qui amicitiam ejus captabant, salutando, orationi ejus subserviendo, foribus obambulando, exitus reditusque ejus observando, &c. [illegible] autem, quum Buchananus prolixe vitam & insolentiam hujus hominis recensuisset, inquit, Eo perventum est, ut ille, cum uno atque altero, quotidianus Reginæ convictor esset. Ut autem loci angustiæ facti quadam ex parte minuerent invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipsum Davidem epulæ apparabantur. Sed hæc invidiæ minuendæ [illegible] dia infamiam augebant, suspiciones alebant, & sinistris sermonibus materiam suppeditabant. Accessit ad hominum jam in pejus proclives cogitationes inflammandas, quod supellectili, cultu corporis, equorum & genere, & numero, longe Regem superabat: quæ res eo videbatur in [illegible] quod non [illegible] honestabat, sed [illegible] cultum destruebat. Igitur Regina, cum naturæ vitia non posset emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in supremum ordinem eum nititur protrahere, ut [illegible] & corporis vitia, fortunæ claritate obtegeret, &c. [illegible] autem is quidem in tam intempestiva familiaritate cum Regina, [illegible] cum ea in cubiculum ingressus, ad quod rex clavem se semper [illegible] bebat, [illegible] ostiolum intrinsecus oppessulatum, invenisset, & pulsanti nemo responderet. Hanc rem cum rex ægre ferens iram animo coqueret, [illegible] familiaribus fidioribus, de tollendo Rizio, quo salvo, nec [illegible] neque nobilitas in communitatem tueri posset, [illegible] post David in cellula angusta, una cum Regina & aliis paucis cœnans, a Rege, introductis familiaribus, abstractus [illegible] multis vulneribus confossus est. Idque addit Buchananus, præter omnium qui [illegible] conjuraverant, voluntatem, qui eum publice [illegible] populoque [illegible] gratissimum [illegible] spectaculum [illegible]. [illegible] fama est, cum a Joanne Damiota Gallo [illegible] qui magus [illegible] imperitus vulgo habebatur, non semel admonitum, [illegible] transferret, & potentiorum odio, cui par non esset, [illegible] dit: Scotos magis minaces, quam pugnaces [illegible] ante cædem diebus admonitus, ut [illegible] sibi caveret, [illegible] se vivo, in Scotia [illegible] non [illegible], ut sibi [illegible] respondit; a Moravio [illegible] periculum sibi [illegible]. [illegible] rum dictione illa [illegible] glasio, Comitis Anguisiæ notho, [illegible] &c. Vera itaque est [illegible] tia, Delectus & detrimentum esse comites [illegible], & [illegible] superbiæ & insolentiæ. [illegible] sacris literis monemur: Quicquid est [illegible] sime in oculis hominum, esse abominationem coram Deo. Et apud [illegible]

[illegible]

[illegible], omne elatum vel superbum esse humiliabitur. Unde conclu- [illegible] [illegible]. Omnes superbos esse fatuos, & omnes fatuos esse su- [illegible] [illegible]tur tantum aliquid contrae- [illegible] naturales [illegible] opinione s se [illegible]. Ceterum ex- [illegible] [illegible] fordida ple- [illegible] [illegible] claruerunt, sicut et se- [illegible] [illegible], vel inge- [illegible] [illegible], & propemodum [illegible] [illegible], quam qui nobili, [illegible] [illegible] dixerit: Bajuli [illegible] [illegible] metuo ne novum fluctus oppri- [illegible] [illegible] terræ filios, a- [illegible] [illegible], & obtrectatione, vel aperta, vel [illegible] [illegible], quibus excellunt, omni co- [illegible] [illegible], & [illegible], ex de[illegible] aliorum [illegible] [illegible] cubiculum vel caveam [illegible] [illegible], ex præsumpta priori- [illegible] [illegible] spe recon- [illegible] [illegible] continuo abigere, & ex el- [illegible] [illegible] magnificiendo, & exal- [illegible] [illegible] Proverbium Itali- [illegible] [illegible] quanto piu s' [illegible] vergogne. Id [illegible] paulo ante hoc [illegible] [illegible] avimus, & alii quo- [illegible] [illegible] hanc reddit Claudia- [illegible]

Asperius nihil est humili cum surgit in altum:
Cuncta ferit, dum cuncta timet, desævit in omnes,
Ut se posse putet, nec belua tetrior ulla est,
Quam servi rabies in libera colla furentis.

[illegible] Aurelius Victor, [illegible] dicit: Quibus rebus, [illegible] humillimos quosque maxime [illegible] [illegible]modicos esse. Postremo [illegible] concludam:

[illegible] superbum
[illegible]
[illegible] e presso
[illegible] in amne,

Prover. 16.
[illegible] explic.
Dominica
[illegible] Tri-
nit.

Lib. 1. in
Eutrop.

De Cæsa-
rib. part. 2.

Mantuan.

Ff *Atque*

Atque humiles inter [illegible]

Et in triumpho humilitatis contra superbiam, illa introducitur [illegible] brans vi[illegible] insolentiam suam:

Prudentius.

De[illegible] grandia loqui frangit Deus omne superbum [illegible]

Magna cadunt [illegible] tumefacta premuntur.

C A P U T LIII.

Imperatores, Reges, & Principes [illegible] signa [illegible] ria mortis [illegible]
habuisse.

Cap. 12. IN priore Centuria inter alia exempla, quibus Imperatores & Reges [illegible] ingressu regni monere voluerunt maiestatem & dignitatem suam, [illegible] & non diuturnam, introduximus [illegible] Imperatorum [illegible] rum, ex Isidoro, quibus eo die, quo coronam acciperent, sedenti [illegible] gio throno, Cæmentarius aliquot lapidum genera proponere [illegible] deligeret unum ex his, ex quo sibi tumulum fabricari vellet, [illegible] sicut ex Græco [illegible]

Elige [illegible], ex quo Augustissime Cæsar

[illegible]

Introduximus quoque Saladinum Ægypti, Syriæque Sultanum, [illegible] hibita omni pompa [illegible] obsoletam [illegible] ri in lancea [illegible] voluit, quam nihil [illegible] tumulum [illegible] Celebratur autem non solum hic Saladinus [illegible] vir, animi magnitudine & prudentia, sed [illegible] manitate præditus. Inter res [illegible]

Rer. Angl. lib. 5. c. 12. Hierosolymæ. Fuit enim cupidissimus Imperii [illegible] men sibi acquirendi. Recenletur autem a Guilielmo [illegible] ex usu vini in nostro, duos monachos [illegible] conatus fuerit, legem Mahometanam [illegible] intento, videlicet [illegible] opes Christianos, perpetua [illegible] ipsorum, quoties [illegible] faciendum est, ei in publico [illegible] soleat imago crucis [illegible] dei Christianæ, & trophæi [illegible] homo subjectus est [illegible] moriam, & harum rerum [illegible] impetus frenare, & compescere di[illegible]

[illegible]

[illegible] Calipha in urbe Bagdad, sicut Benjamin *In sue itinerario*
[illegible] illorum, quod Ramada dicitur,
[illegible] populo, qui ex vicinis, & remotis regionibus ad illud fe-
[illegible] concurrebat, præbebat, & [illegible], regiis
[illegible] contextis, [illegible] vehebatur, caput [illegible]
[illegible] pretii gemmis [illegible] Super [illegible] ve-
[illegible] gestabat, quo [illegible] sæculi hujus [illegible]
[illegible] Hanc maximam quam conspicitis, amplitudi-
[illegible] obscurabunt in die mortis. [illegible] quidem, nam quid aliud
[illegible] coronæ quam [illegible] inter sua symbola he-
[illegible] inscriptione retulit: V [illegible] interrogatus,
[illegible] Philosophus, quam ob causam,
[illegible] ut sic moverent, quod labores &
[illegible] pondus hujus vitæ, morte superas-
[illegible], eumque mortuus
[illegible] Chrysostomus. Quo modo au-
[illegible] Christiani, soliciti de sua [illegible] re-
[illegible] doctrina præscri-
[illegible] lachry-
[illegible] prosequebantur, sed id [illegible] hinc pro-
[illegible] non videbant, quomodo piis in
[illegible] neque judiciū
[illegible] Hic ergo [illegible] in æstiman-
[illegible] nihil per se, nisi miseriam esse, eo ala-
[illegible] meditationem
[illegible] tum vero illa non mo-
[illegible] ac fastidienda.
[illegible] quid aliud [illegible] quam exilium? si migratio e
[illegible] quid aliud [illegible] quam sepulchrum? in i-
[illegible] liberari a corpo-
[illegible] quid aliud est corpus, quam carcer? Si
[illegible] summa [illegible] carcere miserum
[illegible] comparetur, non dubium quin facile &
[illegible] non fuit, Ethnicos,
[illegible] melioris vitæ, in tantis & in-
[illegible] habuere, earum accura-
[illegible] nonnunquam ma-
[illegible] Quid [illegible] Regem Ægyptiorum movit, ut He-
[illegible] Philosopho [illegible] posthac publicè de mi-

 seria

Valer. Max. lib. 8 c. 9. seria hujus vitæ diceret. Is enim tantum valebat eloquentia, ut quum separet mala hujus vitæ miserrima, docendo, vel declarando repræsentaret, miseranda imagine inserta pectoribus, multis voluntariæ mortis oppetendæ libidinem ingeneraret. Confidentiori hoc animo fuit Seneca, sive hominis resurrectioni, sive tantum immortalitati animæ crederet, sive etiam Christi nostri doctrinæ gustu aliquo, Paulo Apostolo auctore (quemadmodum nonnulli autumant) imbutus. Ita enim inter alia [illegible] *Epist. 107. ad Lucil.* tur æquo animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adduxit; algendum est: æstas calores refert; æstuandum est. Intemperies cœli valetudinem tentavit; ægrotandum est. Et fera nobis aliquo loco occurret & homo perniciosior omnibus feris. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus; id possumus, magnum sumere animum, & viro bono dignum, quo fortuita fortiter patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc quod vides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt; turbantur maria, cum quieverunt. Flant invicem venti. Noctem dies sequitur, pars cœli consurgit, pars mergitur. Contrariis rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est; hanc sequatur, huic pareat, & quæcunque fiunt debuisse fieri putet, nec velit objurgare naturam. Optimum est pati quod emendare non possis, & Deum, quo auctore omnia proveniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est qui imperatorem gemens sequitur. Et paulo post, secutus Cleanthis exemplum ita precatur:

Duc me parens, celsique dominator poli,
Quocunque placuit: nulla parendi mora est.
Adsum impiger: fac nolle, comitabor gemens.
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt:
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Ethnicis sane & gentilibus eorum sententiis, & prudentioribus minime *Lib. 5. c. 10.* ignotum fuit, mortem omnibus hominibus, quandocunque, tanquam imminere: unde MORTALES dicti sunt. Imprimis vero Valerius Maximus, memorabile exemplum recenset de Anaxagora. Is enim audita morte filii, Nihil, inquit, mihi inexpectatum aut novum nuntias: ego enim illum ex me natum sciebam mortalem. Has voces (pergit ille) utilissimis præceptis imbuta virtus mittit: quas si quis efficaciter auribus perceperit, non ignorabit, ita liberos esse procreandos, ut meminerit his a rerum natura & accipiendi spiritus, & reddendi eodem momento temporis legem *In dedica. templi hominis l. 5.* dici: atque ut mori neminem solere, qui non vixerit, ita ne vivere illorum quidem posse, qui non sit moriturus. Hæc omnia paulo aliter D. [illegible] ad regulam Christianam examinat & perpendit, cum ita monet, Dei beneficio [illegible]

[illegible]

[illegible] de anima cogitans, videtur mihi in ea veluti duo quædam [illegible] invenire. Si enim prout in se est, & ex se intueor, de ea nihil [illegible] quam ad nihilum esse redactam. Quid multis necesse est, singulas ejus miserias enumerare, quam sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne proclivis, postremo ignominiæ & confusionis plena. Nimirum si ipsæ quoque justitiæ nostræ, ad lumen veritatis inspectæ, veluti pannus menstruatæ, inveniuntur, injustitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod est in nobis, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? sine dubio [illegible] factus est homo; in nihilum redactus est homo; nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est, quem magnificat Deus? quomodo nihil, erga quem appositum est cor divinum? &c. Merito igitur illi [illegible] supercilio superbiunt, [illegible] contemnunt & [illegible], fraude, dolo, & calumniis supplantant, [illegible]. Si enim illa insolentia in iis qui genere & opibus excellunt, recte reprehenditur: certe multo magis eos, qui ex sordidis [illegible] emergunt, & auctoritatem atque opes aliquas, per fasque nefasque [illegible] vel potius corradunt, [illegible] & ridiculos efficit. Quidam [illegible] acumine, alii judicio superant, aliis mens agilior est [illegible] artem discendam. In hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisque, veluti proprium arroget, quod ex mera illius liberalitate fluit. Unde enim alius alio præstantior, nisi ut in naturæ [illegible] specialis Dei gratia, quæ multos prætereuns, nemini [illegible]? Respiciat itaque unusquisque seipsum, & cogitet, se tantum [illegible] in terris peregrinum esse, & qualis finis & exitus illum maneat, [illegible], quid ille agat [illegible], seu ad veram patriam [illegible]. Id admonere voluit [illegible] verbulis suis parens [illegible]:

Ad [illegible] ubiq; cunctis,
[illegible] esse [illegible],
[illegible] quid agat, [illegible] sed quid
[illegible],
[illegible].

[illegible] D. Augustini [illegible] doctrina [illegible] est. Ubi, inquit ille, demum [illegible] Civilitas, qui in domo sua & in patria sua peregrinum [illegible] crimus. Nam unusquisque [illegible], & in domo sua, hospes est, quandoquidem ei singulis horis ex-

tis expectandus est exitus & transitus ad aliam vitam: Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es & filiis tuis, &c.

Caput LIV.

De virtutibus & magnanimitate heroica [illegible], qui ad regias dignitates pervenerunt.

CElebratur passim Agathoclis ob suas eximias virtutes, eo quod ex humili & sordido genere ad Regiam dignitatem gradibus suis pervenerit, & merito quidem, licet vitiis enormibus non caruerit, sed illa hae superarint. Quippe ut ait Justinus *(Lib. 22.)* [illegible] honestiorem pueritiam, quam principia originis habuit. [illegible] strenuum & in concionibus perfacundus habebatur, brevi Centurio, ac deinceps Tribunus militum factus est. Deinde [illegible] & [illegible] cepit, Praetor Syracusis constituitur. Post [illegible] totius insulae imperium occupavit. Verum cum dolus, [illegible] virtutes admodum obscuras faciant, [illegible] & recordatione suae humilis originis [illegible] illuc adducam. Etsi enim, ut diximus, ex Carcino [illegible] cognito, Rhegii Bruttiorum natus fuit, & [illegible] infantem [illegible], a quo Carthaginiensibus [illegible] clades imminerent, pater eum [illegible] conductis ad id famulis, [illegible] miserationem [illegible] fluentes, [illegible] e vado raptum [illegible] tamen postquam [illegible] solus Rex Siciliae electus fuit, [illegible] comitia [illegible], pauperes benignitate prosecutus, [illegible] affecit, [illegible] nitentium [illegible] castorum habenis [illegible] tereatis [illegible] *(Dere's Sic. [illegible] de [illegible])* [illegible] c. 11., sequitur apud [illegible] *(ad lib. 4. c. 1.)* Jam [illegible] & figulo patre genitus esset, [illegible] gines vel triumphos aut [illegible] gloriosus [illegible]

ex, regnum propria virtute, quam hæreditate adeptus. Unde Ausonii ver- *In libro Epigramm.*
sus extant, sed elegantes illustrant, continentes moralem utilem doctrinam [illegible].

Fama est fictilibus cenasse Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio sæpe onerasse luto.
Fercula gemmatis cum poneret horrida vasis,
Et misceret opes, pauperiemque simul.
Quærenti causam, respondit: Rex ego qui sum,
Sicaniæ, figulo sum genitore satus.
Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Alterum exemplum habemus in Pipino filio Caroli Martelli: Is Childerico III. hujus nominis Rege Galliæ, ob segnitiam & voluptates abdicato, ex præfecto Palatii in regiam dignitatem successit. Fuit autem Childericus ultimus ex stirpe Merovæorum, quæ cum illo terminata est, cum annos trecentos regnassent. Ab hujus autem Pipini patre gens Carolæa ob res strenue gestas appellata est, quibus domum suam evexit tantopere, ut Merovæorum regnum ad Carolum Magnum recideret. Carolus autem Martellus, cum aliquot regum Galliæ præfectus Palatii fuisset, tandem paucis post dies, anno [illegible], mortuo Rege Theodorico, cognomine Chellensi, & ipse obiit Carisiaci, atque cum ipso in æde S. Dionysii Episcopi sepultus est, cui successit filius natu maximus Childericus tertius, qui septennio paruit authoritati Pipini, & Carlomanni filiorum Martelli, qui præfecturam palatii effectam hæreditariam ipsi diviserant. Pater autem ipsorum Martellus fuit dictus, a mallei sive martuli (martellum Galli vocant) ferrum domantis comparatione: quemadmodum Jeremiæ Babylon hodieque Rex malleus totius terræ appellatur. *Cap. 50.* Nam eo tempore decorum cognominis assumebantur adjectiva in eorum locum, ut verbi gratia, Calvus, brachio ferreus, & id genus alia, sicut Joannes Tilius observavit. Cæterum cum Childerici voluptuaria vita [illegible] omnibus [illegible] esset, missi sunt legati, Burchardus Episcopus *De reb.* Herbipolensis, & Fulradus Pipini Capellanus, ad Zachariam Papam, *Gallic. l. 1.* ut de Pipino eligendo assentiret. Qui Bonifacio Moguntino Archiepiscopo sedis Apostolicæ legato mandavit, ut Pipinum salutans coronaret Regem. Hoc facto Childericus abdicatus, postquam novem annis regnasset, monachus apud Suessiones effectus est, anno DCCLI. Pipinus itaque consecratus primum a Bonifacio Archiepiscopo Moguntino (quod antea in familia Merovæorum usitatum non fuit) & Rex institutus fuit. & postquam annos septendecim & dimidium in dignitate regia transegisset, ex hydrope Lutetiæ Parisiorum obiit, die 24. Septembr. sive

ut aliis s

ut aliis placet, Octobr. Anno DCC. LXVIII. & in aede S. Dionysii sepultus est, sicut hæc & alia idem Tilius scriptum reliquit. *Porro exemplum* Willegisi Archiepiscopi Moguntinensis est valde memorabile, cujus ipse timor humilitatis, & recordatio infimæ sortis, postquam ex infimo genere ad maximas dignitates pervenisset, perpetuam memoriam posteritati relinquere voluit. Ita enim de illo scribit post alios Sifridus presbyter: Tempore sancti Henrici Imperatoris, Willegisus vel, ut alii, Willigisus Archiepiscopus Moguntinus vivebat. Hic, quia humilem progeniem habuit, scilicet patrem qui currus & bigas facere solebat, in thalamo ceratis & grandibus literis hæc scripta habebat: Willigis, Willegis, recole unde veneris, Hoc & in Teutonica lingua scripta erant. Appendebat etiam rotas, & hujusmodi instrumenta in pariete circumquaque, in quibus suam professionem recognoscebat. Adhucusque habentur duæ rotæ quasi cruces in vexillo, & una in clypeo Ecclesiæ Moguntinæ. Hæc ita expressit eleganti Panthaleo carmine:

In Epitome lib. 1.

Qui Willegisus erat Antistes in urbe Moguntî,
Plaustrorum fabro de patre natus erat,
Ille sui memor ut fortunæ & originis esset,
Ante oculos plures jussit ubique rotas.
Hinc est ista, rotæ plaustri, quod tempore prisco
Signa Moguntiacis sunt data præsulibus.
Disce bonas artes, sanctam cole religionem,
Sic tibi cum magno junget honore dies.

Lesco præterea II hujus nominis in principem Poloniæ, cum antea plebeius esset, electus est ob virtutem suam, [illegible] Lescone I. At tamen talem se præbuit, [illegible] sapia, idque totis diebus vitæ suæ diligenter observabat, quod ornamentis regiis solenniter induturus, vestes, quas olim in vili fortuna gestaverat, semper indueret, pro monumento primæ vitæ sibi habens, atque [illegible] stabilem, quæ rursum elevatos ad ima deiicit, [illegible]. Quam consuetudinem multi principes Polonorum solenniter observabant. [illegible] pluribus bene gestis exactis, [illegible] hujus nominis [illegible] cum morte mutavit. Sicut hæc ab Alexandro Guagnino [illegible] describitur, qui hos versus adjecit:

Rer. Polon. tom. 1.

Attulit huic regnum currentum cursus equorum,
Et præter morem, sors veneranda, favens.
Dignus erat regno, quamvis pater ejus agrestis,
Rusticus, & modico jussus arare agro.

Nam

Non bello quam pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nuda nunquam noverat arma, viro.
[illegible] vile prioris
Fortuna sagulum semper habere suis.
Et tamen illum non [illegible] patria,
Sarmatis o [illegible] in orbe legi:
Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

[illegible] Pyast [illegible], de quo ita scribit [illegible]: Anno incarnationis divinae [illegible] Popelo II. [illegible], multae controversiae in Crusphiciensi [illegible] temporis in [illegible], Pyastus quidam, vir simplex, virtute tamen & pietate praestans. [illegible] eodem [illegible] filius natus est, cui ad nomen solenne [illegible] imponendum, mellis [illegible] duo vasa praeparavit, [illegible] porcumque mactavit. Tunc temporis [illegible] in Crusphicia, ob magnum confluxum populi, ad comitia [illegible] plurimi [illegible] ubique penuria laborantes, ad Pyastum, ut [illegible], veniebant, qui singulis gratis necessaria suppeditabat quantum [illegible] opus fuerat: carnis autem suillae & mellis [illegible] apud eum [illegible] incrementa omnium rerum [illegible] & remuneratore illi procedebant. Omnes igitur [illegible] cum Pyasto esse videntes, communibus suffragiis & vocibus monarcham eum salutant, regnumque oblatum, quamvis agresti [illegible] cum summa fortitudine & dexteritate viginti annis [illegible]. Post 120. annum aetatis suae [illegible], relicto filio Semovito, ex [illegible]. Ex hujus sanguine Duces Regesque Polonorum ad [illegible] Hungarum usque genus duxerunt. Versus huic Pyasto [illegible] Popeli [illegible] ascripsi, quos ideo h[illegible] comiti. [illegible] Bohemorum Dux à Libussa ab ara [illegible] assumptus esset, ex hoc iudicio, quod in ferreamensa [illegible] equum impositus, calceos querno robore factos, secum [illegible] interrogatus [illegible] servandos in arce Vissegradensi, respondit, [illegible] posteri [illegible] omnes primum qui principa[illegible] Bohemos acc[illegible] vocatum, neque insolescen[illegible] fortuna solium ascenderit. Servati calcei diu apud [illegible], ac per sacerdotes templi Vissegradensis ante [illegible] coronationis educitur. Is cum coniuge aucto [illegible] Praga [illegible], caque muro circundata, feliciter diu regnavit,

Supra, cap. 12.

Aeneas Sylvius in hist. Bohe. ca. 6.

&longinquam posteritatem reliquit. Postremo addendus est Tamerlanes Scytharum Imperator qui a Leunclavio nostro Temir Chan, & a Soranzo, Tamurhan appellatur, & ob maximas res gestas orbis terror & clades Orientis nominatus fuit. Is ex humili militiæ loco, ut Iovius scribit, per omnes honorum gradus ad summam bellicæ virtutis opinionem, & denique ad summum Imperium ascendit, insigni præclarum applaudentium militum studio, cum adulatione quadam Temir Cutlu nominatus, quæ vox Tartarice fortunatum ferrum significat. Eum Samarcandæ vel potius Maracandæ vrbis, quæ est ad Iaxartem amnem Sogdianæ regionis finitimum, infimæ classis civem, & altero crure delibatum, ideoque deformiter incedentem fuisse tradunt. Opilionem etiam in adolescentia fuisse constat & cum in eo statu privato & humili latrocinia exerceret, murumque conscendisset, ut in stabulum pecoris abigendi causa se demitteret, conspectus a pastore, præcipiti saltu evadere cupiens, crus fregit, ut postea claudicare coactus fuerit. Vix autem reperitur alibi ex gregario ducem militum factum, tam immensum exercitum vnquam habuisse. Fuere enim in ea tot gentium colluvie centum myriades, teste eodem Iovio, peditum & equitum, ingensque maioris & minoris pecoris numerus. Apparet autem ex eius colloquiis habitis cum Gilderune Chane, (ita enim nominatur Bajazetes in Annal. Turc. opera Leunclavii nostri editis) Temirem hunc licet Mahumetanus fuerit, multis virtutibus præditum fuisse. Quum enim in prælio illo, in quo supra C & XL. millia hominum cæsa fuerunt, inter duos longe maximos orbis Imperatores, apud Stellam montem (memorabili Pompeii Magni victoria & calamitate Mithridatis celebratum) in campis, qui hodie a Turcis Cellonas, id est, campi avium appellantur, quod id volucrum genus statis annis temporibus, eo convolet, ut in Europam agminibus atque imperio ducum provolet, Bajazetes victus & captus, & ad Temirem perductus esset, ei pedes obviam processit, exceptumque magna cum honoris delatione suum in tentorium deduxit, & humi pro more gentis, in eodem ambo tapete consederant. Primum Temir Chan de his rebus cum Bajazete vel Gilderune Chane colloqui cœpit, inde cum cibum vna sumerent, rursum Temir colloquium exorsus: o Chan, ait, infinitas præpotenti Deo gratias & hymnos debemus uterque, tum quod mihi iam fere claudicanti, ab ipsis Indiæ finibus, ad portas vsque Sivastiæ vrbis imperium largitus sit: tum quod ex altera parte tibi a Sivastiæ moenibus ad ipsos vsque limites Vngariæ dominatum concesserit. Si Deo liberet universum orbem terrarum partiri, quid magis claudo dare posset? Idcirco non abs re magnis ipsi gratiis agendis obnoxii sumus. Sed heus tu, o Illine, unquam Deo illi conditori rerum gratias, quod te Regem Turcarum constituerit

In Elog. illustr. vir. lib. 2.

Ibi cum Baiazetes fassus esset, se nunquam de gratiis agendis Deo vel cogitasse. Subiunxit Tamerlanes: Ergo non debet tibi mirum videri, quod homo ingratissimus in tales incidisti calamitates. Cæterum cum tu altero oculo orbatus sis, ego vero loripes sim, tuque regno Turcico præfueris, ego autem Tartaris adhuc meis præsim, anne existimabimus, conditorem mundi nos dignos duos censuisse, qui visu & robore nobis superioribus, imperaremus? Nequaquam. Quæ cum dixisset, denuo Baiasitem interrogans, tu Can, inquit, si tua situm esset in potestate, mecum ut ageres pro libitu tuo, quid obsecro de me faceres? age, veritatem dicito. Tum Gilderum Can, quem ferocis & iracundi animi hominem fuisse accepimus, non sine bile respondisse fertur: Equidem te, si fortuna propitia meam in potestatem venisses, ferrea conclusum cavea mecum hinc inde circumduxissem. Quo Temir audito, mox e ferro caveam parari iussit, & in eam carceris loco Baiazetem inclusit, in qua etiam mœrore & indignatione, dum caput illi caveæ de ferro factæ diu allisisset, sibi mortem consciuit, anno 1403. postquam biennium captivus fuisset, secundum Leonclavianam computationem annorum, quæ a reliquis discrepat. Scribit quoque Pizarus, Temirem hunc Baiazete capto, misisse accipitres & canes, & reliquum huiusmodi apparatum, ac qui venatori potius, nec Imperatori in hostes ducenti, comparandus esset. Nam cum Baiazetem habuisse ad septem millia virorum, qui accipitres curarent, præterea aluisse canes sexies mille. Respondens itaq; Tamiri Baiazetes: Verum, inquit, ô Tamires, qui Scytha & latro, latrocinandique artem usque exerces, satis scio, parum tibi convenire cum canum accipitrumque studio. Mihi vero, qui sum natus & educatus ab Amurathe, Orcanis filio, qui ambo Reges extitere, congruit canum & accipitrum studium. Ex hoc Tamires hoc responso graviter offensus, impositum mulo, per castra agi iubet, propinans eum militibus deridendum. Vt autem iam omnibus satis ridiculo fuit, reductum ad se interrogavit, an etiam sui generis & filii studia sint, quemadmodum accipitrum & canum? Deinde Baiazetem in vincula coniecit. Ait etiam Laonicus, ipsius coniugem, Eleazari Despotæ filiam, quam præ cæteris ardentissimo amore complectebatur, & secum in castris habebat, captivam abductam ad Tamirem, & seminudam iussam esse in conspectu mariti sui vinum infundere. Hinc Baiazetem ira accensum in hæc verba prorupisse: Neque paterno, neque materno tuo genere dignum facis, quum enim natus sis ex obscuris ingloriisque parentibus, haud tibi decorum est, adeo turpiter Regum liberis & vxoribus insultare. Temir autem debellata pene tota Asia, spoliis onustus Samarcandam redit, ubi paulo post fato functus est, de quo Faerni elegantes versiculos Iovius adiunxit, e quibus solummodo posteriores ascribam:

Hist. Pers. lib. 9.

Regem Asiae horribili captum impete Baiazetem,
Caveaq; clausum ferrea circumtulit.
Haec agitantem illum, & spirantem immania in se;
Quae cunctus undiq; orbis expavesceret.
Exiguo caecae domitum molimine febris,
Fatalis uno solvit hora triduo.
Deq; tot insanis opibus de tot modo regnis,
Reliqua una parvo gleba texit pulvere.

Possem certe recensere plura exempla, tam ex sacris literis, utpote de Saule, Davide, & aliis, quam de nostratibus & exteris, qui ex humili genere ad Regiam dignitatem evecti sunt. Sed cum alioquin in hac materia prolixior fuerim, illud tandem paucis moralibus additis concludam. Vere respondit ille sapiens vir, quum interrogaretur, quid faceret Deus, cum alta deiicere, & humilia erigere. Quo etiam spectat illa oda:

Horatii.

——valet ima summis
Mutare, & insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: Hic posuisse gaudet.

Capvt LV.

De munificentia & liberalitate Regum & Principum erga doctos & celebres viros.

Lib.6. Eleganter Chalonerus eques & legatus Angliae Reginae ad Hispanos in suo elegantissimo tractatu de Republ. instauranda, Platonis dictum, quod Cicero ita exilio transtulit, Honos alit artes, heroico versu expressit, hoc modo.

Artes nutrit honos, excelsaq; indolis esca est
Gloria.

Hoc praecipui monarchae, Reges & principes potentissimi diligenter observarunt, praesertim autem ij, qui docti ipsi, doctorum virorum familiaritatem & consuetudinem adamarunt, & honorificam sibi esse duxerunt. Inter quos primo loco collocabimus Ptolomaeum Philadelphum Aegypti Regem potentissimum. Is enim postquam septuaginta interpretes regiis & amplissimis muneribus auctos in patriam remisisset, Eleazarum Pontificem inter alia rogavit suis literis, ut si quis ex his viris vellet ad ipsum redire, hoc permitteret: quandoquidem plurimi faceret cum doctis consuetudinem, & divitias libenter in ejusmodi usus insumeret. Alexander

quoque

quoque Magnus quamdiu incorrupta & integra ejus mens ab adulatoribus & crapula mansit, munificus erga doctos & amator eorum fuit. Inprimis hoc ostendit in Aristotele suo præceptore, quem, quo ad animum utilibus præceptis informandum, parenti suo Philippo Regi, præferre non erubuit, donavit illi ob historiam animalium talentis 800 qui faciunt coronatorum aureorum millia quadringenta octoginta. Alexandro enim inflammato cupidine animalium naturas noscendi delegataque commentatione Aristoteli, summo in omni scientia viro, aliquot millia hominum *Plin. l. 8.* in totius Asiæ Græciæque tractu parere jussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatus que alebant quib. usque vivaria, armenta, alvearia in cura erant, ne quid usquam genitum ignoraretur ab eo: quos percunctando quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit. Idipsum observavit Laurentius quidam Romanus apud Athenæum unus ex dipnosophistis, ubi de tetrace ave ita disserit: Ego autem existimans virum doctissimum Aristotelem dignam avem putasse, de qua mentionem faceret, cum tractatum illum ejus, tot talentis æstimatum audissem (nam Stagiritem ipsum octingenta talenta ab Alexandro accepisse fama est, ob historiam animalium) nihil quicquam in ea de ea ave inveni: His Athenæi verbis (inquit Budæus) elogium habemus summi Regis Alexandri in doctrinas literarum judicantium: qui unum tractatum Aristotelis præceptoris sui quadringentis & octoginta millibus aureorum nostri temporis æstimavit ac redemit. In eadem munifica liberalitate permansit idem Alexander Magnus, cum Apellem pictorem, ob ejus imaginem artificiosissime depictam, talentis viginti auri donasset, quanti hodie Comitatus non mediocris emi posset. Hæc pictura, teste Plinio, fuit in templo Dianæ Ephesiæ, Alexandri, fulmen tenentis, in qua digiti eminere videbantur. & fulmen extra tabulam esse. Faciunt autem viginti auri talenta ad minimum teste Budæo, centum ac viginti millia aureorum coronatorũ. Inprimis insignē liberalitatē erga Medicos, Romanos proceres & alios quoq; exercuisse exemplis antea & historiis, demonstravimus, quib. hic plures adjicere volui. Plinius scribit ducenta & quinquaginta sestertia, id est, sex millia ducentos & quinquaginta aureos, annua mercede, multis Medicis celebribus Romæ à principibus numeratos esse. Idem scriptum reliquit, Archontio vulnerum Medico, sestertiis centum condemnato, ademisse Claudium principem, eidemque in Gallia exulanti, & deinde restituto, acquisitum non minus intra paucos annos. Ubi legit Budæus, Neque enim pudor, sed nulli pretio fulminarunt. & Archontio vulnerum Medico, sestertium centies Claudium ademisse, bonis ejus confiscatis Et pergit ibidem; Ut autem doceret Plinius quam quæstuosa tunc medicina esset, vulnerarium

Lib. 9.

Lib. 2. de Asse.

Lib.29.

De Asse. l. 2.

Archontium dixit, ducentis quinquaginta millibus aureorum confiscatione amissis, intra paucos annos totidem in exilio quæsivisse. Cæterum quam honorifice & munifice Medici & olim, & postea ab Imperatoribus, Regibus, & omnibus gentibus humanioribus habiti sint, late & eleganter describitur a Francisco Vallesio, ubi etiam Medicinam, Jurisprudentiæ, sed cum distinctione quadam, anteponit. Jurisperitia, inquit, duas habet partes: alteram civilem, quæ versatur in gerenda republica; alteram litigiosam, quæ in agendis causis. Prima haud dubie, medicinæ præferenda est. Nam Aristoteles ita dicit; Facultas civilis, honorabilior medicina est, atque præstabilior. Causa vero est, quod Medicus de servanda solius corporis valetudine agit, atque si quando de temperandis & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: Civilis vero, de formandis moribus & continendis omnibus in officio. Quod quanto sit præstabilius quam bene valere, satis constat. Alteram etiam & litigiosam partem præfert Medicinæ, hominum avaritia, & inscitia, tamen hanc immerito fortasse. Hæc Vallesius qui suas rationes ibi addit. Sed de his an verę sint nec ne aliorum prudentiorum judicium esto. Nos redeamus ad nostrum propositum. Sane inter eos nonnulli qui liberales videri volunt, sunt tam morosi, & duri, ut suis exprobrationibus & jactationibus, si quid boni & liberaliter fecerint, plane corrumpant. Hi audiant Senecam, docentem. Non esse dicendum quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non est inquit instandum, non est memoriæ revocandum, nisi ut aliud dando prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. Qui dedit beneficium taceat, narret, qui accepit. Dicetur enim quod illi ubique jactanti beneficium suum, num negabis pergit ille, te recepisse. & cum respondisset, Quando? sæpe quidem, inquit, & multis locis, id est, quoties & ubicunque narrasti. Quid opus est loqui, quid alienum occupare officium. Ecce quæ sequuntur. Huc spectat Martialis festivum epigramma:

De sacra Philosophia c. 74.

2. th. c. 13.

De benef. c. l. 2. c. 11.

Quæ mihi præstiteris memini, semperq; tenebo,
Cur igitur taceo? Postume tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat; dixerat ipse mihi.
Non belle quædam faciunt duo: sufficit unus
Huic operi; si vis, ut loquar, ipse tace.
Crede mihi quamvis ingentia, Postume, dona
Auctoris pereunt garrulitate sui.

Etsi enim secundum Aristotelem liberalis qui largitur, beatior est eo, qui recipit mercedem nullam, & promittens minus malus habeatur quam avarus; tamen non omnino, neque semper ita habet. Nam suis unicuique vi-

Et hic. c. 4.

vis

ut tam avaritiæ, quam prodigalitatis, multi gradus. Est siquidem prodigus qui sua omnia sibique necessaria distribuit, etsi non omnino indignis: deterior adhuc qui talibus largitur sua & aliena. Alienus illi et sapiens, ut dei quibusvis: Omnium pessimus, qui consumptis jam propriis, rapit aliena, tribuitque indignissimis. Parum avarus est, qui non largitur ex suo pro modo facultatum; multo autem magis, qui penitus largitur nihil; magis adhuc qui retinet sua & aliena: Omnino pessimus, qui sibi etiam denegat necessaria ad victum, & aliena quæcunque ratione arripit, atque omnia congerit. Cōstat ergo quosdam prodigos deteriores esse avaris. Sicut prolixam & elegantem disputationem, lector de differentia liberalis, avari & prodigi, invenies apud Franciscum Vallesium. Sane ob munificentiam & studium erga doctos non immerito prædicatur etiam Sigismundus Imperator, & quod literatos reliquis, qui genere tantum erant nobiles, præferret. Ob hūc favorē interrogatus à principib. qui literas oderunt, cur homines obscuro genere natos, ob literarum commendationem tanti faceret? Quibus respondit, se iure illos colere, qui cæteris singulari dono divino antecederent; illos a Deo solo posse creari, verum in sua potestate esse, ut titulis & prædiis nobiles faciat quoscunque & quandocunque velit. *De sacra Philosophiæ c.88.*

Non absque ratione igitur Plinius, Luxuriam posteriorum temporum, & rerum honestarum incuriam insectans Reges, inquit, innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant, opem & immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia & opera vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu: magistratum ducemque nihil magis exornare quam census, postquam cœpere orbitas in auctoritate summa & potentia esse: captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere vitæ precia, omnesque maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium concidere, ac servitute sola profici ceptum, eodem tamen habendi, quo erat spes omnium tendente voto. Conferat nunc aliquis Pliniana hæc cum nostri temporis seculo, & moribus: nonne inveniet obsecro, talem similitudinem, qualem neque claudicantem neque dissimilem esse, affirmare possumus. Huc addo Taciti querelam vel potius vaticinium tale: Sublatis studiorum preciis, etiam studia peritura, ut minus decora. Cæterum Senecæ præceptum est: Clementiam non tantum honestiores, sed tutiores præstare, ornamentumque esse simul Imperiorum, & certissimam salutē. Hoc confirmat Ciceronis memorabilis doctrina: Liberalitate qui utuntur, benevolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quiete vivendum, caritatem. *Lib.14.* *Lib.1.de Clementia.* *Lib.2.de finibus.*

Quamobrem misera & infelix conditio illorum subditorum, qui sub

Prin-

Annib. Scotus in Tac. histor. l. 4. principe vivunt, si talis princeps usquam reperitur, qui & in puniendo & in præmia conferendo, neutrum egit ex merito. Cum secundum Solonem his duabus rebus, pœna inquam & præmio respubl. omnis contineatur, iisque sublatis, ne punctum quidem temporis subsistat. Quamobrem non absque ratione Antisthenes philosophus ei civitati, in qua nullum sit inter probos & improbos, strenuos & ignavos, discrimen, perniciem minatus est:

ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ ἐσθλός.

ut ex Homero inquit in Politicis Aristoteles. Cæterum, ut tandem me[illegible]tionem in hanc de liberalitate & munificentia Regum & Principum [illegible]vam: Prudenter miror Lucium Senecam M. Antonium apud Rabirium poetam, cum fortunam suam transeuntem alio videret, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si cito occupaverit, exclamantem: HOC HABEO QVODCVNQVE DEDIT: ubi nimirum Muretus in suis notis addit, Egregia vox, ad quam illustrandam valde pertinent ea, quæ Cyrus & fecisse & dixisse narratur, ut Crœsum doceret, optime pecunias apud amicos deponi, neque ullos esse tutiores ac fideliores thesauros. Sed & Alexandro M. quiddam simile memoratur, tum apud alios auctores, tum apud Ammian. Marcellinum. & Alfonsus Siciliæ Rex interrogatus, quid servaret sibi, qui tam multis, tam multa donaret: Ea, inquit, ipsa quæ donavi: cætera enim in meorum numero non habeo. Concludo hanc materiam terso & eleganti Martialis Epigrammate: *De benefic. l. 6.* *Lib. 8 παιδείας*

Callidus effracta nummos fur auferet arca,
Prosternet patrios impia flamma lares.
Debitor usuram pariter sortemque negabit,
Non reddet sterilis semina iacta seges.
Dispensatorem fallax spoliabit amica,
Mercibus extructas obruet unda rates.
Extra fortunam est, quicquid donatur amicis:
Quas dederis solas, semper habebis opes.

CAPVT LVI.

Honorem alere artes, & liberalitatem gloriam.

De Republ. Ang. instau. l. 6. IN capite 4. prioris Centuriæ introduximus liberalitatem Regum & Principum erga bene meritos, & honorem alere artes, velut nobilis poeta ille Anglicus Chalonerus Platonis dictum eleganter expressit:

Artes nutrit honos, excelsaque indolis esca est
Gloria, &c.

Præ-

Præ cæteris autem Veneti [illegible]gissima temporis recepta observatione, non tam grati, quam liberales & munifici ita erga patros sunt, ut etiam in liberos eorum, ea liberalitas propagetur, qui vel in toga, vel sago, patriæ utilem operam præstiterunt. Non solum enim stipendia, & salaria parentum defunctorum filiis superstitibus, velut hæreditario jure conferuntur: sed etiam filiæ nubiles ex fisco honorifice dotantur, ut studium & cupiditas [illegible], & etiam moriendi pro patria & Republica spe recompensationis, ceu stimulis excitetur. Hinc etiam regibus Castiliæ consuetum fuit; Ita enim Franciscus Ximenius Cardinalis & prorex Hispaniæ, scribit ad Carolum V. Cæsarem, quum filium alicujus de regno bene meriti [illegible] parentis defuncti [illegible]. Inter alia Regum nostrorum, eam semper consuetudinem memorabilem fuisse constat, ut quæ meritis factis beneficia parentes meruissent, ea quoque illis decedentibus, ad eorum liberos transferrentur, præsertim si, dum regi servirent, morerentur. Nam & homines alacriores ad munera commissa fidelius obeunda [illegible], si se quoque virtutis præmia ad liberos esse transferenda intellexerint, quos naturali quondam affectu quam maxime ornatos & provectos cupiunt.

[illegible] observavit ante pluscules annos fortissimus & bellicosissimus Rex Poloniæ Stephanus, postquam Livoniam Mosco extorsisset. Ita enim de eo scribit Reinoldus Heidenstenius: In toto hoc bello id ea lege observatum fuerat, ut si qui in eo periissent, qui publicas possessiones jure aliquo tenerent, eas idem liberis eorum, quamvis infantibus, partim etiam puellis, confirmaret. Multis etiam ex plebe eorum superioribus expeditionibus, tum [illegible], ob præclara facinora aliqua, jus nobilitatis datum fuit. Ut autem [illegible] jucunda, more nostro, ad veteres deflectamus historias, Similem egregiam & munificam liberalitatem, non absque causa prædicat de sua Republ. Pericles, in sua oratione funebri elegantissima; quam habuit in honorem eorum, qui in bello illo diuturno Athenensium contra Peloponnesios, occubuerant. Iidem, inquit, erga multos ultro [illegible] quippe, qui non accipiendis, sed dandis beneficiis amicos comparamus. Quoniam melioris conditionis est, qui bene facit, [illegible] quam ille quod fecit tueri debuit benevolentia: hic sciat se reddendo, non gratificaturum, sed gratiam redditurum. Et tandem ita eam concludit: Defunctorum liberos, civitas hinc ad pubertatem usq; publice [illegible], et istis & futuris proponens [illegible] talium certaminum. Quæ enim uberrima virtutis proposita sunt præmia, ad ea optimi quisque in remp. animo contendit. Jam postquam suos quisque necessarios deploraverint, abscedite, &c.

De bello Moscovitico lib. 5.

Thucyd. de bello Peloponesiaco lib. 2.

Idipſum obſervarunt leges noſtræ Cæſareæ, quæ luctum immoderatum inhibent & certa tempora definiunt, &c.

Caput LVII.

De [illegible] magnorum virorum, qui [illegible] potentia & opibus in ſummam calamitatem & miſeriam inciderunt.

Cap. 12. prin. Cen-tur. Recenſuimus antea non vulgaria exempla eorum, qui ex ſumma [illegible] citate & opibus ſubito caſu, ad extremas miſerias devoluti ſunt; inter quæ Giradelci Piſani præ cæteris memorabile eſt. [illegible] obiter mentionem Polycratis Samij Tyranni, qui primum [illegible] num feliciſſimus, paulo poſt [illegible]

Lib. 3. buit confœderatum, ſicut Herodotus refert. [illegible] qui audiens ſummam felicitatem amici & hoſpitis ſui, [illegible] quam prudens Rex, nulla non diu duraret, [illegible] teras tales: Amaſis Polycrati ita inquit: Mihi quidem [illegible] viro amico meo, & hoſpite audire voluptati eſt: [illegible] ritates, mihi non placent, qui intelligo, quam invidum [illegible] ad me attinet, [illegible], tum [illegible] nunc proſperè ire, [illegible] omnibus mihi proſperè cedere. Tu itaque [illegible] verſus proſperitates agito; Diſpice quid [illegible] quodque amiſſum maxime doleas; Id [illegible] nes veniat. Quod ſi proſperè tua, [illegible] medeare tu tibi [illegible] eo modo quem [illegible] & annulum cum gemma ſignatoria Smaragdo pretioſiſſima, [illegible] carum habebat, in mare projecit, qui tamen paulo poſt in ventre [illegible] pertus, & Polycrati [illegible] Quod [illegible] mititiæ, & hoſpiti [illegible] cogeretur. Hic igitur paulo poſt, Oroetes præfes Cyri Regis [illegible] ſe allide vocavit, [illegible] mno patrem vidiſſe, [illegible] eſſe, quia Jovi [illegible]

De anima à ſole autem ungeretur. Quod [illegible]

cap. 46. à ſole autem exudaret è membris abdomine [illegible]

Tertullianus quoque mentionem facit, Polycratis Samij, [illegible]

[illegible]

[illegible] ac solis unguibus & [illegible]. Ex hac imaginativa [illegible] Po- [illegible] opinantis, ipsi possint omnia prospera eventura, sumpsit M. Claudius [illegible] suum Symbolum, piscem videlicet ore annulum cum gemma [illegible] tenentem, cum hac inscriptione: [illegible] FORTVNA [illegible] T. Hoc consideravit D. Ambr. Quum enim apud divitem quendam hospitandi gratia divertisset, & [illegible] nunquam in vita adversi passum [illegible] vestigia [illegible] inde fugere, ne una cum homine perpetue [illegible] periret. Haud ita procul excesserant, & re[illegible] videntes [illegible] cum omnibus, qui illic erant, terræ hiatu jam absorptas.

Lubet hic adjungere Vgolini [illegible] lugubri & calamitoso [illegible] (cujus [illegible] capitis, obiter & [illegible] mentionem feci) si[illegible] fortuna, Pauli [illegible] Lucensis, qui [illegible] annum post [illegible] dominatum Anno [illegible] occupaverat, quem [illegible] recenset [illegible]. Hic dominatum [illegible] annis [illegible] feliciter, [illegible] ingen[illegible] opibus [illegible], auro, argento, [illegible], pecunia multa, locuples, & numerosa prole [illegible], gloria [illegible] & existimatione apud Italiæ pro[illegible] amplissimis, ut adeo non sibi soli [illegible], verumetiam aliis beatus [illegible] [illegible], mutata [illegible], spectaculum miserabile, & [illegible] mortalibus insigne [illegible] est, quo evidenter apparuit, in humanis rebus, perpetuum omnino es[illegible] [illegible] & nihil [illegible] genere. Tam igitur [illegible] gradu [illegible], cum Florentinis [illegible] favebat, [illegible] impetu populari victus, & [illegible] ad Phi[illegible] ablegatus, tandem in obscuro [illegible] carcere, [illegible] Anno post Christi nativitatem 1430. Ac sic dignitatem, opes, imperium, gloriam, [illegible] tot annis parta, parataque simul cum anima perdidit.

Possem certe [illegible] & recentium recense[illegible] qui [illegible] opibus & dignitatibus, mox ad summas calami[illegible], sed unum [illegible] præ cæteris, me[illegible], recensebo. Est autem historia plane tragica, & ca[illegible] quæ post [illegible] Bonæ spei promontorium, E[illegible] cognomento Sepulvedæ, qui nomine Regis Lusitaniæ, Di[illegible] ejusque conjugi, liberis, servis, & universo comitatui, [illegible] quam diu summa felicitate, & dignitate usus, pref[illegible] redituri in Lusitaniam [illegible], in qua fuerunt ca[illegible] [illegible] quæ prolixe & facunde re[illegible] ita ut absque lachrymis, vix legi queat, ibique [illegible] vicissitudinis humanæ conditionis, atque fluxæ fortunæ ima-

 go ad

M. [illegible] [illegible]

In Theatro urb. Italic.

Maphei lib. [illegible]

go ad vivum deplogitur; Inter alia autem, dignum memoria ibi extat exemplum pietatis & castitatis ipsius Sepulvedæ, ejusque conjugis, virilis animi fœminæ. Quum enim evasissent ex naufragio nave, omnibus rebus [illegible] littus, magna difficultate, [illegible] ejectis, omnique spe recuperandi sua destitutum esset, [illegible] incolarum fraudulentis promissis, [illegible] Regali jussu, non solum exarmati, sed etiam vestibus spoliati in solitudine, & omni auxilio rebusque necessariis orbati, & fame, atque [illegible] regione, fere enecti essent, metu ac pudore confusis, qui ex infelici naufragio restabant, atque à contrarium vicissitudine, & indignitate, [illegible] tibus similes avertentibus oculos, Eleonora conjunx Sepulvedæ, Clarissimæ Salæ prætoris [illegible] filia, quum barbaros, in detrahendis [illegible] vestibus, occupatos, generis, dignitatis, ac pudoris memor, ultro pugnis colaphisque ad necem suam nequicquam irritasset, huicque [illegible] nuda, tristior omni morte, [illegible] è vestigio sese [illegible] & partes corporis, quæ extabant, soluto capillo [illegible] obtegit. [illegible] abire, sibique ipsis consulere, jussis superstitibus ex infelici [illegible] ris, mostum silentium immobilis tenuit. Cara tantum intuentis pignora, juges rivi lachrymarum, densa cum gemitu, & singultu profundebant. Sepulvedæ item altius mœror ac dolor vocem [illegible], quum [illegible] intuitu in terram, aliquandiu attonito, ac stupenti similis, [illegible] demum exstimulante cura, proximam in sylvam, quærendo [illegible] nutrimento secedit. Inde regressus Eleonoram conjugem, [illegible] jejunio, fletuque pene consumptam; è filiolis alterum [illegible] offendit, eumque suis ipse manibus terræ mandavit. [illegible] pabulandi functus officio, conjugem una cum filio, [illegible] & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. [illegible] confestim summotis, in dextram jacentis manum, aliquandiu reclinato capite, incubuit: dein iisdem adjuvantibus ancillis, cadaver [illegible] sepelit: nihil unquam effatus; Postremo sese iterum abdit in sylvas, [illegible] feris, putant: nunquam deinde comparuit. Hunc tragicum exitum (ut concludit auctor) inter pauces [illegible] [illegible] que sortita, cum seculi hujus [illegible], & quinquagesimus ageretur annus. Recenset quoque postremo, quomodo [illegible] sanctissimorum peregrinatorum, superatis atrocissimis difficultatibus, ad portum pervenerint, & tandem ad suos [illegible] qui hanc [illegible] enarrarunt. Salutaris itaque est doctrina Johannis Salisburiensis Episcopi Carnotensis, Noverca Virtutis inquit, prosperitas, [illegible] applaudit, ut noceat, & infelici successu, [illegible] ut in fine perniciem operetur, [illegible]

In Policratico lib. 1.

& quia

& [illegible] fuerint, lethale virus misceat, & si quid deterius est, quo spatio [illegible] amplius, eo stupentibus oculis densiorem inducit caliginem, &c. Quare non sine ratione Dionysius Halycarnasseus memor vicissitudinum rerum humanarum, introducit Minucium, ad Marcum [illegible] loquentem: Nulli mortalium Dii certam futurarum [illegible] dederunt, nec post homines natos invenias quemquam [illegible] ita ut nulla in re fortuna [illegible] adversa. Idipsum admonere prudenter voluit Cominaus, quum de Belgio & Burgundia ita scribit: Ceterum ob diuturnitatem pacis, & principis Philippi (sub quo pater Caroli, qui ad Nanceium occubuit, & ob [illegible] & prudentiam Bonus appellatus) bonitatem, florentissimæ [illegible] omnes illæ provinciæ, cumulatæ omnis generis opibus, ita quidem, ut cuivis populo præferri possent. Eam ob rem securiores facti, nullius [illegible] potentia labefactari se posse putabant, sed qui fuerunt ante à pluribus annis omnium gentium fortunatissimi, nunc ita sunt afflicti, ut ærumnosiorem [illegible] populum non norim, & est credibile, jam ipsos dare pœnas eorum, quæ rebus prosperis elati, admiserunt. Nam & cultu corporis & vestitu, & quotidiano victu, & balneis, & epulis, & omnino rebus omnibus modum excedebant, obliti pudoris & honestatis. Monet itaque nos Valerius Maximus: Caduca & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis esse, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixæ radicibus consistunt: sed incertissimo fortunæ flatu, huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improviso decursu destitutos, in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quæ inflictorum malorum amaritudine desiderium suum duplicant. Hoc ipsum Senecam monere voluit hisce elegantissimis versibus: *In Oedipo.*

Vt alta ventos semper excipiunt juga,
Rupemq; [illegible] dirimentem freta
Quamvis quieti verberant fluctus maris.
Imperia sic excelsa fortunæ subjacent.

1. lib. comment.

CAPUT LVIII.

De mira constantia clarissimi herois M. Attilij Reguli in exquisitissimis tormentis, & differentia Christianorum & gentilium in perferendis suppliciis.

IN fine capitis 12. prioris centuriæ mentionem fecimus de exquisitissimis tormentis & cruciatibus, quibus Carthaginenses M. Attilium Regulum

gulum, eo quod pacem cum Romanis permutationemque captivorum dissuasisset, affecerunt, quam quidem ob fidem hostibus datam, [illegible] carcerem Romam discedens, reversus esset, & quam constanter illa [illegible] pertulerit. Præterea qualem Romani erga captivos Pœnos vindictam ob mortem violentam Reguli exercuerint. Hæc licet omnia à Cicerone, Livio, Horatio, Valer. Max. Orosio, Eutropio, & aliis autoribus, [illegible] scribantur & exaggerentur: nonnulla tamen memorabilia ex aliis autoribus adjiciam. Inprimis autem observandum, quod de supplicio Reguli autorum diversæ sint sententiæ. Cicero enim, eum in machina [illegible] scribit, & resectis palpebris, vigilando enecatum. Eam machinam [illegible] Alexandri [illegible] vocat, [illegible] intus extantibus, ne ubi [illegible] corporis laceratione reclinare posset. Tuditanus apud Gellium vel Agellium, aliud supplicium rationemque nobilissimus [illegible] capitis [illegible]. Florus etiam supplicio enectum [illegible] omne [illegible], et alio atque alio cruciatus genere [illegible]. [illegible] tur sane, & [illegible] quidem ab omnibus & singulis historicis [illegible] Reguli [illegible] firmitudo, & [illegible] quissimis [illegible], cujus generis ille fuerint. [illegible] pietatis [illegible] prodigus & hosti ad internecionem usque [illegible]. [illegible] hanc causam D. Augustinus hunc Regulum [illegible] miratur, ut [illegible]. Inter omnes suos laudabiles & virtutum insignibus illustres viros nunquam ferunt Romani meliorem, quem neque felicitas corrumperit [illegible] victoria paupertatem [illegible] nec infelicitas fregerit, [illegible] exit [illegible]. Inter cæteros autem historicos, Jornandes [illegible] hujus heroicæ [illegible] commendat, ejusque virtutes, inprimis autem constantiam, prædicat: Marco Atilio Regulo duce, [illegible] in Africam [illegible] bellum. Nec defuerunt, qui in ipso Punici maris nomine, ac terrore deficerent: insuper augente Manlio Tribuno metum, in quem nisi paruisset, securi districta ictuisset Imperator, [illegible] navigandi [illegible] ciam, mox deinde ventis [illegible] properatum est, [illegible] terror hostici adventus fuit Pœnis, ut [illegible] portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit civitas Clupea. [illegible], quæ ars & specula [illegible], & hæc, & [illegible] amplius [illegible]. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoque dimicatum est, quum quasi in vindictam Africæ nata, [illegible] magnitudinis serpens [illegible] apud Bragadam castra vexaverit. [illegible] cum multos [illegible] Jornandis historia divertere) [illegible] interfecisset, neque vulnerari potuisset, tandem ex balista, molari saxo, fracta costa, [illegible] fuit. Corium ejus Romam allatum, 120. pedum spacio, aliquandiu [illegible] mora-

> *In Pisoniana.*

> *Lib. 1. de civit. Dei, c. 24.*

> *De regnorum ac temporum successione.*

mira [illegible] sicut Oratius & alij scriptum reliquerunt. Hanc personam [illegible] [illegible] serpens [illegible] apud Bodinum, ubi dicit [illegible] [illegible] quam tigris [illegible], veneni expers qui & chelydrus, & natrix, & [illegible], & [illegible] appellatur, qui cum in magnitudinem [illegible] [illegible], & homines ingenti vorat hiatu, ac elephantos ipsos [illegible] tamen habet Africa, quam Europa. Nam M. Atti-lio Regulo Consule, tantæ magnitudinis chelydrus fuit, ad Bagradæ flumê Africæ, ut equites hinc inde positi, sese conspicere nequirent, longitudine [illegible] & viginti excessit, ac priusquam occidi potuerit, mille & [illegible] homines [illegible], &c. Sed omnium victor [illegible] [illegible] Regulus, [illegible] omnibus [illegible] circumuenisset, cumq; [illegible], duceret ipsos, aut caperet, aut haberet in vincu-lis [illegible] triumpho [illegible] in urbem præmi-[illegible] ipsam belli caput Carthaginem [illegible] obsidione, ipsisq; portis [illegible]. [illegible] ut plura essent Romanæ virtutis insignia, [illegible] magnitudo [illegible] approbatur, [illegible] cum Xantippum [illegible] duce La-cedæmonium [illegible] Regulus victus est, fædaque clades Romanis [illegible] vivus in hostium venit [illegible]. Im-peratoris [illegible] nec Puni-co [illegible] susceptus quippe [illegible] quam hostis [illegible] [illegible] [illegible] carcere, seu [illegible] quid aliud quam [illegible] Adeo ut etiam Carthago non [illegible], de for-tuna [illegible]. Populus autem Romanus multo [illegible] [illegible] pro [illegible] Reguli [illegible] quoq; Silium Italicum uno-[illegible] Regulus [illegible]:

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Dignus

Dignus sane esset hic Romanus heros, ut in numerum vel Catalogum Martyrum referretur, quod seposita privata salute, & incolumitate, patriæ suæ majestatem & authoritatem vitæ suæ anteponere maluerit, si ob Christianam fidem eam invictam patientiam & constantiam, in tormentis denique voluntariam mortem pertulisset; quum causa, non supplicium faciat martyrem. Ideoque horum causæ mores multum differunt ab Ethnicorum: Licet tam invictum robur animi & corporis non in multos cadat. Differentiam autem talem inter Christianos & Ethnicos in tolerantia rerum adversarum. Parens meus, piæ memoriæ, definivit. Resurrectio Christi, inquit, omnem cogitationem sapientiæ superat, & iste eos, qui assentiuntur religiosè doctrinæ cœlesti, ab aliis separat, & [illegible] peculiarem cœtum Dei; confitentes, Christum mortem pertulisse pro abolendis peccatis hominum, & rursus rediisse in vitam, ut beatitudinem [illegible] præstaret perpetuum, in omnipotentia divina. In hac spe Christiani degunt hanc vitam, quisque suo loco, tanquam hospites & peregrini in terris, & eandem fortunasque, & quicquid charum esse hominibus solet, non verentur relinquere potius, quam fallere fidem assensionis, & hanc spem frustrari dubitatione sua. Præsertim cum certum eo & [illegible], hunc solum esse cultum, qui Deo placeat, ut Christi doctrinæ auditores & executores homines esse studeant. Hæc est igitur singularis [illegible] virtus Christiani: Non modo præmia potentia hujus mundi, & esse in [illegible], dignitate honoribus; sed id etiam, quo humana omnis excellentia continetur, labefieri atque convelli, mentis, inquam, & rationis & [illegible] divinum bonum. Non est difficile, si deliberatum & animo constitutum sit, & fieri debere videatur, contemnere opes, regna, honores, divitias, splendorem, & dignitatem vitæ, ipsam etiam mortem appetere, dum ratio vincat, nobis sapientiæ & virtutis laudem conciliare. Potuere hoc multi facile perficere: inter quos eximij, Crates, Diogenes, Socrates, & Romanorum Curij, Fabricij, Decij, Reguli. At ea quæ omnem intelligentiam evertunt & conturbant, amplecti, & propriam in terris [illegible] & miseriam, ut alij omnes sentiant, assumere, & contra sententiam [illegible] judicium niti, & fidem habere, ac spem inhærere, & [illegible] rationis nostræ captu vehementius resiliunt, quam ferreus malleus injectus incudi, id profecto mirabile est, & majus consilium, quam humanum. Quapropter tota nostræ religionis veritas longissime, non solum à falsitate aliarum, sed studio & industria sapientiæ humanæ separata est.

In vita Christi. fol. 69.

Lib. 10. Epist. 97.

Hucusque Parens meus. Plinius præterea constantiæ Christianorum egregium reddit testimonium, eosque à gentibus discernit, ita scribens ad Trajanum: Propositus, inquit, est libellus sine autore, multorum nomina

conti-

[illegible], qui negarent, se esse Christianos, aut fuisse, cum præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent, præterea maledicerent Christo, QUORUM NIHIL [illegible] DICUNTUR, QUI SUNT REVERA CHRISTIANI. Unde constat, Christianos tantum ob honorem sanctissimi nominis Christi, & spe resurrectionis & futuræ ejusque beatæ vitæ, (quæ gentilibus ignota fuere,) & non ob gloriam, honores, opes & fluxas res hujus mundi [illegible], & vitam denique exposuisse, omniaque tormenta [illegible] pro nihilo duxisse. Itaque cum in aliis persecutionibus, quam in ea, quam perpessi sunt sub Antonino Philosopho, ex Gallorum epistola patet: Insidias, inquiunt, domo forisque, in omnibus publicis locis acclamationes, plagas, tractiones, direptiones, lapidationes, conclusiones, applicationes laminarum candentium, carceres tenebrosos, inclusiones, in equuleo usque ad quintum punctum, in ipsa custodia strangulationes, bestiarum dentes, ferreas sartagines, patibula, ventilationes ex cornibus taurorum & similes. Eadem describit Justinus Martyr: Quod autem, inquit, nos in Jesum credentes, nemo terrere aut domare valeat, apparet quotidie. Cum enim [illegible], crucifigimur, objiciamur bestiis, ignibus aliisque tormentis cruciemur, tamen a confessione non discedimus: sed quanto magis in nos sæviunt, tanto plures pietatem fidemque per nomen Jesu profitemur, [illegible], quam si quis vitem putatione provocet ad ubertatem. Nam vitis Dei & Servatoris Christi plantata est ejus populus. Idem Justinus alibi: Imo enim quanto plura in nos expediuntur tormenta, tanto alii plures fideles, & piæ religionis per nomen Jesu fiunt cultores. Ut enim si quis vitis easdem fructificantes partes [illegible], qui alios floridi & frugiferi propullulent ramos, illa profecto facit; ita in nobis quoque accidit, &c. Ignorarunt sane illi sanguinolenti & seditiosi homines, olim & nostro seculo [illegible] esse, ut quanto crudelior violentia religioni inferretur, tanto & illa magis amplificaretur, & [illegible] in mundo cultus deprimeretur. Sed de [illegible] capite antea multa [illegible], & paulo post plura recensebimus.

Euseb. lib. 5. cap. 1.

In colloquio cum Trybon.

De animarum immortalitate.

Cap. 39. prior. cent.

CAPUT LIX.

De feudis ligiis & Homagiis.

IN capite [illegible] primæ centuriæ mentionem fecimus feudi, quod ligium appellatur, & unde nomen suum traxerit, idque actionibus & solennitatibus, in investitura adhibitis, comprobavimus, quod sane vix alibi ita notatum [illegible] reperiri. Ut autem hoc feudum ligium rectius explicetur

Comitem Flandriæ inducit, qui respectu Comitatus Flandriæ & Arthesij erat vasallus Regis Franciæ, & idem Dux Brabantiæ, Limburgi, Luxemburgi, Geldriæ &c. & sic ratione aliarum terrarum & dominiorum vasallus Imperij. Similem formulam jurisjurandi ligij, quod Rex Anglorum Regi Galliæ ob nonnulla beneficia & feuda, quæ tunc temporis habebat in Gallia præstare consuevit ex fœdere, quod anno M. CCC. XXXI. inter Philippum Valesium & Eduardum III. percussum est, refert ita Bodinus: Rex Anglorum manibus conjunctis, ac in manibus Regis Francorum [illegible] Cancellarium hæc verba proferentem: *Vous devenez homme lige du Roy de France, qui icy est comme Duc de Guienne & pair de France, Comte de Ponthieu & de Monstrueil, & luy promettez foy & Loyauté porter, dites, voire. Alors le Roy de France receura le Roy d'Angleterre à la foy & à l'hommage.* Id est: *Tu [illegible] e-vadis in hominem ligium Regis Francorum, ut Dux Aquitaniæ [illegible] Franciæ Comes Pictonum & Monstruelensium, teque in ejus fide & obsequio semper futurum spondes: responde, Affirmo. Hic Rex Anglorum [illegible] Rex Francorum ac fidem & osculum Regem Anglorum admittit.*

De Repub. lib.1.c.10.

Extat quoque peculiaris licet detestabilis formula juramenti fidelitatis, præstiti Soldano Mamalucorum Regi, adjunctis horrendis & inusitatis imprecationibus Jacobi Bastardi Regis Cypri, quam ita refert Paradinus: Adjurato quadragies Deo. Jacobus sic ait: per Deum magnum & [illegible], misericordem & benignum formatorem cœli & terræ, & omnium quæ in iis sunt, & per sancta Dei Evangelia, per sanctum baptisma, per sanctum Johannem Baptistam, atque omnes Sanctos, & per fidem Christianorum, promitto & juro, quod omnia, quæ novero, aperta erunt domino meo altissimo Soldano Ægypti, & totius Arabiæ Imperatori [illegible] li, cujus regnum Deus fortificet; ero amicus amicorum suorum, & inimicorum inimicus. Nihil enim celabo, neque piratis in Cyprum [illegible] neque his victum aut auxilium dabo. Ægyptios, qui in regno meo [illegible] emam, & libertate donabo. auri quinque millia nummum in Calend. Septemb. tributi nomine in templis aliis. Hierusalem & [illegible] singulis annis offeram. Colossæos prohibebo, ne piratis [illegible] Quæcunque digna cognitu novi [illegible] Soldano renunciabo, in justitia & [illegible] tate Pædami nihil in mea parte fraudulentum erit. Quod si quid horum neglexerim, ero apostata, & mandatorum S. Evangelij Christi [illegible] prævaricator. Dicam Evangelium falsum fuisse, negabo, [illegible] & matrem ejus virginem fuisse; super fontem baptismatis [illegible] ciam, & altaris presbyteros maledicam, divinitatem negabo, & solum Jesu humanitatem adorabo: super altari cum Judæa fornicabor, & sanctorum patrum maledictiones omnes in me rejiciam.

In Chron. Sabaud. lib.3.c.49.

Recen-

Recensuimus quoque antea quædam exempla & ritus, quibus olim jusjuranda, incisione venarum, & haustu sanguinis vel luti confirmabantur: Quod etiam Isacio Imperatori Græcorum objectum fuisse Nicetas Choniates scribit, cum exprobratione, ideo eum negligere occidentalium Christianorum pacta, quod cum Principe Saracenorum pacem fecisset, & (ut moris esset illorum in amicitia constituenda) uterque vena in pectore incisa, suum alteri sanguinem propinasset. Sic quoque legitur in Januillæi Seneschalij Campaniæ, historia, quam de rebus gestis Ludovici Regis Galliæ, qui post mortem inter Divos relatus est, tanquam oculatus testis, scripsit: copias militum auxiliatrices cum Gallis in expeditione illa memorabili in Ægyptū contra Saracenos venas sibi invicem secuisse, & sanguinem mixto vino una exhausisse, ut fides inter eos hoc veluti vinculo, & glutine sanctior & firmior contra Turcos esset. *In Annal.*

Caput LX.

Proditores, licet initio grati iis quibus profuerunt visi sunt, attamen paulo post pœnas dignas sustinuisse.

Congessimus antea historias & morales doctrinas non vulgares, quibus demonstravimus, proditionem esse tale vitium, quod licet primo aspectu iis, quibus utilitas aut emolumentum inde acquiritur, arrideat, ipsique se remuneraturos proditores promittant; tamen eos interno odio prosequantur, & tales homines indignos præmio aut honore existiment, eorumque scelus detestentur, non raro autem acerbe quoque puniant. Deteriores autem alius sunt ij, qui nulla necessitate impulsi, sed tantum ut reliquis honore, divitiis, dignitatibus excellere possint, vel patriæ, vel aliorum proditores perdite existunt: Qui sane non solum sibimetipsis, rodente verme conscientiæ, displicent, sed omnibus, etiam aliis exosi sunt. Nunc vero alia quoque memorabilia adiciam. Hoc Seneca caute innuit, ubi dixit, Nec ulla major pœna nequitiæ est, quam quod sibi ac suis displicet. At illi eos, qui subita & magna potentia insolenter utuntur. Idem facient, cum idem potuerint. Multorum quia imbecilli sunt, latent vitia, non minus ausura, quam illis vires suæ placuerint; quam illa, quæ jam felicitas aperuit: instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens, etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tunc illi venena, sed torpent. Loquitur autem, meo judicio, de his Seneca, qui vel proditione, ambitione, luxuria, aliisve vitiis emergere satagunt, sed illis facultas peccandi deest. Hinc sæpenumero evenit, ut Prin- *Cap. 7. prior. Cent.* *Epist. 42.*

Idipsum observarunt leges civiles Cæsareæ, quæ litium [illegible] subjecere & certa tempora definiunt, &c.

CAPUT LVII.

De mira vicissitudine magnatum virorum, qui ex summa [illegible] potentia & opibus in summam calamitatem & miseriam inciderunt.

Cap. 12. prior. Centur. REs minime sunt ea non vulgaria exempla eorum, qui e summa [illegible] citate & opibus, subito casu, ad extremas miserias devoluti sunt, inter quæ Giraldeli Pisani præ cæteris memorabile est. [illegible] obiter mentionem Polycratis Samij Tyranni, qui primo omnium ho-
Lib. 3. num felicissimus, paulo post omnium calamitosissimus [illegible] buit consideratum, sicut Herodotus refert, Amasim [illegible] qui audiens summam in felicitatem amici & hospitis sui, [illegible] quam prudens Rex ne illa non diu duraret, ideoque monuit illum [illegible] teras tales: Amasis Polycrati sic inquit: Mihi quidem feli[illegible] viro amico meo, & hospite audire voluptati est: tamen tuæ magnæ prosperitates, mihi non placent, qui intelligo, quam invidum numen sit. [illegible] ad me attinet, malim cum meis sæpius, tum eorum quibus cura sum [illegible] nunc prospere ire, & per varias fortunæ vices ævum traducere, [illegible] omnibus mihi prospere cedere. Tu itaque mihi obtemperans [illegible] versus prosperitates agito: Dispice quid tibi sit, quod plurimi [illegible] quodque amissum maxime doleas: Id ita abjicito, ut nunquam ad homines veniat. Quod si prosperitates tuæ, deinceps non vicissim [illegible] medeare tu uti suadeo, eo modo quem tibi [illegible] Paruit Polycrates, & annulum cum gemma signatoria smaragdo pretiosissima, quem multi carum habebat, in mare projecit, qui tamen paulo post in ventre piscis repertus, & Polycrati restitutus est; Quod ubi intellexisset Amasis, illico amicitiæ, & hospitij renunciavit, ne [illegible] oppressum [illegible] cogeretur. Hunc igitur paulo post, *Oretes* præfectus Cyri Regis [illegible] ad se callide vocavit, cumque [illegible] filia eius [illegible] in somnio patrem vidisse in aere sublimem esse, qui à Jove quidem lavaretur,
De anima cap. 46. à sole autem ungeretur. Quod [illegible] à sole autem exudante è membris, abdomine ungebatur. Hujus somnij Tertullianus quoque meminit, Polycratem, inquit, [illegible]

sum-

proficeret, ac solitum palmæ & lauro [illegible] solis. Ex hac imaginaria [illegible] Polycratis opinione, ipsi volenti omnia prospera evenire, sumpsit M. Claudius Paracinus suum symbolum, piscem videlicet [illegible] annulum cum gemma mordicus tenentem, cum hac inscriptione: INVITVM FORTVNA FV[illegible]. Hoc considerans D. Ambros. Quum enim apud divitem quendam hospitandi gratia divertisset, & ille se nihil unquam in vita adversi passum jactaret, e vestigio [illegible] recessit, dicens [illegible] fugere, ne una cum homine perpetuæ prosperitatis [illegible] periret. [illegible] procul excesserant, & re[illegible] omnibus, quæ ibi erant, [illegible] absorptas. *Al. Marul. lib. [illegible] c. 3*

Libet hic adjungere Vgolini Gherardescæ lugubri & calamitoso fini (cujus initio hujus capitis, obiter & quidem relative solum, mentionem feci) similem mutationem lubricæ fortunæ Pauli Guinisii Lucensis, qui tyrannidem post Castruccij dominatum Anno 1400 occupavit, quam ita recenset Petrus Bertellius. Hic dominatum [illegible], annis 30 feliciss. possidens, ingentem opum vim accumulavit, auro, argento, gemmis, pecunia multa locuples, & numerosa prole felix, gloria fortunaque & existimatione apud Italiæ proceres amplissimus, ut [illegible] beatus, stabilisque et firmum [illegible] fundamentum [illegible] videretur, mutat[illegible] [illegible]. Spectaculum miserabile & omnibus mortalibus insigne factus est, quo evidenter apparet, nihil in humanis [illegible] perpetuum omnino esse [illegible]. Tam igitur excelso in gradu [illegible] constitutus, quia Florentinos [illegible] fovebat, cum quinque filiis impetu popularium victus, & Mediolanum ad Philippum Vicecomitem ablegatus, tandem in obscuro [illegible] carcere, cum liberis [illegible] Anno post Christi nativitatem 1430. Ac ita dignitatem, opes, [illegible] gloriam, [illegible] parta, parataque, simul cum anima perdidit. *In Teatro urb. Italic.*

Possem [illegible] exemplorum veterum & recentium recensere [illegible], qui e summis opibus, & dignitatibus, in summas calamitates pervenerunt. Sed tantum ex recentioribus unum præ cæteris, memoratu dignissimum, recensebo. Est autem historia plane tragica, & calamitas stupenda, quæ post naufragium circa Bonæ spei promontorium, Emanueli Sosa, cognomento Sepulvedæ, qui nomine Regis Lusitaniæ, Di[illegible], ejusque conjugi, liberis, servis, & universo comitatu, [illegible] quum diu summa felicitate, & dignitate usus, pres[illegible] in Lusitaniam [illegible], in qua fuerunt capita [illegible] sexcenta, contigisse, quæ prolixe & facunde re[illegible] ut absque lachrymis, vix legi queat, ibique [illegible] vicissitudinis humanæ conditionis, atque fluxæ fortunæ ima- *Maphæus lib. [illegible]*

go ad vivum depingitur; Inter alia autem, dignum memoratu ibi extat exemplum, pietatis & castitatis ipsius Sepulvedæ, ejusque conjugis, virilis animi firmitatis. Quum enim amissis ex naufragio naves omnibus rebus, in littus, magna difficultate, seminudi ejecti, omnique spe recuperandi [illegible] destituti essent, fidentes incolarum fraudulentis promissis, [illegible] Reguli jussu, non solum exarmati, sed etiam vestibus spoliati, nudi [illegible] di, & omni auxilio rebusque necessariis orbati, [illegible], atque ita in media regione, fere [illegible] metu ac pudore confusis, qui ex infelici naufragio restabant, atque à tanta rerum vicissitudine, & indignitate, stupentibus similes avertentibus oculos, Eleonora conjunx Sepulvedæ, Garziæ Sala prætoris Indiæ filia, quum barbaros, inde [illegible], [illegible] vestibus, occupatos, generis, dignitatis, ac pudoris immemor, ultro pugnis colaphisque ad necem suam nequicquam irritasset, huicque [illegible] nudæ, tristior omni morte, hæc videretur, è vestigio sese defodit arena, & partes corporis, quas [illegible], [illegible] obtexit crinibus. Mox abire, sibique ipsis consulere, jussis superstitibus ex [illegible] ris, moestum silentium immobilis tenuit. Cara tantum [illegible], juges rivulos lacrymarum, denso cum gemitu, & singultu, profluebant. Sepulvedæ item altus mœror ac dolor vocem incluserat, quum defixo intuitu in terram, aliquandiu attonito, ac stupenti similis, adhæsisset, paterna demum exstimulante cura, proximam in sylvam, quærendo [illegible] nutrimento secedit, Inde regressus Eleonoram conjugem, cum [illegible] jejunio, fletuque pæne consumptam; è filiolis alterum [illegible] offendit, eumque suis ipse manibus terræ mandavit. [illegible] pabulandi functus officio, conjugem una cum filio, exanimem reperit, & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. His è conspestim summotis, in dextram jacentis manum, aliquandiu reclinato capite, incubuit: dein iisdem adjuvantibus ancillis, cadaver utrumque sepelivit: nihil unquam effatus, Postremo sese iterum abdit in sylvas, ibi laniatum feris, putant: nunquam deinde comparuit. Hujus tragicum exitum (ut concludit auctor) inter paucos miseranda Sola peregrinatione [illegible] que sortita, [illegible] seculi hujus [illegible], & quinquagesimus [illegible] annus. Recenset quoque postremo, quomodo exiguæ reliquiæ horum afflictissimorum peregrinatorum, superatis atrocissimis difficultatibus, ad portum pervenerint, & tandem ad suos reversi sint qui hanc tragœdiam enarrarunt. Salutaris itaque est doctrina Johannis Sarisberiensis Episco-

In Policra- pi Carnotensis, Noverca Virtutum, inquit, prosperitas, blanditiis suis sic ap-
tico lib. 1. plaudit, ut noceat, & infelici successu, sic in via fortunam subsequitur, ut in fine perniciem operetur, convivis suis [illegible] propinans dulcia,

& quum

[illegible] communem exitialem fuerint, lethale virus miscet, & si quid deterius est, quo ipsa se lux [illegible] amplius in stupentibus oculis densiorem infundit caliginem, &c. Quare non sine ratione Dionysius Halycarnassaeus memor vicissitudinem rerum humanarum, introducit Minucium, ad Marcium [illegible] inter alia loquentem: Nulli mortalium Dii certam futurorum fortunam dederunt, nec post homines natos invenias quemquam cui omnia ex animi sententia successerint, ita ut nulla in re fortuna extiterit adversa. Illud ipsum admonere prudenter voluit Cominaeus, quum de Belgio & Burgundia sic scribit: Caeterum ob diuturnitatem pacis, & principis Philippi (huius patris Caroli, qui ad Nanceium occubuit, & ob mansuetudinem & prudentiam Bonus appellatus) bonitatem, florentissimae erant omnes illae provinciae, cumulatae omnis generis opibus, ita quidem, ut cuivis populo praeferri possent. Ea re ferociores facti, nullius principis potentia labefactari se posse putabant: sed qui fuerunt ante à plurimis omnium gentium fortunatissimi, nunc ita sunt afflicti, ut aerumnosiorem hodie populum non norim, & est credibile, jam ipsos dare poenas eorum, quae rebus prosperis elati, admiserunt. Nam & cultu corporis, & vestitu & quotidiano victu, & balneis, & epulis, & omnino rebus omnibus modum excedebant, obliti pudoris & honestatis. Movet itaque recte Valerius Maximus. Caduca & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis esse, quae vires atque opes humanae vocantur. Affluunt, inquit, subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixae radicibus consistunt: sed incertissimo fortunae flatu, huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improviso decursu destitutos, in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quae inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicant. Sed id ipsum Seneca monere voluit hisce elegantissimis versibus: 1. lib. comment. In Oedipo.

Ut alte ventos semper excipiunt juga,
Rupemque saxis vasta dirimentem freta
Quamvis quieti verberant fluctus maris:
Imperia sic excelsa fortunae subjacent.

CAPUT LVIII.

De invicta constantia [illegible] M. Attilij Reguli in exquisitissimis tormentis, & differentia Christianorum & gentilium in perferendis suppliciis.

IN hoc capite 55. prioris centuriae mentionem fecimus de exquisitissimis tormentis & cruciatibus, quibus Carthaginenses M. Attilium Re-

gulum, eo quod pacem cum Romanis permutationemque captivorum dissuasisset, affecerint, quum quidem ob fidem hostibus datam, sponte in carcerem Roma discedens, reversus esset, & quam constanter ille omnia pertulerit. Præterea qualem Romani ergà [illegible] captivos Pœnos vindictam in mortem violentam Reguli exercuerint. Hæc licet omnia à Cicerone, Livio, Horatio, Valer. Max. Orosio, Eutropio, & aliis autoribus, prolixè describantur & exaggerentur; nonnulla tamen memorabilia ex aliis autoribus adjiciam. Imprimis autem observandum, quod de supplicio Reguli autorum diversæ sint sententiæ. Cicero enim, eum in machina religatum scribit [illegible] vigilando enecatum. Eam machinam Appianus Alexandrinus [illegible] vocat, stimulis intus extentis, ne ullam in corporis [illegible] posset. Tuditanus apud Gellium, sive Agellium, aliud supplicium [illegible] nobilissimis Carthaginiensium captivis repensum fuisse scribit. [illegible] ri [illegible] tur sine, [illegible] ab omnibus & singulis historicis [illegible] Reguli [illegible] fortitudo & [illegible] quin [illegible] tormentis, cujus generis alii [illegible] pietati [illegible] hosti ad [illegible]. Ob hanc causam D. Augustinus hunc Regulum [illegible] inter omnes suos laudabiles & virtutum insignibus illustres viros non [illegible] ferunt Romani meliorem, quem neque felicitas corruperit (nam in [illegible] ta victoria [illegible] permansit) nec infelicitas fregerit, quia ad tanta exitia revertit intrepidus. Inter recentiores autem historicos, [illegible] hujus herois laude commendat, ejusque virtutes, [illegible] constantiam, prædicat. Marcus Attilius Regulus [illegible], qui in Africam [illegible] bellum. Nec defuerunt, qui in ipso Punici maris [illegible] terrore dete cerent: insuper augente Manlio Tribuno [illegible], in quem nisi paruisset, securi districta irruisset imperator; [illegible] ciam, mox deinde velis remisque properatum est, [illegible] fuit adventus fuit Pœnis, ut apertis [illegible] portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit civitas Clypea. [illegible] ars & specula procurrit, & hæc, & trecenta amplius castella [illegible]. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoque dimicatum est, quum quasi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis serpens [illegible] apud Bragadam castra vexaverit. Hic cum multos (ut [illegible] Jornandis historia divertere) milites interemisset, neque vulnerari potuisset, tandem ex balista, molari saxo, fracta costa [illegible] fuit. Corium ejus Romam allatum, 120 pedum spatio, aliquandiu mulo-

cum.

In Pisoniana.

Lib. 1. de civit. Dei c. 24.

De regnorum ac temporum successione.

[illegible] relinquerunt. Huc pertinet [illegible] *In theatro nat. l. 3.* [illegible] Theon apud Bodinum, [illegible] Est draco [illegible] venenis expers, qui & chelydrus, & natrix, [illegible] in magnitudinem ex- [illegible] ac elephantes ipsi- [illegible] habet Africa, quam Europa. Nam M. Attilio Regulo Consuli, tantæ magnitudinis chelydrus fuit, ad Bagradæ flumē Africæ [illegible] requirent, longitudine [illegible] priusquam occidi potuerit, mille [illegible] &c. Sed omnium [illegible] pergit [illegible] cumq; magnam [illegible] aut haberet in vinculis, [illegible] orbem præmisisset: [illegible] portis [illegible]. Hic paululum [illegible] ut plura essent Romanæ [illegible] appellatur. Nam [illegible] Xantippum [illegible] duce Lacedæmonio [illegible] Regulus victus est, fœdeque [illegible] fortis Imperator [illegible] Punico carcere [illegible] quam hostis mandaverat [illegible]. Sed nec [illegible] e carcere, seu [illegible] aliud quam [illegible] Carthagini non cesserat, de for- [illegible]. Populus autem Romanus [illegible] inventiorque [illegible] Silium Italicum mo- [illegible] Reguli scriberet:

[illegible]

Dignus

Dignus sane esset hic Romanus heros, ut in numerum vel Catalogum Martyrum referretur, quod sepusita privata salute, et incolumitate, patriæ suæ majestatem & authoritatem vitæ suæ anteponere maluerit, si ob Christianam fidem tam invictam patientiam & constantiam, in tormentis denique voluntariam mortem pertulisset; quum causa, non supplicium faciat martyrem. Ideoque horum causa mortis multum differt ab Ethnicorum. Licet tam invictum robur animi & corporis, non in multos cadat. Differentiam autem talem inter Christianos & Ethnicos in tolerantia rerum adversarum, Parens meus, piæ memoriæ, describit. Resurrectio Christi, inquit, omnem cogitationem sapientiæ superat, & solos eos, qui assentiuntur religiosè doctrinæ cœlesti, ab aliis separat, & facit peculiarem cœtum Dei; confitentes, Christum mortem pertulisse pro abolendis peccatis hominum, & resurrexisse in vitam, ut beneficium [illegible] præstaret perpetuum, in omnipotentia divina. In hac spe Christiani degunt hanc vitam, quisque suo loco, tanquam hospites & peregrini in terris, & eandem fortunasque, & quicquid charum esse hominibus solet, non verentur relinquere potius, quam fallere fidem assensionis, & hanc spem frustrari dubitatione sua. Præsertim cum certum sit & [illegible] hunc solum esse cultum, qui Deo placeat, ut Christi doctrinæ auditores & executores homines esse studeant. Hæc est igitur ingens [illegible] tus Christiani: Non modo premia præsentia [illegible], & esse [illegible], dignitate, honoribus; sed id etiam, quo humana omnis excellentia continetur, labefieri atque convelli, mentis, inquam, & rationis & [illegible] divinum bonum. Non est difficile, si deliberatum & animo confirmatum sit, & fieri debere videatur, contemnere opes, regna, honores, divitias, splendorem, & dignitatem vitæ, ipsam etiam mortem oppetere, cum ratio vincat, nobis sapientiæ & virtutis laudem conciliari. Futurus hoc multi facile perficere: inter quos eximij, Crates, Diogenes, Socrates, & Romanorum Curij, Fabricij, Decij, Reguli. At ea quæ omnem [illegible] evertunt & conturbant, amplecti, & propriam in [illegible] & miseriam, ut alij omnes sentiunt, assumere, & contra [illegible] judicium niti, & fiduciam habere, ac spem alere, & [illegible] tionis nostræ captu vehementius resistunt, quam lapides malleis impactus incudi, id profecto mirabile est, & majus consilium, quam humanum. Quapropter tota nostræ religionis veritas longissime, non solum à falsitate aliarum, sed studio & industria sapientiæ humanæ separata est.

In vita Christi fol. 69.

Hucusque Parens meus. Plinius præterea constantiæ Christianorum egregium reddit testimonium, eosque à gentibus discernit: ita enim scribit ad Trajanum: Propositus, inquit, est libellus sine autore, multorum nomina

Lib. 10. Epist. 97.

conti-

continens, qui negarent, se esse Christianos, aut fuisse, cum præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent, prætereà maledicerent Christo, QVORVM NIHIL COGI POSSE DICVNTVR, QVI SVNT REVERA CHRISTIANI. Unde constat, Christianos tantum ob honorem sanctissimi nominis Christi, & spe resurrectionis & futuræ ejusque beatæ vitæ, (quæ gentilibus ignota fuere) & non ob gloriam, honores, opes & fluxas res hujus mundi omnia sua, & vitam denique exposuisse, omniaque tormenta & ludibria pro nihilo duxisse. Idque tam in aliis persecutionibus, *Euseb. lib.* quam illa, quam perpessi sunt sub Antonino Philosopho, ex Gallorum epistola patet: Insidias, inquiunt, domi forisque, in omnibus publicis locis *5. cap. 1.* acclamationes, plagas, tractationes, direptiones, lapidationes, conclusiones, applicationes luminarium candentium, carceres tenebrosos, inclusiones, in nervo ad quintum punctum, in ipsis custodiis strangulationes, bestiarum dentes, ferreas sartagines, patibula, ventilationes ex cornibus taurorum & similes. Eadem describit Justinus Martyr: Quod autem, inquit, nos in Je- *In collo-* sum credentes, nemo terrere aut domare valeat, apparet quotidie. Cum e- *quio cum* nim obtruncemur, crucifigimur, objiciamur bestiis, ignibus aliisque tor- *Trybon.* mentis cruciemur, tamen à confessione non discedimus; sed quanto magis hi mala nobis inferunt, tanto plures pietatem fidemque per nomen Jesu profitemur, haud secus, quam si quis vitem putatione provocet ad ubertatem. Nam vitis à Deo & Servatore Christo plantata est ejus populus. Idem Justinus alibi: Interim quanto plura in nos capessuntur tormenta, tanto alii plures fi- *De ani-* deles, & veræ religionis per nomen Jesu fiunt cultores. Ut enim si quis vitis *marum im-* excidat fructificantes partes, pullulant alii, qui alios floridi & frugiferi pro- *mortalita-* trudunt ramos, illa profectò ita; hoc in nobis quoque accidit, &c. Igno- *te.* rabant sane illi sanguinolenti & feroces homines, olim & nostro seculo factum esse, ut quanto crudelior violentia religioni inferretur, tanto & *Cap. 39.* illa magis amplificaretur, & recepta in mundo cultus deprimeretur. Sed *prior. cent.* de his peculiari capite antea multa tractavimus, & paulò post plura recensebimus.

CAPUT LIX.

De feudis ligiis & Homagiis.

IN capite 6. primæ centuriæ mentionem fecimus feudi, quod ligium appellatur, & unde nomen suum traxerit, idque actionibus & solennitatibus in investituris adhibitis, comprobavimus, quod sane vix alibi ita notatum [illegible] reperiri. Ut autem hoc feudum ligium rectius explicetur

& intelligatur, ad priora exempla plura adiicere volui. [illegible] non ita pridem editum est, in quodam Gallico libello, solennis [illegible] vestitura [illegible] Philippi Archiducis Austriæ, anno salutis nostræ [illegible] [illegible]. Atrebati factæ, ex quo sequentia huic capiti maxime convenientia, cum sint memorabilia describere volui. [illegible] enim refert auctor [illegible] hunc actum: *Lors sieur le chancelier vestu d'une robbe de velours [illegible] chapeau en sa teste se partit de la chambre [illegible] a la [illegible] salle [illegible] niere, qui s'en suit. C'est à sçavoir ayant au devant de luy le dit Huissier [illegible] grand conseil portant [illegible] des couvertes, & haute, [illegible] & [illegible] qu'il fut hors d'icelle chambre, & entré en icelle [illegible] salle [illegible] [illegible] nombre de gens, tant de gens & officiers de [illegible] l'Archiduc, [illegible] pour [illegible] tourner. Ces mots [illegible] tre fois. Devant, Devant, faites places, & apres ledit Huissier [illegible] deux rois d'armes, du Roy nostredit sieur, vestus des dites cottes [illegible] sieur, puis marchoit [illegible] le chancelier & apres [illegible] dudit grand conseil & Notaires & Secretaires du Roy nostredit sieur [illegible] [illegible] qu'il [illegible] que mondit sieur le chancelier [illegible] la chaire, ou il devoit [illegible] mondit sieur l'Archiduc [illegible] [illegible] mondit sieur le chancelier [illegible] le bonnet [illegible] à mondit sieur le chancelier ces mots: Monsieur Dieu [illegible] [illegible] baissé fort sa teste, & sieur chancelier [illegible] seulement la main a son chapeau, [illegible] a sa teste sans autrement [illegible] puis s'assist [illegible] chaire. [illegible] sieur l'Archiduc [illegible] dit sieur le chancelier pour faire [illegible] l'hommage, disant: Monsieur [illegible] [illegible] devers vous pour faire l'hommage que [illegible] chant mes pairie & contez de Flandres, d'Arthois, & de Charrolois [illegible] tens de monsieur le Roy a cause de sa couronne. [illegible] stoit en sadite chaire, & [illegible] de bonnet & chapeau [illegible] noit ces livre, [illegible] Lequel [illegible] robbe qui estoit [illegible] [illegible] les deux mains entre les siennes, & [illegible] Archiduc se vouloit encliner [illegible] ce que mondit sieur le chancelier [illegible] tes mains, qu'il tenoit, comme dit est, [illegible] loir. Puis mondit sieur le chancelier [illegible] urs les dites mains [illegible] & ayant mondit sieur l'Archiduc [illegible] efforsant tousiours mettre a genoux: [illegible] rain seigneur, & luy faites foy & hommage lige, pour [illegible] de Flandres, & aussy les contez d'Arthois, & de Charrolois, & de [illegible] terres, que tenez & qui sont mouvans & tenus de Roy, a cause de sa couronne [illegible]*

[illegible]

promesses de le servir jusques à la mort inclusivement, envers & contre tous ceux qui peuvent vivre & mourir [illegible] *de procurer son bien* [illegible] *son dommage* [illegible] *luy comme envers* [illegible] *souverain seigneur. A quoy fust par* [illegible] *l'Archiduc respondu : par ma foi,* [illegible] *monsieur le Chancelier* [illegible] *au autres choses* [illegible] *en laquelle monsieur le chancelier le baisa* [illegible] *l'Archiduc requis & demandé* [illegible] *de ladite* [illegible] *Lors le chancelier* [illegible] *Monsieur* [illegible] *de* [illegible] *envers le Roy* [illegible] *commander. Donc sieur l'Archiduc* [illegible] juramentũ ligium, idq; subiectionem aliquam non exiguam in se [illegible] videtur. Non absq; causa itaque inter pacis conventiones cum Carolo V. Cæsare, & Francisco I. Rege Gallorum, post Papiensem victoriam, liberato Rege ex captivitate, hæc clausula xiv. Februarij anno 15.[illegible] inserta fuit: Flandriæ & Arthesiæ, omniumque aliorum locorum quæ Cæsar possideret, supremi Imperij jure: Rex cedito. Sicut eam ipsam formulam, [illegible] suæ, inservit Ludovicus Guicciardinus in sua descriptione Belgij, vel inferioris Germaniæ, [illegible] Flandriæ partem esse feudum Imperij, & Comitem Flandriæ præstitisse tam Cæsari, quam Regi Galliæ homagium. Ejus hæc sunt verba: [illegible] *de quelle maniere* [illegible] *comte de Flandres, faisant hommage & à l'Empereur, & au Roy de France pour raison de leur souveraineté,* [illegible] *L'Empereur* [illegible] *le comte bien & noblement* [illegible] *& la ceinture mise à bas,* [illegible] *de l'Empereur luy disoit : vous* [illegible] *Empire* [illegible] *Estat & seigneurie de Flandres,* [illegible] *promettez* [illegible] *jusqu'à* [illegible] *le promettoit, &* [illegible] *ordre & pareille* [illegible] *Roy de France, &c.* Lib. 17.

Hinc videmus, [illegible] posse diverso respectu habere plures dominos feudi, qua parte autem hoc recte fieri possit, declarat Everhardus in suis topicis, in loco de [illegible] respectivis, ubi nu. 29. expresse

Comitem Flandriæ inducit, qui respectu Comitatus Flandriæ & Arthesij erat vasallus Regis Franciæ, & idem Dux Brabantiæ, Limburgi, Lutzenburgi, Geldriæ &c. & sic ratione aliarum terrarum & dominiorum vasallus Imperij. Similem formulam jurisjurandi ligij, quod Rex Anglorum Regi Galliæ ob nonnulla beneficia & feuda, quæ tunc temporis habebat in Gallia, præstare consuevit ex fœdere, quod anno M.CCC.XXXI. inter Philippum Valesium & Eduardum III. percussum est, refert ita Bodinus: Rex Anglorum manibus conjunctis, ac in manibus Regis Francorum inclusis, Cancellarium hæc verba proferentem: *Vous devenez homme lige du Roy de France, qui icy est comme Duc de Guienne & pair de France, Comte de Ponthieu & de Monstrueil, & luy promettez foy & Loyauté porter, dites voire. Alors le Roy de France receura le Roy d'Angleterre à la foy & à la bouche.* Id est: *Tu quidem evadis in hominem ligium Regis Francorum, ut Dux Aquitaniæ, ut par Franciæ, Comes Pictonum & Monstruelensium, teque in ejus fide & obsequio semper futurum spondes: respondit, Assentior. Hic Rex Anglorum [illegible] Rex Francorum ac fidem & osculum Regem Anglorum admittit.*

De Repub. lib.1.c.10.

Extat quoque peculiaris licet detestabilis formula juramenti fidelitatis, præstiti Soldano Mamalucorum Regi, adjunctis horrendis & inauditis imprecationibus Jacobi Bastardi Regis Cypri, quam ita refert Paradinus: Adjurato quadragies Deo. Jacobus sic ait: per Deum magnum & solum, misericordem & benignum formatorem cœli & terræ, & omnium quæ in iis sunt, & per sancta Dei Evangelia, per sanctum baptismaque per sanctum Johannem Baptistam, atque omnes Sanctos, & per fidem Christianorum, promitto & juro, quod omnia, quæ novero, aperta erunt domino meo altissimo Soldano Ægypti, & totius Arabiæ Imperatori [illegible], cujus regnum Deus fortificet; ero amicus amicorum suorum, & inimicorum inimicus. Nihil enim celabo, neque piratas in regno meo [illegible], neque his victum aut auxilium dabo. Ægyptios, qui in captivitate meo [illegible], emam, & libertate donabo: auri quinque millia nummorum in Calend. Septemb. tributi nomine in templis altiss. Hierusalem & [illegible] singulis annis offeram. Colosseos prohibebo, ne piratis armamenta [illegible]. Quæcunque digna cognitu noviter emerserunt, Soldano renunciabo. In justitia & veritate [illegible] nihil in mea parte fraudulentum erit. Quod si quid horum neglexerim, ero apostata, & mandatorum S. Evangelij Christum [illegible] prævaricator. Dicam Evangelium falsum fuisse, negabo Christum vivere, & matrem ejus virginem fuisse; super fonte baptismatis [illegible], & altaris presbyteros maledicam, divinitatem negabo, ac solam Jesu humanitatem adorabo: super altari cum Judæa fornicabor, & Doctorum patrum maledictiones omnes in me rejiciam.

In Chron. Saband. lib.3.c.49

Recen-

Recensuimus quoque antea quædam exempla & ritus, quibus olim jusjuranda, incisione venarum & haustu sanguinis vicissim confirmabantur: Quod etiam Isacio Imperatori Græcorum objectum fuisse Nicetas Choniates scribit, cum exprobratione, ideo eum negligere occidentalium Christianorum pacta, quod cum Principe Saracenorum pacem fecisset, & (ut moris esset illorum in amicitia constituenda) uterque vena in pectore incisa, suum alteri sanguinem propinasset. Sic quoque legitur in Janvillæi Seneschalli Campaniæ historia, quam de rebus gestis Ludovici Regis Galliæ, qui post mortem inter Divos relatus est, tanquam oculatus testis, scripsit: copias militum auxiliatrices cum Gallis in expeditione illa memorabili in Ægyptũ contra Saracenos venas sibi invicem secuisse, & sanguinem mixto vino una exhausisse, ut fides inter eos hoc veluti vinculo, & glutine sanctior & firmior contra Turcos esset. *In Annal.*

Caput LX.

Proditores, licet initio grati iis quibus profuerunt visi sunt, attamen paulo post pœnas dignas sustinuisse.

Congessimus antea historias & morales doctrinas non vulgares, quibus demonstravimus, proditionem esse detestabile vitium, quod licet primo aspectu iis, quibus utilitas aut emolumentum inde acquiritur, arrideat, iique eé remunerationes proditoribus promittant, tamen eos interno odio prosequantur, & tales homines indignos præmio aut honore existiment, eorumque scelus detestentur, non raro autem acerbe quoque puniant. Deteriores autem aliis sunt ii, qui nulla necessitate impulsi, sed tantum ut reliquis honore, divitiis, dignitatibus excellere possint, vel patriæ, vel aliorum proditores perditæ existunt: Qui sane non solum sibimetipsis, rodente verme conscientiæ, displicent, sed omnibus, etiam aliis exosi sunt. Nunc vero alia quoque memorabilia adiiciam. Hoc Seneca caute innuit, ubi dicit; Nec ulla major pœna nequitiæ est, quam quod sibi ac suis displicet. At odi eos, qui subita & magna potentia insolenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorum quia imbecilli sunt, latent vitia, non minus ausura, quum illis vires suæ placuerint, quam illa, quæ jam felicitas aperuit, instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens, etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tum illi venena, sed torpent. Loquitur autem, meo judicio, de his Seneca, qui vel proditione, ambitione, luxuria, aliisve vitiis emergere satagunt, sed illis facultas peccandi deest. Hinc sæpenumero evenit, ut Prin- *Cap. 7. prior. Cent.* *Epist. 42.*

cipes viri aureos montes, dum aliquid cupiunt fieri, facile promittant; post rem vero confectam non solum, aut nihil, aut perpauca praestare, sed oblique, & nonnunquam aperte proditionem exprobrare solebant. Ad hanc rem rectius demonstrandam allegavimus antea, sed obiter ac succincte historiam veterem, ex Livio de Sp. Tarpeii Romani filia, quum Sabinis urbem prodidisset. Hanc M. Varro ita describit: Mons Tarpeius a Virgine Vestali Tarpeia, quae ibi a Sabinis necata armis, & sepulta: cujus nominis monumentum relictum, quod etiam nunc ejus rupes Tarpeium appellatur Saxum, Et Servius in illum Virgilii versum, ex libro 8. *Hinc ad Tarpeiam sedem, &c.* Tarpeia, inquit, sedes dicta est, a Tarpeia virgine. Quum enim Romulus contra Sabinos bella tractaret, & Tarpeio cuidam dedisset arcem tuendam, ejus filia aquatum profecta, in hostes incidit, quam cum hortarentur ad proditionem, illa sibi praemio poposcit ornatum manuum sinistrarum, id est, armillas. Facta itaque arcis proditione, hostes ingeniosa morte promissa solverunt. Nam scuta, id est sinistrarum ornatum, super illam iacientes, eam luce privarunt, quae illic sepulta. Tarpeiae sedi nomen impositum &c. Hinc Petronia & Tituria gens, utraque ex Sabinis orta, ad indicandam suam originem, Tarpeiae imaginem in nummis signavit, sicut videre licet apud Antonium Augustinum. Huc referri potest historia memoratu digna, quam Aeneas Silvius refert. Bohemi, inquit, parta victoria, occiso Vratislao, terram ejus ferro atque igne devastant, inventumque Vratislai filium impuberem, Principi Crzezomislao, qui & Necla dictus est, tradunt. Qui miseratus aetatis, patruelem educandum Duringo, ad Egram fluvium, imperii sui possessori, Vratislai gratissimo quondam Comiti tradidit. Qui caeca cupidine captus, tanquam initurus principis gratiam, puero, qui super Egram, qui tum glacie constrictus erat, perfracto gelu, pisces quaerenti, gladio caput abstulit, idque id Pragam deferens, ubi ad Neclam introductus est, proferens ei truncatum caput; Solium, inquit, tuum hodie firmavi, aut perire hoc, aut te oportuit, securius in utramvis aurem, postea dormies, aemulo regni sublato. Necla haud aliter, quam erat Princeps, tam atroci spectaculo, perfidiam, [illegible] beneficia vincunt. Ut aleres puerum, non ut occideres, tradidi. Te neque meum imperium, neque amici memoria, neque innocentis pupilli miseratio, retraxit a scelere. At mihi quietem parare voluisti? Tu ergo meriti, haec sumito praemia. Ex tribus mortibus, quam malueris optionem habeto: aut gladio teipsum confodito: aut laqueo praestringito guttur: aut ex Vissegradensi rupe praeceps ruito. Duringus accepta sententia, in alni arbore, quae propinqua fuit, sese suspendit. Alnus postea quamdiu mansit, arbor Duringi dicta fuit. Conveniens itaque hujus ignominiae

Gomez. l. 8. in vita Ximenii.

De familiis Romanis ex antiquis numism.

In hist. Bohemica c. 11.

pro-

[illegible] morti præconium & Epitaphium fuisset, quod Savarico piratæ famulo teste Meiero, posuerunt, tale videlicet: *In annal. Flānd. l. 8.*

Concepit facinus [illegible] lingua peregit
Dextra [illegible] ille fuit.
[illegible] malos, [illegible] pater, [illegible]
[illegible] vitaq; morsq; fuit.
[illegible] habuit [illegible] ,
Nec [illegible] exequias.
[illegible] urbem,
[illegible] fuit.

Non dissimile fuit præconium [illegible] Juliani, proditoris Roderici ultimi Regis Gothorum, sicut prope Visæum civitatem Lusitaniæ, in tumulo inscriptio, quam antea recensuimus, demonstrat. At quanto laudabilius & honestius esset (ut paullisper a proditoribus divertam) extare præconia [illegible] in monumentis, ut posteritas occasionem potius haberet defuncti memoriam celebrandi, quam execrandi? Sicut [illegible] apud [illegible] in Hispania, cum hac inscriptione: *Cap. 7. Prima Cent,*

IMP. CAES. NERVAE TRAIANO
AVG. GERMANICO DACICO
PARTHICO PONT. MAX. TRIB.
POT. COS. V. COS. VI PP DE
ROMANO IMP. DE PATERNA
ET AVITA HISPANIÆ PATRIA
ET DE OMNI HUMANUM GENE-
RE [illegible] POPVLARES
PROVINCIÆ [illegible] DET.
[illegible]

[illegible] huius capitis revertar, Eutropius scribit: Quum Viriathus interfectus a suis militibus esset, qui quatuordecim annos Hispanias, adversus Romanos commovisset, & pastor primo fuit, mox latronum dux, postremo tantos ad bellum contra Romanos populos concitavit, ut assertor Hispaniæ putaretur; & interfectores ejus præmium a Cæpione consule peterent, responsum est. NVNQVAM ROMANIS PLACVISSE, IMPERATOREM A SVIS MILITIBVS INTERFICI. At [illegible] quidem digna relatu est historia, quæ non ita pridem [illegible], quum Rex Philippus Hispaniarum, mortuo Sebastiano & Henrico ejus proximo agnato, resignato Cardinalatu, Lusitaniæ Regibus, Antonioque regnum affectante, victo & expulso, Lusitaniam, *Lib. 4.*

velut

In explicatione arboris gentilicia Henrici Franciæ & Navarræ Regis.

velut vulgo vocatur, Portugaliam, Duce Albano, occupasset. Ita enim eam recenset Josephus Texera, cujus verba eo libentius retinui, ne viderer, in tam ardua re successionis, meum judicium interposuisse. Aliud enim est historiam citare, aliud approbare. Operæ pretium [illegible] hic est referre, quo pacto Serenissimus Rex Philippus, cum iis egerit, qui in causa fuere, quod tam levi negocio, rerum in Portugalia fuerit potitus. [illegible] Antonio Rege Portugaliæ vero ac naturali, plane Regno everso, & profligato, Philippo supplicem libellum porrigunt, quo [illegible] quæ præstiterant, quo ille facilius regnum occuparet, supplicantque, ut Rex vellet adimplere ea quæ ejus nomine ipsis essent promissa, a Regis legatis, Duce videlicet Ossunensi & Christophoro a Moura; exhibent quoque scripta, quibus de Legatorum, seu Agentium (ut loquitur Conestagius) promissis constabat. Atque Rex Philippus respondere jubet, ut hunc supplicem libellum, una cum Agentium scriptis [illegible] cum collegio, quod in Portugalia, MESA DA CONSCIENTIA vocatur; Hoc cum factum fuit, prolatum est de ea re decretum in hæc verba: CVM REX PHILIPPVS SIT VERVS HÆRES REGNI LVSITANICI [illegible] LICVIT SVPPLICANTIBVS IDIPSVM VENDERE DONIS, VEL POLLICITATIONIBVS; QVIN POTIVS INCVRRERENT POENAM CAPITIS, EO QVOD VLTRO ET CITRA HÆC PROMISSA, REGNVM IPSI PHILIPPO REGI NON TRADIDERINT: SIN VERO REGNVM AD ANTONIVM PERTINERET, EOS ID REGI VENDERE NON POTVISSE. QVARE REX PHILIPPVS NVLLO MODO OBLIGATVR PROMISSIS QVÆ LEGATI SIVE AGENTES SVPPLICANTIBVS FECERANT; VERVM BENIGNITATE AC CLEMENTIA SVA VTENS, ABSOLVIT SVPPLICANTES A CAPITALI POENA, CVI HAC IN RE SE FECERVNT OBNOXIOS. Optima quidem merces, qualem plerumque accipiunt Proditores. Aliud sane in non dissimili causa, & quidem dignum præmium & mercedem proditionis, non ita pridem Jeremias [illegible]zius Barcabalus, præfectus arcis Chomicensis (eo enim nomine [illegible] arcium lingua Walachica appellantur) una cum suis copiis, a Turcis accepit, sicut Leonhardus Horecius refert. Quum enim ab Juonia Valachiæ Regulo, ad Danubium cum tredecim millibus [illegible] equitum, missus esset, ut Turcarum copias ex oppido Oblacizule, [illegible] trajectum impediret. Is autem largitionibus & promissis corruptus, [illegible] millibus Turcorum, transitum liberum, inscio Juonia, [illegible] permisit, & in prælio deinceps suos vexillum demittere, & pileos hastis [illegible] impositos, elevare, ac capita flectere, in signum deditionis jussit. Mox Tur-

In descriptione belli Iuoniæ Palatini Vualachiæ cum Selimo Imper. Turcic.

cæ

cicus exercitus, voti compos, absque impedimento trajecto Danubio, præter expectationem Juoniæ, proditores illos Valachos, acie disposita, ante se propellere, ac tergiversantes non secus ac hostes cædere. Quibus Juonia, vix exercitu suo in ordinem redacto, & acie instructa, visis, & fraude ac traditione improvisa, licet sero intellecta, ira & indignatione percitus, in eos vim tormentorum exonerare jubet. Sic illi proditores partim à Turcis in medio cæsi fuere. Turcæ vero proditorum terga secuti, iisque tecti per stragem cadaverum ad exercitum Juoniæ, sanguine eis iter monstrante, qui instar rivuli ex cæsis Valachis fluebat, pervenere: eosque multitudine sua, & terrore improvisa irruptione, facile profligavere, &c. Retinent sane Turci (licet alioquin nulla fides apud illos erga Christianos sit) hodierno die adhuc morem hunc, ut quantumvis nonnunquam Christianos, præsertim si inter mancipia reperiuntur, quæ authoritate & dignitate, vel etiam nobilitate, a quibus illis nihil extimescendum est, reliquis præstant (quos majori conatu & persuasionibus, quam plebejos ad defectionem solicitare solent) spe præmiorum, assveratione, permoveant, ut relicto Christo Salvatore unico, Mahumeti seductori, sese addicant, & ut ipsi vocare solent musulmanni, tamen iis tanquam desertoribus, & vanis hominibus, nunquam nisi multis experimentis longo tempore probatis, fidem plene adhibeant; & si non aperte, tamen tacite eorum levitatem & inconstantiam detestantur, licet eos Zschelebos, honorifico apud ipsos titulo, id est, nobiles viros appellent, ut scitu qui in Turcia peregrinati, & cum illis conversati sunt, scriptis suis testantur. Imo iisdem Musulmanis, quos ad proditionem & scelera, promissis & pollicitationibus impulerunt, neutiquam fidere solent. Exemplum antea recensuimus de Judæo Medico Selimi, qui cum ab eo præmiorum perpetuatorum, patrem Bajazetem veneno sustulisset, jussu ejus occisus est, siquidem metuebat, ne tale quidpiam largitione corruptus, in se quoq; committere auderet. Eandem gratiam quindecim exploratoribus, qui Corcoutum fratrem ceperant, persolvit, præcisis capitibus, & cadaveribus in mare mersis, inquiens, eos si fortuna adversa ad capessendam fugam se etiam compulisset, tum & sibi ab ipsorum insidiis metuendum esse. Sed hoc caput ob prolixitatem lectori tædium afferat, plura de hac materia in proximum rejiciam.

CAPUT LXI.

De præmio & mercede digna proditorum.

IN proximo superiori capite mentionem succinctè fecimus, quomodo Selimus Imp. Turcorum Medicum, qui patrem Bajazetem alioquin se-

In Pand. Turc. hi. 3. c. 261. nio & ægritudine fere consumptum, largitione suâ corruptum [illegible] stulerat. Hæc autem historia plenius ab aliis, in primis à Leonclavio nostro, ita recensetur: Selimum metuentem ne se bello in [illegible] contra fratres Achemetem & Corcutem, occupato, [illegible] caret pater, corrupisse medicum patris Vstarabim, promissis ei, [illegible] dies, annonis asperorum mille qui reditus esset annuus [illegible] asperis 40 pro uno thalero computatis. Itaque recepisse medicum, se Baiasiti venenum pharmaco mistum propinaturum. Ac tradidere [illegible] venenum hoc fuisse comminutum pulveris instar, [illegible] Vstarabim in oppido Tzurulo Baiasiti auctorem [illegible] pharmaci [illegible] mirificus seni vigor totius corporis & animi redditurus esset. [illegible] Bajasite, medicum altero mane Sultaninum ad cubiculum venisse, eumque dormientem adhuc reperisset, expectabundum ibidem hæsisse, donec evigilaret. Elapso temporis aliquo spacio, quum nec expergisceretur, excitari jussisse, jamque experrectum interrogasse, pharmacone uti vellet. Illo adsentiente, Vstarabim antipharmaco multo ante [illegible] præstatam ab se medicinam Baiasiti præbuisse hauriendam; simul cubicu[illegible] mandasse, ne quid ei potus subministrarent prius quam bene [illegible] corpore sudasset. Inde medicum, Constantinopolim ad Selimum se contulisse, qui promissi præmij loco jusserit ei caput amputari; quod diceret hominem sceleratum, ac infidum Sultano patri, eadem [illegible] quoque perfidia, si quidem hoc uti faceret, ab illo quopiam [illegible] esset.

De reb. Africis & Indicis, l. 12 Præterea Osorius egregium exemplum refert, de duobus [illegible] fratribus, Benaduxera & Fere, qui cum ob simultates cum Rege [illegible] ad Lusitanos in oras illas Africæ, quas præsidio [illegible] & prælijs atque excursionibus [illegible] erga Afros præstitissent, [illegible] more patriæ & religionis Mahometanæ, rursus Regi Fessensi [illegible] tionibus reconciliatos esse, ut Christiana præsidia, [illegible] cerent. Verum licet Benaduxera id facere conatus fuerit, [illegible] Fere, ut salvi dimitterentur persuasum fuisse: Inter alias [illegible] nitiones est fratris minoris, ad majorem memoratu digna, [illegible] à nostri Regis Fessensis fide defecisti: tu bellum [illegible] Nunc rursus ab Emanuele deficis? Quomodo igitur [illegible] quo toties fidem nefarie violatam esse comperit? [illegible] Regibus gratam esse proditionem, in suam utilitatem, commissam; proditoris tamen nomen invisum, &c. Hæc cum Fere liberè & animosè diceret, fratris animum non mediocriter irritavit, [illegible] nus consererent. Sed cum Benaduxera multo potentior esset, junior frater illi repugnare non potuit. Cum illo tamen egit, ut [illegible]

[illegible]

[illegible] Emanueli referri juberet, & Christianos salvos redire permitteret. At cum [illegible] ad Regem Fessæ pervenirent, Rex eos non admodum hospitaliter accepit. Utrique enim caput abscindi jussit; illos enim, quod multum nobilitate & opibus excellerent, & metueret, ne defectione sua sibi molestiam exhiberent, de medio tollendos esse statuit, &c. Mahometani [illegible] vocari volunt, Musulmani, non solum erga proditores suæ religionis, sed etiam Christianos, quos illi Giauros vocant, male sunt affecti, neque illis ex animo favent, licet aliud simulent, quamdiu ipsorum opera illis utilis est: deinceps vero illos, sicut viperam, quando id quod ab eis [illegible] ad theriacam præparandam sumunt, detestantur, & occidunt. Quemadmodum Anno CIↃ. CCCCC. LXVI. factum est, quum [illegible] Kercemus [illegible] prodidisset, & magna præmia sibi promissa, ob hanc perfidiam, [illegible] Selimi, a [illegible] subornatis, ob exercitam in captivos Musulmanos [illegible], ut ex eorum arbitrio pœnas lueret, traditus fuit; Qui hominem sceleratum [illegible] clavis per[illegible], ut collo de monte per declivia præcipitato, clavis oblongis [illegible], sicut Leonclavius noster scriptum reliquit. Hoc [illegible] præmium [illegible], proditor insulæ Rhodi accepit, sicut meminimus me in quodam libro legere. Verum Cuspinianus illum [illegible] proditori, sub ipso [illegible] Sultanum, ad Mahometum, cum is Constantinopolim obsideret, & civis ejusdem Urbis, infensus suo Imperatori, proditionem tradendæ suæ patriæ, molitus [illegible], refert. Constat sane ex historiis, eos qui vel proditione, vel alio scelere, postposita salute patriæ, & principum suorum, facinora aggressi sunt, majori supplicio puniri non potuisse, quam ut una cum ipsorum [illegible], etiam memoria plane obliteraretur. Exempla autem obiter [illegible] de Herostrato Ephesio, Bajamonte, & Falerio Veneto de quibus post [illegible] ([illegible] olim obsoletum est) plura afferimus. Petrus Justinianus enim, de Bajamontiana proditione & seditione ita refert: [illegible] ad abolendam tam atrocis facinoris memoriam [illegible] ut Bajamontis, & omnium, qui cum eo [illegible] tollerentur, ædes adhæc eorum, à fundamentis dirutæ, bona publicata, atque in perpetuam contumeliam, [illegible] domus, solo æquaretur, & Marci Quirini, quæ est ad [illegible], in Macellum versa. De altero ita scribit: Petrus Marcellus, cum circa annum CIↃ. CCC. LIV. creatus fuisset Dux Marinus Falerius, [illegible] recompensaret, ad [illegible], factaque cum nonnullis plebeis conjuratione, de nobilibus [illegible] animum vertit. At re detectâ, multi

In theatr. nat. l. 3.

In supplem. Annal. Turc. fol. 113.

Cap. 7. prior. Cent.

In vita Constantini.

In Hist. Veneta lib. 4.

In vita Marini.

 ex

ex conjuratis, capiti, ac tanti sceleris convicti, suspendio necantur [illegible] vero super scalam lapideam atrij ducalis palatij securi percussus est. Quin etiam ædes ipsius dirutæ sunt, & edicto curatum publice, ne [illegible] ædificari possint: Cum hac inscriptione, H [illegible] Marini Falerij decapitati pro criminibus: sicut idem Petrus J [illegible] ubi quoque integram historiam hujus conjurationis, & proditionis [illegible] describit. Mitiores in puniendo Reges & principes nonnulli [illegible] arbitrantes, eos qui de repub. principe, vel patria, male [illegible] nullo majori supplicio affici posse, quam si eorum nomen [illegible] silentio, occulto premeretur odio. Siquidem, quemadmodum [illegible] mus, delicta ea impunita non manent, quæ omnibus [illegible] & odiosa. Sed habuerunt illi suas peculiares rationes & causas [illegible] pœnas atrociores. Sicut Alphonsus rex Aragoniæ [illegible] Quum enim ut refert Antonius Panormitanus, quidam [illegible] tis apud Regem delatus, facinorisque convictus, & [illegible] non sententia aliqua lata, non scripto, ut solet, sed [illegible] in eum animadvertit: quo ex facto utrumque providit, & ne [illegible] nitum remaneret, & ne generosa reliqua domus [illegible] tur infamia. Similiter Octavius Augustus Cæsar referente Suetonio [illegible] patiens fuit injuriarum, ut male de se opinantes, vel loquentes [illegible] contempserit, quam puniverit: Quod cum Tiberius [illegible] per epistolam conquereretur, ita rescripsit: ÆTATI TUÆ mi Tiberi [illegible] hac in re indulgere, & nimium indignari quenquam esse, qui de me [illegible] loquatur, satis est enim si hoc habemus ne quis nobis male [illegible] Eodem modo sparsos de se in curia famosos libellos, nec [illegible] cura redarguit, ac ne requisitis quidem auctoribus, [illegible] cognoscendum posthac de iis, qui libellos, aut carmina ad infamiam [illegible] sub alieno nomine edant. Non diversas rationes olim habuit [illegible] Tyaneus: qui consultus a Rege Babyloniæ, de pœna imponenda [illegible] qui deprehensus fuerat, una cum regiis pellicibus [illegible] endum censuit, quam ut viveret, nec veniæ causa, sed supplicij [illegible] si vixisset, comitaretur. Si enim inquit in vita [illegible] & aspera multa ferret, nec cibo, nec potu, [illegible] que delectent fruens; saliet in somno [illegible] tur. Quis igitur si viventi morbus non [illegible] niabit? Quod si non [illegible] se interficias, aut ipse sibi mortem [illegible] quod non statim sibi mors contigerit [illegible] ob furtum notatus & imp[illegible] [illegible]

Lib. 4. de histor. Veneta.

De dict. & fact. Alphonsi li. 2

Philostr. lib. 1. De vita Apollonij.

[illegible] pugili, [illegible]. Quum enim ipse provocatus ad duel-
lum, ab Horrata Macedone, ut convicio, utroque temulento, esset, ac po- *Lib. 9. de rebus gest. Alexan.*
stero die in sententia perstiterent, Macedo, ut Q. Curtius scriptum reli-
quit, justa arma sumpserat, aereum clypeum, hastam, quam Sarissam vo-
cant, laeva tenens, dextra lanceam, gladioque cinctus veluti cum pluribus
simul dimicaturus: Dioxippus oleo nitens, & coronatus, laeva puni-
ceum amiculum, dextra validum nodosumque stipitem praeferebat. Ve-
rum cum dexteritate pugilis Macedo victus esset, triste spectaculum non
Macedonibus modo, sed etiam Alexandro fuit: quippe celebratam Ma-
cedonum fortitudinem ad ludibrium recidisse. Hinc ad criminationem
invidorum apertae sunt Regis aures. Et post paucos dies inter epulas au-
reum poculum ex composito subducitur, ministrique, quasi amisissent
quod amoverant, Regem adeunt. SAEPE MINUS EST CONSTAN-
TIAE IN RUBORE QUAM IN CULPA. Conjectum oculorum, qui-
bus ut fur destinabatur, Dioxippus ferre non potuit, & cum excessisset con-
vivio, ferro se interemit. Graviter mortem ejus tulit Rex, existimans indi-
gnationis esse, non poenitentiae testem, utique postea quam falso insimula-
tum eum, nimium invidorum gaudium ostendit, &c. Ita solet omnium invi-
dia per calumniam opprimi innocentiam, quod fere ratum non est. Recte
[illegible] hanc materiam nullam praestare nomen probi
& honesti viri, memoria prorsus eximi, quam male & inhoneste posse-
[illegible]. Merito hoc loco laudatur integritas Sigismundi Episcopi *Dec. 2. l. 5.*
Quinqueecclesiensis a Bonfinio: Is enim sollicitatus a Maximiliano I. Cae-
sare, promisso in direptionem amicum Salzburgensi Episcopatu, ut ipsius
[illegible] respondit: Datam semel Uladislao fidem, fallere ne-
[illegible] & ipse Caesar integritatem Antistitis laudavit. Quo respicit u-
[illegible] D. Chrysostomi [illegible]: Nolumus ob terrenam nobilitatem *Cap. 2 in Ioh. Homil. 21.*
[illegible] longam progenitorum, & quanti [illegible]
[illegible] numeremus. Eorum virtutes superare contendamus, sci-
entes [illegible] judicio profutura, ve-
[illegible] parentum liberi, & domesti-
[illegible] nihil profecerimus.

CAPUT LXIII.

[illegible] plerumque ad [illegible] conducere.

SIcut [illegible], ab inimicis multa discere sapientes: nam cautio,
[illegible] ab amico quidem istud non disces, sed inimicus

Menander. *In Charmide.* *Lib. 3. de offi.* *Lib. 8. c. 8.*

ultro extorquet. Nonne ab iisdem, per quos petimus [illegible] inimicos? Nam dum hostes timemus, ab eis iuvamur, & ab [illegible] multa edocemur utilia ad custodiam & providentiam. Urbes certe quidem ab inimicis non ab amicis didicerunt, & alta moenia [illegible], & naves parare longas, quae disciplina [illegible] similiter [illegible]. [illegible] innuere voluit Plato: In lucro, inquit, ponere debes [illegible], si futurum est, ut per occasionem [illegible]. Etsi autem detractiones & cavillationes inimicorum [illegible] molestae esse soleant, ut nullo modo ferendae esse censeantur; (Detrahere enim, ut sic Cicerone, aliquid alteri, & hominem hominis incommodo [illegible] commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam caetera omnia:) semper tamen a generosis & [illegible] mis [illegible] detractiones, calumniae & a [illegible] neglecta & contemta fuere. E contrario, qui ea [illegible] & [illegible] commoti sunt, [illegible] quam viles & degeneres habiti sunt, quod Aelianus quoque [illegible]. Scommata & convitia inquit, nullam vim habere videntur [illegible] Nam si [illegible] animum petant, [illegible] sunt [illegible] solum in dolorem, verum [illegible] rem [illegible], argumento sunt illa. Socrates cum in Comoedia [illegible] ridebat; Pollagrus vero seipsum strangulabat.

Hinc fit, ut quanto quisque sui minorem habet fiduciam, tanto [illegible] aliorum dicta & facta ad suam contumeliam accipiat, vehementius [illegible], aegrius patitur, immoderatius [illegible] exerceat, & [illegible] pum sui ulciscatur.

Buchanan. l. 12. rerum Scot. *L. 7 de reb. gest Ximenii.*

Recte itaque dicitur a [illegible], viros fortes [illegible] & [illegible] stantiae conscios contemnere [illegible] solatium relinquere inferioribus, qui [illegible] dolorem [illegible] applicat ad Franciscum Ximenium Cardinalem & [illegible] Hispaniae, qui libellos famosos flocci [illegible] Alphonsus Castelli autem pergit ille, Madriti praefectus, tam [illegible] detulerat, qui [illegible] que vulgo [illegible] proposuerunt. Quo [illegible] si Adrianus postea Pontifex Maximus [illegible], Pasquinus & Marforius [illegible] ubi famosi & ridiculi in urbe [illegible] Tyberim [illegible] raverit. Cui Sucissanus Caroli [illegible] tur, si in flumen proiiceretur, [illegible] ras. Quo dicto, [illegible] non sit, &c. Hucusque [illegible]. [illegible] his rationibus [illegible] indignabundum [illegible]

[illegible] ergo illa statua trunca Pasquini. Cui Cardinalem quendam respondisse, ex combusto Pasquino [illegible] non tantum in urbe, sed longe lateque dispersum iri, [illegible] Pasquini occasionem, celebrandis [illegible] poematibus & [illegible] ut nihil aliud hac combustione efficeretur, [illegible] orbem, quod remanente illa statua trunca [illegible] posset, dispergerentur.

Sigismundus Cæsar [illegible], qui cum ob alias virtutes Imperatorias, tum commendatur, ob [illegible] Alexandrum Magnum conjunxit, Regium esse male audire & benefacere. Cum igitur quidam ex familiaribus [illegible] vulgi, quæ suo principi maledictis non parceret, [illegible] respondit: An vobis grave videtur, illos male loqui, cum nos male agimus? Et expostulanti cuidam cum eo, quod victis hostibus non solum vitam & opes relinqueret, sed & inter amicos eosdem reciperet atque extolleret: Tibi, inquit, videtur [illegible], occidere inimicum; at ego [illegible] amicum facio [illegible].

[illegible] sicut non est tutum, quævis dicere vel scribere contra potentiores, [illegible] & proscribere, sicut Pescennius Niger [illegible] apud Spartianum [illegible] hominum linguæ & vota compesci [illegible], qui principes [illegible], detestabiles, & probatos propter magna [illegible] calamitates, [illegible] omnibus [illegible] que & invita & [illegible]. Quod graphice ab Homero [illegible] [illegible] e Græco translati sunt: Odyss. l. 19

[illegible]
[illegible] precantur
[illegible]
[illegible] sui rutam.
[illegible] famam [illegible]
[illegible] ferat [illegible].

CAPUT LXIII.

[illegible] dum

Experientia testatur ([illegible]) non tam olim apud Ethnicos, [illegible] seculo, iras & inimicitias, [illegible] atroci vindictæ cupiditate [illegible] conjunctas, tam contra sacrarum literarū, quam [illegible] præcepta & monita virorum, non solum [illegible], sed plerumque immortales, & hæreditarias esse, easq; non civiliter & humaniter, sed injuriis & calumniis, exacerbatis animis, odiis & inle-

insectationibus atrocissimis exerceri. De consanguineorum autem simul- *Cap. 92.* tatibus gravissimis peculiare caput in prima parte operarum [illegible] mearum invenitur, quod in suo ordine pluribus exemplis [illegible] bimus.

Nunc vero Carisii dictum memorabile, hoc capite [illegible] tendum & illustrandum esse duxi: INIMICITIAS videlicet [illegible] NON ESSE. *Roman. antiq. l. 5.* Ea intentione legati Hetruscæ civitatum fuere, cum Romanos apud Dionysium Halicarnassæum ita monerent: Ne, cum humani sint, quicquam præter humanam naturam sentirent, neve [illegible] IN MORTALI CORPORE GERERENT. Quo respexit [illegible] in septimæ tabulæ suæ marmoreæ inscriptione, quæ Neapoli [illegible] sacellum peculiare, in quo sibi suisque monumenta [illegible] talis est: HOMINEM ESSE SE HAUD [illegible] QVI [illegible] *Epidor. l. 4.* INIVRIARVM OBLIVISCITVR. In tales irreconciliabiles homines Julius Cæsar Scaliger ita intonat: Inconciliam nebulonis & protervi est, [illegible] inimicitiæ redintegrare. Huc spectat Plautinum illud [illegible] tum:

Homines, qui gestant, quique auscultant crimina,
Si meo arbitratu liceat, omnes pendeant,
Gestores linguis, auditores auribus.

Imprimis autem ij qui duro, præfracto, truculento, & inexorabili ingenio sunt, & quibus nihil recte dici aut fieri potest, nisi quod ipsi [illegible] det, tenacissimi sunt odiorum & injuriarum, vel [illegible] nec vllo beneficio semel irritati, penitus deliniri vel conciliari possunt. [illegible] lis & insidiis, & si eæ non procedunt, [illegible] leoninæ, obtrectationibus & conviciis nocere & evertere [illegible] eos, quos odio prosequuntur, & sibi imaginantur dissentire ab ipsorum placitis. Immemores illi sunt doctrinæ Augustini: Non conviciis, sed rationibus inter eos, qui de re aliqua disceptant, agendum, nec de persona adversarii, sed de re, & quæstione proposita dicendum esse. Huc pertinet Pertinacis Imperatoris prima oratione ad Senatum, cum occiso Commodo, illi Imperium delatum esset, succincta quidem, sed [illegible] vosa; Vt tenax, inquit, injuriarum memoria, quod etiam [illegible] *Histor. Roman. l. 40.* quam obliteratur (sic beneficia in ipso excidunt [illegible] do, inquit Dio, à plerisque mortalibus injuriæ atque beneficia accipiuntur. Nam iræ quidem vel inviti memoriam retinent, [illegible] beneficiorum vltro projiciunt: hoc, quod iis videtur [illegible] imbecilliores ab aliis sint adiuti, illud, quia nolunt suspicionem simplicitatis de se præbere, si quidem injurias sibi illatas non vlciscuntur. [illegible]

Thucy-

Thucydidi ignotum non fuit. Homines, inquit, magis irascuntur, cum injuria infertur, quam cum vi domantur. Nam cum æquales inferunt injuriam, videntur homines ius repugnandi habere: Violentiam vero potentiorum ferendam esse sciunt: Hinc dementis hominis censetur, si inferior læsus, cum potentiori calumniis & injuriis certare velit, juxta tritum versum, qui in proverbium abiit:

Cum pare certare, est dubium, cum principe stultum.

Quo cum consentit, quod ait Hesiodus;

ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλῃ πρὸς κρείασσονας ἀντιφερίζειν.
νίκης τε στέρεται, πρὸς τ' αἴσχεσιν ἄλγεα πάσχει.

Recensetur autem in tractatu militari & politico Novesii historia memorabilis, quod audiverit, nobilem quendam sibi narrantem, se videlicet per decennium quatuor atrocissimis malis conflictatum, & ab illis tandem liberatum fuisse.

I Quod controversiam & litem habuerit gravissimam, in qua de dimidia parte omnium facultatum in periculo fuerit.

II. Quod periculosissimo & propemodum incurabili morbo correptus.

III. Quod cum pessima & vehementissima conjuge vivendum & rixandum.

IV. Quod in actione injuriarum gravissima litigandum illi fuerit. Verum priora tria mala aliquo modo tolerabilia fuisse, cum nonnunquam spacium respirandi ab illis habuerit. Quatrum vero ob cupiditatem vindictæ, irarum, & commotionem animi, noctu & interdiu sibi quietem & tanquillitatem omnem abstulisse, & continuè absque intermissione molestum fuisse. Vnde apparet, quam sævus & perpetuus tortor, odium, ira & vindicta, quando semel animum indulgentem occuparunt, esse soleant. Traditur itaque hæc doctrina à circumspectis aulicis: quod licet aliquis à principe (de paribus enim sese sponte præ aliis efferentibus, aliosque sui ordinis despicientibus, minus est periculi) sit læsus, & justam de illo conquerendi occasionem habeat: caveat tamen semper prudens vir, & abstineat convitiis in eum. Sæpe enim magis perniciosum censent, de illo contumeliose loqui, quam conjurationem in illum inire. Posset hoc multis exemplis declarari, inter quæ memorabile est, Philotæ filij Parmenionis, cum ab Rege Alexandro occupato ejus animo obtrectationibus & delationibus, ob nonnullos sermones duriores in se habitos necaretur, qui tamen inter alia se excusat, Regi ipsi hoc, quod obijceretur, sed non de rege scripsisse. Alia sane animi mansuetudine præditus fuit Fridericus Cæsar III. vel ut alii volunt IV. hujus nominis: Etenim cum nonnullos dicta pro-

Anni Scot. Tacit. lib.4.

Vide histor. Arriani, Curtium & Plutarc. de tranqu. animi.

probroſa & injurioſa in eum profudiſſe, aulici referrent, nihil plane commotum, reſpondiſſe ferunt: Principes & alios præſtantes viros, quaſi ſignum, ad quos omnes virulentæ linguæ tela coniicerent, expoſitos eſſe, non ſecus ac turres præaltas fulmina feriant, humilia tecta prætereant. At bene nobiſcum, inquit, agitur, cum verbis tantum impetimur. Generoſa ſane vox, tanto principe digna, qui leonis, inſtar canum latratus, à quorum morſibus ſecurus eſt, nihili pendit, ſed eos tanquam innocuos magno & heroico animo contemnit. Quo affectu etiam Titus Veſpaſianus, amor ille ac deliciæ generis humani præditus erat: quem dixiſſe accepimus, Bonum principem injuria affici non poſſe. Quæ exempla ad tit. Cod. ſi quis Imperatori maledixerit, & ad reſponſum Modeſtini ICti in l. famoſi. ad leg. Jul. majeſt. pertinent. Non ignoro autem, ſæpenumero convicia inimicorum ſalutaria præter voluntatem & intentum conviciantis, & inſtar medicamenti eſſe ſolere. Quemadmodum enim is, qui Prometheum Theſſalum cogitabat occidere, ſicut in proximè antecedenti capite hoc, & nonnulla alia memorabilia exempla recenſuimus, caſu tuber ita percuſſit ac diſſecuit, ut præter voluntatem & intentum ſervaret inimicum, ruptoque tubere periculo liberaret: ita non raro fit, ut convicium per ſimultatem & odium impactum, medeatur animi morbo, vel ignorato, vel neglecto.

CAPUT LXIV.

In mortuos non ſæviendum, neque illorum famæ detrahendum.

Cap. 3. NOn abſque ratione Chilonis Lacedæmonii dictum memorabile in priori parte operarum ſubciſivarum induximus, Defunctum non maledictis afficiendum, ſed beatum prædicandum. Ob hanc cauſam ab Athenienſibus iis, qui in bello pro patria fortiter occubuerant, ἐπιτάφικα carmina inſtituta, in quibus mortui publicè celebrabantur, ſicut egregia oratio

Lib. 2. funebris hac de re extat Periclis apud Thucydidem. Athenienſes ſane adeo ſepulturæ eorum, qui in bello occubuiſſent, curam habuere, ut ſi quis Ducum bello peremptos ſepulchro honeſtare neglexiſſet, capitis pœna puniretur. Quare & ſummos duces quia cæſos navali pugna in mare proiecerant, gravi ſupplicio affecere. Quinetiam cum occiſorum pro patria, cadavera minus aſſequi poſſent, diſperſa eorum oſſa & diſſipata diligenter exquirere, & humo mandare curæ fuit, cæteraque facere, quæ paulo ante indicavimus. Vnde de Nicia egregio Athenienſium Imperatore traditur, quod omnem exercitum ſubſiſtere juſſerit, ut duos tantum peremptos milites ſepulturæ mandaret, Cimon quoque Miltiadis filius ſe capti-

yum

vum exhibere non dubitavit, ut pater sepulturæ traderetur. Sic Julius Gyrald. hæc & alia non solum in publicis, sed etiam privatis funeribus observavit. Ob hanc rem singularis mansuetudo Herculis passim prædicatur. Ferunt enim eum primum ante hominum memoriam mortuos suis ad sepeliendum reddidisse, quum eo tempore parum occisos curare solerent, & canibus ad vescendum relinquere. Unde inquit Homerus: *De vario sepult. ritu.*

——Canibus sunt præda relicta. Et:

Ut canibus fierent lanianda voluptas.

Sepulturæ enim honos nunquam invideri debet, nec negari, ne quidem hosti ab hoste. Exempla antiquorum habemus, Achillis erga Hectorem, apud eundem Homerum, & Creontis erga Polynicem insepultum, apud Sophoclem. Ideoque detestanda improbatur inhumanitas in Tragœdia Antigone. Inprimis autem commendatur ab eodem in Aiace, Ulyssis generosa mansuetudo erga defunctum Aiacem, licet hostem acerrimum in adiuvando Teucro, qui cadaver Aiacis, prohibentibus id Agamemnone & Menelao, sepelire, & ultimum officium amico præstare volebat. Ita enim compellat Agamemnonem Ulysses, sicut stylo tragico à Josepho Scaligero ex Græco translatum è Sophocle est: *In Ajace. Lorario.*

Audi: per ego te cœlites, ne proyci
Virum sepultum hunc sinis inclementius,
Nec eo usq; te ody provehat licentia,
Ut omne jusque fasque pro subigas pede.
Mihi omnium ille pessimè infensus fuit,
Ex quo arma Achillis lite nostra evicimus.
Sed tamen ego illum tam male animatum mihi
Non usq; nauci fecerim, quin omnium
Illum virorum, post Achillem acerrimum
Ut flocci & illum facere, causa non fiet.
Nam uni viro illi, sed Deorum legibus
Injurius sis. Cæterum virum bonum
Incessere laudibus mortuum, licet oderis.

CAPUT LXV.

De favore sobolis propagandæ, & multitudine civium Romanorum.

APud Macrobium lib. 7. Saturnalium legimus, tria esse, quæ ex animæ providentia accipiat corpus animale; ut vivat; ut decore vivat; ut immortalitas illi successione quæratur. Hinc videmus passim in historiis,

Lib. 7. quemadmodum cœlibatus valde exosus olim fuerit, ut Strabo de libera à conjugio vita, cœlibes semivivos, vitæ humanæ parum utiles, & dubiæ lucis dixerit: ita vice versa negari non potest, miram fuisse veterum prudentiam & curam propagandæ sobolis. Ideoque tam multæ leges hac de re extant, inter quas præ cæteris memorabilis est Platonis, hæc videlicet: VXOREM QVISQVE A TRIGESIMO ANNO AD TRIGESIMVM QVINTVM DVCITO, SI NON DVXERIT, DAMNAS ESTO, ET PECVNIARVM INFAMIÆQVE NOTA INVRITOR. *Lib. 4. de legib.* Vt autem rectius cognoscatur, quid hunc sapientissimum legislatorem ad hanc legem statuendam moverit, ratiocinatur ibidem: Quisque secum ita cogitet, esse naturæ vim quandam atque efficaciam, qua genus humanum immortalitatem quandam consequitur, cujus nimirum innata est in unoquoque vehementissima cupiditas. Nemo enim est, qui non peroptet, perpetuum & illustre apud omnem posteritatem nomen habere. Humanum igitur genus, cum omni tempore cognationem habet, cum generationis beneficio immortalitatem quandam adipiscitur, id est, unusquisque liberos relinquens, in suis liberis quodammodo renascitur, prolemque suam quasi in posterum serit, eoque ipso humanum genus perpetuo sibi constantem immortalitatis imaginē habet, quo ipsum immortale perduret, unum videlicet atque idem perstans. Tanto autem beneficio seipsum ultro privare nefas est. Eo autem seipsum privat de industria, qui liberos & uxorem negligit, &c. Huc referendum ex Gerardo de Roo, quod Electores inter alia moverit copiosa proles, ut Rudolphum I. Imperatorem elegerint. *In de-script. Austria.* Has rationes prudentissimi legislatoris, & alij multi, ante & post eum secuti sunt, sicut ex Callistrati Jure consulti responso lib. 2. quæstion. apparet, ubi ita dicitur: Etenim idcirco filios filiasve cōcipimus, atque edimus, ut ex prole eorum, earumve diuturnitati nobis memoriam in ævum relinquamus. *L. Liberorū de verbor. signif.* Et Paulus IC. fontem memoriæ propagationem nominis dicit. *L. Pronūciatio. eod. tit.* Lycurgi etiam lex apud Spartanos fuit, quod si qui in orbitate & solitudine cœlibes viverent, ea afficerentur ignominia: at à ludis arcerentur, per hyemē vel forū nudi circuire cogerentur. Nam Spartæ, ut Alexand. ab Alex. notavit, tam cœlibi, quam fero & malo marito, legibus indicta pœna fuit, quæ iudicia cacogamia & opsigamia dicebantur. *Genial. dier. lib. 4. c. 8.* Romani sane cum viderent, non tantum privatas familias hac ratione, veluti fonte quodam perenni conservari, siquidem primi parentis nomen retinetur ab omnibus, qui ab eo descendunt posteris, sed multo magis observarent Reipub. & Imperij salutem incolumitatemque eo consistere, ut urbs militari iuventute augeretur, quæ veteranorum mortuorum vices complere posset. (Huic enim rei unice studebant: unde Cajus Vatienus, qui

qui digitos sinistræ manus absciderat, ut bello Italico militaret, decreto senatus, omnium bonorum publicatione, perpetuisque vinculis damnatus est. Sic Traiani temporibus, is qui delectu per bellum indicto, filium debilitasse dicebatur, ut inhabilis militiæ esset, deportatus est. Eodem modo Caligatum, qui metu hostium languorem simulavit, in pari causa proditionis esse responsum est, sicut apud Valerium Maximum videre licet.) Romani inquam, cum hæc viderent, privilegia multa indulserunt, quibus cives ad propagandam sobolem incitarentur, & veluti alacriores spe immunitatis, & præmio redderentur. Testis est hac de re lex peculiaris Julia, vel Papia de maritandis ordinibus, quam Augustus tulit, qua ducere omnes omnino uxores cogebantur liberorum creandorum causa. Hujus legis diu ante fuit author Q. Metellus Censor, cujus orationem hac de re Augustus Cæsar, velut suo tempore scriptam, in senatu recitavit: Teste Floro in epitome Livii lib. LIX. Huc quoque respexit SC. Tertullianum, nec non & jus trium liberorum. *Lib. 6. c. 3.* *Lib. 15.*

Quin etiam præturas, quæsturas, consulatus; honores, & magistratus Romani parentibus plurium liberorum, præ cæteris attribuere. Matronis quoque quæ filios progenuissent, lecticarum usum, margaritarumque permissum, cum aliis lege ademptus esset. De libertis etiam multa, ad jus nuptiarum, & matrimoniorum liberorumque pertinentia sancita erant. Nam ex d. lege Papia, si libertus duos filios, vel diverso tempore in potestate habuisset, obligatione operarum liberabatur. Remittebatur etiam liberto jusiurandum, quod in hoc appositum erat, ne uxorem duceret, libertæve ne nuberet, si modo nuptias recte contrahere vellent. Reliqua de lege Papia Poppæa inveniet studiosus lector in commentariis Justi Lipsii doctiss. ad lib. 3. Annalium Taciti, ubi accurate & diligenter colligit, quæ ob favorem liberorum sancita sunt. Dionysius porro in suis antiquitatibus, inquit, qui tres liberos habebant pro eis alimenta usque ad puberem ætatem accipiebant ex publico, lege lata in honorem & gloriam Tergeminorum, eamque Romanos usque ad tempora sua servasse idem refert. Eodem modo Appianus dicit, si qui trium liberorum jus habuissent, neque esset unde alerent, iis legem Agrariam promulgari solitam. Ob hanc causam Cæsarem in consulatu suo, ut gratiam popularem iniret, agrum stellatum viginti millibus civium, quibus terni, pluresque liberi essent, divisit. Neque mirari aliquis debet Romanorum populum eo tempore tam frequentem fuisse, ut viginti millia civium, cum multiplici prole reperti sint. Qualis enim multitudo Romanorum deinceps fuerit, apparet ex inscriptione antiquissima, quæ ibi in porticu ædis S. Gregorii ad velum aureum legitur, hæc videlicet: TEMPORIBVS CLAVDII TI- *L. nec patronis. C. de oper. liber.* *L. adigere. De jure Patron.* *Lib. 2. bell. civil.*

BERII FACTA HOMINVM ARMIGERORVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXXXXLVII. MILL.X.

Quinimo Eusebius auctor est, censu sub Augusto, qui Cæsaris hæres, & successor fuit, Romanorum capitum quadragies semel centena millia censa fuisse. Desinant igitur mirari ij qui multitudinem clavium Parisiensium ita extollunt, ex quibus Ganguinus lib. 10. tempore Ludovici XI. centum & quatuor hominum armatorum millia, magna cum admiratione legatorum Aragonensium, ex illa civitate (cujus ambitus si non major, urbis Romanæ est: tamen non multo angustior reperietur) prodiisse refert. Horum multitudinem interiecto tempore potius auctam, quam diminutam fuisse, plerique existimant. Eodem modo de censu civium Venetæ urbis plura refert Bodin. de Repub. ad quem, ne plus æquo prolixior in hoc capite sim, studiosum lectorem remitto. Non solum autem Romanis propagatio sobolis curæ fuit: verum etiam aliis quoque nationibus. Vt enim de cæteris taceam, apud Persas, sicut Herodotus est author, post bellicam fortitudinem potior ducebatur, numerosæ prolis procreatio, & illis, qui quam plurimos liberos procreassent, Rex, tanquam strenuum quippiam præstitissent, singulis annis munera mittebat. Et ut cōferam parva magnis, idipsum quoque observatur adhuc quotannis in nonnullis Imperii liberis civitatibus, apud nos Germanos, cum quotannis novis maritis, qui in prole propaganda felices & studiosi fuerunt, in frequenti cœtu hominum, cum publica gratulatione munuscula, veluti industriis offeruntur, cum hoc encomio, ex veteri more recepto, daß sie die Welt gemehret haben. Hæ de quibus diximus immunitates, & privilegia apud Romanos, favore prolis concessa, tandem non solum in abusum & desuetudinem abierunt, verumetiam plane neglecta sunt; siquidem non raro accidit, ut jus liberorum iis indulgentia Imperatorum concederetur, qui parum felices in procreanda sobole fuissent, sicut ex Martial. Epigram. lib. 2. videre licet, ubi ita compellat Cæs. Domitianum:

Lib. 4. c. 1.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,
Natorum genitor credar ut esse trium.

Et paulo post ita compellat uxorem:

Natorum mihi jus trium roganti,
Musarum precium dedit mearum,
Solus qui poterat. valebis uxor:
Non debet domini perire munus.

Lib. 10. Testis præterea est Plinius secundus, ubi is à Traiano petit Suetonio Tran-

Tranquillo ius trium liberorum, eo quod parum felix matrimonium expertus fuerat, concedi, ubi quoque ex responso Traiani apparet, quam parce hæc beneficia fuerit solitus concedere. Constantinus deinde Magnus, teste Eusebio in ejus vita, legem veterem contra infœcundos, vel de effœtis, qua iis, quibus nulli liberi essent, à fœcundorum successione arcebantur, sustulit, sanxitque ut ad propinquos hæreditas deveniret, summam, inquit Eusebius, in hoc corrigendo moderationem & æquitatem secutus, cum ita sentiret, qui voluntario scelere se implicassent, digno supplicio coercendos esse; at multis liberos, non voluntatem suam multorum liberorum cupidam, sed naturæ imbecillitatem denegasse: alios sine liberis vixisse, non quod sobolis propagationem, successionemque abhorrerent, sed quod acerrimum Philosophiæ amorem muliebri connubio anteponerent. Præterea castitatem & inviolatam virginitatem, multas mulieres sacris dicatas, constanter retinuisse, cum omni puritate, & sanctitate perfusa vita, se totas corporibus, & animis Deo consecrarent. Quid ergo? supplicio ne hoc dignum existimari debet, an potius admiratione quadam & approbatione? Etenim propensa in hoc genus vitæ voluntas magnifacienda est; sed eam recte factis tueri, & usque ad extremum persequi, longe supra naturam est. Quibus igitur non ipsorum voluntas, sed naturæ imbecillitas liberos denegavit, eos misericordia, non supplicio dignos esse: at divinioris vitæ amatores, non aliqua pœna afficiendos, verum incredibili admiratione suspiciendos esse. Atque illo modo legem hanc Imperator summa æquitate emendabat. Hæc Eusebius. Postremo Honorii, & Justiniani constitutionibus, quas habemus in Codice nostro, plane extincta hujusmodi privilegia sunt nihilque differre à fœcunditate virginitatem voluerunt, quod Procopius causam eversionis Romani Imperii fuisse existimat. Etenim cum homines propagationem sobolis negligerent, infrequentiores factæ sunt civitates, ita ut Barbarorum ingentibus exercitibus impares fuerint. Recte itaque Aventinus dicit, Conjugium, & militiam veteribus magnopere curæ fuisse, quibus neglectis imperium firmum, & durabile manere haud unquam posse. Hoc etiam Romano imperio accidit: nam neglecta sobolis propagatione, etiam militia ipsorum contemptui habita est, idque inprimis animadversum fuit tempore Valentis Imp. Cum enim Gothi ab Hunnis propriis finibus pulsi essent, iique Valenti supplices fierent, is, ut Socrates in Eccles. histor. memoriæ tradidit, minime quid inde futurum videretur animo prospiciens, illis partes Thraciæ ad incolendum permisit. Sic enim cogitabat, se ex illis exercitum paratum, instructumque contra hostes habiturum: quinetiam Barbaros custodes multo plus terroris, quam Romanos hostibus incussuros,

Epist. 99. L. 4. c. 26.

Leg. 1. & 2. De jure Liberor.

De reb. Turc. 4. parte.

L. 4. c. 28.

ros. Et ob eam causam de cætero in milite Romano augendo cœpit esse negligentior, atque adeo veteranos milites, qui in bello viriliter, & magno animo dimicare norant, penitus contempsit. Pro militibus autem, qui ex provinciis vicatim colligi solebant, pecuniam exegit, jussitque ut pro singulis militibus octoginta aurei exigerentur, idque cum illos antea tributo levasset. Hæc quidem origo, & causa fuit, cur res Imperij Romani ad aliquod temporis spacium parum prospere succederent. Nam Gothi occupata Thracia, & provincia Romanorum, res adeo secundas ferre nescivere: Sed contra ipsos Romanos qui tanta beneficia in eos contulerant, arma capere, omniaque loca ad Thraciam spectantia vastare cœperunt. Alio sane animo, & quidem circumspectiore, fuit Hadrianus Imperator. Ita enim, ut refertur ab Vlpiano JC. rescripsit: Favorabilem apud me causam liberorum Albini numerus facit, cum ampliari Imperium hominum adiectione, quam pecuniarum copia malim. Cæterum cum propagatio sobolis adhuc honorifica, & privilegiata apud Romanos esset, multæ in favorem ejus, ut diximus, constitutæ sunt leges, inter has habemus in l. sed in hac §. fin. cum aliis intitul. de condit. & demonstrat. ubi conditio viduitatem inducens reiicitur, & extat totus titulus in C. Justin. de indicta viduitate tollenda. Præ cæteris autem memorabilis est lex Pauli JC. 2. ad l. Jul. quæ in titulum de verbo. sign. à Justiniano translata est, ea fuit talis; Ter enixa videtur, quæ tergeminos peperit. Mulieri enim quæ in partu tres liberos edidit, jus trium liberorum competebat, ac si diverso tempore peperisset. Natura enim non patitur ex eodem ventre duos, pluresve simul partus procedere, ut notatur in l. Arethusa, ff. de statu hom. Non semel autem accidit, ut ex uno utero quatuor & plures liberi pauculis horis in lucem editi sint, ideoque ne in successionibus jura, vel in dubium vocarentur, vel everterentur, aliis legibus subveniendum fuit, sicut videre licet in l. antiqui. Si pars hæredit. petatur. Et Cajus JC. in l. utrum. de reb. dubiis, ita dicit: Nostra ætate Serapias Alexandrina mulier ad Divum Hadrianum perducta est, cum quinque liberis, quos uno fœtu enixa est. Sed tamen, inquit, quod ultra tres nascitur fere portentosum videtur. Id quod etiam Gellius vel Agellius censuisse videtur, ubi citat Aristotelem dicentem, mulierem in Ægypto unico partu quinque pueros enixam, eumque esse finem multiugæ hominum partionis, neque unquam plures simul genitos compertum. Hunc autem numerum esse rarissimum ait, licet ibidem dicat, ancillam Cæsaris Augusti in Agro Laurente, peperisse quinque pueros, eosque pauculos dies vixisse, matrem quoque eorum non multo postquam peperit, mortuam. Ejusmodi autem partus non solum olim, sed ita pridem multo copiosiores,

L. ultima de bonis damn.

Lib. 10. c. 2.

tes, plerique tamen præternaturales accidêre: sicut sequens caput plura exempla continet.

CAPUT LXVI.

De numerosa & præternaturali prole.

FAzellus refert, Joannam Pancicam Agrigentinam mulierem, ætate sua Bernardo Belluardo Agrigentino nuptam, tantæ fuisse fœcunditatis, ut tricies circiter enixa tres supra septuaginta ediderit liberos. Quod præter fidem nulli videri debet. Siquidem, pergit Fazellus, Aristoteles affirmat mulierem quandam, quatuor partubus viginti edidisse liberos. Singulo enim partu quinque emisit. Magnus quoque Albertus mulierem quandam in Germania configuratis conformatisque in utero duorum, & viginti infantium corpusculis, abortum fecisse: aliam vero septuaginta. Sed & aliam ejecisse in pelvim corpuscula auricularis digiti magnitudine centum & quinquaginta refert. Et (ut amplius increscat admiratio) Margaritam Hennebergensem Comitissam, Anno salutis cIↃ.CC.LXVI. ætatis vero suę XLII. in die parasceves, nona hora ante meridiem, infantes vivos promiscui sexus trecentos sexaginta quatuor peperisse. Fama per cives ducta, publicis inscriptionibus & ipsorum cadaverum numero, quæ adhuc in eadem visuntur urbe, constantissimum est. Quorum masculis Johannis, fœminis vero Elisabeth Guido (vel ut alij Otto) Episcopus suffraganeus Trajectensis, qui baptismo eos initiavit, nomen imposuit. Hi statim una cum matre decedentes, in maximo templo, atque in eadem urna tumulati. Epitaphium habent, in tantæ rei indicium. Et (ut nostra etiam demum adjiciamus) Anno salutis cIↃ.CCCC.XXX. Messanæ mulier quædam annos XXIV. nata, novem infantulos uno simul partu edidit. Quæ posteaquam peperit, una cum filiis extincta. est Et licet sint, quibus septem in utero cellulæ placeant, & propterea totidem duntaxat fœtus concipi posse, ex Galeni quoque de spermate libro tradiderint (unde & Jureconsultos lapsos errore censendum est) ea tamen omnia & temere prodita, & opus illud Galeni non esse eruditis perspicuum est. Hactenus Fazellus. Hujus Comitissæ præternaturalis partus Erasmus Roterodamus, Ludovicus Vives, & alij mentionem fecerunt, inter quos Ludovicus Guicciardinus, in sua descriptione Belgij, quam Italico sermone edidit, recenset talem historiam, sumptam fortasse ex Guidonis a Dominico Petri Annal. Flandr. lib. 9. prope finem: Pauperculam fœminam, quæ gemellos pepererat, petiisse à Comi-

Lib. 7 de natura animalium c. 4.

Mm tissa

tissa illa subsidiola ad sustentandam vitam necessaria. Illam autem non solum eam inanem à se dimisisse, sed tanquam adulteram insimulasse, sibi enim contra naturam videri, ajebat, fœminam castam ex uno viro gemellos concipere posse, ideoque hoc suo partu detectum esse, quod sese aliis viris impudicè prostituisset. Hac exprobratione, & ignominiosâ repulsa, commotam pauperculam illam fretamque sua pudicitia, precibus suis a Deo flagitasse, ut ad demonstrandam suam innocentiam, & fidem inviolatam conjugii servatam, permitteret, ut Comitissa illa uno partu tot liberos, quot dies annum complerent, in lucem ederet. Illamque paulo post enixam. Hanc ejus sobolem utriusque sexus fuisse ibidem dicit Guicciardinus magnitudine pullorum gallinarum, sed vivos & integros universos, eos autem una cum matre non diu superstites mansisse, idque sequens Epitaphium in Monialium ordinis S. Bernardi monasterio Losdunensi, ubi simul sepulti sunt, non procul ab Haga Holandiæ vico maximo positum testatur. ILLUSTRIS DOMINI Florentij Comitis Holandiæ filia, cujus mater fuit Mathildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ, fratrem quoque habuit Guilhelmum Alimaniæ Regem, hæc præfata domina Margaretha. Anno salutis millesimo, ducentesimo, septuagesimo sexto, ætatis suæ anno quadragesimo secundo ipso die parasceves, hora nona ante meridiem peperit infantes vivos promiscui sexus, numero trecentos, sexaginta quatuor, qui postquam per venerabilem Episcopum Dominum Guidonem suffraganeum, præsentibus nonnullis proceribus, & magnatibus in pelvi quadam baptismi sacramentum percepissent, & masculis Johannes, fœminis vero nomen Helisabeth impositum fuisset, ipsorum omnium simul cum matre animæ ad Deum æternaliter victuræ, redierunt, corpora autem sub hoc lapide requiescunt.

Eandem historiam cum hoc Epitaphio recenset Joannes Christovalius [illegible] sis in Itinerario Philippi Regis Hispaniarum, cum ad Carolum V. Cæsarem in Germaniam proficisceretur, magna diligentia Hispanice [illegible]. Non admodum dissimilis historia narratur de primordiis prosapiæ nobilissimæ, Welforum. Cum enim Irmentrudis Isenbardi Comitis Al[illegible] uxor, fœminam quandam, quæ tergeminos pepererat, non tamen adulterii insimulare ausa fuisset, quod fieri posse negaret, ut ex uno viro tot simul liberi conciperentur, sed [illegible] culeo insueretur, & in profluentem submergeretur, apud maritum [illegible] accusasset: Accidit ut sequenti anno [illegible] Irmentrudis [illegible] cum maritus suus [illegible] esset, liberos duodecim [illegible], [illegible] omnes, sed corporibus perexilis. Quare non tam infamiam [illegible], quam pœnam [illegible] undecim ex iis clam projiciendos, atque enecandos in propinquum [illegible]

sam unicum ipsa educandum retinet. Cum autem Isenhardus in mulierculam infantes bajulantem forte inquideret, & quid in polubro ferret, interrogaret, illa catulos degeneres, quos in rivo Schercij suffocare vellet, respondit. Quos cum Comes frustra reflagante muliercula inspiceret repetit infantes & adhibitis ministris, edoctus quid conjugi suæ accidisset, eos clam educare jussit. Qui cum postea pubescerent una cum filio, quem mater domi educaverat, produxit, cognitaque similitudine lineamentorum, mater conscientiæ stimulata, totam rem confessa, veniam deprecatur, & obtinet. Unde in memoriam rei Welforum illustris prosapia nomen sortita est. Hanc historiam studiosus lector ex Reineri Reineccii historia de Welforum prosapia prolixius petere poterit.

Caput LXVII.

De monstris & portentis nonnulla memorabilia, & plura de diligenti cura Romanorum in propaganda sana prole.

DE monstris, quæ ex pluribus corporibus imperfectis, in unam massam coalescunt, naturæ indagatores præsertim Anatomici plura tradiderunt. Omissis autem iis, historiæ prosequemur & non nulla memorabilia mirabiliaque afferemus exempla. Primum sane ex Buchanano referam. Circa hæc tempora, inquit, monstrum novi generis, in Scotia natum est, inferiore quidem corporis parte speciem maris, nec quicquam a communi hominum forma discrepans: Umbilicum vero supra trunco corporis, & reliquis omnibus membris geminis, & ad usum ac speciem discretis. Id Rex diligenter, & educandum, & erudiendum curavit, & maxime in musicis, qua in re mirabiliter profecit. Quin & varias linguas edidicit & variis voluntatibus duo corpora secum discordia discutiebant, ac interim litigabant; interdum veluti in commune consultabant. Illud etiam in eo mirabile fuit, quod cum inferne, crura, lumbive offenderentur, utrumque corpus communiter dolorem sentiebat. Cum vero superne pungeretur aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris sensus perveniebat. Quod discrimen in morte quoque fuit magis perspicuum. Nam cum alterum corpus, complures ante alterum dies fuisset exstinctum, quod superstes fuit, dimidio sui computrescente paulatim contabuit. Vixit diu monstrum Annos XXVIII. & decessit administrante rem Scoticam Ioanne prorege. Hac de re scribimus eo confidentius, quod adhuc supersunt homines honesti complures, qui hoc monstrum viderint.

Lib. 13. de reb. Scoticis.

Hæc Buchananus. Simile monstrum tempore Theodosii Imper. in Castello Emmaus, natum est, ut in Chronologia incerti authoris, quæ nuper è Bibliotheca Henrici Petri prodiit, notatum est, ab umbilico, & sursum divisum, ita ut haberet duo capita, & duo pectora & omnes sensus ab una parte dormiebat, ab altera edebat. interdum altercabantur, & se invicem percutiebant. Sed diu vitale non fuit. Vixit enim saltem duobus annis, & uno mortuo, alterum supervixit 4. diebus. Eodem modo circa annum
Lib.2. salutis cIↃ.XLIII. sicut in continuatione incerti authoris Anglicæ historiæ Bedæ legimus, in confinio Britanniæ & Normanniæ visum est portentum in una vel potius in duabus mulieribus. Duo erant capita, quatuor brachia, & cætera gemina omnia, usque ad umbilicum. Inferius duo crura, duo pedes, & cætera omnia singula, videbat, comedebat, loquebatur una. flebat, esuriebat altera; ore gemino manducabatur, sed uno meatu egerebatur. Postremo una defuncta, supervixit altera, portavit pleno biennio viva mortuam, donec & mole ponderis, & fœtore cadaveris ipsa quoque defecit. De monstris autem suo loco plura. Nunc redeamus, ad Romanorum institutum. Ii sane strenuè ut diximus dederunt operam, ut non solum copiosa proles, præsertim mascula, procrearetur: sed etiam ut ea vivida, & sana esset. Ideoque veteres leges viris post sexagesimum annum, fœminis vero post quinquagesimum annum, nuptias veluti intempestivas inhibuerunt. Quas tamen Justinianus correxit, & ad nullum certum tempus eas restrinxit. Compertum enim est, fœminas etiam quinquagesimo ætatis suæ anno, & ulterius liberos genuisse. Exemplum habemus in Constantia Normanna moniali, matre Friderici II. quæ extracta claustro unica hæres fuit regni Siciliæ, ideoque ut suspicionem partus averteret in præsentia nobilissimarum fœminarum Sicularum, in urbe Eliorum, sub tentorio in foro, parere publice voluit: quamvis non defuerint, qui hunc partum in dubium revocare conati sunt, inter quos fuit Marquardus Anconæ Marchio, qui testibus probaturum se pollicebatur, Fridericum nunquam ex Henrico, atque Constantia; sed supposititio quodam partu natum
Lib.4. *Lib. 2. de Instauratione Ital.* esse, ut Pandolph. Collenucius in sua Hist. Neapoli. refert. Hunc fortè Johannem Michaelem Brutum movit, quod omnino neget Constantiam illam initiatam sacris, & per omnem ætatem collegio Virginum præfuisse, à Cælestino Pontifice solutam legibus, nubere viro permissam, cum ex illius computatione regnante illo Pontifice eam sexagenariam fuisse oporteat: E contra Falcandi historici utitur authoritate, eam florenti ætate virginem fuisse, atque rege Gulielmo Bono, Henrico, cum Fridericus Ænobarbus adhuc viveret, in matrimonium collocatam esse: Errori autem locum eorum temporum perturbationem dedisse. Conjectura enim, ut

quis,

sunt, adducor, ut credam, abductam illam è Regia, quo tempore Malus
Rex otto tumultu captus est, & in carcerem conjectus, in virginum domo,
ubi vitam a præsentibus malis ageret, asservatam esse. In eadem etiam sedato
tumultu acrelius regni compulsus, sui juris, ac nullis mancipatam sacris,
quoad Henrico nupsit, mansisse, quod claras fœminas sæpe, atque illustres
facere animadvertimus, &c. Vtrum autem hæ rationes Bruti, & conjectu-
ræ contra mentem Collenucij, & communem opinionem historicorum
veræ sint, lectori modo similes, in medio relinquo. Fateor autem, difficile esse *De occult.*
impugnare, quæ hactenus pro veris habita & approbata sunt. Recenset au- *nat. mirac.*
tem, ut materiam cœptam prosequamur, rationes Lemnius, & dicit, ali- *lib. 4. c. 24.*
quoties se observasse, quod nonnullis fœminis, quæ validæ & vegeto sunt
corpore, ad quinquagesimum quintum annum fœcunditas producatur.
Etsi autem ibi addit, in viris ardorem, & naturæ vim propagandæ sobolis
sexagesimo quinto anno desinere: Tunc enim magna ex parte flaccescere
virile robur, & semen infœcundum effici incipere, extinctis spiritibus na-
turalibus, & arescentibus humoribus, ex quibus caloris beneficio semen
confici solet: tamen recte adjungit, esse nonnullos validos robustosque se-
nes, quibus adolescentia continenter & moderatè transacta est, qui ad se-
ptuagesimum annum fœcundi sunt. Nam, ut testantur historiæ, Masinissa
post annum octuagesimum sextum liberos genuit. Et novi nobilissimum e-
quitem Francum amicum paternum veternum, qui propemodum octua-
genarius, genuit liberos, filium & filiam, qui una cum matre, dum hæc scri-
berem, superstites adhuc erant.

CAPVT LXVIII.

*De mira quorundam & vegeta senecta, & longævitate, nec non de bene-
dictione fœcunditatis.*

MEmorabilis historia apud Lemnium De occultis naturæ miraculis
legitur. Recenset enim, se Naucleruṁ quendam dignum fide audi- *Lib. 4.*
visse, cum Stockholmiæ negotiaretur, imperante Gustavo patre Regis *c. 24.*
Sueciæ Erici, quod accitu Regis interfuisset nuptiis viri cujusdam centum
annorum, qui in matrimonium adsciverat triginta annorum sponsam, at-
que ex illa suscepisset liberos. Illum autem virum (ut sunt in ea regione
plurimi) adeo cruda viridique senecta fuisse, ut vix implevisse annum quin-
quagesimum videretur. Huc spectant ea, quæ Buchananus memoriæ tra- *In fine li. 1.*
dit, de Laurentio quodam Herblando, qui post centesimum annum ætatis *Scoticarū*
suæ uxorem duxit, & natus annos centum quadraginta sævissimo mari *histor.*

Mm 3 iu sua

in sua navicula piscatum prodibat, tandem cum nulla vi gravioris morbi labefactatum, sed senio solutum decessisse scribit. Verum enim vero illa ætas licet insolita nullo modo comparari poterit cum sene Indo Orientali, de quo ita scribitur in historiarum Indicarum lib. 9. Quidam ex Gangaridum gente, quam hodie Bengalam vocant, ad prætorem adductus, natus, ut ferebatur, annos trecentos triginta quinque, neque mendacii suspicio suberat: nam & seniores, qui ibi erant, se de hoc eodem grandævo narrabant à majoribus accepisse, & ipse filium habebat nonagenarium, & cum literam nosset nullam, quæ referebantur ab eo, de veterum gestis rebus ad fidem annalium optime congruebant. Huic aliquoties jam deciderant dentes, aliis continuo subnascentibus, & barba ubi prorsus incanuisset, in atrum denuo colorem sensim paulatim seniculo vertebat. Ad centesimum annum idola coluerat; inde æque mirabili errore ad nefariam Mahometis transierat sectam; is propter miraculi novitatem Sultani stipendiis ali consuetus, idem vitæ subsidium à Nonnio petiit. Nonnius haud gravate assignavit. Hæc ex Johanne Petro Maffeio, penes quem fides sit, describere volui. Quod si quis discrimen inter viros & mulieres, quamobrem hæ citius sterilescant, quam illi ac profundere semen desinant, cognoscere cupit, is Lemnium in loco allegati capitis legat, ejusque rationes expendere poterit. Hinc apparet, tale non esse doctrinam Dioscoridis Astrologi, qui, sicut in fragmentis Varronis legimus, scripsit Alexandriæ inter eos, qui mortuos solent conservare, hominem plus centum annis vivere non posse. Id cor humanum declarare eorum, qui integri perierunt sine corporis tabe: Ideo quod multis annis pependit cor hominis, incrementa ætatis & diminutiones conservent, & anniculi pendere duas drachmas, bimi quatuor & sic in annos singulos usque ad centum accedere binas; ab his centum drachmis, atque anno quinquagesimo. Item decedere in anno quoque binas: ex quo perspicuum sit centesimo anno redire ad anni primi pondus, nec longius posse vitam procedere. Postremo, ut ex sacris literis aliquid adducam, constat ex iis, fœcunditatem & multiplicationem prolis benedictionem divinam, sicut sterilitatem maledictionem fuisse. Idemque quemadmodum fœcundæ fœminæ felices habitæ sunt: ita steriles negligebantur, & infames erant. Unde sæpius, præsertim in veteri Testamento, fœminarum flagitantium à maritis liberos, & deplorantium suam sterilitatem, querimonias legimus, quæ tamen ab iis, prolem à benedictione divina potissimum expetendam esse admonentur. Sane ut hæc salutaris doctrina, qua docemur quo fine, legitimo modo genus humanum conjunctione maris & fœminæ propagatur, hominibus adimeretur, Satan ille hostis acerrimus author fuit, ut sub prætextu sanctioris vitæ

pega-

pagario impediretur, & cœlibatum, tanquam sanctior conjugio, inveheretur. Vide, ut de aliis taceam, in Africa D. Augustini tempestate hæresis orta est, qui Abeloitæ, vel Abeloniani vocari voluerunt. Aiebant enim, Abelum à Caino fratre cœlibem, & absque prole occisum esse. Hi quidem uxores ducebant, sed illis non [illegible] chantur, neque filios generabant, servabatur nihilominus ea multitudo per adoptionem. Quilibet duo vir & uxor adoptabant sibi puerum atque puellam, hac lege, ut ipsi quoque non commiscerentur, [illegible] tuebantur. Et hoc illis facere licebat, cum pauperes homines [illegible] semper invenirentur, qui suos filios aliis [illegible] adoptandos, ut alienis facultatibus frui possent.

C A P U T LXIX.

Aquæ thermarum, [illegible] salinarum, quas terra emittit, [illegible] communes esse debere.

Retuli nuper nonnullas thermas salutares Germaniæ, quas & [illegible] omnibus volentibus, ut gratis, sed exacto pretio permitterentur, plane manasse: sublato autem illo iniquo [illegible] [illegible] liberum usum omnibus [illegible] curandi [illegible] manare cœpisse. Cum autem de his [illegible] cogitarem, forte incidi in locum Athenæi, [illegible] scribit, in palude quadam, Alexandri [illegible] Regis temporibus, [illegible] Ægyptias per biennium fructum [illegible] Alexandro postea custodiam [illegible] prohibente, sed ad lacū [illegible] nec fructum postea amplius [illegible] habuerit. Res huic simillima fuit [illegible] quæ in Edapso accidit. Ibi enim differens ab [illegible] scatens apparuit, non pro[illegible] juvabantur: qua re effi[illegible] ad bibendum accederent. [illegible] Regis hanc parcius dispensare cœpissent, [illegible] dari jussissent, quo statim fonticu[illegible] Tragasæum salem ante id [illegible] Lysimachus tributum imposuisset, conti[illegible] locum ob admirationem immunem iterum [illegible] Vt autem ad recentiora exempla redeamus, Non

Lib. 3. c. 1.

Lib.19. Non diſſimile recenſet Jacobus Majerus in Annalib. Flandriæ, quod Sluſæ, anno CIↃ.CCCC.XLI accidit. Conchæ hoc anno, inquit, (Moſſelen vulgo) apud Sluſam, poſtquam earum collectioni impoſitum eſſet quoddam genus vectigalis, non comparuerunt, ſed ceſſaverunt affluere, quæ res loco certi miraculi habita. Nam poſtquam ſublatum eſt tributum, rurſus advenerunt. Pauperrimi iis veſcuntur loco piſcium. Verum ne exempla tam longe petamus, ſi non tutius eſſet externa, quam domeſtica, teſte Cicerone, referre, poſſem indicare locum, & ea referre, quæ pluſculis ante annos ibi acciderunt. Cum enim acida aqua admodum ſalutaris, illo in loco ex fonte perenni ſcaturiens, à multis ægris & ſanis expeteretur, & is, qui ſcaturigines in ſuo fundo haberet, ſpe lucri adductus, eas obſeraret, certoque pretio conſtituto indigentibus impertiri nollet, mox fons ille acidus, alioquin perenni aqua ebulliens, exaruit, & ita locus aquæ vacuus manſit, donec remotis impedimentis, gratis rurſus expetentibus præbaretur, & omnibus accedentibus liber acceſſus uſuſque concederetur. Huc pertinet, quod Petrus Quinqueranus de laudibus Provinciæ lib. 2. ex Braſavola Ferrarienſis libro ſimplicium, de Manna, refert. Quum, inquit, Neapolitani Reges locum Marinæ rorationem ſolennem, muro clauſiſſent, ne aditus ad colligendam eam pateret inopibus, niſi penſo vectigali, inhibitus videbatur mannæ deſcenſus: reſerata ſunt clauſtra, tum vero Manna fluxit, tempore ſuo. Occluſus iterum fuit locus, atque tertio, atque viciſſim apertus? In ſumma, nulla unquam Manna in occluſum defluxit, in reſeratum large. Cæterum Mannam de cœlo delapſam, miraculoſam, in deſerto, & naturalem ejus efficaciam, luculenter deſcripſit Johannes Huartius Hiſpanus in ſuo *Cap.12.* examine ingeniorum. Recte itaque dicit Lactantius, quod Deus omnibus *Lib.5.c.14.* ſuum unicum lumen æqualiter dividat, emittat omnibus fontes, victum *de Iuſtitia.* ſumminiſtret, quietem ſomni dulciſſimam tribuat.

CAPUT LXX.

De cadaveribus non putreſcentibus.

ADvectum fuit ſuperioribus annis à negotiatore quodam noſtrate ex Ægypto, uti ajebat, cadaver integrum fœminei ſexus ad nos, & propter novitatem, affluente multitudine, id videre expetente, ſolutis nummulis aliquot, id promptiſſimè unicuique demonſtratum fuit. Erat autem illius generis, ex quo Mumia non in arenæ cumulis, Solis calore exuſta, ſed aromatibus condita, ad multos morbos ſalutaris medicina deſumitur, faſciis depictis hieroglyphicis notis & characteribus artificioſè involutum

lutum

lutum, addito encomio, meo iudicio ficto, esse Isidis corpus, quæ olim tam religiosè ab Ægyptiis tanquam Dea culta fuit. Vidi ego id sane cum multis amicis meis libenter & cupide, ut rectius superstitionem miram & attentam curam in sepeliendis mortuis veterum cognoscerem, conatique fuimus negotiatori persuadere, ut fasciis & involucris detractis perscrutaretur, quid sub illis, in corpore illo exangui, sicco & arido intus lateret, sed ille allatis, nescio quibus rationibus, nobis præsentibus id facere recusavit, quod tamen deinceps factum fuisse cognovimus. Idipsum præbuit mihi occasionem cogitandi, quamobrem Ethnici, Egyptij præsertim, tantos sumptus & industriam in condiendis conservandisque mortuis collocaverint. Non enim illis fidei Christianæ articulus, de resurrectione carnis, utpote cum sapientia & ratione humana penitus pugnans, cognitus fuit: quamvis Ægyptij, teste Herodoto in Euterpe, primi extiterint, qui dicerent, animam hominis esse immortalem, sed quæ per μετεμψύχωσιν quandam ex uno corpore mortuo in aliud atque aliud, non hominis tantum, sed & brutorum omnis generis immigraret. Quid miremur autem hanc opinionem in Ægyptiis idololatris, cum eadem etiam Pharisæorum secta in populo Dei, cum Christus in terris degeret, imbuta esset, Josepho teste? An autem Ægyptij ostentatione quadam, vel nimio suorum amore tantam curam impenderint mortuis, vel alias causas habuerint, aliis excutiendum relinquo. Hoc certe constat, peculiaria aromata, pulveres cedrinos, & alia contra corruptionem pugnantia, eos adhibuisse, & cadavera tam artificiosè condire solitos fuisse, aureaque lamina nonnunquam ac fasciolis densissimis obvolvisse, ut duobus amplius annorum millibus integra, præter humores & viscera servarentur, sicut etiam nunc his temporibus ex arena pura eruuntur, circa pyramides integerrima, illa ætate condita & oblita, qua Isidi sacra fiebant, ut ex imaginibus, quas cadaveribus includebant, compertum est. De Ægyptiis pariter & Persis scribit Cicero lib. 1. Tusc. quæst. Condiunt, inquit, Ægyptii mortuos, & eos domi servant. Persæ etiam cera circumlitos condiunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora. Quod etiam de Persis testatur Herodotus lib. 1. ut nunc alios prætermittam. Etsi autem veterum cura eo spectabat, ut cadavera integra & incorrupta asservarentur, tamen nihil aliud fuerunt, quam homines vere corrupti. Siquidem corruptio terminatur ad interitum totius, etiam partibus omnino integris, non secus ac navis corrupta dicitur, licet integra carina, prora, puppis, à se invicem avulsa habeantur, sicut Bodinus quoque id observavit. Vbi quoque notat: Mumiam vulgus appellare, quæ a Plinio funera medicata dicuntur. Sunt enim illa cadavera suavissima, ac incidentibus aromatis sic exsiccata, ut saccari *In Theatro naturæ l. 1.*

Nn Cretici

Cretici duriſſimi colorem & duriciem imitari videantur, faſciolis telarum tenuium multis involucris complicatarum, omnino tecta vacuatis viſceribus, & inaurata cute: nihil enim à putredine aut ærugine diutius conſervat quam aurum. Intus autem Iſidis imagines pro viſceribus reconditas habent, ac talium quidem cadaverum ſepulchra ſunt infinita, in arena puriſſima & aridiſſima, ac potiſſimum ſub pyramidibus, quæ ſunt innumerabiles, quibus vim medicam plerique ineſſe tantam arbitrantur, ut propterea ſepulchra effodiant. Certe quidem Franciſcus I. Rex Francorum Mumiam illam, quocunque iret, devehi curabat, quaſi morborum omnium ſingulare medicamentum. Non ſolum autem veteres aromata varia, ſed etiam cedri ſuccum contra putredinem adhibuerunt. Hoc confirmat Henricus Salmuth, vir doctiſſimus in ſuis notis erudititiſſimis ad lib. Rerum memorabilium jam olim deperditarum Guid. Panicirolli. Cedrum, inquit, tum ob inſignem ſui amaritudinem, tum ob excellentem, quam habet ſiccandi facultatem: non ſolum valet cauſam corruptricem interiorem ad breve tempus compeſcere: verum etiam ſemel ſibi rem creditam in immenſum tueri, ac conſervare. Teſtantur id medicata in Ægypto cadavera ante annos propeter mille, Platoni jam olim in Phædone celebrata, quæ ad hunc uſque diem non ſine magno inſpicientium ſtupore incorrupta perdurant, vulgus Mumias appellat. Verum ea funera conſueviſſe farciri ſeu medicari cedri ſucco Melchior Guilandinus ex Dioſcoride & Galeno probat: qui Cedrium à quibuſdam vocari tradunt, cuſtodiam mortuorum corporum, ſive particularum emortuarum. Idipſum Plinius confirmat, ubi Cedri tantam vim eſſe ſcribit, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſerventur. Et alio in loco ait: Cedri ſuccus defuncta corpora incorrupta ævis ſervat, viventia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. De Cedri autem ligni perpetuitate ſequens caput plura docebit. Vt autem in ſepulturis veterum pergam, eundem ritum condendi ſua cadavera ad memoriam perpetuitatis retinent Chuſſitæ Æthiopes, de quibus ita ſcribit Beniamin Tundelenſis: Hujus regionis incolæ ſuos mortuos non ſepeliunt, ſed medicamentis & aromatibus variis conditos in ſedibus collocant, retibuſque amiciunt, certa ſerie ſecundum ſingulas familias diſpoſitos: areſcit autem illis caro cum oſſibus, & adeo rigeſcit, ut viventes majores ſuos à multis annis deducta ſerie agnoſcant. Similem quoque morem uſitatum in Arabicis Inſulis ex Ortelio in prima centuria recenſuimus. Cæterum mos iſte, vel potius alienatio in cadaveribus inhumatis, apud Chriſtianos & pleraſque gentes, qui ſenſum humanitatis & civilitatis impreſſum ſervant, pro barbaro & nefario habetur. Homo enim ex terra & limo manu Dei formatus, & factus

De papyro, membro 24.

Lib. 16. c. 11.

Lib. 24. cap. 5.

Cap. 14.

peccato

peccato deformatus, & corruptioni obnoxius, ad primævam suam materiam defunctus necessario rediturus est.

Moscovitæ tamen (licet alioquin si ulla gens in sepulchrorum ac mortuorum cultu cum primis superstitiosa) diversum hac in re ab aliarum gentium institutis hoc maxime habent, ut non statim mortuos sepeliant, sed per unum annum loculis conditos in fornicato aliquo cœnaculo asservent, ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terra condant, sicut Reinoldus Heidelsteinius testatur. Duravit autem forte hic mos à veteribus Russis, quorum cadavera adhuc propemodum integra prope Kioviam ad Borysthenem, vetustissimam amplissimamque urbem conspiciuntur. *De Moscovitico bello lib.*

Ita enim scribit Alex. Guagninus: Apparent ibi cavernæ quædam subterraneæ, vastuissimæ, longo tractu, subtus terras extensæ, in his plurima antiqua sepulchra, corporaque illustrium quorundam Russiæ virorum, quæ vis antiquitus posita, carie tantum absumpta, integra tamen apparent; præcipue vero duorum quorundam principum cadavera in vestibus gentili more, prout vivi ambulabant, integra veluti recens posita apparent; sic insepulta in specu jacent, quæ peregrinis & advenis, à monachis Ruthenici ritus ostenduntur. Vrbs ista Kiovia olim in illis locis Septentrionalibus, absque dubio fuit cum celeberrimo emporio, locuples & potens, sicut Laurentius Mullerus, tanquam oculatus testis, ejus circumferentiam octo circiter milliaria comprehendentem, amplum attamen & desolatum situm describit. Inter alia autem templum egregiis constructum fornicibus laudat, in quo multa cadavera incorrupta conspiciantur, integra quidem, veluti cocta, non nigredine lutida, sed vivido colore cutis. Famam autem esse, ait, corpora esse martyrum, ideoque Tartaros in excursionibus ea non attingere: nam aliquoties male illis cecidisse, si tale aliquid conati fuissent. Commemorat præterea in fornicato sacello conspici fœmineum corpus, pellucida tela tenui vestitum, ita integrum, ut flavi crines, & reliqua membra tractu quoque incorrupta sint. Barbaræ martyris id esse, famam ait. Reliqua quæ ibi adduntur, fidei lectoris permittuntur. Persuasum porro veteribus fuit, fulmine tacta corpora non putrescere, sed integra manere, sicut quoque Plutarchus censuit: Cunctis fere, inquit, notum est, fulmine ictorum non sentire corpora putredinem, unde reprehenditur Euripides, dum Clymenem introducit de Phaethonte, dicentem: Putrescit ast hic in convalle mortuus. *Rerum Polon. tom. 2.* *In Septentrionali historia.* *Lib. 4 convivalium. 2.*

Tradunt autem historici de Indis Occidentalibus, multos ex suis popularibus in altissimis montibus, certo tempore anni plane torpescentes & exanimatos reperiri, quorum corpora integra, absque corruptione, una

cum interioribus visceribus, & aliis partibus, manere. Venit itaque mihi in mentem, cum hæc legerem, fieri potuisse, ut etiam ii fulmine exanimati fuerint, de quo tamen initio, utrum verum esset, nec ne, dubitavi. Facilius enim multa mira, ac insolita, quæ in dissita orbis terrarum parte evenire affirmantur, scribunturque quam probantur. Verum hanc dubitationẽ mihi exemit D. Paludanus Medicus eximius, & rerum exoticarum utriusque Indiæ percontator & collector studiosissimus. Is enim mihi retulit, se domi suæ habere tales Indos duos integerrimos, neque odore tetro, pallido, emortuove colore, luridos, sed procul aspicientibus cute rubicunda, & in aliis omnibus, excepto motu, viventibus similes. Aiebat autem hoc, flante vento meridionali, qui vim tantam obstupefaciendi & congelandi haberet, Indis illis nudis in patulis locis, ubi se abscondere non possent, sæpenumero accidere. Hac narratione fidus ille testis mihi omnem dubitationem exemit, ita ut nunc pleniorem fidem Cornelio Witflieto adhibeã, ista ita confirmante: In provinciæ Chiliensis montanis peculiaris ventus dominatur, non aliqua vehementia, sed nimia sua subtilitate noxius. Olim terrestri itinere, superatis altissimorum montium jugis, ad has terras primi detectores penetrarunt; sed propter teterrimam metuendamque hujus ventuli, sive auræ vim, maritimo nunc itinere, aut secundum maris littus per planas regiones Chilienses adeuntur. Auræ hujus Chiliensis vis adeo noxia est, ut oppresso inter viscera vitali calore, viatorem extemplo interimat, mortuorum tamen corpora non infestat sed à corruptione & putrefactione præservat. Fama est, Almagrum post quintum mensem eadem itineris spacia remetientem, multos suorum cum equis frigore exanimatos recentes adhuc, integrosque invenisse, manibus fræna retinentes, equisque in suo gressu stantibus, tali habitu, sicut vivi obriguerant. Quæ res contemplantibus admiratione digna merito videtur, sed ratio in eo est, quod Chiliensis hæc aura cum sit subtilissima, non suras, non pedes, aut manus pertentet, sed ad intima præcordia penetret, vitalemque calorem suffocat & restinguit, & cum in ultimo siccitatis gradu siccissima sit, neque corruptionem, neque putrefactionem inducit aut admittit, sed mortuorum corpora præservat. Nam corruptio putrefactioque à qualitate calida & humida procedit.

In descriptienis Ptolemaica augmẽto, sive occidentis notitia.

CAPUT LXXI.

De perpetuitate æris, cedri, & cupressi.

NOn frustra in capite decimoquarto primæ Centuriæ subcisivarum operarum mearum, & capite præcedente, Ægyptiorum veterum, adductis memorabilibus historiis, & exemplis mentionem fecimus, quod ii non solum superstitione, sed etiam ratione naturali quadam, conditis aromatibus & succis, aliisque rebus ad avertendam putredinem, & corruptionem, illis sigilla vel icunculas æreas, insuper cadaveribus, pro præcordiis, & visceribus inseruerint. Observarunt enim ætatis naturam, & efficaciam, quod non solum seipsum, sed alias quoque res, quam diutissime, conservare soleat. Id Plinius quoque notavit: Usus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur. Unde quoque ex sacris literis constat, morum duritiem, & difficultatem maximam æris nomen comparationibus vel similitudinibus notari, ut apud Prophetam, Frons tua ærea. Firmitudinem quoque, soliditatem, & constantiam significat æs, eoque nomine in persona Dei Propheta Jeremias utitur. Dedi, inquit, te in murum æreum super omnem terram: sic etiam in Apocalypsi, visio filij Dei à Johanne ita describitur: Et pedes ejus similes aurichalco: ut hæc & alia memorabilia à Benedicto Aria Montano notantur. Porro vis conservandi æris, de quamodo diximus, Plutarcho ignota non fuit, qui Satyrum introducit, ita dicentem. Venatores quum aprum, aut cervum confectum è longinquo advehunt, æreum ei clavum tanquam putredinis amuletum infigere solere; & paulo post addit rationem, Clavus, inquit, proinde æreus siquidem transfixus à putredine, quod aiunt, carnes tuetur: videbitur hoc fieri ob insitam æri facultatem adstringendi. Nam ærugine ad tales casus utuntur medici, loco medicamenti, & eos qui commorantur in secturis ærariis, aut lippitudine solvi: ac si cilia amiserint, ea denuo enasci, Aristoles author est. Pergit ibidem Plutarchus, quod ea, quæ æreis cuspidibus, & gladiis infliguntur vulnera, corpori minorem inferant dolorem, & facilius sanentur, quam quæ à ferreis, quia scilicet æs in se quidpiam medicamenti habeat, idque in vulnere statim relinquat. Hucusque Plutarchus.

Lib. 34. ca. 9.

Isaia c. 47.

Cap. 1.

In l. Ioseph sive de arcano sermone.

Symposiacon. 3. 1. 10.

Idipsum non ignorant Æthiopes Africani, qui armillas, in brachiis, & cruribus non solum in cotidianis usibus refrigerandi artus ergo, plerunque utuntur, atque etiam ornatus causa gestant: Sed etiam una advitandam corruptionem sepeliri volunt. Sicut picturæ, & ij, qui in iis

locis peregrinati fuerunt, testantur. De Cedri & Cupressi vero ligno, quod aliquot seculis res involutas vel inclusas, incorruptas servet, multa testimonia veterum extant, inter quæ admodum vetus est, cum de libris Pythagoræ repertis, recensent veteres, inter quos fragmenta L. Cassii Heminæ allegantur. Lapis, inquiunt, fuit quadratus circiter in media area vinctus cãdelis quoque versus, in eo lapide in super libri impositi fuerunt, propterea arbitror eos non computruisse. Et libri Cedrati fuerunt, propterea arbitror tineas non tetigisse. In his libris scripta erant Philosophiæ Pythagoricæ, iiquę combusti à Q. Petilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Eodem modo in Ephesio Cupressina materies, ex qua valvæ templi Dianæ quatuor ætates reservatæ, durasse traditur. Sola hæc nitorem etiam recipit, ideoque ex hac condere opera lautiora consuevere. Aliquando ex hac statuæ exudant: Cœlo enim Austrino, humectoque ita afficitur, cum in ea aliquid sit pinguedinis, sicut Theophrastus observavit. Reliqua de Cupressi perpetuitate, ex Plinio & aliis autoribus collecta, videantur apud Baptistã Portam in sua villa, ubi eadem, & memorabiliora de Cedro arbore collegit, & in proximo præcedenti capite plura de hac arbore, ejusque vires contra putredinem collegimus.

Lib. 2.

Caput LXXII.

De veris & utilibus thesauris colligendis & conservandis.

Matth. c. 6. 19. 20. 21. 24.

QUales thesauri quærendi, conservandique sint, qui non transitorij, vel potius umbratiles, neque possidentibus plus damni, quam emolumenti afferentes, docet nos Christus Dominus noster; Ne thesauros, inquit, congerite in terra, ubi tinea, & erosio eos corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur: Sed congerite vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea, neque erosio corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neque furantur. Nam ubi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum. Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum habebit odio, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & Mammonæ. Memorabilis præterea est doctrina legis divinæ. Nam commemoratis omnibus malis, quæ homini possint contingere, Iehova addit: Annon hæc sunt condita in arcis meis? Ac si diceret, sunt mihi thesauri bonorum, quam meam gratiam & benevolentiam hominibus volo exhibere: possum illis benefacere, non humano more, sed incomprehen-

Deut. c. 22.

prehensibili etiam ratione. Contra, cum homines affligere voluero, sentient, mihi non deesse affligendi rationes, quæ ipsis nunquam in animum venerant. Sic igitur Deus vult suos infinitos thesauros nobis notos fieri: tum bonorum, tum malorum respectu. Notemus igitur, non satis esse, si sciamus ex Dei gratia manare pluviam, serenitatem, fœcunditatem, & alia bona, licet hoc sit fundamentum, sed altius esse conscendendum, nempe si Deus talem virtutem terræ conferat, multo magis oportere, ut virtutem nostram ab ipso accipiamus, siquidem creaturæ nobiliores sumus.

Porro visum fuit, operæ precium esse adiicere D. Ambrosii piam admonitionem (quæ nostro præsertim tempore, pertubatis fere omnibus rebus, bellis, & seditionibus atque odiis intestinis, imminente insuper nostris cervicibus tyrannide Turcica, quam vel securi negligimus, vel desides, & inertes contemnimus, paulo post nostram inertiam, & securitatem utinam non sero, deploraturi, diligenter observanda est.) Nos aliquando, inquit, in invidiam incidimus, quia confregerimus vasa mystica, ut captivos redimeremus; quia Arrianis displicere potuerat, non tam quod factum displiceret, quam ut esset, quod reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat, quod homo redimitur à morte, fœmina ab impuritatibus Barbarorum? contra graviores morte sunt, adolescentuli, vel pueri, vel infantes, ab eis dolorum contagiis, quibus mortis metu inquinabantur. Quam causam nos etsi non sine ratione aliqua gessimus; tamen ita in populo prosequuti sumus, ut confiteremur, multoque fuisse commodius instruximus, ut animas Domino, quam aurum servaremus. Quis enim sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregavit: Aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed ut eroget, ut subveniat in necessitatibus. Quid opus est custodire, quod nil adiuvat? An ignoramus, quantum auri & argenti de templo Domini Assyrij sustulerunt? Nonne melius ea conflant sacerdotes propter eleemosynam pauperum, si alia subsidia desint quam sacrilegus contaminata asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: cur passus es tot inopes fame emori? Et certe habebas aurum, ut ministrares alimoniam, cur captivi deducti sunt in commercio, nec redempti? cur tot ab hoste occisi sunt? Melius erat vasa viventium servare, quam metallorum. His non potest responsum referri. Quid enim diceres? Timui, ne templo Dei ornatus deesset. Respondebit: Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum redemptio captivorum est. Et vere sunt illa vasa pretiosa quæ redimunt animas a morte. Ille verus est thesaurus Domini, qui operatur, quod sanguis ejus operatus est. Tunc vas dominici sanguinis agnoscitur, cum in utroque viderit redemptionem, ut

Lib. 2. officior. c. 28.

calix

calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit? Ecce aurum quod probari potest, ecce aurum utile, ecce aurum Christi, quod à morte redimat, ecce aurum, quo redimitur pudicitia, servatur castitas; Hos ergo malui vobis liberos tradere, quam aurum reservare, &c. Et ea quæ sequuntur.

CAPUT LXXIII.

De thesauris, dispensandis & colligendis.

Lib. 2. de bello Neabol.

COminæus celebris ille historicus, inter alia refert, cum sibi tanquam legato regio, thesaurus Venetæ Reipub, demonstratus esset, nihil ibi reconditæ pecuniæ fuisse, & Ducem, præsente senatu, retulisse, esse apud ipsos capitale, si quis referat de cogendo thesauro, idque tanquam prudenter, & consulto, ab eis institutum esse putat, vitandæ omnis contentionis, atque simultatis causa. Huc spectat lex Macarensium, vel vera, vel ficta aut fabulosa, sicut à Thoma Moro in sua Vtopia, refertur. Quorum Rex, quo primum die auspicatur imperium magnis adhibitis sacrificiis jurijurando adstringitur, nunquam se uno tempore supra mille auri pondo in thesauris habiturum, aut argenti, quantum ejus auri precium æquet. Hanc legem ferunt ab optimo quodam Rege, institutam, cui majori patriæ commodum, quam divitiæ suæ, velut obicem acervandæ pecuniæ tantæ, quanta faceret inopiam ejus in populo. Nempe eum thesaurum videbat suffectutum, sive Regi adversus rebelles, sive regno adversus hostium incursiones esset confligendum. Cæterum minorem esse, quam ut animos faciat invadendi aliena; quæ potissima condendæ legis causa fuit. Proxima quod sic prospectum putavit, ne desit pecunia; quæ in quotidiana civium commutatione versetur, & quum Regi necesse est erogare, qui quid thesauro supra legitimum accrevit modum, non quæsiturum censuit occasiones injuriæ. Talis rex & malis erit formidini, & à bonis amabitur, &c. Quomodocunque autem sese res habeat, & utrum Veneti, vel alij olim suas rationes, plane diversas a præsenti tempore, allegarint, & adhuc retineant, nec ne, ignotum tamen non est, tam ad conservandam dignitatem Regnorum, & Rerumpubl. quam ad propellendam vim & injuriam, in pace, & in bello thesauri, id est, pecuniæ collectionem esse per necessariam, & ideo non negligendam: Eamque ut recte dicitur, esse nervum belli, sineque ea, neque subditos recte pacatos teneri, neque hostes fortiter propelli posse. Vnde prudenter monetur; In pace arma, id est, ea, quæ

Lib. 1.

quæ sunt tempore belli necessaria, rectissime parari debere. Cum itaque experientia nos docuerit, quam necessaria res sit nummos habere in thesauris paratos, nemo non ad illos coacervandos nunc intentus conspicitur: & nonnunquam tales artes ab ærufcatoribus adhibentur, quæ manifestam perniciem afferunt, tam privatæ quam publicæ rei, de quibus modo plura referre extra propositum est. Non raro autem evenit, ut illi opum collectores, vel intempestivè, antequam cupiditatibus suis plane satisfacere possint, moriantur, aut brevi momento inani luxu, rursus dissipentur opes, quæ longo tempore, & quidem magno labore acquisitæ, & ad certos usus repositæ fuerunt. Primum illustratur elegantissimis versibus:

Omnis in hoc studio nobis consumitur ætas,
Hoc agimus, magnas ut tumulemus opes.
Quas si cum fuimus, per fasq́, nefasq́, secuti,
Tunc nobis magno vita dolore perit.

Alterum vero, audaci facto C. Cæsaris, quod non immerito ab auctoribus reprehenditur, cum videlicet sanctius ærarium Roman. ubi immensus thesaurus, & paucis notus, reconditus fuerat, expilasse. Ita enim de eo scribit Appianus. Thesauros à nemine contractos, usque in illum diem, militib. rapere concessit, quos olim execratione proposita conditos fuisse, memorant, ut nisi tumultu belli Celtici non promerentur. Ex quibus verbis colligimus Cæsarem usque ad fecem ærarium exhausisse. Memorabilis autem ideo est ille locus, quod olim quoque Romani prisci, tam meticulosi fuerint ob irruptiones Celtarum, Germanorum videlicet, ut peculiares nervos, & subsidia pecuniaria, veluti necessaria arma, contra ipsorum impetum, sibi reposuerint. De hoc thesauro, licet Suetonius, & Plutarchus, sicut quoque ipsemet Cæsar in commentariis suis siluerint, tamen Lucanus cum ita poetice depingit:

Lib. 2. bell. Civil.

Lib. 3. Pharsal.

————————*tunc conditus imo*
Eruitur templo, multis intactus ab annis,
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederet Perses, quem victi præda Philippi:
Quicquid parcorum mores servastis avorum,
Quod dites Asiæ Populi, misere tributum,
Victoriq́, dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumq́, ultima Regum,
Quæ Pompeianis perlata est gaza triumphis,

Egeritur: tristi spoliantur templa rapina,
Pauperiorq; fuit tunc primum Cæsare Roma.

Aliam rationem & quidem utilem, & piam in dispensandis thesauris habuit Tiberius II. Imp. Græcus. Is enim quicquid longa avaritia, Justin. II. antecessor ipsius in imperio congesserat, egentibus largitus, largissimas pauperibus erogavit eleemosynas. Cum vero ob eam liberalitatem à Sophia Augusta objurgaretur: Confido ait in Domino, nec deerit pecunia fisci nostro, modo pauperes eleemosynas accipiant, & captivi redimantur. Magnus enim thesaurus stips pauperum. Nam hi sunt thesauri illi nullis obnoxij periculis, quos ipse Dominus colligere jubet. Idem, aurum cum lachrymis, & querelis subditorum, collectum, adulterinum & venenosum dicebat, sicut Evagrius & Paulus Diaconus referunt. Qualem autem Tiberius retributionem, & compensationem, in eruendis thesauris, sub marmorea tabula, cui imago crucis impressa fuit, suffossis, nec non in Narsetis, habuerit, ex Antonio & Paulo Diacono, antea, recensuimus. Vbi quoque ex Collenucii historia Neapolitana, retulimus historiã, quo pacto Robertus Normanus opera Saraceni captivi, immensos thesauros eruerit. Ea autem à Michaele Bruto, tanquam fabulosa habentur, cum etiam ea, quæ ab historicis de 80. capitibus interfectorum Normannorum Byzantium ad Imperatorem Græcorum missorum passim commemorantur, tanquam cõficta refutasset. Eodem (pergit ibi) videtur spectare fabula de thesauro à Roberto invento, cum index statua è marmore redimito capite ænea vitta, in qua rem totam incisum carmen significaret. Poenus magus, nescio, quis interpres fuisset; qui tantum ob meritum, effosso inventoque thesauro remunumissus est. Quæ tamen, quam sint vera, viderint ij, qui ea non solum legere, sed etiam probare æquo animo possunt.

Cap.63. cent.1.

De instauranda Ital. lib.2

De dæmonib.

Etsi enim, ut inquit Psellus, dæmones divitias nobis, & gloriam promittunt, nihil tamen ex se tradere possunt; Quippe cum imperium nullum habeant, sed visa tantum quædam inania suis cultoribus afferunt vana prorsus, & instabilia, quæ tamen impij divina esse spectacula putant. Attamen multis exemplis & rationibus demonstravimus, thesauros, divitias, & pecuniam, atque pretiosas res, in manu Dei esse, ejusque largitate ea omnia ad homines, qui illi placent, emanare. Ita enim Haggæus Propheta introducit Deum loquentem: Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominicus exercituum. Eodem modo Esaias Propheta ita Deum, Cyro Regi dicentem inducit: Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum. Et Salomon Ecclesiastes hæc tanquam dona Dei agnoscit, Etiam, inquit, quod cuiniam dedit Deus divitias & opes, & ejus dominium concessit, ut ex illis comedat, & sumat portionem suam, & læte-

Cap.2.

Cap.45.

Cap.5.

tur labore suo, hoc est donum Dei. Multis etiam aliis in locis sacræ literæ nos docent, tam divitias & opes, quam paupertatem, & egestatem, à Deo promanare, & quibus illi placet, illa contingere, sicut videre licet, in libro de providentia Dei, Andreæ Corvinij ubi etiam pie disputat, & rationes tales reddit. Quum divitiæ inter benedictiones Domini recenseantur, inopia vero impiis futura denuncietur, qui fiat nihilominus, ut flagitiosos rerum copia abundare, pios autem penuria sæpissime premi videamus? Quibus cogitationibus & anxietatibus etiam graviter attonitum & commotum videmus ipsum regium prophetam, qui tandem dubitanti similis, in hos prorupit sermones: Mei pene moti sunt pedes, pene effusi gressus mei; *Psal.73.* Quia zelavi super inimicos pacem peccatorum videns.

Caput LXXIV.

De mendicis, leprosis, & vera paupertate.

De mendicis antea peculiare caput compleximus, sed occurrerunt postea non solum de illis, sed etiam de leprosis, qui in eorum numero *Cap.16.* censentur nonnulla memoratu digna, quæ nunc recensere volui. Docent *in prior.* nos sacræ literæ, quam invisi habiti sint homines, qui lepra infecti fuerunt, *Cent.* ita ut reliquis propter fœditatem & contagium eorum conversatio plane interdicta fuerit, & merito quidem. Nam numerantur in Levitico quinque notæ, per quas ab aliis hominibus sanis dignoscerentur, ne ipsorum contagione polluerentur. Vna fuit vestis dissoluta; altera, detectum caput: tertia, os velatum: quarta, cohabitatio ab hominum consuetudine separata: quinta, publica proclamatio, qua immundi proclamabantur, ut pote indigni, qui inter Israelitas conversarentur. Distinctionem autem inter pruritum, scabiem, impetiginem, vitiliginem, alopeciam, præterea & lepram, quæ Arabibus est Barras, seu Albarras, & vocatur volatilis, quia serpit, videturque volare per partes, nec non inter Elephantē, late tradit, & eruditè explicat, quæ de hoc morbo in Levitico, tradita sunt, Franciscus Valesius. *Cap.13.* Etsi autē Elephantiasis (ita dicta lepra, a cute scabra & deformi Elephanti) *De sac.* apud Judæos peculiare aliquid habuit, ut etiam res inanimes, veluti lapides, *Philos.* pannus, & similia ea inficerentur, & hæc infectio certis notis dignosceretur: *cap.19.* tamen a Cornelio Celso describitur; quod ea totum corpus afficiatur, ita ut ossa quoq; vitiari dicantur. Summa pars corporis, inquit, crebras ma- *Lib.3.c.25.* culas, crebrosq; tumores habet, Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur: Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura mollisque quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emarcescit, os, suræ, pe-

des intumescunt. Vbi vetus morbus est, digiti in manibus pedibusque sub tumore conduntur. Febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem, consumit. Eadem Serenus Sammonicus hisce versibus complectitur;

Est elephas morbus, tristi quoq; nomine dirus,
Non solum turpans infandis ora papillis,
Sed cito præcipitans, funesto fata veneno.

Lib.36. Hunc morbum denotare videtur Justinus Historicus, ubi ita, licet in hac re deceptus, & falsus dicit: Quum Ægyptij scabiem & pruriginem paterentur, responso moniti, Mosen cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Eodem modo, quum patrum nostrorum memoria, Lues illa (quæ initio Neapolitana, ubi originem ab Indis occidentalibus eo translata habuit, & postea nescio quo auctore, Gallica fuit appellata) sparsim serpere cœpisset, ea, antequam remedia idonea reperirentur, non secus ac lepra, invisa & abominabilis incurabilisque fuit; ita ut ea infecti *Lib.6.tit. Arest.11.* penitus à consortio & convictu hominum, metu tam atrocis contagij excluderentur. Vnde Paponus in suo Arrestorum libro ita scribit

La verolle, que l'on souloit nommer le mal de Naples, ha esté du temps, qu'elle fut apportee en France, fort abominee, & jusques a l'estimer contagieuse & chassee de villes, & de la compagnie des sains, ceux qui en estoient attaintz, tout ainsi que s'ilz eussent esté Ladres, & ainsi fut dit par arrest le quatrieme Mars CIↃ.CCCC.XCV. *Mais depuis, pour les prompts remedes, que le temps ha amené, ce mal ha esté fait tant familier, que cest arrest est sans consequence.*

De mendicis extat vetus, ut puto, constitutio Caroli Magni vel ex Carolingis ipsius successoribus, quam cum alias quoque res mirabiles contineat, integram inserere volui.

MENDICI PER REGIONES VAGARI NON PERMITTVNTOR: SVOS PAVPERES QVÆQVÆ CIVITAS ALITO: ILLIS, NISI MANIBVS OPERENTVR, NVLLVS QVIDQVAM DATO. MANGONES, VAGABVNDI, ET COTIONES, QVI IMPOSTVRIS HOMINES LVDVNT, COERCENTOR. FACINOROSVS OCVLVM PRO PRIMA CVLPA PERDITO: CVLPAM ITERANS NASO TRVNCATOR: TERTIO DEPREHENSVS CAPITALEM POENAM LVITO. NEMO MILITIÆ SOCIVM SVVM, AVT QVEMLIBET ALIVM AD POTANDVM INVITATO; QVOD SI QVIS EBRIVS REPERTVS FVERIT, EIECTVS QVO AD CVLPAM COGNOSCAT, AQVAM BIBITO.

Alia

Alia quoque constitutio Iustiniani Imperatoris contra otiosos mendicos digna est, ut adscribatur, quæ extat in Novellis, talis videlicet: SI HVIVS TERRÆ FVERINT, ET CORPORIBVS QVIDEM VALIDIS VTANTVR, VITÆ AVTEM EIS DECENS NON EST OCCASIO, HOS NON FRVSTRA ESSE TERRÆ ONVS PERMITTERE, SED TRADERE CITIVS EOS OPERVM PVBLICORVM ATTINET ARTIFICIBVS, AD MINISTERIVM ET PRÆPOSITIS PANIFICANTIVM STATIONVM, ET HORTOS OPERANTIBVS, ALIISQVE, DIVERSIS ARTIBVS, AVT OPERIBVS, IN QVIBVS VALENT SIMVL QVIDEM LABORARE, SIMVL AVTEM ALI, ET SEGNEM ITA AD MELIOREM MVTARE VITAM. SI VERO ALIQVI NOLVERINT INSERVIRE OPERIBVS, QVIBVS TRADITI SVNT, HOS SECTARI HAC REGIA CIVITATE. PARCENTES ENIM EIS, HOC SANCIMVS, VT NON SEGNITIE EOS AD ILLICITOS ACTVS IMPELLENTE, LEGES EOS ABRIPIANT, AD POENAS NOSTRIS TRADENTES IVDICIBVS, LÆSOS AVTEM AVT LÆSAS CORPORE, AVT CANICIE GRAVES, HOS SINE MOLESTIA ESSE IVBEMVS, IN HAC NOSTRA CIVITATE, AVT PIE AGERE VOLENTIBVS ADSCRIBENDOS, ET ALIORVM SINGVLOS INTERROGARE, QVA VENERINT GRATIA: ET INQVISITIS, QVÆ DIGNA SVNT SVPER EIS AGERE, VT NON PIGRI HIC SEDEANT, SED COMPETENTIA AGENTES, AD PROPRIAS REVERTANTVR PROVINCIAS. *Novell 8. de quæst. tit. 9. cap. 5.*

Similes constitutiones & ordinationes in Imperio habemus, sicut succinctè eas colligit præstantissimus & doctissimus vir Cameræ Imper. Adsessor Petrus Denaisius: INOPES quæque civitas suos alito: mendicos arceto: alto, nisi copia egenorum oppressa, & cum elogio, ne dimittito: Nulli præterquam morbo vel debilitate coacto mendicare permittito. Mendicorum liberos victui parando aptos, parentibus abstrahito, artibus servitiisque adhibeto. Mendicantes peregrinos arceto; validos, aliis exemplo, punito. Lex autem Massiliensium, quam antea allegavimus, omnibus qui per aliam religionis simulationem alimenta inertiæ quærunt, clausos eos habere, & mendosam & fucosam superstitionem summovendam esse, perspicue explicatur ab Impp. Valentino & Valente: Eruendos videlicet è latebris eos esse, qui ex ignavia, prætextu fictæ religionis, onera & munera civitatis evitant, atque ad municipia patriarum revocandos, aliosque eorum loco substituendos, qui publicarum essent subituri munera functionum. Hæc tamen lex Eutropio & Orosio, quasi contra monachos *In jure Camerali.* *Cap. 16. prior. cent.* *In l. quidā ignavia. C. de decur. lib. 10.*

Augustin. de opere monach. c.17. nachos & eremitas lata, mirificè displicuit; Cum tamen sanctis patribus otium monachale quoque exosum fuerit: quorum unus dixit, Monachum qui manibus suis non laboret, violento, aut si mavis, latroni, judicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno vivere, etiamsi assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis, Unde S. Hieronymus scribens ad Rusticum monachum, de vivendi forma, unum illud admonet. ne otiosus unquam sit, sed vel fiscellam texat junco, vel canistrum lentis plectat viminibus, humum sarriat, areolam æquo limite dividat, plantas per ordinem ponat, aquas irriguas ducat, texat lina capiendis piscibus, Hunc enim & similē monachis Ægyptiis morem, ut neminem inter ipsos otiosum esse sustinerent, ibidem testatur. Et Chrysostomus nullam illos horam exercitatione vacuam habuisse scribit. Sic Divus Basilius monasteriorū fermentum otiosos vocat. Cæterum contra vitium mendicitatis olim fuisse

In homil. de vita monachorum. propriam actionem (τὴν ἀργίαν γραφὴν Græci vocāt) Heresbachius monet: Non est enim ignavia, inquit, fovenda, quæ est κακουργίας ἀρχὴ. Unde Basilius Mendicorum vult delectum haberi. Nam qui arte ad fallen-

Epitome Christianæ jurisp. dum cantilenas mendicitatis edocti, ulcera corporisque mutilationes quæstus causa prætexunt, his non oportet suppeditare, aut exiguo dono eorum latratum depellere, ne ad ignaviam & malitiam sumptus suppedi-

In Psal. 14. tentur, sed veris & exploratis pauperibus liberaliter largiendo, Domino fœneraveris, dicenti: Esurivi, & dedistis mihi edere. Gentiles quoque,

Matt. c.25. v.35. ut pote viri prudentes, eodem modo hoc vitium detestati sunt, & monuerunt, mendicis validis nihil esse dandum. Unde scitum Plautinum illud emanavit: De mendico male meretur, qui ei dat, quod edat, aut quod

In Trinūmo. bibat; Nam & illud, quod dat, perdit, & prodit illi vitam ad miseriam, Hæc autem a me non ideo recensentur vel proponuntur, quod sentiam, charitatem & beneficentiam erga proximum egentem culpandam vel prohibendam: (unde etiam hoc sensu acceptam Plauti sententiam detestandam esse, dixit Lactantius lib. 6. cap. 11.) Sed potius Christiano more loquendo, omnibus & singulis, promiscuè absque delectu, benefaciendum esse puto, quum Deus ipse hoc præcipiat, & ex sacra Scriptura discamus; Non esse respiciendum, quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus; Ideoque hac ratione omni petenti, sed verè egenti dandum,

August. contra Adamantium, ca.17. ejusque inopiam sublevandam esse. Male itaque & perperam senserunt Manichæi, qui eleemosynam pauperi dandam, præcise & absque omni respectu negant: Ac ne Christiano quidem, & fratri supplici, quia sit sustentatio materiæ, & mali Dei patrocinium & favor. Idipsum observa-

vito-

vit olim gentilis quidam, qui erga omnes, etiam ignotos, liberalis & beneficus fuit, dicebat atque, se non ... & largiri homini petenti, sed humanitati indigenti: ὀ κατ' ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐπὶ ἀνθρωπισμῷ. Propositum igitur nostrum est, tantum de malitiosis mendicis, & ignaviæ sectatoribus, qui vere indigentibus sua pigritie alimenta de industria surripiunt, quum sese laboribus suis honestis, ni socordia obstaret, sustentare & alere commode possent. Hos ex Ecclesiaste graphice ita describit Iacobus Lectius Iurisconsultus præstantissimus: Cap.2.

En sedet ignavus manibus per mutua nexis,
Pigritia donec merces accedat egestas.
Præstat enim palmis inquit palma una duabus,
Vnica cui requies gemina quibus anxia cura.

Huc respexit Atticus Episcopus, cum Calliopio Ecclesiæ Nicenæ presbytero trecentos aureos mitteret, cum hac monitione: VELIS AUTEM IN EOS conferre, non qui ventris causa, quasi mercaturam per totum vitæ tempus mendicando exercent, sed qui mendicare erubescunt. Neque in hac officii parte ullam sectæ aut religionis cujusquam rationem ducas, neque porro respectum ad eos, qui à nobis in fidei sententia dissentiunt, habeas: sed in illud unum incumbas, ut qui fame cruciantur, eos alimentis subleves, &c. Similem monitionem habemus in Ecclesiaste Salomonis, ubi dicit: Mittito panem tuum in superficiem aquarum, id est, in aquas ipsas coram te profluentes. Nam in multitudine dierum, id est, tandem & ipso temporum successu reperies illum. Vt autem inter mendicitatem & paupertatem discrimen observetur, sciendum est, quod hæc sit modica indigentia, labore necessaria quæritans. Dicitur enim πενία παρὰ τὸ πονεῖσθαι, à laborando. Ideoq; ea per se reprehendenda non est; imo olim apud Romanos & Græcos commendata, & in pretio habita, ita ut Græcia alumna paupertatis & virtutis habita denominataque fuerit; sicut antea quoque demonstratum pluribus exemplis est: Illa vero extrema inopia, & rerum omnium penuria sit; unde dicuntur πτωχοὶ παρὰ τὸ πτώσσειν, a trepidatione, quod omnibus sunt supplices, vel παρὰ τὸ ἐκπεπτωκέναι τῶν ἔχειν, quod omnibus bonis exciderint. Recte itaque dicit doctissimus Casaubonus: Nihil interest, facultatibus sit pauper aliquis, an animo, quæ sola demum paupertas vere misera est. Multa Seneca de hoc vitio variis locis, sed unum notare sufficiet; Sic ille de amicorum delectu loquens: Præcipue tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides, & benevolentia, tranquillitate tamen inimicus est, comes perturbatus, & omnia gemens.

Socrat. hist. Eccles. l.7. cap.25.

Cap.11.

Suid. in hist.

Cap.79. prior. sent.

In commentario ad Theophr. characteres De tranquil. lit. vitæ l.1.

Postre-

obnoxias adeundi. Omnino Nomades & latrones sunt, cujusmodi etiam ipsorum progenies Cingari isti, qui non solum morem majorum suorum, & furtorum licentiam, sed etiam linguam retinuerunt. Postquam autem nonnulla vocabula Nubianici idiomatis posuisset, ita pergit Vulcanius: Specimen hoc linguæ Nubianorum occasionem mihi dedit cogitandi de idiotismo erronum quorundam, qui avorum, imo patrum nostrorum memoria, oppida omnia & pagos pervagari, & tēplorum fores catervatim obsidere solent, & inauditis technis atque imposturis vulgo fucum faciebant. Nubianis illis non absimiles, eo tamen ab iis diversi, quod cum Nubiani chiromantices, & præterita futurorum divinandi prætextu fallerent, hi sanctimoniæ alicujus simulatione, & peregrinationis ab ipsis institutæ, ad loca variis Divis dicata, quos diversorum atrocissimorum morborum, quibus sese obsessos fingebant, averruncatores prædicabant, miseram plebem dēsissimis ignorantiæ tenebris immersam atque obcæcatam, & pia quadam credulitate, ad commiserationem ipsorum adductam pecunia emungebant. Nubianos illos, quos Itali, ut diximus, Cingaros vocant, Hispani Gitanos, hoc est, Ægyptios, Belgæ Heydenen/hoc est, gentiles: propriam sibi ac peculiarem provinciæ, e qua orti fuerunt, linguam habuisse Josephus Scaliger censet, cujus judicio auctoritatique libens acquiesco. Existimaverim autem, Gallos & Hispanos, suos etiam habuisse hujus generis errones, qui inter se lingua vulgo incognita uterentur: quam quidem inconditam linguam, putarim Gallos Iargon, Hispanos Ierigonce appellasse, nisi forcassis ipsam etiam Nubianorum linguam ita appellarint. Hactenus Vulcanius. Cæterum quod ad Nubiam attinet ea in theatro orbis ab Ortelio in confinibus Occidentalibus Abyssinorum Imperij depingitur, & ita describitur: Nubia regnum olim Christianum; hodie vero nullam fere religionē ij colunt. Regio est auro ditissima atque ebore: saccari & frumenti feracissima, Præcipua urbs est Dangala, cujus incolæ sunt ditissimi, & cum Ægypti mercatoribus negotiantur; in ea maxima sandali & zibetti copia; domus sunt cretaceæ, stramineisque tectis. De his vel aliis erronibus judicium & sententia Bodini est talis: Arcendi sunt, inquit, grassatores ac fures, qui Ægyptiorum specie ac nomen impune ubique prædantur, quos contra lex Aurelia, magistratus armari jubet; Quæ pestis quod in Hispania quoque latissime grassaretur, edicto Ferdinandi Regis, anno cIↃ.CCCC.XCII. coerceri cœpit. Falso quidem se Ægyptios appellant, quum moribus ac lingua Ægyptiorum dissimilimi semper fuerint: nec probabile sit, ex uberrima fertilissimaque regione, ad extremas Hispaniæ incertius oras, emenso mari Mediterraneo advectos: sed illa sacrilegorum colluvies ex Alpium & Pyrenæorum præruptis saxis & latebris appetente æstate, quasi fucorum exa-

Lib. 5 de Repub.

mina, in regiones uberiores erumpunt. Nihil est autem in Republica tam perniciosum, quam otiosorum ac tenuium hominum huc illuc errantium multitudo, qui & privatorum bona diripiunt, & in eversione Reipublicæ spem omnem fortunarum suarum posuerunt. Hanc pestem Amasis Ægyptiorum Rex ab Ægypto longissime repulit. Quum lege lata sanctissime cavisset, ut otiosi homines, qui nihil haberent, quod suum dicere possent, capitali supplicio, quasi prædones, afficerentur. Contra hos, constitutiones Imperii publicatas, antea allegavimus, & eas clarissimus vir D. Petrus Denaisius Assessor Cameræ, ita in suo jure Camerali, ex comitiorum Decretis, congessit. ZIGEUNER, QVOS COMPERTVM EST PRODITORES FISCI ET EXPLORATORES HOSTIVM, NVSQVAM IN IMPERIO LOCVM INVENIVNTO: IN DEPREHENSOS VIS ET INIVRIA SINE FRAUDE ESTO: FIDES PVBLICA, den Zigeunern/NE DATOR: NEV DATA SERVATOR.

Postremo Torlaquis, Turcicis impostoribus & erronibus, de quibus antea diximus, qui sub ficta sanctitate homines decipere solent, & ideo ipsis Turcis prudentioribus ob hypocrisin detestabiles sunt, suos socios ejusdem farinæ adjungam, sicut a Leonclavio nostro describitur. Sunt & alii apud Turcos monachorum seu religiosorum ordines, qui Calenderlari, Huggiemallari, & Dervislari vocantur. Postremi ita depinguntur suis vivis coloribus: Qui apud Turcos Dervislar appellantur, nullos in capite pilos, nullas comas habent, ubique tonsi conspiciuntur, in eorum frontibus & temporibus cauteria, vel ignito ferro, vel accensa spongia, vel linea fascia quadam inusta. Aures perforatæ sunt, in quibus Jaspidum gestant enotidas, & annulos sane non parvos: Amictus, ovillæ vel caprinæ pelles; his ita corpus cingunt, ut pellis una partem anticam, altera posticam tegat; cætera nudi sunt tam æstivo, quam hiberno tempore. Passim in suburbanis & pagis habitant; Vernis & æstivis mensibus pervagantur quasvis regiones, ac prætextu religiosæ vitæ perpetrant infinita flagitia. Fures sunt, adulteri, prædones, latrunculi, nec horum scelerum ulla tangit eos conscientia. Quare quidem ob causas cavendum ab eis, præsertim in itineribus: Quippe nemini parcunt, cujuscunque tandem sit nationis, aut religionis, si superiores se fore confidant. Præterea sunt sodomites, seu fœdi pædicones, eoque vim se mutuo polluunt, nec quidem a jumentis abstinentes. Nequitias suas ut tegant, ac sanctiores videantur, massaco & opio vescuntur. Hinc enim quasi phrenetici redduntur, iisque dum durat furor ipsimet vel forpice vel cultello se vulnerant, in collo, pectore, brachiis, lateribus, donec vulneribus ac cruore deformati conspiciantur. His deinde vulneribus tamdiu spongiam accensam imponunt, donec in cineres redacta, tandem extinguatur. Eum dolo-

dolorem patienter se tolerare simulant. Hinc illis & honos à dementato vulgo, & veneratio non levis exhibetur, quod Deo chari existimentur: hinc & largiores eleemosynas impetrant, ex quibus victitare solent. Habent in Anatolia quendam ordinis sui Priorem, sive præsidem, quem non Assambaba sicuti Nicolaides scripsit sed Azembaba nominant: voce, non proprie, patrem patrum significante, sed patrem supremum, vel protopapam ut Græcos appellasse, de Cedrino patet. Unde Moscovitæ etiam suos protopapas fecerunt. Hæc ita vera esse, constat ex D. Rauwolfio Medico, qui in suo itinere Babylonico, quum secundo Euphrate veheretur in navi, has ineptias à Turlacio vidit, & vix ejus scæleratos conatus evasit.

Describit præterea Leonclavius alios ordines, & qui pro sanctis apud Turcas habentur, quos studiosus lector ibi reperiet, historiam tantum adjungam unam de Turlacri sanctis actionibus, quam Leonclavius ex sermone Johannis a Salgastio viri nobilis, qui eam in Ægypto vidit, refert, & alteram de Dervisio latrone: Alexandriæ quum istic degeret, inquit, hujusmodi quendam sanctum virum opinione Mahumetanorum, quum præ foribus balnei muliebris stans, exeuntem è balneo fœminam quandam attentius intuitus esset, in eam furore quasi quodam correptum involasse, ac protinus humi prostratam, nec admodum repugnantem, in oculis omnium compressisse. Maritum eo facto se beatum duxisse, quod vir sanctus impulsu divino præ aliis cum uxore sua coivisset. Vide (ita claudit Leonclavius hanc historiam) cæcitatem, ac præsertim Ægyptiorum. Nam alibi vix aliquid ejusmodi factum, nobis illuc degentibus comperi.

Quum enim Anno CIↃ.CCCCC.LXXIX. Mechemetis Bassa Vezirazemes, gener Selimi II. summæ secundum Sultanum apud Turcos auctoritatis vir, pro more domi suæ jus dicturus, adeunti se copiam faceret universis, in synedrio vel consessu, vel consilio, vel audientia, (Divanum Turci dicunt) incredientem ad se magno nisu, per mediam hominum turbam, notum sibi Dervisium quendam conspicatus manum exporrigit, eleemosynam scilicet homini daturus. Itaque ab aliis ei ceditur, ut adire Bassam posset: ad quem ubi propius accessisset, sicam è sinu profert, & eam vi Mechemetis in pectus adigit, ut illico lethale vulnus acciperet, quo exspiravit: ipso mox etiam Dervisio ab astantibus in frusta conciso. Similem conatum, sed fere inanem, anno CIↃ.CCCC.XCIII. interficiendi Baiazete, Dervisius ex Torlacorū secta, exercuit, quum in illum acinacem strinxisset, quem sub filtro gestabat, quo actu exterrito, & retro cedente equo Bajazetis, nonnihil evitatus fuit ictus hominis, ac nihilo, tamen minus Bajazetes vulnus accepit.

 Tum

Tum vero Bassa Scander massam ferream, quam busdoganum vocant, ea cum impetu capiti hominis impegit, ut cranio perfracto, cerebrum eruperit, Indignatus hujus facinoris causa Bajazetes, edicto proposito, Torlacos universos proscripsit, & extra Constantinopolim, & Imperii sui fines ejecit. &c. Mira autem res videretur, quod hæc secta scelerata Dervisiorum, eradicata ab eo tempore, rursus tantas radices egerit, & pullulaverit, ut pristinum parricidium, cumulato altero, renovare & se magis eminentem facere conata sit, si non constaret, hypocrisin tam fertilem esse, & semel radicatam, vix eradicari posse; Alia quoque non dissimilia nostra [illegible], quæ in alia capita reservabo. In hoc enim præter morem prolixior fui.

Caput LXXVI.

De amuletis & remediis contra tela, vulnera & sanguinem sistentibus.

Vetus fuit apud paganos superstitio, quæ (dolendum sane) etiam hodie inter nonnullos Christianos durat, ex amuletis, quæ a Græcis φυλακτήρια dicuntur, collo circumligatis, vel circa præcordia suspensis in morbis & vulneribus, ne sanguis effiueret, remedia quærere, sicut [illegible]rum quoque mos est, de quo supra, cap. 29. quod etiam Periclem & Ulyssem fecisse, prope finem prioris centuriæ, cap. 73. ex historiis indicavimus; cui etiam Quintus Serenus, alioquin peritissimus auctor, adstipulatus, dum de hemitritæi morbi medela ita scribit:

In Medicina, c. 51.

Abracadabra
abracadabr
abracadab
abracada
abracad
abraca
abrac
abra
abr
ab
a

Inscribes chartæ, quod dicitur abracadabra
Sæpius, & subter repetes, sed detrahe summam,
Ut magis atq; magis desint elementa figuris
Singula quæ semper rapies, & cætera figes,
Donec in angustum redigatur litera conum,
His lino nexis collum redimire memento.

Sic quoque Ammianus Marcellinus incantamentum ad leniendum dolorem dentium, ad medicinam pertinere arbitratur. Etsi autem in historiis legimus, esse res naturales, quæ sanguinem sistunt, & armillas confici posse, in quibus lapis inseritur, habens præsentem vim sanguinem sistendi (ita enim scribit Osorius, de conflictu Albuquerquii Lusitani cum Indis Malacensibus) Nahodabeguca, princeps in ea regione Malacæ illorum, qui simulacrorum superstitione constricti a Mahumetis sacris nefariis abhorrent (multis vulneribus concisus ita cecidit, ut nullum san-

Lib. 7. de reb. Africis & Indicis.

guinem

guinem è vulnere emitteret. Cum tamen noſtri illum nudaſſent, & armillam ex auro factam, in qua erat lapis quidam incluſus, detraxiſſent, magna repente vis ſanguinis ex illis vulneribus emanavit. Lapis ex beſtiis quibuſdam eruitur, quas Siamenſes cabriſias appellant, qui mirificam ad ſanguinem ſiſtendum, vim continere dicitur) Etſi inquam huic lapidi vis ſingularis, ad ſanguinem ſiſtendum ineſt, ſi modo non alia præternaturalia accedunt: tamen experientia teſtatur, nonnullos noſtro adhuc ſeculo, magicis characteribus, & figuris, nec non verbis, ex ſacris, literis, ad pravum ſuum intentum detortis, remedia & veluti amuleta quærere ſolere contra vulnera, & ſanguinis effluxionem. Exemplum habemus recens in hiſtoria Gallica, cujus libri titulus eſt, *la uraye & entire hiſtoire des troubles & choſſes memorables, avenues en France q' en Flandres, & pays circumuoicins, depuis l'an* clↄ. ccccc.LXII. Pictavium, inquit, cũ a proteſtantibus (ita eos nominat) acri obſidione premeretur, nonnulli ex præſidiariis per pontem Achardum, eruptionem fecerunt, ut ex latere ſtagni in inſidias traherẽt proteſtantes, qui tormenta majora in hunc locum ad oppugnandam urbẽ adducebant. Dum itaque tumultuario prælio certaretur, eques quidam ex iis vulneratum militem Regium globo tormentario, magno ardore eo uſque inſequens, quo ad in vallum uſque ad viam, per quam obſeſſi ſeſe reciperent, continuo curſu deſcenderet, donec globulo ex tormento majori emiſſo proſterneretur. Ideo autem hoc recenſeo, quod dum ſpoliaretur, apud eum inventæ ſunt duæ crumenulæ ex holoſerico collo ejus dependentes, in quibus erant in charta pergamena quadrata inſcriptæ literæ hebraicæ, lineis partim & figuris circularibus, & quadrangularibus, partim ſemicircularibus inter ſe oppoſitæ, totum continentes Pſal. 66. Deus miſereatur noſtri, &c. Et aliquot verſiculos, ex Pſal. 90. Qui habitat in adiutorio altiſſimi, &c. Appenſi erant quoque faſciculi nonnulli, neſcio quibus radiculis, & oſſiculis repleti quod profutura ſibi forte ea putaſſet, contra arma & tela, tanquam quoddam remedium, a Latinis (ut ait Plinius) amuletum dictum. Aut forte magica aliqua ex Philoſophia occulta deſumta fuerunt, quibus Agrippa animos multorum Germanorum imbuebat. Lib. 7

At multo recentius exemplum ſimile nuper evenit poſt conſpirationem Joannis Comitis Gouriæ, & Alexandri Ruthveni ejus fratris, contra Jacobum ejus nominis VI. Regem Scotiæ. Cum enim Rex, è venatione, quam non procul à Falcolandia inſtituerat, perſuaſione ſubdola Alexandri Ruthveni, ex inſtinctu fratris prædicti Regis Perthi, eo cum paucis familiaribus ſub prætextu theſauri ibi repoſiti attractus eſſet, & in horum fratrum inſidias præmeditatas, ſumpto ibi prandio ſolus in cubiculo incidiſſet, paſtimque abfuiſſet, quin à pluribus ſicariis, & aſſaſinis armatis, in ejus

necem conductis, inermis ipse, ut pote nihil tale metuens ab solis fidelibus quos sibi fidissimos existimavit, necaretur, nisi ab uno atque altero, ex solis familiaribus ipsi, fortiter ipsomet reluctante, succursum, & divinitus conservatus esset, & hoc modo à paucis plures vulnerati, & per cochleæ gradus deiicerentur, duo vero fratres auctores proditionis, interficerentur, postea cum liberato rege ipsius jussu scripta & literas occisorum, diligenter scrutarentur, si forte quid posset in iis reperiri, quod ad conjurationem detegendam faceret; præter marsupium tamen magicis characteribus, & vocabulis incantatoriis plenum, nihil est inventum. In hoc (pergit autor illius scripti) non parum fiduciæ Comitem collocasse; Nam sine eo nunquam tutum se arbitrabatur. Ideoque perpetuo circumgestabat; quin & illud observatum est, quandiu de collo illi suspensa manebant, vulnera, quibus periit, ne guttulam sanguinis destillasse, ut primum dempta fuere, totum corpus ab undanti cruore manasse. Addo aliud exemplum, quod ante aliquot annos, in vicinia nostra accidit, sicut ex vere nobili & egregio viro, Viro Erasmo ab Eyb, sene reverendo & multarum rerum experientia prædito (quem honoris causa nomino) audivi. Notum dicebat sibi fuisse nobilem (cujus nomen de industria supprimo) qui feroci & nondum plane domito equo, in currum forte in platea stantem, impegerat, & crus fregerat. Cum autem à chirurgo perito secaretur & curaretur, neque illi guttula sanguinis efflueret, admirantibus cunctis astantibus, ab uno ex amicis aiebat animadversum esse, loculos circa pectus moribundi pendentes, eosque custodiæ causa, si res forte preciosæ in illos conjectæ essent, ad se recepisse. Mox illis remotis, sanguinem tam copiosum effluxisse, ut nulla ratione vel remediis sisti potuerit. Vtrum autem hoc amuletum ex naturalibus, vel magicis rebus confectum, quid ve in illis loculis asservatum fuerit, in medium relinquo. Hæc tantum sicut à viro fide dignissimo, audivi, referre, & ita hoc caput absolvere volui: ubi tamen hoc prius admonuero: Sanctissimos viros Ecclesiæ Doctores, atque in his præcipue D. Chrysostomum, laborasse plurimum, in hac amuletorum abominanda superstitione reprehendenda, hominibusque eripienda. Nec dubitant affirmare quod longe præstabilius sit, mortem oppetere, si Deo sic visum fuerit, quam hujusmodi impiis remediis salutem ac vitam sibi comparare

Cap

CAPUT LXXVII.

Fraude perjurium adstringi, non solvi, & de illusionibus jurisjurandi.

REprehenditur à veteribus, & merito quidem, Paches Atheniensium Dux, propter fidem Hippiæ datam & sub doloso prætextu non servatá. Is enim, teste Thucydide, cum ad colloquium Hippiam Arcadum in oppido Notio ducem, ad se ea conditione evocasset, ut si inter ipsos non conveniret, salvum eum & incolumem in oppidum sisteret: cum ad eum egressus esset, in libera custodia ipsum Paches tenuit, & subito ad murum exercitum admovit, oppugnat oppidum, atque Arcades captos Barbarosque omnes, qui aderant, interficit, nihil tale expectantes. Postea Hippiam secũ in civitatem reducit, sicut pactus erat, & cum ingressus esset, eum iterum comprehensum sagittis confixit. Ne autem hæc fraudis perjuriique nota, nõ tantum apud Ducem Græcum hæreat, neve alios penitus ab ea immunes esse censeamus, audiamus quid regnante Ludovico Cæsare, Arnolfi filio acciderit. Simili enim fraude Atto Moguntiæ Episcopus, sicut Luithbrandus Ticinensis, Vrspergensis & alii historici testantur, vitæ Adelberti Palatini Franciæ Orientalis, qui ultimus suæ familiæ fuit, insidiatus esse dicitur. Cum enim is diuturna, & acri obsidione a Cæsare, cujus filiũ occidisse insimulabatur, in arce, natura & arte, munitissima Aldenburgo, prope Pabebergam in edito monte, unde nomen habet, sita, premeretur eamque expugnare, vel obsessos ad deditionem cogere posse Cæsar diffideret, Atto ille, Adelbertum suum consanguineum, ideoque fraudi magis obnoxium, blanditiis pellectum, ad Ludovicum capitalem ejus hostem, sua vafricie attraxit, juramento pollicitus, se procuraturum, ut quemadmodum eum salvum, de munitissimo, ubi erat loco educeret; si forte re infecta redeundum esset, incolumem & sospitem itidem reducturum. Cum itaque paulum extra portas prodiisset, Atto aspiciens Solem, iter longum, usq; ad castra Cæsariana & horam jam tardam causatus, satius & commodum fore dixit redire, ut corpus jentaculo curarent, itineris lassitudinem ita levaturi. Cui Adelbertus nihil suspicatus mali non difficulter assensit, imo ut secum in arcem rediret Attonem humaniter invitavit. Reversi igitur in arcem, sumpto jentaculo, dant se iterum in viam, ac simulatque in Cæsaris conspectu constiterit Adelbertus, in manus hostis sui deditur, & morti adjudicatur, quo proditionis Attonem audacter non minus quam vere incu- Lib. 3.

sante,

ſante, juramento, inquit, & datæ fidei ſe tum ſatisfeciſſe, religioneque eſſe
ſolutum, cum eum ad jentaculum in arcem incolumem reduceret. Atque
ita de illo ſupplicium juſſu Cæſaris ſumptum fuit, & mox ex univerſa illa fa-
milia nobiliſſima Palatinorum Franconiæ orientalis, & arx illa, vel ut tunc
temporis nominabatur, Caſtellum Pabebergenſe, cum tota ditione in
Cæſaris poteſtatem pervenit. Sepultus autem Adelbertus fuit in ſuo op-
pido Dariſſa, non procul à Mæno, quo in loco modo monaſterium ejuſ-
dem nominis eſt, vulgo Deres vocatum, ubi ejus monumentum inſcriptum,
licet non plane integrum adhuc conſpicitur. Hujus hiſtoriæ magna cum
In l. boves. indignatione mentionem facit Juriſconſultus eximius Andr. Alciatus, ubi
§. hoc ſer- hiſce verbis exclamat: Dignus perpetua nota ſacerdos, qui ignoravit frau-
mone de de perjurium adſtringi, non ſolvi. Et ita quidem accidit. Nam Atto ille,
ver. ſignif. hanc infamiæ maculam nunquam eluere potuit, ſed deinceps in noſtra ver-
nacula lingua vulgo dici meruit, der trewloſe Atto/id eſt, perfidus Atto. Ean-
Lib. 1. c. 4. dem hiſtoria cum aliis memorabilibus exemplis recenſetur à Bodino de
Lib. 2. c. 25. Repub. Hoc factum cum Albertus Granzius in ſua Metropoli, vel hi-
ſtoria Eccleſiaſtica Saxoniæ, recitaſſet, eam etiam ita concludit: Hatto,
ubi proditionem perfecit, ſe retraxit ex oculis morituri. Hoc eſt enim fi-
dem fallere, hoc eſt perfidia remunerare fiduciam. Et ibidem refert quo-
Lib. 3. c. 25. modo idem Hatto, Henrico Ottonis filio, Duci Saxoniæ, mirificas inſidias,
cum torq; argenteo inaurato ſtruxiſſe dicatur, qui tamen cautior fuit Adel-
berto. Hunc Hattonem fulmine ictum periiſſe & poſtea à dæmonibus in
puteum ignis montis Ætnæ vivum præcipitatum, clamantemque in aere
auditum eſſe;

Sic peccando lues, ſicque ruendo lues,

eo quod Albertum Comitem de Babenberg doloſe tradiderit ad occiden-
dum, legitur in compilationibus Chronologicis ex Bibliotheca Henrici
Petrei editis. Hæc tamen hiſtoria de Adelberti morte, aliter recenſetur à
Reginone Chronicorum lib. 2. Recte itaque laudatur Romanorum inte-
gritas, quod fidem etiam hoſti ſervandam eſſe cenſuerunt, ſiquidem con-
ſtat, tria inprimis auxiſſe, & conſervaſſe Imperium Romanum: I. Sanum
videlicet conſilium in Repub. II. Paupertatem privatam. (Unde præ-
clare Horatius: *Privatus illis cenſus erat brevis, commune magnum.*) III. Fi-
dem in promiſſis & factis. Unde evenit, ut publica fides, quondam illis ad-
eo venerabilis, & ſancta fuerit, ut eam pro numine colerent. Itaque apud
eos ſolenne ſacrarium erat inſtitutum fidei, in quo pacis leges, fœdera, in-
duciæ, jurejurando confirmabantur, ut ejus, qui ea violaret, ſacrum Diis
inferis caput eſſet. Neque in privatis contractibus ſanctius ullum juſju-
randum, quam fidei: publicæ vero tanta auctoritas, tanta exiſtimatio, ut
numinis

nemini tutius se pecunias credere, quam Reip. privati arbitrarentur. Præterea a veteribus Romanis tanta religione celebratur Fides, ut non tantum violari eam crederent, si aliquid contrafacerent, sed etiam cum paterentur fieri aliquid ab aliis, quo fides læderetur. Idque potissimum demonstrarunt post Cannensem cladem, sicut Livius recenset, cum Hannibal quibusdam captivis redimendi se potestatem fecisset, fide ab eis accepta redeundi, nisi res confici posset, ea quam proposuerat conditione, & illi dolose unius diei iter progressi, simulato negocio, in castra hostium rediissent: inde quasi sacramento soluti, tanquam liberi essent, securi confidentesque Romam se contulissent: Indignatus Hannibal dum eos sibi dedi postularet, publico Senatus decreto ad Hannibalem remissi sunt. Ob eam causam in multis numismatibus Romanis, veluti testibus servatæ fidei, conspiciuntur duæ manus junctæ, interdum cum hac inscriptione FIDES EXERCITVVM, interdum, FIDES LEGIONVM, interdum, FIDES ROMANORVM. Huc respexit prudens oratio Camilli, apud Plutarchum, cum Faliscorum pueri, à suo magistro, mira fraude, in castra ipsius pertracti essent; Gravis, inquit, res bellum, ut quæ multis injustis multisque violentis factis conficiatur, & tamen apud bonos viros habentur etiam belli quædam leges: neque tantopere victoria expetenda est, ut non fugienda sint officia, quæ per scelus, & malitiam offeruntur. Magnum enim Imperatorem suæ virtutis, non alienæ Improbitatis fiducia, convenit bellum gerere. Non sunt igitur audiendi Lysander, & ejus asseclæ, magnam in jurando levitatem laudi sibi ducentes, hi enim vulpinam pellem assuendam censent, ubi leonina non sufficit, vel ut idem Lysander Lacedæmonius, nec non & Dionysius Tyrannus dicere solitus fuit, pueros taxillis, viros jurejurando decipiendos esse. Quare recte dicit Plutarchus in Lysandri vita: Non esse Laconicum, Deos eodem, quo hostes modo, tractare. Imo, inquit, in Deos contumelia major est, qui enim jurejurando fallit hostem, hunc se metuere, Deum contemnere fatetur. Et sane qui perjurium admittunt, hi Deo vel sapientiam adimunt, non opinantes, ei omnia esse conspicua, vel justitiam illi excutiunt, quasi malitiæ, atque sceleribus impiorum conniveat, cum sciamus illum esse judicem justum, & tetrorum facinorum ultorem. Idipsum veteribus licet Ethnicis ignotum non fuit, ideoque jurisjurandi religio illis magnopere curæ fuit. Idque constat ex legibus Numæ Pompilij II. Regis Romanorum, quibus statuit. Fidem datam, privatim publiceque servandam esse, quod est honestissimum vinculum societatis humanæ, & omnis juris fundamentum. Siquidē Fides secundum Stoicos nomen habet à fiendo, quod fieri debeāt, quæ fideliter promittuntur. Contra vero perfidia, &

Lib. 22.

infidelitas, non abiret impune, sed infamia, aliisque pœnis coerceretur. Ideoque altera lex ejusdem Regis fuit, juramentum esse servandum, si modo de re possibili, & licita sit præstitum. Has & alias leges Romanorum Regum, diligenter collegit Johannes Velcurio in primum librum Titi Livij.

CAPUT LXXVIII.

De accuratis ritibus Romanorum in sanciendis fœderibus, ut iis veluti vinculo fides rectius servaretur, & perjuria vitarentur.

ROmani ad servandam fidem in juramentis præstandis quosdam peculiares ritus observarunt ad reverentiam Divini Numinis, quod maxime timebant atque reverebantur, ne perjuria committerent. Idque apparet ex Senatusconsulto, quod Livius refert. Fæciales enim cum in Africam ad fœdus cum Carthaginensibus feriendum ire juberentur, postulantibus ipsis, Senatusconsultum, in hæc verba factum est: VT PRIVOS LAPIDES, privasque verbenas secum ferrent; uti Prætor Romanus his imperaret ut fœdus ferirent, illi Prætorem sagmina poscerent. Herbæ id genus, ex arce sumptum, dari fœcialibus solet. Hæc jurisjurandi solennitas tali modo adhibebatur, apud Romanos: lapidem silicem tenebat jurans, sic dicens; Si sciens fallo, me Diespiter, salva urbe, arceque bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem: secundum vetustissimum ritum, Martis, Quirinique numinibus additis, jusjurandum præstiterunt. Ritus vero lapidis fuit hujusmodi Fæcialis sumpto in manibus lapide, postquam de fœdere inter partes convenerat, hæc verba dixit. Si recte ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc jusjurandum facio. Dii mihi cuncta felicia præstent Sin aliter aut ago, aut cogito, cæteris omnibus salvis in propriis patriis, in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis sepulchris solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet. Nec plura locutus, manu lapidem dejicit. Unde formula loquendi orta est, per lapidem jurare, idque intelligi potest, ex Plauto in Aulularia. Cum enim Strobilus Lyconidi adolescenti jusjurandum ad hunc modum detulisset, JVRA PER JOVEM, & inter cætera respondisse Lyconides, SED ME CITO EXPEDI SIS, subjecit Strobilus, HEM SILICEM TIBI, tunc accepto silice jurans, hac formula usus est

Lycon-

Lyson: si sciens ego sciens fallo, ita me eiiciat Diespiter bonis, salva urbe & arce, ut ego hunc lapidem: Confirmat præterea veterum jurisjurandi reverentiam Plinius in naturali hist. ubi ita scribit: Amnis Olachias in Bithynia *Lib.31.c.2.* Briazum alluit, hoc est & templo & Deo nomen, cujus gurgite perjurij notantur pati velut flammam urentem. Philostratus quoque in vita Apollonij Tyanæi agens de eo loco. Est, ait, juxta Tyana aqua, quam aiunt Iovi sacratam, quam indigenæ inextinguibilem vocant; Fons ejus frigidus sane scatet, ebullit non secus atque igne calefactus lebes, hunc pueris, & jurisjurandi fidem servantibus viris, aspectu placidum gustuque dulcem perhibent; perjuris vero, & insidiis palam adversatur, epota namque aqua oculos, pedesque, ac manus peierantis invadit, aqua intercute, a tabe totum corpus inquinans, nec illinc discedendi datur facultas, sed eo loco permanentes, coram aqua ipsa suam deplorant infirmitatem palam, quod peierarint profitentes. Eodem modo ara Palicorum ob pœnam, quæ deierantibus ibi præsto erat, in cultu summo antiquitus fuit, de qua Virg. *L.9 Æn.*

——ubi implacabilis ara Palici.

Ad interpretationem autem hujus carminis Macrob. totam hanc historiam enarrat. *L.5. Satur.* Idem fere tradit ex Aristotele Leonicus. *Cap 29.* Pausanias quoque in Corinthiacis, de quodam subterraneo loco, ubi Portunum latere *Cap.14.* creditum fuit, & mira scribunt, quo modo perjuri puniti sint. Huc respexit Hanno Carthaginensis apud Livium, ubi in senatu ita dicit: Saguntum *Lib.21.ab* nostri circumsident exercitus, unde arcentur fœdere, mox Carthaginem *Vrbe con-* circumsedebunt Romanæ legiones, ducibus iisdem Diis, per quos priore *dita.* bello rupta fœdera sunt ulti: Itaque paulo post unus ex senatoribus Romanis apud eundem Livium, Carthaginensium legatos, supplices pacem petentes, percontatur, per quos Deos fœdus icturi essent, cum eos, per quos ante ictum esset, fefellissent? Cui Asdrubal princeps legatorum prudenter respondet, per eosdem, qui tam infesti sunt fœdera violantibus. Hinc videmus quam religiose veteres jusjurandum habuerint. Nullum enim vinculum ad astringendam fidem jurejurando arctius esse voluerunt, ut ait M. Tullius in Officiis: quo nullo modo sit ludendum. Ob eam causam gentiles Fidium Jove natum finxerunt, sicut ex eleganti Tetrasticho, quod Traiectenses inferiores, in honorem Philippi Regis Hispaniarum, cum ad patrem Carolum V. Cæsarem in Germaniam proficisceretur, Triumphali portæ inscripserunt, apparet, idque in Itinerario à Christovalle diligentissime Hispanica lingua conscripto, ita legitur:

Sum Iove patre satus Fidius, mortalia fido
Constringo nexu, me sine cuncta labant.
Me sine nullus amor, juramentumq; valebit,
Iungo animos animis, pectora pectoribus.

Idipsum Pausanias in Arcadicis observavit, ubi scribit Philippi Macedoniæ Regis liberos propterea tantis calamitatibus affectos fuisse, quod ipse fidem in pactis conventis, confœderatis datam, nihili faceret. Quod utinam Regibus Christianis in mentem mature venisset, cum fœdera jurejurando, per veri Dei nomen firmata, tam flocci faciant, ut levi de causa ea negligant, & cupiditatibus suis, posthabita fide data, indulgeant. Quoties enim, ut historici testantur (recentiora enim tanquam nimis odiosa, modo non sunt attingenda) Ludovicus XI. Rex Galliarum, & Carolus Dux Burgundiæ pactiones jurejurando confirmarunt, toties fere cum alterutri commodum videretur, ab iis recesserunt? adeo ut dici posset, eos sibi fidem invicem dedisse, fore, ut ea, quæ antea servanda pepigerant, facilius infringerent. Quo respexit Cominæus lib. 4. ubi ait: Eo spectasse omnia illorum consilia, ut alter alterum falleret, & libr. XI. dicit, horum duorum Principum fuisse per omnem vitam in rebus omnibus contrariam & diversam voluntatem, & qui nullam rem simul ex animo comprobarunt, nisi in caput Conestablij conjurationem. Ob hanc causam minorem reprehensionem ob illusiones Jurisjurandi, incurrit Solimanus Imperator Turcicus, ut pote Mahometanus (quorum fides alioquin fluxa esse solet, eaque apud illos ex utilitate superveniente, vel servatur, vel frangitur, ita ut potius VTILE quam HONESTVM observent.) qui Hebraymum Vesir, quo nemo eorum unquam antea, qui maximorum Regum gratia potentes evaserint, ad exemplum illudentis fortunæ, teste Jovio; ante obitum fortunatior, atque felicior fuit, in cubiculo per
In fin. l. 33. Eunuchū, carnificis munus obire solitum, in pulvino dormientem, cultro adunco, quod de manu Imperator tradiderat, contra fidem datam necari jussit. Feruntenim, inquit Jovius, Hebraymum, cum summa Solimani gratia potiretur, familiari sermone aliquando postulasse, ne se tantis honoribus onerare contenderet, ne demum amplitudine odiosa, supra æquum florentem, è gradu, tanquam è fastigio summæ Fortunæ præcipitem dare, atque occidere necesse haberet, fidem vero in ea verba ita principem dedisse, ut nunquam eo vivo vitam erepturum polliceretur, sicut ea inanis juramenti religione obstrictum, ne datam falleret fidem, non aliter, quam alte stertenti, necem intulisse: quoniam Talismanes sacerdos, divini interpres juris, dormientem, nequaquam censeri inter vivos, cum una vigilia totius vitæ actus constaret, asseverasset. Hæc Jovius. Argutum sane commen-

mentum ad frangendam fidem, ex naturalibus rebus ad scelera excogitatum. Constat enim somnum esse vivendi & non vivendi interliminium: ut neque omnino sit, qui dormit, neque omnino non sit. Vivitur enim potissimum vigilia propter sensum. Simile aliquid Mithridates in epistola quadam ad Regem Parthorum Arsacen, conquestus est de Romanis, quæ olim extabat lib. 4. historiarum Salustij, nunc inter ejus fragmenta, ejus epistolæ verba hæc supersunt: Persen, deinde Philippi filium, post multa & varia certamina, apud Samothracas Deos, acceptum in fidem callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, in somnis occidêre. De hujus tamen Persæ Macedonum Regis ultimo obitu aliter Livius & Plutarchus. Denique fixum (ita author Theorema 21. in suis commentariis de regno contra Machiavellum. postquam multa memorabilia exempla recensuit, concludit) hoc maneat, perfidiam esse scelus, adeo ipsi Deo & hominibus detestabile, ut fœdifragos & perfidos Deus nunquam impunitos relinquat. Neque semper eorum supplicia post mortem differt, sed sæpe antevertens etiam in hac vita, eos severo ac inusitato modo ulciscitur, horæ momento, conjuges & liberos eorum, universamque sobolem à stirpe subvertens. Quemadmodum apud Homerum Agamemnon Troianorum fraudes ac perjuria divinitus ultum iri pronuntiat:

Etsi perjuros violato fœdere Troas,
Juppiter e cœlis præsenti haud puniat ira,
At quandoq; graves magno cum fœnore pœnas,
Hi cum conjugibus, & tota stirpe rependent.

Caput LXXIX.

De limitata hominum potestate in bruta, & de eorum pœnis.

MUlta, ut spero, non inutilia neque vulgaria congessimus, & recensuimus in cap. 21. prioris nostræ centuriæ, quibus plura lectu digna adiicere volui, unde patet, hominem licet bruta ejus potestati divinitus subiecta sint, attamen eam exercere absque crudelitate, sed humane & discrete debere. Quamquam enim etiam nunc interdum bruta veluti ob delicta puniantur; tamen constat, ea delicta impetu quodam expertæ rationis (cum bruta sensu careant) perpetrari. Brutum quidem animal quandoque propter hominis facinus (ut est post legem Mosaicam Juriscon- *Exod. 21.*

 sulto-

sultorum doctrina) cum bruto commissum, occidi & concremari judicis sententia jubetur, lite prius criminali instituta & perfecta, *ut in casu capit. mulier. 15. quæst. 1.* ubi occiditur pecus, ad quod mulier inhoneste accesserat, *& in l. 1 si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*, ubi animal pro noxa quā fecerat, datur. Vnde a nonnullis infertur, quod non in solos homines, sed etiam in belluas merum imperium exerceatur. Sed in eo conveniunt plerique omnes Juris interpretes, merum imperium non exerceri, nisi in corpus animatum rationale, quoniam brutum animal rationis expers non potest delinquere, cum non habeat animum injuriandi & delinquendi, *dicta l. 1.* Et delictum proprie sine animo delinquendi non committatur, *§. furtum. Instit. de obligationibus quæ ex delict.* Nec obstat *dictum cap. mulier.* quoniam ibi pecus comburitur, non ut puniatur ex suo delicto, cum nullo modo legis sit capax: (caret enim sensu & intellectu) sed ideo concremari jubetur, ut consumptum, in signi facti memoriam amplius non refricet. Sic *in dicta l. 1.* animal datur pro noxa non ut animal puniatur, etsi damnum dedit, sed ne in plus dominus teneatur, quam valeat quadrupes, quæ damnum dedit, vel injuriam fecit: sicut & in servis quoque constitutum est, qui damnum alteri (etiam ignorante domino) dederunt, *l. 2. in delictis. §. si detracta. de noxal. actionib.* qui pecudibus comparantur, *l. 2. ad leg. Aquil.* Imo Draconis lex etiam in res inanimatas sancita fuit. Huc pertinent, quæ in priori centuria de statua Niconis Thasii, pugilis celebrati, ex Suida obiter retulimus, quum ejus jam defuncti statuam æmulorum unus odio indulgens fustibus cæderet, tanquam Niconem vivum contumelia afficiens, statua manium ultrix in cædentem collapsa, oppressit eum, & extinxit. Propter cujus necem ejus hæredes statuam ipsam necis ream egerunt apud Thasios lege Draconis: tandemque statua necis damnata, sententia judicum in mare demersa est. Pausanias vero id de Theagenis statua narrat. Quum, inquit, è vita jam decessisset, Theagenes ex ejus obtrectatorum numero quidam ad ejus statuam nocte qualibet accedens, eam flagris cædebat, non aliter, quam si in eo ære ipsum viventem ulcisceretur. Quum autem hominem statua subito casu oppressisset, ejus filij statuam de cæde postularunt. Estque ea Thasiorum sententia in mare abiecta, Draconis scilicet lege, qui anima etiam carentia, urbe agroque exterminanda, quum leges scriberet, sanxit, si quid forte eorum corruens hominem peremisset. A Demosthene quoque in oratione in Aristocratem, hujus legis talis mentio fit. SI LAPIS, AVT LIGNVM, AVT FERRVM, AVT TALE QVODPIAM DELAPSVM PERCVSSERIT, ATQVE ALIQVIS, A QVO ID CONIECTVM SIT, IGNORET, IPSVM VERO NORIT, ET HABEAT TELVM, QVO CÆDES FACTA EST, HIS REBVS IN HOC LOCO IVDICIVM DICATVR. Sequi-

Cap. 3.

In Eliacis.

Sequitur ergo, quod interdum aliquid puniatur, quod ratione caret; non propter conscientiam peccati, sed quia refricant indignam memoriam facti. Et refert Guido Papa quæst. 128. se vidisse porcum resti damnatum, & collo obtorto pendentem quod infantem interemisset. Sic Jurisconsultus quidam scribit, se vidisse curiæ Tolosanæ decreto ensem ibi suspensum, anno CIↃ D.XL. Pythagoras sane in alia sententia fuit. Etenim is supra modum mitior fuit erga bruta animalia, ideoque ad vitandam crudelitatem & injurias, aucupium improbavit, & piscium redemptis capturis, dimitti eos jussit omnisque non feri animalis cæde interdixit. Idipsum commovit Porphyrium, ubi ita disserit: Iniustum est animal cædere, quandoquidem non omnino à nobis sunt aliena. Nos autem tanquam lascivi & insolentes ludo frequenter in theatris, venationibusque animalia passim plurima interfecimus quo factum est, ut vis ipsa in nobis ferina & immitis vehementius invaluerit, humanitas autem & mansuetudo cessaverit. Pythagorici vero mansuetudinem & clementiam erga feras meditati sunt, tanquam humanitatis & misericordiæ specimen, &c. Hac opinione in hodiernum diem Turci imbuti sunt, quippe sibi persuadent homines superstitiosi ac barbari, sene sio quid promereri gratiæ, si brutas etiam inanimantes feles, canes pisces aviculas, eleemosynam conferant. Itaque volucres enecare captas ad victum, religio est, easque pretio potius suo redemptas, libertati restituunt; Piscibus devoranda frustula panis obiiciunt, canes & feles in plateis publicis, ad certa loca cotidie statis horis gregatim convenientes, pane, carnibus, cibisque cæteris pascunt, sicut Georgevicius & Leonclavius noster testantur. Sed prolixior & elegantior est in hac re Busbequius. Erga omne, inquit, genus animantium Turcæ se præbent indulgentes. Et licet canis apud eos obscœnum & impurum animal habeatur, ideoque domo arceant; nihilominus, cum ita de canibus sentiant, atque illi communes sint, nec proprios habeant dominos, vicorum potius & regionum, quam certæ domus custodes, victitentque de purgamentis quæ in publicum eiiciuntur: tamen si qua sit in vicinia fœta canis accedunt, ossa pullis & offarum reliquias congerunt, idque pietati con onum putant. In quo cum eos accuso, quod ea præstarent brutæ animanti, quæ haud scio, an præstarent rationis participi, & sibi congeneri, certe minime darent homini Christiano: respondent, concessam homini à Deo rationem, egentem ad omnia instrumentum, qua tamen ille abutatur, si ut nihil ei cedat in omnmodi. quod non sua culpa contraxerit, idcirco minore misericordia dignum: At brutis nihil a Deo tributum, præter quosdam motus & appetitus naturales, quos non sequi non possint,

In lib. de anima.

Epist. 3.

sint, ideoque humana ope & commiseratione sublevanda. Ea de causa ferunt graviter, si qua bestia per cruciatum interficiatur, aut voluptas ex ejus laniena quæratur: cujus rei documento nuper fuit aurifex quidam Venetus, is delectabatur aucupio: ceperat inter reliquas aves unam coccygis magnitudine, atque ejusdem fere coloris, non magno quidem rostro, sed faucibus ita vastis & patentibus, ut cum diducerentur, prodigiose hiarent, & quemvis magnum hominis pugnum caperent: Cujus rei novitatem miratus homo alioqui ridiculus, avem januæ suæ supero limini passis alis affigit, faucibus ita bacillo diductis, ut immensum hiarent: qui illac iter habebant frequentes Turcæ consistebant, suspiciebantque, sed ubi moveri avem, & vivere animadverterent, in miserationem versi, clamant, indignum facinus innocentem avem sic discruciari, aurificem domo evocant, arreptumque obtorto collo trahunt ad judicem rerum capitalium: iamque in eo res erat, ut male verberibus acciperetur, cum à Bailo Veneto (sic eum vocant, qui illic inter cives Venetos jus dicit) quidam intervenit, qui hominem repeteret, quem à benevolo & favente judice, tamen frementibus reliquis Turcis, vix impetrat. Sic ille servatus est. Risi (pergit Busbequius) satis: nam ad me crebro ventitat, cum mihi totam rem, quantoque in metu versatus esset, commemoravit. Quinetiam avem ad me attulit, ut inspicerem. Ea est, qua dixi, figura, noctu volare & vaccarum mammas sugere aiunt. Conjectura ducor, ut veterum caprimulgum fuisse credam. Tales se erga omne brutorum animantium genus præstant Turcæ: sed maxime pinnigerum. Est è regione diversorii nostri procera platanus, amplitudine ramorum, & opacitate frondium spectanda: sub ea interdum consistunt aucupes, cum magno avicularum numero: accedunt multi, & parvo ære captivas redimunt, quas singulatim deinceps manu emittunt. Illæ fere in platanum subvolant, ubi se à carceris squalore & surdibus purgant, pennasque explicantes pipilantes interim. Tum Turcæ, qui redemerant; Audin, inquiunt alter alteri, ut sibi gratulatur, & mihi gratias agit? Quid ergo? adeone Pythagorei Turcæ, ut omne animal apud eos sacrosanctum sit, nulloque vescantur? minime, imo fere à nullo abstinent, quod sit appositum, sive elixo, sive assato. Ovem quidem lanienæ nasci dicunt, sed non ferunt ex eorum cruciatu & tormento voluptatem quæri. Minores quidem aves, quarum cantu nemora campique celebrantur, sunt, qui nulla ratione adduci queant, ut interficiant, imo ut caveis inclusas teneant, nimiam libertati earum injuriam fieri existimantes. Sed non est omnibus una sententia. Et ea quæ sequuntur, &c.

CAPUT LXXX.

Brutis vim nullam inferri: & de eorum fortitudine, aliisque virtutibus.

NOn inficior, ea quæ de Pythagorica & Turcica superstitione intempestiva, ne quid gravius dicam, commiseratione ergà brutas animantes, priori capite diximus, haud carere reprehensione, quum satis constet, neque brutis, neque aliis inanimis rebus, neminem vim propriè inferre. Quia nullum dominium neque jus habent. Sed solis vis hominibus infertur, si modo ea potestas rectè & tempestivè, licito & concesso modo, absque hominum injuria, tam in interficiendis quam in conservandis brutis usurpatur. Hujus sententiæ est Autobulus apud Plutarchum, ubi dicit; Non injustè faciunt, qui utuntur animalibus, sed qui iis utuntur damnosè, contemtim & cum crudelitate. Non frustra igitur in priore centuria monuimus, ob quam causam lege divina mandatum populo Israelitico fuerit, ne avis incubans una cum ovis vel pullis ex nido auferatur, sicut quoque ad vitandam speciem crudelitatis; Ne coquatur hædus in lacte matris suæ. *De solertia animal. Cap. 21. Deut. c. 22.*

Etsi non ignoro, nonnullos Mosaicam prohibitionem in avibus cum ovis, &c. ob eam causam factam interpretari, ut vitaretur superstitio illorum, qui existimabant, contra sterilitatis maleficium, vel odij inter conjuges prodesse, si quis nidum inveniens, caperet ipsis cum pullis matrem. Cæterum quod imperamus brutis, & potiores iis sumus, non casu aut fortuitò fieri, Ethnici quoque observarunt: inter quos Plutarchus promethcum, id est, rationis usum, hoc efficere statuit. Alioqui sui ortus natura & conditione pleraque bruta existimat meliora, quam nos. Alia enim, inquit, cornibus armantur, dentibus, stimulis: At echinus, quemadmodum Empedocles ait: *Exod. c. 23 De fortuna.*

Dorsum horret spinis, & spicula torquet acuta.

Tum vero amicta sunt, & suffulta squamis, villis, chelis, ungulis duris: Solus homo, ut ait Plato, nudus, inermis, sine calceis & tegmine est à natura relictus:

Unum sed hac largita emollit omnia,

scilicet per rationis usum, industriam & providentiam.

Vires exiguæ sunt mortalium.
Sed calliditate multiplici,
Belluas maris & terrestria.
Et sub cælo volitantia
Omnia homo domat.

Rr Nihil

Nihil agilius equo, nihil velocius, sed hominibus currunt. Ferox est animal canis, iracundum, sed homines custodit. Multum carnis habet porcus. Esus suavissimus est piscis: alimentum & obsonium hominum sunt. Quid maius elephante, quid aspectu terribilius? verum & hic ludicrum hominum factum est, & spectaculum in solennibus conventibus, discitque saltationes & choreas suas, ac genu geniculare. Haec ideo proponuntur, ut discamus, quo hominem attollat ratio, & quibus rebus eum superiorem faciat, utque omnia redigat in suam potestatem. Qua de re aureum prorsus est prooemium Oppiani in 5. libr. de piscatione: quod Latino carmine expressum a Conrado Rittershusio subiiciam. Sic igitur habet.

Prooemiũ l. 5. Oppiani Halieuticon

Hunc adverte animum, imperio qui dirigis orbem,
Atque attende volens, quam res homini ardua nulla
Sit nimis effectu, quam cuncta industria vincat
Humani ingenii, subiugatque sibi omnia, tellus
Quae mater parit, & complectitur Amphitrite
Tam late spaciosa sinu, amplique liquentis
Aetheris includunt. Ea prisco ut hero omnia parent
Prompta homini, meta rerum finisque creandi.
Par superis vere est hominum genus, illud in auras
Quicunque ediderit: solis ipsis robore cedit,
Viribus inferius, quamvis par caetera. Divi-
Sive luto molli formavit membra Prometheus
Iapeti soboles multiscia, & unguine tinxit
Corda viris, divaeque afflavit particulam aurae:
Sive creator nobis Titanum praebuit ortum:
In medio per me sit res tam obscura relicta:
Hoc modo dum constet, superare hominem omnia, tantum
Exceptis Superis. Quid enim contendere possit
Tandem hominis ingenio, qui de palmam hanc praeripere ausit?
Sola immortalis vincit natura Deorum
Mortales. Illam his fas est ut cernui adorent,
Illa confessi sese virtute minores.
Nam quot homo in sylvis prostravit saeva ferarum
Corpora, vis ipsis etiamsi maxima esset,
Nec iratum metuit: Quid vero secta volantum
Aeris e campis liquidis, ac nubibus altis
Detraxit, cepitque humilis membra, arduus artem
Sublimisque animis? Non fulvum excelsa leonem
Vis animi elati eripuit, quin stringeret ipsum,

[illegible] plures hominum industria major.
Nec etiam [illegible] ipsum
Al[illegible] praestare, [illegible]
Libera ventosi [illegible] more
[illegible]
Bellua, [illegible]
Aranea [illegible] docuere [illegible] magistra,
Impositos [illegible] mali:
[illegible] duros [illegible] fecere labores
Aut [illegible] arvi, aut curvum et [illegible] aratra
Nec pisces [illegible]
Quae [illegible]
Haudquaquam [illegible]
Ipso etiam multo majora [illegible]
Monstra maris domuere homines [illegible]
Cetea udo in pugnis cum matre ruentes.
Imum, atq; [illegible], ingenium humanum omnia posse.

Quemadmodum autem fatendum est, Deum opificem omnium rerum soli homini rationis usum concessisse, omniaque bruta ejus imperio subjecisse: ita nonnulla bruta, praesertim elephas, canis, & equus, propius quam alia ad ratiocinationem, vel potius sagacitatem non vulgarem, accedunt, imo in hac etiam vincunt hominis industriam. Sic,

Nos aper auditu, praecellit aranea tactu,
Vultur odoratu, lynx visu, simia gustu.

Vt autem de reliquis duobus animalibus taceam, in verbis Iehovae apud Iobum: Nunquid suscitans equum quasi locustas? haec notatu digna observavit Franciscus Vallesius: *Cap. 39.*

Profert, inquit, Dominus exemplum intelligentiae insignis & fortitudinis, equum scilicet, cujus tanta est belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, ut fortissime irruat, & jubae, quam habent circum datam collo, erectione & hinnitu, ac fremitu per turmas irruentes, ut locustae, & instantes naves, hostes deterreant, terram ungula fodiunt, exultant audacter, pergunt armatis in occursum, neque pavent, neque cedunt gladio. Sonantibus super ipsos pharetris, & hastis vibratis & fulgentibus clypeis, non solum non terrentur, sed multo magis irritati, ferventes ac frementes, sorbent naribus terram, neque te[illegible] tubae sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum, quae ab adverso sonant, terrentur: intelligentiam habent belli, & audientes buccinam, quae ipsos ad praelium vocat, dicunt Vah, hoc est, exultant & adoriuntur procul bellum, & intelligunt ducum *De sacra Philoso-phia, c. 55.*

 exhor-

exhortationem, & ululatum exercitus. Hæc valde consonant enim iis, quæ Ælianus his verbis scripsit: Equus cum freni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans ungularum supplosione obstrepit, & eorum conspectu, quasi furoris afflatu ad [illegible]: voce equisonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis, [illegible] anhelat, quodam incredibili cursus studio ad currendi memoriam [illegible].

Idcirco ob hujus animalis egregias fortitudines, & alias dotes [illegible] mus antea Bucephalum equum Alexandri Magni, qui ornatus [illegible] leris, neminem in dorso suo insidere, nisi Regem patiebatur. Similem equum habuit Julius Cæsar, Dione teste: ita enim scribit; Nam præter ea

Roman hist. lib. 37

quæ retuli (quæ animum ejus inflaverant) equus ei quidam [illegible] partes prioribus ungulis natus erat, isque solum Cæsarem exultans [illegible] & nullum alium sessorem admittebat.

Nonnunquam autem ridicule, ne gravius dicam, vesano [illegible] nonnulli erga equos [illegible] se gessere, iisque præter naturam [illegible] omni ratione, ut pote irrationali animali nimium attribuere. Cajus enim Caligula equum suum incitatum nomine, ad cœnam adhibebat, [illegible] auro hordeum apponebat, nec non in poculis aureis vinum [illegible] salutem ejus & fortunam jurabat, Consulemque se eum creaturum [illegible]

Rom. hist. lib. 59.

cebatur facturus, si diutius vixisset: tandem autem ipse sibi sacerdos fuit, & equum suum collegam ascivit, sicut Dio retulit. Eodem modo [illegible]

De remed. utriusq. fort. dialog 31.

historiam de quodam retulit; Ne quis, inquit, priscam tantummodo [illegible] mentiam suspicetur, redeat ad memoriam, nec longe seu loco seu tempore requirendus: Adhuc enim vivit, nec dum senuit, & in terra [illegible] biscum degit is, quem nominare non est necesse, fortunæ [illegible] tis, nec parvi ingenij consiliique vir, aliquin magni animi, [illegible] quid serio agendum incidit, qui tamen ægrotanti equo, [illegible] reum pulvinar ac sericum cubile substravit. Cumque ipse interim [illegible] gra vinctus, atque immobilis medicorum legibus regeretur, [illegible] tamen aut servorum vectus manibus, aut equo altero vie[illegible], & [illegible] medicos secum ducens, equum suum ægrum bis terque quotidie [illegible] illi suspirans atque [illegible] lenat, illum leniter manu [illegible] murmure solabatur. Quid multa? Nullum medicinæ [illegible] nihil linguenti amico debitum [illegible] missum fuit. Fabulam forsan posteritas vocet; vera res, & magna in populo nota est. [illegible] qui gessit, ut propriam [illegible] filium. Hucusque Petrarcha. Nimia & plus quam licite sunt hæc studia erga brutum animal [illegible] merito reprehendenda: & homine [illegible] indigna sunt; [illegible] bruta tempestive & licito modo nonnunquam misericordiam & b[illegible]

[illegible]

[illegible] ex [illegible] est. Et ob hanc rem laudatur Xenocrates Platonis [illegible], quod [illegible] misericordiam singularem declararit, neque solum hominum, sed [illegible] etiam brutorum animantium misertus sit: cum [illegible] tempore [illegible] in loco aprico, passer acriter instantem accipitrem fugiens, in sinum ipsius devolasset, illum cum voluptate receptum, & occultatum tamdiu custodiisset, donec hostis è conspectu recessisset. Ubi vero jam metu periculoque solutam esse arbitraretur, mox [illegible] avem dimisit, inquiens, se supplicem hosti non prodidisse. Experientia [illegible], plerunque aves minores, utpote perdices, coturnices, aliasque imbelles, rapacium avium vim & impetum ita extimescere, ut si prædatorem accipitrem, aliasque sui similes aves ex raptu viventes, adesse senserint, in sublime sese attollere non audeant, sed in fruteta aut alias latebras se abdentes malunt canibus hominibusque, quam jurato, & naturali hosti, in prædam venire. *Ælian. varias, histor. l.13.c. 31.*

Caput LXXXI.

De Tarantula ex genere Phalangii, & Corybantæo furore.

GEnerosus & nobilis quidam Neapolitani Regni vir, cum mensem unum, atque alterum una essemus, in [illegible] multa memoratu digna narravit. Inter reliquos sermones aliquando etiam de venenatissimo animalculo ex insectorum genere, quod ab Italis Tarantula vocatur, mentio incidit, ideoque quæ sibi comperta essent, recensuit. Aiebat is insectum illud, miro modo infestum esse agricolis, cum vel in arando, vel messis tempore in colligendis [illegible] occupati ruri esse solent, eosque incautos morsu suo, lethali vulnere lædere, ita ut contra ejus virulentos ictus, nulla remedia satis esse [illegible] excogitari potuerint. Ob hanc rem, aiebat, eo tempore rusticos plerunque ocreatos in agris conspici, ut hoc munimento, laboribus suis tutius vacare possint. Læsos autem, vel ictos à Tarantula, mox vel in veterno correptos procidere, neque excitari posse, nisi peculiari instrumento musico, ad ictum mira naturæ solertia [illegible], cujus sono Tarentatos (ita enim eos vocari aiebat) excitatos resurgere, & perpetuo motu saltando veneni vim [illegible] solere. Rarissimè autem, & non nisi robustiores pristinas vires, & valetudinem integram recuperare: Imbecilliores vero, vel mente captos, vel ineptos ad [illegible] & stupidos reliquum tempus vitæ [illegible], absque spe pristinæ valetudinis recuperandæ, consumere. Hæc vera esse, & alii observavere, inter quos ex veteribus est Julius Solinus, *Cap.17.*

nus, Phalangium, inquit, aranei genus est, si nisum quaeras nullum est, si potestatem, ictum hominem veneno interficit. Ex recentioribus autem Ioan. Porta ita scribit. Est Phalangii genus quoddam, quod a Tarentinis Apuliae partibus Tarantula dicitur, universa enim Regio in eo laborat, ut perpauci sint, qui evadant. Eorum morsus acerbior est, quam reliquorum, & homines, qui ab eis iciuntur, diversis afflictantur casibus. Multi enim perpetuo canunt, illachrymant, delirant, Sed omnes fere saltant. Melliones enim dum operi incumbunt, ignarique doli, saepe acriter percutiuntur, musicisque adhibitis modulis, animum delinientibus, permulcentur, eique in sanitatem restituuntur. In quibusdam cavernulis vitam degunt, easque in segetibus condunt. Sed Alexan. de Alexan. prolixior est in descriptione hujus rei, cujus verba, ut eo rectius cognoscantur, adscribere operae pretium duxi. Tarantula, inquit, aranei genus est, dirum animal, ictu pestiferum, eam si casu spectes, vilem, & sine noxa putabis. Et sane reliquo anni tempore minime perniciosa, aut exitialis, vix aliquid nervorum, aut virium ad nocendum habet. Cum autem aestu anni flagrantissimo, assiduo sole Apuliae campos (ubi peculiare hoc malum existit,) torret, certum est tunc maxime seu afflatu noxio, seu aestu accensa, morsu virulento pestiferam perniciem affert, cui tanta mali vis est, ut quemcunque morsu percusserit, nisi celeri remedio succurratur, aut stupor exitialis primo, deinde mors nec subsequantur necesse est, aut si, qui forte vitae damnum evaserint, velut alienati mente & semivivi, continuo stupore, & hebeti sensu oculorum, auriumque affecti vitam miserabilem aegerrime ducant. Huic pesti, tam praesenti malo, quantum caveri humana diligentia voluit, unum hoc salubri remedio esse compertum est; si protinus tibicen, aut citharista varios concinat modos: tunc enim morbo ejusmodi percussus, qui mutus erat, & sermonis, & oculorum sensus amiserat, quippe nec ingredi, nec fari, neque aliquo sensu frui valuerat, mox ubi tibiam, aut Citharam admotam propius audit, illo miti sono, & concentu captus, & demulsus, velut e gravi somno excitus, oculos attollit parumper, mox se in pedes erigit, ac sese recipiens, paulatim pro modulo, & pulsu sonorum, servata psallendi lege ingreditur, tunc enim inaugescente sono, quasi permulsis animis, & confirmatis, exultabundus, maximo nisu, atque impetu in saltus, gestusque nec indecoros, neque a pulsu Citharae dissonos erumpit, ita ut etiam rudes & ignavi, psallendi modos docti in ludo videantur. Haec ille, ubi pergit recensere, quomodo viderit Tarantatos illos saltantes, & etiam cum pausam fecisset, is qui tympanum pulsabat, affectum illum morbo velut attonitum, stupentique similem, repente omni sensu destitutum fuisse, donec rursus resumpto tympano, is denuo modulos audiverit, tunc paulatim se-

Mag. Natur. lib. 2. c. 21.

Genial. dierum. l. 2. cap. 17

res resumsisse, & acrius in choreas insurrexisse. Ideoque concludit, creditum esse, & a vero non abhorrere vim illam veneni virulento morsu & sanie conceptam, harmonia, & vocum concentu, per totum corpus diffundi, atque inde fato nescio quo, dilatari & exinaniri: Ideo illos, qui morbo ejusmodi aborrant, si quid reliquiarum residuum fuit, quod penitus curatum non sit, si quando sono extrinsecus, vel concentu aures ipsorum affici contigerit, veluti mente consternatos, toto corpore, & animo concuti, ac manibus pedibusque gestire compertum esse, donec vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Mira sane illa sunt, neque ratio reddi certa potest, quare venenati illius insecti morsus, aliud remedium non patiantur, nisi peculiares concentus & melodias. Ideoque fatendum est, in instrumentis musicis occultam aliquam vim ad commovendos animos inesse, sicut in phreneticis nonnullis videmus: qui ut Asclepiades medicus literis prodidit, quem ibidem Alexan. de Alex. citat, nulla re magis, quam symphonia, & vocum concentu, ac modulis resipiscunt, & sanitati restituuntur. Tanta hominis naturæ, cum harmonia consensio est. Id sane testatur exemplum Saulis regis, ut sacra profanis misceamus. Is enim cum, ut scriptura sacra loquitur, spiritu domini malo, ad furorem incitaretur, remedium, & mitigationem in musicis instrumentis invenit. In quibus tamen non tantam vim & efficaciam, repertam fuisse, quam in pijs & ad regnum destinati adolescentis Davidis pijs precibus & modulationibus, arbitror. Sed naturalem Musices vim Strabo & Quintilianus, non ignoravit, qui canentem cantu mederi corporum morbis, & Macrobius putavit, tibicinem modulate canentem auxilio esse morsis a vipera. Etsi Saul non a dæmone prorsus, at humore melancholico exercebatur, utque nullo aptiori remedio, juvari potuerit, quam dum per musicam mœsticia ei excuteretur, & rerum cogitatio horridarum. Sed etsi dæmon eum agitabat adhuc & juvabat musica, quia non ea agitatio fuerit, nisi per humores melancholicos, quos musica mitescebat, neque enim capitur dæmon istiusmodi oblectamentis, ut hæc & alia Valesius notat. Hæc quoque & alia citantur a doctissimo Alberico Gentili. Hinc videmus heroes sæpe numero concentuum suavitate impetus suos intempestivos veluti fregisse. Et allegari posset exemplum D. Lazari Suendij nostri seculi excellentis, & militaris herois, qui sæpenumero Turcorum impressiones magna cum laude, tam suorum, quam hostium fregit, quem scimus, & ipse met vidi, & audivi, musica instrumenta minuta, adeo reconditos, & demulcentes generosos impetus intempestive occurrentes, adhibere solitum fuisse. Neque hoc novum est, nam olim Timotheus Milesius in Musica & modulis, ita præstans fuit, ut Alexandrum Magnum ad arma veluti in aciem prodituram, sumenda, & deponenda.

Lib. 1. c. 16.
Lib. 2. c. 3.
De sacra Philosophia c. 28.
In L. 2. C. de malefi. & mathe.

nenda sua arte commovere potuerit. Imo & nostra ætate instrumenta musica habemus, quæ similem vim habere cernimus, & in Danica historia, nec non & in Cornelij Agrippæ libro legimus: Musicum quendam cantu modulandi vi gloriari solitum, ut se audientes diceret mente abalienare posse, cumque id regis Daniæ jussu facere cogeretur, adstantium animos furiis [illegible] rietate [illegible] est aggressus. Itaque inusitatæ severitatis concentu [illegible] quadam veluti mæstitia, & stupore omnes complevit, ut extra se positi viderentur. Deinde mutata modulorum ratione in plausum, [illegible] flexit, ut & corporis motu gestirent: Postremo acrioribus modis [illegible] amentiæ astantium animos concitavit, ut in furorem, ac rabiem quandam

Cap.15. præcipites traherentur. Verum de his plura, præsertim ex Lilio Gyraldo in prima Centuria, retulimus.

Vt autem cœptam meditationem prosequamur, & vetera recentioribus conferamus, non dissimile de Tarentatis est, quod olim iis accidit, qui Corybantæo furore correpti fuerant. Si enim, ut Plato scribit, illam tantum modulationem acutè sentiunt, quæ ejus Dei est, à quo corripiuntur, & ad illam modulationis formam, & gestus, & sermonis copiam habent expeditissimam: cæteros autem ritus contemnunt. Sed ne exempla [illegible] petamus, quid obsecro iis apud nos, & in inferiori Germania olim, & non ita pridem aliud accidit, qui furore quodam, quod genus vulgo morbum

In methodo histor. Sancti Viti, vel Modesti appellat, nostra vernacula lingua [illegible] vocamus, exagitantur? Eos enim, ut Bodinus quoque observavit, ad [illegible] viam, & inconditam saltationem furor impellit, quam musica [illegible]

Lib.2.c.4. tantur, deinde numeris ac modis gravioribus utentes, idque [illegible] quousque modi ac numeri gravitate plane conquiescant. In [illegible] mania autem dicit, non magis expeditam ejus curandi rationem esse, quam ut sedate, graviterque cogantur saltare. Horum amentium hominum Anno CIↃ.CCC.LXXIII. magnam multitudinem venisse ex finibus Rheni, & Mosæ, in Flandriam gregatim choreas ducentes, ac continenter saltantes, ac cantantes haud secus ac furiis quibusdam exagitarentur, scribit [illegible]

In Annal. Flandr. lib. 14. cus Malcanus, existimatque talia rudibus accidisse mortalibus in tenebricosissima illa ætate, propterea quod à pueritia in lege Dei non instituerentur.

Circa idipsum tempus ex Aquisgrano, in Hannoniam, atque inde in Franciam venisse mirabilem sectam [illegible] virorum, quam mulierum, præter omnem verecundiam chorizantium, scribit Petrus [illegible] sis. Hi videbantur sibi in sanguinis flumine saltare, quamvis [illegible] tale viderent. Monstratur sane adhuc sacellum in monte prope Ravensburgum Vrbē Sueviæ, in quo [illegible], qui mons à Vito [illegible]

dictus

[illegible] die nominatur, quod singulis annis non ita pridem turba tripudiantium, quasi Divo illo [illegible] celebrarent, [illegible] sani fierent, eo [illegible] occurrere solita esset. Sed cum adeo [illegible] sacellum illud in [illegible] usus destinaretur, iste concursus hactenus cessavit.

CAPUT LXXXIII.

[illegible]

A[illegible] olim Athenis adversus ingratos actionem [illegible], quid dandi, accipiendi vel beneficii [illegible] hominum [illegible] [illegible] Lex Atheniensis, qua [illegible] Valer. Maximus [illegible] CIVES TANTI MUNERIS [illegible] ÆSTIMATORUM, NEC ADDUCI POSSUM, UT CREDAM [illegible] DOMI [illegible] UBI IGITUR ET [illegible] [illegible] Leges Cæsareæ [illegible]. (a) Eodem modo filius emancipatus ingratitudine in patriam potestatem reducitur. (b) Et legitimatus iterum [illegible] naturalitatis [illegible]citur. (c) Sic omnis causa feudi vel beneficij amittendi fūdatur in ingratitudine clientis. Ingratitudo autem teterrimum est vitium, de quo Canonistæ. (d) cum nihil æque societatem hominum, quæ in mutua cōsistit benevolentia, dissolvat, ut Seneca monet. (e) Ideoq; ingrati plectebātur apud Persas. (f) Huc quoque spectant Sophoclea, quæ digna sunt, ut adscribantur. Ita enim gratum animum commendat, & ingratum abominatur:

Decet bonum, meminisse grato pectore,
Si quid beneficij adeptus est à quopiam.
Nam gratiam quisquis benefactori suam
Studet probare, bene ad merendum hunc provocat.
Quem vero oblivio capit affectum bonis,
Indignus ille nomine est viri boni.

Idipsum observavit Claudius Nero, teste Dione ubi ita dicit: Quia multi servos ægrotantes nulla cura dignabantur (habebantur enim tanquam bruta vel bestiæ) sed domibus eiiciebantur. Legem tulit princeps, ut qui ita exturbati ad sanitatem rediissent, liberi essent. Hac lege magnopere indiguissent captivi Hispani, & alii ex clade Gerbensi Constantinopolim adducti

(a) L. alimenta § 1. [illegible] de li agnosc. [illegible] C. de l. eorū li. (b) L. uni. C. de ingratis liberis. (c) Bal. in [illegible] de feu. cognoscenda [illegible] (d) In c. fi. de Don. (e) De benef. (f) Xenoph. in Cyropæd. li. 1. Herodot. Sophocl. Aiac. ex interpret. Conra. Rittershus. Lib. 60.

Ipse sæculo quodam, cum aliquibus æqualibus in latrones incidisset, & clamorem extulisset, ecce Draco præsto est, & alios in fugam vertit, alios interimit, ipsum vero salvum conservat. Hæc Æliana narratio si est vera, (ante aliquot enim secula scripta est) non solum grati animi retributio, sed etiam memoria & notitia nutritoris mira, & memorabilis est. Sic historia de cocombus scombris piscibus, quià piscatoribus aluntur, aliosque sui generis feros, ut nutritoribus gratiam referant in retia allicientibus, memorabilis est apud Æltarum, sicut antea a me relata est. Sic etiam inter aviculas, quædam sunt allectatrices, quæ alias sui generis alliciunt, & in retia simulando ducunt. De his latius Aristoteles scribit. Et nota est mihi honestissima familia, quæ diu aluit fringillam admodum vetulam, quæ in aucupio libera demissa, hinc inde tam diu volitare solita fuit, donec multas sui generis aviculas in retia alliceret, unaque se capi permitteret, quæ tamen agnita incolumis in suam caveam remitteretur. Quod tam diu fecit, donec forte incuria servuli, inter alias captivas aviculas non observaretur, & una cum iis magna cum indignatione heri, necaretur. Cæterum si hæc avicula non in gratiam sui heri, ob pastum & nutrituram, sui generis volucres attraxisset, traditrix potius earum, quam benefactrix appellari meruisset.

De histor. animal. lib. 9

CAPUT LXXXIII.

De peculiari affectione piscium, conjuncta memoria grati animi, erga homines.

Mira scribunt veteres historici, de piscibus Delphinis, quomodo unus Arionem præcipitatum à nautis latronibus in mare, salvum & incolumem, sibi insidentem, cum cithara, nec non Palæmonem, Phalantum, Taram, & alios, ereptos ex mari in portum adduxerint. Eodem modo, de puero quodam, quem Delphinus ita deperiit, ut ex ipsius conspectu viveret, & defectu moreretur. Telemachum quoque Vlyssis filium ferunt, cum adhuc puer in alto maris littore lusitaret, in subiectas aquas corruisse, mox Delphinorum beneficio receptum, qui puerum subvexerint, & salvum in littus exposuerint. Idcirco patrem, insigne Delphinorum, postmodum studiosius adamasse, eamque sculpturam, & in ense, & scutis habuisse, & in annulo usum pro sigillo. Quamobrem Pierius Valerius, non pro fabulis habenda censet, quæ recitat Pausanias, qui grati animi signũ in hoc animali se vidisse in Poroselene Joniæ urbe testatur. Inclamatus enim à puero properare ad eum solebat, subiectoq; ei si adlibuisset, ad ve-

Hieroglyp. lib. 27.

In Laconicis p. 109.

[illegible] se accommodabat propterea quod ab [illegible] piscatorum manus evaserat, curato etiam vulnere, quod [illegible]. Ab [illegible] proditum ait Plinius in Ialyso Rhodiorum urbe Hermiam puerum [illegible] longa [illegible] vectare solitum per fluctus, sed subita [illegible] demersum. Idemque Naupacti etiam accidisse [illegible] monumentis datum. Aliquot etiam hujusmodi exempla [illegible] Delphinorum luculentis versibus graphice nobis describit Oppianus lib. 5. Halicutici operis: quæ apud ipsum legere in promptu est. Admiratur autem Plutarchus tantam animalis istius humanitatem, siquidem non educatione veluti canes, & equi, non ulla necessitate, velut Elephanti, Pantheræque & Leones ab hominibus liberati, sed genuino quodam affectu sponte sint humani generis amatores, ideoque Crocodilorum hostes infensissimi, propterea quod Crocodilus humano semper generi insidiatur, atque ita ipsa naturæ repugnantia inimicitias generant. Mira autē res est, neque ego rationem reddere possum, quare Delphinus vocatus nullo alio nomine, quam Simonis delectetur, eoque audito, quasi sibi de industria indito, in mari compareat, & saltu suam præsentiam, & obsequium declaret. Sed ad recentiora veniamus. Quale obsecro miraculum fuit piscis ille, sicut amans hominum & gratus, ob nutritionis beneficia, ita acceptæ injuriæ perpetuo memor in lacu Guaurabo vel Manati apud Indos occidentales in ditione Reguli Caramatexij, quem ita describit Martyr ab Angleria. Hujus regionis, inquit, Regulus piscatione delectabatur. In ejus retia pisciculus incidit de genere piscium immanium, qui dicuntur Manati ab incolis. Minime notum arbitror genus id monstri per nostra maria: Squamis tamen non concha munitus, corio durissimo, ita ut neque sagittam vereatur, mille verrucis armatus, tergo autem plano, & capite penitus bovino. Aquatilis est, & terrestris piscis, mitis, iners, uti elephas, utique Delphinus, hominibus sociabilis, sensu mirabili) Infantulum piscem domi Regulus aluit dies aliquot pane patrio, ex jucca, & panico puta confecto: radicibus etiam aliis quibus homines vescuntur. Adhuc parvulum proiecit piscem in lacum suis ædibus proximum tanquam ad vivaria, qui lacus & ipse suscipit aquas, nec illas evomit. Est lacui nomen Guaurabo qui de hinc lacus Manati est appellatus. Liber in aquis piscis annos vagatus est quinque & viginti. Adolevit in immensum. Quæ de Baiano, quæve de Arionæo delphinis feruntur, nihil distant ab hujus piscis gestis. Pisci nomen est impositum Matum, quod significat generosum, aut nobilem.

De reb. Ocean. Deca. 3. lib. 8.

Quando ergo ex Reguli familiaribus ei notis præcipue, quisquam in lacunæ ripa Matū, Matum, hoc est generose, generose, proclamabat, humani beneficij memor, caput elevans, ad vocantē pergebat. Pascebatur hominum

num manu. Si vero quispiam transfretandi cupidus, signa dabat, prostratu suo traiecturos invitabat. Decem aliquando monstrum conscendisse uno receptu, transportatosque fuisse omnes incolumes psallendo & cantando compertum est. Sed si Christianum quenquam erigens caput cerneret, submergebatur, & parere recusabat; quia fuerat à Christiano iuvene quodam petulante affectus injuria. In piscem namque mitem & domesticum fuerat iaculatus hastam acutam, licet haudquaquam læsus fuerit ob duriciem corij, quod habet verrucosum asperumque, illatam tamen sensit injuriam. Etsi quando vocabatur à notis, ex illo die circum adspectabat prius diligentissime, ne quis vestitus Christiano more adesset. Luctabatur in ripa cum Reguli cubicularibus, sed præcipue cum adolescente Regulo grato, cum quo domi cibos aliquando sumserat. Cercophiteco lepidior erat. Fuit longo tempore universæ insulæ singulari solatio: nam & incolarum & Christianorum multitudo ingens ad monstri miraculum quotidie confluebat. Sapidas esse, aiunt, horum piscium carnes, multosque maria illa generant. Amissus est tandem facetus ille piscis, ad mare devectus ab Attabunico, uno è quatuor æque dividentibus insulam fluminibus, ex alluvie inaudita typhonibus horrendis comitata, quam ipsi vocarunt furcanum. Superavit Attabunicus ripas adeo, ut universam impleverit vallem, & sese lacubus omnibus immiscuerit. Secutus ergo Attabunici torrentem bonus Matunnus, facetus, sociabilis, matrem antiquam, & natales aquas repetivit, nusquam alias visus. Hucusque Martyr, &c.

CAPUT LXXXIV.

De insolito & miro amore atque sympathia lyncis & gruis erga homines; quæ in arboribus quoque apparet.

PLeni sunt libri amorum, inquit Busbequius, quibus feræ in homines inflammatæ fuerunt: in quibus quidem ego semper assensum sustinui, veritus, ne fabulosa temere crederem, donec vidi lyncem, quem habui ab Assyria, sic affectum erga unum de meis hominibus, paucis diebus cognitum, ut amare negari non posset: Ubi præsens aderat, multæ & insignes blanditiæ: complexusque, & tantum non oscula: cum vellet abire, iniectis leviter in vestis laciniam unguibus retinebat, abeuntem vero oculis prosequebatur, nec eos fere ab ea parte demovebat, mœstus interim, donec redeuntem aspiceret; hic mira rursus alacritas & gratulatio. Nec tulit diutius absentis desiderium, illo mecum in castra Turcica trans mare profecto, lynx desiderii vim continua ægritudine testatus, post inediam aliquorum Epist. 3.

apprehendi possit, inclinat se tamen, & obsequij quoddam & ipsa studium præ se fert. Aquam itaque, quo jam veluti ponte conjungunt, difficili tamen & inaccesso transitu propter foliorum asperitatem. Hanc utique speciem, (pergit Pierius Valerius ex Philostrato) qui pinxerit nuptiarum & conjugalis amoris Hieroglyphicum ex ipsius naturæ gremio desumptum, summa etiam cum venustate descripserit. Quo vero major huic argumento sit fides, eam palmarij diligentiam adhibent, ut mares eo saltem intervallo a fœminis distent ut pulvis ventorum flatibus à foliis sublatus, in fœminarum folia incidat, quod satis ad fœcunditatem facere compertum est. Sed mirum dictu, quod si qua procul à mare abstiterit, ut neque pulvis, neque aura odorve ejus ad eam permeare possit, excogitaverunt coloni, funem à mare religatum, ad fœminam usque producere, atque ita quasi maritali vinculo copulatam, mascula virtute clanculum per funem irrepente, fœcundam fieri, quæ prius in ea sterilescebat solitudine. Diophanes autor Græcus Florentinum citat, qui suis in Georgicis multa de palmæ amore conscripsit, contabescere eam maris desiderio, quod nulla dissimulatione profiteatur, modo radices versus eum porrigens, modo verticis in eum proclinatione, fructum ferre pernegando, agricolamque demum cogi amantem huic investigare, qui multas palmas mares manu amplexuque contingat, mox ad amore perditam reciens, eam amplecteretur, attrectetque manibus. Flores quoque mari prius impositos tollat & supra fœminæ verticem imponat. Quæ ne quis fabulosa suspicetur, istiusmodi amoris exemplum atque conjugij nostro dedere tempore. Siquidem vir clarissimus Jovianus Pontanus, homo minime futilis, & quem fabulas pro historia de re maxime suo tempore omnibus conspicua, scribere puduisset, duas celebrat palmas, marem unam Brundusij, fœminam alterã Hydrunti, quæ diu steriles permanserunt, donec scilicet paulatim succrescentes, nondum alteram altera contueri poterat: ubi vero tantum adolevere, ut sese invicem conspicere potuerint, longo quantumlibet multorum stadiorum tractu dissidentes fœtificare cœperint. Sed cur non ipsum potius audiamus? *In Hieroglyphicis.*

Brundusii latis longe viret ardua terris
Arbor Idumæis usque petita locis.
Altera Hydruntinis in saltibus, æmula palma.
Illa virum referens, hæc muliebre decus,
Non uno crevere solo, distantibus agris,
Nulla loci facies, nec socialis amor.
Permansit sine prole diu, sine fructibus arbor
Vtraq; frondosis, & sine fruge comis.

At

At postquam patulos fuderunt brachia ramos,
Cœpere & cœlo liberiore frui.
Frondosique apices, se conspexere, viriq;,
Illa sui vultus, conjugis ille sua.
Hausere & blandum, venis sitientibus ignem,
Optatos fœtus sponte tulere sua.
Ornarunt ramos gemmis, mirabile dictu,
Implevere suos, melle liquente favos.

Est idem amor in pistaciis, pergit Pierius Valerius, eo quibus semina companguntur, mas & fœmina committi debent, conjunctis naturis, ita tamen, ut mas ad Favonium dorsum vertat, ut monet Demageron.

Caput LXXXV.

De leonum heroicis virtutibus, & eorum captura faciliori, quam olim.

Cap. 22. CONgessimus de hoc animali, vere heroicis & generosis dotibus prædito, non vulgaria in priorem centuriam. Inter alia autem ex Plinio Lib. 8. c. 16. nat. hist. hæc verba: Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit, & ubi sævit, in viros prius, quam in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Hæc Pliniana illustrantur egregio exemplo, quod ante aliquot annos Florentiæ accidit. Leo enim septis & claustris confractis, libertate gestiens, in urbe hinc inde veluti furibundus & sæviens discurrens, forte puellum metu oppressum, & tarde fugientem assecutus, eum prosternit, atque unguibus comprehendit, veluti dilaniaturus. Hoc periculo filioli prostrati, conspicata mater vidua, omni metu post habito, diffugientibus reliquis omnibus, & latebras tutas, metu belluæ quærentibus, veluti attonita, accurrit, lachrymisque profusis, supplicis instar, natum unicum leonis ex vnguibus, & fere faucibus eripuit illæsum, eo non refragante, sed veluti imbecilli sexui, heroico & magno animo clementer parcente. Hoc factum non solum typis æneis elegantissimis expressum, sed etiam versibus celebratum est, qui digni sunt, ut ascribantur. Sunt autem tales:

Quem grata accepit quondam urbs Florentia dono,
Vi valida erupit, carcere forte leo.
Dum vero indomitus, frendensque vagatur in urbe,
Grassantemq; pavens civica turba fugit:
Vnguibus, invadit puerum, violentus, acutis,
Qui viduæ proles unica matris erat:

Curret

[illegible] prædam eripit, ocius ille
Compressus [illegible].
Quis [illegible] tanta leonis?
[illegible]
[illegible], imbellesq; homines bene parcere discunt:
Discat [illegible] proli, [illegible] parens.

Eodem modo superioribus annis leo non minus heroice se gessit erga miseros captivos & vinctos à Turcis Hungaros, protegente eos imprimis favore divino. Cum enim equites & milites suos Sangiacus quidam Turcicus in confiniis Hungaricis, loco consueto, (quem sua lingua Isphahi meidan, id est, equitum aream vocant) militaribus exercitiis, proposito industriis & agilibus præmio, (uti facere assidue solet) assuefaceret, & circulator quidam mansuetum leonem domitum, & ipsius jussis, tanquam magistro, parere doctum, adduceret: Evenit forte, ut quidam captivi Hungari Christiani, (quos Turci invisio nomine Gauros vocant) in excursionibus deprehensi, vinctis post tergum manibus, adducerentur, ut ludibrio illi turbæ hominum exponerentur. Sangiacus illis conspectis jussit, robustiorem ex iis, & quidem fere imberbem adhuc, ita vinctum palo deligari, ut à leone dilaniaretur: quem cum leo, licet irritatus & concitatus, sponte attingere nollet, sed blandienti similis illum intueretur, commotus ejus magister, eum concitatiore voce, & quum hac nihil efficeret, fuste ad institutam laniationem compellere conatus fuit. Quum vero frustra laboraret, & ut Turcicis spectatoribus avidis sanguinis Christiani, satisfaceret, leonē tergiversantem, contra deligatum stipite, verberibus incitare non cessaret, ita ut is [illegible], misero Christiano unguibus detraheret: mox vero ipso illæso, conversus (divinitus ut putatur) in magistrum suum magno impetu irruit, eumque crudelem in modum [illegible] discerpsit, erga reliquos plane innoxius. Consternati veluti hoc portento Turcæ, nihil atrocius in deligatum palo cæterosque captivos statuerunt, donec plerique vel permutatione facta cum Turcis captivis, vel pretio redempti sunt. Ii incolumes reversi, quo facto in summo periculo divinitus conservati fuêre, suis prædicarunt. Hæc sicut modo recensui, ex fide dignis hominibus audivi: eaque æneis typis incisa & expressa postea vendita publice sunt.

Referam quoque, quæ tanquam oculatus testis recensere possum: Heidelbergæ vivente Ottone Henrico Principe Palatino Electore, non semel vidi in arce, leonem raræ magnitudinis in suis septis, ita tamen mansuetum, ut absque noxa se attrectari à notis, & catellos involutos jubæ suæ indormire pateretur, secumque ludere permitteret. Quinimo morio-

nem Electoris ita amabat, ut tanquam familiari lambendo & [illegible] do veluti blandiret.

Notum præterea est, Maximilianum II. Cæsarem optimum [illegible] leonem domesticum, qui non secus ac canis tractabilis & obsequens erat, neminique noxius, nutritus, uti dicebatur ab ineunte ætate, solummodo pulmentis, & nulla carne, inprimis cruda, tantaq; domesti[illegible] & [illegible] erga Cæsarem defunctum præditus, ut viva funere se avelli [illegible]. Memini autem, non semel legatos Reipublicæ nostræ recen[illegible] Imperatoria & Regia ornamenta, clenodia & vestitus or[illegible], quæ in hac urbe nostra, veluti depositum peculiare, per aliquot secula [illegible] bonam ad inaugurationem Cæsaris Rudolphi II. Maximiliano pa[illegible], [illegible] rent, & ante ejus Majestatem, in locum certum cubi[illegible] re, reserata & explicata exponerentur, deinde rursum reponerentur [illegible] leonem illum Cæsareum, pone ipsum Cæsarem assistentem, ad [illegible] sceptrum, gladium, pomum, & vestes Imperatoria illas [illegible] bres, veluti observantem, & admirabundum, quid ageretur, [illegible] convasatis rursus in cistam, super eam, custodis instar, sese collo[illegible] lem leonem mansuefactum habuit Johannes Austriacus, cujus [illegible] victoriam contra Turcos ad Naupactum, ipso summo exercitus Christianorum Duce, partam, celeberrimum est, qui leo plerunque lateri [illegible] quam custos, adhærere solitus fuit. Cæterum leones [illegible] & adhuc indomitos, etiam arte & industria, licet aperta, [illegible] ptura sit admodum periculosa, interfici posse, experientia do[illegible].

Lib. 8. c. 16.

Quare obrem cum præcipua vis & vigor in leonum oculis [illegible], [illegible] stor, teste Plinio, vel ipsa necessitate extrema, [illegible] egregium specimen domandi & interficiendi leones, po[illegible].

Cap. 22.

Quum enim pro pecore, sicut in priore [illegible] nem irruentem pugnaret, essetque inermis, vestem, qua amictus [illegible] desperatione exuit, & in feræ caput objecit. Hærente autem [illegible] juba circumvoluta, oculosque leonis ob[illegible] est, ut quasi obstupefacta fera substiterit, pastorique liberum spacium fugiendi reliquerit.

Id sane contra leones irruentes remedium posteritas [illegible] vit, non ad fugam, sed ad interficiendos leones. [illegible] recentes de Afris leoni[illegible] Africa, [illegible] homun[illegible] colore & capillo, Æthiopum in morem, crispo & [illegible], qui [illegible] sub pellibus agunt, & præter [illegible] & [illegible] di incedunt: iis leonem [illegible] irruenti belluæ mira agilitate [illegible] in oculos [illegible] & [illegible]

pal-

[illegible] robore, exasperato cultro cur transfigitur: exanimem pelle [illegible] quem circumstantes, & a pueris patriis [illegible] celebrari, [illegible] po corradunt. Testatur Jacobus Eborensis vidisse se unum ex istis Vlyssiponæ, non ita deformi aspectu, ut credebatur, imo colore candido, & recta statura, adolescentem, qui Hispanice [illegible], cujus peritissimus fuerat, decem [illegible] & qui cum eo e Marocijs [illegible] [illegible] affirmabat. Hoc cum Antwerpiæ non multo post idem Eborensis [illegible] quidem ex his cognitum adolescentum, & Granatæ natum aiebat.

CAPVT LXXXVII.

De [illegible] leonum morbis & [illegible]

ETsi leonem, ut diximus, validum & longævum animal esse compertum est: tamen sicut omnia in hoc mundo corruptioni & infirmitatibus obnoxia sunt, ita quoque non solum [illegible], præsertim in oculis usque ad necem infestatur, sed etiam aliis morbis, præsertim febribus, molestatur. De quibus & quomodo curentur, multa scribunt historici. Inprimis autem Orus Apollo, qui hieroglyphica scripsit, refert leonem, ubi febricitarit, [illegible] feræ per nimium calorem hic morbus est) præsertim quartana, simia solere vesci, saluberrima ei æ loco. Non repugnat Plinius, cum quod morbi vim elevans, ægritudinem fastidii tantum sentire dicit, in qua medetur sibi, gustato simiarum sanguine, quæ lascivia immodica, in rabiem eum agunt. Confirmat idem Philostratus quoque, Leones medicinæ gratia simiis [illegible] scribens. Quin & Ælianus in omnigena historia, ægrotanti leoni cætera remedia inutilia scribit, præter simiam cujus esu pristinam valetudinem recuperet. Idem de animalibus, medelæ rationem & discrimen morbi distinctius fieri, his verbis aperit: Leo supra modum ingurgitato cibo remedium quærit, aut a quiete abstinentiaque, aut simiam nactus devorat, quo cibo alvi proluvium excitatur, molestaque saburra exoneratur. Hinc doctissimus Junius suum Emblema 22. cum hac explicatione sumpsit, docteque & commode ad adulatores applicat, cum hac inscriptione: ADVLATOR REIPVBLICÆ GRAVIS, cui inscriptum est tetrastichon hoc. *De Apollō. Vita lib. 3.* *Lib. 1. c. 9.* *Lib. 5. c. 39*

Vt leo [illegible] vis lancinat [illegible] morbi,
[illegible] edit [illegible]
[illegible] dirum sycophantam qui eycit aula,
Rex [illegible] vacuat grave.

Tt 2 Qua-

In hiero- Quapropter Ægyptij Sacerdotes, teste Pierio, si febricitantem [illegible]
glyph. & sibimet auxilia [illegible] significare vellent, [illegible]
tis, hieroglyphicum [illegible] sunt. Tanta enim [illegible]
fert leo, ut nullum animal avidius perdere [illegible]
tulantia, leonem indignissimis modis exagitandis. Non [illegible]
bore [illegible] vel ex alto tuto latentique loco nacta [illegible] in
leonem [illegible] pro magno habeat negotio, caudæ [illegible]
natibusque affigere, atque ita quibuscunque modis [illegible]
suo illudere: quod cum impatienter ferat leo, impotenter [illegible]
jusmodi animal efferatur. Cæterum de terrorem [illegible]
Lib. 8. c. 16 magnanimæ & imperterritæ huic belluæ, Plinius tria [illegible]
circumactos videlicet rotarum orbes stridentes, & [illegible]
sed omnium maxime ignes. Idque confirmat Orus Apollo, [illegible]
domari atque frangi leonis feritatem, quam accensis facibus. [illegible]
iam fossa capiuntur leones, nonnunquam etiam [illegible]
ignem & faces maxime horret. Cum enim ignis [illegible]
valeant, undique equites & pedites in belluam [illegible]
xtra faces tenentes, atque læva scutum percutientes, [illegible]
Lib. 4. de adigitur, ut auctor est Oppianus. His addo ex [illegible]
venatione. ut antea prolixè exposuimus) culicum examina [illegible]
nim insidentia palpebris, noctu & interdiu, cum [illegible]
dilaceratis oculis suis unguibus seipsum excæcet, & [illegible]
tur. Quoniam autem in culices incidimus, nec ab [illegible]
neque eos abigere possumus, notum est, hoc insectum [illegible]
quam animalibus brutis valde infestum & molestum [illegible]
In histor. æstate, ubi sunt palustria loca. Quare [illegible]
Ticinensi. molestia conqueritur Bernardus Saccus, ubi de [illegible]
lib. 1. c. 6. in verno tempore, & quam molestum [illegible]
inquit, tum exurgunt muscæ, apertasque invadunt [illegible]
cies importune petunt, & flabro [illegible] redeunt, [illegible]
per angulos circumvolant. Cicada quoque ex arbore [illegible]
co stridore sonans, molestiam nobis auget, [illegible]
voce silet, aliud se nobis tædium longe majus [illegible]
bris infensæ cicinculæ, vulgo [illegible] dictæ, quas ego [illegible]
do, vel a vocis zinzino stridore, [illegible] scribenda [illegible]
sectæ, vix cubi illato lumine, simul [illegible]
osculo nobis dormientib [illegible] insidentes, infli[illegible]que; frontem [illegible]
re saturæ sub lucem abeunt [illegible]
rerum tuarum magnitudine Roma, quando [illegible]
[illegible]

tuisque patriciis infestas facit, bellumque sine telo ciet? Monet nos naturae auctor Deus, per minima animalium naturae discrimina infirmitatis humanae in ipsis bonorum feriis, aeviculis meminisse oportere. Hactenus Saccus. Vera autem esse, quae de culicibus (quos ille cicindulas, & aliis vernaculis appellationibus nominat) scribit hic auctor, ipse cum meis sodalibus oculatus testis esse possum. Ita enim molesta eorum examina in Italia, praesertim Romae nobis nocte fuere, ut mane surgentes, exploratis puncturis, stigmatizatas facies, & crustas plerunque haberemus. Hinc etiam exagitavit Adrianus Imperator Florum poetam, teste Spartiano, hisce versiculis: *In vita Adriani.*

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Porro quod ad galli cantum, vel ob solarem efficaciam, aliasque causas attinet, quae terrorem vel cantu, vel occursu leoni incutiat, nostras cogitationes antea explicavimus. Neque tamen ignoro multas causas in natura nobis ignotas reperiri, sicut explicatu difficile est, quare Germanicus galli gallinacei neque vocem, neque aspectum ferebat. Proclus autem sua commenta affert. Ita enim de leone & gallo ratiocinatur: Deinde animalia sunt solaria multa, veluti leones & galli numinis cujusdam solaris pro sua natura participes. Unde mirum est, quantum inferiora in eodem ordine cedant superioribus, quamvis magnitudine, potentiaque sua non cedant. Hinc ferunt gallum timeri a leone quamplurimum, & quasi coli: cujus rei causam a materia atque sensu assignare non possumus, sed solum ab ordinis superni contemplatione. Quoniam videlicet praesentia solaris virtutis convenit gallo magis, quam leoni, quod inde apparet, quia gallus quasi quibusdam hymnis applaudit surgenti Soli, & quasi advocat, quando ex antipodum medio caelo ad nos deflectitur, & quandoque nonnulli solares angeli apparuerunt formis ejusmodi praediti, atque cum ipsi in se sine forma essent, nobis tamen qui formati sumus, occurrere formati. Nonnunquam etiam daemones visi sunt solares, leonina fronte, quibus cu gallus objiceretur, repente disparuerunt. Quod quidem inde procedit, quod semper, quae in eodem ordine continentur inferiora, numina reverentur superiora. Quemadmodum plerique intuentes virorum imagines divinorum, hoc ipso aspectu vereri aliquid perpetrare turpe. Sed haec commenta relinquamus in auctore, & ea ad sacram scripturam, tanquam ad lapidem Lydium, & referamus & examinemus.

Cap. 22. in 1. Cent. Plutarch. de invidia & odio. De sacrific. & Mag.

CAPVT LXXXVII.

De leænæ sævitia, crudelitate, & voracitate: nec non de [illegible], quæ Schöne Lewin.

EX superioribus capitibus prolixe constat, leonem animal, non solum generosum, & magnanimum, sed etiam potens, crudele, & sævum esse, ita ut nonnunquam in sacris literis Deus comparetur leoni, [illegible] quoque Sathanas, sed plane diverso respectu. *Esaiæ, c.38.* *Iob. c.15.* Ezechias enim Rex cum graviter affligeretur, & iram Dei sentiret, conqueritur, Deum sibi fuisse instar leonis, à quo ossa sua contrita sunt. Quo simili etiam Iobus utitur, oppressus calamitatibus, cum quibus [illegible] conflictabatur, quod à Deo, ceu leone dilaniatus fuerit. Non ut Deus accusetur crudelitatis, sed pro sensu horrendæ afflictionis, à Deo irato [illegible] immissæ, & quod non satis exprimi queat dolor internus, quem sentiunt ij quos Deus persequitur, ita locuti sunt viri pij. Diversa ratione loquitur D. Petrus, ubi diabolum rugienti leoni, & quærenti quem devoret, assimilat. Ibi enim omnes pios monet, ut diligenter caveant, à potentissimo, & truculentissimo hoste, qui ceu leo famelicus, prædam indefessus quærit, sicut antea quoque notavimus *Cap. 70.* in Centuria prima. Tales similitudines de imperterrito vigore huius animalis, passim alibi in scriptis Prophetarum, piorum, & clarorum virorum inveniuntur. *Cap. 31.* Vt apud Isaiam: Quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædam suam, cum occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pavebit: sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion, & super collem eius. *Lib. 5. de Civit. Dei cap. 26.* Item de clementia leonis utitur D. Augustinus: Leo eum, qui telum miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum, raptumque sternit, nec vulnerat. *Lib. 1. de clementia.* Seneca quoque tali similitudine utitur: Ferarum nec generosissimum quidem, præmordere, & urgere prostratos. Elephantes, leonesque transeunt, quem impulerunt: [illegible] nec inexorabilis ira. Eodem modo bellua illa versutia singulari pollet, ut venatores decipiat. Leo enim semper ambulat pedibus introrsum reductis; itaque ungues occultat, ne attriti aciem amittant, aut investigantibus occasionem inveniendi exhibeant. Non n. facile invenitur vestigium unguis leonini, sed in [illegible] *De solert. animaliũ.* incidentes signa, aberrant venatores: Sicut Plutarchus observavit. Etsi autem hæc, quæ modo diximus, tam de mare quam de fœmina [illegible] generis [illegible]

[illegible]

quanquam in jure nostro plerunque masculinum genus comprehendat in se
fœmininū quoque) intelligi potest. Tamen experientia docuit, in hoc ge-
nere animalium, fœminam longe superare ferocia & robore marem. Un-
de multo major laus & gloria fuit, superare vel interficere leænam, quam
leonem. Exemplum habemus in Perdicca Macedone, qui ex præcipuis Du-
cibus secutus est Alexandrum in bellis, & eum adeo audax fuit, ut aliquan-
do in speluncam leænæ solus irrueret, verum leænam ipsam non depre-
hendit, sed catulos ejus secum exportavit & magnam hominum admira-
tionem hac audacia meruit. Est enim non solum apud Græcos robustissimū
& bellicosissimum animal leæna putatum sic, verum etiam apud Barbaros.
Proinde ferunt Semiramidem Assyriam, non si quando leonem cepisset,
aut pardalim, similemve feram interfecisset, sed si leænam prehendere po-
tuisset, animum extulisse, sibique in eo placuisse. Unde licet leo voracissi-
mum & velocissimum animal sit, & cum libere oberret, & divagetur per
sylvas, non est mirum prædam capere, quæ sibi possit esse satis; tamen leæ-
næ, cum curet in antro, ne catulos suos deserat, quis potest escas suppedita-
re quibus ejus & catulorum, (qui etiam sunt valde voraces) impleantur
animæ, & saturentur? Nunquid, inquit Jobus, tu capies leænæ, quam præ- *Cap. 38.*
stat, prædam & implebis animam, hoc est satiabis appetitum catulorum e-
jus? quasi dicat, non tu, sed illud est opus providentiæ Dei, qui dat escam o-
mni carni, & implet omne animal benedictione, & abundantia. Sicut eru- *De sacra*
ditè [illegible] Jobi interpretatur Franciscus Vallesius. Quare, ut sunt meæ *Philosoph.*
conjecturæ, ab hujus belluæ celeritate, impetu, & immensis viribus, qui- *c. 55.*
bus non facile resisti potest, appellatio molium nivium conglobatarum,
quæ vel [illegible] ex summis jugis alpium, præsertim Rheticarum,
vel calore solis, vel alio levi motu, sonituve, in præceps, ex improviso de-
labentium, & omnia sua quæque, tam domus, arbores, saxa, quam homines &
bruta, ingenti vi & fragore, misere opprimentium, orta est, ut vernacula
lingua, Schneelewin, id est, niveæ leænæ per συ/ζεσ (licet nonnulli ety-
mon [illegible] quasi Schneeschlüen ducant) vocentur. O-
lim hæ immanes moles, Rasinæ, & posterioribus temporibus Labinæ con-
globeratæ [illegible] labentes fuerunt, appellatæ. Etenim
contra impetum & celeritatem, earum ex præcipitio ad ima ruentium,
nullum aliud est auxilium, vel præsidium, quam cum tanquam tonitrua ex
longinquo retro exaudiuntur celerrima fuga, si modo præcipitia & semita
angusta hoc patiuntur, [illegible]. Non raro etiam accidit, ut aliquis fugien-
do nescius quo se in tutum proripiat, in præsentissimum periculum incur- *Lib. 4.*
rat. Idipsum Strabo innuit, ubi Alpes, & Rhætos describit: Ibi, inquit, alicu- *Geograph.*
bi ita

bi ita arcta via est, ut & peditibus & jumentis non adsuetis [illegible] tur: Incolarum autem jumenta, facile illum laborem [illegible]. [illegible] incommodo mederi potuit, neque delapsui ingentium glaciei [illegible] qui integrum etiam comitatum obruere & subjectas valles [illegible] sunt. Multæ enim una supra aliam jacent glaciei tabulæ, [illegible] alteram gelu concrescente in glaciei formam nive. Quarum tabularum, quæ in superficie sunt, facile quovis tempore ab [illegible] solvuntur, antequam a sole plane liquentur. Hoc quoque Claudianus [illegible] describens periculosissimum transitum, præsertim hyberno tempore, [illegible] ibi sit hyems fere perpetua) alpium Rheticarum.

Sed latus Hesperiæ quo Rhætia jungitur oræ,
Præruptis ferit astra jugis, panditque tremendam
Vix æstate viam: multi ceu Gorgone visa
Obriguere gelu; multos hausere profundæ
Vasta mole nives: cumque ipsis sæpe juvencis
Naufraga candenti merguntur plaustra barathro:
Interdum subitam glacie labente ruinam
Mons dedit, &c.

Hoc periculum ego cum meis sodalibus expertus sum, cum transi[illegible] summa juga Rheticarum alpium, quæ Septa (vulgo Setmer) vocantur. Quo tempore sæpius nobis in mentem veniebat, quod Livius, [illegible] & alij historici, de Hannibale, & ejus exercitu memoriæ tradiderunt, [illegible] conspectis alpium altissimarum jugis, montis Sancti, quæ nubes [illegible] videbantur, potius de reditu, quam de transitu [illegible] quoque accidit: nam tanta erat altitudo nivis, circa principium Septembris, tam difficilis, [illegible] vehementissimo vento, ascensus, ut nobis videretur nubes transcendere, easque nullo modo superari posse. [illegible] protegente nos Dei auxilio, licet descensus, nive liquescente, non [illegible] periculosus, imo periculosior, ob metum [illegible] nivium, quarum [illegible] in dissitis locis audivimus, esset: alteram partem vallis, [illegible] & magnus æstus erat, Stallam, [illegible] ad Lacum Larium, illoque navigio transmisso in Ducatum Mediolanensem pervenimus. [illegible] Lepontiæ, Splugæ, & Septæ vocantur, & per [illegible] in Galliam, & Italiam, & non alibi pat[illegible] idem Claudianus [illegible]

In laudem Stiliconis.

Scandit inaccessos [illegible]

Cæterum in talem tempestatem [illegible] de qua paulo ante [illegible] Claudius Annibaldus Francorum [illegible] in Sabaudia [illegible] Anno cIↄ.cccccXLIII. in Franciam ad suum [illegible] montis Censii ad Novolesium [illegible]

Delphini lib. 11.

runt turbine, deprehensus ferme periit. E monte enim in planum descendens, diu cum itinerum ducibus, omnique comitatu, animi impos jacuit, periissetque haud dubie, nisi subito ab his qui in vilibus ibidem tabernis iter facientibus necessaria vendunt, succursum fuisset, eumque in casas suas delatum, pro more refovissent. Multi è comitatu nive suffocati periere, alij frigore oculos, alij pedes, aut manus perdidere: Nullius certe in posterum valetudo constitit, ipseque Annibaldus per omnem vitam idem incommodum sensit.

CAPUT LXXXVIII.

De ursorum, & canum irritatorum ferocia & sævitia.

VEra esse, quæ à generoso Domino Nicolao Virgæo Polono audivi, & in capite 38. prioris Centuriæ, de Johannis Basilidis Moscorum Principis crudelitate recensuimus, & alij fide digni viri affirmant, & historiæ plures de ea extant. Consuetum enim ei fuit non raro delectationis causa, de summis, & optime meritis viris tale supplicium sumere. Vt videlicet obvoluti vel induti pelli vrsi ad spectaculum deducerentur, mox ipsum principem irritare solitum fuisse aliquot molossos, & canes Britanicos efferos. Canes vero existimantes hos miseros neci destinatos homines, esse ursos, mox illos morsibus, & unguibus crudeliter dilaniasse, donec membratim discerpti omnibus ludibrio relinquerentur. Inter hos Paulus Oderbornius recenset, quomodo socerum suum Michaelem Temrucovium ad epulas frequentius invitatum, sæpe veste exutum, inter medias nives ad suos nudum remiserit, sæpe eundem sua domo conclusum, alimentorum inopia fere ad laqueum redegerit, cum ejus jussu quatuor stupendæ magnitudinis ursi ad ædium limen delegati, cibum allaturos, ab ingressu arcerent: Eas quoque belluas in densissimam hominum turbam immittere solitus sit, eo præsertim tempore, cum populus ad templa proficisceretur. Tum si quis repentinis illorum incursibus oppressus extitisset, facetiis homicidia circũscribens, suos filios ex eo spectaculo non parvam voluptatem percepisse, dixerit. Eos igitur beatos reputandos esse, quos magni Ducis feræ prostratos occiderint, præsertim cum ipse etiam eo certaminis genere flagranter sit oblectatus. Porro non mirum videri debet, quod ibidem retulimus, ad Turcarum Regem Solimannum à Rege Insulæ Taprobanæ Æthiopẽ missum fuisse, qui humana carne vescebatur. Vt enim illos anthropophagos In- *In vita Basilidis.*

Vu dos

dos occidentales Braſilianos præſertim, qui non fame inducti, ſed vindictæ cupiditate captivos hoſtes mactare, & devorare ſolent, ut pote nimis notos ex hiſtoriis præteream, noſtro ſeculo Año Chriſti videlicet clↄ Iↄ.XLIII. cum agmina Tartarorum, occupato à Turcis Strigonio, & Alba Regali, longe, lateque prædabundi in Hungaria excurſiones feciſſent, & ab Hungaris circumventi fuiſſent, occiſis ex ipſis plus minus tribus millibus, maleque mulctatis cæteris, inter captivos, unus inventus fuit, ut Melchioris Soiteri verbis utar, ideo convertit omnium oculos in ſe, ſua tetra, & immani barbarie, quod in pera annotina, dimidia pars infantis bimuli adhuc de obſonio nondum comeſta ſupererat, &c.

De bello Pannonico l.2.tom.2.

In eodem capite 38. mentionem fecimus quoq; canis, cui Berezillo nomen fuit, qui licet Indis infeſtiſſimus fuerit, multoſque laceraverit, tamen anui barbaræ ſubſidenti, & ſupplicanti, demonſtrati literis præſidi Hiſpanici, ſibi ne noceret, pepercerit, allegato Ariſtotele, qui tradit, adverſus ſe ſubmittentes, requieſcere iram, etiam canes manifeſtum indicium facere, non mordentes ipſos, qui proſtrati ſunt. Hoc in generoſis canibus verum eſſe, Plutarchus quoque obſervavit. Is enim, inquit, canes manſuetæ ſimul excelſi animi imaginem proponere in hoc, quod avertantur a ſubſidentibus in terram,

De ſolertia animalium.

Odyſſ.30. Quo hæc Homerica pertinent:

Cum clangore canes tunc irruere: heic ſed Vlyſſes
Aſtu ſubſedit, baculumque abiecit.

In augmẽto Ptolemaidis deſcriptionis. Non enim porro impetunt canes eos, qui ſe dimiſerunt, humilique animo ſimiles ſunt facti. De hoc cane Berezillo ita ſcribit Cornelius Wyfletus. Anno. clↄ.Iↄ.XI. Borichimenſes rebellarunt, vocatiſque in auxilii Carybibus, multos Hiſpanorum obtruncarunt, ſed mox victi in ordinem redacti, quievere. Hoc tumultu memoriæ proditum eſt Berezillum canem ſtipendia meruiſſe, multoſque Inſularium dilaceraſſe. Vt autem pergamus in materia cœpta de ferocia canum erga miſeros, nudos & inermes Indos occidentales: inter quos una cum Berezillo admodum celebris eſt canis, cui nomen Leonino, quem adduxit miles ſecum, quum detegeret Inſulas occidentales Columbus Is ita ſtrenue cum Indis pugnare ſolitus fuit utrorum confeſſione, eum magis, quam viginti hoſtes Hiſpanos metuerent, inprimis autem ſingulare in illo erat, ſi ex Indis aliquis ſe vinculis liberaſſet, & fugeret, Leoninus moneretur ab hero ſuo ut fugitivum inſequeretur, & retraheret, mox illè ejus veſtigia ſagacitate innata, ſequebatur & (mirum) licet inter mille Indos lateret, eum cognoſceret & veluti moneret levi aſſaltu, ut rediret. Quod ſi ſpõte fugitivus canem ſequeretur, innocuus ille erat, ſin ſe defenderet, & reſiſteret, impetu in eum facto, non ceſſaret, donec eum in fruſta

in frusta dilaniaret. Ita autem formidini erat illis hic canis Indis, ut eo conspecto ocius aufugerent, & latebras quærerent. Hæc ita scribit Antonius Torquemada Hispanus, quem ex Hispanico idiomate in Italicum vertit, & titulum fecit Giardino di fiori curiosi, Celius Malaspina, ex quo hæc, quæ indicavi, Latine converti. Porro de tortura, & venatione canum, quæ adversus Indos occidentales ab Hispanis militibus instituta fuit, ita scribit Antonius Arnaldus. In Pervanorum regione publico passim foro, Hispanos ergastula extruxisse, & ea quidem capacitate, ut mille simul facile concludantur: ibi milites & eorum lixæ, & caculæ fidiculis, equuleis, ungulis, laminis candentibus, scuticis denique, & omni tormentorum genere miseros illos discruciasse, uti vel sic thesauros suos ipsis patefacerent. Quare, quidam etiamsi casu evasissent, petitis montibus, sponte se dabant in laqueum, suspensis prius, aut suffocatis, elisisque juxta se uxoribus, ac parvulis liberis. Quinimo non secus ibi venationes instituisse hominum, quam apud nos solet cervorum, aprorumque obiiciendo homines canum instigatorum morsibus: sed & tygribus præbuisse consumendos, cum ablegant mellis, ceræque investigandi causa in horrendos saltus. Tuberonibus item cum margaritarum cupiditate adigunt eos ferocientis pelagi maxime devio tentare sinus. Similibus si non atrocioribus calamitatibus, & miseriis etiam Indi orientales subiecti fuerunt, sicut ex historia Johannis Petri Maffei apparet. Menesius enim Lusitanus Prætor Indiæ, præsidem Tobonæ Indorum, quod insolentiam Lusitanorum militum, à rapina, cum suis repressisset, eosque male mulctasset, brachiis post tergum revinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis, obiecit, quorum impetus ac dentes varia inclinatione corporis aliquandiu frustra evitare conatus, horrente supplicij fœditatem effusa ex oppido multitudine, circumspectare cœpit primo fugam, deinde cum terrestres omnes exitus milite obiessos cerneret, in mare se (quod supererat unum) ad incertam spem salutis immisit. Neque canes, quippe jam inescati ab insequendo abstitere. Pedibus tantum natans, seque defendens, pone cum adhærerent, dolore, tandem ac desperatione in rabiem actus, repente sese convertit, dentibusque horribile dictu, certare cum belluis instituit: atque ad extremum canis aure mordicus apprehensa, cum jam sanguis, viresque deficerent, moribundus molossum una secum ad ima retraxit. Atrox (pergit auctor) & inhumanum id pœnæ genus haud immerito visum, & magis quod Lusitano ex patriis institutis, ac legibus gloriari licet: nullam gentium in homines damnatos mitiora exercere supplicia.

Lib. 4.

In Philippicis.

Lib. 10.

CAPVT LXXXIX.

De mira gallinaceorum natura, & pugnacitate.

Iob.cap.38. NAturam galli mirati sunt omnes, qui animalium historiam scripserunt, ideoque non frustra etiam in sacris literis hæc avis inducitur, ubi gallo intelligentia attribuitur. Sicut id paulo post explicat Vallesius. Plinius quoque de illo ita scribit: Proxime gloriam sentiunt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. Norunt sydera, & æternas distinguunt horas, interdiu cantu, cũ sole eunt cubitum, quartaq; castrensi vigilia, ad curas, laboresque revocant, neque solis ortu incautis patiuntur obrepere: deniq; venientem nunciant cantu: ipsum vero cantum plausu laterum: imperant suo generi, & regnum, in quacunque sunt domo, exercent, dimicatione pariter quoque inter ipsos, veluti ideo agnata tela cruribus suis intelligentes. Neque finis sæpe commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur, victus occultatur silens, ægreque servitium patitur. Sane Sybaritæ, gens ad omnes mollitudinis numeros nata, gallum in urbe esse prohibuerunt, ne nocturni somni quietem interpellaret, omnesque & fabriles omnes artes ablegaverunt, ut memoriæ prodidit Athenæus, ne quid esset, quod voluptates suas interturbaret. Etsi autem hæ aves sunt ad pugnam natæ, inventum tamen est, incitare eas ad pugnacitatẽ, allio, in cibo dato, nonnulli piper præferunt, putantque inde pugnatiores fieri. Themistocles certe gallorum exemplo, in quos acriter pugnantes inciderat, exercitum confirmavit, cum ostenderet eos, non pro patria, neque pro penatibus, neque pro majorum sepulchris, uxoribusve, aut liberis, id incommodi aggressos, sed ea tantum de causa, ne vincerentur, nulle alterum alteri cedere. Inprimis autem Romanos delectatos esse pugna gallorum, passim in historiis invenitur. In illis memorabile admodum est, quod tum alij historici, tum Baptista Egnatius, cum Roma ab Alarico Gothorum rege occupata esset, scribit. Cum Honorio, inquit, nunciatum esset Ravennæ, perditam Romam esse, credidit ille de pugnace gallo, cui nomen erat Romæ, significatum esse, admiratumque vehementer, tam subito eum periisse, qui cum paulo ante festivissime luserat. Adeo socordis ingenij princeps, nec quicquam omnino paternæ, avitæque virtutis referens, quod & Arcadio fratri vitio datum est, &c. Hæc Egnatius

Lib. 10. ca 21.

De Romã. Princ. li.1.

In hieroglyph. Cæterum ut refert Pierius Valerius, omnium pugnacissimos gallos habuisse fertur Rhodos Insula, neq;, inquit, quidem adhuc ibi degeneravit ea volucrum hujusmodi ferocitas, & visenda proceritas, ut in quibusdam inde

Romam.

Romam allatis ipsi conspeximus. Hæc vera esse confirmat Petrus Quinqueranus Belloiocani Episcopus Senecensis Hæc enim sunt ejus verba: Rhodij quidem generis, mihi gallus unus semestris allatus erat, & ille quidem non exiguo auro redemptus, cæterum in ea ætate, tam magnanimus, animoque ad prælia comparato, ut ne liceret quidem cani cortem intrare, nisi male multari vellet: vulgarium vero gallorum quoscunque assequebatur, occidit. Commisi vero eum sæpissime cum gallo Numidico, seu Indico, qui dubio procul, vel optimo arieti pondere non cedebat, spectaculo admirabili. Nam & Indici iracundi impense sunt, & sese allevant ingenti superbia colli vocisque. Interim nescio quid plangunt omnino indecorum, & ridicule; Sed male gradivo tandem contigit, ut ex tot pugnis gallinaceus, meus pyctes ægrotaret, ac mox paulo nequicquam tentatis omnifariis remediis, perierit; ejus solatij ex gallorum pugnis, historia me admonuerat, Quippe eas cum legerem, quam frequenter celebrassent Delij, quam Athenienses, quam tota Græcia atque Asia, quam ipsi Romani Imperatores, atq; inde tota Italia, ut in his etiam patrimoniis certaretur, decrevi ego quoque voluptatis particeps geri. Nec me fefellit, aut antiquorum judicium, aut propensio mea, sæpeque citra tædium usus sum eo spectaculo, imperita turba inimicorum meorum, quod aliquando insolentius obstreperet ad vivū olim à me pertacta, cum remordendi ansam quæreret, quid negocium movebat omnem lapidem. Tandem viri, fœminæ, iuvenesque, senesque certatim exiliunt, proclamant, in libellis proscribunt, me studiosiorum gallinaceæ pugnæ. Rogatis, horum amentiam, riserim magis an contempserim? nesciam, ita me dij ament. Gratum forsan fuisset judicium, nisi sat scissem, non suum judicium. Hacusque Quinqueranus.

De laudib. provincia lib. 2.

Qui paulo post à gallis pugnacibus, egregiam similitudinem ad vicissitudinem rerum in scriptis comprehensarum, quæ ad multa alia applicari potest, talem sumit, dignam ut adscribatur. Quemadmodum arridente vere gallinacei in pulvere cum gallinis volutati, una cum ipsis in medio pulvere desident, ita ut gallinarum cum toto corpore speciem ipsi præbeant: tamen semper deprehenduntur, atq; extant cristæ fastigio, & viridi, vivaque pulchritudine, quæ dici non potest. Quod si rivalem gallum adventare contigerit, protinus excutiunt sese, atque exigunt, gradientesque gravitate conspicua, jam nihil minus, quam gallinæ apparent: Eadem mihi ratio videtur, in iis, quos ultro dicendi genus subsequitur: quippe qui sponte verborum fastigia & continentem altitudinem, aliquando demittant ea felicitate, ut tamen extent in morem subtilioris liquoris, qui conspici quidem supernatans potest, colligi vero non potest. Quod si quid occurrat, quod virium periculum facere velle videri posset, aut si lubet: tunc velut

magnanimi viri, qui non nisi in periculis acerbi sunt, animos instaurant, ac facile declarant, quod eam magnitudinis speciem non semper præseferant, nihil præter voluntatem abesse. Postremo, ut tandem hoc caput de gallinacei natura, concludam, visum fuit ritum Romanorum in bello indicendo adjungere. Licet enim religiosus priscorum Romanorum belli indicendi ritus fuerit: ut postquā res suas per oratores rite repetiissent, nec obtinuissent, hastam, belli signum in hostium fines coniiceret: Posterioribus tamen seculis non hastam, sed gallinaceum proiecerunt. Et recte, pugnaci animali pro bellico signo usi sunt, cum ex eo etiam agonistica sibi milites pararent. Nam in illius ventre lapides repertos in ore aut brachio gestos, robur virtutemque pugnantibus addere credebant, sicut Julius Aphricanus, Pierius, & alij annotarunt.

Caput XC.

Lupum haberi partim pro inauspicata, partim auspicata bestia, & de equis lycospatis, odioque naturali, inter hac duo animalia.

QVam mira, eaque naturalis antipathia sit, inter lupum & equum, non vulgaria in priore centuria cap. 23. exhistoriis, experientia, & usu, recensuimus. Memorabile autem in primis est, quod animalia bruta sciant non sua modo commoda, verum & hostium adversa, norint sua tela, norint occasiones, partesque diffidentium, imbelles, sicut ex Plinio allegavimus. Quod etiam Senecam movit, ut ratiocinetur, qualem habeant bruta intellectum, ex quo tantum pauca adducam. Quid, inquit, est, quare pavonem, quare anserem, gallina non refugiat, qu im tanto minorem, & ne notum quidem, accipitrem fugiat: Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet, illis scientiam inesse, nociturі, non experimento collectam. Namque antequam possint experiri, cavent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia, quam debent, nec unquam obliviscuntur. Hujus tutelæ, & diligentiæ æqualis est illis, a pernicioso, fuga. Præterea non fiunt timidiora vivendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc pervenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim: si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciosa intelligere conetur. Sentit se carne constare. Itaque sentit quid sit, quo secari caro, quo uri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista conjuncta

Lib. 8. c. 25.
Epist. 122. lib. 1.

juncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat. Naturales à contrariis aspernationes sunt. Sine ulla cogitatione, sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Et quæ sequuntur; inprimis quæ Seneca ex apium natura addu it, ad quæ studiosum lectorem remitto. Et redeamus ad equum & lupum naturali quadam efficacia inter se diffidentes. Fieri autem potest ut illa antipathia inter eos, non solum ex eo oriatur, quod lupus equo ob voracitatem suam insidietur, sed etiam quod ille tanquam inauspicata & aliis insidiosa, ob voracitatem, bestia, huic generoso, & magnanimo, multisque virtutibus prædito, pabuloque contento, inimica & exosa sit. Notum præterea est, Romanis lupum tam invisum animal fuisse, ut ob luporum in urbe conspectum, sive oppressi insectantium industria, interfi erentur, sive evaderent, semper urbs, solenni lustratione, expiaretur, qua averti atque depelli calamitates, quas apportassent lupi, credebantur. Idque sæpe factum, lupis in urbe, foro, Capitolio, Quirinali colle, Exquiliis conspectis, ut Anno urbis. 577. quum Collatina porta lupus ingressus, per Exquilinam, magno consectantium tumultu, effugisset. Et Anno urbis 558. quum per Exquilinam portam quidam ingressus, frequentissima urbis parte decurrisset, in forum, & Thusco vico, atque inde Melio, per Capenam prope intactus abiisset. sicut Peucerus, de augurris & aruspicina, ex autoribus collegit. Huc accedunt alia quoque, quæ hanc bestiam exosam omnibus faciunt. Experientia etenim docuit, quod voracitas lupi quasi contagione carnes pecudis laniatæ, infi iat. Hujus autem veluti veneni vim dentibus, & saliva potentissimũ credendum contineri. Quin etiam compertum est, luporum animam admodum esse venenatam, atque pestilentem. Ac quendam, qui plagis captum lupum accedens propius, venabulo vellet confodere, erigente se contra istum lupo, & efflante halitum crebriorem, ita fuisse hominem læsum, ut facies oris & manus quæ nudæ patuissent, fœdum in modum intumescerent, Qui tumor exquisitis remediis ægre potuerit depelli, sicut Dn. parens meus piæ memoriæ in problematibus suis notavit. Hinc apparet verum esse vetus dictum, Bestiarum morientium morsus solere quam maxime esse mortiferos. Non absque ratione igitur ibidem quærit Dn. parens meus. Quare Teutones, in ominibus itinerum lupum transcurrentem bonum eventum significare, leporem malum perhibeant: An hoc inquit, est de joco natum? Nam majores nostri, ut vere fortes, sic faceti quoque fuerunt. Quis vero non mallet lupum transcurrere quam adoriri se: Leporem autem consistere, & capi esse melius, ut obsonium suppeteret. Postea superstitio accessit & de joco fortuito observatio nata est divinationis.

De divinat, gener.

Problem. 1. decur. 7.

Decur. 7. Problem. 9.

Cæterum quæ de equis, qui cum lupis dimicarunt, antea diximus, eosq;

ex hac

Sympos. 11. q. 8. ex hac pugna præstantiores fieri, ideoque à Græcis λυκοσπάδας appellari, Plutarchus in hac opinione est, licet equos lycospades dici pateat, à freno, quæ lupata dicuntur, ob ferociam, & contumaciam sic domitos: tamen patrem suum sensisse ait, equos, quos etiamnum pullos adorti essent lupi, si effugissent, bonos evadere, & cursu veloces, ac dici lycospadas, quasi [illegible] à lupis. Sed præterea considerandum esse existimat, numnam ideo agiliores fiant pulli, quod effugissent vim adorientium bestiarum: an vero lupos non evitaturi eam, nisi antea celeres essent, & feroces. Non enim Vlyssem eo factum esse prudentem, quia Cyclopem effugisset: sed ideo effugisse, quia erat prudens.

Etsi autem in hieroglyphicis, & alias lupus plerunque pro inauspicato & pestilente animali, imo etiam pro augurio mortis habitus est: (Maximino enim Imperatori, viro & Thraci & bellicosissimo, exitium portenderunt lupi, circiter quingenti simul ingressi urbem, in quam ipse se receperat, cum in Italiam adversus Maximum & Balbinum profectus est. Et Coloniam, quam C Grachus instaurata Carthagine, quam Junoniam appellaverat, deduxisse fertur, infelicem futuram aruspices dixere, propterea quod lupi metas, ibi positas, subito incursu subverterant, infaustum hujusmodi ostensum esse asseverantes. Et ea Iudæorum clade, quam sub Hadriano passi sunt, lupi & hyænæ, per urbes passim irruentes ululabant:) tamen lupus tanquam nutrix Romuli & Remi, etiam apud Romanos in honore fuit, ideoque in hieroglyphicis prosperitatis signum fuit. Tradunt etiam, quod Geloni Syracusano adhuc puero, & in scholis rudimenta prima discenti, lupus auxilio fuerit, ut imminenti vitæ periculo subduceretur. Nam cum & præceptor ejus, & frequentes discipuli, in ludo literario essent, visendæ magnitudinis lupus erupit, Gelonisque tabulis, morsu arreptis, foras properabat. Gelon haudquaquam territus, ne tabellis privaretur, eas manu non segniter tenens, lupum sequebatur, postea vero quam foras pro[illegible]re, gymnasium repente corruit, magistrumque & discipulos oppressit, solo incolumis evasit. Sicut hæc & alia tam inauspicata, quam prospera, Pierius in suis Hieroglyphicis notavit.

L. 5. Georg. Strabo quoque hanc historiam vel fabellam refert: Ferunt, inquit, quendam eo quod libenter sponderet, celebrem atque di[illegible] hominibus obnoxium, incidisse in venatores, qui in cassibus habebant lupum, quem cum per jocum dicerent, se lupum, si ipse fidejuberet, eum illa damna compensaturum, missum facturos: Hominem id in se recepisse, lupum ita dimissum, armentum equarum nulla inusta nota, magnum ab ipso, ad sponsoris illius stabulum adduxisse. Sponsorem recepta beneficii mercede, equas, inusto lupi signo, notasse, & lupiferas appellasse, velociores, quam pulchriores. Sic autem

[illegible] omnium fides penes autores. Caeterum [illegible] omnium [illegible] quondam, ut haec [illegible] bestia [illegible] propagatione [illegible] non excederet. Sic quoque de leonibus antea notavimus, qui Lib. [illegible] cubilibus ad mortem usque [illegible], ut Boditius in suo theatro observavit, [illegible] Theatrus, cur vulgo lupus nec patrem, nec matrem, nec prolem unquam vidisse [illegible]? Cui respondet Mystagogus, [illegible] lupi, [illegible] percipiunt [illegible], eundem [illegible] in pecorum greges, & armenta longe latéque grassantur. Postremo, ut tandem hoc caput concludam, pauca addam ex libro Benedicti Ariae, cujus titulus est Ioseph, sive de [illegible] sermone [illegible] encomium dat lupo ex sacris literis desumptum. Lupus, inquit, [illegible] animal est, celeri ad nocendum ingenio, & motu, neque [illegible] tamen expediendae aviditate, quantum nativa malitia & crudelitate nocens, sicut [illegible] est, lupus rapit & dispergit oves. [illegible] lupis [illegible] malignos, apud [illegible] Et paulo post: Hostes etiam infestissimi & crudelissimi [illegible] nomine, ut lupus ad vesperam [illegible] viros, Et velociores lupis vespertinis. [illegible] illum communem generis humani [illegible] hypocrisis, & illorum dogmatum [illegible] lupos, unde Christus atque omnes homines veritatis Evangelicae inimicos, ait: Ecce mitto vos sicut oves, in medio luporum; Et mercenarius videt lupum venientem, & fugit, &c. Ego scio, quod intrabunt post discessum meum lupi rapaces, &c.

CAPUT XCI.

[illegible] animal, sed unum genus [illegible] : & [illegible]

DE equorum magnanimitate, & aliis virtutibus, additoque eleganti encomio in capite [illegible] Centuriae multa memoratu digna, ut puto, recensuimus. Nunc alia quoque [illegible] addere visum fuit. Nam cum solum, [illegible] Alexij Imp. Graecorum equus, qui fuit Arabicus, fulvi coloris, [illegible] & fratricidam [illegible] cognovit, ac [illegible] deiecit; sed etiam simile generosi indoles fuit in equo Antiochi Regis. Quum enim cum Centaretus Galata in praelio occidisset, equum regium tanquam belli partum [illegible]. Motus [illegible] est equus [illegible], tergo suo domini hostem insidere. Itaque [illegible] apprehenso freno, ut nulla ratione jam Fulgos. [illegible] de [illegible] lib. 5.

habenis regi posset, ad altissimum saxum, citato cursu contendit, atque ab eo se, insidentemque simul hostem, præcipitavit, sua, domini sui mortem ultus. Est profecto in hoc animali peculiaris quidam ad hominum [illegible] grati animi sensus, qui à paucis observatur, sed Philippi, Berraldi, & [illegible] renholdi, id est, amantes equorum, eum non vilipendunt, [illegible] Adducam autem aliud, idque singulare exemplum, cum alia quoque plura suppeterent Alboino Longobardorum Regi, quum post triennalem obsidionem Papienses sive Ticinenses, certis & honestis conditionibus à Rege subsignatis sese dedissent, urbemque ei, prodeuntibus obviam [illegible], nihilominus intrare in[illegible] animo, torvoq; vultu, immitem animum [illegible] te prodente, cum exercitu constituisset. Tum repente ipsius portæ [illegible] Alboini equus Rege, ornatu regio, insidente concidit; quem [illegible] ti astantes fato dejectum, utrumque immotum sensere, [illegible] ti Regem monuere, ut iram, quam in Papienses delendos occulte [illegible] animo, dimitteret, urbemque servare constitueret. Lavavit illico perpetrandi sceleris pœnitentia Regis animum, mutataque sententia, [illegible] mul fata commutari, hujusmodi voce emissa: Salva sint [illegible] quæ spospondi, nam eodem actu quam vocem postquam emisit [illegible] surrexit sine impulsore equus. Esto sane, teste Paulo Diacono, [illegible] & Sabellico, ista divinitus facta esse, ne Rex animo fœdifragus, [illegible] fidem, in dedititiam urbem, & supplices, uti proposuerat, crudeliter sæviret. Tamen hujus equi laus, veluti instrumenti delecti, & [illegible] celebratur, & ejus nomen perenne erit. Romanis [illegible] & belli [illegible] osum animal ignotum minime fuit: Ejus enim effigiem in [illegible] prætulisse Romanos inde arbitratur Henricus Salmuthus, quod [illegible] modi animantis speciem, cum bello intersit, plurimumque valeat [illegible] commoditatem designare voluerint, tum quia præsagit hoc animal [illegible] & gloriæ atq; victoriæ cupidum est, tum quia [illegible] nonnunquam est, ut Martem decet ac impetu ac furore [illegible] Marti autem sacrum inprimis esse [illegible] quod Decembri[illegible] bus illi equus qui a dextra victor fuisset, immolabatur, &c. Nunc [illegible] coloribus & signis generosorum equorum nonnulla dicam. Non [illegible] tione celebravimus ante Marones equos, quorum naturam [illegible] albi, & nigri, atq; fulvi pili ob temperatam quandam [illegible] Huc referri quoque possunt etiam hi, qui albi ac maculosi sunt, quos [illegible] muscarum similitudine Muscatos appellant. Albi enim [illegible] que unicolores pleriq; improbantur, nisi pede, [illegible] dorso ad caudam tendente, aut alio modo diversum à reliquo corpore [illegible] habeant. E contra magno in pretio rubri sanguinis [illegible]

In Notis ad Pancirollum.

quæ

quos Virgilius spadices, equorumque magistri Itali, Baios vocant. Sane Vadij equi, quos olim Gothi, & hodie Germani Balchen / a subrufo colore vocant, olim in magno pretio, & præ reliquis commendati fuerunt. Unde hujus tincturæ, & coloris fuisse Achillis, & Belisarij fortissimi Ducis, teste Procopio, equos proditum est. Sed de colore, figura, & notis generosiorum equorum alij copiose scripserunt & non vulgaria de his, in libro de curandis equis Dn. parentis mei, piæ memoriæ, reperiuntur. In primis autem locus ille apud Solinum, ubi ita scribit: Animositatem frons & aures indicant, sicut in motis equorum de auribus intelligunt, ita legendus est, sicut in veteribus exemplaribus habetur, *Naribus pro auribus*. Quod non solum Cato, & Varro, Palladius, optimi harum rerum æstimatores, observarunt, sed etiam Xenophon τῇ ἱππικῇ testatur. Solent enim illi licentia fervientes equos diductis vehementer naribus iram denunciare. Claudianus quoque volens exprimere furorem equi amatoris, ita cecinit:

Mobilis haud aliter sonipes, quem primus amoris
Sollicitavit odor, tumidus, quatiensque decoras
Curvata cervice jubas, Pharsalia rura
Pervolat, & notos hinnitu flagitat amnes
Naribus accensis.

[illegible] princeps poetarum inquit de equis:
——*Spirantes naribus ignem.*

Eriam spectasse videtur idem Solinus, ubi indicia generosi equi, in potando e naribus sumit. Quo quis, inquit, acrior fuerit, speciique majoris, eo profundius nares mersitat in bibendo. Cæterum nostro tempore cum Asiatici equi excellentiores, apud nos sint rariores, Hispanici præ cæteris Europæis præstantiores habentur. Unde etiam e veteribus, Hispania tanquam divini equini pecoris celebratur. Nostris sane usibus, inquit Scaliger, nulla terrarum parte, mittit præstantiores, sive dexteritatem, sive animum spectes. Nam & domino mites, & hostium hostes sunt, impulsi in mucrones abeunt, jussi [illegible]. [illegible] avertuntur, percussorem etiam appetunt denique sunt [illegible]. Vidimus nos inter animi, fideique miracula, unum e commilitonibus avectum, incolumem, equo ita saucio ut etiam intestina per humum traheret. Neque prius concidendi tempus esse ratus est, quam sessor descenderet, atque in socij terga subsiliret. Idem accidit in Belgicis bellis ante plus minus octo annos, sicut oculatum testem referentem audivi, equum Hispanicum Generosum Comitem Hohenloium licet transfossis lateribus, & intestinis, cum magna copia sanguinis erumpentibus, tamen in castra [illegible] a communi cursu, ut nunquam insequentibus hostibus, incolumem avexisse. Digni sane essent isti equi φιλανθρωποι, ut si non in me-

Cap. 50.

Cap. 47.

Symmach. in epistol.

moriam fidelitatis suæ urbs (sicut Alexander Bucephalo suo [illegible] non solum is instructus ornatu regio, insidendi ab alio se quam Alexandro non siverit, quod præterea ungulis etiam impetieris hostes: Sed multo magis quod tandem lethali accepto vulnere non prius, quam [illegible] iactus regem sisteret, animo viribusque deficeret.) [illegible] monumentum grati animi, & memoriæ ergo erigeretur, ut [illegible] do. & [illegible] perpetuo posteris nota esset. Adscribam quoque [illegible] quorum variorum generum ex Petri Quinquerani: In quibus tamen [illegible]

De laudib. Provincia fol. 29.

suum judicium de Germanicis equis generosioribus, plane fallit: Nobilissimum, inquit, est ex omni genere equorum, qui principum optimatum [illegible] stabulis celebrantur, pulchritudine præstare Hispanos, [illegible] velocitate Numidicos. Nec ita tamen in horum [illegible] ceteris destituantur, quando & Turcici, Numidicique forma [illegible] commendantur, quin & Hispani nusquam degeneres animo, studio [illegible] valeant, sunt & alij nostris regionibus visi magis, quam [illegible] ut Anglici, Walachi, Sarmatæ, Epirotici; quos omnes Neapolitani [illegible] tio & authoritate superant. Sunt Scoti haud [illegible] viribus imbecilles. Nec desinimus Flandricis, nec Germanicis [illegible] veteri proverbio fertur: Caligæ Mammini, [illegible] ad cursum, [illegible] præ rapidum agitatum torpidi, & immobiles sunt; [illegible] ubi commendat quoq; provinciales suos equos [illegible] perseverantiam, [illegible] leritatem cursus. Observat quoq; in illis defatigatis, quando [illegible] tibus ephippia, frenaq; confestim detrahuntur, atque ita in [illegible] tuntur, si illico corpus per humum volutent, solent [illegible] abigi more meum. Quod si non procumbunt, continuo [illegible] villam curandis deducuntur. Idipsum quoque nostratibus equis [illegible] re experientia nos docuit. Quare nihil peculiare hac in re habent provinciales. Etsi autem Germanici equi multis in regionibus [illegible] atque præstantia egregij, magnaque in copia, sicut [illegible] exteros venales ducuntur, [illegible] in Frisia, Pomerania, Westphalia, Hassia, alijsque locis: Neque equæ Hispanicæ, quas [illegible] id est, equæ admissuræ idoneæ nominantur, [illegible] nostris desunt, cum quibus Frisij & alij generosiores [illegible] ad propagandam sobolem admittuntur, & hoc [illegible] egregia generatur: tamen concedendum est, Hispanos equos [illegible] magnanimitate, ut diximus, reliquos Europæos longe antecellere [illegible] in majori pretio esse. Memini autem [illegible] post conflictum in Belgio, in quo multi [illegible] bis tormentorum occisi essent, in ubis [illegible] Hispani [illegible]

pe [illegible] ferisse, [illegible] esset firmior, & cum hac in illam aliquot plagas intulisse, verum tertio ictu [illegible] in aliquot frusta dissiluisse, illam vero firmam, atque illaesam permansisse. Quod indicium est firmissimae soliditatis compactorum ossium, quae hos equos ad labores perferendos, diuturnos, & magis idoneos facit. Veteres sane, (ut Dn. parens meus in suo [illegible] de nominibus equestribus recenset) laudarunt equos Arcades, Iberos, Mauritanos, Gallicos, Parthicos, hi sunt, inquit, magni, decenti magnitudine, animosi, honesta forma, pedibus admodum firmis, & bonis. Medij gradiles, [illegible] & Cappadoces, Parthis non dissimiles, nisi quod capita habeant graviora. Hispani, qui & Iberi, [illegible] corporis proceri, [illegible], [illegible] recta, [illegible] habent capita, graciles, [illegible] specie, in vita satis validi, neque maxime [illegible] apparet. Primis annis ignaviores, usque ad perfectam aetatem, id est, [illegible], reliquo tempore [illegible] δεκταί, pravi & [illegible]. [illegible] natione [illegible] bonorum pedum, decente magnitudine, imprimis erecti, & [illegible], atque elegantibus capitibus, [illegible] d [illegible] in cursu veloces. In hoc genere primas tamen Thessalici; Epirotae pravi & [illegible], cum [illegible] tamen Elidum mittat palmas Epirus equarum: [illegible] satis alti, sed brevi corpore: Thraces deformes, strigosi, humeris demissis, gibbero tergo, cruribus deformibus id est [illegible]. Sed tales non esse [illegible] oportet, [illegible] aliorum indicationi, cum Virgilius mentione elegantis equi [illegible]. Cyrenaici decente magnitudine, [illegible] bus, [illegible] bonos habent pedes, satis magni, sed deformes, & [illegible] fortes tamen: Sarmaticum genus totum [illegible] est, [illegible] elegante [illegible], id est, simplex [illegible]. Nunc celebres sunt Menapij, id est, Iuliacenses & [illegible] in summo pretio. Neapolitani, atque Hispani, [illegible], ut Plinius vocat, ut [illegible]. Et Britannici laudantur, mollium cursuum [illegible], ut Plinius loquitur. [illegible] inter nostratium equorum, qui tolutim ingredi docentur, & [illegible] Vngarici in pretio, ut firmi & durantes in labore, quos [illegible] non admodum dissimiles esse oportet. [illegible] autem [illegible], & bonum esse cognoscitur, quod [illegible] & terra [illegible], vel [illegible] gratum, vel etiam [illegible] & [illegible] curriculi praestantissimi sese [illegible] equi, [illegible] parens meus. Caeterum [illegible] equos Turcicos, Syros, Cilices, Arabes, Cappadoces, quos [illegible] in sua legatione [illegible], admodum commendat: & recenset quomodo [illegible] liberorum [illegible] nt, omni lenitate educant, [illegible] nunquam, nisi magna cogat necessitas, saevientes. Vnde

evadunt illi hominum amantissimi: neque tamen eo magis [illegible] aut mordacem, aut refractarium, reperias: plane diversa ratione a nostris moribus, quoniam agasones, nisi [illegible] voce usque intonent, nisi fustis continenter in equi costis habitet, ita fieri ut ad eorum ingressum [illegible] equi toti cohorrescant & eos perinde oderint, a [illegible] Turcae [illegible] is) affectatos cupiunt habere equos, ut jussi [illegible] [illegible] recipiant, bacillum, clavam, & ensem, [illegible] homo [illegible], insidentique domino porrigant. Et ea, quae sequuntur, [illegible] & digna.

Caput XCII.

Quomodo Germani nunc curent, doment, & instituant suos equos, deque pretio eorum, & quod [illegible] [illegible] [illegible].

Alia nunc est, tam in Principum aulis, quam apud privatos [illegible] domandi & gubernandi equorum ratio, quam superioribus temporibus. Experientia enim testatur, vera dixisse [illegible] in suis notis: Cornelius Tacitus, inquit ipse, [illegible] [illegible] equos, non forma, non velocitate conspicuos, [illegible] ros in Romanorum morem doceri [illegible] in rectum, [illegible] agi, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. Quibus verbis haud obscure innuit contrarium hunc morem Romanis fuisse, [illegible] ve in utramque [illegible] equos in conversionibus [illegible] verint. Hodie haud facile dijudices, utrum Itali equitandi [illegible] dextra, vel sinistra [illegible] flectendi, quemadmodum & [illegible] nostri quicquam cedant. Apud quos [illegible] consuetudo [illegible] valuit, qua equi peculiari quadam industria [illegible] in [illegible] sum nitentes, & in orbem quam brevissimum, [illegible] guntur. Sed & ita equos ab ipsis eruditos videas, [illegible] concitatissimo cursu ad levissimum [illegible] tum, subito consistant, ac ne [illegible] &c. Hinc apparet, licet Turcici & alii exotici equi [illegible] libus nonnunquam praestantiores nostratibus [illegible] & instruendis illis multum concedere. Quod [illegible] superiore capite allegavimus) dissimulare [illegible] & [illegible]

Ad Panciroli libri Rerum deperditarū

etiam ipsa indicat. Nempe, quod Turcicorum equorum proprium sit, ut non nisi porrecta, rigidave cervice, sursum consistant, nec sisti, nec flecti possint, nisi laxiore gyro, quod freni crimen arbitratur; id enim per totam Turciam unius formae & generis esse dicit, neque ut apud nos, pro oris equi captione, asperius molliusve mutatur.

Caeterum quod ad equorum curam & educationem attinet, omnes rei equestris periti consentiunt in hoc praeceptum, quod à Domino parente meo traditur, tanquam salubre & optimum: NE QVID OMNINO AB IRATIS IN EQVOS FIAT. Nam ira, inquit, consilio & prudentia semper destituitur, & plerunque ea designat, quorum est poenitentia comes. Idcirco non absque causa invehitur in illos, qui hanc regulam negligunt, hoc modo: Nostri autem homines nunquam fere, nisi furentes adoriuntur equos, cum scuticis, & furcillis maxime sunt negotiosi, cum vel ira, vel ebrietate, ita saeviunt ministri, ut nihil sit ipsis hominum insanius: constituta in hac parte, de bona equorum curatione desperandum esse videatur.

Experientia autem testatur, sicut & ibidem notatur: Nisi forte vel morbo (nam & rabie equi corripiuntur, ut canes) vel ira insaniat equus, non facile hominem ab hoc laedi, [illegible] aetatis aut sexus imbecilliores. Itaque mordaces isti, & calcitrones (pergit ibi parens meus) ut Pannonii plerique, de quibus & proverbium [illegible] ortum, non fere nisi irritati, aut opinione aut metu offensi, feroces sunt. Ut autem ad curam equorum revertar, ex illa statim dignoscitur, una sit generosa soboles, & ad domandum apta. Facile autem (ut iterum utar verbis parentis mei) diligentia & obsequio efficitur, non solum equus ut amet, sed etiam requirat curatorem suum. [illegible] inquit, [illegible] laedo, aut feritate, nequaquam delectantur equi, qui non tam placare, quam ulcisci illos voluerint, itaque & in stabulis & foris, multa equis nocentur, agasonum & curatorum morositate & iracundia. Et probat hoc [illegible] exemplo amici, qui sua praesentia in cura suorum equorum effecerit, ut ab eis amaretur, & vox ejus nota illis esset. [illegible] Lectore [illegible], ut prolixiori [illegible] paternis scriptis, remitto. [illegible] cum sua voluptate & recreationis loco imitari voluit Busbequius in sua legatione taediosa & diuturna Turcica, cum [illegible] Constantinopoli velut in custodia detineretur. Iucundum, inquit, spectaculum capio, cum sole ad occasum vergente, singuli equi suis quique locis in area collocantur, appellati à me vel Arabis, vel Caramanii vel quocunque nomine, hinnitu respondent, oculosq; in me convertunt. Nam soleo interdum [illegible], & cortices peponum, mea manu inter eos dividere, hinc illa notitia, &c. Habent autẽ (ut antea dixi) equi cum reliquis animantibus, sane video & elephanto, mãsuetudinis, fortitudinis, fidei,

fidei, grati animi, miserationis aliarumque virtutum signa & indicia [illegible] munia. De intelligentia autem eorum Dn. parens meus, ut [illegible] pronuntiare non audet, ita profecto, inquit, memoria, gloriae & laudis studium, ambitio, disciplina atque alia hujusmodi, in his animadversa, & haud obscuris signis deprehensa, sive aliquam intelligentiam, prudentiam, consilium, quae esse possint, omnino inexplicabile videtur. Neque ergo [illegible] intelligentiam quae ad rationem humanam [illegible] dico, verum [illegible] sui generis ac modi. Quod autem peculiaria nomina, sibi indita [illegible] rulisse res adprime noscant, sicut Bucephalus [illegible] quoque [illegible] cum veteribus [illegible] memorantur Cyllarus, ut Arion [illegible] Pegasus Bellerophontis [illegible] ut Phylla & [illegible] Xanthus & Balius immortales, & Pedasus mortalis, ubi [illegible] fuisse Xanthum & Balium mares [illegible] qui propagare [illegible] ad posteritatem possent: sed Pedasum castratum [illegible] interire oportuerit. Praeterea [illegible] Pollux [illegible] equus [illegible] Cyllarus. Martis equi, [illegible] id est, procellarum impetum, & Glauci. Memorantur & [illegible] sequatuor [illegible] id est [illegible] vus, ardens. Mezentii autem apud Maronem equus [illegible] fama, equam Phidolae Corinthii, Auram nomine [illegible] ius decidisset, ipsam solam & [illegible] cursu ad judices [illegible] Idem equus [illegible] Epidamnus fuisse [illegible] nomina, [illegible] ita concludit [illegible]. Hoc loco de [illegible] stria celebrandi est, quae suos equos non minus [illegible] pellendo, quam servos. Quod cum [illegible] Asserto aliquis equam [illegible] hoc memorabile, ad [illegible] quae sequuntur lectu dignissima. [illegible] misceam, cum [illegible] Dn. parentem meum [illegible] nobilissimo Dn. Christophoro [illegible] lium illud in Luneburgico campo [illegible] Mauritium [illegible] & Albertum Brandenburgicum [illegible] globulo tormenti, incertum [illegible] occubuit) dono accepisse, [illegible] cantur Siculi [illegible] quos nos Schwartz und [illegible] vocem parentis mei [illegible] nus, accepto pane madefacto vino, vel [illegible]

[illegible]atus & ephippiatus, ut ita dicam, nullum alium sessorem admittebat, me vero tunc & fratres, aliosque, morsu, & calcibus repellebat, alioquin erga nos mitis & obsequens, nisi calcaribus urgeretur, quorum erat impatiens. Quamprimum enim ictum unum atque alterum patienter pertulisset, irritatus, tertium non expectabat, sed vel miro artificio, transversis saltibus, sessorem excutiebat, neque ejectum offendebat, sed immotus stabat, donec surgeret, cumque tamen difficulter rursus ascendere permittebat, vel lupata mordicus tenens, velut rabiosus, concitato cursu periculo [illegible] petebat. Quod & mihi aliisque accidit, donec natura ipsius notior nobis fieret, non enim cum alioquin sua sponte alacer & morigerus in incessu, gyris, & cursu esset, serviles stimulos, pigris & inertibus equis convenientes, pati volebat. Sed in tam latissimo campo materiarum, abrumpendum potius, quam absolvendum, hoc meum de cura equorum propositum est. Et venio ad precium eorum. Pretia equorum, prout sunt generosiores, aut minus, inæqualia sunt Germanici diversi generis, tolerabili precio ante plusculos annos vendebantur, sed nunc propter continua bella, in quibus equitatus prævalet, carius venduntur, ita ut qui paulo ante 30. thaleris emebantur, nunc in duplum vel etiam triplum precium creverit: Abundaret certe adhuc Germania equis, & tolerabili quidem precio comparari possent, si non in tanto numero quotannis ad exteros præsertim Gallos, venales abducerentur, vel ij eos tam magno precio coemerent. Hispani, Neapolitani aliique generosiores equi in maximo precio sunt, ideoque Principes, Comites & Barones, ejusmodi nationis equos in deliciis habent. Vidi equam Neapolitanam spadicem, Augustæ ante aliquot annos, in stabulis Fuggerianis, ad propagandam sobolem, emptam, plus quam mille florenis, nudam & absque omni ornamento. Hæc sane merx privatis non convenit.

Apud Indos Occidentales, equus ante Hispanorum adventum, illis incognitum animal fuit, quo viso, ita consternati sunt, ut equites sedecim, sicut Petrus Martyr refert, in terram ex classe expositi, & à tergo Barbaros adorti, turmas eorum fuderunt, non aliter, quam si greges ovium interficerent, perimendo, feriendo à dextris & sinistris. Ideoque illi miseri & nudi homines, veluti miraculo attoniti, conspecto animali ut putabant carnivoro, & sævo, hæsitabant, & obstupescebant, neque exercendi tela locus illis dabatur. Arbitrabantur etiam idem animal esse, hominem videlicet equo annexum, ut de Centauris est fabula. Quare apud illos Indos nulla merx equorum fuit; Etsi autem in tanta omnis generis animantium multitudine, per universam Indiam Occidentalem antequam Hispani equos invexerint, eorum usus, non [illegible] forma illis incolis fuit cognita; tamen horum defectum, ovium copia natura supplevit, quæ camelis perquam similes, præter

De reb. Oceanicis & novo orbe.

torosi pectoris strumam, equorum magnitudinem exæquant, sed ad bellum viribus inutiles, virum tamen armatum in tergum sublatum, per aliquot passuum millia vehunt: sed si fessæ urgentur, insidentes ore converso, fœdo odore halituque conspurcant: Quod si sarcinis onustæ gravantur, in terram projectæ nulla verberum vehementia propelli possunt, nisi clitellis exonerentur, sicut Cornelius Wyflietus & alij peregrinatores observarunt. *In Augmento descriptionis Ptolemaicæ, fol. 134.* Habent hæ oves Americanæ vel Indicæ, cum præter vires [illegible]tur vel onerantur, communem tergiversationem, cum Camelis, qui ad onera ferenda morigeri, & obsequentes sunt, quando modus servatur, & moles ipsis sustinendo par, dorso imponitur: alioquin si imponitur pondus majus, reliquum quoque excutiunt, & si possunt, aufugiunt. Unde Jovius Symbolum Hispanicum sumpsit, sub imagine jacentis & onusti Cameli, NON SVFFREMASQVE PVEDO. Sed ad preciū equorum revertamur. Cū Hispani maxima ex parte subactis & victis illis Americanis Indis, in sedes suas instituerent, & inter sese intestina bella exercerent, equorum precium ita auctum fuit, ut unus, tribus, quatuor, immo etiam quinque millibus ducatorum, veniret, sicut Gomecius testatur. *Histor. gēt. li. 4. c. 117.* Eodem modo scribunt historici de Narsingis (regnum hoc situm est versus Orientales Indos) equum vendi 500. Pardais, quæ est moneta aurea, apud eos magni valoris. Extat præterea in historia Aloisij Cadamosti talis narratio: Etsi in Regno Senegæ Nigritarum, equi magna difficultate ali possunt, propter [illegible]næ, & nimios æstus, eo, quod sæpius ob stranguriam & retentionem urinæ rumpantur, nihilominus tamen equos emunt in magna copia, nam pro uno dent duodecim vel quatuordecim homines, tanquam mancipia. Ne autem diutius in hac materia hæream, addam postremo ex sacris literis, quale fuerit precium equorum Ægyptiorum, tempore Salomonis Regis, qui aluit, exceptis quadrigis, copiosissimum equitatum. Ita enim legimus in libris Regum, *Lib. 3. c. 10.* Egrediebatur quadriga ex Ægypto, sex centis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti Reges Syriæ equos venundabant. Centenos autem quinquagenos siclos, in singulos equos precium computat Budæus nummo nostro, *De ass. li. 4.* sexagenos aureos coronatos, quo fit, ut quadriga, id est, quaterni equi jugales, [illegible] & viginti libris constiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis, æstimatæ sunt. Ad tertium membrum hujus capitis quod attinet, notum est, olim equarum usum frequentissimum, tam apud Germanos, quam alias nationes celebres, ob equestrem militiam fuisse. Idque apparet ex nominibus in nostra vernacula, ex antiquitate receptis, utpote, Marschall / Marschalck / Marenhold / & similibus, quæ omnia ab equabus originem sumunt. Mähr enim, germanis equa est. Prævalent enim equæ in [illegible]

[illegible]

subitisque laboribus equis præsertim integris & non castratis. Præterea mittunt urinam inter prosiliendum, currendumve, nec minimo momento à cursu & opere cessant. Equi vero, in labore & cursu continuo, mingere nequeunt, & dum lotium continent, aut stranguriæ morbo exanimantur, aut jugulis humore repletis perpetuo inutiles fiunt sicut teste experientia, Franciscus Patricius observavit. Hoc commodum in equabus, Bajazetes Turcorum Rex non ignoravit. Cum enim in prælio acerrimo, cum Tamire, Tartaro, quem vulgo Tamerlanem nominant, fugam & fugam suorum cerneret, protinus equam ascendit, totisque laxatis habenis aufugit, cum velocissimo cursu obequitarent, & fugientem hostes insequerentur, properantes eum capere, jamque multum itineris fugiendo confecerat, ut qui celerrime veheretur, forte pervenit ad flumen, ex quo equa intolerandi siti extimulata, bibere cupiebat. Bajazetes autem cum chiragra, simul & podagra tunc gravissime laboraret, equam à potandi immensa cupidine inhibere non potuit. Equa igitur, ut bibit, parum dissoluta, nonnihil de cursus pernicitate remisit, adeo ut milites Tamiris Bajazete potirentur, & captum ad suum regem perducerent. Felicior sane fuit fuga Darij Regis Persarum potentissimi, profectus enim contra Alexandrum magnum, cum exercitu quingentorum millium, in Ciliciam, ingenti prælio ad Issum superatus fugit, insidens equæ, quæ quod relicti domi pulli recordaretur, quanto potuit studio & celeritate, eum è prælio & periculo eripuit. Nostri sane Principes, & magnates, in torneamentis, & aliis ludicris, seriisque certaminibus, nec non & bigis, & quadrigis, utuntur plerunque nostro tempore equabus Hungaricis, & aliis elegantioribus, propter certum & indefatigatum cursum, sed castratis: sicut memini Augustum Electorem Saxonem, & alios Principes ejusmodi feminas equas, in talibus exercitiis, maribus prætulisse. Postremo equorum & equarum vitam longævam, ad quinquagesimum usque annum Plinium extendere Franciscus Patricius observavit, & addit. Ea quidem minime optanda est, fiunt enim inutiles, non modo rei bellicæ, & vectandæ sarcinæ, ac trahendæ rhedæ, sed etiam admissuræ.

De regno & Regis instit. lib. 3. tit 2.
Petrus Bizarus de rebus Pers. lib. 9.
Li. 8. c. 41.
De regno & regis instit. l. 3. tit. 2.

Vltra quidem vigesimum annum non posse generare equum doctissimi quique, qui de agricolatione scripserunt, affirmant; nec equam ultra decimum concipere.

Caput XCIII.

Canes quare rationis alicujus capaces censeantur, & de eorum [illegible] voce, forma, genere, & natura, nec non bulimia, [illegible] nonnulla.

De solertia animal. PLutarchus, cum aliis argumentis, tum ex furore probare conatur, canes ratione præditos esse. Ita enim ratiocinatur. Affici animal non potest, quod nulla est facultate præditum, cui affectio aliqua, aut [illegible], aut mutilatio aut læsio accidere queat. Nimirum, quærit ibi Autobulo: Vidisti rabidos canes aliquando? ipse etiam equos vidi rabidos, & sunt qui boves quoque furere, & vulpes dicant. Sed nobis sufficit canum exemplum controversia carens, quod testatur, animal hoc ratione non contemnenda præditum esse; quæ conturbata furore illo, qui dicitur rabies [illegible] neque visui eorum, neque auditui quicquam accidere mutationis, cum [illegible] nimus. Enimvero sicut ineptus sit, qui hominis melancholia laborantis & insanientis, neget abalienatam, corruptamque esse vim ratiocinandi & memoriæ (cum quidem ita receptum sit consuetudine, ut sic affectum [illegible] se apud se, & mente excidisse dicamus) ita qui rabido cani aliud accidisse aliquid putet, quam quod vi intelligendi, ratiocinandi, ac memoriæ [illegible] perturbata desipiens, ignoret carissimas personas, fugiatque consuetam a [illegible] ma vitæ rationem, neque agnoscat, quem cernit, videtur mihi [illegible] causæ ductus contentiose veritatem impugnare. Et ibidem paulo post [illegible] pergit: Dialectici aiunt, canum in triviis, [illegible] argumentationem, quæ e pluribus disiunctis enunciatis conficitur. Sic enim secum [illegible] hac, aut illa institit via, sed neutra; ergo hac, quæ superest: sensu, nisi [illegible] notionem, nihil suppeditante: ratione assumptiones, iisque conclusionem inferente. Neque vero canis indiget hoc testimonio, falsum cum sit, & adulterinum. Nam ipse sensus cani vestigiis, & cursu [illegible] fera quo fugerit, ea demonstrat, valere jussis istis disjunctis aut copulativis [illegible] fatis. Alioqui vero e multis factis, affectionibus, & officiis [illegible] neque olfactui, neque visui obvia, sola intelligentia [illegible] tura ejus perspici potest. Ridiculus sum hujus animalis [illegible] nentiam, obedientiam, atque solertiam vobis narrans [illegible] tibus & tractantibus. Hucusque Plutarchus, ubi [illegible] lia & vix credibilia facta canum. Verum ne in illis [illegible] cum fastidio legentium, forte præter decorum prolixior sim, [illegible]

ra [illegible]

ra nonnulla, de hoc fidissimo homini, nec non solertissimo & sagacissimo animali, recensebo. Memorabile autem est, quod reliquis animalibus brutis, tantummodo una vox, tanquam peculiaris & genuina nota, qua à reliquis dignoscitur, attribuatur, ut pote Elephanto barritus & jalemus, sive lugubris ipsius cantio, Leoni rugitus, equo hinnitus, lupo ululatus, porco grunnitus, ovi balatus, & similia. Cameli sane oblactiunt, blactire enim proprie Camelorum est. De avibus talis pentameter extat.

Pupillat Pavo, trinsat hirundo vaga.

Cani vero non solum latratus, (nos dicimus bellen) sed etiam alia indicia distincta, diversæ vocis attribuuntur. Hirrire enim, & ringere, secundum Festum, genus vocis est, canis rabiosæ. Vnde hirriunt, & ringunt canes, cum jam restringunt dentes. In nostra Germanica lingua dicimus, de iratis canibus, die Zähn blecken. Mutiunt vero, cum incipiunt irritari, marren/ Germanice; Ab eo quod μ vel μῦ, videntur edere. Vnde dicit Charisius μῦ canum est, sicut γρῦ porcorum, unde grunnire. Cum autem latrant, veluti signa dant, unde signa canere dicuntur. Ganniunt vero canes, gestientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium, Gannitu vocis adulant: & Homerum γάνυσθαι, semper est gestu quodam oris exprimere gaudium ob amici, aut alterius cari adventum. Varro à voce canis vult deduci nomen. Vnde Josephus Scaliger, ita legendum ejus verba censet: Quod hic idem nictaculus in custodia & in venando signum voce dat, canis dictus. Est enim, elegantissime vox à nictando detorta, id Græci dicunt σκυζᾶν, quod solent facere canes in venatu & in custodia. Inter alia autem genera canum excellentes sunt, qui Vertagi & interdum Defensores nominantur, quos Germani Wetter vocant, de his Martialis: *In coniectaneis in Varronē*

Non sibi sed domino venatur Vertagus acer,
Illæsum leporem qui tibi dente feret,

Hi enim ita generosi & magnanimi sunt, ut à lepore prostrato, mordacitate sua reliquos canes venaticos abigant, & illaceratum custodiant, donec vel à venatore auferatur, vel in tutum ab eo reportetur. Memini autem me ab amico quodam meo audire, se habuisse Vertagum tam generosæ indolis, cui dum leporem reportare vellet, forte vulpem occurrisse, qua conspecta illum deposuisse, & hanc insecutum fuisse, eamque deprehensam necasse, mox ad priorem prædam reversum, utramque apportare conatum fuisse. Verum cum simul rictus capacitas angustior esset & comprehendere binam prædam non potuisset, tantum laborem suscepisse, cum neutram deserere vellet, ut ipse in frutecto delitescens animalis hujus sagacitatem satis mirari non potuerit, dum per aliquot passus, modo hanc, modo illam alternatim, rictu minus capaci ad binam capturam attrahe-

In Thereuticis. ret, donec subsidia acceperit. De his vertagis ita scribit Conradus Heresbachius, quos etiam emissarios vocat: si capiatur lepus, leporarius defensor alios canes repellit, captumque asservans, tuetur à dilaceratione aliorum canum tantisper, donec venatores excipiant. Nonnulli assuefacti, ut ipsi ad venatorem deferant. Defensorem mordacem esse oportet: & quem alij canes metuant. Quare cædere hunc aut objurgare non oportet, si quando aliis cibum præripiat, eosque mordicus repellat. Et paulò ante ita eos depingit; ut sint corpore procero, agili & expedito, cruribus prioribus excelsioribus, capite longiusculo, neque carnoso, sed levi, cruribus brevibus, atque erectis, oculis micantibus, pectore toroso, cæteris expeditis membris: nisi quod clunes latiusculos habentes magis probantur: & cauda longa, & levi, non hirsuta, &c. Est & aliud genus canum, qui [illegible] *Natur. hist. lib. 8. c. 40.* hunt vel Bluthundt vocantur, de quibus ita Plinius: In venatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia, atque persequitur comitantem ad feram inquisitorem, loro retrahens, ventos & odorem captat, proditque rostro cubilia. Hos Heresbachius sanguinarios & [illegible] vocat. Vulneratam (pergit ille) feram præcipua sagacitate prodentes, scrutantur vestigia, vestigatoremque loco cohibiti ad feræ [illegible] deducunt. Quod si fera amnem aut rivum transmiserit, idipsum primum caudæ, post rostri significatione demonstrant. Hi senecta jam confecti, atque etiam debiles, ac cæci si deferantur, ventos ac odorem captantes, rostro cubilia produnt ferarum. Cæterum quoniam antea [illegible] non vulgares historias encomium canum lepidiss. & elegantiss. [illegible] Mycilli apposuimus, nunc aliud quoque in laudem hujus animalis ex Petro Quinquerano Episcopo Senecensi soluta oratione ascribam. Hujus, inquit, animantis possessionem, non mihi constat, jucundam dicam magis an necessariam, gratissimi & aptissimi omni ætati, sexui, fortunis [illegible]bus simul & gnavis. Et rursum: si nobis nos boni sumus, atque res nostræ, necessaria omnino ex iis custodia. Memini me puero, cum horum indolem, gestusque multiplices subtilius rimari in animum aliquando induxissem, nimirum illectus tam frequenti admirandæ solertiæ experimento, naturæque ipsius ibi latentis contemplatione, nescio (neque enim id dicto exprimere facile, quod nunquam plane animo figurare potui) nescio inquam, quo pacto introspexerim, multifariæ summæque prudentiæ, in iis non exacte expressa, sed plus quam delineata vestigia. Quid dicam? tam varia artificique oculorum specie, voluntatem [illegible] proponunt, tam efficaci nutu loquuntur, & loquuntur quidem cum latrant, sed suo more, ut haud dubie existimare sit, eos, si articulatam linguam sortirentur, & argute, & lepide de rebus suis dicturos. Quid [illegible]

Cap. 24. in prima Cen. De laudibus Provinciæ.

non

non sollicitudinem crastini ieiunij allegarent, cum jam saturi nihil minus cibos exposcunt, eosdemque adepti (non ut hominum plerique, qui se ferculorum superingestu, ex incerta futuri mali conscientia comprimunt) callida prospectantium oculis subtractione sui, terræ infodiunt, identidem hinc inde caventes, ne quis adsit importunus speculator, qui reposcentis mendacium deprehendat. Verum hæc utique frequentiora omnium oculis quotidie obversantur. At nos ex destinato animi ingressi, ne semel hujusmodi speculationem tam variæ prudentiæ, ipsique homini haud perinde imitabilis generis in ea deprehendimus, tam astutas artes, tam provida consilia, ut nisi ex licentia prioris libri, tum etiam ipso istius principio, data fide omnem evagandi materiam ejurassemus, non mediocrem digressionem tam procaci naturæ opificio daturi fuerimus. Nihil hic canis ille Olympianus, qui in Epiro percussorem domini verbis, quibus licuit, reum fecit. Alioquin tale aliquid, aliquantoque splendidius, nimirum duello ipso cum sicario in Gallia accidit. Non adeo multi sunt anni fidejubente pictura, quam continuo atque eventu rei exaratam ad hunc diem conspici audio in arce oppidi, cui vulgo nomen Montargis. Et sequentia, quæ ob nimiam prolixitatem omitto. Hoc addam, auctorem illum, licet Britannicos & Corsicos canes; hos propter audaciam, quod bini spumantem aprum possint opprimere; hos propter callidos, artificesque assultus, reliquis præferat; tamen suos Provinciales aliis non postponit, si modo disciplina diligentior accedat. Imo, inquit, cum ego Anglicos Corsicosque aluerim, ac sæpe in rixam irritatis nunc his nunc illis nostros opposuerim, experimento didici, præter spem nostros restitisse, quin & sæpe peregrinos illos male multare: nam nostri robore longe sunt robustiores. Unde omnino mihi persuasi fore, ut si vel minimum studii, curæ, impensæ, nostris insumeremus, quæ omnia Britanni profusissime suis adhibent, non inferiores, fervore audendi, ferarumque sternendarum ipsa magnificentia nostri evaderent. Addere præterea propter raritatem ex eodem auctore, licet, solum Hispanos & Provinciales habere canes, quos Charneguos vocant. Hi, inquit, venantur noctu, si doceas interdiu, statim ingenij acumen obtundis, providaque vel inde naturæ solertia, non tamen alius in iis, quam emaculati candoris. Varium pullum aries, ovisque, utrique candidi plerunque progenerant; nec equa coloris albissimi non maculosum fœtum frequenter egerit. Quid dicam, cum & in homine ipso splendidissima ora, non raro natos tetro colore inficiant? At hujusmodi canum genus, & si alieno supponas, nigerrimo etiamnum patre, non alterius coloris fœtum educet, quam aut penitus albi, aut lutei dilutissimi. Statura non me-

diocris

diocris notæ modum multum supergressa, sed tamen in eis procera, corpus gracile, admodumque strigosum, destinata in iis dentium injuria supra fidem certa, rapaxque, aures prælongæ, erectæ, nec quamvis adulatione flaccidæ. Exquisitissimo utuntur auditu, quo solo venantur præcipuum studium persequentis cuniculis, in iisque inaudita solertia. Quam solertiam deinde late describit. Olim sane Epirotici Molossi pro optimis & ferocissimis habebantur, ut excellentes omnes venatici canes Molossi appellarentur. Deinde Spartani, qui & Laconici à regione dicuntur: præsertim fœminæ, quas Aristoteles maribus prætulit. Tertium locum tenuerunt Salaminij, qui & sagacissimi habiti sunt, & custodiæ domus. Quarto loco Caspij ob ferocitatem in homines & feras recensentur. Quinto
Li.1.de loco Albani numerantur, sicut ex iis, qui à Rege Albaniæ Alexandro Ma-
venatione. gno donati sunt, apparet, Leones & Elephantos vincere soliti. Oppianus autem septendecim nationes canum, & de forma eorum, aliaque memorabilia de hoc animante late scribit, ad quem, & Notas doctissimi Rittershusij nostri, lectorem remitto. Cæterum recte dicitur, venatorem canis virtutem quærere debere, non genus aut patriam. Nam qui primi nobilitati sunt, à propria virtute, non a patria aut majoribus laudem meruerunt. Omittendum postremo non est, *βουλιμίαν* a Græcis appellari, quam Latini caninam famem. Et de ea interpretantur viri pii Davidis re-
Psal.58. gij Prophetæ dictum, Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes, civitates hac illac pervagantes, cum [illegible] mendicitatem præsagiret. Nam & ipsum famis vocabulum frequenter pro
Sympos iac. mendicitate usurpatum invenias. Plutarchus autem [illegible]
6.q.7. non bulimum, sed pulimum, quasi polylimum [illegible] appellatum. Disputat porro ibi, utrum sit affectio [illegible] animi faciens, aut morsus quidam in ore ventriculi, cui prodesse [illegible] panis medetur, additque rationem, quare iis [illegible], qui in nive deambulant, hic affectus molestus sit. Et addit, Brutum [illegible] adductum bulimo fuisse, cum Dyrrhachio Apolloniam proficisceretur per nivem copiosam, & eorum qui cibos gestabant, nemo ipsum subsequeretur; Ibi cum animo deficeret, ac [illegible] ad muros accurrere, & ab hostibus excubitoribus panem [illegible]; quo statim accepto, Brutum recreaverunt: [illegible] humaniter eos tractavit. Accidit bulimus equis etiam atque [illegible] caricas, aut mala gestant, & quod maxime mirum est, [illegible] sunt, apprime panis reficit non homines modo, sed jumenta quoque, ut vel minimo panis frustulo vescendo confirmentur, atque progrediantur. Hucusque Plutarchus. Hinc rectius intelligi potest, quare pruden-

tiores

tiore senes, juvenes moneant, ne se absque pane vix dent. Eo enim non solum remedio contra famem consuetam, sed etiam contra alios affectus uti possunt.

CAPUT XCIV.

Canes generosos fidem suam, tam erga dominos vivos, quam defunctos suos, testatos esse, & plura de hujus animantis natura, sagacitate, atque epitaphiis eorum.

HEroes olim non solum in publicum prodeuntes, canes habebant comites, sicut Homerus testatur, Et virgilius: *Odyss. β.* *lib. 8.*

Nec non & gemini custodes limine ab alto,

Item:

——*Gressumque canes comitantur herilem.*

Sed etiam haud frustra Romani defunctorum rogo, canem & equum aut servum, quem præ aliis defunctus carum habuerat, imponebant, ut una cremarentur. Designantes videlicet fidelitatem insignem horum animalium, quæ etiam comites in morte suorum esse voluerunt. Coactum hoc sane, & violentum fuit: sed plura exempla vetera & recentia, exstant, quibus declaratur, fidelitatem istam naturalem in hoc generoso animante esse. Et ob hanc causam, ob amorem inquam singularem canum erga suos dominos, Græci, κύνα vocarunt, quod amasium sonat: quālibet enim quandoque à domino cædatur, ab eo tamen non discedit, quin potius ad ejus pedes advolutus, flebilibus oculis illum contuetur, quasi culpam agnosceret, & pœnam deprecaretur: Unde manavit vocabulum προσκυνήσεως, quæ summam animi submissionem, cum summa observantia conjunctam, significat, qua se Christiani prosternunt, ante faciem & tremendam maiestatem Dei, suas apud illum preces cum ingenua peccatorum confessione effundentes, sicut pie emphasim hujus vocabuli explicat Joan. Spinæus. Cæterum ut ad historias veniamus, hoc animal peculiari sagacitate, tam vivos & mortuos dominos amore summo, quam hostes odio acerrimo, discernere posse, recenseo ex Niceta Choniata, quam rem ipse tanquam miram refert, capta videlicet Thessalonica à Siculis nullum cadaver Romanum, (ita is Græcos appellat) canes gustasse, aut dentibus lacerasse: Latinorum vero (ita Siculos nominat) cadavera rabie quādam insatiabiliter devorasse, & sepulchris etiam eruta lacerasse. Erga mortuum dominum singulare fidelitatis documentum canis extat apud D. Ambrosium. Sæpe etiam, *De providētia Dei.* *In annal. l. de imperio Andronici Comneni. lib. 2.*

Lib.6 Hexaemeron. cap.4. inquit, ne is illatæ evidentia canes ad redarguendos reos, indicia prodidêrunt: ut mutuo earum teſtimonio plerunque ſit creditum. Antiochiæ ferunt in remotiori parte urbis crepuſculo necatum virum, qui ſibi canem adjunctum haberet. Miles quidam prædandi ſtudio miniſter cædis extiterat. Tectus idem tenebroſo adhuc diei exordio in alias partes conceſſerat. Iacebat inhumatum cadaver, frequens ſpectantium vulgus aſtabat: canis queſtu lachrymabili domini deflebat ærumnam. Forte is qui necem intulerat, (ut ſe habet verſutia humani ingenij) quo in verſando in medio autoritate præſumpta fidem adſciſceret innocentiæ, ad illam circumſpectantis populi acceſſit coronam, & veluti miſerans appropinquavit ad funus. Tum canis ſequeſtrato pauliſper queſtu doloris, arma ultionis aſſumſit, atque apprehenſum tenuit, & veluti epilogo quodam miſerabiles immurmurans, univerſos convertit in lachrymas: fidem probationi detulit, quod & ſolum tenuit ex plurimis, nec dimiſit. Denique perturbatus ille, quod tam manifeſtum rei indicem neque inimicitiarum, neque invidiæ, aut injuriæ alicujus poterat objectione evacuare, crimen diutius nequivit refellere. Iraque quod erat difficilius, ultionem proſecutus eſt quia defenſionem præſtare non potuit. Hucuſque Ambroſius. Similem hiſtoriam recenſet Plutarchus *De ſolertia animal.* de quodam cane, qui Pyrrho Regi homicidas domini ſui prodidit. Cum enim Rex iter faceret, incidit in canem, qui interfecti hominis corpus aſſervabat; cognitoque eum tertium jam diem ſibi expertem aſſidere, neque cadaver deſerere tamen; illud quidem humari, canem autem attente ſecum duci juſſit. Paucis poſt diebus militum habita fuit luſtratio, ita ut ſinguli rege ſedente tranſirent. Ibi canis, qui aderat, atque adhuc quietus fuerat, ut vidit domini ſui percuſſores tranſire, fremens procurrit, eoſque allatravit, ſubinde ſe ad Pyrrhum vertens; ita quidem ut non rex modo, ſed qui aderant omnes ſuſpicionem de iis conciperent; Ergo comprehenſi & examinati, levibus quibusdam ſignis aliunde accedentibus, faſſi homicidium pœnas dederunt. Idem feciſſe (addit) aiunt Heſiodi illius ſapientis canem, qui Ganictoris Naupactij filios prodiderit, à quibus Heſiodus interfectus fuerat.

Alterum quoque exemplum de ſacrilego prodito à cane Capparo, quod ibi idem auctor recenſet, memorabile eſt. Quidam, inquit, cum in templum Æſculapii occulte intraſſet, argenteorum & aureorum donariorum, quæ mediocris eſſent ponderis, arripuit, cumque aufugiſſet, feſelliſſe ſe putans. Sed cuſtos canis, nomine Capparus, cum nemo æedituorum latrantem exaudiret, fugientem ſacrilegum inſecutus eſt, & initio quidem ſaxis petitus, non abſtitit; luce autem facta eminus eum

eſt ſe-

est securus tanto spacio ut videre hominem semper posset, eum observans: cibum ab eo proiectum respuit, juxta dormientem excubavit, rursus surgentem subsecutus est, obviis viatoribus abblandiens, illum allatravit, atque ursit. Hæc cum ij qui sacrilegum persequebantur, ex occurrentibus audivissent, simul colorem & magnitudinem canis exponentibus, alacrius perrexerunt deprehensumque sacrilegum à Cromyone reduxerunt: cane in revertendo præeunte, lætitiaque exultante, ut qui sibi capti sacrilegi laudem vindicaret Athenienses decreverunt, ut cibus ei publice demensus daretur, & sacerdotibus ea cura semper demandaretur.

Verum ne in veteribus, & veluti obsoletis, omnino hæreamus, sed recentiora immisceamus; In Antonij Torquemadæ libro, quem Cælius Malaspina ex Hispanico idiomate in Italicum transtulit, & titulum fecit, Giardino di fiori curiosi, talis historia legitur, sicut eam in Latinam verti. Comes Alfonsus aluit canem cui nomen Melcorico, tam fidum, ut vix in animal irrationale simile aliquid caderet. Is erat perpetuus comes & assecla Domini sui, eumque vicissim valde amabat: cumque is diem suum obiret, ordinavit, ut ab hæredibus suis Melcorico panes aliquot & victus quotidie præberentur. At is defuncto suo Domino recusavit omnem cibum, licet lautiorem canino, ita ut per triduum plane nihil gustare vellet, & parum abesset, quin mœrore & inedia tabesceret. Hoc cum familiares Comitis mortui, qui non minus canem propter singularem fidelitatem & indolem diligerent, graviter ferrent, subornarunt Morionem familiarem antea cani, vivente domino, qui vestitu, gestu & voce, Comitem repræsentaret. Erat enim is alioquin similis illi, statura & facie. Hic cum consuetis blanditiis canem pristino more ad se alliceret & tractaret, mox canis iis irretitus, ratus à suo domino eas provenire, magna lætitia & canina alacritate gestiens, vel potius ganniens, & latebris prodiit, & ei tanquam vero domino adulando, astitit, cibumque ab eo sumpsit, famemque & inediam depulit. Mox attentius sagacitate sua, deprehenso errore & dolo suppositiitiæ personæ, mortuumque verum dominum, sicut antea, requirens, eoque non invento, se in pristinum angulum occultavit, omnemque cibum aversatus est, donec fame & ægritudine moreretur. Olim quoque similem historiam evenisse scribit Plinius, Iasone Lycio interfecto, cujus canem cibum nunquam deinceps capere voluisse, & tandem post multos dies per inediam consumptum esse. Ibidem Plinius Titi Sabini interfecti, canis fidelitatem prædicat, qui à cadavere heri abigi non poterat, sed mœstos ederet ululatus, cumque cibus illi *Lib.8.c.40.*

Zz 2 obiice-

obiiceretur, illum ad os domini admovit. Deinde cadavere in Tyberim
abiecto, canem illum adnatasse, id sustinere conatum esse, scribit Lysima-
chi præterea Regis Canis, Durides appellatus, quem diutius in omnibus
præliis, venationibus, laboribus, periculisque comitem habuerat, quum
cerneret mortuum herum pyræ imponi, magno cum gemitu & ululatu
cunctis spectantibus accenso rogo se flammæ iniecit, & vivus cum mor-
tuo domino cremari voluit. Idem etiam fecisse Hieronis Syracusanorum
Lib.8.c.13. regis canem idem Plinius testatur. Plura exempla veterum collegit Fran-
De regno ciscus Patricius, ad quem cupidum lectorem plura de indole & fide ca-
& regis num cognoscendi, remitto. Huc respexerunt veteres Romani, qui non
instit.lib.3. sine ratione peculiari, laribus suis canes adiunxere, aut eos caninis pelli-
tit.6. bus involutos finxere. De his ita quærit Plutarchus, cur laribus, quos
Quæst. præstites proprie vocant, canis præficitur: ipsi autem canum pellibus ve-
Roman.51. stiuntur? An quod præsides sunt qui præsunt; hos autem domus custo-
des esse oportet, & alienis formidulosos, sicut canes videmus: mites vero
ac lenes mansuetosque domesticis. Et addit ibidem, quare lares, præsti-
tes vocantur, & ibi rationem adiicit. Non solum autem nullum animal
custodiam tam nocturnam, quam diurnam attentius servare, quam ca-
nem, multis exemplis demonstrari posset; sed etiam canes militiæ &
olim & nostro seculo præsertim contra Indos, solutaque stipendia
dominis suis pro iis fuisse, supra demonstravimus. Sic Magnetes, te-
In variis ste Æliano, accolæ Mæandri, quum bellum Ephesiis inferrent, singu-
histor.lib. li equites, commilitonem secum adduxerunt, canem venatorium, &
14.c.46. servum iaculatorem. Quum vero jam ad manus, & in conspectum ven-
tum esset, protuentes canes aciem hostium terrore, & sævitia, atque im-
placabili impetu perturbabant: Servi vero ante dominos prosilientes, ia-
culabantur. Atque post canum ferociam, quæ dispulerat ordinem, servi
quoque non obscurum hostibus detrimentum inferebant: Tertio demum
equites ipsi hostem aggrediebantur. Relatum quoque mihi fuit nuper ab
Anglico legato, Comitem Essecium in suo exercitu circiter 850 An-
glicos molossos, cum contra rebelles Hibernos, mandato Reginæ profi-
cisceretur, habuisse, ut non tantum custodes Castrorum essent, sed etiam
in hostes, majori ex parte nudos, irruerent, eosque in latibulis, atque Syl-
vis delitescentes, latratu suo proderent. Eadem intentione hodierno die
adhuc canes generosi in finitimis munitionibus Dalmatiæ & Croatiæ
contra insidias Turcicas aluntur, quamvis diversa plane ratione & mo-
re. Hi enim instituuntur, non ut in hostes irruant & cum iis pugnent,
lacerentve, sed ut odoratu suo, latentes in sylvis investigent & iis inven-
tis, mox recurrant ad suos, atque latratu indicent, & monstrent, hostes non
procul

procul abesse. Idque inprimis Zengæ, munitione Istriæ, fieri, ab oculatis testibus cognovi. Non raro autem accidit, ut longius canes excurrentes iaculis à Turcis latentibus confodiantur. Hunc spectarunt Ægyptij in suis hieroglyphicis, qui sub forma canis, militem depinxerunt, copula religatum, sicut Pierius Valerius notavit. Nam hoc militis officium designarunt. Quemadmodum enim omnia diligentiæ obsequia, custodiendo, vigilando & aliis rebus indefesso studio præstantur à canibus: ita militem intentum ducis imperio, sive iter arripiendum, sive pugna incunda sit, sive ubi receptui cani cœptum ad signa redire, esse oportet. Quid vero illud, quod si inter se canes rixentur, offeraturque fera æque illis invisa, nonne facta statim inter se pace, unanimiter in feram convertuntur? cujusmodi milites esse decet, qui tametsi inter se aliquando diffideant, adversus tamen communes hostes unanimiter præliantur. Exemplum in L. Syllæ legionibus habemus, quæ cum perniciosa seditione furerent, efferatis Imperator annunciari jussit hostem adesse, & ad arma vocantium clamorem tolli, atque ita discussa seditio est, universis adversus hostes animum intendentibus. Verum durante disciplina militari ista facta sunt: corrupta autem illa secus fit. Possem etiam exempla recentia recensere, quod milites stipendia, mota seditione flagitantes, & neglecta, & cotempta tessera, & classico militari, Geldt/Geldt/pro eo ingeminantes, ab irruente hoste potius se interfici & capi passi sint, quam hortatu ducum remota seditione ad signa convenire, & fortiter, ut par erat, pugnare vellent: Odiosa sane ista sunt, utinam non vera. Vt autem tandem hoc caput concludam, & antequam ad epitaphia Canina veniam, hujus animalis præconium ex Athenæo ascribam, qui naturam canis quatuor elogiis prædicat: Olfactus inquit, sensu animalibus cæteris præeunt, quod discernunt, & utilia sibi & noxia: deinde quod cicuris ac mansueti cum hominibus degunt: tum etiam, quod domum custodiunt: & postremo, quod supra omnium reliquorum ingenium, eorum vitam fortissime tuentur, ac propugnant, à quibus bene accipiuntur. Epitaphia canum multa extant. Inter alia ponit Cotta epitaphium Caparionis alloquentis herum suum Livianum, mordax sane, & gloriosum, quasi is cum latratu, phalangem Germanicam arbitrantem adesse herum suum, fugaverit, nec non nescio, quæ futura, de Gallorum & barbarorum strage trans Styga domino nuntiaverit. Quod de singulari industria omisi. Aliud autem admodum lepidum extat, in quadam villa suburbana prope Bononiam, tale videlicet. Lib.13. In Miscellaneis.

Latrai a' ladri, à gli amanti tacqui:
Onde a' messere e a madonna piacqui.

Quod ita vertit doctissimus vir & eximius Poeta Nathan Chythræus:

Furem allatravi, parcens, taciturnus amanti,
Sic placui domino, sic placui dominæ.

Romæ quoque talis inscriptio cernitur:

Longo ac fido amore probatus Domino,
Senio confectus, servata stirpe hic jaceo,
Hoc me sepulchri honore dignatus est herus.

Extat quoque monumentum ibi Titæ catellæ blandissimæ, quod illi Antonius Theobaldæus posuit. Nec non elegans descriptio catellæ alloquentis Polum Cardinalem, apud M. Antonium Flaminium, & catellæ in Madium ibidem. Præterea librum integrum de catellis scripsit Julius Scaliger, qui in poematibus ejus legitur.

Caput XCV.

De impudentia, turpitudine, & vitiis canum.

CÆterum ne nimium in laudibus hujus animantis immorer, adjiciendum quoque putavi nonnulla de turpitudine & vitiis ejus, præsertim sicut in sacris literis nomen canum invenitur, sicut à Benedicto Aria diligenter collectum est. Canis inquit, ingenio, & sensu valet acutissimo, & tamen affectibus est immodicis præditus, amoris, libidinis, odii & inimicitiarum, atque crudelitatis, & sævitiæ: præterea immundus est, & omnia comedens etiam putrida & immunda, atque salacissimus etiam, turpissimoque libidinis spectaculo notatus, inter homines educatus, nec ab humana carne abstinet, sanguinis etiam lingendi avidissimus, sæpissime mingit, & ubique. Hæc adeo naturæ observatio effecit, ut in contemptibilium, vel crudelium, vel prophanarum, vel alias abominandarum personarum significatione ostendenda, Canis nomen usurpetur. Neque vero homines tantum, sed res quoque reiiciendæ canibus destinantur, ut execrabiles. Namque canis nec ad sancta admittitur in sacrificium, nec ipse partem aliquam sacrificij comedere permittitur. Ingratum, importunum, & molestum aliquando significat canis, cujus officium tametsi constet, tamen ingratum sit, ut: Nunquid caput canis ego sum adversus Iudam hodie? execrabilem quoque & despectum significat, ut: Quare maledixit canis hic moriturus domino meo, Regi? Et, quid enim sum servus tuus canis, ut faciam rem istam magnam? Et, melior est canis vivus leone mortuo. Inimicum, & invidentem, detractoremque refert, ut circumdederunt me canes multi. Et, erue de manu canis unicam

In libro Ioseph, sive de arcano sermone.

2. Reg. c. 3.
2. Reg. c. 16.
4. Reg. c. 7.
Ecclesf. 9.
Psal. 21.

vnicam meam. Canes aliquando prophetis, & iis, qui ex pastoribus, populo ad custodiam & consilium adduntur, ut, canes muti non valentes latrare. Periculum imprudenter aditum, significat illud proverbium, sicut qui apprehendit auribus canem, sic qui transit impatiens, & commiscetur rixæ alterius. Pro gentilibus & prophanis hominibus ac vitiis deditis, & disciplinæ contemptoribus, impurisque animis: Quid sancto homini ad canem? Et, Nolite sanctum dare canibus. Et non est bonum, sumere panem filiorũ, & dare canibus. Et, videte canes, videte malos operarios. Et, canis reversus ad suum vomitum Et foris canes, venefici, impudici & homicidæ. Memorabile quoque est, olim insignis infamiæ indicium fuisse, si canem, vel circa castra, vel ad locum certum rebellis, vel aliorum criminum reus, in humeris portare coactus esset, de qua re talis extat descriptio apud Guntherum, Rittershusii nostri opera nuper correctius quam antea, editum: *Eccles. 3.* *Matth. 7.* *Marc. 7.* *Philip. 5.* *Apoc. 22.* *Lib. 5.*

Quippe vetus mos est, uti si quis Rege remoto,
Sanguine, vel flamma, vel seditionis apertæ
Turbine seu crebris regnum vexare rapinis
Audeat: ante gravem quam fuso sanguine pœnam
Excipiat, si liber erit de more vetusto,
Impositum scapulis ad contigui comitatus
Cogatur per rura canem confinia ferre:
Sin aliis sellam cujus dispendia pœnæ
Ille Palatinæ custos celeberrimus aulæ
Non potuit vitare comes cunctisq; videndus
Portavit scapulis passus plus mille latrantem:
Hanc quoque tunc alij simili pro crimine pœnam
Sustinuere decem Comites totidemque coacti
Fœda tulere canes generoso pondera collo &c.

Esi autem amicus ille noster in suis doctissimis Notis felem, id est, Catum pro sella, nonnullos legere refert: tamen sella, meo judicio rectius quadrat: placet itaque ipsius ratio, per sellam, sellularios, & sedentarios tanquam ignavos & viles homines notatos fuisse, ideoque sellam ignaviæ fuisse symbolum, ut canis contumaciæ & impudentiæ: Elegans quoque est ratio nobilissimi Christophori Pflugij, ibi relata, canem à nobili portatum fuisse ideo, ut eum officij sui neglecti admoneret, quod erat excubare in aula, & Regem custodire ac defendere De hac pœna, & summa ignominia, si aliquis canem, aut in conventu publico aut curia regis, sinu portare cogeretur, tanquam indicium læsæ majestatis, scribit quoque Georgius Fabricius, olim præceptor meus parentis loco colendus. Porro cognovi ex aliis, cum nuper in Conventu Deputatorum Imperij Spiræ, hujus pœnæ *In chronico de orig. Sax. lib. 2.*

mentio incideret, eamque tunc temporis, vernaculo vocabulo, Harmiſcha-
ren/appellatam fuiſſe. Vnde autem hoc etymon ſumptum ſit, divinare non
poſſum, niſi forte crinium ſectio, vel tonſura, quæ etiam ignominiæ nota e-
rat, denotata fuiſſet, eaque graviori ſupplicio veluti præmiſſa eſſet. Ægypij
ſane in ſuis hieroglyphicis, adulatorem, & mordacem ſimul ſcurram per
canis imaginem oſtendere voluerunt, quorum alter in obſequium plus æ-
Lib. 5. quo pronus, & alter quælibet in quemvis opprobria fingere lævus. Dioge-
nica, inquit Pierius Valerius, hæc eſt interpretatio, ipſius de ſe teſtimonium.
Nam is interrogatus ab Alexandro, ob quæ facta canis nomen vulgo ſor-
titus eſſet. Quia, reſpondit, dantibus blandior, non dantibus oblatro, ma-
los etiam mordeo. Quin & coniectores, ut apud Hebræos legi, cumque quis
per nocturnam quietem imaginatus ſit canem videre, obtrectatoribus ob-
iectum fore præſagiunt. Impudentiæ quoque ſymbolum, canem fuiſſe, idē
Pierius demonſtrat, inprimis quod apud Homerum Helena ſe canem ac-
cuſet, ut pote quæ fuerit tot malorum cauſa atque auctor. ita enim Hecto-
rem allocuta.

δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνȣ ὀκρυέσσης.

Apud eundem Agamemnon quoque accuſatus ab Achille κυνὸς ὄμματ'
ἔχειν. Canis enim oculum, teſte Polluce, habere dicitur is qui nimis
plus impudens eſt. Petulantiæ quoque ſignum imago canis fuit: Milites
enim qui petulantes juniores appellabantur ſub Magiſtro militum per Il-
lyricum, canem luteum in rubra parma præferebant, in cujus medio or-
bis erat lutei coloris, canis supernè pedibus, quoad fieri poterat, exporre-
ctis.

Poſtremo quæri poteſt, quare ex lege Pompeia de parricidiis una cum
parricida, præter gallum gallinaceum, viperam & ſimiam, canis quoque
culeo inſuatur. Etſi autem non vulgares rationes ad inveniendas ſunt quare
1. Georg. maleficio, tot animalia diverſæ naturæ adiungantur, tamen iis aſſentior,
qui cenſent, canem ideo comitem pœnæ adhibitum eſſe, ut ſceleratum
Lib. 1. Epi. hominem oſtendat, & immundum, qui parentem occiderit, ſicuti Virgi-
ad Lolium. lius canes immundos appellat, & Horatius, canes immundos & obſcœ-
nos nominat. Vnde Plutarchus ſcribit, canem in Athenienſium arcem
admitti fas non eſſe, nec Delum inſulam attingere ob eam rationem per-
In c. nu miſſum, quod immundi ſint, & in propatulo & paſſim coeant. Qua in re
ptiali 27. aliorum animalium diſſimiles ſunt. Vnde Divus Auguſtinus monuit
q. 1. filiorum procreationi operam dandam, non canino more, ſed hone-
ſto ordine conjugali. Non abſque ratione itaque amicus Dominus Ri-
terſhuſius in ſuis commentariis ad locum Oppiani, libro primo Halieu-
ticon, canum difficiles eſſe coitus, ita ſcribit: Etſi autem ſæpe propalam

in

[illegible] non sine pudore conspiciuntur, vulgo ingam venerem canum, & [illegible] cum difficultate vocant, placet tamen [illegible] ex Lucretij versibus [illegible] cognoscere, qui sunt hi de re lib. 4:

Nonne vides etiam, quos mutua saepe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
[illegible] discedere cupientes
Diversi cupide summis ex viribus tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus haerent,
Quod facerent numquam, nisi mutua gaudia nossent,
Quae [illegible] in fraudem possent, vinctosque tenere.

CAPVT XCVI.

Elephantos [illegible] esse, & [illegible] aliis virtuti-
bus [illegible]
[illegible] in bello.

De animali omnium [illegible] & maximo Elephante, diximus su- *Cap. 25.*
pra non vulgaria, maximeque recensuimus, quam prope ad humanam *prior. Cent.*
rationem inter omnia bruta accedat, & utrum cornua vel dentes, ex quibus
[illegible] ex ore prominentia habeat. Cum autem interea
di[illegible] haec recogitaremini, opinio mea cornutum esse Elephantum
[illegible] validioribus rationibus confirmata est. Non solum *Lib. 18. c. 1.*
autem Plinius in [illegible] loco, huic belluae cornua attribuit, sed etiam
[illegible] Elephantos [illegible] exacuere limareque cornua, & saxo
rhinocerotem, [illegible] Elephantorum cornua appellasse,
Ennius [illegible] dicit:

[illegible] Lucam bovem.

Praebuit [illegible] M. Terentio Varroni, de hac re disputandi. Luca, in- *Lib. 6. de*
quit, bos, elephas, cur ita sit dicta duobus modis inveni scriptum. Nam & *lingua*
in C. A[illegible] commentario erat a Lybicis Lucas & in Vergilij (alias Vergi- *Lati.*
lij) commentario e Lucanis Lucas, ab eo quod nostri cum maximam quadrupedem,
quam ipsi haberent, vocarent bovem, & Lucaneis Pyrrhi bello
primum [illegible] apud hostes elephantos, id est quadrupedes cornutas,
[illegible] cornutas [illegible] dentes multi dicunt, sunt cornua, Lucae bovem
appellasse. Si a Lybia [illegible] Lucae, pantherae & leones non Africanae
bestiae dicerentur, sed Lucae. Si ab Lucaneis dictae, ursi cur potius
Lucani, quam Lucae dicti? Quare ego arbitror potius Lucas ab Luce,
quod longe relucebant, propter inauratos regios clypeos, quibus eorum

In suis Tusculanis l. 1. 3. in theatro naturæ.

tum erant ornatæ turres. Communis esse Elephantes. Heresbachius [illegible] castissimos [illegible] scribit. Nos ex hac bellua [illegible] [illegible] bra, ac cornuum [illegible] confirmat Bodinus in suo dialogo [illegible] quærit Theorus, quid habeat Elephas præ cæteris belluis [illegible] summam corporis vastitatem, summam [illegible] vitæ diuturnitatem. Cornuum vero moles [illegible] pondo 210. Th. Cur ita? Myst. Quia dentes non à mandibulis [illegible] velut cornua, & contortiorum dentium [illegible] [illegible]. Ex his enim Eboreos [illegible], lectos, & omne genus [illegible] [illegible] [illegible] ra ferre non potest. Th. Quid elephanto magnitudine ac robore [illegible] M. Rhinoceros, qui corio ac lorica ferro duriore [illegible] Elephanto [illegible] cerrimum hostem sternit, tametsi Elephanto minor sit. Sed de hostibus Elephanti antea diximus, & paulo post plura recensebimus. Nunc vero [illegible] peculiaribus quibus hoc animal præditum est, [illegible] [illegible] primis [illegible] persuasionis & disciplinæ capaces esse [illegible] teris brutis [illegible] voces intelligere, [illegible]

Rom. histor. lib. 39.

petere, constat ex Dione. Quum enim Pompeius in dedicatione [illegible], populo Romano multa spectacula exhibuisset, & inter [illegible] rum spacio, quingenti leones confecti essent, elephantique [illegible] armatis depugnassent, qui partim, in ipsa pugna [illegible] sunt: Populus aliquos, etiam [illegible] Pompeio, [illegible] ti à pugna destitissent, circumeuntes ad cœlum [illegible] essent, ita ut [illegible] occasionem præbuerint, non id [illegible] su fieri, sed jusjurandum, quo persuasi ex Africa traducti [illegible] bus, suique vindictam Deos poscentibus. Fertur enim [illegible] ves ingressos esse, quam a ducentibus juramento [illegible] injuriæ. Id verum sit nec ne, non scio, [illegible] est, præterquam quod Elephanti [illegible] que cœlestium notitia eos esse præditos [illegible] conspectum hominum veniunt, eos ad aquam [illegible] lustrare. Hucusque Dio. Cæterum Elephantes [illegible]

Cap. 28.

ves non prius subire quam [illegible] que notavit. Non omittenda præterea historia de Elephantis [illegible] eorum auxilio Judæi [illegible] Eam ita recenset [illegible] Ptolomæo Philopatore [illegible], quum populus Judæus esset [illegible] Ægypto [illegible] tellitibus, ut [illegible] 15. Elephantos [illegible] inebriatos [illegible] rent, atque universos obtererent: Sed Judæis Deum precantibus [illegible]

& in ipsos milites ac Ægyptios sese converterunt, magnamque per furorem multitudinem interfecerunt. Ita Judæi servati, atque gratiarum actionem in patriam domum discesserunt. Hæc historia prolixe describitur in libris Machabæorum. Similia exempla de [illegible] percussis Christianis, & [illegible] [illegible] [illegible]. Mira quoque sunt quæ de Æ- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adulteram [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & ad præsepe Elephanti sepeliisse, [illegible] illam [illegible]. Elephantum hor[illegible] clus tantum unum habuisse uxorem novam illius [illegible], & cornibus pedibusque [illegible] cadaver, [illegible] rebus ipsis mulieri [illegible], cui & quomodo [illegible]. Nec minus mira sunt, quæ ibidem [illegible] ex Aeol[illegible] & aliis autoribus recenset. Tribuitur enim Elephantis imperiorum obedientia, memoria, gloriæ cupiditas, probitas, prudentia, religio, & alia vix credenda, quæ tamen singula memorabilibus historiis & exemplis comprobantur, ad quæ studiosum lectorem, vitans tædiosam prolixitatem, remitto. Etsi autem Asiatici & Afri olim plerunque Elephantis domitis, & aptatis in dorso turres, & in iis jaculatores & sagittarios, veluti ex castellis pugnantes, & tela in hostes ex alto mittentes gestare, in prælijs usi sunt, in iisque ad propellendam & disjiciendam aciem, ac proterendos hostes, maximam partem victoriæ, ob [illegible] robur & impetum hujus belluæ irritatæ collocare solebant; tamen Romani tanquam egregij & circumspecti Imperatores, raro, & quidem sero, vel nunquam in acie prælijs, elephantos adhibere consueverunt. Non ignorabant enim, anceps in his bellujs esse auxilium, easque plerunque plus damno, quam usui esse. Id sane posset demonstrari pluribus historijs, sed unicam tantum, eamque memorabilem ex Appiano Alexandrino recensebo. Nobilior enim Dux Romanus (in græco [illegible] vocatur) pugnaturus cum Segedensibus & Arvacis, cum trecentos equites, cum decem Elephantis à Masanissa missis, accepisset, iisque auxiliaribus copijs assumptis in hostem aciem dum promoveret, belluasque post principia, ne conspici ab hostibus possent, locat. Commisso prælio, quum se acies diduxisset, belluæ ex improviso conspectæ, tantum terroris incusserunt tum Celtiberis, tum eorum equis, qui antea elephantos nullos viderant, ut terga vertentes, Numantiam fugerent. Fugientibus illis Romanus Imperator mœnibus Elephantos admovet. Ibi acriter pugnantium quum ad Elephas ingenti saxo in caput [illegible], sauciatus iras concepit, & immani clamore edito, in suos conversus, sine discrimine amicum an hostis esset, in obvium quemque ferire cœpit, & [illegible] ejus vocem [illegible], eadem & ipsi facere, passimque Romanos proterere, dilacere & [illegible].

Lib. 3. Cap. 24. Vincent. [illegible] Spec. [illegible]

De bello Hispanico.

 Cæte-

Cæterum solent elephanti, quum turbati sunt, omnes pro hostibus habere, ac propter hanc perfidiam à nonnullis, communes hostes vocantur. Fuga inde Romanorum effusa fieri cœpta est, quam iterum à mœnibus Numantini, eruptione facta, in palatos illos, ac insequentes, quatuor millia trucidant, elephantis tribus, multis armis, signisque captis. Nostrorum patrum memoria in India orientali simile accidere, cum Albuquercus

Lib. 7. prætor Regis Lusitani, Malacensium Regem oppugnaret. Is enim cum magna multitudine suorum urbem cum fortiter defendisset, prælium acerrimum, ita Osorius describit: Rex Castello, quod elephantus [illegible] tergo sustinebat, cum aliquot e suis domesticis vehebatur. Hunc alii elephanti similiter instrati, & armati sequebantur. Tela è castellis frequentia [illegible] bant. Elephanti enses dentibus alligatos gestabant: [illegible] in nostros irruebant, ut antesignani pellerentur. Ferdinandus tamen Gomecius Lemius, & Vascus Fernandus Coutignus, minime [illegible] resistunt. Cum uterque eorum in opposita viæ latera, qua elephantus gradum violenter inferebat, concessisset, aditum ei liberum [illegible]. Utrinque dein ad latera illius, hastis perfodiunt. Bellua quamvis [illegible] certaminis sit immanis & efferata, est tamen dolori impatiens: [illegible] in suos quovis vulnere sauciata convertitur. Itaque cum elephantus [illegible] utroque latere fuisset, rectorem qui illi insidebat, proboscide [illegible] proculcat. Exanimari deinde (sanguis enim illi utrinque profluebat) [illegible] fice cœpit. Rex ex metu confestim desiluit. Elephantus [illegible] reliquorum elephantorum aciem perturbavit. Omnes [illegible]

Lib. 12. versi sunt neque rursus ullis rectorum monitis, [illegible] pelli potuere. Item author ita describit aliud prælium [illegible] densibus, à Brittio Lusitanorum duce, gestum [illegible] magnum peditum numerum, erant equites [illegible] & [illegible] elephanti cum turribus quinque & viginti. Aliqui eorum dentibus enses alligatos gestabant, quibus admirabili dexteritate obvios [illegible] dam e Lusitanis, & multitudine teriti, & elephantorum metu [illegible] cedere volebant. Sed Brittius jam [illegible] bem gradum intulerat. Iis autem qui [illegible] vit, ut omnes simul glandes plumbeas in elephantos emitterent. Elephanti non solum strepitu, sed multo etiam magis vulneribus [illegible] fugiunt, in suos irruunt, equites impetu immani [illegible] tum aciem proculcant, & in effusam fugam conjiciunt.

Cap.

Caput XCVII.

Quo tempore Elephanti in Italia & aliis locis in desuetudinem venere: & de bellicis eorum.

NOn multa antea de Elephanti virtutibus & aliis laudibus plura conpessimus, ita ut amplius obscurum non sit, hoc tam vastum animal proxime accedere ad rationem quandam, sed ad talem, qualem veteres animalibus brutis, cum distinctione quadam, attribuerunt. Ratio quidem, inquit Porphyrius, naturalis est insita; ratio vero recta perfectaque ex meditatione fit atque doctrina. Quapropter rationalis quidem facultatis participatio quaedam omnibus competit animalibus. Rectitudinem vero sapientiamque neque hominem quidem, adeptum reperire licet, & quemadmodum differentia ullius ipsius est ad visum, volatilisque ad volatum. Non enim similiter cernunt accipitres atque cicadæ, neque aquilæ similiter volant atque perdices: sic neque rationale quodlibet æque particeps est acuminis & altitudinis. Cæterum quo pacto istud terribile animal in usu & terrore esse desiit, Petrarcha ita docet: Fuerunt, inquit, olim in Italia Elephantes, non vernaculi quidem, sed ab hostibus capti, & in triumpho ducti, quibus primam Romæ terrorem equis Italos victores in Capitolium secuti, erepti autem Pyrrho, Carthaginensibus vero non erepti tantum, sed etiam interdicti. Sic enim in conditionibus pacis, quam victi petierant, nominatim cautum, & quos haberent domitos, traderent, & alios non domarent; ita sensim obsolevit usus elephantûm non solum in Italia ubi longe advenæ usque advecti erant; sed in Africa etiam & Ægypto, quæ illorum sunt viciniores origini. Itaque & in Italia, avorum memoria unicum Federico Romanorum Principi fuisse, & nunc Ægypti tyranno non nisi unicum esse, fama est. Utrumque vero ad spectaculum potius, quam ad usum. Sic in India atque Æthiopia exterarum tædio gentium liberati, sylvas pariter incolunt elephantes. Tu quis es, qui Elephante gloriari videris, alterne Annibal, qui uno vectus Elephante, unoque fretus oculo, Italiam fatigavit. Ego hanc belluam, etsi humani æmulam intellectus, ab authoribus proditam & moribus miris insignem, habendo tamen inutilem & ineptam, & regiæ potius luxuriæ, quam privatæ fortunæ habilem dico, quæ domum impleat, horreum exhauriat. Etsi tamen Petrarcha vera scripsit de desuetudine (neque ipsius ætate Lusitani & Hispani ad Indos Orientales penetrarunt) Elephantorum in nostris Europæis partibus, tamen in Asiæ & Africæ locis, in quibus fulminatrices machinæ, nondum in usu sunt, eorum frequens adhuc in bello & ad pompam usus est. Inpri-

Lib. 3. Quod animæ sensuales sint.

Dialogo 60.

mis autem in candidis, divini aliquid latere existimant. Hi rarissime inveniuntur, ita ut Reges nonnulli Naysingæ diu ob unum candidum Elephantum acerrima bella gesserint. Ex scribunt peregrinatores [illegible] Reges in mediterraneis locis, qui aliquot millia Elephantorum domitorum alant. Ferunt quoque Imperatorem Abyssinorum in Africa semper [illegible] quingentos elephantos ad bellum domitos alere. Hi autem, qui in [illegible] Seilonio degunt, cæteris generosiores & fortiores esse perhibentur [illegible] reliqui aliunde advecti, hos tanquam nobiliores venerentur [illegible] dant. Fuit sane Lusitanis illis in locis cum Elephantis [illegible] admixtis sæpenumero magna contentio, ita ut aliquoties clades [illegible] leves acciperent. Inprimis autem infeliciter evenit Lusitanis [illegible]

Lib.12. Rege Darbensi, Insulæ *Zamatræ*, in qua multi [illegible] Duce eorum Georgio Britto occubuere, sicut nonnulla eorum ab Osorio recensentur. Caspar vero Fernandus, inquit, vir [illegible] Elephantum, ut eum hasta transverberaret, impetum faceret, ab Elephanto proboscide in altum sublatus, atque ad terram allisus, & pedibus ipsius Elephanti conculcatus interiit.

De venat. lib.2. Cæterum ut ad hostes hujus immanis belluæ (cujus Oppianus magnitudinem tantam esse dicit, quantum nunquam in terra alia fera gestet [illegible] niamus. Ii sunt aut per se simplices, despecti & imbecilles [illegible] tentes & callidi. Priores sunt formica & mus, quos Elephantus [illegible] antipathia maxime aversatur & horret : [illegible] illi incutere solet : posteriores vero sunt Rhinoceros & Draco. De [illegible] quum videlicet majus periculum, tanquam à validioribus [illegible]

Cap.25. prior.cent. illi immineat, nonnulla dicemus. Rhinocerotem [illegible] quam internecivum dissidium ac odium inter has duas bellu[illegible] autem, experientia nos docente, Rhinocerotem, [illegible] Elephanto pene par sit, cruribus tamen multo brevioribus, [illegible] fensivis & defensivis esse robustissimam belluam, sicut in spectaculis Romanis apparuit, inprimis autem in Domitiani [illegible] conspicitur, eo quod in theatrum populo Romano [illegible] Valerius Martialis:

> *Præstitit exhibitus tota tibi Cæsar arena,*
> *Quæ non promisit prælia Rhinoceros:*
> *O quam terribiles exarsit pronus in iras,*
> *Quantus erat cornu, cui pila taurus erat?*

Et alibi :

> *Sollicitant pavidi dum Rhinocerota magistri,*
> *Seq; diu magnæ colligit ira feræ.*

[illegible]

Namque gravem gemino cornu sic extulit ursum,
Iactat ut impositas taurus in astra pilas.

Rhinocerotem autem omnes mares esse, Oppianus scribit, nec unquam foeminam conspici, ideoque latere, & ignorari, unde oriantur. Vincit vere potissimum acie suum hostem, dum se prius cornu ad saxa limato, ut ait Plinius, pugnae praeparat, & in dimicatione alvum maxime petit, quam esse molliorem intelligit, eaque perfossa, hic proboscidis vim eam subito strangulantem, elevantem, ad terram supprimit. Nunquam autem haec bellua victa ex illo duello revertitur: sed enim vincit suum hostem, aut ab eo strangulata, occumbit. Unde Martialis; *Lib. 2. de venat.*

Rhinoceros nunquam victus ab hoste redit.

Certamen vel duellum harum duarum belluarum vidit Damianus à Goes, quod ita describit: Elephantes quinque vel sex, tempore felicis Regis Emanuelis, ex India Orientali allati sunt, quorum, dum puer ipsius prudentissimi Regis ab intimis cubiculis essem, tres simul vidi, atque Rhinocerotem, unum, qui omnes Regem ipsum equitantem praecedebant. Certamini etiam unius illorum Elephantum cum Rhinocerote, interfui: spectaculum sane admiratione dignum, in quo elephas succubuit, quem ludum Rex ipse felicissimus Emanuel Vlyssipone praebuit, Anno clɔ.ccccc.xv. vel si recte memini, clɔ.ccccc.xvi. Hujus pugnae Munsterus quoq; mentionem facit. De Rhinocerote alia memoratu digna Jovius & alia quoque, frater meus Dr. Joachimus in suis Symbolis, cum icone exquisita hujus belluae transtulit. Monstratur quoque cornu hujus animantis, quod in naso unicum habet, in gazophylaceo Serenissimi Ducis Bavariae. Monaci, & affirmatur ei non minus contra venena praesentissimam efficaciam inesse, ac in cornu monocerotis, quod tam in magno pretio habetur, licet clarissimus & trium Imperatorum Medicus D. Johannes Crato, cornu cervinum, praesertim quod prima vice, junioribus cervis, quos nos Spitzhirschen nominamus, absque internodiis vel ramis erumpit, salubriorem vim habere contra toxica pellenda, & ad cordis confirmationem, in duplici tamen quantitate datum, sequi id saepius in medicinis expertum esse affirmare solitus sit. Sed veniamus ad alterum hostem elephantinum magis subdolum, & internecivum, ad Draconem videlicet. Horum pugnam describit & depingit frater meus D. Joachimus in suis Symbolis, & versus sequentes ex Sambuco addit: *In encomio Hispaniae.* *In Cosmog. lib. 5.* *Parte 2. Symbol. 9.*

Qui victor sentit cum victo se periturum,
Ambitione magis quam ratione tumet.
Quid mihi profuerit vinctus, qui mutua collo
Vincula molitur, me interimatq; cadens?

Sic

Sic elephas stratus complexibus usque draconis,
Concidit hærentem [illegible], [illegible]
Ille mihi tandem pretium [illegible]
Pendit, qui factum [illegible]
Interdum causa melius cessisse videmus,
Dum mors vindictam [illegible], aut moveat.
Sed tamen a summo vinci, [illegible]
Conditio servi [illegible] domini.

Sunt certe historici in hoc concordes, tantæ magnitudinis in [illegible] dracones reperiri, ut & elephantos facile circumflexo [illegible] nodo perstringant. Hoc facto præsentissimam mortem hæc bellua [illegible] hoste experitur, neque ulla spes evadendi adest. Verum hoc [illegible] describit elegantissimis rhythmis Gallicis Bartasius, & diversum [illegible] plane novum & antea incognitum modum & versutiam draconis [illegible] endi elephantum per nares indicat, dignis ut adscribantur.

In 1. septimana sexti diei.

Mais l'escaillé Dragon, ne pouvant [illegible]
Attaquer l'elephant, se met en sentinelle
Sur un arbre touffu, & presque tous les jours
Guette dessus ce pas l'animal porte-tours:
Qui n'approche si tost, que d'embusche il ne sorte,
De son corps renoué [illegible]
Le corps de l'elephant, que l'elephant [illegible]
Branslant [illegible]
Ains comme en [illegible]
Ou d'une [illegible]
Pour [illegible]
Desja presque le [illegible]
A ce coup le Dragon [illegible]
Du corps d'Elephant [illegible]
De tant de nœuds estroits [illegible]
Qu'il ne peut, [illegible] plus avant.
Tandis que l'Elephant, [illegible]
De son [illegible] ces nœuds, [illegible]
Met le nez dans [illegible] plus avant
Son effroyable chef [illegible]
Mais quoy? bien tost [illegible]
D'autant que tout [illegible]
Tombe morte, & tombant [illegible]
Qui la mange dedans & la presse dehors.

Huc spectat monitio Ecclesiastici, ut tanquam à facie colubri fugiamus peccatum; qui locus à piis viris mystica interpretatione ex natura draconum, sic explicatur: Coluber habet caput, corpus & caudam, astute caput intromittit, quo admisso, totus statim illabitur. Lubricus nimirum est serpens antiquus, & nisi capite teneatur, statim totus illabitur. Per caput intellige mali suggestionem: per corpus delectationem: per caudam consummationem. At beatus, qui statim, ut oboriuntur cogitationes malæ, eas allidit ad petram, id est Christum. Non dissimiles cogitationes de natura draconis Beatus Augustinus habuit: Conculcabis, inquit, leonem & draconem: Leo sævit aperte: Draco occulte insidiatur. Utramque vim & potestatem habet Diabolus; quando martyres occidebantur, leo erat sæviens, quando hæretici insidiantur, draco est surrepens.

Cap. 21.

In Psalm. 90.

Mirum autem non est, Draconem omnium maximam belluam viribus & astutiam dextrè opprimere posse, cum si non præstantia, attamen longitudine eam longè vincat; Quinetiam Maximus Tyrius tradit, apud Indos Alexandri tempore Draconem fuisse quinque jugerum magnitudine, cui tum viri & oves in cibum Indi ministrarint. Extat etiam historia apud Livium de serpente, cum quo Regulus, veluti cum hoste, acie conflixit vixque machinis, quæ ingentes lapides ejaculabantur, non absque strage militum, demum ejus confractum & occisum esse, cujus supra cap. 58. quoque mentio facta prolixior est. Unde inter serpentum genera Dracones ij vocantur, qui corpore sunt immaniore, vastioreque magnitudine, de quibus proverbium cujus varius visus est:

Ὄφις, ἂν μὴ φάγῃ ὄφιν, δράκων οὐ γενήσεται.

Anguis, nisi anguem comedat, non fiet draco.

Mira autem res, quod feræ præsertim non carnivoræ, plerunque gregatim pascantur, & pacatè inter se vivant, consuetudineq; mutua delectentur, imo si cicures quoque vim metuunt, concurrunt, & eam collatis viribus propellunt, ut in vaccis & porcis contra canes allatrantes videre licet, sed tamen vel vulneratæ, vel læsæ, raro sibi ipsis opitulantur. Si Elephanti, si conjunctim vel contra Rhinocerotes vel Dracones pugnarent, aliusque alium in periculis juvaret, facile vim & dolum eorum depellere possent. Sed licet proxime hæc bellua ad rationis facultatem accedat, tamen auxilium mutuum natura illi negavit. Hoc innuere voluit Plutarchus, extendens etiam ad carnivoras feras, ubi ita dicit: Atqui nullum novimus animal, quod alij sui generis audeat opem ferre; non ursam, non aprum, non leænam, non pantheram: sed coeuntium quidem in theatris, quæ ejusdem sunt naturæ, inque orbem circumeunt: alteri vero alterum subvenire, neque novit, neque curat, sed ab eo vulnerato, aut moriente quam longissimè

De solertia animal.

gissime fugit atque desiit. Narratio autem de Elephantis, qui in foveam delapsum congesta materia [illegible] [illegible] & [illegible] quam e regio edicto jubentis [illegible] libris Jubæ credere, quod [illegible] dit multa marina animalia [illegible] [illegible] prudentiaque nihil con[illegible] re terrestrium sapientissimus. [illegible] Plutar[illegible] [illegible] libus evenire, apparet [illegible] venatione. Quando [illegible] agmin[illegible] canes & venatores fugiunt, & ex latebris [illegible] rarii [illegible] foliis & ramis constructis, [illegible] nostri venatores [illegible] [illegible] nus vel plures telis vulnerantur, [illegible] mox alios [illegible] quis alio diffugiunt. [illegible] autem illam ferarum, [illegible] mutuam accurrant, non solum ad [illegible] hominum [illegible] feris, [illegible] periculo deferentibus sint, Deus [illegible] sed etiam homines ducantur ad salutem & incolumitatem [illegible] natam esse, ut non tam [illegible] [illegible]

Pro Rosc. Amerino. It: alt. in Verrem.

Quod in sociis vel col[illegible] [illegible] unde dixit Cicero in rebus [illegible] [illegible] propterea quod [illegible] [illegible] qui cum [illegible] municarit. [illegible] [illegible] [illegible] Hinc etiam locum habet in consortibus, [illegible] tur facta tali consortio. Hinc in jure feudali [illegible] sallum tenere dominum defendere: quod si non facit, cum [illegible] tere. Hæc quæ de [illegible] ad [illegible] [illegible]

Lib. 1. c. 28 n. 28. cum seqq. T. t. 150. Lib. 1. de offic.

modo tam favorabili [illegible] [illegible] fendere ignorem. [illegible] [illegible] *Salv.* & [illegible] DD, maximeque Johannes [illegible] [illegible] multem [illegible] Petrus [illegible] [illegible] Defensionem [illegible] alio in periculo constituto [illegible] [illegible] ca sanctione Carolina de [illegible] [illegible] [illegible] Qui non [illegible] [illegible] ille, qui facit.

CAPUT XCVIII.

De tauro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

TAurus & bos, [illegible] [illegible] animal, perfectit [illegible] alioquin ignotas, non [illegible] [illegible] ler. Compertum [illegible] [illegible] numero, in [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] & alibi, quem Ludum, licet is ferias, & non raro funestas [illegible] [illegible] Itali nominant. Vix enim absque sanguinis humani [illegible] fine finitur. Irritantur autem tauri, boves, & bubali [illegible] quoque [illegible] potissimum rubro colore, quemadmodum antea [illegible] [illegible]. Id quoque Franciscus Valesius [illegible] ubi [illegible] pugna[illegible] feras intuiti [illegible] [illegible]. Nam & in Hispania [illegible] [illegible] rubris tunicis induti, in forum prosilire [illegible], [illegible] magis irritarent. Senecae quoque locus, & [illegible] [illegible] memorabilis est: Taurum, inquit, color rubicun[illegible] excitat: ad umbram aspis exsurgit: ursos leonesque mappa proritat: Omnia quae natura fera ac rabida sunt, consternantur ad inania; idem [illegible] accidit [illegible] evenit. Prudenter itaque Ulpianus jurisconsultus respondit: Cum eo, qui pannum rubrum ostendit, fugavitque pecus, ut in fures incideret, siquidem dolo malo fecit, furti actio est; sed [illegible] furti faciendi causa hoc fecit, non debet impunitus esse lusus tam perniciosus, &c. De vi autem & robore belluino taurorum irritatorum in [illegible] nonnulla memorabilia exempla vetera & recentia recen[illegible]. Quibus nunc addere alia quoque visum fuit. Hannibalis strata[illegible] [illegible] Fab. Maximum [illegible] & munito, quem ad p[illegible] [illegible] [illegible] reductum [illegible], depulit: Pa[illegible] quoque in [illegible] [illegible] cum hac inscriptione, FER-[illegible] [illegible] R, [illegible]. [illegible] quoque astu paulo ante usi sunt [illegible] Reg[illegible], sicut Appianus Alexandrinus recenset, contra A[illegible], cognominatus Barcham, quem facta conspiratione hoc pacto [illegible]. [illegible] ac plaustra lignis onusta bobus armati ipsi pone se[illegible]. [illegible] [illegible] & audax consilium [illegible] sed ubi ad manus ventum est, Hispa[illegible] [illegible] [illegible] impulerunt, ac longe lateque sparso in[illegible] [illegible] [illegible] illi [illegible], perturbatis [illegible], eorumque [illegible] ruente Hispani, & ipsum Barcham & plures alios auxilio [illegible], occiderunt. Fuit autem hic Amilcar vel Barchas pater Anni[illegible], & [illegible], qui ferro, cujus herum occiderat, in vena[illegible] [illegible]. Ideoque procul dubio Annibal, qui ab ineunte [illegible] [illegible] utroque Imperatore exercitus Pœnorum [illegible] [illegible], memor hujus stratagematis, quo pater in Hispania [illegible], eodem ad Fabium Maximum, [illegible] & cautum Ducem [illegible] usus est. Non dissimilis [illegible] [illegible] [illegible] est. [illegible] Tartari [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Turcis, et propemodum innumera-

Cap. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Lib. 3. c. 30.

In L. [illegible] §. [illegible] de furtis.

Cap. 25.

De bello Hispanico.

bilis multitudo eorum, suis copiis fame, ferro, aliisque calamitatibus [illegible] dum attritis in Hungaria, subsidio venirent. [illegible] latissimam atque pascuis, aliisque rebus [illegible] per angustias montium & [illegible] in [illegible] Poloniæ & Podoliæ [illegible] dum esset, quæ a Polonis munita, milite & tormentis idoneis [illegible] nebantur, astu, quoniam vi perrumpere nequirent, [illegible] re hoc modo conati sunt. Præmiserunt [illegible] stias [illegible] armenta taurorum & boum, [illegible] minime ferre, [illegible] ctis, ferocia eorum impedimenta facilius superare [illegible] superare posse. Sed aliter accidit. [illegible] coacta, præsidia [illegible] globos maiorum [illegible] gore & [illegible] globulisque præsertim [illegible] similibus, ita consternati sunt, ut iis [illegible] Tartarorum agmina, vestigia eorum [illegible] partim contriverint, partim dissiparint. [illegible] depulsi retrocedere coacti sunt; tamen [illegible] pomodum inaccessis rupibus in Hungariam [illegible] copiis conjunxerunt, multumque damni in [illegible] ris Christianis sua crudelitate belluina [illegible] paulisper a proposita materia divertam) [illegible] nominantur a voce Precop, significante fossam. [illegible] à mari ad mare fossis [illegible] Tauricam [illegible] dere conati sunt. Qui nunc Præcopensis imperat Chan [illegible] corum ordinum [illegible] post obitum Sigis [illegible] suos & ipse legatus [illegible] datis dederat, primum ut potentiam suam Polonis [illegible] des aliquot equitum e [illegible] posset ad Poloniam [illegible] Deinde propo[illegible] jussit, frugalem habituros [illegible] ptuosis epulis, ad sedandam famem [illegible] at. Quod denique religionem [illegible] us, Lutherus tuus, Lutherus [illegible] excepta. Eadem profanitate [illegible] xoniæ ad suscipienda sacra [illegible] rum illi respondit: Sit Deus qui in cœlis est [illegible] ster, & sufficit nobis [illegible] Chronico Slavorum [illegible]

Leonclavius in pād. Turc. cap. 190.

Vt autem ad tauros & boves nostro [illegible] Glyca, quod tauri licet irritati & ferocientes [illegible]

In priori libro. c. 25.

ad ficum, mitescant. Sumpsit is forte hoc ex Plutarcho, scribente taurum ferum et etiam ferocissimum, ficui alligatum quiescere, tactumque admittere, & omnino ferociam, quasi languescentem, deponere. Ejusque rationem quærebant, vim illa arbor habeat, recenset. Idipsum & plura prodigiola de his naturæ mirabilibus, refert quoque Johannes Baptista Porta in sua Villa. Cæterum cum etiam a me antea Bubalorum vel Bufalorum, eorumque sævitia & immanitate mentio facta, dubitatumque si utrum hoc animal veteribus cognitum fuerit, nec ne, incidi forte interea in locum Flavii Josephi, ubi quotidianos sumptus mensæ regiæ Salomonis enumerat, inter hos bubalos inter feras, una cum cervis refert. Horum quoque Amos Propheta mentionem facit: Nunquid, inquit, currere queunt, in petris equi? aut arari potest in bubalis? Ubi notat Bened. Arias Montanus, stupidiore quam bovis bubali ingenium esse, & indocilius. Hanc feram vel animal Heresbachius ita describit: Bubali quos vulgus Buffalos vocat, Plinius Bisontes esse contendit, in Italia, maxime ultra Apenninum frequentes, & ferarum atque sylvestrium genere, ob feritatem annulo ferreo per nares trajecto trahuntur, colore nigro, corpore vasto, crurib. compactis, [illegible] ac brevibus, [illegible] membrorum proportionem contemplaris, cornibus magnis & [illegible] plus minus, cauda exigua, plaustris trahendis [illegible] oneribus perinde atque boum, illis usui. Efficit ejus animalis caseum [illegible] Romæ & aliis locis in precio. Hos [illegible] esse [illegible] bus Columella, & qui [illegible] sumpt[illegible], &c. Vera esse hæc de [illegible] cum meis sodalibus in itinere Neapolitano, cum nausea, expertus sum. In omnibus diversoriis, non solum casei, sed etiam caro Bubalina, [illegible], & dulcore sua insipida, apponebantur. Po[illegible] Taurorum addere volui, naturalium rerum peritos observasse, hoc animal in libidinem admodum concitatum & furens sit, non tamen [illegible] in die [illegible] a conceptu vero ipsius vaccæ, [illegible] nihil ulterius tentare, ideoque taurus hieroglyphicis Ægyptiorum, temperantiæ & continentiæ symbolum fuit. Monent [illegible] bruto exemplum sumant, & in conjugio, alienos amores non sectentur. Recte itaque prædicatur continentia Drusi, qui [illegible] expeditione Germanica fuit, [illegible] vit. Eodem modo ferunt Pelicanum [illegible] Veneris fuisse, nisi quantum procreandis liberis impenderent. Zenobiæ quoque reginæ hæc continentia laus tribuitur, [illegible] expectatis menstruis, se continere solitam, si prægnans esset: [illegible] quærendis liberis marito potestatem concessisse. Quod non [illegible] etiam Io. Ludo. Vives extollit in libro de officio [illegible] fœminæ. Præterea [illegible] alias eximias virtutes, qui-

Symb. sa- cam. l. 6. q.

Lib. 5. c. 16.

L. 8. anti- qu. Iudæor. c. 2.

Cap. 6.

In lib. de arcano sermone.

L. 3. de re rustica.

bus Belisarius excelluit, non possessum [illegible] tributum, quod [illegible] & continentior fuerit, qui praeter [illegible] atque ex Vandalis & Gothis, cum multa [illegible] iam [illegible], vel in conspectum suum venire passus [illegible] ceptum Divi Augustini [illegible] Quales vultis eas ad vos venire, tales debetis ipsi vos invenire.

De verbo Domini tract. 47.

Caput XCIX.

De Tauris [illegible] Arelatensibus [illegible] quinos [illegible]

De laudib. Provinc. l. 2.

PEtrus Quinqueranus Bellojocanus Episcopus Senecensis [illegible] monito digna in laudibus suae Patriae, inter alia scribit: Quid [illegible] vim iam dictis commovere opus, cum insula Arelatensis [illegible] millibus equarum alat; boum vero pecorisque millibus [illegible] decem? quam copiam ego facile in alibi totis provinciis [illegible] desiderari. Ingentis numeris, ferocia par, [illegible] quuntur acerrime, prompta salus equo [illegible] ius praesens sit, [illegible] reique repellendi [illegible] violentiam si adversus stantia [illegible] naturam, nimirum non feriendi in [illegible] tantisper inhibeat, dum furens animus [illegible] ram in nostrum. Certum [illegible] frequentissimo [illegible] mobos cum [illegible] corpora, [illegible] tia, cornibus [illegible] qui non possit [illegible] anhugo [illegible] spiritum [illegible] gatissimo remedio, & vel in [illegible] vi acia. Nam cum expassum cornus [illegible] allevando deturbunt, recedens [illegible] nequitia aut ferocientis [illegible] [illegible] quem si moveri [illegible] per incumbente, [illegible] acerbissimi victoris qui jacet [illegible] veniat, qui beluam partim [illegible] arboris omnino proximae [illegible] sa, prorutante proclivi illapsu, animum ad audaciam [illegible]

Et paulo post, Ferocissima [illegible] incedit bos fœmina, roboreq; [illegible] vissima calliditate [illegible] indulgēteq; habēte avido sequētis equite, & prævertendi certamine præcipiti, repēte cōversa fronte, equi illa invadit, cui nisi celeri hastilis [illegible] occursum sit, communi ruina, equū equitemq; solo affligit, moribundū quidem illum, hunc vero periculi expertem. [illegible] nulla vi [illegible] ingenio [illegible] equitib. tractari possunt, à peditibus facilius, & [illegible] hos [illegible] omnino [illegible] est, nisi ostentandæ virtutis gratia. At vero [illegible] voluptatis est, præferocem juvencum [illegible] vidêre, dumq; illi arat[illegible] oculos obve[illegible] huic grave est enim quem in hos [illegible] usib. suis non inservire, [illegible] pervicacia, ad eam lassitudinem deveniunt [illegible] nec equus [illegible] bos impetu prævalere sed [illegible] lædendi vim [illegible] conatu tellam, novam magis [illegible] quam [illegible]. Pergit idem auctor periculosam voluptatem [illegible] oratione enarrare, cum jam [illegible] dominorū [illegible] sunt inurendæ. Verum licet jucunda lectu illa actio laboriosa [illegible] belluas sit; tamen multis de causis eam præterire, [illegible] conferre. & ex eis rariora decerpere [illegible] lapidosa [illegible] ut mitiores & tractabiliores [illegible] ita describit [illegible] repetunt [illegible] salus unam [illegible] eidemque [illegible] periculoso tunc temporis [illegible] verticibus perfacile [illegible] his pabulis [illegible], nunc [illegible] culti, nitentes, statu sublimi erecta [illegible] ad celeritatem, quam robur comparato, [illegible] hominum amplexus, palearib [illegible] terrā [illegible], fronte torosa aspectu torvo semper & [illegible] recto, acuto, ad maleficium comparato, color [illegible] quā nigerrimus; [illegible] si quid degenerant, albis [illegible] colore varij, ita animis insigniter [illegible] ex diluto luteo albescentem, nullum est invenire, [illegible] in [illegible] ô pictus. Eximiæ ferociæ [illegible] mihi nō magnopere [illegible] conspicere licuit. Taurus erat magnitudinis, nec citra [illegible] ulati, nisi qua frōte media nigro orbiculo [illegible] rabies animo insederat, ut nō tantū tauros [illegible] sed unde [illegible] hominē [illegible] pictus foret, crudelissime [illegible] juvabat devorere corpus humi, quādo genib. super-

jusi-

insistens animam ipsam sevissimè premeret. Vulgato pericula indigenæ satis cavebant; advenæ minime, qui Rhodanum [illegible] negocia poscebant [illegible] in terram [illegible] opprimebantur. Qua injuria commoti incolæ, quoniam [illegible] necare noluerant, quod generosissimum armentum profitebantur, [illegible] ejus spiritum præpotenti aliqua vi retundi posse, [illegible] nihil tale [illegible] aggressi, enormem truncum [illegible] minus collo [illegible] adalligarunt. Quæ moles [illegible] tum inhiberet, haud quicquam tamen [illegible] tumo est comparatum. Quippe cum a quietem [illegible] illuc sataque; inseparabili ruina pervertens [illegible] ria hujusmodi ferocia cum omnem auferendi [illegible] spem [illegible] missus necari, septem bumbarumbarum [illegible] ab equis [illegible] nunc hunc appetit, nunc illum [illegible] animam ipso [illegible] autor ibi addit, quomodo tauri inter se pugnent, quæ [illegible] ram. Fossam uterq; pedibus excavat, intervallo [illegible] diuq; se mutuo conspiciunt, nihil nisi terræ [illegible] fluminem [illegible] fossæ incremento & profunditate uterq; alterius conspectu [illegible] que fugisse inimicum, ingenti impetu e fossis [illegible] vi se eo modo accipiunt, quæ quoniam fere elegantissimis [illegible] mus Poeta expressit, dum hos adduco [illegible] laborem [illegible]

Illi alternantes multa vi prœlia miscent
Vulneribus crebris, [illegible] ater corpora sanguis,
Versaq; in obnixos urgentur cornua [illegible]
Cum gemitu, reboant sylvæq; & magnus Olympus.

Præterea Idem Quinqueranus prolixe docet, quomodo ill[illegible] & boves domentur, & ad aratrum & culturam agrorum [illegible] sane laboriosum, quod non caret periculo. [illegible] sim in recensendis historijs ex uno auctore, cum domandi [illegible] prætermittam, & in aliud commodius tempus & locum [illegible] præsertim Heresbachius quoque domandi disciplinam [illegible] ros, prolixe describat, quæ licet non cum Quinquerani [illegible] cõveniat, moribus tamen & regionibus nostris accommodatam [illegible] tificiosa, [illegible] minus laboriosa violenta [illegible] plum cũ tauro artificiosum sane, & laboriosum [illegible] de Theagene destinato ad sacrificia Æthiopic[illegible] tauri, & in mediũ spacium inter cornua [illegible] corona circum positis, ac digitis in tauri [illegible] reliquo corpore juxta dextrum armũ bovi [illegible]

Lib.3 de rustica.

De reb. Æthiopicis. Lib.10.

ita ut paululum taurinis saltibus concuteretur. Postquam autem jam fatigatum mutuo pondere, & languefactos esse illi musculos ex nimia intentione sensit, atque id loci, in quo sedebat Hydaspes, præterveniret, obvertit eum in anteriorem partem, & illius cruribus suos pedes obiicit, ungulis eos continue impingens, & gressum bovis implicans. Ille autem in impetu cursus impeditus, & robore iuvenis gravatus, evertitur ac repente in caput devolutus, & erectis pedibus in scapulas ac dorsum projectus, diu resupinus porrectus jacuit, cornibus terræ infixis, & ita ut caput movere non posset, radicatis: cruribus autem nequicquam salientibus & opportune aerem findentibus, & eiusdem languore restantibus. Incumbebat vero Theagenes (sola sinistra manu ad deprimendum vacans, dextram autem in cœlum continue tendens) & in Hydaspem & reliquam multitudinem exporrecta fronte intuebatur, risu illos ad oblectationem provocans, & mugitu tauri tanquam tuba celebritatem victoriæ denuncians, &c. De hac artificiosa descriptione, & lucta, si modo ea ita accidit, Provinciales & Arelatenses incolæ, exemplum & disciplinæ modum, sumere deberent, ut non solum equites & pedites cum suis hastilibus tauros illos immanes & efferos abigere, sed etiam deficientibus ejusmodi armis, si ab iis ex improviso adorirentur, lucta sese defendere, & eos sicut Theagenem fecisse recensuimus, in terram prosternere possent. Verum non solum ars & exercitium, sed etiam ingens robur, in hoc genere luctæ requiritur. Venit autem mihi in mentem quod nuper apud nos accidit, cum in operarium quendam in loco quodã, ubi cervi aluntur, forte cervus grandis & eo quidem tempore, quo œstro quodam conciti, ob libidinem furunt, magno impetu veluti illum prostraturus irrueret, is vero præsenti animo cornua ejus complexus & pedibus suis genua concutiens, eum in terram prostravit, eumque tam diu tenuit, donec illæsus ab accurrentibus depulsa fera, subsidia acceperit.

CAPUT C.

De leporibus & cuniculis, eorumq; hostibus nonnulla memorabilia.

EXtat fabella Æsopica de leporibus & ranis, quod in conventu quodam lepores, de miseria & calamitate sua, conquesti sint, nimirum se omnibus hominibus, & feris avibusque carnivoris direptioni & prædæ esse, satiusque fore semel mori, quam in perpetua formidine versari: Ideoque cõmuni consensu statuisse, ut præcipiti cursu, in proxima palude demersi, simul suffocarentur, atque suæ calamitatis uno impetu, morte sua, finem impone-

ponerent. Approbato hoc, dum ad paludem una celeriter accurrerent, ranæ, forte ibi in herbis latentes, ex strepitu irruentium territæ mox omnes, in paludem fugientes saltu se demisere. Tum unus inter lepores, reliquis grandævior & præspicacior state, exclamat, socij, neque in vos ipsos gravius quicquam consulite. Nam tam miseri non sumus ut nobis pessimum sit; quippe & nos, quædam animantes miseriores nobis, metuunt. Atque hoc salutari consilio se ipsum, & totum genus leporinum incolume servavit. Potest autem hæc fabula ad multas salutares doctrinas accommodari. Sane experientia testatur, nullum propemodum animal, tam variis persecutionibus expositum esse, quam lepores, idque jucundum quoddam spectaculum.

De re rustica in thereutico. Recte enim dicit Heresbachius: Lepus adeo gratiosum est animal, ut sive vestigetur, sive inveniatur, seu currat, seu capiatur, semper delectet, idque suo periculo. In aliis feris persequendis, capiendisque sæpe periculum est, solus lepus minime nocere potest, &c. Habet autem lepus, cum tam multiplices hostes infestissimos experiatur, etiam sua arma, quibus utitur ad suam tutelam, fugam videlicet, & solertem naturam in vitandis insidiis. De qua

Symposia. 4. ita scribit Plutarchus: Videtur lepus magnitudine & celeritate sensuum instrumentorum pollere. Nam & color, & aures, & nitor oculorum, & velocitas mirabiliter convenit: ut nihil omnino tam parvum, tam magnum sit, ad formam quod attinet, simile. Nisi mehercle etiam ob similitudinem appellatione Ægyptiorum ducti, velocitatem animalis divinam reputant, itemque sensus instrumentorum subtilitatem. Nam leporum oculi adeo sunt indefessi, ut etiam apertis iis dormiant. Celeritate autem auditus videtur aliis anteire: cujus admiratione ducti Ægyptii in suis sacris literis, per

Anto. Tylesius de coloribus c.5. leporem auditum significant. Inter alias autem artes hujus animantis sese abscondendi & delitescendi non est postrema, quod cum leporinum domicilium proprie sit pullum, naturæ ipsius ductus magisterio, terram concolorem in metu pavidus quærit ille: ibique nonnunquam stratus, nullisque se movens, venatores, canesque ipsos prætereuntes ac sagacissimos omnis pedisequos, coloris tantum beneficio sæpissime latet. Unde versus:

Quem fuga non rapuit ore canum, nec occulit umbra,
Concolor immotum sub love terra tegit.

De solertia animal. Et idem Plutarchus miram solertiam leporum ita recenset: Lepores in cubiculum suum redeuntes, catulorum alium alio ponunt, sæpe jugeri intervallo, unum ab alio locantes, ne si homo aut canis supervenerit, omnes simul periclitentur. Ipsi cum hac illac discurrentes, varia vestigia reliquerint, ad extremum saltu magno, longe a vestigiis se subducentes, ita dormiunt. Annotarunt & alij tam veteres, quam recentes, mirificam leporum

naturam in vitandis hostibus, nec non & lascivjam, atque superfœtationem mirámque fertilitatem, alioquin rarior præda ob tam multiplices hostes eorum ad nos veniret. Vnde non absque ratione quærit Theorus apud Bodinum, cur Varro de re rustica lepores omnes utriusque sexus esse tradat Cui respondet Mystagogus, ita quidem veterum opinione imbutus: sed experientia diuturna cognitum est, mares esse à fœmini sexu discretos, sæpius tamen in leporum genere, quam in ullis animantibus hermaphroditos reperiri, ac propterea Hebræi qui naturæ arcana sagacius subodorantur leporem fœminino genere semper usurpant Arnebeth, quia præpollet sexus fœmineus: at per naturam fieri nullo modo potest, ut mas sine matrice, aut Fœmina sine maris semine concipiat, ex quo intelligunt, hermaphroditos esse quosdam, nec tamen omnes, idque à venatore peritissimo didicimus, cum ea de re dubitaremus. Is enim affirmabat, hermaphroditos esse quosdam, nec tamen ea fœcunditate, qua fœminas: marem autem nunquam fœtum gestare, multo minus superfœtare. Quærere ibi pergit ulterius Theorus, cur plures in leporum genere hermaphroditi, & major fœcunditas, quam in ullo animantium genere? Cui respondit Mystagogus: Vt esset quasi quædam annona communis hominum, avium rapacium ac ferarum, quin etiam in littore Siculo, cum lepus canum venaticorum vim evasisset, à cane marino captus dicitur, ex quo illud Martialis:

In mare nunc terraq; ...m, maris ... rapina est,
Forsitan & ... astra tenet.

Cæterum in his non constitui immorari longius, sed libri Oppiani cum Commentariis nostri Rittershusii, Heresbachii & aliorum extant, qui de natura & captura eorum prolixe docent. Inter innumeros autem hostes lepores nullum infestiorem & solertiorem antipathia quadam naturali habent, quam canes, qui odoratu & sagacitate sua non solum eos investigare, sed etiam in ... agitare, & non raro capere, & dilacerare solent. Canes autem indagatores, ut Heresbachius singulariter notat, signum ... ant leporem in propinquo esse, si caudam crebrius motitent, & accuratius vestigiis inhæreant, huc illucque se vertentes, lassisténtesque eodem sæpe reversi, iterum alio atque alio se flectentes, singula rimantur, donec tandem quasi syllogismo colligant, aut huc divertisse, aut illuc, sin eque hac, neque illac, necesse igitur quod illac diverterit In hoc genere excellit quidã canis sagacitate, & natura sua longe alius alium. Indagatores enim quos Stauber & Finder vocamus potius inveniunt, & sequuntur lepores, quam capiunt. Licet obrutus ille, a multis hostib⁹ nonnunquã flexibilitate & velocitate sua, evadere nequeat. Leporarii vero & vertagi, in capiendis iis, & conservãdi præda celeriores & expertiores sunt Sed audiamus venationẽ elegantẽ Quinquerani

In Theat. lib. 3.

De laudib. Provinc.

Episcopi Senecensis, quem antea quoque sæpe allegavimus, ex qua sagacitas & solertia utriusque animantis persequentis, & latitantis, [illegible] potest; una inquit canicula mea, quæ jam sex annis [illegible] re sufficit, vice omnium in exemplum cedet, cui non plus [illegible] norum leporum paucis horis captura, quam omnino [illegible] qui, quodcunque oculis destinasset, ut pro miraculo esset, [illegible] tis injuriam (quod tamen haud scio an unquam [illegible] que semper ausa locis difficilimis, ubi [illegible] in rectum transversumque [illegible] que gramine vestitæ, feram intro se dimittentem occultant, atque [illegible] jam assequentis eripiunt, ubi venatrix canis inopinato casu [illegible] agendi incerta, ultro citroque subsilit, longoque tandem intervallo [illegible] rem fossa emergentem prospicit, quippe qui subterraneo [illegible] cursu ad extremum usque oculos callesit permensus. Quem [illegible] quatur, haud dubium non imparitis est, qua [illegible] dum, adeoque ut multo [illegible] exsuperet. Nam ne [illegible] fugacissimo animanti [illegible] est, celerrimis [illegible] spes alterius fossæ tenendæ, quorum a [illegible] tos habent, mirum in modum [illegible] mirum est, quod Plutarchus notavit, canes [illegible] qui lepores [illegible] tur, si contigerit, ut eos [illegible] quinareque mirifice gaudent: quod si [illegible] lepus [illegible] ullum jam effugio locum [illegible] tumcunque spiritum habet [illegible] exanimetur [illegible] compertum est, [illegible] xerint, omnino non attingere, sed [illegible] das, argumentumque manifestum omnino [illegible] ctoriæ tantum gratia [illegible] venatorum omnium [illegible] Varro [illegible] tria ponit leporum genera, [illegible] sterioribus albis superiore parte pulla, [illegible] dum genus Gallicum idque plurimum [illegible] Noricæ progignunt: tertium [illegible] Hispania producit, [illegible] ex parte quad in hos cuniculos vocant. Quare [illegible] culos videlicet [illegible] cibus sæpe confunduntur. Cuniculus [illegible] est, nisi quod colore magis cæruleo, & corpore quam lepus minore. [illegible]

[illegible]

tamen visus cuniculos lepus esse judicatur. Verum propius si contuearis, diversa animalia facile apparebunt. Nam & cursu & sedibus differunt, siquidem hi sub terra habitantes non progrediuntur longius à cavernis, ad quas mox ad conspectum vel hominum vel canum se recipiunt. Animal hoc mire fœcundum est, adeo ut etiam matrem gignere, & utrumque sexum ei inesse credatur, intra breve tempus in immensam turbam augeri fœcunditate, adeo ut segetes [illegible] vastent & arbuscula. Balearibus insulis famem messibus intulisse, & incolas militare auxilium ab Augusto contra eorum multitudinem postulasse. Nec non in Hispania oppidum ab iis suffossum, Varro scribit, & supra quoque hujus rei mentio facta est, sicut Heresbachius diligenter observavit. Captura eorum facilis vel retibus, vel viverra, vel cane huic venationi assueto est. Apud nos sane venatio illa non exercetur, sed in Batavia, Italia & Gallia frequentatur. Ea autem a Quinquerano Episcopo ita describitur, cum solertiam miram canum, quos Charnegos vocat, quorum etiam supra mentio facta est, describit. Ita enim est de captura cuniculorũ: Animalcula, inquit, hujuscemodi nocturno tempore [illegible] exeunt, & victui quærendo invigilant, interdiu cava rupe aut [illegible] antro securi. Venator silenti à ventorum murmure nocte, cæterum clara, prolixoque splendore avaræ cupiditati suffectura, ut luna ad op[illegible] vinculis fidelissimum [illegible] cuniculum etiam è longissimo intervallo [illegible] præsentit. Itur eo recta, pavidoque cuniculo sese [illegible] fugæ [illegible] instat. Ille per nota compendia cupi[illegible]; hic [illegible] magisterio non minus avide insequitur, [illegible] antri devenitur. At fugitivo cavernulam subeunte, hic [illegible] dominumque magno, sed docto ar[illegible] nimirum, ut tantisper [illegible] timore recreati. Cum si protinus premeret, [illegible] nunquam se aperto credere auderet, sed [illegible] immoraretur. Præventis casibus, tum demum viverram [illegible], cuniculum dentibus vellicando, [illegible] exit, multando, exire ut plurimum cogit. Inde in[illegible] & amplexum, vivum venator occupat, tam con[illegible] canis lætitia, ut quod venator tempus omne com[illegible] continuo circumsultu laborem suum usque aggravet.

Cap. 13.

In Thereuticis.

In laudibus Provinciæ.

Cæterum ut ad lepores revertar, vanam esse superstitionem, sinistri aliquid evenire, si lepus occurrat vel semitam transeat, tum constat ex jure Canonico, *in c.* [illegible] *quæst.* 2. tum antea in occursu lupi, id confutavimus,

Non inficior autem leporum incursus sæpe ominosos & fatales fuisse, ludibria sua Diabolo sub forma huius animalis exercente. Memini enim, me ab oculatis & fide dignis testibus audire, aliquoties in obsidione Magburgensi, leporum magnam copiam intra castra & urbem conspectam fuisse, & qui eos inter velitationes insecuti fuerint, vel captos, vel male mulctatos, à præsidiariis fuisse. Eodem modo (sicut Pierius [illegible]) lepus auctor fuit, ut Roma caperetur. Arnulpho enim Rege, qui Berengario auxilium tulerat Romam oppugnante, ex[illegible] è latebris clamore & tumultuque militum lepus, urbem versus cursum arripuit: [illegible] toto temere agmine concito cum cœpissent sequi, cursuque & clamore illum acrius deterrerent, Romani qui pro propugnaculis stabant, urbem eo impetu peti veriti, cui se longe impares propter defendentium numerum arbitrabantur, pari consensu, desertis mœnibus, ad terram se [illegible]. Barbari occasione freti sellis equorum & veterinorum ad mœnia in cumulum aggestis, per eos nullo reluctante, Leoninam urbem nullo negotio ceperunt: Quam historiam etiam Sigebertus Gemblacensis in suam Chronographiam retulit. E contra, sicut Plutarchus retulit, lepus in terræ motu maximo, quo Sparta fere tota concussa est, multos incolumes conservavit. Dum enim in media porticu simul ephebi & impuberes [illegible]tur, paulo ante terræmotum lepus prætercurrit: [illegible] rant uncti, cum per jocum insequerentur, interim in pueros gymnasium incidit, omnesque oppressit. Sepulchrum eorum hodie [illegible] tu sismatæ nomen habet. Infelicior hanc fuit conspectus leporis, [illegible] Jacobus Mayerus scribit. Paulo enim ante prælium inter Gandenses & Brugenses, hi pro tristi acceperunt omine, quod leporem inter medias stationes suas transcurrentem cernerent. Expalluit [illegible], Ratgerus Dux Brugensium, vultusque nullam retinuit constantiam. Paulo post itaque, licet numero superiores, magna clade à Gandensibus victi sunt.

In vita Cimonis.

Annal. Flandr. lib. 12.

Cæterum negari non potest, Diabolum [illegible] præsertim in venatione leporum sæpenumero [illegible] apparent tripedes claudicantes, igneis oculis, illique [illegible] dependentibus villis, atque venatores insequentes abducere student, vel ad præcipitia, vel ad paludosa, aliaque periculosa loca. [illegible] mata, & in terra & in nubibus integras venationes cum [illegible] clamoribus, raucis tamen, aliisque instrumentis [illegible] rentia formas hominum longe ante defunctorum. Quæ tamen [illegible] tandem in fumum, tanquam inania spectra, abierunt. Similia ludibria diabolica olim quoque apud Parthos fuerunt, ut diabolo [illegible]

ocu-

ſtructi, venati ſoliti ſint. Ita enim ſcribit Cornelius Tacitus: Interea Gotarzes apud montem, cui nomen Sambulos, vota diis ſuſcipiebat, præcipua religionis Herculis; qui tempore ſtatuto per quietem monet Sacerdotes, ut, templum juxta equos venatui adornatos ſiſtant; Equi, ubi pharetras telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus deus quas ſylvas pererraverint, nocturno viſu demonſtrat, reperiunturque fuſæ paſſim feræ. Hinc apparet, quomodo mille ille artifex miſeros gentiles religioſa quadam venatione occæcaverit & faſcinaverit. Obſervavit quoque Bodinus Triſcalanum, plura ſtigmata diabolica magorum detexiſſe, plerunque autem ſignatis ineſſe quaſi veſtigium leporis, quamvis ad oſſa uſque induatur acus, locum tamen ſenſus expertem eſſe. Poſtremo Johan. Tilius, de equitibus leporis ita ſcribit: Froſſardus ridiculam hiſtoriam narrat, in caſtris Philippi Valeſii, ac Edoardi tertij. Regis Angliæ factam: Cum prope eſſet, ut die condicto dimicarent inter Viroli foſſam & Flammenguériam lepus ante caſtra Gallorum excurrens, tantum barritum excitavit, ut poſtremi audientes, & pugnæ initium eſſe cogitantes, ſeſe ad arma compararent; Quidam autem Hippocomi optime animati equeſtrem ordinem poſtularunt: cumque non dimicaſſent exercitus, ſed rebus infectis Rex Odoardus diſceſſiſſet, hi ſemper ex eo tempore Equites leporis ſunt appellati. Eodem modo Cornificij dictum memoratur civili bello, qui milites ſuos ſæpe fugientes, galeatos lepores in opprobrium appellitabat.

Lib. 12. Annal.

In Magor. dæmonom. lib. 4. c. 4.

In commen. de reb. Gall. lib. 2.

F I N I S.

INDEX

INDEX

RERUM ET VERBORUM IN HIS MEDITATIONIBUS MEMORABILIUM.

A

Aronis filiis lege divina interdictū, ne barbam & caput radant. 171

Abdolonym⁹ in hortis operam dans, Rex Sidonis creatus. 141.142

Abeolitæ vel Abeolini hæretici quales. 279

Ab impuro capere munera neque bonū virum neq; Deum decet. 2.& 3

Absq; pane ne quis se vita det. 361

Abstinens usu rerum honestarū & gloria à se partarum, nequissimus est. 137

Abyssini qui dicti. 205

Achior Ammonita Holofernem præmonuit, ne Bethuliam urbem invadat. 39

Acies animi an aspectu oculorum impediatur. 29

Actio adversus ingratos Athenis constituta. 321

Actiones carnis spiritu mortificare, & affectuum impetum ratione frenare, quomodo differant. 1.& 2

Adæ & Evæ pelliceas Deus cur vestes fecerit. 166

Adorantium mores à Diis maxime inspiciuntur. 2.& 3

Adrianus Pontifex Maximus Pasquini & Marforij statuas, ubi famosi & ridiculi in urbe libelli affigebantur, in Tiberim proiicere voluit. 262

Ædes Veneta Divi Marci repentino incendio pene absumpta. 114

Ægyptij oculo picto Deum demonstrare soliti sunt. 15

Ægyptij apud gentiles sapientissimi, Deum in suis hieroglyphicis per figuram oculi commonstrarunt. 30

Ægyptij veteres non solum superstitione, sed etiam ratione naturali quadam, conditis aromatibus & succis, aliisque rebus ad putredinem avertendam, & corruptionem illis sigilla vel icunculas æreas insuper cadaveribus, pro præcordiis & visceribus inseruerunt. 285

Ægyptij vesparum pugnacitatem pictura notarunt 51
Ægyptij scabiem & pruriginem passi sunt. 292
Ægyptij lepore auditũ denotarunt. 386
Ægyptiorum plagæ quæ fuerint. 52
Ægyptiorum mos de condiendis & sepeliendis mortuis quis 281
Ægyptiorum consuetudo in conviviis quæ. 156.157
Ælij Sejani Romani sors iniqua. 220
Æmilia virgo Vestalis fascia sua aræ injecta flammam excitavit, & sic innocentiam suam purgavit. 70
Æmulatio vitiosa quid. 144
Æneæ & Turni duellum quale fuerit. 77
Æris usus quis. 285
Æthiopes Africani æreis armillis in brachiis & cruribus non solum in quotidianis usibus refrigerandi artus ergo plerunq; utuntur atq; etiam ornatus causa gestant. ibid.
Agathocles patre figulo natus, non honestiorem pueritiam, quam principia originis habuit. 230
Agathocles celebratur ob suas eximias virtutes, eo quod ex humili & sordido genere ad regiam dignitatem dotibus suis pervenerit. ibid.
Agesilaus Græcorum prudentissimus ac fortissimus Dux pusillo erat corpore. 20
Agricolæ non ad extraordinaria mera trahi debent, sed ut opportuno tempore sationibus indulgent. 87
Agrippa & Mecœnas Augusti Cæsaris amici verissimi. 195
Albanus Dux severarum legum militarium, asper, & inexorabil[illegible] tor. [illegible]
Albertus Dux Bojariæ mortuo Alberto Bohemorum Rege, pro [illegible] Bohemici Regni le[illegible] gratias egit magnasq; cum mo[illegible] [illegible]
Albuquercius vir [illegible] 21
Alexander Magnus immoderatissimæ cupiditati ita deditus, ut totus terrarum orbis ei non sufficere putaretur. 20[illegible]
Alexander Magnus ex duello felix omen victoriæ contra Darium sumpsit. 77
Alexander Magnus templum Beli Babylonis restauravit. 21[illegible]
Alexander Magnus quam diu incorrupta & integra ejus mens ab adulatoribus & crapula [illegible] erga doctos, & [illegible] it. [illegible]
Alexander Magnus Olympiadem matrem a Dracone sub specie Iovis Ammonij compressam, ex illo se genitum esse gloriari non erubuit. 3[illegible]
Alexander III. Rex Scotorum [illegible] [illegible] imperavit [illegible] artem scirent, nec [illegible] berent, severe comp[illegible] 1[illegible]
Alexander Magnus Aristotelem præceptorem, quo ad animum [illegible] præceptis informandum parenti suo Philippo Regi præferre non erubuit. 237
Alexander Magnus non quo [illegible] sita conservaret ac regeret, [illegible] tum, quomodo quæsitis alia [illegible] ret, cogitavit. 20[illegible]
Alexander Magnus naturas animalium [illegible]

noscendi magnam operam adhibuit. 237

Alexandri Magni insignia. 31.32

Alexāder Magn⁹ se patitur adorari. 32

Alexander Magnus cœleste genus affectat. ibid.

Alexandri Severi oratio ad milites. 88

Alexandri Magni liberalitas erga Medicos. 237

Alexius Comnenus Imperator Græcorum Legatos Henrici VI. minis ob. xii terrere volebat. 129.130

Aliena appetendo etiam propria amittimus. 210

Alphonsus Rex Aragoniæ fragilitatem humanorum operum observavit. 111

Alphonsus Aragonum Rex summæ fuit modestiæ. 175

Alphonsus Aragonum Rex non aliter, quam per ossa patris juravit. ibid.

Alphonsus Aragoniæ Rex tacito judicio in eos, qui crimen læsæ Majestatis commiserant, animadvertit, ne aula sua infamia quadā notaretur. 260

Alphonsus Ferdinādi filius, etiam sic unum [illegible] ingenio præstabat. 44

Alphonsus Aragonius & Neapolitanus Rex fortissimus & prudentissimus in bonis literis institui curavit filium Ferdinandum, ut una arma legibus jungeret. 210

Alphonsus Estensis I Dux Ferrariæ antiquus suis vulnus gravissimus. 21

Altades XII. Rex Babyloniæ otii rationem comprobavit. 137

Altades Rex Babyloniæ vanos & stultos labores [illegible]. ibid.

Altadis Philosophia inertiæ quæ. ibid.

Amadæus VII. Dux Sabaudiæ juvenis, qui violenter virgineas nobilem stupraverat, pœnæ loco barbam seu potius lanuginem erumpentem præcidere mandavit. 171

Amasis Ægypti Rex Polycratem Samii tyrannum per literas hortatur, ne nimium fortunæ ludibriose exponat. 242

Ambitio interdum etiam sub sordido pallio latet. 170

Ambrosius cum apud divitem quendā hospitandi gratia divertisset, & ille se nihil unquam in vita adversi passum jactaret, è vestigio recessit, dixitque, se ideo inde fugere, ne una cum homine perpetuis prosperitatibus usu periret. 243

Ambrosij & Chrysostomi arma contra spiritus immundos. 5

Americani fœminæ absque omnibus lascivis moribus nudæ incedunt. 166

Amici non cito comparandi: acquisiti autem non reiiciendi & contemnendi sunt. 195

Amore juvenculæ Turcica mulier capitur. 176.177

Amor temporalium rerum est viscus spiritualium pœnarum. 159

Amor laboris & odium otij quid. 139.140

Amuletum & remedia superstitiosa contra tela & sanguinem sistentia quæ. 300

Anca & Torellius Hispani pro indaganda veritate novum duellum ineunt. 83.84.85.86.87

Ancile quid sit. 41

Ancilia olim in numismatibus depicta quare. ibid.

Ancilia à Romanis tanquam religiosa res magna cura custodita fuere. ibid.
Andreas Hendersortus Regem Scotiæ interficere in animo habuit. 25
Angeli ad gloriam Dei & nostram utilitatem creati. 65
Angeli boni & mali naturam habent spiritualem 65
Angeli boni & mali duobus modis hominibus apparent. 60
Angeli cur cœlestis exercitus nominentur. 73
Angeli à turpi hominum vita abscedunt. 65
Angeli qui defecerunt à Deo, hodie Diaboli vocantur. 4
Angeli spiritus ministratorij 64
Angeli destinati sunt piis custodes. 39
Angelis malis Deus interdum habenas laxat. 60
Anima incorrupta perdurante, corpus quoq; impollutum servatur. 3
Animæ piorum hominum ab Angelorum choris ad Dominum adducuntur. 65.66
Animi mores temperamentum ejus corporis sequuntur. 16
Animus vacans perturbatione apud deos, est optima oblatio. 2
Animus carens certis & salutaribus sapientiæ & prudentiæ preceptis, quibus certos fines sibi præscribit, nunquam satiari, sed semper nova absq; certo judicio expetere solet. 216
Anima è corpore hominis decedente, mysterium peragitur, & quomodo. 65
Animalium victimis Dij non egent. 2
Animæ tres hominis, ex opinione Camilli. 62
Animorum dissensio bellicis rebus plerumque prodest. 9[illegible]4
Anna Helcanæ uxoris æmulatio. [illegible]
Antigonus Rex Macedoniæ pro regali munificentia, ingenti epularum apparatu Gallorum legatos ad cœnam invitavit. 1[illegible]
Antipathia capitalis est inter serpentem & mulierem. 31
Antipathia inter equum & lupum unde oriatur. 343
Antisthenes Philosophus ei civitati, in qua nullum est inter probos & improbos, strenuos & ignavos discrimen, perniciem minatus est [illegible]
Ἀντίζηλος *quid.* 144
Antonius Maria. Ruperti Mariæ filius provocavit Germanos ad dimicandum. [illegible]
Antonius Sabellicus quotiescunque noctu excitaretur, libros & instrumentum cubiculi universum liquidissime discernere solebat. [illegible]
Antonij & Octavij Genij qui. 16
Apelles pictor ab Alexandro Magno propterea quod ejus effigiem artificiosissime depinxisset talentis 20 auri donatus. [illegible]
Apex senectutis authoritas est. [illegible]
Apostoli missi sine auro. [illegible]
Appetentes majora, minora etiam amiserunt. [illegible]
Aqua marina pinguis, & cur. [illegible]
Aqua maris, si non copiose in ignem effunditur, potius incendia fovet, quam extinguit. 113
Aqua thermarum & aliarum rerum salutarium, quas terra emittit, ubique qualis. [illegible]

Arabes

Arabes & Æthiopes mures abominantur. 48

Arbores natura interdũ cortice gemino à frigorib. & calore tuentur: 167.168.

Arcturus gigantem immanem in monte Michaelis interficit. 122.123

Archontius vulnerũ medicus cum de sestertiis centum contemnatus esset, intra paucos annos totidem in exilio quæsivit. 238

Argumenta plura ab oculis quam à reliqua facie capiuntur. 14

Arelatenses boves efferi qui. 382

Arelatenses Insula plus quam quatuor millia equarum alit. ibid.

Arelatensis boves & equæ quomodo domanda. 384.385

Ariobarzanes origine Medus ob insignem corporis formam & præclarũ animum Armeniis a C. Cæsare præficitur. 20

Aristides & Themistocles quoties ad obeundam legationẽ aut ducendum exercitum proficiscerentur, inimicitiam in finibus patriæ deposuerunt, reversiq; domũ eam resumpserũt. 202

Aristocratica gubernatione Romana urbs præ cæteris florens magnã partem orbis terrarum in suam potestatem redegit. 184.185

Aristoteles affirmat mulierem quandam quatuor partubus viginti liberos edidisse. 273

Aristoteles ab Alexand. Mag. ob historiã animaliũ talentis.800. qui faciũt coronatorum aureorum millia quadringenta octoginta, donatus. 237

Arma seditiosis eripi possunt, quod non modo tuenda [illegible] salutis singulare est, sed ẽt bello [illegible] curãdo [illegible] necessaria me[illegible]

Armatus plerumq; arro[illegible] ad inferendam tenuibus injuriam audacior fit. ibid.

Arrogantia Rubeculæ avis. 225

Artabanᵘ instigatus a militũ magistro ut Asinaum interficeret, sed fidei dataq; dextra causa recusavit. 195

Artabani dissuadenti Xerxi bellũ spectrum apparuit, eiq; candentibᵘ ferramentis oculos eruere conatᵘ. 57.58

Articulus fidei Christianæ de resurrectione carnis Ægyptiis non notus, propterea tantos sumptus in mortuos contulerunt. 281

Asconius Pedianus Grammaticus & historicus anno septuagesimo ætatis oculis captus, duodecim adhuc annis vivens elegantes cœcus historias condidit & perscripsit. 29

Asdrubalis & Scipionis instinctu Masinissa Numidiæ Rex regno suo restitutus 131.132

Asperius nihil homini, quam si in altum surgat. 225

Assassini qui. 24

Assassinorum tyrannis contra Christianos Orientales. 23

Astus Hispanorum Regulorum contra Amilcarem. 379

Assyria Linces elegãtissimos pducit. 326

Athanc Thingol Rex Abissynorum ad Papam Romanum scripsit. 205

Atticus Episcopus Calliopio Ecclesiæ Nicenæ presbytero trecentos aureos misit, ut in pauperes conferret. 295

Attila Hunnorum Rex vigore oculorũ & vultu torvo hostes perterrefecit. 20

Attilij Reguli fortitudo & constantia in perferendis tormentis. 246.247

Avarus is est qui non largitur ex suo pro modo facultatum, multo autẽ magis, qui penitus largitur nihil, magis adhuc qui retinet sua & aliena. 239

Audacia hominum, qui Deo velut organa praescribere cupiunt, quibus ad nostram salutem operetur, minime ferenda. 67

Aversionem futurorum malorum invenire praestat, quam eorũ, quo jam acciderunt, supplicium sumere. 164

Augustus Caesar filiam Iuliam impudicam relegans mortem Agrippae & Mecoenatis acerbe condoluit & eos saepe nomine vocavit. 195

Augustus Caesar Mecoenate & Agrippa fidelissimis semper amicis est usus, eosq; beneficentia & muneribus amplissimis sibi benevolos & amantes ad summum reddidit. ibid.

Augusti Caesaris ancilla uno partu quinque filios in agro Laurente peperit. 272

Augusti Caesaris tempore Romanorum capitum quadragies semel centena millia censa fuerunt. 270

Augustinus in homine duas corporis videlicet & animae, nec plures partes admittit. 63

Augustini sententia de coitu daemonũ. 4

Augustini sententia de Republic. administranda. 202

Aviculae allectatrices. 323

Aumalius eques occisus cujus ferreum postero die plenum gl[illegible] & muribus repertum fuit. [illegible]

Aurelia lex quae. 29[illegible]

Aurum Ecclesia habe[illegible] non ut serv[illegible] sed ut eroget, & subveniat in necessitatibus. [illegible]

Australes populi non sacra publica patiuntur, nisi uterq. sexus medio pariete dividatur. [illegible]

Azembaba quis. [illegible]9

B.

Babyloniorum idolum in forma draconis Daniel Propheta [illegible] suffocavit. 7[illegible]

Bacchiadarum regnum apud Corinthios, cum ad summum potentiae gradum pervenisset, immoderata luxuria dissolutum fuit. 18[illegible]

Badensis thermae descriptum [illegible] Florentino. 144

Bajamonti Veneti proditoris bona publicantur, & aedes diruuntur. 179.180

Bajazetes in cavea ferrea captus [illegible] ipsi mortem conscivit. [illegible]

Bajazetes Turcarum Imperator a Tamerlane victus & captus fuit. ibid.

Bajazetis Turcorum Regis fuga in praelio cum Tamire Tartaro. [illegible]

Bajazetem Turcarum Imperatorem Tamerlanes in caveam ferream [illegible] loco inclusit ac [illegible] circumduxit. 234

Bajazetes [illegible] medicum [illegible]

Balduinus a Burgo stratagema, ad emungendam pecuniam. [illegible]

Baleares Insulae cuniculis abundant. 52

Bandinus ob partam victoriam adversus Ludovicum Martellium triumphavit. 79

Barbadicus Venetæ classis præfectus machinis bellicis insultantes Genevenses ut novo commento vehementer terruit. 119
Barbara Martyr Chioviæ in Moscovia sepulta esse perhibetur. 283
Barbarum & capillorum rasura olim ignominiosa. 171
Barbari olim in ipsis civitatibus ferro accincti. 183
Barbæ prolixæ in prælio multis impedimento sunt. 172
Beatus non est ad quem pecunia magna confluxit, sed ille cui omne bonum in animo est. 213
Belial interdum πονηρὸς dicitur. 65
Belus Babyloniorum Deus. 218
Benaduxera & Feris duorum fratrum Afrorum historia. 258.259
Benedictores cur benedicendis manus imponant. 169
Beneficia Christi in genus humanum collata, à multis contemnuntur, & ignavia sua negliguntur. 108
Blizarij continentia. 382
Benemeriti de republica & boni viri odium & furorem imperitæ plebis sæpius experiuntur. 114
Benevolentiæ fidei integritatis & justitiæ opinio hominem homini obsequentem facit. 211.212
Bernhardi admonitio de vitanda mala conscientia. 7
Bertoldus Schvvartzus vitæ monasticæ sectator, bombardarũ seu tormentorum bellicorũ primarius auctor. 166
Bestiæ morientes non contrectandæ, & cur. 343
Bestiarum morientium morsus solent quam maxime esse mortiferi. ibid.
Bestiolarum usus interdum bonus interdum perniciosus. 49
Bestiis utitur DEUS loco pœnæ. 51. 52
Biliosus humor incitat ad celeritatem. 9
Bistarda avis cur fleverit. 109.110
Bombarda dicta à sono. 114
Bombarda Germanorum inventum. 115
Bombardarum usus primo apud mare Danicum institutus fuit. 118
Bombardarum præfecti cautissimi esse debent. 120
Bombardarum aliæ Basilisci & Colubrini dictæ. 119
Bombardæ tormenti bellici origo: violentia & impetus. 114
Bombardæ descriptio à Francisco Patricio & aliis, &c. 115
Bona propria oportet possidere eum, qui alienis vult abstinere. 210
Bona intrinseca æterna potius, quam extrinseca fluxa & vana curanda sunt. 155
Bona temporalia divino modulo sunt concessa. 154
Bonellus ob interfectum Majonem effossis oculis in perpetuum carcerem detrusus est. 221
Boni Angeli homines consolantur, & instruunt in Dei metu, mali vero, vexant & fallunt. 60
Bonis hostiis Deus minime placatur à scelestis. 2
Bonitas Dei prvidit, ut in hac vita brevi, breves agones essent, & labores, in

illa:

illa vero, quæ æterna est corona, præmia meritorum. 159
Bonum non in omnes cadit, nec quemlibet possessorem patitur. 28
Boves & bubuli, sicut quoq; elephanti potissimum rubro colore irritantur. 379
Britanicus mos de conjugibus & nuribus nudis quis. 175
Bruno Episcopus Vvirtzburgensis in Danubio navigans vocatur à Genio malo sub atri forma Æthiopis. 61
Bruno Episcopus Vvirtzburgensis Henricum tertium Cæsarem comitatur in Austriam. ibid.
Brunonis Epitaphium quod. ibid.
Bruta qualem intellectũ habeãt. 342
Bruta interdum etiam ob delicta puniuntur. 309
Bruta nonnulla præsertim elephas, canis, & equus, propius quam alia ad sagacitatem non vulgarem accedũt, imo in hac etiam interdum vincunt hominis industriam. 315
Bruti mal⁹ Geni⁹ quid denotaverit. 56
Brutum animal rationis expers non potest delinquere. 310
Brutum nullo modo legis capax, ergo non puniri debet. ibid.
Brutus Iulium Cæsarem sub forma spectri videns, in fugam se dedit, postea sibi ipsi manus intulit. 56
Bubalorum, quos vulgus Buffalos vocat, descriptio. 381
Bufonius lapis. 35
Bucentaurus & ducentaurus navis Veneta eximij artificij & pulchritudinis. 112.113
Bulimus equis atq; asinis accidit, maxime cũ caricas aut mala gestant 361
Βυλιμία quid. 360.361

C

Cabala. 161
Cabalistæ recentiores tres anim[illegible] distinctis nominibus homini unicuiq; attribuunt. ibid.
Cacogamia & obsigamia quæ 161
Cades quid. 92
Cadaver fœminei sexus, ex Ægypto in Germaniam allatum quod Isidis Dea corpus ferebatur. 201.[illegible]
Caduca sunt & fragilia, puerilibusq; consentanea crepundiis, quæ vires & opes humanæ dicuntur. 113
Caduca & fragilia, puerilibusq; crepundiis consentanea sunt, quæ vires atq; opes humanæ vocantur. 245
Cajus Vatienus digitos sinistræ manus abscindens, ne bello Iudaico militaret, decreto Senatus omnium bonorum publicatione perpetuisq; vinculis damnatus est. 268.269
C. Cæsar audaci facto sanctius ærarium Romanum, ubi immensi thesaurus, & paucis notus reconditus fuerat, expilavit. 2[illegible]
Cajus Caligula putabat se cum luna coire fingebatq; se Iovem. 31
Cajus Caligula equum suum Incitatum nomine delicate tractavit. 378
Caij Caligulæ frequentissima mutatio 33
Calamitates & infortunia ex lapsu primi hominis & corrupta natura, ob transgressum mandati divini, pulsore Sathana fluxerunt. 158
Calenderlari, Hugumallari & Dervislari ordines sunt monachorũ seu religio-

ligiosorum apud Turcas, sed frauda-
tores. 298
Caliphæ in urbe Bagdat modestia. 227
Camillus cur alter Romulus sit appella-
tus. 202
Canis imagine Ægyptij adulatorem &
mordacem simul scurram ostendere
voluerunt 368
Canis, cui nomen Leonino, ita strenue
cum Indis pugnare solitus fuit, ut eo-
rum confessione eum magis quam
viginti hostes Hispanos metueret. 338
Canes comites Herorum. 361
Canis Leoninus retrahit Indos fugiti-
vos: sequẽtes aut resistẽtes lacerat. ib.
Canis, cui Berezillo nomen fuit, anui
barbaræ subsidenti & supplicanti,
demonstratis literis præfecti Hispa-
nici, sibi ne noceret, parcit. ibid.
Canes non mordent ipsos, qui prostrati
sunt. ibid.
Canis natura quatuor elogiis prædicata
ex Athenæo. 365
Canum epitaphia aliquot. ibid. & 366
Canis nomen in sacris literis quomodo
usurpetur. 366
Canis erga mortuum dominum singu-
lare fidelitatis documentum. 362
Canis quidam Pyrrho Regi homicidas
domini sui prodidit. ibid.
Canis Capparus prodit sacrilegum. 362
& 363
Canis Comitis Alfonsi Melcoricius mœ-
rore & inedia tabescit. ibid.
Canem in Atheniensem arcem admitti
fas non est. 368
Canum coitus difficiles. ibid.
Canem Græci κύνα vocarunt ob amo-
rem singularem canũ erga dominos
suos. 361
Canes generosi, in finitimos [illegible]
[illegible] Dalmatia contra insidias Tur-
cicas cur alantur. 364 365
Canis sub forma Ægyptij militem de-
pinxerunt ibid.
Canes defensores qui dicantur. 357
Canes ratione quare præditi dicantur.
356
Canis in triviis argumentatione uti-
tur 356
Cani non solum latratus, sed etiam alia
indicia distincta diversæ vocis attri-
buuntur. ibid.
Canes fœminæ, masculis præferuntur
360
Capito homo furiosissimus, cum Franci-
sci regis filium Henricum occidere
velle videretur, & in eum ensem ex-
eruisset capitis pœnas dedit. 23
Caprini oculi quid significent. 15
Captivi quidam cum in crucem age-
rẽtur, letitiæ carmina cecinerũt. 191
Capua obsessa à Romanis fame tandem
expugnata est. 126
Capua urbs Campaniæ florentissima ob
insolentem arrogantiam, protervia-
que visum domicilium superbiæ ac
sedes luxuriæ appellata fuit. ibid.
Caput magnum qualem hominem de-
notet. 8
Caramatexij Indi Occidentalis histo-
ria. 324
Carisij dictum memorabile, hoc est, ini-
micis ter non esse irascendum. 264
Carmen quo Dij olim evocabantur
quale fuerit. 39
Carolus rex Galliæ sapiens, regnum suũ
dissipatũ, bonis consiliis restauravit,

restauratumque conservavit. 212

Caroli magni constitutio de mendicis qua. 292

Carongius à Carolo VI. Rege Galliæ ob partam victoriam adversus Iaguetum Grisum mille Francis & annuo ducentorum Francorum stipendio donatus. 78

Carthaginenses M. Attilium Regulum, eo quod pacem cum Romanis permutationemq; captivorum dissuasisset, exquisitissimis tormentis & cruciatibus affecerunt. 245.246

Cassius Severus Parmensis poeta. 56

Castitas inter primarias virtutes in sacris literis, Deoque gratias numeratur & præcipue commendatur. 1

Castitas professa & amata à S.S. 2

Castitas Deum placatum retinet. ibid.

Castitatis exemplum prædicatur in Iosepho filio Iacobi Patriarchæ, cum à scelesta Potypharis uxore ad libidinem pelliceretur. ibid.

Castitatis exemplum in virgine formosissima. 143.144

Castruccius è carcere vinculis compedibus educitur, Pisarum atq; Lucensium Princeps salutatur. 129

Cato ingressurus in theatrum, in quo Floræ ludi à nudis scortis celebrari solebant, mulieres tanti viri authoritate & gravitate permotæ nudare se nolebant. 175

Cavillationes & detractiones inimicorum plerisq; ita molestæ esse solent, ut nullo modo perferendæ esse censeantur. 262

Cæsaris Tiberij de mortalitate oratio. 32

Causa mendicitatis quæ 296

Cedri & cupressi ligno nihil [illegible] & corrumpitur. [illegible]

Certamen singulare inter duos [illegible] Iaquetum Grisium & [illegible] Carongium [illegible] Parisijs Carolo VI. factum. [illegible]

Certare cur [illegible] principe [illegible] [illegible]

Charnegui [illegible] Hispanici [illegible] venantur [illegible]

Chasiorum [illegible] servat & veteratur, [illegible] supercilio [illegible] tim de rupibus [illegible] ses [illegible], in [illegible] gnem se conjiciunt [illegible] [illegible]

Chilensis [illegible] presso [illegible] vivum [illegible] exemplum [illegible] [illegible]

Chio [illegible] urbs [illegible] fuit. [illegible]

Chilpericus Rex Galliæ [illegible] voluptatem è regno [illegible] Carmanus. [illegible]

Chironomitiæ [illegible] poeris esse [illegible] [illegible]

Chius Insula diu [illegible] Turcis [illegible] [illegible]

Chius insula pulcherrima [illegible] undat. [illegible]

Chius Ægæi maris Insula [illegible] olim Genuensium [illegible]. [illegible]

Chius expugnata à Turcis. [illegible]

Christiani à Turcis [illegible] 94

Christiani adulti à Turcis capti [illegible] Christi [illegible] Dominus [illegible] exercent, vexantur & cruciantur [illegible]

Christiani

Christiani capti à Turcis renunciantes baptismo opibus & honoribus afficiuntur. ibid.

Christiani Græci magnis superstitionibus impliciti. 41

Christianorum filij à Turcis capti potius per ἀνάγκην quam per ἀποστασίαν deficiunt. 104

Christianorum constantia tanta est, ut ob honorem sanctissimi nominis Christi, spe resurrectionis & futuræ eiusq; beatæ vitæ omnia sua & vitam deniq; exponant. 249

Christus serpentis potestatem in Evangelio imitatur 34

Christus Iesus in terris ambulans an riserit. 107

Christus in terris quoties fleverit. ibid.

Christus quamobrem vivens in terris ingemuerit ibid. & 108

Christus non speciem incarnationis sed veritatem suscepit. 108

Christus nobiscum communem habuit sensum, sed non appetitus incompositos. ibid.

Chrysostomi admonitio de bene vel male sibi conscijs. 26

Chunegunda Franconicæ stirpis Palatina licet in matrimonio Henrici Bavari Cæsaris fuerit, maritum tamen non attigit, atque in perpetua virginitate vixit. 68

Chunigunda Cæsaris Henrici Bavari uxor Bamberga in templo Cathedrali sepulta jacet. ibid.

Chunegunda assiduis, & solennibus precationibus usa est erga DEUM ibid.

Chunegunda impudicitiæ crimen à malevolis fictum vitare non potuit. ibid.

Candente ferro se purgavit. ibid.

Cimon Miltiadis filius se captivum exhibere non dubitavit, ut pater sepulturæ traderetur. 266

Cingari qui sint, & eorum origo, fraudes & impostura quæ. 296

Cingari latrones plerunq; & fures. 297

Circumcelliones è factione Donatistarum monachi facti sunt. 24

Circumcelliones zelo doctrinæ & sectæ suæ defendendæ, ex agris in cellis, in quibus solitarij vivebant orthodoxos more latronum irruerunt. ibid.

Circumcelliones imperio magistratuum Africæ, & manu etiam militari coerciti sunt. ibid

Circulator quidam in foro Veneto plumbum igne liquefactum contrectavit, eoque sine offensa tanquam manus lavit. 75

Clava Herculis & Leonina pellis quid denotent. 169

Claudia navim cingulo attraxit. 70

Cleander Phryx apud Commodum Imperatorem ad honores evectus, immemor suæ humilitatis, sed fastu & superbia tumens capite plectitur. 222. & 223

Clericis comam alere vetitum. 171

Clypeus in majore honore quam gladij. 124.125

Clodion II. Rex Francorum, cum Romanos continuis bellis fere ex tota Gallia expulisset, mandavit suis militibus & subditis ut in signum libertatis prolixas barbas & capillos portarent. 172

Cæcitas magna de familia heroum Romanorum. 33

Cæcus quidam Agrigentinus venationis operam adhibuit. 28

Cæcus melius oculato videt. ibi. & 29

Cæcus Geometra. 29

Cælibes semiviri appellati, & cur. 268

Cælibatus Romanis olim valde exosus. ibid.

Cognitio gentilium de vitandis libidinibus. 2

Comæ mysticæ significatio. 271

Comarum usus, & descriptio 171.172

Coitus matrimonialis ad procreandam sobolem legitime institutus spiritibus, & dæmonibus minime castus videtur. 4

Collectores opum vel intempestive, antequam cupiditatibus suis plane satisfacere possunt, moriuntur, aut brevi momento mani luxuriosis opes dissipantur, quæ longo tempore & quidem magno labore acquisitæ, & ad certos usus repositæ fuerunt. 289

Colophonii voluptate & luxu interierunt. 127

Colubri allegoria. 377

Commercium quid sit. 27.28

Commoda vitæ humanæ duo, unum prosperæ fortunæ; alterum boni consilij. 209

Commodus Imperator cum gladiatoribus versari maluit, quam in curia. 76

Concha multa Slusa olim inventa, sed postquam collectioni earum impositum genus vectigalis quoddam fuisset, effluerunt & non amplius comparuerunt. 280

Concordia sola Turcarum potentia extensa. 94

Confœderatio Venetorum cum Iulio II Pontifice cum Maximiliano Imperatore, cum Alphonso Rege Neapolitano, & cum Selymo Turcarum Rege eodem tempore amissa Cypro facta. [illegible]

Coniugium & militia [illegible] magnopere curæ fuerunt, quibus [illegible] imperium firmum & durabile manere haud unquam potest. 25[illegible]

Conradus a Vu[illegible] contra Herbipolenses [illegible] quidam ad Satzenses pertinuisse probans usus est. 6[illegible]

Conradus Marchio Montisferrati in palæstina occisus est. 24

Conscientia malæ descriptio. 7

Conscius sibi male [illegible] pecuniæ [illegible] miserrimus est. [illegible]

Cōsecratio aquæ calidæ quid [illegible]

Consecratio ferri quid. [illegible]

Consecrationes superstitiosæ [illegible] ciendæ. [illegible]

Consiliarius optimus [illegible] vatis [illegible] tia addictus [illegible] publica [illegible] commotus suam [illegible]

Consiliariis [illegible] bene consuluerunt [illegible] qui per imprudentiam male. 21[illegible]

Consiliarij boni qualitates quæ. [illegible]

Constantia mira M. [illegible] exquisitissime [illegible]

Constantij & Constantis Imperatorum leges quæ. 1[illegible]

Constantinus magnus [illegible] rem [illegible] 2[illegible]

Constantini magni Imperatoris lex contra infœcundos coinges sublata. ibid.
Constantini socij laborantes in pyrotechnia consilium à Diabolo petierunt. 151
Constantia mater Friderici II. 276
Constantini lex cruenta spectacula condemnavit. 76
Constantinopolis capta à Turcis. 45.46
Consuetudo lavandi exterior cur introducta. 3
Convitia inimicorum, salutaria prater voluntatem & intentionem convitiantis sæpenumero & instar medicamentis esse solent. 266
Conviviorum luxuria & vestium ægræ civitatis indicia sunt. 128
Convivium absq. potu mursium convivium appellatur. 49
Cor primum est quod vivit, & extremum quod moritur. 11
Corda Regum inclinat Dominus quo vult. 10
Cordis latebras Deus solus cognoscit. 6
Cordis specus qui. 7
Cornelius Sylla in somnis dæmonem conspiciens postero die testamentum fecit atque obivit. 57
Cornelius Agrippa quid de amoribus variarum gentium sentiat. 10
Corpora qua fulmine icta sunt non putrescunt, sed integra manent. 283
Corpora multa Martyrum incorrupta sepulta jacere in Moscovia, fama est. ibid.
Corpori tantum indulgendum quantum valetudini bona satis est. 141
Corpus humanũ per se quiescit, nihil cõmune habens cum mentis actione. 10
Cervinus Moldavus Turcarum fulmineus terror appellabatur. 132
Creon Rex publico decreto mortisq. pœna indicta corpus Polynicis sepeliri prohibuit. 69
Crotoniatæ urbem Sybaritarum ob luxum & petulantiam expugnarunt. & captam immisso flumine, aquis obruerunt. 127
Crudelitas inhumana omne virtutis ornamentũ in Selymo obscuravit. 20
Culicum examina lethales leonis hostes. 332
Culmus liberos texit, sub marmore atq. aureo servitus habitat. 141
Cultus fœminarum qualis esse debeat. 170
Cuniculi cur terra defossores. 32
Cuniculi appellati à Strabone Liberides. ibid.
Cuniculorum fœcunditas magna. ibid.
Cuniculorum venatio. 52
Cupiditates amentium hominum expleri nequeunt, etiamsi quæcunque petierint, consequantur. 216
Cupiditas cupiditate accenditur, quæ nisi per continentiam superetur, nũquam sedatur. 153
Cura importuna interdum plus quam ignavia obfuit. 50
Custodia humani generis bonis Angelis à Deo est mandata. 64
Custodia nulla à libidine tuta est, nisi animus castitate & pudicitia antea probe sit munitus. 376
Cyri maximi Persarum Imperatoris oratio ad suos amicos, ut ocium fugiant, tanquam omnis boni perniciem habita. 135.136

D.

Dandala praecipua urbs Nubiae auro ditissima atque ebore. 297

Dani cum Suecis anceps & grave maritimum bellum ineunt. 111.112

Daniel Propheta Babyloniorum draconem arte quadam suffocavit. 33.34

Danielis socij incolumes ab ignis violentia ab Angelo Dei praesente rege Nebucadnezare servati sunt. 74

Danubij loca periculosa Strudel & Kessel. 60

Darij regis Persarum fuga è praelio ad Issum. 354

Darissa vulgo Derss *Franciae Orientalis oppidum.* 304

Darius Hystaspis filius nonnullos Persas torvo aspectu in fugam abiecit. 20.21

Davidis Rizij cantoris superba insolentia à Rege Scotiae morte multata. 223.224

David Rex laudes Dei à mundo corde exorditur. 4

David regius Propheta ocio indulgens in Bethsabeam Uriae uxorem pulcherrimam se lavantem ex illicito amore exarsit. 136

Δαίμων quid appelletur. 16.17

Δαίμων saepe a Poetis pro animo ponitur. ibid.

Daemon frequentius invadit eos, in quibus atrae bilis major est copia. 6

Daemones etiamsi hominibus divitias & gloriam promittunt, nihil tamen ex se tradere possunt. 290

Daemones mali etiam sacrificiis delectantur. 2

Daemones & Spiritus immũdi an puros & castos sub specie castitatis diligãt. 4

Deciorum patris & filij in devovendo pro patria divinitate cupiditas & pertinacia qua [illegible]

Defuncti non maledictis afficiendi, sed beati praedicandi sunt. [illegible]

Delectus qui ex ignotis & vagis hominibus habetur, perniciem potius quam utilitatem in Rempubl. adfert. [illegible]

Deliciae ducissae Venetiarum, quam inde punitae. [illegible]

Delphinus vocatus nullo alio nomine quam Simonis delectatur. [illegible]

Delphinorum affectio mira erga homines. [illegible]

Amoris insignis indicia erga puerum. ibid. & 324

Gratus animus. [illegible]

Democritus mundanam infectionem deploravit. [illegible]

Deo omnis hypocrisis & simulatio abominabilis. [illegible]

Deo soli notitia arcani pectoris & cordis in sacris literis attribuitur. [illegible]

Deorum indignationem nihil quod ad summum claritatis fastigium evectum sit, effugere potest. [illegible]

Dervislar qui sint. [illegible]

Desidia non solum gloriae sed etiam valetudini obest. [illegible]

Destituti opibus, bonis invident, malos extollunt, vetera oderunt, nova exoptant, & odio praesentium rerum omnia mutare student. [illegible]

Deus non solum in corporibus hominum, verum etiam in ipsorum cordibus illa quae vult operatur. 11

Deus [illegible] *in rebus corporalibus* [illegible]

Deus non corporis membris humanis [illegible]

cogitationes perspectas habet. 16
Deus Adamo & Eva lapsis an serpenti vocem qua usus est ad decipiendum Adamum ademerit. 31
Deus opt. max. oculus mundi & pater luminum nuncupatur. 30
Deus tepidos evomit, a se reiicit atque indurat, & non raro in reprobum sensum tradit. 12
Deus Pharaonis impietatem & insolentiam non leonibus & ursis, sed vermibus & insectis vilissimis punivit. 49
Deus omnia nobis duplicia dedit excepta anima. 63
Deus sub scortationis, homicidij furti interdicto libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale est vetat. 8
Deus vilia animalcula & insecta ad profligendos hostes armat. 51
Deus non membris humanis constat. 16
Deus solus omniscius. 6.7.13.30.43
Deus tantus classicum canens omnes creaturas ad arma convocat. 51
Deus non cuncta largitatis suæ munera simul & semel effundit. 27
Deus orbem terrarum ita gubernat, ut modo hoc modo illud adhibeat, nec secunda semper succedat nec adversa incutiat. 159
Deus in sacris literis leoni comparatur, sicut quoque Sathanus, sed plane diverso respectu. 334
Deus cum sit sapientissimus non opus habet, ut nostro cogitatu seu industria illi paremus instrumenta salutaria absq; ipsius mandato. 67
Deus ut immensus & incomprehensibilis pro sua divinitate, membris humanis non præditus est, neq; eis indiget. 196
Deus quotidie orandus ut nostro labori felicem successum tribuat. 152
Dextera non cuiq; porrigenda. 195
Dextera curta, rotunda, brevibus articulis, & æqualibus, glabra & pilosa, longis unguibus quid denotet. ibid.
Dextra manus varia significatio. ibid.
Dextra manus significatio metaphorica translatione eximiæ potestatis, & quandoque regiæ majestatis signum fuit. ibid.
Dextera Dei in sacris significatio. 196. 197
Dextera vis quantum apud veteres habuerit authoritatem. 195
Diabolica examina Religiosus quidam vidit. 64
Diabolus varia ludibria in venatione leporũ sæpenumero exercet. 390.391
Diabolus Dynastes a sacra scriptura appellatus. 63
Diabolus non delectatur castitate, sed castos & innocentes in suos usus ac ministeria præparat. 4
Diabolus interdũ suis mãcipiis tetra & horrenda specie apparere solet. 58.59
Diabolus homines molles, & male in animo affectos plerunq; adoritur. 63
Diabolus quomodo se in serpentem, quando decepit Evam & Adam, transformaverit. 163
Diabolus Leo rugiens. 64
Diabolus etiam humanas cogitationes ex signis exterioribus non ignorat. 6
Dianæ simulacrum apud Lacedæmonios vimine colligatum colebatur. 38

Diabolus quando consulitur, ambigue respondet. 151

Dicentes aliquid obscure vel invident vel fallere conantur. 200

Dies mortis dies nativitatis præstat. 158

Dignitas & virtus elucent ex generosa indole. 18

Dij solum mores adorantium inspiciunt. 2

Diligentia major militum in rebus bellicis oritur ex timore. 88

Diocletiani M. Aurelij & Valerij Constantij numismata Genio consignata quid denotent 55

Diodorus Stoicus cæcus Geometria munus tueri potuit. 29

Diogenes cur canis nomen sortitus sit. 368

Diogenis similitudo de voluptate. 148

Dion Syracusanus spectro perterritus in ædibus solus manere recusat. 57

Dioxippus Atheniensis pugil nobilis & præclarus. 80.260.261

Dipnosophi de oculis quid observaverint. 15

Disciplina & obedientia militaris est res necessaria. 90

Disciplina militaris non solum ad vincendum hostem necessaria est, sed etiam ad securitatem agrorum & agricolarum spectat. 87.88

Disciplina apud veteres Romanos optime constituta. 88

Disciplina militaris Turcarum severa & veluti fulcris & columnis stabilita & corroborata. 95

Discipuli Christi mittentes sortem pro apostolatu eligunt Matthiam. 12

Discordia Christianorum Principum Turcis adeo grata est, ut eam omnibus artibus & conatibus f[illegible]. [illegible]

Distinctio nulla inter cadavera mortuorum, nisi forte quia graviùs fœtent corpora divitum, distenta luxuria. 1[illegible]7

Distinctio notabilis operationum [illegible] bo[illegible]um secundum Aristotelem, quæ 139

Distinctiones serpentum quæ. [illegible]5

Divinatio. [illegible]

Divitiæ per se non sunt noxiæ, sed mentes male utentium sunt [illegible]. 128

Divitiæ sine pietate sunt spi[illegible] [illegible] sunt quando pietatem [illegible] ibid.

Divitiæ & opes, paupertas & [illegible] à Deo promanant. 29[illegible]

Divus Antonius mundum esse la[illegible] plenum exclamavit. 1[illegible]

Dos Massiliensium quæ. 1[illegible]

Dos patritiæ Venetæ. ibid.

Dos in lege divina constituta. 1[illegible]

Dotes moderatæ dari debent, ut fœminæ ad pudicitiam & obsequium [illegible]rum facilius cogantur. 1[illegible]

Dotium magnitudine domus non exhauriri debet, ne fœminæ [illegible] viris imperent. ibid.

Draco quid [illegible]8

Draco beneficij memor puerum [illegible]vum conservat. 32[illegible]

Dracones quinam inter serpentum genera vocentur. [illegible]

Drusi continentia. [illegible]

Ducum prudentia & militum obedientia in bellando [illegible] bona efficiuntur. [illegible]

Ducibus

Duellum non solum in seriis, sed etiam in ludicris usitatum fuit 76
Duellum adhuc hodie in Moscovia est usitatũ ad eruendam veritatẽ. ibid.
Duellum Galli cuiusdam & Itali quale fuerit. 78.79
Durides canis Lysimachi Regis vivus cũ mortuo Domino cremari voluit. 364
Duringi Comitis perfidia, quo pacto ulta. 254

E.

ECclesiastis doctrina & præceptum quo pacto cibis & potibus sit fruendum. 154
Eduardus Rex Angliæ cum Scotiam totam subigere vellet, lapidem marmoreum rudem fatum regni denotans, invenit. 42
Effectus voluptatis qui. 148.149
Elephantiasis quid. 291
Elephanti & Rhinocerotis duellum. 374.375
Elephantes cornua habent. 369
Ex Elephãto nihil vescũ nisi promuscis & labra, ac cornuum medulla. 370
Elephanti persuasionis & disciplinæ capaces. ibid.
Elephanti rerum cœlestiũ notitia præditi. ibid.
Elephantorum auxilio Iudæi morti & supplicio destinati, divinitus conservati sunt. 370.371
Elephãtus scel⁹ magistri sui revelat. 371
Elephantorum præconium. ibid.
Elephanti turbati cum sunt, omnes pro hostibus habere solent. ibid.
Elephanti quo pacto in Italia in usu esse desierint. 373
Elephanti candidi rarissime inveniuntur. 374
Elephãti qui sint generosiores & fortiores. 373.374
Elephanti hostes qui. 374
Elephantum inter & Rhinocerotem dissidium ac odiũ internecivũ. ibid.
Emanuelis Sosæ naufragium. 105.234 244
Emendans affectus & cogitatus felix prædicatur. 7
Encomium Caninum. 351
Encomia equorum variorum generum. 348.349
Epaminondas obæsum & corpulentiorem militem ab exercitu submovit, & quare. 125
Epaminondæ fortissimi Thebanorum ducis clypeus salvus. 125
Epheous filius Dionis ira, dolore levi & ludicra ex causa orta concitus de superiore ædium parte se deiecit & oblivit. 57
Episcopi duo, Orthodoxus & Arrianus, usq; ad & in rogum disputarunt. 74
Epitaphium memorabile cuiusdam Regis Galliæ quod. 165
Equæ Arelatenses quæ. 382
Equæ in maximis subitisq; laboribus prævalent equis, præsertim non castratis. 354.355
Equæ Hungaricæ in exercitiis ludicris, seriisq; certaminibus, maribus præferuntur. 355
Equus ultra vigesimum annum generare non potest, nec equa ultra decimum concipere. ibid.
Equi Alboini Lõgobardorũ Regi la⁹. 346
Equi rabie corripiuntur, ut canes. 351

illa vero, quæ æterna est corona, præmia meritorum. 159
Bonum non in omnes cadit, nec quemlibet possessorem patitur. 28
Boves & bubuli, sicut quoq; elephanti potissimum rubro colore irritantur. 379
Britanicus mos de conjugibus & nuribus nudis quis. 175
Bruno Episcopus Vuirtzburgensis in Danubio navigans vocatur à Genio malo sub atri forma Æthiopis. 61
Bruno Episcopus Vuirtzburgensis Henricum tertium Cæsarem comitatur in Austriam. ibid.
Brunonis Epitaphium quod. ibid.
Bruta qualem intellectũ habeãt. 342
Bruta interdum etiam ob delicta puniuntur. 309
Bruta nonnulla præsertim elephas, canis, & equus, propius quam alia ad sagacitatem non vulgarem accedũt, imo in hac etiam interdum vincunt hominis industriam. 315
Bruti mal⁹ Geni⁹ quid denotaverit. 56
Brutum animal rationis expers non potest delinquere. 310
Brutum nullo modo legis capax, ergo non puniri debet. ibid.
Brutus Iulium Cæsarem sub forma spectri videns, in fugam se dedit postea sibi ipsi manus intulit. 56
Bubalorum, quos vulgus Buffalos vocat, descriptio. 381
Bufonius lapis. 35
Bucentaurus & ducentaurus navis Veneta eximij artificij & pulchritudinis. 112.113
Bulimus equis atq; asinis accidit, maxime cũ caricas aut mala gestant 361
Βυλιμία quid. 360.361

C

Cabala. [illegible]
Cabalistæ recentiores tres animas distinctis nominibus homini unicuiq; attribuunt. ibid.
Cacogamia & obsigamia quæ. 268
Cades quid. [illegible]
Cadaver fœminei sexus, ex Ægypto in Germaniam allatum, quod Isidis Deæ corpus ferebatur. 208.[illegible]
Caduca sunt & fragilia, puerilibusq; consentanea crepundiis, quæ vires & opes humanæ dicuntur. 153
Caduca & fragilia, puerilibusq; crepundiis consentanea sunt, quæ vires atq; opes humanæ vocantur. 245
Cajus Vatienus digitos sinistræ manus abscindens, ne bello Iudaico militaret, decreto Senatus omnium bonorum publicatione perpetuisq; vinculis damnatus est. 268.269
C. Cæsar audaci facto sanctius ærarium Romanum, ubi immensus thesaurus, & paucis notus reconditus fuerat, expilavit. 289
Cajus Caligula putabat se cum luna coire fingebatq; se Iovem. [illegible]
Cajus Caligula equum suum Incitatum nomine delicate tractavit. 376
Caij Caligulæ frequentissima mutatio 33
Calamitates & infortunia ex lapsu primi hominis & corrupta natura, ob transgressum mandati divini, pulsore Sathana fluxerunt. 156
Calenderlari, Hugiemallari & Dervislari ordines sunt monachorũ seu religio-

ligiosorum apud Turcas, sed fraudatores. 298

Caliphæ in urbe Bagdat modestia. 227

Camillus cur alter Romulus sit appellatus. 202

Canis imagine Ægyptij adulatorem & mordacem simul scurram ostendere voluerunt. 368

Canis, cui nomen Leonino, ita strenue cum Indis pugnare solitus fuit, ut eorum confessione eum magis quam viginti hostes Hispanos metueret. 338

Canes comites Heroum. 361

Canis Leoninus retrahit Indos fugitivos: sequentes autem resistentes lacerat ib.

Canis, cui Berezillo nomen fuit, anui barbaræ subsidenti & supplicanti, demonstratis literis præfecti Hispanici, sibi ne noceret pepercit ibid.

Canes non mordent ipsos, qui prostrati sunt. ibid.

Canis natura quatuor elogiis prædicata ex Athenæo. 365

Canium epitaphia aliquot. ibid. & 366

Canis nomen in sacris literis quomodo usurpetur. 366

Canis erga mortuum dominum singulare fidelitatis documentum 362

Canis quidam Pyrrho Regi homicidas domini sui prodidit. ibid.

Canis Capparius prodit sacrilegum. 362 & 363

Canis Comitis Alfonsi Melcoricius mœrore & inedia tabescit. ibid.

Canem in Athenienſem arcem admitti fas non est. 368

Canum coitus difficiles. ibid.

Canem Græci κύνα vocarunt ob amorem singularem canũ erga dominos suos. 361

Canes generosi, in finitimis provinciis illius Dalmatiæ contra insidias Turcicas cur alantur. 364. 365

Canis sub forma Ægyptij militem depinxerunt ibid.

Canes defensores qui dicantur. 357

Canes ratione quare præditi dicantur. 356

Canis in triviis argumentatione utitur. 356

Cani non solum latratus, sed etiam alia indicia distincta diversæ vocis attribuuntur. ibid.

Canes fœminæ, masculis præferuntur 360

Capito homo furiosissimus, cum Francisci regis filium Henricum occidere velle videretur, & in eum ensem exeruisset capitis pœnas dedit. 23

Caprini oculi quid significent. 15

Captivi quidam cum in crucem agerẽtur, lætitiæ carmina cecinerũt. 191

Capua obsessa à Romanis fame tandem expugnata est. 126

Capua urbs Campaniæ florentissima ob insolentem arrogantiam, protervitæque vitium domicilium superbiæ ac sedes luxuriæ appellata fuit. ibid.

Caput magnum qualem hominem denotet. 8

Caramatexij Indi Occidentalis historia. 324

Carisij dictum memorabile, hoc est, inimiciter non esse irascendum. 264

Carmen quo Dij olim evocabantur quale fuerit. 39

Carolus rex Galliæ sapiens, regnum suũ dissipatũ, bonis consiliis restauravit, restan-

restauratumque conservavit. 212

Caroli magni constitutio de mendicis qua. 292

Carongius à Carolo VI. Rege Galliæ ob partam victoriam adversus Iaguetum Grisum mille Francis & annuo ducentorum Francorum stipendio donatus. 78

Carthaginenses M. Attilium Regulum, eo quod pacem cum Romanis permutationemq́, captivorum dissuasisset, exquisitissimis tormentis & cruciatibus affecerunt. 245 245

Cassius Severus Parmensis poeta. 56

Castitas inter primarias virtutes in sacris literis Deoque gratias numeratur & præcipue commendatur. 1

Castitas profecta & amata a S.S. 2

Castitas Deum placatum retinet. ibid.

Castitatis exemplum prædicatur in Iosepho filio Iacobi Patriarchæ, cum a scelesta Potipharis uxore ad libidinem pelliceretur. ibid.

Castitatis exemplum in virgine formosissima 163.164

Castruccius è carcere vinctus compedibus educitur, Pisarum atq; Lucensium Princeps salutatur. 129

Cato ingressurus in theatrum, in quo Floræ ludi a nudis scortis celebrari solebant, mulieres tanti viri authoritate & gravitate permota nudare se nolebant. 175

Cavillationes & detractiones inimicorum plerisq; ita molestæ esse solent, ut nullo modo perferendæ esse censeantur. 262

Cæsaris Tiberij de mortalitate oratio. 32

Causa mendicitatis qua. 296

Cedri & cupressi ligno nihil putrescit & corrumpitur. [illegible]

Certamen singulare inter duos [illegible] Iaquetum Grisum & Ioannem Carongium [illegible] Parisijs Carolo VI. factum. [illegible]

Certare [illegible] principe [illegible] [illegible]

Charnegui [illegible] H[illegible] venantur. [illegible]

Chasio [illegible] servat & [illegible] supercili[illegible] tim de rupe [illegible] ses [illegible] gnem se conjiciant [illegible] [illegible]

Ch[illegible] pretio [illegible] [illegible]

Ch[illegible] sima [illegible]

Ch[illegible] Rex Galliæ [illegible] [illegible] [illegible]

Ch[illegible] [illegible]

Ch[illegible] fines [illegible] [illegible]

Chio Insula [illegible] lit [illegible]

Chius insula [illegible] undat [illegible]

Chius [illegible] maris [illegible] olim Genuensium fuit. [illegible]

Chius expugnata a Turcis. [illegible]

Christiani a Turcis [illegible] 94

Christiani a [illegible] Turcis capti [illegible] Christū abnegare voluerint [illegible] bus Dominis [illegible] ercētur, vexantur & cruci[illegible]

Christiani capti à Turcis renunciantes baptismo opibus & honoribus afficiuntur. ibid.
Christiani Græci magnis superstitionibus implicati. 41
Christianorum filij à Turcis capti potius per αναγωγὴν quam per ἀποστασίαν deficiunt. 104
Christianorum constantia tanta est, ut ob honorē sanctissimi nominis Christi, spe resurrectionis & futuræ eiusq; beatæ vitæ omnia sua & vitam deniq; exponant. 249
Christus serpentis potestatem in Evangelio imitatur. 34
Christus Iesus in terris ambulans an risit. 107
Christus in terris quoties fleverit. ibid.
Christus quamobrem vivens in terris ingemuerit. ibid. & 108
Christus non speciem incarnationis sed veritatem suscepit. 108
Christus nobiscum communem habuit sensum, sed non appetitus incompositos. ibid.
Chrysostomi admonitio de bene vel male sibi conscio. 26
Chunigunda Franconicæ stirpis Palatina licet in matrimonio Henrici Bavari Cæsaris fuerit, maritum tamen non attigit, atque in perpetua virginitate vixit. 68
Chunigunda Cæsaris Henrici Bavari uxor Bamberga in templo Cathedrali sepulta jacet. ibid.
Chunegunda assiduis, & solennibus precationibus usa est erga DEUM ibid.
Chunegunda impudicitiæ crimen à malevolis fictum vitare non potuit. ibid.
Candente ferro se purgavit. ibid.
Cimon Miltiadis filius se captivum exhibere non dubitavit, ut pater sepulturæ traderetur. 266
Cingari qui sint, & eorum origo, fraudes & impostura quæ. 296
Cingari latrones plerunq;, & fures. 297
Circumcelliones è factione Donatistarum monachi facti sunt. 24
Circumcelliones zelo doctrinæ & sectæ suæ defendendæ, ex agris & cellis, in quibus solitarij vivebant orthodoxos more latronum irruerunt. ibid.
Circumcelliones imperio magistratuum Africæ, & manu etiam militari coërciti sunt. ibid
Circulator quidam in foro Veneto plumbum igne liquefactum contractavit, eoque sine offensa tanquam manus lavit. 75
Clava Herculis & Leonina pellis quid denotent. 169
Claudia navim cingulo attraxit. 70
Cleander Phryx apud Commodum Imperatorem ad honores evectus, immemor suæ humilitatis, sed fastu & superbia tumens capite plectitur. 222. & 223
Clericis comam alere vetitum. 171
Clypeus in majore honore quam gladij. 124. 125
Clodion II. Rex Francorum, cum Romanos continuis bellis fere ex tota Gallia expulisset, mandavit suis militibus & subditis ut in signum libertatis prolixas barbas & capillos portarent. 172

Cæcitas magna de familia heroum Romanorum. 33
Cæcus quidam Agrigentinus venationis operam adhibuit. 28
Cæcus melius oculato videt. ibi. & 29
Cæcus Geometra. 29
Cælibes semivivi appellati, & cur. 298
Cælibatus Romanis olim valde exosus. ibid.
Cognitio gentilium de vitandis libidinibus. 2
Comæ mystica significatio. 271
Comarum usus, & desuetudo. 171.172
Coitus matrimonialis ad procreandam sobolem legitime institutus spiritib⁹, & dæmonib⁹ minime cast⁹ videtur. 4
Collectores opum vel intempestive, antequam cupiditatibus suis plane satisfacere possunt, moriuntur, aut brevi momento maius luxu rursus opes dissipantur, quæ longo tempore & quidem magno labore acquisitæ, & ad certos usus repositæ fuerunt. 289
Colophonia voluptate & luxu interierunt. 127
Colubri allegoria. 377
Commercium quid sit. 27.28
Commoda vitæ humanæ duo, unum prosperæ fortunæ; alterum boni consilij. 209
Commodus Imperator cum gladiatoribus versari maluit, quam in curia. 76
Conchæ multæ Slusæ olim inventæ, sed postquam collectioni earum impositum genus vectigalis quoddam fuisset, effluerunt & non amplius comparuerunt. 280
Concordia sola Turcarum potentia extensa. 94
Confœderatio Venetorum cum Iulio II. Pontifice cum Maximiliano Imperatore, cum Alphonso Rege Neapolitano, & cum Selymo Turcarum Rege eodem tempore amissa Cypro facta. 203
Coniugium & militia veteribus magnopere curæ fuerunt, quibus neglectis imperium [illegible] & durabile manere haud unquam potest. 271
Conradus a Vu[illegible]chausen [illegible] contra Herbipolenses [illegible] quodam ad Satzenses pertinuisse probans usus est. 69
Conradus Marchio Montisferrati in palæstina occisus est. 24
Conscientiæ malæ descriptio. 7
Conscius sibi male etiamsi omni [illegible] pecunia circumvectus sit, tamen omnium miserrimus est. 3[illegible]
Cõsecratio aquæ calidæ quid den[illegible]. [illegible]6
Consecratio ferri quid. 6[illegible]
Consecrationes superstitiosæ plane [illegible]tiendæ. ibid.
Consiliarius optimus ille est qui [illegible] privatis inimicitiis impulsus [illegible] tia adductus [illegible] publico [illegible] commotus suam [illegible] dicit. [illegible]
Consiliarius [illegible] qui rebus prosperis bene consuluerint, [illegible] qui per imprudentiam male. 21[illegible]
Consiliarij boni qualitates quæ. [illegible]
Constantia mira M. Attilij Reguli in exquisitissimis tormentis. [illegible]
Constantij & Constantis Imperatorum leges quæ. 1[illegible]
Constantinus magnus Philosophiæ [illegible]rem muliebri antepo[illegible]it. 2[illegible]1

Constantini magni Imperatoris lex contra infœcundos coinges sublata. ibid.
Constantini socij laborantes in pyrotechnia consilium à Diabolo petierunt. 151
Constantia mater Friderici II. 276
Constantini lex cruenta spectacula condemnavit. 76
Constantinopolis capta à Turcis. 45.46
Consuetudo lavandi exterior cur introducta. 3
Convitia inimicorum, salutaria præter voluntatem & intentum convitiantis sæpenumero & instar medicamentis esse solent 266
Conviviorum luxuria & vestium ægræ civitatis indicia sunt. 128
Convivium ab q. potu murium convivium appellatur. 49
Cor primum est quod vivit, & extremum quod moritur. 11
Corda Regum inclinat Dominus quo vult. 10
Cordis latebras Deus solus cognoscit. 6
Cordis specus qui. 7
Cornelius Sylla in somnis dæmonem conspiciens postero die testamentum fecit atque obivit. 57
Cornelius Agrippa quid de amoribus variarum gentium sentiat. 10
Corpora quæ fulmine icta sunt non putrescunt, sed integra manent 283
Corpora multa Martyrum incorrupta sepulta jacere in Moscovia, fama est. ibid.
Corpori tantum indulgendum, quantum valetudini bonæ satis est 141
Corpus humanũ per se quiescit, nihil cõmune habens cum mentis actione. 10
Corvinus Moldavus Turcarum fulmineus terror appellabatur. 132
Creon Rex publico decreto mortisq; pœna indicta corpus Polynicis sepeliri prohibuit. 69
Crotoniatæ urbem Sybaritarum ob luxum & petulantiam expugnarunt. & captam immisso flumine, aquis obruerunt. 127
Crudelitas inhumana omne virtutis ornamentũ in Selymo obscuravit. 20
Culicum examina lethales leonis hostes. 332
Cuimus liberos texit, sub marmore atq; auro servus habitat. 141
Cultus fœminarum qualis esse debeat. 170
Cuniculi cur terræ defossores. 32
Cuniculi appellati à Strabone Liberides. ibid.
Cuniculorum fœcunditas magna. ibid.
Cuniculorum venatio. 52
Cupiditates amentium hominum expleri nequeunt, etiamsi quæcunque petierint, consequantur. 216
Cupiditas cupiditate accenditur, quæ nisi per continentiam superetur, nũquam sedatur. 153
Cura importuna interdum plus quam ignavia obfuit. 50
Custodia humani generis bonis Angelis à Deo est mandata. 64
Custodia nulla à libidine tuta est, nisi animus castitate & pudicitia antea probe sit munitus. 376
Cyri maximi Persarum Imperatoris oratio ad suos amicos, ut ocium fugiant, tanquam omnis boni perniciem habita. 135.136

D.

Dandala præcipua urbs Nubiæ auro ditissima atque ebore. 297
Dani cum Suecis anceps & grave maritimum bellum ineunt. 111.112
Daniel Propheta Babyloniorum draconem arte quadam suffocavit. 33.34
Danielis socij incolumes ab ignis violentia ab Angelo Dei præsente rege Nebucadnezare servati sunt. 74
Danubij loca periculosa Strudel & Kessel. 60
Darij regis Persarum fuga è prælio ad Issum. 354
Darissa vulgo Dercß *Franciæ Orientalis oppidum.* 304
Darius Histaspis filius nonnullos Persas torvo aspectu in fugam abiecit. 20.21
Davidis Rizij cantoris superba insolentia à Rege Scotiæ morte multata. 223.224
David Rex laudes Dei à mundo corde exorditur. 4
David regius Propheta ocio indulgens in Bethsabeam Uriæ uxorem pulcherrimam se lavantem ex illicito amore exarsit. 136
Δαίμων quid appelletur. 16.17
Δαίμων sæpe a Poetis pro animo ponitur. ibid.
Dæmon frequentius invadit eos, in quibus atræ bilis major est copia. 6
Dæmones etiamsi hominibus divitias & gloriam promittunt, nihil tamen ex se tradere possunt. 290
Dæmones mali etiam sacrificiis delectantur. 2
Dæmones & Spiritus immūdi an puros & castos sub specie castitatis diligāt. 4
Deciorum patris & filij in devovendo pro patria dignitatis cupiditas & pertinacia quæ. 1[illegible]9
Defuncti non male dictis aff[illegible], sed beati prædicandi sunt. [illegible]
Delictus qui ex ignotis & vagis hominibus habetur, perniciem potius quam utilitatem in Rempubl. inducit. 90
Deliciæ ducissæ Venetiarum, [illegible] punitæ. 16[illegible].165
Delphinus vocatus nullo alio nomine quam Simonis delectatur. 32[illegible]
Delphinorum affectio mira erga homines. 323
Amoris insignis indicia erga puerum. ibid & 324
Gratus animus. ibid.
Democritus mundanam insaniam deploravit. 22
Deo omnis hypocrisis & simulatio abominabilis. 13
Deo soli notitia arcani pectoris & cordis in sacris literis attribuitur. [illegible]
Deorum indignationem nihil quid ad summum claritatis fastigium evasit, effugere potest. 1[illegible]
Derwisslari qui sint. 29[illegible]
Desidia non solum gloriæ sed etiam valetudini obest. 126.127
Destituti opibus, bonis invident, malos extollunt, vetera oderunt, nova exoptant & odio suarum rerum omnia mutare student. 178
Deus non solum in corporibus hominum verum etiam in ipsorum cordibus illis quæ [illegible] [illegible]. 11
Deus aliquando imperium vermibus in reges & principes attribuit. 12
Deus non corporis membris hominum digna-

cogitationes perspectas habet. 16
Deus Adamo & Evæ lapsis an serpenti vocem qua usus est ad decipiendum Adamum ademerit. 31
Deus opt. max. oculus mundi & pater luminum nuncupatur. 30
Deus tepidos evomit, a se reiicit atque iratus, & non raro in reprobum sensum tradit. 12
Deus Pharaonis impietatem & insolentiam non leonibus & ursis, sed vermibus & insectis vilissimis punivit. 49
Deus omnia nobis duplicia dedit excepta anima. 63
Deus sub scortationis, homicidij furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale est vetat. 8
Deus vilia animalcula & insecta ad profligendos hostes armat. 51
Deus non membris humanis constat. 16
Deus solus omniscius. 6.7.13.30.43
Deus natus classicum canens omnes creaturas ad arma convocat. 51
Deus non cuncta largitatis suæ munera simul & semel effundit. 27
Deus orbem terrarum ita gubernat, ut modo nec modo illud adhibeat, nec secunda semper succedat nec adversa incutiat. 159
Deus in sacris literis leoni comparatur, sicut quoque Sathanas, sed plane diverso respectu. 334
Deus cum sit sapientissimus non opus habet, ut nostro cogitatu seu industria illi paremus instrumenta salutaria absque ipsius mandato. 67
Deus ut immensus & incomprehensibilis pro sua divinitate, membris humanis non præditus est, neque eis indiget. 196
Deus quotidie orandus ut nostro labori felicem successum tribuat. 152
Dextera non cuique porrigenda. 195
Dextera curta, rotunda, brevibus digitis, & æqualibus, glabra & pilosa, longis unguibus quid denotet. ibid.
Dextra manus varia significatio. ibid.
Dextra manus significatio metaphorica translatione eximia potestatis, & quandoque regiæ majestatis signum fuit. ibid.
Dextera Dei in sacris significatio. 196. 197
Dextera vis quantum apud veteres habuerit authoritatem. 195
Diabolica examina Religiosus quidam vidit. 64
Diabolus varia ludibria in venatione leporum sæpenumero exercet. 390.391
Diabolus Dynastes a sacra scriptura appellatus. 63
Diabolus non delectatur castitate, sed castos & innocentes in suos usus ac ministeria præparat. 4
Diabolus interdum suis mancipiis tetra & horrenda specie apparere solet. 58.59
Diabolus homines molles, & male in animo affectos plerunque adoritur. 63
Diabolus quomodo se in serpentem, quando decepit Evam & Adam, transformaverit. 163
Diabolus Leo rugiens. 64
Diabolus etiam humanas cogitationes ex signis exterioribus non ignorat. 6
Dianæ simulacrum apud Lacedæmonios vimine colligatum colebatur. 38

Diabolus quando consulitur, ambigue respondet. 151
Dicentes aliquid obscure vel invident vel fallere conantur. 200
Dies mortis dies nativitatis præstat. 158
Dignitas & virtus elucent ex generosa indole. 18
Dij solum mores adorantium inspiciunt. 2
Diligentia major militum in rebus bellicis oritur ex timore. 88
Diocletiani M. Aurelij & Valerij Constantij numismata Genio consignata quid denotent 55
Diodorus Stoicus cæcus Geometriæ munus tueri potuit. 29
Diogenes cur canis nomen sortitus sit. 368
Diogenis similitudo de voluptate. 148
Dion Syracusanus spectro perterritus in ædibus solus manere recusat. 57
Dioxippus Atheniensis pugil nobilis & præclarus. 80.260.261
Dipnosophi de oculis quid observaverint. 15
Disciplina & obedientia militaris est res necessaria. 90
Disciplina militaris non solum ad vincendum hostem necessaria est, sed etiam ad securitatem agrorum & agricolarum spectat. 87.88
Disciplina apud veteres Romanos optime constituta. 88
Disciplina militaris Turcarum severa & veluti fulcris & columnis stabilita & corroborata. 95
Discipuli Christi mittentes sortem pro apostolatu eligunt Matthiam. 12
Discordia Christianorum Principum Turcis adeo grata est, ut eam omnibus artibus & conatibus foveant. 93
Distinctio nulla inter cadavera mortuorum, nisi forte quia gravius fœtent corpora divitum, distenta luxuria. 167
Distinctio notabilis operationum & laborum secundum Aristotelem, quæ 139
Distinctiones serpentum quæ. 35
Divinatio. 10
Divitiæ per se non sunt noxiæ, sed mentes male utentium sunt criminosæ. 128
Divitiæ sine pietate sunt spinæ, rosæ vero sunt quando pietatem sequuntur. ibid.
Divitiæ & opes, paupertas & egestas à Deo promanant. 290.291
Divus Antonius mundum esse laqueis plenum exclamavit 159
Dos Massiliensium quæ. 1[illegible]
Dos patritiæ Venetæ. ibid.
Dos in lege divina constituta. 1[illegible]
Dotes moderatæ dari debent, ut fœminæ ad pudicitiam & obsequium virorum facilius cogantur. 1[illegible]
Dotium magnitudine domus non exhauriri debet, ne fœminæ turpiter viris imperent ibid.
Draco quid [illegible]
Draco beneficij memor puerum salvum conservat. 332.[illegible]
Dracones quinam inter serpentum genera vocentur. 3[illegible]
Drusi continentia. 3[illegible]
Ducum prudentiæ & militum obedientia in bellando ingentia bona efficiuntur. [illegible]

Duc[illegible]

Duellum non solum in seriis, sed etiam in ludicris usitatum fuit 76
Duellum adhuc hodie in Moscovia est usitatũ ad eruendam veritatẽ. ibid.
Duellum Galli cuiusdam & Itali quale fuerit. 78.79
Durides canis Lysimachi Regis vivus cũ mortuo Domino cremari voluit. 364
Duringi Comitis perfidia, quo pacto ulta. 254

E.

ECclesiastis doctrina & praeceptum quo pacto cibis & potibus sit fruendum. 154
Eduardus Rex Angliae cum Scotiam totam subigere vellet, lapidem marmoreum rudem fatum regni denotans, invenit. 42
Effectus voluptatis qui. 148.149
Elephantiasis quid. 291
Elephanti & Rhinocerotis duellum. 374.375
Elephantes cornua habent. 369
Ex Elephãto nihil vescũ nisi promuscis & labra, ac cornuum medulla. 370
Elephanti persuasionis & disciplinae capaces. ibid.
Elephanti rerum coelestiũ notitia praediti. ibid.
Elephantorum auxilio Iudaei morti & supplicio destinati, divinitus conservati sunt. 370.371
Elephãtus scel⁹ magistri sui revelat. 371
Elephantorum praeconium. ibid.
Elephanti turbati cum sunt, omnes pro hostibus habere solent. ibid.
Elephanti quo pacto in Italia in usu esse desierint. 373
Elephanti candidi rarissime inveniuntur. 374
Elephãti qui sunt generosiores & fortiores. 373.374
Elephanti hostes qui. 374
Elephantum inter & Rhinocerotem dissidium ac odiũ internecivũ. ibid.
Emanuelis Sosae naufragium. 105.234 244
Emendans affectus & cogitatus felix praedicatur. 7
Encomium Caninum. 351
Encomia equorum variorum generum. 348.349
Epaminondas obesum & corpulentiorem militem ab exercitu submovit, & quare. 125
Epaminondae fortissimi Thebanorum ducis clypeus salvus. 125
Epheous filius Dionis ira, dolore levi & ludicra ex causa orta concitus de superiore adium parte se deiecit & oblivit. 57
Episcopi duo, Orthodoxus & Arrianus, usq; ad & in rogum disputarunt. 74
Epitaphium memorabile cuiusdam Regis Galliae quod. 165
Equae Arelatenses quae. 382
Equae in maximis subitisq; laboribus praevalent equis, praesertim non castratis. 354.355
Equae Hungaricae in exercitiis ludicris, seriisq; certaminibus, maribus praeferuntur. 355
Equus ultra vigesimum annum generare non potest, nec equa ultra decimum concipere. ibid.
Equi Alboini Lõgobardorũ Regis la⁹. 346
Equi rabie corripiuntur, ut canes. 351

Equi Alexij Imp. Græcorum sagacitas & generosa indoles. 345
Equi solis quatuor. 352
Equi fortitudo, bellica intelligentia, audacia, furor. 316
Equi Achillis & Bellisarij cuius tincturæ & coloris fuerint. 347
Equis nonnulli præter naturam stolide aliqui, ōni ratione, utpote irrationali animali nimiū attribuere. 315.316
Equi generosi nomina peculiaria sibi indita adprime noscunt. 352
Equis inebriato iratis fiat. 351
Equites leporis qui. 391
Equo sensus quidam grati animi inest ad hominum salutem. 346
Equorum Turcicorum proprium. 351
Equorum Ægyptiorum pretium quale fuerit tempore Salomonis Regis. 354
Equus apud Indos occidentales ante Hispanorum adventum incognitum animal fuit. 353
Equus Marti sacer. 346
Equus ut amet, qua ratione efficiatur. 351
Erigij ducis Alexandri & Sacibarzanis transfuga ducillum quod. 77
Erythræus triplex nomen Romanorum indidit. 36
Essæorum secta. 72
Ethnici comas tantum ad delicias aluerunt. 171
Eunuchus reginæ Candacis inter Gazam & Hierosolymam a Philippo Apostolo baptisatus fuit. 205.206
Eunucho Regis Babyloniæ qualis pœna statuta eo quod cum pellicibus regiis cubuerit. 260
Exarmatus non quenquam violat iniuria, nec violatus occidit, nec [illegible] minuam contrahit eorum, qui ferro accincti iniuriam illatam armis repellere, ac vitæ discrimen subire recusant. 183
Excessus vestium est profusio donorum Dei, signum otij, argumentum levitatis & confusio bonorum [illegible] & officiorum. 167
Exercitus Germanicus quo pacto instituendus. 90
Exercitus Romanorum à concione prophetæ Esaiæ prædictus. 89
Extensio manuum in sacrificando quid significet. 2
Extensione manuum nos ad Deum fugere declaratur. 4

F.

Fabella Æsopica de leporibus & ranisque. [illegible]
Fabula Turcarum de Su[illegible] A[illegible]cinace Alis. 122
Facies bona bonæ cordis vest[illegible] 5
Faciem [illegible] Deus [illegible]
Faciei pulchritudo cæterorū membrorum deformitatem tegit. 1[illegible]
Facultas civilis honorabilior medicina est, medicina vero præstabilior 2[illegible]
Famagusta urbs Cypri [illegible]
Fames pro mendicitate frequenter usurpatur. [illegible]
Falerius Venetus super scala [illegible] conspirationem quandam securi percussus est. [illegible]
Fatum ante obsidionem Constantinopolitanam quod. [illegible]
Fatum in regno Neapolis Tarantinæ factum quale. 44

Fatum

Fatuus omnis superbus, & contra. 225
Febris leoni ob nimium calorem familiaris morbus est. 331
Felicitas Hiberniæ quæ. 204.205
Felicitas Reipubl. studio pacis augetur. 205
Feræ vulneratæ vel læsæ sibi ipsis non opitulantur. 377
Ferdinandus Alphonsi Regis Neapolitani filius Turcas qui Hydruntum occuparãt victos ex Italia fugavit. 211
Ferdinandus Arragonum Rex fratris sui filium adhuc infantem, cum sibi regnum omnium votis deferretur, in solum regium collocavit, ad cuius pedes ipse primus procumbens, in ipsius verba juravit, idemque ut omnes facerent exemplo suo adegit. 192
Ferdinandi Hispaniæ & Arragoniæ Regis iustitia bellica. 90
Feris, & Benaduxeræ Afrorum fratrum historia. 258
Feronia Dea. 70
Feronia urbs ubi sita. ibid.
Feroniam Græci ἀνθηφόρον, modo φιλοστέφανον, modo Proserpinam appellarunt. ibid.
Feudum ligium quod. 250
Fides & constantia Guilelmi Setonii Scoti, eiusq; conjugis, in defendendo Castello Beruico. 192.193
Fides & tutela constans Masinissæ Numidiæ regis erga Romanos. 132
Fidentes nimium physiognomicis falluntur subinde. 9
Florentinus Magistratus ociosos & ignavos ad supplicia trahere vel eiicere iubet. 137
Fœcunditas & multiplicatio prolis est benedictio divina. 278
Fœmina repudiato honore versutum & intolerabile animal est. 160
Fœminarum munus quod. ibid.
Formulæ superstitiosæ & ambitiosæ devotionis quæ. 189.190
Fortitudo citra iustitiam non est laudabilis. 76
Fortuna instabilis & variabilis. 131
Fortunæ ludibrio seu fatis res prosperæ & adversæ à nonnullis attribuuntur. 156
Franciscus primus Rex Galliarum prope Ticinum cum sua præcipua nobilitate victus. 18
Franciscus I. Rex Galliæ accepto vulnere capillos, quo facilius curaretur, tonderi iussit. 173
Franciscus I. Rex Galliarum ob amissam victoriam minime perterritus. 18.19
Franciscus I. Rex Galliarum magnanimitate assimilatur Maximiliano I. Cæsari. ibid.
Francisci I. Regis Galliæ encomium. 194
Francisci Ximenij Cardinalis & proregis Hispaniæ ad Carolum V. literæ quæ. 241
Francisci Ximenij magnanimitas. 262
Francisci Vallesij observatio de facie hominis. 8
Francisci Guicciardini querela de militibus non discrimen inter amicos & hostes habentibus. 93
Fraus Hattonis Episcopi Moguntini erga Adelbertum Palatinum Franciæ orientalis quæ. 303
Fridericus Imperator III. voluit ut eius consiliarij in palatij vestibulo duas

res, videlicet simulationem & dissimulationem deponerent. 202
Fridericus Cæsar coronam regum antiquorum Hungariæ Regi Matthiæ recusabat restituere. 133
Fridericus tertius Imperator Romanorum de dictis probrosis & iniuriosis in se profusis non commotus. 265. 266
Fridericus Imperator duellum inter legitimos modos probationum approbat. 76
Fringilla avicula vel benefactrix, vel traditrix. 323
Fronto Rex Daniæ legem tulit ut omnes controversiæ qualescunq; ea essent, duello definirentur. 75
Fucatæ mulieres. 160. cum sequentib.
Furiosus iniuriam pati potest. sed minime facere. 23
Furiosus non potest puniri nisi suo furore. ibid.

G.

Gabinus Fundulus Cremonensium Dominus quod tres summos Principes orbis, Iohannem, 22. Pontifici max. Sigismundum Romanorum Cæsarem & Mocenicum ducem Venetum uno tempore cum eo commorātes, cum eos intercipere potuisset, liberos dimisisset, seipsum parum mētis compotem appellavit. 22
Galbæ gloriatio de ampla familia. 33
Galeam aut thoracem in bello abiiciens seipsum prodit & exarmat, at scutum, totum phalangem prodit. 125
Galeonus navis immensæ, qualem vix mare Adriaticum vel mediterraneum unquam viderit. 112. 113.
Gallinaceorum encomium. 340
Gallorum imperium quale. 19
Gallorum legati cupidi sunt prædæ de argenteis & aureis poculis Antigoni Regis Macedoniæ. 130. 131
Gallus à leone timetur & quasi colitur. 333
Gemitus Christi graviores sine dubio in sacris literis lacrymis indicata sunt. 108
Gedeonis milites sinistris manibus lampades, & dextris tubas servantes tenuerunt. 197. 198
Genius hominum observator. 54
Genius etiam potest Angelus appellari. ib
Genius fictus Deus. 53
Genius Deus natorum. 54
Genius fingitur Deus naturæ. ibid.
Genius semper eius rei curam gerit, unius est genius. 27
Geniales dies quis. 81
Genij aliquando imagine serpentium, interdum puerili, aliquando iuvenili, interdum etiam sinis & platani foliis coronati ficti sunt. 54
Genij secundi & adversi qui. ibid.
Genij à Philone sacerdotes appellati. ibid
Genij à Græcis dæmones dicti. ibid.
Gentiles humana ratione ducti sunt ad vitandas libidines. 2
Gentilitatis delira, & superstitiosa somnia de numinibus. 31
Gentiles non solum manus sed etiam mentem puram habere voluerunt. 2
Gentiles in suis calamitatibus consolationes quæsiverunt, sed profecto fragiles. 151
Genizari qui & unde appellati 97
Genizari milites prætoriani dicti 97

Genizari a Murate I. cum Adrianopolim occupasset instituti. 96
Genizari Achmetem Bassam, Peglerbegum Cypri Famagustae cum suis trucidarunt. 99
Genizari Christianorum filij à vera via religionis ad cultum Mahometicum in juventute adducuntur. 96
Genizarus seu miles Turcicus quidam ob lac venditum & non solutum precium suspendio traditur. 95
Genus masculinum plerunque in jure comprehendit in se fœmininum. 484
Geometra cæcus. 29
Georgius Castriotus, à Turcis dictus Schanderberg, singulari certamine Feribassam, a quo ferociter provocatus fuerat, devicit. 77
Georgius Fronsbergius miles egregius & felicissimus neglectum disciplinæ militaris sæpissime deploravit 92.93
Georgius Fronsbergius Maximiliani I. & Caroli V. Cæsarum præfectus bellicus fortissimus. 92
Georgius Thurius Pannonius novices duello pugnans contra Turcos provocantes, victor, atque terror Turcorum evasit. 75
Georgevicius, de captivitate Turcica. 100
Germania concors satis Turcis resistere potest. 93
Germani Zelotypia, non ut aliæ nationes laborant. 143
Germanicus galli gallinacei neque vocem neq; aspectum ferebat. 333
Germanorum frugalitas laudatur. 130
Germanorum animi ab Imbraimo Turcico legato belluæ multorum capitum & plurium cadaverum assimilati sunt. 94
Gladius Rolandi Herois qualis fuerit. 121.122
Gladiatorum spectacula prohibita. 77
Gladius Alis Sulficar nominatus quid sit. 122
Gladius iste non bonus solum cui deauratus baltheus est, nec vagina gemmis distincta, sed cui ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rumpit. 123
Gladius in sacris literis sæpissime pro pœna ponitur. ibid.
Græci & Romani comam primam juvenum alicui Deo consecrabant. 173
Grassatores ac fures, qui Ægyptiorum specie ac nomine impune ubiq; prædentur arcendi sunt. 297
Gratianus, Valentinianus & Theodosius Græci imperatores pudicitiam & mundiciem valde amarũt, obscœnã vero nuditatẽ pati noluerũt. 175
Grati animi commendatio, & ingrati abominatio. 321
Gratiarum actio Iacobi VI. Regis Scotorum ad Deum pro parta victoria adversus conjuratos. 25
Græciæ civitates dum imperare singulæ cupiebant, imperium omnes perdiderunt. 94
Græcorum pœna de commisso stupro erat securi convictis dimus flagitij barbas præcidi. 171
Gregorij Nysseni de Sathana dolis sententia. 6
Grosse Leuth/ flecken offt in kleiner Heut. 20

Grus balearica apertissima dedit amoris signa erga milvum quendam Hispanum. 326
Gubernatio calamitosa instituitur, si populus repudiatis salubribus consiliis pro suo libitu administrare Rempubl. vel vi vel dolo satagit. 214
Gulielmus Holandiæ comes Rex Romanorum designatus, debellata Frisia, occulto fato occisus miro opere exornato sepulchro sepeliendus traditur. 42. & 43
Gulielmi Setonij Scoti præfecti Bervici ejusque fides & constantia, qua Regi suo urbem salvam conservavit. 192. & 193
Gulielmi Perkensi cogitationes de excessu vestium quæ. 167

H.

HAbens rationem conscientiæ suæ felix dicitur. 7
Habitus Genizarorum quis. 97
Habitus animi maxime se prodit oculis. 14
Hamelensium pueri 130. amittuntur. 48
Hanani prophetæ increpatio adversus Asam regem Iuda. 91
Hannibal armis vicit, sed vitiis rursus victus est. 131
Hannibalis stratagema. 379
Harenscheren quid sit. 368
Hatto Ostrofrancorum dux cognomento Bonosus Abbas Fuldensis consecratus Archymista pauperes frumenta petentes combussit, ille vero à muribus plane corrosus. 47. 48
Hatto à Dæmonibus in puteũ ignis mõtis Aetnæ vivus præcipitatus 204
Hebraimus Bassa, ab Imperatore Solymanno perfide necatur ... 0
Heliogabalus cupiditatem stupri quam ad[...] qui natura defectu nondum poterat, in se convertens, nomine muliebri Bassiana pro Bassiano appellari voluit. [...]8
Heliogabalus postquam occisus, & corpus eius per urbis vias more canini cadaveris à milite tractum est, militari cavillo, indomita & rabida libidinis catula appellatus fuit. 1[...]9
Heliogabalus vestalem virginem quasi matrimonio suo iungens abscissisque genitalibus matri se Magnæ sacravit. ibid.
Heliogabali monstrosa & vesana libido quæ. ibid.
Henrici à Methymnia ducis Asincica, erga Rodericum Ponze de Leon, Marchionẽ Gaditanũ fidelitas. 187
Henricus Bavarus Imperator Chunegundam coniugem de violata pudicitia insontem reperit. 68
Henricus primus Imperator Auceps dictus præclaram disciplinam inter militem & agricolam sancivit. 88
Henricus IV. Rex Galliæ & Regina Angliæ in prœliis in maximis periculis & conspirationibus destituti auxilio humano, divino auxilio incolumes manserunt. 25
Henricus Rex Lusitaniæ reprehenditur. 194
Heraclitus amentiam mundanam risit. 31
Hercules leonina pelle amictus, & cur. 169

Hercules

Hercules Thebanus patronymico nomine Alcides appellatus. ibid.
Hercules Ægyptius gigantes una cum Osiride in Italia devicit. ibid.
Herculis & Alex. cõparatio qualis. 209
Hercules Alemannus tempore Mancalei XIV. Regis Assyriorum, apud Tuiscones regnavit, ob fortitudinem ita dictus. 169
Herostrati Ephesij Baiamontis & Falerij memoria abolctur. 259.260
Hieronymus Anca Hispanus fidem Petro Torellio servatam fregit. 84
Hippocratis iudiciũ de vultib. humanis. 8
Hippolytus sine agnitione naturali Dei & motu spirituali ab incestu Phædræ abhorruit. 2
Hippolytus filius Thesei novercæ Phædræ ob incestam consuetudinem valde aversatus fuit. ibid.
Hippolyti continentia prædicatur. ibid.
Hispani maximopere suis palatiis nituntur & confidunt. 124
Hispanorum rebellium signa aliquot in Insula deserta exposita, ex desperatione metu inediæ, ut fortiter caderent se mutuo interficiunt. 190
Hispani bellũ quam ociũ malunt, si extraneus abest, domi hostẽ quærũt. 191
Hispani & Lusitani pertinacissime vel suis ducibus, vel opinioni & libertati suæ inhæserunt, ut ab ea non nisi morte divelli potuerint. 190.191
Histrio quidam vorax, iussu Daniæ regis suspensus. 137
Homo ex homine nascitur, diabolus autem ex diabolo non. 4
Homo tã bene culmo q̃ auro tegitur. 141
Homo quilibet pius bonum Angelum custodem habet. 64.65
Homo sensatus in sapientia manet sicut Sol: stultus sicut Luna mutatur. 153
Homo minore misericordia dignus est, quam bruta, & quare. 311.312
Homo natura animal elegans. 168
Homo nobilis Regem I. Galliarum Frãciscum occidere in animo habens, à iudicibus curiæ Parisiensis capitis damnatur. 23
Homo ex terra & limo manu Dei formatus & factus, peccato deformat⁹, & corruptioni obnoxius, ad primævam suam materiam defunctus necessario rediturus est. 283
Homo seipsum recte cognoscere nequit, nisi perpetuo cogitet, se mortalem, neque certũ esse, quo anno, quo die, quo momento eum mors abripiat. 158
Homicidij pœna apud Græcos. 171
Hominis pœnitentis lachrymæ quomodo fiant. 109
Hominis status facilime uno momento mutatur. 156
Homini iuxta sententiam Socratis, Empedoclis, & Menandri duplex Genius attributus. 54
Homini nil satis est, cui pauca non sufficiunt. 153
Homines boni & mali unde cognoscantur. 8
Homines cur mortales appellentur. 228 229
Homines licet natura habiliores sint ad loquendum quam scribendum, tamẽ arte & industria contrarium doceri potest. 28
Homines magis irascuntur, cũ iniuria infer-

infertur, quam cum vi domantur. 265
Homines nulli magis sitibundi gloriæ esse solent, quam qui eam fugientium specie persequuntur. 170
Homines omnes nudi nascuntur, & moriuntur. 168
Homines, qui fœdis concupiscentiis manus dederint, ventriq; dediti per inertiam atque lasciviam, ingloriam, inutilemq; peregerint vitam, nec quicquam pensi, pudorisve habuerint in Asinos post obitum deiiciuntur. 143
Honores alunt artes, & liberalitas gloriam. 240
Honorius taxatur. 340
Honorij & Theodosij Imperatorum lex militaris qua. 89
Hostes dum timemus, ab eis juvamur, & ab inimicis multa edocemur utilia ad custodiā & providentiā. 262
Hugo Marchio Brandeburgensis Vicarius Ottonis III. Imperatoris magnis virtutibus in Italia præditus fuit, quod hominibus otiosis & asotis infensus fuerit. 137
Hungariæ proceres recordantes beneficia sibi exhibita Ioannis Huniadis adversus Turcas, Matthiam filium captum à Ladislao in Regem creant. 132.133
Hybernia regnum nullum venenatum animal gignit, nullum reptile noxium, nec olim ab hostibus unquam expugnatum est. 204
Hybernia quoad perpetuam libertatem felicitati urbis Venetæ assimilatur. 205
Hybernia quando ad Henricum II. Angliæ regem delata fuerit. 203
Hybernia quo loco sita. ibid.
Hybernia ab Aristotele & Claudiano Ierna nominatur. 204
Hyberni ad bonam culturam tantum concordia & bonis legibus caruerunt. ibid.
Hyberni populi moribus inculti & barbari, legum & disciplinæ fere ignari, in agriculturam desides, & ideo lacte magis quam pane vivunt. ibid.
Hypalia fœmina Alexandrina defectū naturæ fragilitatem recte considerauit. 163
Hypocrysis teterrimum vitium est qua societatis humanæ, omnisq; amicitiæ vis dissolvitur. 162
Hypocrita licet superbia sua ad cœlum usq; attigerit: tandem tamen quasi sterquilinium peribit. ibid.
Hypocritæ extensis manibus & brachiis Deo tantummodo illudunt. 4
Hypocritæ in corde pleni fraudis & proditionis, etiam externo fuco pietatis, & simplicitatis alios & seipsos decipiunt. 11
Hypocritæ in precando nullo zelo flagrant. 4

I.

IAcobus IV. Scotiæ Rex ad ædificationes civitatum magnos sumptus, sed navium fabricationes longe maximos fecit. 111.112
Iacobus Bagge Navarchus Suecicus à Danis captus. 110.111
Iacob. VI. Scotorū Rex in Ioānis Comitis Gouriæ, & Alexādri Ruthení, ej⁹ fratris,

tris, sic avorum insidias incidēs divinitus conservatus & pro parta victoria Deo omnipotenti gratias agit. 24.25
Iacobi Bastardi regis Cypri detestabilis formula iuramenti fidelitatis prastiti Soldano Mamalucorum regi, adiunctis horrendis & diris imprecationibus. 252
Iaquetus Grisius Ioannis Carongy renitentem uxorem stupravit. 77.78
Iasonem educarunt filia Centauri. 17
Ictus locustarum, muscarum, aliorumq; insectorum in deserto impiis Israelitis lethales fuerunt. 51
Iesuatarum ordo, quando sit institutus 71
Iesuita vel Iesuata vulgo fratres ignorantia vocantur. ibid.
Ignis nonnullos interdum ladere non potest. 73.74
Ignominia obtrectationum & calumniarum sunt architectura diabolica. 68
Imago natura hominis & tacitus sermo mentis in oculis humanis exprimitur. 13.21
Imbraimi interpretis Turcici Imperatoris cum Busbequio Francofurti in Electione Maximiliani II. Casaris legati colloquium. 93.94
Immanitas Longobardorum qua. 207 & 208
Imperator Turcarum nullum hostem magis, ac Matthiam Hungaria regem formidavit. 134
Imperatores, reges & principes viri peculiaria signa cōmonefactoria mortis futura contra fastum & superbiam habuerunt. 226
Imperatoribus olim eo die, quo coronam acceperunt, sedentibus in regio throno camentarius aliquot lapidum genera proponere solebat, ut deligeret unum ex his, ex quo tumulum sibi fabricari vellet. ibid.
Impostor quidam apud Lucianū Christianos mysteriorum exploratores appellat. 34
Impostura Tyranni, sacrificuli Saturni. 217.218
Incensiones summa Dei sunt gratiarum actiones. 2
Incontinentia & intemperantia distinctio qua. 151
Incursus leporum interdum ominosi & fatales 389.390
Indagatores potius sequuntur lepores, quam inveniunt. 387
Indi anthropophagi. 337
Indi occidentales quibus utantur superstitionibus. 39
Indi orientales atrocibus calamitatibus & miseriis subiecti. 339
Indus quidam Orientalis ex Gangaridum seu Bengalarum gente ad 335. annos vitam produxit. 278
Indicia Physiognomica tam certa non sunt, ut non interdum industria, accurata educatione & disciplina corrigi possunt. 9
Indicium grati animi brutis quoq; innatum, & ab iis hominibus non raro exhibitum fuit. 222
Indicia generosi equi in potando ex naribus sumuntur. 347
Infirmitate nostra nobis in cœlum conscende-

scendere non licet. 3
Ingrati apud Persas plectebantur. 321
Inimicorum tela & vulnera prater ipsorum intentum plerunque ad sanitatem & utilitatem conducunt. 261 & 262
Inimiciter non esse irascendum. 263
Iniuria qua privatim sustinetur non est in magistratu exercenda. 193.194
Iniurias suas qui persequi volunt dolori suo, non Reipubl. commodo serviunt. 201.202
Iniurias ferendo majorem laude q uam ulciscendo meretur. 201
Innocentius voluit ut presbyteri, monachi, conversi peregrini, mercatores, rustici euntes & redeuntes; atque in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & semina portant ad agrum, congrua securitate letentur. 88
Inopes quaque civitas suos alere, mendicos vero otiosos arcere debet. 203
Insignia Alexandri Magni fuerint que. 31 32
Interpretes LXXII. salutato rege lotisque manibus pro communi omnium Iudaeorum more vota fecerunt. 3
Intrinseca nulla meliori ratione perpendi possunt, quam si extrinseca diligentius nimirum humana fragilitas, considerentur. 156
Iohannes Basilides Miscorum tyrannus. 17
Ioannes Sonnebergius Comes Germanus provocatus ab Antonio Maria victor exstitit. 80.81.82
Ioannes & Petrus Apostoli libidinem ex oculis vagis & procacibus arguerunt. 16
Ioannes Capistranus sua atatis vir sanctus. 133
Ioannes Columbinus Senensis Iesuatarum primus fundator. 71
Iohanna Pancica Agrigentina Bernardo Belluardo Agrigentino nupta tãta fuit fœcunditatis, ut tricies circiter enixa tres supra septuaginta ediderit liberos. 273
Ioanna Lotharingica in Barrensi ducatu obscuro genere Iacobo Dareo videlicet & Isabella matre nata est. 123.124
Ioanna, que vulgo puella Lotharingica dicta, suo sacro gladio Anglos vibravit, & Carolum VII. in regnum admissum restituit. ibid.
Ioanna Regina Hispania Caroli V. matris Zelotypia erga maritum 145 & 146
Ioanna vel Iana puella Lotharingica, vulgo dicta gladius sacer qui. 123
Ioannis Basiliadis Moscorum Principis crudelitas. 337
Ioannis Ostromecij artificiosa arca ferrea plena tuborum sclopetariorum, quam aperiens graviter perterrebatur. 120
Iobi exclamatio in suis afflictionibus & cruciatibus qua. 7
Iosephus ut exemplum castitatis eleganter introducitur a Philone. 1.7
Iosephus omnis generis mala ex libidine promanantia corde secum volutat. 1
Iosephus a Potypharis uxore ad libidinem pellicitur. ibid.

Iose-

Iosephus piis & castis argumentis Potypharis uxorem redarguit, & à pessimo proposito avertere conatur. 1.& 2
Ioseph & Matthias pro Apostolatu eliguntur. 13
Ira homicidium animi. 8
Irritamenta vitiorum longissimè profugienda. 131
Isaac præ nimia ætate sensum videndi amisit. 30
Ismael Rex Persarum in venatione, quam Legato Regis Lusitaniæ exhibuit, adūco gladio multas bestias uno ictu in duas partes dissecuit. 122
Italici Principes cur longioribus gladiis subditos accinctos esse non patiantur. 183
Iudas Macchabæus gladium Appolony, relictis aliis spoliis, elegit, eoque quam diu vixit, in bello contra Assyrios hostes Iudæorum usus est. 123
Iudæus Medicus Selymi præmiorum spe persuasus, ut Bajazetem Selymi patrem veneno sustulerit sed eius iussu postea occisus est. 258.259
Iudæi & Mahometani devotionem in corporum mundicie crebris lotionib. quæsiverunt. 4
Iuliano Apostatæ quid contigerit à Spectro. 58
Iuliani Apostatæ animus præfractus & non syncerus. 17
Iuonia Regulus Vualachiæ conspiciens auxiliatores suos præ gaudio lachrymabatur. 152
Iupiter a scelestis bonis hostiis minime placatur. 2
Iurare per lapidem, quid. 306.307
Iustinus Martyr de puritate mentis Deo exhibenda quid sentiat. 5
Iustini Martyris Decalogi de non alieno concupiscendo expressio. ibid.
Iustiniani Imperatoris constitutio contra ociosos mendicos quæ. 293
Iuvenis quidam simulata turpitudine cuiusdam formosæ virginis & libidinis furore revocatus castitatis amore flagravit. 163.164
Iuvenes Athenienses comam ad annos pubertatis alebant, deinde à parentibus ad Tribules adducti, ut comam tonderent. 173
Iuveni cuidam, qui compresserat nobilem virginem pœnæ loco à tonsore pili decisi sunt. 170

K.

KIovia urbs olim celeberrima & amplissima, ubi templum in quo cadavera non putrescentia. 283

L.

LAbor ocy antidotum. 138
Labor omnis tam diu gravis putatur, donec sola animi consideratione pensatur. 139
Laboris successus dulcedinem parit & lætitiam menti confert. ibid.
Laborando & cupiditatibus resistendo, divitiæ acquiruntur. ibid.
Lacedæmony ensibus tantummodo pugnantes non esse virtutis putarunt, quempiam missa sagitta interficere. 124
Lacedæmoniorum ambitio tantum sub sordido & neglecto vestitu latuit. 170

Lachrymæ interdum ex risus nimio promanant. 160

Lachrymæ Crocodileæ quæ. 109

Lachrymæ à necessitate naturali exprimuntur. 106

Lachrymæ hominis pœnitentis quomodo fieri debeant. 109

Lachrymarum quædam ex vindictæ cupiditate & ira manant. 106

Lacon quidam moriens vehementer dolebat, quod ab imbelli sagittario & muliercula simili læsus fuisset. 124

Laconicæ mulieres & virgines lege Lycurgi nudæ in publicis spectaculis se exhibentes & exercẽtes ἀνδρομανεῖς dictæ sunt. 176

Ladislaus Hungariæ & Bohemiæ Rex in balneo medio pomo veneno tincto occiditur. 133

Landa Nanus Gallicus ob partam victoriam adversus Zerbulum Genuensem vasto corpore virum à Carolo VIII. Gallorum rege quingentis aureis donatus. 79

Laodislaus Lerezimus cum Hiulam prodidisset & magna præmia sibi promissa ob hanc perfidiam expectasset, iussu Selymi vasi clavis perforato includitur, & de monte obvoluto dolio occiditur. 295

Lapis ex bestiis quibusdam eruitur Cabrisia appellatus, qui mirificam ad sanguinem sistendum vim continere dicitur. 301

Lapis Propheticus in urbe Aurengiæ inventus. 43

Lares cur præstites vocentur. 364

Lavandi consuetudo corporis exterioris cur introducta sit. 3

Laurentius Hetblandus post centesimũ ætatis suæ annum uxorem duxit, & natus annos centum quadraginta sævissimo mari in sua navicula piscatum prodiit, tandem nulla vi gravioris morbi labefactatus sed senio solutus decessit. 277.278

Lazarus Schvvendius ex insigni proceritate corporis à Turcis agnitus. 19

Lazarus Schvvendius Livianarum enarrationum verus imitat[illegible]. 83

Lazarꝰ Schvvendiꝰ in obsidione Magdeburgensi à præsidiariis [illegible] eruptione subita facta, mult[illegible]s glob[illegible]is ex tormentis maioribus [illegible] mi[illegible]ibꝰ petitus virtute equi optimi [illegible]lictis fossam vix incolumis evasit. 83

Lazarus Schvvendius Turc[illegible] [illegible]midabilis in obsidione Zatuari [illegible] castri 19

Lazarus Schvvendius aliquot gl[illegible] tormentariis e machinis ma[illegible] petitus fuit. ibid.

Lazari Schvvendii consiliũ, quo pa[illegible] reliquiæ Regni Hu[illegible] & C[illegible]ci salvari & eorundem regnorum amissa recuperari queant 9[illegible]

Lazari Schvvẽdij querela qua disseruit quo pacto Turcis resisti posset. ibid

Legatio Tartari Chan ad comitia Polonicorum ordinum creando Regi post obitum Stephani Battorij regis inaucta. 380

Legati Henrici Aucupis Imperatoris ab hostibus prope Goslariam violati, & præcisis crinibus male multati sunt. 171 172

Legatio Henrici VI. Imp. ad Alex. Comnenum

nenum Imperatorẽ Græcorũ. 129.130
Leges sine moribus quid efficiant. 90
Leges Venetæ de dotibus quæ. 182
Leges Gallicæ Carolo IX. regnante de dotibus promulgatæ quæ. ibid.
Leges divinæ divinitus per truculentissimam perturbationem Zelotypiæ traditæ. 143
Leæna non solum apud Græcos robustissimum & bellicosissimum animal putatur esse: verum etiam apud barbaros. 335
Leodium à Ludovico XI. Rege Galliarum & Carolo Burgundiæ duce expugnatum & direptum est. 186
Leo Maximiliani II. Imp. 330
Leo captivis & vinctis a Turcis Hungaris parcit. 329
Leo culicibus præsertim in oculis usque ad necem infestatur. 331
Leo esu simiæ pristinam recuperat valetudinem. 331
Leonis feritas nulla re magis domatur atque frangitur, quam accensis facibus. 332
Leo septis & claustris confractis, in urbe Florentina hinc inde veluti furibundus discurrens deprecante matre, parcit puero. 328
Leo versutia singulari pollet, ut venatores decipiat. 334
Leonis capiendi modus. 332
Lepores hermaphroditi. 387
Leporis arma quib. se tutatur, quæ. 386
Leporum oculi adeo sunt indefessi, ut etiam apertis iis dormiant. ibid.
Leporum genera tria, unum Italicum, alterum Gallicum, tertium Hispanicum. 388
Leporum captura quæ. 389
Leporum & ranarum calamitates & miseriæ quæ. 385
Lepore auctore Roma capta. 390
Lepus adeo gratiosum est animal ut sive vestigetur, sive inveniatur, seu currat seu capiatur, semper delectet, idq; suo periculo. 286
Lepus in terræ motu maximo quo Sparta fere tota concussa est, multos incolumes conservavit. 390
Lepus Hebræis in fœmineo genere Arnebeth. 387
Lepus Brugensibus omen infelix. 390
Lepus animal fœcundissimum. 389
Leprosi cur mundis hominibus invisi. 295
Lesco II. huius nominis, quamvis plebeius esset, tamen virtutibus suis in principem Poloniæ electus est. 232
Lex Draconis quæ. 310
Lex Francorum de vestibus promulgata quæ. 169.170
Lex Massiliensium de mendicis quæ. ibid.
Lex Macarensium qualis. 288
Lex Papia quæ. 269
Libellus fatalis ab Alphonso inventus. 44
Liberalitas Ptolomæi Philadelphi potentissimi regis Ægypti erga viros doctos quæ. 236
Liberos plures quam tres uno fœtu parere portentosum est. 272
Libidine pecus ex homine redditur. 149
Διμοιτόδι animal quale. 52
Locus apud Solinum cap. 30. priscæ lectioni restituitur. 503

Longobardi quadruplici ratione suum Regnum administrarunt. 207.208
Longobardi finitimis regionib. plane immites Romanosq; sibi tributarios & pene colonos effecerunt. ibid.
Longobardorum cura tantummodo in alendo equitatu viguit. 208
Lucerna sale iniecto cur melius ardeant. 113
Lucij Ælij Seiani sors iniqua. 220
Ludi omnes in quibus periclitatur hominis salus, aut animorum, omnino sunt tollendi. 76
Ludovicus Martellius pugnans cum Ioanne Bandio Florentino profligatur. 79
Ludovici XII. encomium. 194
Ludovicus Galliarum Rex in Ægypto contra Saracenos Alemanico gladio pugnavit. 122
Idem post mortem sanctus appellatus. ibid.
Ludovici XI. Regis Galliæ tempore civium Parisiensium armatorum centum & quatuor millia fuerunt. 270
Luitvvardus Caroli III. Imperatoris Consiliarius. 68.69
Luna Hieroglyphice significat stultos & inconstantes homines ob assiduas mutationes. 153
Lupa tanquam nutrix Romuli & Remi, apud Romanos in honore fuit, ideoq; in hieroglyphicis prosperitatis signum fuit. 344
Lupus auxilio fuit Geloni Syracusano adhuc puero, ut imminenti vitæ periculo subduceretur. ibid.
Lupus in hyeroglyphicis pro inauspicato animali habetur. ibid.
Lupus transcurrens cur bonum eventum significet; lepus vero malum. 343
Lupus Romanis invisum fuit animal. ibid.
Luporum anima admodum venenata atq; pestilens. ibid.
Lupus cur vulgo nec patrem, nec matrem, nec prolem unquam vidisse jactetur. 145
Lupi in sacris literis qui dicantur. ibid.
Lycospades equi unde dicantur. 344
Lycurgi lex apud Spartanos fuit, ut si quid in orbitate & solitudine cælibes viverent, ea afficerentur iniuria, ut à ludis arcerentur, per hyemem vero forum nudi circumire cogerentur. 268
Lycurgi lex bellica qualis. 125

M.

Macarij Eremitæ doctrina de præparatione animæ Christianæ erga Deum. 16
Machina Chosroes regis Persarum qualis fuerit. 116
Machina fulminans Caligulæ Cæsaris qua. 117
Machina subdola Suisceo præfecto Blescoviæ missa, quam duo Mosci aperientes perierunt. 120.121
Machinationes diaboli quæ & quantæ. 63.64
Magelesa navis Suecica tanta magnitudine, ut nulla in toto septentrionali Oceano talis ab ullo hominum visa sit. 110.111
Magelesa a Danis combusta. ibid.

Magi

Magi simpliciores sub prætextu pietatis & castitatis decipiunt. 4
Mahometis Turcarum Imperatoris fabula de lupis & canibus 93
Mahometani non solum erga proditores suæ religionis sunt male affecti, sed nec etiam Christianis ex animo fidunt. 259
Mahumetes Turcicus Imperator vehementer de obitu Ioannis Corvini patris Matthiæ Hungariæ regis, quod acceptam ab eo turpitudinem non ultus sit lachrymatur. 106
Majestas summa emergebat ex oculis & vultu Maximiliani Cæsaris. 17
Majo natione Apulus, patria Barensis humili ortus genere ad Siciliæ regnũ adspirans à Matthæo Ponello occisus est. 221
Majonis parens Bari oleum vendere solitus est. ibid.
Mala conscientia ex divinæ legis decalogo declaratur. 7
Mali dæmones etiam sacrificiis delectantur. 2
Malitiosi mendici qui vere indigentibus sua pigritia alimenta de industria surripiunt, plane exterminari debent. 295
Malum q. furiosus facit, perinde est, ac si casu sine ministerio personæ sit factum. 23
Manes an genii sint. 34
Manichæi eleemosynam pauperi dandam præcise, & absq; omni respectu negarunt. 294
Manus puro corde ad Deum extendamus. 3
Manus Dei orbem terrarum ex materia invisa creavit. 51
Manuum extensio nos ad Deum confugere declarat. 4
Manuum extensio in sacrificando quid significet. 3
Manna. 405
Mares tempore Romanorum olim ad excitandam libidinem, vestibus, habitu, & omnibus aliis muliebribus ornamentis, inter se invicẽ sub quadam falsa muliebri specie nupserunt, & nuptias contraxerunt. 178
Margaretha Hennebergensis Comitissa in die parasceves, nona hora ante meridiem infantes vivos promiscui generis trecentos sexaginta quatuor peperit. 273
Mars ab Homero ἀλλοπρόσαλλος dictus. 19
Masinissa post annum octuagesimum sextum liberos genuit. 277
Masinissa non solum suum regnum paternum, sed etiam Syphacis Regis hostis sui obtinuit. 132
Masinissa Numidiæ omnium regum suæ ætatis maximus aliquoties varietate fortunæ ad regnum avitum adspirare non potuit. 131. 132
Massiliensium leges laudabiles quæ. 181
Matthatiæ admonitio ad filios suos. 165
Matthias mirabilem fortunæ vicissitudinem antequam in regem crearetur habuit. 133. 134
Matthias Hungariæ rex Ioannis Huniadis, Corvini Moldavi fil⁹. 132. 133
Matthias à Ladislao Hũgariæ & Bohemiæ rege ob casum Vlricũ Ciliæ comitem regis cognatum, in arctissimum carce-

carcerem inclusus est. ibid.
Matthias mortuo Ladislao Hungariæ rege & Bohemiæ, rex Hungariæ designatur. 133
Matthias Rex Hungariæ tria bella atrocissima cum potentissimis hostibus uno tempore gessit. ibid.
Matthias Rex Hungariæ in flore ætatis subito extinctus fuit. 134
Matres proprios in Cantabrico bello filios interemerunt ne vivi in hostium manus devenirent. 191
Matronarum ornamentum pudicitia est, non vestes. 160
Matus piscis. 160
Maximilianus Cæsar huius nominis primus à Brugensibus captivus tenetur & indignis modis tractatur. 18
Maximilianus Cæsar rebellium conscientiam valde commovit & concussit. ibid.
Maximiliani I. Romanorum Imperatoris tanta fuit modestia, ut nudum se, ne vivum nec mortuum conspici voluerit 174.175
Maximilianus in suis periculis non ab animi magnitudine discessit. 18
Maximilianus I. arcam ligneã ad corporis humani mensurã fabrefactam secum biennio ante mortem circumvectavit, quæ mortis memoriam ante oculos sibi præferri voluit. 157
Maximij Tyrij philosophi similitudo de Republica quæ. 215
Medicina secundum Vallesium. Iurisprudentiæ cum distinctione anteponenda. 238
Medioxumi Genij dicti. 54
Megarensium lachrymæ quæ. 106
Melochus filius Salamonis & Eunuchi Reginæ Candacis ritus Ecclesiasticos, sed diversos abyssinis statuerat. 205.206
Mendicis validis nihil est dandum. 294
Menenij Agrippæ oratio ad Quirites, qui secessione à Senatu & Patriciis facta in Montem sacrum se contulerant. 285
Mens pura animusq; vocans perturbatione apud Deos optima oblatio. 22
Mens humana cur per se absque ullo effectu moveatur. 110
Merces digna & præmia proditorum qualia esse debeant. 257.258
Meretrices Romanæ in honorem Floræ Deæ ludos unde celebrare solebant. 175
Messanensis mulier ætatis suæ. 24. novem infantulos uno partu edidit. 273
Mäußthurn ubi sita & unde nomen habeat. 252
Michaelis Zilagij Matthiæ Regis Hungariæ avunculi instabilis fortuna. 134
Miles ex exercitu Honorij & Theodosij Impp. ab hospite quicquam postulans decem librarum auri mulcta feriebatur. 89
Miles, ne auro, gemmis & purpura se ornet. 130
Miles quidam neq; in cista inclusus neque suspensus a muribus tutus manere potuit, sed corrosus ab eis. 48
Milites Turcici non semper armati incedunt. 187
Milites quid deceat. 325

Militem obesum & corpulentiorem, quare Epaminondas ab exercitu submovendum duxerit. 125
Milites immodesti & impuri ex rapto vivunt, vicos & agros misere vastant, rusticos homines affligunt, milleq; alia scelera patrant. 90
Militem à militia tria absterrent. 92 93
Militum ocio languescit industria, & intenditur socordia. 135
Militum Turcicorum diversa genera. 96
Miltiades & Socrates de Republica bene meriti carceribus & veneno ab Atheniensibus necati. 308
Milvij fabula. 152
Minucij monitio ad Marcium Coriolanum. 158
Minuta & despecta etiam habent vires peculiares nocendi. 49
Miserrimum est sub medicorum manu vivere. 158.159
Modus iurandi Romanis quis. 306
Moguntia inter liberas civitates imperij esse desiit tempore dissidij inter duos Episcopos Dietherum Isenburgensem & Adolphum Nassaviensem. 186
Molendina aliquot, in quibus pulvis tormentarius conficitur, in Euphrate visa sunt. 118
Momi Ethnici reprehensio in Deum quod cum cor indidisset recessibus, & cavis occultum & celandis fraudibus idoneum, non fenestram addidisset, quo perspici posset, quid in his specubus lateret. 6.7
Monachus qui manibus suis non laborat violento, aut si mavis, latroni aequalis iudicatur. 294
Monachi Dominicani Bernenses magicis suis ludibriis statuas lachrymantes effecerunt. 217
Monachi Turcici ac peregrinatoris facetia. 74
Monachale otium quod. 294
Monarchae prisci non solum, sed etiam recentiores soliciti fuerunt, quo pacto regna & imperia non tam acquirere, quam tueri & conservare possint. 210
Monocerotis cornu vis contra toxica pellenda. 575
Monomachiam & ferri calidi examinationem Ecclesiastica consuetudo in discutiendis Ecclesiasticis causis non recepit, nec canonica authoritas instituit. 71
Monomachia ut olim Ethnicis, ita hodie Christianis cum Turcis in finib⁹ Hungariae & Dalmatiae usitatissima. 75
Monomachia pro eruenda veritate fallax est & incerta. ibid.
Monomachia à iure & legibus interdicta, tam apud recentiores, quam priscos canones. ibid.
Monomachia inter Ioannem Sonnebergium Comitem Germanum, & Antonium Mariam Italum Augustino Barbarigo Duce Veneto regnante facta. 80.81
Monomachia duorum Hispanorum ex levi causa, nempe alea lusu orta. 82 83
Monstrosa oratio monstrosae mentis certum indicium prodit. 200

Monstrum novum in Scotia natum 275
Monstrum novum natum est in Castello Emmaus, regnante Theodosio Imperatore. 276
Morbi S. Viti vel Modesti curandi ratio. 321
Morbi Gallici origo unde. 292
Moribus exterioribus intima cognoscuntur. 10
Mors omnibus hominibus, quamprimum nascuntur, imminet. 228
Mortis simulacrum in conviviis Ægyptiorum circumlatum cur. 156
Mortui cur coronis insigniantur. 227
Moscovitarum cultus mortuorum qu. is 283
Mos præcidendi & tondendi barbas ab Italis ad Turcas manavit. 172
Mos nutriendi & conservandi barbas in oriente qualis fuerit. 163
Motus equini de auribus intelliguntur. 347
Muleasses Rex Tunetorum ob luxum & intemperantiam de regno dejectus, unguentorum odore in fuga agnitus, & à filio excæcatus fuit. 128 129
Mulier quædam quatuor partubus viginti edidit liberos. 273
Mulier quædam captivos necessitudine sibi junctos trucidavit. 191
Mulier quædam in Germania configuratis conformatisq; in utero duorum & viginti infantium corpusculis abortum fecit. 275
Mulier virilibus utens vestimentis in Gangrensi concilio anathemate feriebatur. 169
Mulier ne veste virili, nec vir fœminea utatur, divina lege cautum est. 168
Mulier æmulans mulierem flagellum linguæ omnibus communicat. 144
Mulieri, quæ in partu tres liberos edidit, jus trium liberorum competiit. 272
Mulieres suspectæ quomodo olim probatæ sint. 143
Mulieres quæ honestatis ac pudicitiæ existimationem habere cupiunt, natura quidem pulchritudine contentæ sunt, eam autem in melius excolere non repudiant, 164
Mulieres quasdam quinquagesimo ætatis anno infantes peperisse. 277
Mulierum ornamentum quod sit. 160
Mulieres Turcicæ imprimis cavent, ne in conspectu virorum lavent. 176
Mulier Turcica amore in vincula conjicitur. 177
Multi beneficia Christi contemnunt, & sui ignavia negligunt. 168
Mundanum pro mundo nihil est, quod non sit inconstans, fluxum, caducum, vanissima denique vanitas. 160
Mures & glires sitim diutissime perferunt. 49
Mures, Persarum magi, interfecerunt. 48
Musica vis. 320
Musicam corporis morbis mederi, censent Strabo & Quintilianus. 319
Musicus excellens cæcus. 29
Mysia & Pannonia multa mala à Turcis perpessa. 104

N.

Nahodabeguca Princeps in regione Malacæ multis vulneribus concisus cecidit, ut nullum sanguinem è vulnere emiserit. 300.301
Narses celeberrimus Heros pusillo & exiguo corpore erat. 20
Nasus acutus, crassus, simus, & aduncus quid significent. 8
Nasus crassus & depressus consceleratos mores in homine prodit. 9
Nasus plenus, solidus, & obtusus, qualis leonibus & molossis fortem & jactabundum hominem indicat. ibid.
Nasorum differentiæ plures. ibid.
Natio una pro alia Zelotypiæ morbo obnoxia est. 143
Nationum varietate variantur etiam naturæ. 10
Natura nihil mancum admittit, nihil supervacaneum, nihil otiosum habet & frivolum. 27
Natura summa industria, quæ ad humani generis procreationem attinent, perfecit. ibid.
Natura hominum an ex aspectu cognosci possit. 16.17
Natura non patitur ex eodem ventre duas pluresve simul partus procedere. 272
Natura noverca ante omnia unum hominem animantium cunctorum alienis opibus velavit: cæteris varia tegumenta, testas, cortices, coria spinas, vilos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera, &c. tribuit. 167
Natura homini bonum sine aliquo malo non dedit. 115
Natura leporis in vitandis hostibus quæ 387
Naturæ defectum Deus aliis remediis compensat. 27
Naufragium, & stupenda Calamitas Emanuelis Sosæ Lusitani. 243.244
Navigium adhuc celeberrimum extat Venetiis. 112
Navis Suecica cincta à Danis, & igni consumpta est. 110 111
Nemo moritur qui non vixerit, sic nemo vivit, qui non moriturus sit. 228
Nemo ab honesto labore deterreri, eumque subterfugere; sed si cœptus est, in illo strenue pergere debet. 138
Nephesch & Neschamah quid. 62
Nero imperator Romanorum homo vesanus & libidinosissimus. 179
Nero Imperator Sporum puerum exsectis testiculis in muliebrem naturam transformare conatus est. ibid. & 180
Nero Imperator Serapidis templum in Ægypto, diruit, eiusq; Sacerdotes necavit. 217
Nero somniat sibi se formicarum multitudine oppleri. 35
Niconis pugilis Thasij statua, fustibus cæsa, in cædentem collabitur eumq; opprimit. 310
Nihil habenti nihil defuit. 142
Nitrum temporibus Plinij notum fuit. 118
Nivium immanes moles, Germanicè Schneelehnen, per montium præcipitia labentes, periculosissimæ iter facientibus. 335
Nobilis quidam per decenniū quatuor atrocissimis malis conflictatus, & ab

illis tandem liberatus est. 265

Nonnulli sicariorum semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violaverant, interemerunt. 25

Nubia olim regnum Christianum. 297

Nubiani inferioris Ægypti partibus contermini sub Alexandrino sacra lingua Elhuptii celebrarunt. 296

Nubiani qui. ibid.

Nubianorum Metropolis Cendari dicta. ibid.

Nubiani sub Chiromantia & præterita futurorum divinandi prætextu homines fallunt. 297

Nuditas reprehenditur. 174. cum seq.

Nulla pars vitæ præsertim piorum, dolorum vacua, sed potius omnibus laborum vacua, sed potius omnibus exposita est. 155

Nulli mortalium Dij certam futurorum scientiam dederunt, nec post homines natos quisquam inveniendus, cui omnia ex animi sententia successerunt. 245

Numa Pompilio regnante ancile è cœlo cecidisse fertur. 41

Numina venientia ad nos, & à nobis recedentia animalia rarissime, in homines ut plurimum se transformant. 60

Nummos capere facilius, retinere vero difficile. 210

O.

OBedientia, quæ debetur Regibus, nisi adsit timor quidam & reverentia, est res fragilis. 212

Oblatio optima apud Deos est mens pura. 2

Occulta odia, cupiditas nimia propriorum commodorum & juvenilia consilia Troiam & Romam, itidem Moguntiam & Leodium everterũt, & è liberis Rebuspublicis & civitatibus in aliorum ditionem pervenerunt. 186

Otio militum industria languescit, & socordia intenditur. 135

Otium in bello plane prohibitum. ibid.

Otium militibus occasionem movendi seditiones præbuit. ibid.

Otium monachale sanctis patribus olim exosum fuit. 294

Otium inter quinque peccata Sodomæ numeratum. 138

Otium corpori & animo perniciem affert. 135

Otium pulvinar Sathanæ 136. 151

Octavius Augustus sex & quinquaginta annos florentissima in pace universum fere orbem terrarum servavit. 194 195

Octavius Augustus Cæsar tam patiens fuit injuriarum, ut male de se opinantes vel loquentes potius contempserit, quam puniverit. 260

Oculus Deo eadem ratione tribuitur, qui tam acutus sit, ut omnia contempletur. 14

Oculus malignus & nequam denotat hominem invidum, tenacem & illiberalem. 14. 15

Oculus ex membris humanis cur pro Deo signo desumatur. 30

Oculus mundi Deus Opt. Max. nuncupatur. ibid.

Oculus hominis lucerna corporis sui. 15

Oculi plus vident quam oculus. 14

Oculi

Oculi vagi & procaces libidinem denotant. ibid.
Oculi sunt fidelissimi testes. 13
Oculi parvi in homine quid significent. 8
Oculi cærulei interdum etiam noctu vident. 31
Oculi cur fenestræ animæ dicantur. 14
Oculo bono benedixit Dominus. 15
Oculorum vis & efficacia quæ. 13.14
Oculorum vim in lascivis amoribus Itali pulchre describunt. 14
Oculorum visus metaphorica locutione etiam ad mentem transfertur. ibid.
Odia veteris inimicitiæ redintegrare inconciliati nebulonis est & protervi. 264
Olympias sub specie Iovis Ammonis compressa cum Dracone, Alexandrum Magnum peperit. 31
Olympiadis querela de filio Alexandro mortuo & insepulto. 32
Opes humanæ subito affluunt, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixæ radicibus consistunt. 153
Ophytæ sectarij Christo impio dogmate serpentem prætulerunt. 34
Oppidum in Hispania à cuniculis suffossum. 52
O'πταρια quid vocetur. 60
Oratio Pertinacis Cæsaris ad senatum Romanum habita, quæ. 264
Oratio Cyri Persarum Imperatoris de fugiendo ocio ad amicos habita. 135 & 136
Oratio Leonardi Lauretani ducis Veneti de felicitate Reipublicæ Venetæ: 203
Oratio vultus animi est, si circumtonsa est & fucata, manifeste ostendit, illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti. 17
Oratio extensione manuum in sacris literis significatur. 4
Orates præses Cyri Regis Polycratem callide ad se accersivit eumque cruci affixit. 242
Ordo Iesuatarum vulgo fratrum ignorantiæ. 71
Orientalis Indiæ incola, ex Gangaridũ seu Bengalarum gente oriundus, ad trecentesimum trigesimum quintum annum, vitam produxit. 278
Ornamentum mulierum quod. 160
Ornamenta muliebria ex Tertulliano quæ. 170
Orthodoxi Episcopi de sævitia Circumcellorum apud Impp. Arcadium & Honorium conqueruntur. 24
Oscillum quid. 157
Oscilli monumentum Tarracone repertum. ibid.
Osmani milites Turcæ appellari nolunt. 94
Ostrogothi & Longobardi quo pacto suum imperium in Italia firmarint. 207. & 208
Oves per Indiam occidentalem camelis perquam similes præter torosi pectoris strumam, equorum magnitudinem exæquant. 353 354

P.

Paches Atheniensium dux propter fidem Hippiæ datam, & sub doloso prætextu non servatam reprehenditur. 303

Pactiones iureiurando facta inter Ludovicum XI. Galliarum regem & Carolum ducem Burgundiæ. 308
Palma nova Venetiarum quare condita. 207
Palmæ amor. 326
Palus quædam temporibus Alexandri Pyrrhi Ægyptias fabas per biennium feraciter proferens exaruit. 279
Patricia Venetæ quod aurei in dotem deputatæ sint. 182
Parisiana urbs antiquitus consecrata, ut non ibi incendium prævaleret, non serpens neq; glis appareret. 42
Parisiani cuniculos pontis mundaturi, serpentem gliremq; æreum invenerunt, quibus ablatis & serpentes extra numerum ibidem apparuerunt. ibid.
Parisiensis civis ætate pene puer, malitia veteranus in Regis Christianissimi Henrici IV. necem conspirans supplicio afficitur. 25.26
Parricidis cur animalia diversæ naturæ adiungantur. 368
Parsimonia & utilitas vestium olim in sobrio seculo fuit. 169
Pauli Guinisij Lucensis lubrica fortuna. 243
Paupertas vera. 294
Pausaniæ & Simonidis historia. 158
Peccatum ex homine ad hominem, sed ex Diabolo ad Diabolum non transit. 4
Peccata quinque Sodomæ quæ sint? 138
Pediculi pulices, cimices, vermes & alia insecta cur hominibus bellum inferant. 50
Peierans per genium multo gravius puniebatur, quam per Iovem. 55
Perdiccæ audacia. 335
Perennis Commodi Imperatoris primarius dux ob inexhaustam divitiarũ sitim, intolerabilem superbiam, libidinem imperandi & alia vitia una cum filio interfectus est. 223
Perfidia Solimani Turcici regis, in Hebraymum Bassa. 308.309
Pericles Atheniensium Imperator, ut ignava, turbulenta & seditiosa plebe civitatem levaret, singulis annis classem ornabat. 91
Periclis consilium erga Athenienses de vincendis Lacedæmoniis. 199
Pericula atrocia & damna plerunque ex malis consiliis oriuntur. 200
Periurium fraude astringitur. 303
Perpurgatam habens conscientiam, etiamsi detritis pannis amictus sit, & cum fame luctetur, æquiore animo est, quam qui vehementer luxu affluit. 154
Persici mores de radendis capillis qui. 173
Persona unica plures Dominos feudi, sed diverso respectu habere potest. 251
Personæ suspectæ olim duello probabantur. 75
Pertinacis Cæsaris Romani oratio ad senatum quæ. 264
Pescennini nigri continentia. 381
Pestis nulla major & capitalior est generi humano & iustitiæ quam eorum, qui dum maxime fallunt id agunt ut boni viri esse videantur. 200. & 201

Petrus Lombardus Parisiorum Pontifex obtinuit ut plebi capillos alere liceret. 173
φυςίβολος tormenti bellici genus Romanorum. 117
Petrus Torellius Ancæ concessit victoriam hac conditione ut nemini mortalium se victum aperiret. 83
Petrus Torellius & Hieronymus Anca Hispani Valledoleti ineunt duellum. 84
Petrus Pontius Monachus ordinis Benedicti natos surdos scribendo loqui docuit. 28
Petrus Quinqueranus leges Massiliensium, licet Christiani pietati haud leviter refragantes, tamen quodammodo defendit. 182
Pharaonis impietas non leonibus aut ursis sed vilissimis vermibus & insectis punita. 49
Philenorum duorum Carthaginensium fratrum amor in patriam. 191
Philippus Rex Macedonum fusis Athenensibus, licet fortuna evectus, tamen rationi subdidit appetitum, neque contumeliose aut intemperanter aliquid fecit. 158
Philippus Bonus Dux Burgundiæ morbo impulsus comam rasit, idq; etiam nobilibus suis mandavit. 173
Philo author sapientiæ Salomonis. 34
Philosophia mertia quid doceat. 137
Philosophorum præcepta non ad sananda vulnera sicut sacræ literæ idonea sunt; sed tantum ad cicatrices nonnulla remedia afferunt. 155
Phocion quadragies quinquies Athenensis exercitus Imperator creatus, & tamen à vulgo occisus est. 215
Physiognomia. 196
Physiognomi non solum naturales cujusque mores & ingenium dignoscere, sed & fortunam prænunciare volunt. ibid.
Physiognomica indicia quæ ex naso observentur. 9
Physiognomica & metoposcopica complexiones hominum signa mentis & cogitationes plerumque proferunt, sed omnes interiores recessus non patefiunt. 6
Pij in cruce & adversis rebus peculiares habent consolationes, ex sacris literis depromptas. 155
Pii interdum etiam diabolicos insultus pati coguntur. 64
Pipinus Rex Galliæ cum septendecim annos regnasset ex hydropisi Lutetiæ Parisiorum obiit. 231
Pipinus Caroli Martelli filius jussu Zachariæ Pontificis Romani ab Archiepiscopo Bonifacio Rex Galliæ coronatur. ibid.
Piscis Mattus amans hominum. 324
Platanus arbor genialis. 54
Plebeii & ex humili genere orti immemores suæ sortis plerumque ambitione insolenter se efferunt, aliosque deprimere conantur. 219
Plebs est res instabilis, instar marinorum fluctuum, accedentium & recedentium. 215
Plebs commota modum nullum tenere potest, sed pro arbitrio inconsulto, modo hos, modo alios pro amicis inimicisve absque certa discretione habet. 216

Plurima pars hominum sua sorte non contenta. 152
Plutarchus de Genio Augusti & Antonij quid senserit. 155
Polycrates Samij Tyrannus ab Orœte Cyri regis præside Sardes callide vocatus ibiq; cruci affixus. 242
Polycrates Samij Tyrannus primo omnium felicissim⁹ paulo post omnium calamitosissimus factus. ibid.
Pontifices, & Christianissimi principes cur consecrationes usurpa int. 67
Popelus II. una cum filiis suis omnibus in turri à muribus corrosus. 46.53
Popelus 2. Rex Poloniæ impius principes Pomeraniæ pro sua sanitate necari iussit. 46
Popeli 2. uxor ppter nefanda homicidia Deo ultore iusto, à murib. exesa. ibid.
Populus seditiosus reveritus Maximilianum Cæsarem. 18
Portentum aliquod in confinio Angliæ & Normanniæ in duabus mulieribus visum est. 276
Præcisio crinium gravis infamia & iniuria olim fuit. 171
Prædominantes vitiis & voluptatibus veri reges & domini appellantur. 150
Præfica. 106.170
Præscientia immundis spiritibus concessa certis terminis restricta est. 6
Præsides publice togati non minorem utilitatem afferunt, quam qui bellum gerunt. 212
Præstigiatores in Asia serpentes circumferentes qui. 163
Precatio discipulorum pro eligendo Matthia ad Apostolatum. 13
Preces absq; omni simulatione fiant. 3
Precatio ardens è summa cordis scaturigine promanat. 4
Primi homines cur genitalia sua texerint. 176
Primislaus II. Bohemorum Dux ab agro ad Imperium vocatus. 233
Principes prudentes se non ocio mancipent. 135
Principium omne in cunctis negociis grave. 139.140
Principes viri proditoribus interdum non solum aureos montes dū aliquid cupiunt fieri promittunt post rem vero confectam non solum aut nihil, aut perpauca præstant, sed oblique, aut nonnunquam aperte proditionem exprobrare solent. 154
Principes plures voluptas potius quam crudelitas perdidit. 149
Principes omnes qui sapientia maxime insignes fuerunt in amicorum copia magna, sibi & posteris comparanda diligentiam præcipuam adhibuerūt. 194
Probationes in rebus dubiis ad indagandam veritatem à veteribus quot modis facta fuerint. 66
Probationes per duellum, ferrum candens, aquamque calidam & frigidam tempore Carnotensis Episcopi Iuonis in causis secularium admissa, at non in Ecclesiasticis. 71
Probationes factæ per duellum, ferro candenti & aqua oleoque ferventi prohibitæ. 66
Probitas interdum causa paupertatis. 142
Prodig⁹ is est, qui sua omnia sibiq; necessaria distribuit, etsi non omnino indignis

dignis: deterior adhuc qui talib. largitur sua & aliena: omnium pessimus qui consumptis iam propriis rapit aliena tribuitque indignissimis 239
Proditores, licet initio grati iis quibus profuerunt visi sunt, attamen paulo post pœnas dignas sustinuerunt. 253
Proditoris Ladislai Kerezini premiũ. 259
Prohibitio Mosaica in avibus cum ovis vel pullis ex nido non auferendis ob quam causam facta sit. 313
Propagatio sobolis Romanis cura. 270
Proregis Scotiæ & Cancellarii consilia pro patria adversus intestina bella, odia factiones & simultates quæ. 201
Prosperitas noverca virtutis beatulis suis sic applaudit, ut noceat. 244
Prospiciẽs male suis rebus nunquam ille bene consulit alienis. 210
Protectio divina & miraculosa Iacobi VI Regis Scotorum, quæ Perthi accidit. 24.25
Ptolemæus Philadelph⁹ Aegypti Rex potentissimus septuaginta interpretes, regiis & amplissimis muneribus auctos in patriam remisit, & Eleazarem Pontificem suis literis rogavit, ut siquis ex his viris ad ipsum redire vellet, hoc permitteret. 236
Publica res sẽper anteponẽda sũt privatis. 194.201
Pudicæ virginis exemplum. 153.164
Pudicitia ornamentum matronarum, non vestes. 160
Puerulus quidam parentes suos & fratres cum vinculis essent astricti, iussu patris universos gladio confecit. 191
Pugna inter Danos & Suecos quæ & quando facta. 110.111
Pulvis tormẽtorũ quomodo invẽt⁹. 116.
Pulveris nitrosi vis quanta. 120
Purgatio candentis ferri usitata olim & frequens fuit. 6.69
Purgationes vel probationes quæ fiunt aqua calida frigidave aut candenti ferro carbonibusve vel duello, in iure canonico cur vulgares appellatæ. 71
Purgationes vulgares cur furiosæ appellatæ. ibid.
Purgationibus vulgaribus tantummodo Deus tentatur. ibid.
Puritas mentis Deo magis quam victimis præstanda. 5
Puteus aquarum acidarum de quib. quis precium ab hominib. exposcebat, exaruit. 280
Pyastus Crusphicensis Popelo II. à muribus portentose absumpto, Princeps Poloniæ creatus. 32
Pyrrhus Epyrotarum Rex singulari certamine hostem magna corporis statura à quo fuerat provocatus, prostravit. 77.
Pythagorici mansuetudinem erga feras commendant tanquam humanitatis specimen. 311

Q.

Qualitates boni consiliarij quæ. 200
Quintius Cincinnates tertium consultum repudiavit, ac in suum tuguriolum rediit, victumque propriis manibus labore & sudore, vitans ocium quæsivit. 140.141
Quisloæ regis Machometis Anconii historia. 191.192

Quintilianus quid de vultu senserit. 21

QuintiusCincinnates à Senatu Romano consul creatus plorans, quisnam agellos eo anno sereret. 140

Quintius Cincinnates afflicta Romana Repub. Dictator creatus de agris suis incultis conquestus. 141

Quintius Cincinnates parta insigni victoria ab Æquis, post triumphum, repudiato agro armis quæsito, mancipiis, pecuniis aliisq; donis ex præda, nihil eorũq; quæ à senatu aliisq; offerebantur, accepit, sed ad suum agellum rediit, & laboriosam vitam regiæ anteposuit. ibid.

Quinti Cincinnatis laboriosa industria & fuga ocii. 140.141

R.

Ranarum multitudo & tanta vis in Pæonia & Dardania delapsa, ut publicas vias privatasq; domos impleverint. 52

Raptus liberorum Chiensium à Turcis factus. 103

Rasura capitis cur olim vetita. 171

Ratio equos nostros domandi alia nunc est, quam superioribus temporibus. 350.

Rebecca Iacobum filium subornavit, ut cibo allato fratrem Esaum præveniret. 39

Reges olim eligebantur qui forma & proceritate corporis cæteris præstiterunt. 20

Regibus non de quærendo sed tenendo laborandum. 209

Regio nulla undecunq; beata, aut omnibus numeris felicitatis perfecta dici potest. 27

Regionum differentia quæ. ibid.

Regium est male audire & benefacere. 377

RegnumRomanum luxuria & voluptate eversum. 130

Regna plurima plerunque fere origenitentis, excepto Veneto, eversa sunt. 204

Regula Christiana quo pacto à D. Bernhardo examinetur & perpendatur. 228.229.

Reipublicæ proclivius nihil est, quam ut nutet, languescat, intereat & oblabatur tota, quando hoc illi proprium est, ut in ea suum quisque privatim spectet emolumentum. 150. & 187

Religio Gentis tanta ut per eum peccans fustibus castigaretur. 55

Relinquentes post se factorum memoriam æquiori animo è vita decedunt. 124.

Rem partam servare difficilius quam acquirere. 209. 2.9

Remedium contra voluptates labor est. 191.

Remedium contra leones irruentes. 330

Rhenus & Danubius sunt limites Imperii Romani. 85

Res prospera & adversa à nonnullis fortunæ ludibrio, & fatis attribuuntur. 156

Res alienas fortitudine quærere, & suas per ignaviam amittere non est prudentis, neque generosi hominis. 209

Responsio Sigismundi Imperatoris de quæstione cur doctos viros plus quam indo-

indoctos foveret. 239
Respublica Veneta præ cæteris cautissima. 202
Respublica humano corpori comparatur. 185
Respublica Veneta non solum libertate retenta, in Italia amissa recuperavit sed etiam Imperium dilatavit. 203.
Respublica prospero utens successu privatorum omnes calamitates sublevare potest. 189
Respublica similis est uni homini, in quo per quandam proportionem ac similitudinem animus senatum, corpus vero plebem refert. 214
Rex David Dei laudes à puro corde exorditur. 4
Rhinocerotes omnes mares. 375
Rhinocerotis cornu Monaci monstratur. ibid.
Risus triplex. 109
Risus sæpe noxius. ibid.
Richardis Caroli III. Imper. Coniunx ferrum candens, pro defensione pudicitiæ, tetigit. 68.69
Ritus priscorum Romanorum belli indicendi. 342
Rodericus ultimus Rex Gothorum scelerate à Iuliano proditus. 255
Rhodi quidam Magister materiam cōmendandi & vituperandi ex facie & forma corporis Ismaelem Sophi Persarum, & Selymum Turcarum Reges sumpsit. 19.20
Rhodos Insula omnium pugnacissimos gallos habuisse fertur. 340
Rolandus Heros Caroli magni sororis filius. 121
Rolandi gladius alio nomine Durandalus ob duritiem dictus. ibid.
Rolādus Comes Flandriæ in duello vicit ac interfecit Zinsoscū Regē Frisiæ. 118.
Roma caput orbis terrarum passim appellata. 204
Roma olim Valentia & Cephalon appellata. 35
Roma à D. Hieronymo Babylon vocata. 37.
Roma urbs sexies à Vestrogothis, Ostrogothis, Herulis, Vandalis, Hunnis, Longobardis intra C. & XL. annorum decursum, oppugnata, occupata & desolata fuit. 204
Romana urbs Aristocratica gubernatione florens magnam partem orbis terrarum in suam potestatem redigit. 184
Romanæ urbis nomen quadruplex. 36
Romani an olim tormentis bellicis instructi fuerint. 116
Romani ad servandam fidem in iuramentis præstandis, quosdam peculiares ritus observarunt. 306 307.
Romani olim Lanuvii Draconem religiose coluerunt. 34
Romani cur equi effigiem in signis prætulerint. 346
Romani veteres cur laribus suis canes adjunxerint. 364
Romani strenuè operam dederunt, ut nō solum copiosa proles, præsertim mascula procrearetur, sed etiam ut ea vivida & sana esset. 276
Rom. Princ. multis medicis celebriorib. ꝑ annua mercede ducēta quinquaginta sestertia, i.e. sex millia ducentos & quinquaginta aureos numerarūt. 237

Romanorum ritus in sanciendis fœderibus qui. 306.307
Romanus miles quomodo definiatur. 89
Romuli lex capitalis super eos, qui se nudos fœminis præbuerunt. 174
Rubecula avis imperiosa arrogansque natura. 225
Ruach quid. 72
Rubeta virulentissimum animal formicis esca. 35
Rudolphum I. inter alia copiosa sua proles ad Imperium promovit. 268

S.

Sagæ quando torquentur, cur plerũque non lachrymas emittãt. 107
Sacerdotes olim adhibitis certis ceremoniis & diris execrationibus ex haustu aquæ, quæ adulteræ amara casta autẽ fœminæ suavis & innocua erat delatarum uxorum delictum & innocentiam probarunt. 71
Sacramenta animũ non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. 278
Saladinus Sultanus Aegypti omnem funebrem pompam excepta tunica atri coloris, prohibuit. 226
Saladinus Sultanus Aegypti imperij dilatandi cupidissimus. ibid.
Saladinus ex usu vini immodico, duos monachos ordinis Cistercienlis, legẽ Mahometicam esse præstantiorem Christiana, convicit. ibid.
Sapienti nihil æque cavendum, atque illud ne ad aliorũ opinionem vivat; neve quod populus probet, circumspiciat sed rectam rationem potiꝰ ducem & gubernationem vitæ statuat 214
Salmoneus Aeoli filius fabricato ponte æneo magnis curribus cœlestia tonitrua imitabatur. 117
Salsugo maris unde? 113.114
Salutem Respubl. in ancilijs consistere Romani putarunt. 41
Sathanas ad suum regnum propagandũ maxime voluptatibus & otio vititur. 151
Sathanas in Angelum lucis sæpe se trãsformare solet. 58
Sathan attente hominum complexionẽ observat, ut se insinuandi & nocendi occasionem habeat. 6
Satan tẽtator in deserto quo pacto Christi oculos præstrinxerit. 108
Savanorola iudicium ignis noluit subire. 74
Saul inflexibili pervicacia Deum aversatur 11
Saul primus rex Israelitarum ob corporis proceritatem formamque egregiam maxime commendatus. 20
Schwveikerus civis in Suevia natus, carens brachiis, omnia pedũ adminiculo mire & solerter faci[t] 23
Scientia gallo attribuitur in sacris literis 340
Sclopeto usus est Zinnosius Rex Frisiæ, in duello contra Fl[illegible] comitem Rolandum. 118
Scommata & convicia nullam vim habere videntur. 265.266
Scriptura per malignum oculum, [illegible] cum invidentem, immisericordem, qui non libenter miseretur pauperum.

rum, intelligit. 14
Secta vna evertit aliam vt prior obfirmetur. 24
Seditiones ab exercitu suo arcere, volēs ociosos tantum abigat. 135
Sedulitas nimia & importuna cura, interdum plus quam ignavia nocuit. 50
Segnis iuventa, egens senecta. 138
Seianus ex equestri familia natus magnæ fortunæ maioribusque periculis expositus fuit. 220.221
Sella ignaviæ symbolum. vt canis contumaciæ & impudentiæ. 367
Selymus Turcarum rex crudelis. 20
Selymus pœna & præmio vim imperij tuetur ib:d.
Selymus torvæ faciei Scythicoque pallore suffusæ fuit. ibid.
Selymus quindecim exploratores, qui Corchutum fratrem ceperant, decollare iussit. 257
Senatores prodigi, & voluptatibus indulgentes, magno detrimento Reipubl. sunt. 128
Senatus Capuensis ob superbiam à Romanis securi percussus, & cives sub hasta venditi fuerunt. 126
Seneca vtpote gentilis, tamen acutior & religiosior cæteris miseriam humanam scripsit. 156
Seneca licet gentilis tamen pius. 7
Senecæ faceta historia quæ nostris temporibus & moribus pulchre convenit. 29.30
Senecæ observatio & indicium de moribus & vultu humano. 17
Senecæ memorabilis querela de luxu & incontinentia mulierum. 177
Senen[illegible] [illegible]ipublica dissensio graviter [illegible]atur 186
Senes cur destituantur visu. 29
Sensus quinque pulchre in sacris in Isaaco Patriarcha describuntur. 30
Sensus visus reliquis multo excellentior. ib. d
Sensus quorundam animalium superant, hominis. 315
Sepultura Ægyptiorum. 405
Sepulturæ honos nulli negari debet. 267
Serapias Alexandrina mulier quinque liberos vno fœtu peperit. 272
Serapidis templum in Ægypto, à Nerone dirutum. 217
Serpens erectus à Moyse sanat Israelitas. 34
Serpens immensa magnitudine in arce Blinerfelden/ qui Frasingensis Episcopi est, visus est. 35
Serpentes, in quibus habitat Diabolus, in Asia circumferuntur. 163
Serpentum ac Draconum cultus. 34
Serpentis Exuviæ 220. pedum 246
Sesacus Rex Ægypti quinto anno Ieroboami filij Regis Salomonis templū Hierosolymitanum & domum regiā spoliavit. 137
Sesostres in suis expeditionibus ociosas gentes & imbelles cippis lapideis muliebribus genitalibus notavit. ibid.
Sextus Pacuvius se pro Augusti salute devovit. 191
Sicarij, Assassini, & alij scelerati homines ad necem magnorum virorum conducti, quando scelerata sua facinora perficere conantur, ex mala cōscientia perturbantur, stupidi & vecordes sunt. 25

Sigismundi Episcopi Quinqueecclesienis integritas. 162
Sigismundus Romanorum Cæsar, Ioannes 22. Pontifex Max. & Mocenicus legatus dux Venetus uno eodemque tempore delecti simul convenerunt. 22.
Sigismundus Imperator erga literatos & doctos viros admodum munificus & liberalis. 239
Sigismundus Romanorum Imperator ob mansuetudinem valde prædicatus. 263
Sigismundus Archidux Austriæ numeroso exercitu, & auxiliariis copiis Electorum & Principum imperij Venetis bellum intulit. 60
Significationes sacræ de manuum symbolo quæ. 196.197
Silvius Dux Venetus uxorem habuit Constantinopolitanam, fœminam omnis generis delitiis deditã 164.165
Simonidis & Pausaniæ historia. 158
Simulatio à precãdo procul repellatur. 5
Simulatores & hypocritæ qui. 11
Simulacra Feroniæ in numismatib. olim inventa. 70
Singularia certamina in obsidione Florentina facta quæ. 79
Sinistræ in sacris significatio quæ. 197.198
Sinistra manus ad res agendas minus habilis quam dextera est. ibid.
Σκέλετον apud Ægyptios in conviviis circumlatum cur. 156.157
Socius socium in periculo defendere debet. 378
Societas humana instar unius corporis esse debet, ut unumquodque membrum suum officium faciat ne alij impedimento sit. 185
Socrates consulens physiognomica pronunciatur stupidus & bardus. 9
Solertia leporum quæ. 386
Solymanni imperatoris Turcici, perfidia in Hebraimum Bassa. 308.309
Sophi Ismael Persarum Rex pulcherrima natura videlicet decora facie ornatus. 19.20
Soracte mons. 69.70
Sordidius nihil est & crudelius, quam cum Rempub. ij arrodunt qui nihil in eam suo labore contulerunt. 189
Statuæ Alexandrinæ à Christianis deiectæ. 217.
Statua fatalis in ædibus angularibus urbis Pera prope Constantinopolim 41
Statua Niconis pugilis Thasij iniuriantem se, subito casu oppressit. 310
Statutis, superstitionib⁹ prædictionibus & tabulis nimiam fidem adhibentes tandem tristem eventum ac perniciosum exitum sentiunt. 45
Stephanus Polonorum Rex fortissimus usum bombardarum probe calluit. 119
Stephani Poloniæ Regis fortissimi & bellicosissimi liberalitas. 241
Stipẽdia & salaria parentum defunctorum apud Venetos non solum superstitibus veluti hæreditario iure conferuntur, sed etiam filiæ nobiles ex fisco honorifice dotantur. ibid.
Stips pauperum magnus thesaurus. 290
Strudel in Danubio quid sit. 60
Strudel locus Teutonibus infamis perniciosusque navigantibus. ibid.

Strudel

Strudel & Kessel/ loca periculosissima in Danubio quomodo differant. ibid.
Stupore nimiò correptus lachrymas emittere non potest. 105
Sparta à Deo accepta ornanda est. 210
Spectra occurrentia quo attentius aliquis ea intuetur eo horribiliora apparent. 59
Spectra plerumque noscuntur ex oculis, incessu & dimotione pedum. ibid.
Spectrum Bruto apparuit. 56
Specus cordis ita sunt occulti ut plerumque ipse homo ignoret, quid in eis sit abditum. 7
Spiritus Sanctus quos tepidos vocet. 12. 13.
Spiritus & dæmones an sub specie castitatis puros & castos diligant. 4
Spiritus corpore nudati an fœminarum amore capiantur, aut ex eis quicquam naturali modo generari possit. ibid.
Spiritus maligni si humana forma se exhibent plurimum atri sunt aut aliis prvceriores, aut exiliores ut nani. 62
Stuprum violentum præcisis Barbæ pilis punitur. 171
Suecorum & Danorum gravis & anceps pugna maritima. 110 111
Sulficar sive Acinax Alis quid. 122
Sultanus Zeinalus egregia navi adversus Lusitanam classem se defendit. 113.
Superbia & securitas ex luxu, deliciis & mollicie nascitur. 126
Superbi alios fastu despicientes minime perferendi sunt. 128
Superbus omnis fatuus. & contra. 225
Sybaris urbs fortunatissima ab Achæis condita in medio duorum fluviorum Crathidis & Sybaridis sita. 126
Sybariticum dicitur omne quod est molle, effœminatum, & deliciis deditum ibid.
Sybariticum convivium quod. ibid.
Sybaritæ gallum in urbe esse prohibuerunt, ne nocturni somni quietem interpellaret. 340
Sympathia in arboribus quibusdam. 326

T.

Tabula anea à puero ludibundo in amne inventa, in qua clades & calamitas urbis Suessionum, antequã ea contigit, descripta erat. 44
Tabella marmorea Neapoli videtur ostẽdens veterem sacrificandi usum. 3
Tamerlanes Scytharum Imperator ob maximas res gestas orbis terror & clades orientis nominatus fuit. 234
Tamerlanes humili militiæ loco ad Cæsaream dignitatem ob virtutes evectus. ibid.
Tamerlanes aliò nomine Temir Chan appellatus. ibid.
Tamerlanis victoria contra Baiazethẽ, & colloquium cum eodem. ibid. & 235.
Tamerlani Scythica insolentia. 176
Tamerlanes loripes quomodo effectus. 234.
Taranti in regno Neapolis fata quædam facta. 44
Tarantulæ venenatissimum animalculum, miris modis infensum est agricolis. 317

Taran-

Tarantulæ descriptio auctore Alexand. de Alexand. 318
Tarpeia virgo Vestalis cum Sabinis urbem prodidisset, à Sabinis armis necata & sepulta. 254
Tarpeius Mons quis. ibid.
Tarracone Aragoniæ urbi quales Genii destinati fuerint. 55
Tartari vel Tatari. 380
Taurorum continentia: 381
Taurorum ac Boum Arelatensium feritas. 382
Taurus irritatus ficui alligatus quiescit tactumque admittit. 380.301
Telemachus Vlyssis filius in aquas corruens Delphinorum beneficio receptus, salvus in littus exponitur. 323
Temperantia & vigilantia in victu ad pellendas voluptates prosunt. 150
Tertulliani & Thomæ de Aquina opiniones de facto Tuciæ & Claudiæ Virginum Vestalium. 70
Testis oculatus plus valet, quam auriti decem. 13
Theagenes ad sacrificia Æthiopica destinatus pugnavit cum Tauro. 384. 385
Themiscyrensis deliberatione longa cōtra oppugnationem Luculli se defendunt. 50
Theodoricus Rex Ostrogothus Theodimeri filius interfecto Odoacre Herulorum rege Italia potitus est. 207
Theodoricus Ostrogothorum Rex quo pacto Italiam bene gubernarit. ibid.
Theophilus Imperator Græcus calvaster, edito edicto crines ab omnibus tonderi iussit. 173
Thermæ quædã salutares Germaniæ dum non omnibus volentib⁹ uti gratis, sed exacto pretio permitterentur, plane exaruerunt. 2[illegible]9
Thesauri quales comparandi. [illegible]
Thesaurus Domini ille verus est, qui operatur, quod sanguis eius operatus est. 287
Thesaurus Venetus qualis. [illegible]8
Thomæ Aquinatis ac Tertulliani opiniones de facto Tuciæ ac Claudiæ Virginum Vestalium. 70
Tiberius Cæsar Draconem in deliciis habuit, eique sua manu cibum administrare solitus. 35
Tiberius, Heliogabalus aliique Imperatores ita fuerunt obscœni, ut nudas puellas sibi cœnantibus ministrare, atque etiam currum trahere voluerint. [illegible]
Tiberius secundus Imperator Græcus utilem & piam rationem in dispensandis thesauris habuit. [illegible]
Tiberij secundi Imperatoris Græci liberalitas erga egenos & captivos ibid
Timotheus Milesius in Musica & medulis præstans fuit. [illegible]
Titus Vespasiani filius in obsidione urbis Hierosolymitanæ solus exiens explorare situm civitatis multis sagittis & telis petitur sed ope divina conservatus incolumis in castra concessit. 22. 23
Titus Vespasianus dixit bonum principem iniuria affici non posse. 26[illegible]
Torellius provocat Ancam ad dimicandum. [illegible]
Torlaqui Turcici impostores & errantes sub ficta sanctitate homines decipere solent, ideoque Turcis prudentioribus ob hypocrisin detestabiles sūt. [illegible]

Tormen-

Tormenta bellica cum pulvere nitroso, sicuti & ars Typographica multis seculis ante quam nostratibus cognita, fuisse quidam autumant. 116
Tormentorum bellicorum novorum descriptio. 120
Trajani & Adriani moneta genij imagine dextra pateram porrigenti, læva vero propendulum flagellum tenenti, consignata. 54.55
Troja urbs celeberrima anno trecentesimo postquam condita fuit à Dardano T. [illegible] occupata, & penitus eversa ab hostibus fuit. 204
Tyrij obsessi ab Alexandro Magno. 138
Tyrij per insomnium visi sunt sibi audire Apollinem dicentem, sibi ea quæ in urbe agerentur non probari, adeoque se ad Alexandrum abire. ibid.
Tucia virgo Vestalis suspectæ pudicitiæ adhibitis adjurationibus aquam cribro ex Tyberi apportavit. 70
Turca vel Turmā quid significet. 94.95
Turcæ levi momento terrentur, & ceu damæ fugiunt. ibid.
Turcæ hoc tempore in servando ordine disciplinaq; militari omnes nationes antecellunt. 95
Turcarum mos ex amuletis collo circumligatis contra vulnera quærere remedia. 300
Turcarum Rex duodecim millia Genizarorum in omnibus suis regionibus habet. 97
Turcarum Imperator singulis annis certos homines in omnes provincias mittit, qui de pueris è Christianis hominibus natis tertium aut quartum quemque poscunt. ibid.
Turcarum fides fluxa. 100
Turcarum crudelitas in captos Christianos. ibid.
Turcæ non solum præ reliquis gentibus uxorum pudicitiæ student, sed etiam Zelotypi sunt. 144
Turcæ uxores suas domi occlusas servant atq; abdunt ut vix sol aspiciat. ibid.
Turcarum opinio est, foeminam sine potu [illegible] libidine ac pravitate sine mente [illegible] conspici non posse. ibid.
Turcæ in occulta vitia non valde inquirunt, ne locum calumniæ aperiant, manifesta vero graviter puniūt. 177
Turcæ ex animalium cruciatu voluptatem capere non ferunt. 312
Turcæ se ipsos Islamos, hoc est unanimes & pacificos appellant. 94
Turcæ erga omne genus animantium se præbent indulgentes, sed maxime pinnigerum. 311.312
Turcicum imperiū magis metu & violentia partū adhuc conservatur. 211
Turcicæ mulieres inter se ipsas mutuo amore, & libidinosis actionibus flagrant. 177
Turcica fœmina vestitu viri virgini Turcicæ formosissimæ nupsit. ibid.
Turcicorum militum diversa genera. 96
Tyranni Sacrificuli Saturni impostura. 217.218

V

Valvæ templi Ephesini cupressina materia fabricatæ fuerunt. 286
Vanitas vanitatum & omnia vanitas. 159
Varietate nationum etiam natura variantur. 10

Venatio cuniculorum. 52

Venenum cicuta temperatum in civitate Massiliensi publice custoditur, quod datur ei qui causas sexcentis exhibuit. 181

Veneta Respublica licet saepenumero potentissimos hostes, qui eam ad extrema propemodum coegerint, habuerit, tamen nunquam suppressa fuit aut succubuit. 202.203

Venetorum origo unde. 206

Veneti populi tyrannide Attilae Hunnorum Regis expugnati sunt. ibid.

Venetae leges de dotibus quae. 122

Veneti ita grati, liberales & munifici erga patres sunt, ut etiam in liberos eorum ea liberalitas propagetur. 345

Veneti ingressuri in senatum iniurias apud D. Marcum seponere solent. 202

Venetiarum urbs licet in mediis maris paludibus sita sit, tamen saepenumero valde perniciosa incendia pertulit. 114

Ventus meridionalis ubi vim habeat obstupefaciendi & congelandi. 284

Venus cognomento μορφω apud Lacedaemonios pedicis circa pedes obvolutus ostendebatur. 38

Venus Gazaea marmore erecta quid. 175. 176

Verbum Dei in sacra scriptura comparatur gladio acuto & ancipiti ad penetrandum. 12

Verba Cornelij Vuytflieti de cane Berezillo. 338

Veritas deprehenditur etiam in vultu. 21.22

Vermes, angues & serpentes quare ex cadavere humano nascantur. 163

Vertagus generosa sedulis. 31[illegible]

Vestimentis induti homines [illegible] nascuntur, nec cum auro argento[illegible] generantur. [illegible]

Vestis domestica & forensis quae. [illegible]

Vestium finis quis. [illegible]

Vestium usus quis. [illegible]

Veteres bellatores poenam [illegible] runt qui scutum vel clypeum [illegible] cit. [illegible]

Veteres pellibus corpora [illegible] nonaunt armo[illegible] adversariorum suorum [illegible] pulsarunt. [illegible]

Vguccio Fagiolanus [illegible] voluptuarius [illegible] no prandio [illegible]. [illegible]

Victima impiorum [illegible] cum peccatis offertur. [illegible]

Victima animalium [illegible] [illegible]

Victis solatio est quod [illegible] viri ceciderint. [illegible]

Victores victo regi Francisco I. [illegible] cultu regio, dapibus [illegible] suppellectile ministrant. [illegible]

Victoriae simulachri Romae de caelo [illegible] sola ala deciderunt. [illegible]

Vindicta divina [illegible] [illegible]

Vipsanius Agrippa Augusti Caesaris familiarissimus omnia sua opera publica utilitati potius quam privatae destinare voluit. [illegible]

Virgines in Cappadocia [illegible] super prunas nudis pedibus ambularunt. [illegible]

Virgo cogitationes suas [illegible] debet. [illegible]

Virtutem asseruit Hispanorum [illegible] bus interfectus. [illegible]

Viri olim non tantum usum suum atque naturam, sed etiam vultum, habitum incessum, & totum, quicquid penitus aut in usu aut in sexu viri in muliebrem tolerantiam converterunt 178

Viri olim sub fœmineo habitu & velamento viris securius nupserunt, & quædam indicia menstruosæ impuritatis sibi innexerunt. ibid.

Viri fortes suæ sibi virtutis & præstantiæ conscii latratus minimorum canum ad est scommata parvipendūt. 262

Virtus sudore paratur. 138

Virtutes egregiæ non raro in pusillo & deiecto corpore latent 20

Virtutes amabiliores veniunt etiam ex pulchro & procero corpore. ibid.

Vis & vigor ... præcipue in oculis constat. 330

Vim neque brutis, neq; aliis inanimis rebus nemo proprie infert. 313

Vitia specie virtutis sunt venena validissima. 201

Vitiis & voluptatibus prædominantes veri reges, & domini appellantur. 150

Vivere sub medicorum manu miserrimum est. 158.159

Vipius Marcellus præfectus Angliæ inedia somno restitit. 150

Vlysses naufragus corpore nudus sed non virtute. 18

Vlyssem Phæacum multitudo venerata est ob virtutem. ibid.

Vocabulum προσκυνήσεως *unde veniat.* 361

Volsiensis urbs olim à formicis deleta, & castrum formicarum appellata. 49

Voluptas inhonesta hominibus omni peste perniciosior est 148

Voluptates domina blandissima maiores partes animi à virtute detorquent. ibid.

Voluptates pilulis medicorum comparavit Adrianus Imp. 147

Voluptatibus obnoxium videri nihil servilius, nihilque abiectius est 149

Voluptatis usura, mors. ibid.

Voluptas & dolor sese invicem comitantur. 148

Voluptates non solum Respubl. sed etiam ipsis luxuriosis & voluptuariis, perniciosæ sunt. 126

Voluptas Sybaritica. 127

Vota cur post lotas manus fiant. 3

Vratislaus a Bohē. victus & occisus. 254

Vrbis Romæ varia nomina. 36.37

Vrbis Romæ proprium nomen cur celatum fuerit. ibid.

Vrbs Roma orbis terrarum caput quondam dicta. 184.185

Vrbs Roma ob regnandi cupiditatem, occultum odium, privatum commodum accidentibus insuper consiliis iuvenilibus cecidit. ibid.

Vrbs Volsiniensium opulenta divitiis, ornata moribus, & legibus bene constituta, voluptatibus indulgens, in profundum iniuriarum & turpitudinis prolapsa est. 149.150

Vsurabim medicus, Bajazetem Imperatorem Turcarum iussu Selymi veneno interficit. 258

Vsurabim medicus ob interfectum Bajazetem capite plectitur salarii loco. ibid.

Usus rationis efficit, quod imperamus brutis, & potiores iis sumus. 313

Utilitas publica anteponenda est privatae. 188

Vuelforum nobilissima prosapia. 274. 275

Vulgus bellua multorum capitum. 213

Vulgi cupiditates inexplebiles cur. 215

Vulnera inflicta aereis cuspidibus corporis minorem inferunt dolorem, & facilius sanantur, quam quae a ferreis. 285

Vultus secundum Ciceronem quid sit. 15

Vultus humanus sapientia illustratur. 16.

Vultus praecipue in hominibus dominatur. 21

Vvilderolphus antistes Argentoratensis excesus a muribus. 48

Vvillegisus Archiepiscopus Moguntinensis patre plaustrario natus. 232

Vvillegisus plaustrarij filius recordans suae humilitatis & infimae sortis ad maximas dignitates evehitur. ibid.

X

XEnocrates Platonis familiaris laudatur ob misericordiam erga bruta animantia. 317

Xerxi Darij filio quae fatalia effosso vetusti Beli monimento acciderint. 43

Xerxi in somno bis spectrum apparuit, eumque addubitantem [illegible] instigavit. 37

Ximenius Cardinalis & praesul Hispaniae libellos famosos flocci facere solitus est. [illegible]

Z

ZAsius de miseria humana quid senserit. [illegible]

Zelotypia Germani non ut alii mortales laborant 143

Zelotypia mulierum vehementissimus morbus est. 144

Zelotypia Turcarum quae. ibid.

Zelotypiae morbo australes [illegible] conflictantur, ut plerique [illegible] animi perdant. ibid.

Zelotypia morbus Ioannae Reginae Hispaniae, quae in rabiem conversa. 145 & 146

Zelotypiae sacrificio in lege divina deprehendebatur vel delictum vel innocentia delatae uxoris. [illegible]

Zenobiae continentia. [illegible]

Zigeuner ut proditores & exploratores hostium nusquam in Imperio Romano habere debent ibid.

Zinofius Rex Frisiae contra Rolandum Flandriae Comitem [illegible] 113. *Victus a Rolando & interfectus.* ibid.

FINIS.

